

AL LIAMM 102

AL LIAMM

NIVERENN 102

Genver - C'hwevrer 1964

20^{ved} BLOAVEZH

PROFOU :

1960 : 2396,45 L
1961 : 2357,22 L
1962 : 2785,00 L
1963 : 2921,50 L

KOUMANANTERIEN

1963 : 478
1964 : 512

TAOLENN

Hanternoz, gant Youenn Gwernig	3
War ribl ar stêr Harlem, gant Youenn Gwernig	5
Avaloù, gant Anjela Duval	6
Hirnezh, gant Anjela Duval	7
Annabella, gant E. A. Poe (tr. gant Per Denez)	8
An Distro, gant Yeun ar Gow	10
Lizheroù gant an Ao. Perrot	32
Sevenadur Atlantegat, gant Neven Henaff	39
Notennoù da dresañ danevell-buhez Roparzh Ervezel, gant Theo Jousset	49
Dielloù evit Istor ar Vro	61
Al levrioù	65
Notennoù	70
Ur Greizenn a Labour hag a Studi	84
Roll ar Pennadoù	85

Hanternoz

Youenn GWERNIG

Hanternoz,
aet eo pep kristen ar bed da gousket ;
va Doue,
na dister bagad ar gristenien !
ne weler 'met tud dihun ;
tud o leviañ kirri-tan
tud stank-ha-stank en trenioù - sardined -
an ostalerioù leun-kouch
tud o redek d'o labour
tud o redek d'o flijadur
tud pres warnezho da vont da get,
Tad an dud, ho pet truez ouzhomp !

Hanternoz,
aet eo peb bugelig ar bed da gousket
nemet ar paotrig-mañ
skoachet aonik
o c'hortoz e dadig
e toull dor ur « bar »,
hag ur plac'hig, gwallet ha gwallgaset,
o skuilhañ daeroù gwad
ouzh kalon maen ar gêr vras,
loñkerien
gwallerien
merzherien
tud, tud, tud,
Tad an dud, ho pet truez ouzhomp !

4

Hanternoz,
rouanez veur, yen ha mut,
rouanez c'hlan.
Loargann
kened aner
n' hell ken an dud,
kofoù re bounner
kig ha druzoni,
eneoù re wevn
sifr ha jedoù,
sellout ouzh da lagad dinamm
savet o deus torgennoù ramzel
'vit en em ziwall diouzh an oabl.

Hanternoz,
d' an eur-mañ em Bro
an heol nevez-flamm
a c'hoarzh d'ar brug ha d'ar brulu
ha d' an dud;
tud daoubleget
tud fuloret
tud aloubet
tud, tud, tud,
Tad an dud, ho pet truez ouzhomp 1

War ribl ar star Harlem

Henozh e fell din kerzhout war ar c'hae
 Kazeg an noz 'deus aour leizh he moue,
 Izili dir ar pont a van nodet
 War skramm an oabl, relegenn ankoueet ;
 Ar Gêr a groz 'n he hun, gwrac'h dilaouen
 Manet war he c'hoant, ronflez, orgedenn...

Gourizet gant an dour ar Gêr a hun,
 Dour melen, dour doñvaet, dour lor ha kuñv
 'N e don e talm na ped a voudoù hud
 Bliv ha kuzh, boudañ iskis ur bed mut,
 Didruez, yen, ha gwerc'h 'vel ur gavel
 Hep kri na kan, sioulded usvedel.

Dindan flourad un aezhennig dizalc'h
 E kren delioù arc'hant ar skavenn-wrac'h,
 Doouzh tu an dour e teu, barrad munut,
 Kannad dineuz ha flour, bedoù didud,
 Keneil va deizioù kent, diereet,
 N' hellas am c'has d'an enez huñvreet.

Etre div roc'hell (he gwelet am eus
 O taskren e-kreiz an deiz hag e reuz)
 Ez eus, me oar, ur vleunienn manet pur,
 Ar simant en deus, burzhud diasur,
 Laosket disto un takadig douar
 Lec'h 'tiwanas he buhezig dibar.

Flastret e deus ar c'hast ar c'hoadoù gwerc'h
 Mañ war he c'hof, astennet he divrec'h,
 He divesker a-ramp, kiez, a-dreuz
 An douar frank, meurdeus ha digeuz ;
 E-tal an dour eo manet ur wezenn
 A gan en avel yac'h, hag ur vleunienn.

New-York, Eost 1963.

AVALOU

Emañ Herve e beg ar wezenn
 A fraoñv 'n un dourni avel foll,
 Rak hejañ 'ra herr dra ma c'hell,
 Ma kouezh 'vel ur barrad grizilh ramz
 N' ur dazlammat gant trouz polotenoù
 An avaloù raz marellet.
 Hag e ruilhont gant ar bantenn,
 An eil dreist egile
 'N ur c'horoll penfollet
 Betek sol ar c'hleuz
 'Lec'h ma stekont... Badaouet.

22 a viz Here 1962.

7

Anjela DUVAL

HIRNEZH

Emaon o radeniñ.
Koantañ micher, a larfec'h...
Gwir, met tomm eo,
Ehanomp ur momed.

. . . . .

War va brec'h falz ha forc'hell,
em dorn ur radenenn
mistr ha skañv 'vel un dantelezenn
war vord ar park ec'h azezan
e brizhheol ar gwez kistin.

. . . . .

Fronde treantus, fronde mezevellus
ar raden o weñvin
n ur hilligañ va fronde
'zo aet betek va empenn.
Ha setu me krog da rambreal;
va spered o kantreal
dre wenodennoù an eñvor;
ma tremen dirazon
'vel war ur skramm trellus,
va yaouankiz aet e-biou.
Hag e soñjan en amzer dremenet
na zeuio ken en-dro !
Diskar-amzer va buhez.
A, radenenn gell-aour,
arouez an douar krin ha paour,
pebezh planedenn hon hini !
Difrouez. Dibouez. Dister.
Me garfe da vihanañ bout evel dout,
gouest ivez da deurel fronde :
fronde treantus ha mezevellus
ar varzhoniezh c'hlan.

Gouel Mikael 1962,

ANNABELLA

hervez ANNABEL LEE
gant E. A. POE
skrid brezhoneg gant Per DENEZ

Breman 'z eus bloavezhioù ha bloavezhioù zo,
En ur vro ' oa hor gwennva,
'Veve ur plac'h a gane hec'h ano
Ken flour d' am skouarn : Annabella.
Hag ar plac'h-se n' he doa ken meno
'Met va c'harout ha bout din karetañ.

Me 'oa bugel, hi ivez 'oa bugel
Er vro-se ' oa hor gwennva,
Met 'n em garemp - kemend-all den ne c'hell -
Me ha va Annabella -
Gant ur feiz a reas d'ar galloudoù neñvel
Hon ereziñ hag aviañ.

Ha sed perak, bloavezhioù ha bloavezhioù zo,
Er vro-se ' oa hor gwennva,
E taolas an oabl kriz avel yen ar maro
E kerc'henn va Annabella ;
Ken e teuas he c'hosgor fero
D' he c'hemer ha d' he sparlañ,
Pell diouzhin, e don ur c'heo,
Er vro 'oa bet hor gwennva.

9

An aelez, nebeutoc'h eürus en o faradoz
Ouzh hor gwariziñ a oa,
Sed an abeg (an holl her goar, yaouank ha kozh,
Er vro-mañ ' oa hor gwennva)
Ma silas ar gwent put diouzh ar c'hoabrouñ un noz
Da lazhañ mik Annabella.

Met hor c'harantez 'oa kreñvoc'h kalz eget karantez
Ar re a oa ar goshañ -
Ar re a oa ar furañ
Ha diouzh o faradoz n' hello ket an aelez
Nag an diaouloù dindan ar morioù an donañ
Biken diouzh va ene distagañ ene kaezh
Ar plac'h kenedet-dreist Annabella

Al loar ne sav morse hep degas em huñvre
Ar plac'h kenedet-dreist Annabella ;
Steredenn ne flammell hep ma santfen ar sell
Eus ar plac'h kenedek Annabella ;
A-se a-hed an noz e vezan o repoz
Gant va hini garet - va buhez ha va c'hefrisa
E-barzh ar c'heo don a zo en hor gwennva,
E toull he bez en hor gwennva.

AN DISTRO

MANTRADENN AN UN ARVEST

TUD DA C'HOARI :

YANN GOADOU, prizonier brezel, o tistreiñ eus an Alamagn, pemp bloaz ha tregont.
SOAZ AR C'HARV, ostizez, tregont vloaz.

PER ABGRALL, pried Soaz ar C'harv, daou-ugent vloaz.

OLGA FAVENNEG, vatezh vihan, c'hwezek vloaz.

Ar c'hoari a dremen, e miz Mae 1945, en un ostaleri, pe davarn, dalc'het en un ti, anvet Toull-ar-Glesker, savet en ur c'hroaz-hent un tu bennak e tolead Kastellin.

En ur penn d'an ti, a-zehou d' an nor, e weler daou gontouer, hini ar boeson hag hini an ispisiri. A-dreñv ar re-mañ, ouzh ar voger, staliou, plenk da lakaat marc'hadourezh. War ur rumm anezhe, un nebeudig boutailhoù leun ha div pe deir boulc'het. War ur rumm-all, un hanter dousenn-pakadoù chikore, un tamm soavon pe zaou, un hanter sac'hadig holen ha teir pe beder boestad sardined. Er penn-se ivez d' an ti, un diri ouzh ar voger o kas d' ar solier.

Er penn-all d' an ti, emañ an oaled warni benviji aozañ boued. An daol-voued a zo etre an oaled hag an nor, he fenn a-stok ouzh ribl ur prenestr hag ur skaoñ hir a bep tu dezhi. Div armel goaret hag ur veselier rikamanet a zo ouzh ar mogerioù ha, war-bouez nebeud diouto, div pe deir gador.

Goullo eo al lec'h p' en em gav ennañ Yann Goadou, gwisket gant dilhad soudard hanter-uzet, chouket e gein ha difetet e fas gant kleizennoù don. Ur penn-bazh gantañ en e zorn, e teu tre, en ur ruzañ e dreid ouzh an treuzoù.

11

Diviz kentañ

YANN GOADOU. - Sell 'ta ! 'm eus aon n' eus den en ti, met peogwir eo digor an nor warnañ, ne dle ket ar mestr bezañ pell bras. Lakeomp un azez da c'hortoz anezhañ d' en em gaout. Hennezh, moarvat, a zo aet da reiñ un tamm melchon d'e vuoc'h pe da gas anezhi d' ar park...

(Azezan ' ra war ur skaoñ, ouzh gwask an daol.)

Bremaik, me ' bari, e vo laouen bras ha souezhet-marv ma mignon kozh Laou Floc'hlay, ostiz Toull-ar-Glesker, pa welo ac'hanon. N' ouzon ket, zoken, hag heñ e anavezo ac'hanon, keit-all 'zo abaoe n' em eus ket lakaet va zreid en e di. Ya ! pa soñjan, c'hwec'h vloaz 'zo, a-benn ar bemp a viz Gwengolo a zeu, e oan bet troet en ti-mañ da laret dezhañ kenavo ha da gemer gantañ ar banne diwezhañ a-raok mont en hent d' ar brezel. Pemp ploaz ! piv en dije kredet e vije padet keit-all ar bec'h hag ar reuz a zalc'has gwellañ gwazed ar vro da hirvoudiñ ha da zisvouediñ alies en Alamagn.

Nann ! n' on ket sur da vezañ anavezet gant Laou Floc'hlay rak, ken devet ha ken difetet eo bet ma fas, ma n' en em anavezan ket ma un p' en em welan e-barzh ur milouer. Koshaet on, ouzhpenn disbereet eo ma divesker da vale hag aet eo ma c'horf treut-gagn.

Hir spontus am eus kavet an hent etre gar Kastellin hag amañ. Ruz-diruz am

eus ranket dont war ma zroad, pa ne oa karr-dre-loen, gwetur na kamion ebet war an hent. War am eus klevet, n' eus ket hern da lakaat d' ar c'hezek, nag esañs evit an otoioù hag ar c'hamionoù. Hag e lar an dud n'eo ket nec'het an Amerikaned ganto pa ne zigasont ket dezho eus an traoù-se na kalz marc'hadourezh-all a rankont diouerout. N' eo ket gwall-anaoudek paotred an Amerik en o c'heñver, emezo, rak ne vijent ket deuet a-benn da drec'hiñ ar Voched paneve da baotred ar Resistañs. Me, avat, a gred din o deus an Amerikaned peadra d' ober ouzhpenn degas esañs da dud ar vro-mañ...

12

Ma ! dre ma tostaen ouzh Toull-ar-Glesker, e teue un tamm nerzh-kalon din. Esper am boa, p' en em gavjen en ostaleri, da saludiñ ma mignon Laou hag, e-ser kontañ kozh gantañ, da derriñ ma naon ha ma sec'hed a-raok kenderc'hel betek ar Gerizid, ma c'hêr, da gaout ma gwreg, ar paour kaezh Soaz. Ar vaouez reuzeudik a zo anezhi ! Pelloc'h, moarvat, emañ hi war-c'hed ac'hanon hag o klask goût petra on deut da vezañ. Pemp ploaz 'zo n' he eus bet lizher ebet diganin, na me diganti kennebeut ! Nag un druez kement-se 'velato ! Dizale em bo keloù anezhi gant Laou Floc'hlay hag e ouezin penaos he deus graet Soaz evit dont a-benn, du-mañ, da gas an traoù en-dro. A-barzh mont kuit diouzh ar gêr, em boa laret dezhi diwall d' en em skuizhañ ha leuskel pep tra re labourus d' ober. « Gant ma teuy da voued ganit ac'hann, » emezon-me dezhi, « hep kaout dienez na diouer d' ar pezh a ranker da gaout evit bevañ, ne vin ket nec'het gant netra. Grez hervez da nerzh ha da c'halloud, hep labezañ da gorf gant al labour hag hep en em chalañ ma chom lod eus an douar da sellet ouzh an heol ; rak me 'oar e vo diaes dit kaout sikour pa vo ken rouez ar vevelien war ar maez, bremañ p' emañ ar wazed o vont d' ar brezel. » Ha, peogwir oamp dishêr; setu me ganti, a-barzh tapañ an tren, da studi an noter da lakaat hon danvez d' an diwezhañ bev, pa ne ouien ket e vijen distroet d' ar gêr ur wech bennak.

Asa ! kaer 'm eus gortoz, ne teu ket Laou d' an ti. Ne oa ket boazet kent da vont pell diouzh e stal pe, neuze, pa guitae ar gêr evit ur pennadig, e prene an nor warni. E pelec'h an diaoul eo chomet 'ta ? Ma ne zistro ket a-benn pemp munut ac'han, e vo dav din mont em roud, daoust d' am sec'hed ha d' am naon, rak mal a zo warnon da vont davet ma gwreg paour, inouet du-se o c'hedal ac'hanon.

(Sellet a ra en-dro dezhañ hag e chom e zaoulagad da da barañ war ar stalioù goullo war-bouez nebeud.)

Ché ! ma Doue, amañ eo disteraet kalz an traoù, avat ! Aet eo stal Laou gwashoc'h 'vit da stalig ! N' eus tamm marc'hadourezh ebet en ti, koulz laret : na boeson nag ispisiri ! Aman kent koulskoude, n' eo ket an traoù a fazie da werzhañ. Kavet e veze boesonioù mat a bep seurt hag a bep merk hag ispisiri diouzh an druilh.

N' eo ket bet debret e strapenn gant Laou, emichañs ! Nann, sur, un den ken kempenn war e arc'hant ha ken mat da sachañ douar war e brad !... Ar brezel a zo kaoz eo bet skarzhet an tier goñvers ha ma eo ken diaes da lod an dud kaout peadra da jom bev. Ya ! da lod hepken, rak re all 'zo n' o deus bevet morse kerkoulz ha bremañ. Met en desped d' ar verrentez a vevañs 'zo o ren, me 'zo sur na laosko ket Laou e vignon Yann Goadou da vont ac'han hep reiñ dezhañ peadra da derriñ e naon hag e sec'hed...

13

Eil Diviz

E-keit ha m' emañ Yann Goadou o komz outañ e-un, e teu Per Abgrall d' an ti, stumm ur bourc'hiz warnañ, tev ha lart, ruz e vin ha gwisket kaer.

PER ABGRALL (taol-mouezh ha brezhoneg Leon gantañ). - He ! boulc'hurun, un divroad amañ ha den o tiwall an ti ? E pelec'h 'ta emañ Olga, an tamm matezh didalvez-se ?

(Da Yann) Salud deoc'h, va den ! O klask petra emaoch emañ, mar plij ?

(Outañ e-unan). Boh ! ur prizonier all o tont eus an Alamagn, ken paour, moarvat, hag an den santel Job war e vern teil ! Abaoe miz 'zo ne weler nemet eus ar seurt tud-se dre amañ. Hemañ, hep mar, eo an divaloeañ anezho gant e fas krignet, ha ken euzhus hag hini ur marmouz !

YANN GOADOU (o sevel diwar ar skaoñ). - Salud deoc'h, Aotrou, ha yec'hed ha chañs vat deoc'h ivez, muioc'h evit ma 'm eus bet ma-un ! Me ' zo troet amañ d' ober ur gwel d' am mignon kozh Laou Floc'hlay, an ostiz. Pemp ploaz 'vo hep dale n' em eus ket gwelet anezhañ.

PER ABGRALL. - Ha ne doc'h ket prest d' her gwelet c'hoazh ! Tri bloaz 'zo eo marvet an den-se.

YANN GOADOU. - A ! marv eo ar paour-kaezh Laou ? Doue d' e bardono ha gras dezhañ da vezañ e-kreiz ar baradoz, rak un den mat a oa anezhañ ! Ha piv 'ta zo bremañ o chom en ti-man?

PER ABGRALL. - Me an hini eo. Prenet eo bet ganin digant an heritourien, pa ne gavis ket gwelloc'h da lojañ pa zeuis da jom er vro-mañ. Dre amañ eo brein an dud gant an arc'hant ha ne felle ket dezho gwerzhañ netra a-zoare, betek ur plas-ti zoken. Setu ma voe ret din, da c'hortoz gwelloc'h, lakaat ar c'hozh ti-mañ war va anv.

Hogen, va den, kalz labour am eus da ober, ha n' em eus ket amzer da goll o chom da varvailhat ganeoc'h. It 'ta diouzh ho tu, m' ho ped, e-keit ha ma 'z in-me diouzh va hini... Kenavo deoc'h ha chañs vat !

14

YANN GOADOU. - N' em eus ket c'hoant da virout ouzhoc'h da vont d' ho labour na da lakaat ac'hanoc'h da goll hoc'h amzer. Me, kennebeut, ne falvez ket ganin daleañ pell pa 'm eus c'hoazh ur fustad mat a hent da vuzuliañ a-barzh degouezhout er gêr ha pa eo ken diaes all din bale. M' am eus graet un harp amañ, e oa evit stardañ e zorn da Laou (Doue d'e bardono !) ha da gaout digantañ un dra bennak da zebriñ ha d' evañ.

PER ABGRALL. - Re just eo ar boued ha diaes da gavout evit ma rofen eus va hini, evel-se, d' ar re n' am eus anaoudegezh ebet anezho. A-hend-all, n' eus banne gwin ebet mui en davarn. Kredit ac'hanon, va den ; it buan gant hoc'h hent hag e kavot pelloc'h ar pezh emac'h o klask.

YANN GOADOU (drouklaouen). - Diouzh ha safar eo aes goût n' oc'h ket eus ar barrez. Dre amañ n' eo ket an dud ken didruez-se. Penaos kaout ar grizder da nac'hañ gwerzhañ un tamm bara hag ur werennad win d' un den dinerzhet gant an ezhomm a voued hag a evaj, dreist-holl d' ur prizonier paour bet o vizeriñ en Alamagn e-pad keit all ?

Un dorzh a zo aze, e-touesk un torchouer toull, war-c'horre ur plankenn. Gwin ho peus ivez, pa welan teir boutailhad war unan eus stalioù an ostalidi. N' emeon ket o c'houll an aluzenn ha, ma n' eo ket kreñv an arc'hant ganin, am eus trawalc'h, evelato, evit paeañ.

Mont pelloc'h, a larit ? Etre amañ ha ma c'hêr, n' eus ti ebet tost d' an hent bras hag em eus c'hoazh, simpl evel on-me, ul lev hanter bennak d' ober a-raok en em gaout er pal.

Ma kasit ac'hanon kuit, hep reiñ din ma goull, n' ho peus koustiañs ebet !

PER ABGRALL (outañ e-unan). - Evit kaout an dizober eus ar c'haezh-mañ, e vo ret din lakaat servijañ un dra bennak dezhañ.

(Da Yann Goadou, gant ur vouezh dousaet.)

Alato ! me, un den digoustiañs, va faotr ? Tribble ! arabat deoc'h soñjal

kement-se ac'hanon ! Me, kriz ha didruez, pa n' eus ket gwelloc'h egedon da skoazellañ re ar vro-mañ !

Selaouit, soudard ! Kant gwech gwelloc'h e kavan diouerout va lod, da reiñ d' ur prizonier war an distro evelloc'h, eget klevout lavaret ur seurt gaou diwar va fenn ! Nann, va den, n' eus gwaz-all ebet ken trugarezus ha me e-keñver ar re ezhommek hag ez an d' hen diskouez deoc'h diouzhtu. Gortozit ma c'halvin ar vatezh, da servichañ deoc'h un tamm gortozenn !

15

(Diwar dreuzoù an ti e krog da c'hervel.)

Olga ! Olga !

MOUEZH OLGA, eus a bell. - 'Maon ' tont diouzh, Aotrou Abgrall ! 'Maon ' tont diouzhtu !

PER ABGRALL - D' al liorz, moarvat, e oa aet ar penn brell-se da gerc'hat legumach hag eo chomet da fistilhat gant unan bennak. Gouzañv ur vatezh, hiriv an deiz, a zo kement hag ober purgator war an douar. Ar baotrez-mañ ne ra nemet laerez he amzer diwar va c'houst, o labaskenniñ hag oc'h ober lagad flour d' ar baotred faro.

(En em gaout a ra ar vatezh, dialanet o redek.)

Trede Diviz

PER ABGRALL. - Da belec'h e oas-te aet evel-se, Olga, o lezel an nor dialc'houezet ha digor, zoken, war da lerc'h ? N' out ket nec'het gant peadra da vestr, war a welan ! N' eus forzh piv a c'helle dont amañ da ober skrap, hep gouzout dit !

OLGA FAVENNEG. - An itron, Aotrou, an hini eo he doa graet din mont d' al liorz da c'houennat an avaloù-douar. Laret he doa din emedoc'h er c'harrdi o tresañ ho velo hag ho pije taolet evezh er re a zeuje d' an ti. N' em eus graet nemet sentiñ outi.

PER ABGRALL. - Digareziou a gavez bepred d' en em zidamall. Bez furc'h hiviziken ! Me a zo o vont en hent dioc'htu, rak-se taol evezh mat ouzh kement tra, ken a vo deuet an itron d' ar gêr.

(Dialc'houezañ a ra dor un armel hag e tenn ur sac'h ler eus an diretenn da lakaat dindan e gazel hag e prenn war an armel a-nevez.)

16

Ha, bremañ, ro d' ar soudard-mañ ur werennad win, un tamm bara hag un drailhenn gig-sall. Re just eo an amann ganeomp da vezañ servijet da n' eus forzh piv. Ha na ankounac'ha ket ober dezhañ paeañ hanter-kant lur evit ar pred-se !

(Mont a ra er-maez, kerkent, hep salud na kenavo.)

Pevare Diviz

YANN GOADOU. - Hanter-kant lur, emezañ ? 'M eus aon eo ho mestr ur paotr tano, plac'h yaouank ! Hanter-kant lur ur werennad win hag un tamm bara ? Biskoazh kemend-all ! Me n' eo ket un Amerikan on, met ur prizonier paour o tistreiñ d' ar gêr, goude bezañ bet o kaout dienez en Alamagn e-pad bloavezhioù hir. Hag e kav dezhañ em eus rastellet arc'hant eno ? Sell ! ma sentfen ouzh ma imor e yafen ac'han hep debriñ na evañ !

OLGA FAVENNEG. - Gwir a larit, soudard, Ur gastreen a zen n' eo ken, hep klask tamall anezhañ e gaou. Ma vijen bet ar vestrez amañ, em bije roet deoc'h da zebriñ ha d' evañ evit bennozh Doue. Allas ! ar vatezh n' on ken hag e rankin

lakaat ac'hanoc'h da baeañ ma fell deoc'h kaout un dra bennak da gennerzhañ ho kalon.

YANN GOADOU. - Peogwir emañ an traoù e-giz-se; ne dalv ket tortañ. Ur sac'h goullou ne chom ket en e zav ! Re bell emañ c'hoazh diouzh ar gêr ha re-sembl da c'hellout tremen hep tamm na banne. Roit din 'ta, mar plij, peadra da zebriñ ha d' evañ.

OLGA FAVENNEG (e-ser lakaat gwin, bara ha kig war an daol). - Souezhet on zoken en dije asantet ma mestr reiñ deoc'h peadra da derriñ ho sec'hed hag ho naon. Arabat, avat, e yafe an dra-mañ pelloc'h : ne ve jentil nemet e-keñver ar re a ra marc'had du gantañ.

YANN GOADOU. - A ! un eus paotred ar marc'had du eo hemañ ? Neuze ne dle mankout netra en ti-mañ : na bara, na gwin, nag amann, na butun...

17

OLGA FAVENNEG. - Na danvez-dilhad, nag esañs kennebeut. Ar mintin-mañ eo aet an itron en hent gant he oto.

YANN GOADOU. - A ! fidandoue, un oto a zo amañ ivez ? Hag e vez ar wreg o pourmen ganti e-keit ha ma rank an ozhac'h mont war e velo ? Klevet am eus ac'hanoc'h o tigas dezhañ da zoñj emede, bremaik, o tresañ anezhi e-barzh ar c'harrdi.

OLGA FAVENNEG. - N' eo ket evit he flijadur eo aet ar vestrez da veajiñ, met da labourat, evel a lar, an hini eo. Pa vez er gêr, e kemer he gwaz ar wetur, rak n' eo ket goubet kement-se da skuizhañ e zivesker. A-wechoù, evel hiziv, p' en devez troioù berr d' ober war ar maez, e ya gant e varc'h-houarn. Ne gemer ar wetur nemet evit an troioù hir, ar pezh a c'hoarvez meur a wech bep sizhun.

YANN GOADOU. - Un droiad hir en devoa ar vestrez d' ober, moarvat ?

OLGA FAVENNEG. - D' ar gar eo aet, leun he gwetur a bakadoù marc'hadourezh.

YANN GOADOU. - Peseurt marc'hadourezh 'ta e kas ac'han d' an tren, pa n' eus netra ken da ziouerout dre amañ, war a gonter ?

OLGA FAVENNEG. - Peseurt marc'hadourezh ? Met amann, kig-sall, anduilh a gaver war ar maez. Aes eo kaout ar bevañs-se pa vez traoù-all da reiñ e trok evito. Kement-se, hervez ma mistri, a zo rentañ servij da dud ar barrez, e-ser ober koñvers ganto.

Ar bevañs-se, lakaet e pakadoù, a gaser da varc'hadourien eus Pariz pe lec'h all evit kaout diganto ar pezh a ra diouer er vro-mañ. Hag, evel-se, e c'honez ma mestr hag e wreg diouzh an daou du.

YANN GOADOU. - N' on ket souezhet, neuze, e yafe, dre amañ ar re baour gant an disvoued hag e vefe gwelet fall ho mistri gant tud 'zo. Ar genaouad kig-mañ a vije aet ivez da Bariz, moarvat, ma ne vijen ket bet en em gavet amañ da zebriñ anezhañ, en desped d' ho mestr koulz laret...

18

Met piv hag eus pelec'h eo hemañ 'ta ? Hervez e zoare hag e safar, n'eo ket ginidik eus an tolead.

OLGA FAVENNEG. - Nann, eus Landivizio, pe an takad-se, eo deut, a gredan. Da gentañ e oa kontroller war ar bevañs, met kuitaat a reas buan ar vicher-se. Lod a lar eo bet torret eus e garg, goude bezañ bet tapet oc'h ober traoù ha ne oant ket eus ar re onestañ.

YANN GOADOU. - Hag e chomit-c'hwi da servijañ e ti un den dizonest, un hailhon seurt da hemañ ?

OLGA FAVENNEG. - Me ' rank labourat un tu bennak, da c'honit ma boued ha peogwir

eo hir ar peuriñ amañ, emañ koulz pe welloc'h en ti-mañ evit e lec'h-all.

N' ouzon ket perak, avat, e kontan deoc'h doare ma mistri, deoc'h un den ha n' anavezan ket ha n' anavez ket anezho, kennebeut. Evel ezhomm a santan ennon da ziskleriañ deoc'h ar pezh a ouzon diwar o fenn.

Met, en an' Doue, arabat brudañ an traoù-se war ma lerc'h !

YANN GOADOU. - Bezet dinec'h, plac'h yaouank, n' on ket troet da chupennañ war an dud hag e talc'hin war ma zeod.

OLGA FAVENNEG. - Fiziañs am eus ennoc'h, soudard, ha vad a ra din diskargañ ma c'halon. Na trist eo ar brezel, memes tra, pa ra tu da hiniennoù da zont pinvidik-mor dre hent an dizonestiz, e-keit ma ve kaset ar re all da vervel pe da vac'hagnañ !

YANN GOADOU. - Ya, plac'hig kaezh, trist eo sur hag ewelan oc'h trubuilhet gant ma fas devet ha digiget. War-du Dunkerk an hini eo on bet difetet gant ar flamm eus un obuz o tarzhañ em c'hichen...

Met kendalc'hit gant ho kaoz, mar plij, ma n' oc'h ket skuizh.

OLGA FAVENNEG. - Kerkent ha diskaret eus e garg, en em lakaas ma mestr, an Aotrou Per Abgrall (rak aotrou a fell dezhañ e vefe graet outañ) d' ober asurañsoù war ar vuhez. Un digarez muioc'h dezhañ da vont war ar maez da glask amann ha kig-sall ! Gant an asurañsoù-se e c'honez ivez kalz arc'hant, meur a vil lur bemdez 'm eus aon. Bernoù tud a vez asuret gantañ, pa ne oar ket ar beizanted petra d' ober eus o moni.

19

YANN GOADOU. - Ha, gant e holl arc'hant n' en deus ket kavet gwelloc'h ti evit hemañ ?

OLGA FAVENNEG. - Moarvat en deus ur yalc'had bras a-walc'h evit kaout ouzhpenn dek ti seurt da hemañ ha daou pe dri diegezh war ar marc'had. Met ne oa netra all nemetañ da werzhañ hag, evit ober an trafik a reer ennañ bremañ, n' eus nikun all a zere kerkoulz hag heñ e-barzh ar barrez. En distro ha, daoust da se, tost d' an hent bras emañ, evel a welit, hag ivez pell diouzh daoulagad tud kurius ar vourc'h.

YANN GOADOU. - Ho mestrez, kennebeut, ne dle ket bezañ eus ar barrez ?

OLGA FAVENNEG. - Yao ! 'vat, ac'han eo ha dimezet eo bet d' an Abgrall daou vloaz bennak 'zo. Intañvez brezel e oa ha gant he danvez en deus kavet tro he gwaz d' ober ur sav-kein o lakaat an arc'hant-se da greskiñ e drafik kuzh.

YANN GOADOU. - Un intañvez brezel eus ar barrez-mañ ? Piv 'ta oa he goaz kentañ ? Anavezout mat a ran kement hini a zo aet ac'han d' ar brezel.

OLGA FAVENNEG. -- N' ouzon ket, avat. N' em eus tamm soñj eus e anv, rak yaouank e oan pa teuas keloù eus marv an den-se . Me ' gred, koulskoude, e oa eus ar Gerizid.

YANN GOADOU. - Eus ar Gerizid, siouazh Doue ! Ha lazhet 'ta eo bet Fañch ar C'hrenn pe Job Piriou, ma amezeien dostañ, a yeas d' ar brezel ar memes devezh ganin ?

OLGA FAVENNEG. - N' em eus klevet anv ebet morse eus ar re-se. Laret em eus deoc'h e oan yaouank pa grogas ar brezel. N' ouzon ket zoken e pe lec'h mat a-walc'h emañ ar Gerizid. Me 'zo ganet ha bet savet er Wern-Vihan, du-se er penn pellañ d' ar barrez.

20

YANN GOADOU (glac'haret ha prederiet). - Ma ! mantret on o klevout ur seurt

keloù ! Fañch ar C'hrenn pe Job Piriou... Ya, hini pe hini anezho en deus laosket e groc'henn du-se... Ne oa ket re all nemedon, evel just, en oad da vont kuit... Mall am bo da c'hoût, bremaik, pehini anezho 'zo marv ha petra eo deut e intañvez hag e vugale da vezañ. Trist eo planedenn lod er bed-mañ 'velato ! (Dilavar e chom ur pennadig.) Ha c'hwi, plac'hig, a lar din oc'h eus ar Wern-Vihan ? Marteze 'c'h anavezañ ho tud ?

OLGA FAVENNEG. - Me 'zo merc'h da Nouel Favenneg, ar mañsoner, an hini en doa torret e c'har, dek vloaz 'zo, o kouezhañ diwar ur chafod.

YANN GOADOU. - Ya sur, anavezet mat 'm eus anezhañ ! Du-mañ, zoken, eo bet a-raok ar brezel, oc'h ober din, diouzh varc'had, mañsoniaj ma c'hraou moc'h. C'hwi, neuze, eo Olga Favenneg hoc'h anv ? Un anv badiziant souezhus a zo bet lakaet deoc'h, avat. Henezh 'zo un anv a roer d' ar merc'hed er Rusi. Eus a belec'h 'ta eo bet diskoachet gant ho kerent ?

OLGA FAVENNEG. - Kavet eo bet din gant ma mamm*baeron, ur geniterv d' am mamm bet matezh e Pariz. Brav e kavit anezhañ, neketa ?

YANN GOADOU. - Heu !... n' on ket evit laret pa n' on ket boazet outañ. Ar c'hiz 'zo deut da reiñ anvioù iskis ha droch d' ar vugale ha ne blij ket kalz kement-se din. Pet merc'hig n' eo ket bet anvet Nicole, Eulalie ha Yolande, ha pet paotrig Raymond, Marcel, Eusèbe ha... me ' oar ? Ar gerent a gav tonius an anvioù-se, padal, d' am meno, n' eus ket bravoc'h evit re ar zent kozh a beder dre amañ.

OLGA FAVENNEG. - An holl, koulskoude, a gav em eus un anv kaer.

YANN GOADOU. - Piv 'ta a gredfe laret ar c'hontrol d' ur goantenn eveldeoc'h ? Me, moarvat, a zo un den a c'hiz kozh deut re ziwedhat war an douar.

Ma ! Olga, pell a-walc'h en bet o vatouilhat ganeoc'h ha bremañ, p' am eus lonket ma zamm bara ha kig-sall hag evet ma banne gwin, ez an adarre gant ma hent. Setu amañ an hanter-kant lur a dlean d' ho mestr, ar rip-laer a zo anezhañ, ha dek lur a werzh butun evidoc'h.

21

Ha, bremañ, kenavo ar c'hentañ gweled ! Chañs vat deoc'h da jom yac'h ha da gaout diwezhatoc'h, ur paotr a feson ha labourer!

(Sevel a ra diwar ar skaoñ da vont kuit.)

OLGA FAVENNEG. - Bennoz Doue deoc'h, soudard, ha kenavo ar c'hentañ !

(D' an ampoent e klever trouz ur wetur dre-dan deut da herpel dirak an ti.)

A ! ma mestrez eo a zo oc'h erruout er gêr.

YANN GOADOU. - Ho mestrez an hini eo a zo o tegouezhout ? Asa ! me 'rank gortoz e teuy hounnezh en ti, pa eo eus ar Gerizid, hag o welet anezhi, e ouezin pe hini eus gwazed ar gêr-se a zo bet lazhet.

Pempet Diviz

SOAZ AR C'HARV (hep diskouez he fenn hag eus an tu all d'an treuzoù). - Olga ! hast buan dont da ziskargañ ar pakadoù a zo ganin er wetur ! Te ' lakay anezho, evel boaz, e solier an ti a-gostez. Me eo poent din mont war-dro ma merc'h vihan. 'Michañs n' eo ket bet re c'hrignous e-keit on bet gant ma zro ? Met a-raok e rankan kas ar wetur d' ar c'harrdi.

OLGA FAVENNEG. - Degouezhet oc'h itron Abgrall ? 'Maon 'vont diouzhtu. Reizh-reizh eo bet ar verc'h ha kousket eo atav !

(Mont a ra Olga er-maez hag e chom Yann Goadou e-unan.)

C'hwec'hvet Diviz

22

YANN GOADOU. - N' em eus ket gwelet he fenn, met sebezus eo penaos e tenn he mouezh da hini Soaz ar C'harv ! O klevout he fozioù, e oa kouezhet an alvaon warnon hag e oan aet evel war saouzanat. Kerkent ivez, ur grenienn a spont he deus redet dre ma c'horf a-bezh hag un taol kontell, en eus treuzet ma c'halon !...

Ne gomprenan seurt, ken strafuilhet on, nemet touellet e vijen bet, marteze, gant ma diskouarn a ya pounner-glev a-wechoù ! Nann ! seurt ebet ne gomprenan... nemet... nemet e vefen-me an hini eus gwazed ar Gerizid a zo bet lazhet er brezel !...

(Horjellañ 'ra war e zivesker hag e peg e korn an daol da virout da gouezhañ.

Ar vestrez neuze, hep gwelet anezhañ, a-dreuz buan an ti da vont d' an diri a gas d' ar solier.)

Seizhvet Diviz

SOAZ AR C'HARV. - Souezhet on ne vefe ket dihun merc'hig c'hoazh ! Tremen poent reiñ dezhi da zenañ.

(P' emañ hi o vont da sevel gant an diri, e tilamm Yann Goadou a-dreñv he c'hein.)

YANN GOADOU (c'hwerv e vouezh). - Soaz ar C'harv ! Soaz ar C'harv ! Resusitet eo an hini marv !

SOAZ AR C'HARV (o treiñ he fenn, hag o tarbañ dezhi kouezhañ gant ar spont). - Oi ! Ma Doue ! piv oc'h 'ta o tont da stravagañ ac'hanon e-giz-se ?

YANN GOADOU (oc'h astenn e fas displeberet war-du e wreg). - Piv on-me, itron gaer ? Piv 'ta nemet an hini n' emedez ket o c'hortoz ? Ha n' anavezez ket ken ar c'haezh Yann Goadou da bried ? Ankounaet eo bet ganit, moarvat, keit-all 'zo abaoe eo aet kuit !

SOAZ AR C'HARV (o krenañ). - N' eo ket c'hwi Yann Goadou ! Echuit da stravagañ ac'hanon gant ho farserezh divalav hag ho Ankou ! Ma fried kentañ 'zo marv, pemp ploaz 'zo !

23

YANN GOADOU. - A ! spontet out gant ma fas difetet, ma fas Ankou, 'vel a lerez ! Ma n' anavezez ket ar fas-se, e tlefez da vihanañ anavezout ma mouezh ! Me 'm eus anavezet da hini a-raok ma teujout war wel din... Ya ! Maouez, me eo Yann Goadou, da bried, ha ma ne gredez ket ma c'homzoù, setu ar walen a rojout din en iliz-parrez, da zevezh hon eured !

SOAZ AR C'HARV (o skrijal hag o kinnig semplañ gant an aon). - O ! Santez Anna ! Gwerc'hez Vari ! truez ! truez ! E spes an hini 'zo dirazon ! E spes deut eus tan ar purgator da hegal e intañvez dimezet d' ur gwaz all !...

Forzh ma buhez, Per Abgrall, forzh ma buhez ! Olga ! Olga ! Sikour din, Olga !

Eizhvet Diviz

OLGA FAVENNEG (o tiredek). - Petra 'zo, ma mestrez ? Petra 'zo 'ta ? Hag un

droug bennak 'zo c'hoarvezet ganeoc'h ?

YANN GOADOU. - Droug ebet, plac'h yaouank, droug ebet! Arabat deoc'h kaout diaes. Spontet hepken eo bet ho mestrez, un tammig, o welet o tistreiñ eus ar brezel un den eus he anaoudegezh hag a grede marv.

SOAZ AR C'HARV (gant nebeutoc'h a enkrez). - Ya ! Olga, skodeget ha nec'het on bet war an taol oc'h en em gaout gant ar zoudard-mañ. Bremañ, avat, eo nijet ma aon diouzhin.

OLGA FAVENNEG. - Gwell a se, itron. Me, ivez, a zo bet spontet o klevout ac'hanoc'h o c'hervel... M' ho peus ezhomm da chom gant ar soudard-mañ , ez in, ma kirit, war-dro ar verc'h vihan...

SOAZ AR C'HARV (gwellaet d' he mouezh). - Nann, Olga, bennozh Doue dit ! Me ' ray ma un war-dro ar verc'hig... Kae d' al liorzha da c'houennat an avaloù-douar hag arabat dit distreiñ ac'hane ken e c'halvin ac'hanout.

OLGA FAVENNEG (gant keuz da rankout mont kuit a-barzh goût hiroc'h). Evel a garfec'h, mestrez, pa fell deoc'h e rafen e-giz-se. (Outi he unan.) Ama, 'm eus aon, n' eo ket gwall sklaer an traoù etre an daou-se, pa gaser ar vatezh ac'han diwar-dro...

(Hag hi er-maez war he fouezig.)

24

Navet Diviz

Dilavar e chom, ur predad, Yann Goadou ha Soaz ar C'harv da selaou kammedoù ar vatezh o pellaat.

YANN GOADOU. - Kuit da reiñ tro dezhi da wrac'hiñ diwar hon fenn, em eus kavet gwelloc'h tevel, dirak ar vatezh, war ar gudenn a zo etrezomp. Kement-se, avat, abalamour dit hepken, rak me n' eus netra da damall din ha n' on ket diaes gant ar pezh a laro an dud. An Anaon ne glaskont ket seurt diarbennoù p' o devez un dra bennak da ziskleriañ d'ar re vev ha, bremañ e kredez, 'michañs, n'eo ket ar spes ac'hanon a zo dirazout ?

SOAZ AR C'HARV (mantret dindan hec'h anken). - O ! Yann, o ! Yann baour, e pe stad skrijus emamp hon-daou ! Pebezh planedenn spontus eo hon hini !

YANN GOADOU. - A ! Gwelet a rez pegen don ac'h eus taolet ac'hanomp el lagenn hag er gwalleur ! A ! Maouez dinatur ha fallakr, kompren a rez da vezh ha da viloni ! Ma sentfen ouzh ma imor e vrevfen ac'hanout dindan ma zreid ! Mezh-he-gwelet 'zo ac'hanout ! gwashoc'h out evit ul loen mut. Ya ! lammat etre divrec'h ur gwaz all pa ne ouiez ket petra e oa deut da bried da vezañ. Ha ! ha ! flestrenn flaerius, anzav diouzhtu ne oas ket chalet gant Yann Goadou ar genaoueg a lubanjout gant ur garantez faos hag e oa ur chañs dispar dit ar brezel daonet-man d' ankouaat anezhañ gant ul lakez aotrou faroc'h paotr evitañ !... Ur respont a rankan da gaout hag ar gudenn a dle bezañ diskoulmet a-raok ma tivizin ar pezh a chomo d' ober ganin... Ac'hanta ! ha komz a ri ?

SOAZ AR C'HARV. - Yann ! Yann ! na damallez ket ac'hanon e gaou, en an' Doue ! Da garet a raen eus a greiz ma c'halon ha biken ne vijen bet fall a-walc'h da zimeziñ d' un den all, ma ne vije ket deut din keloù eus da varv !

25

YANN GOADOU. - Gaou a lerez, gwiz ludik, hailhonez vrein ! Penaos e vije deut dit ar c'heloù-se pa oan bev c'hoazh ?

SOAZ AR C'HARV. - Dre druez, selaou, ac'hanon, Yann ; hep taeriñ ma c'hellez ! N' eo ket me 'zo da damall, met ar blanedenn euzhus kouezhet warnomp en abeg d'ar brezel an hini eo !... D' ar bevarzek a viz eost eus ar bloavezh daou-ugent (soñj am bo atav, siouazh ! eus an devezh trubuilhus-se ha pa badfen kant

vloaz), e teuas Herve Gouerou, hor maer, ur paper gantañ en e zorn, da gemenn din e oas bet lazhet, tost da Zunker, d' an ugent a viz Mezheven a-raok. Ar paper-se a zo c'hoazh en ti-kêr.

Met te, ma den ker, perak out-te chomet, e-pad pemp ploaz, pa ne oas ket marv, hep skrivañ din, da zinec'hiñ ac'hanon, evel m' en eus graet ar brizonierien all d' o gwiragez ?

YANN GOADOU. - Mil gurun ! Piv eo an azen a savas ar skrid gaouer-se ? Ha piv an alvaon en deus douget testeni eus ma marv ?

SOAZ AR C'HARV. - Hervez ar maer, daou soudard hag a oa ganit hag anaveze mat ac'hanout. Diskleriañ ' rejont d' an ofiser a skrivas ar mortuaj, goude ma kavjont an tu da dec'hout diouzh al lec'h ha d' en em saveteiñ, e oas chomet divuhez, e-kreiz an dachenn war o lerc'h. Hag, evit diskouez d' an ofiser e oa gwir o zesteni, e rojont dezhañ ar plakig metal a oa bet lamet ganto diwar da vrec'h. Hag ar plak-se, gant da anv ha da niverenn warnañ, am eus miret amañ e tiretenn an armel.

YANN GOADOU. - Biskoazh kemend-all ! Ya... dont a ra soñj din eus an ugent a viz Mezheven. An deiz-se, e-keit ha ma tec'he kuit ofiserien ar gompagnunezh, e oamp bet laosket, ar Gall, eus an Erge-Vras, ar Peton, eus Sant-Vig, ha me, e-barzh an toull, ur vindrailherez ganeomp, gant an urzh da dennañ war an tankoù alaman a oa o tostaat... Pa ouezjont eus a belec'h e teue hon zennoù, e tennjont warnomp un nebeut obuzoù. Ken tost din e tarzhas un anezho, ma voen bannet gantañ en aer, kollet ma anaoudegezh ganin ha suilhet euzhus ma fas gant an tan hag an afenn flaerius o tont dioutañ.

26

Evel marv e oan, malet ma c'horf gant nerzh iskis ar stroñsadenn ha goullo ma bouedenn-penn, hep gellout ober an disterañ fichadenn. N' ouzon ket pegeit a oa emeden eno, a-stok ma c'hein war an douar, pa voen dastumet gant an Alamaned ha kaset d' un ospital. Divorfilañ a rajon a-benn pell goude, met treviliet e oa ma spered ha ken trelatet ma boulienn ma kreden santout dalc'hmat un taol horzh war gorn ma fenn. N' em boa soñj ebet eus netra, nag ac'hanout nag eus ar gêr ha ne ouien ket ken zoken piv e oan. Dre hir amzer e wellaas din hag, ur wech pareet ha kleizennet ma fas e voen kaset da labourat.

SOAZ AR C'HARV. - Perak 'ta, neuze, ne skrivjout ket din ?

YANN GOADOU. - Perak, mil gurun, perak ? Peogwir n' eus nemet ur miz abaoe ma eo deut ma skiant din en-dro !... E-pad pemp ploaz on bet aet divemor-krenn, hep gallout da gompren netra, nebeutoc'h a skiant em empenn evit e-barzh hini ul loen mut. Daoust da se e labourer kerkoulz ha ne vern pe zen all, rak dornet mat e oan chomet d' ober kalz traoù. Met ne ouien ket skrivañ ken ha, p' am bije gouezet da biv am bije skrivet peogwir e oan ken ambaf hag un aneval, ankouaet ganin ma gwreg, ma bro ha betek ma anv zoken ?

Ur miz 'zo hepken, e teuas kirri-nij bras an Amerikaned da vombardiñ an uzin emeden o labourat enni. Un distruj spontus a rejont o tiskarañ kement tra hag o lazhañ ur bern micherourien. A drugarez Doue, ne dapjon nemet ur skilhenn dir em c'hof-gar, ar pezh a ra din hiriv c'hoazh, ober ar c'hamm ! Ha, dre vurzhus, em eus kavet eno ar pare ! En taol-kont, e-kreiz an tarzhadennou, ar stlakadennou euzhus, yudadennou skiltrus ar bouderezed ha trouz ifern ar staliou labour o tisac'hañ, e teuas din ma spered ha ma skiant-vat en-dro. Evel dihunet eus ur gwall-huñvre, e ouezjon adarre e oan Yann Goadou, eus ar Gerizid !...

Ha kompren a rez bremañ perak n'em eus ket skrivet dit ?

SOAZ AR C'HARV. - Yann baour, ma den kaezh, nag a drubuilh hag a boan ac'h eus ranket gouzañv ! Truez am eus ouzhit hag ivez ouzh ma stad ma unan ha gwasket eo ma c'halon o soñjal er pezh a zo en em gavet ganeomp e-pad ar bloavezhioù ankenius-mañ.

YANN GOADOU. Trueziñ warnon ne dalv ket dit. Gwelloc'h eo din goût penaos ac'h eus ankouaet ac'hanon ha nac'het da zever a bried em c'heñver.

SOAZ AR C'HARV. - Petra ' larin dit nemet n' omp ken nemet daou reuzeudig hon-daou ! Pa teuas keloù din e oas marv, emeden o tougen abaoe un nebeut mizioù. Daoust d' hon disparti e triden gant al levenez da gaout, pa zistrojes d' ar gêr, ur c'hrouadurig koant da reiñ dit da garet. Siouazh ! p' am boe anaoudegezh eus ar gwall-geloù, e voe ken bras ma c'halonad ha ma glac'har ma rajon ur c'holl hag e voe dav din chom war ma gwele ur pennad mat.

YANN GOADOU. - Ha ! ur bugel hon dije bet paneve...

SOAZ AR C'HARV. - Ya, paneve d' ar c'heloù faos-se, gwazh a se deomp ! Neuze, pa voen savet diwar ma gwele, setu me, adarre, da gas an traoù en-dro er Gerizid, gwellañ ma c'hellen. Mantret ha leun a dristidigezh e oan da vezañ kollet ma gwaz ha ma c'hrouadur marv a-barzh bezañ deut er bed. Hag e villigen ar brezel hag ar gwalleurioù en em gav d' e heul. Diwar neuze, intañvezet e-kreiz ma yaouankiz, ma un hag hep den da garet war an douar, e kouezhjon en dizesper hep gellout ober na keuz na joa ouzh netra.

YANN GOADOU. - Neuze, moarvat, e rajout da venoz da glask ur gwaz all da gaout un tamm dudi ha kavandenn gantañ !

SOAZ AR C'HARV. - Nann Yann Goadou, ha ma c'hrediñ c'hellez, n'eo ket e-giz-se e tremenas an traoù, rak, n'emedede ket ma soñj gant ar wazed ha pell ac'hane !...

Ur bazhvalan en em gavas du-mañ, ur wechad da gomz din eus Per Abgrall, ur c'hontroller war ar bevañs. Kalz fougasoù a reas gantañ : ur paotr brav hag a feson e oa, ha daoust ma ne oa ket pinvidik, en devoa ur garg vat. Eürusoc'h e vijen en e-ser evit chom da gemer soursi ha poan gant ma ziegezh. Boud e voe ar bazhvalan da gantañ pa ne selaouen ket e gaozioù kaer. Met, a-benn ar fin, o soñjal e oan yaouank c'hoazh hag e vije un hirvoud din chom e penn an tiegezh pa oa ken diaes kaout tud da labourat, e rojon ma asant da vont gantañ hag e voe graet an eured.

28

Petra 'tije graet, te Yann Goadou, ma vijes chomet intañv yaouank ? Ha ne vijes ket dimezet d' ur vaouez all ?

YANN GOADOU. - Marteze a-walc'h, met n' eo ket da glask ur plac'h a ra marc'had du e vijen aet ! E-lec'h te, Soaz, te 'c'heus kemeret un den hep koustiañs, bet torret eus e garg hag aet bremañ, hervez ar vrud, da drafiker kuzh evit rastellat arc'hant diwar goust an holl. Ul Laer, e gwirionez, p' en deus graet din paeañ hanter-kant lur un tamm bara hag ur werennad win !

SOAZ AR C'HARV. - N' eo ket gwir eo bet torret eus e garg ! Reiñ e zilez anezhi en deus graet, hervez a lar. Ha laerez ne ra ket, met rentañ servij d' an holl an hini ' ra ! Ker, avat, e rank gwerzhañ pa goust dezhañ ur priz spontus ar pezh a bren. N' eo ket bras bras e c'hounidegezh ha kalz a ya ganeomp da vevañ.

YANN GOADOU. - 'Meus aon eo ken ledan da goustiañs hag hini da waz ! Met trawalc'h war gement-se ha lar din petra eo deut ma douar da vezañ. Da biv 'c'heus fermet anezhañ ha petra 'c'heus graet eus ar stal-diegezh, da laret eo ar mobilier ?

SOAZ AR C'HARV (divarc'het da gantañ o klask he c'homzoù). - Heu !... fei, Yann baour... lakaet e oa bet hon danvez ganeomp d' an diwezhañ bev... hag, hervez hon divizoù hag al lezenn e oa... da vadoù din peogwir... e oas marv... An noter en deus graet an difreoù a oa ret hag em eus paeet dezhañ ar c'hantved-diner... Nebeut amzer war-lerc'h hon eured, e c'hoanteas ma eil gwaz prenañ digant susitourion Laou gozh, an ti-mañ, stal hag all, evit derc'hel kofñvers, rak n' eo ket e vicher labourat douar... Ha setu eo bet dav din gwerzhañ ar Gerizid da baeañ hon frenadenn...

YANN GOADOU. - Hañ !... Petra ' glevan, mil c'hast ruz ! Gwerzhzet 'c'heus ar Gerizid, ma douar ma unan ! Un tiegezh mat deut din a-berzh ma zud, difontet ha renket ganto war bouez poaniañ o gwalc'h ha trempet gant o c'houezenn ! Mallozh dit, maouez digalon ! rivinet 'c'heus ac'hanon ! Hag ar priz anezhañ a zo aet da beañ ar c'hozh ti-mañ !... Biskoazh kemend-all !... Neuze, avat, eo hemañ din gant ar pezh a zo ennañ !

29

(Soaz, stouet he fenn ganti hag o ouelañ, a chom dilavar.)

Ne respontez ket ? Ne glevet ket ac'hanon ? Ha gouelañ 'rez, plac'h kaezh ?... Ya euzhus eo ar blanedenn a zo o waskañ ac'hanomp ha n' eus ket gwashoc'h er bed-mañ. Nann, n' eus ket daou bried all ken reuzeudik ha ni. Met graet eo an droug ha ne dalv na leñvañ na keuniañ muioc'h. Gwelloc'h eo deomp reuziñ, en ur mod bennak e-lec'h koll amzer d' en em chalañ.

Sell, Soaz, ankoua ma c'homzoù kalet ha kasaüs ha pardon anezho din ! N' eo ket dre da faot eo deut ar gwalleur betek ennomp, dre hini ar brezel milliget n' eo ken, ha ni 'vo eürus c'hoazh, an eil e-ser egile, ma plij ganit. Ya, gwreg karet, me hepken a zo da wir bried ha n' en deus an Abgrall perzh ebet warnout. Kas a rin anezhañ kuit diwar da dro, bez sur eus kement-se !

(Soaz ne lar grik hag a leñv atav muioc'h-mui.)

Selaou 'ta ; Soaz, ha tav da ouelañ. Lar din e karez ac'hanon atav hag e rofomp fouet an nor d' an Abgrall daonet-se !...

A ! tanfoeltr, ne larez grik ? Ha yen eo da galon em c'heñver ha marv ar garantez ' toa prometet din a-barzh mont d' eurediñ ? Me n' on netra ken dit neuze ?... Mil mallozh ! Sklaer eo din bremañ n' on ket muioc'h dit evit felc'h ur c'hi !...

Ha da vuiañ-karet eo hag a vo atav, hiviziken, paotr ar marchad du, deut amañ n' oar den eus pelec'h ! Treitourez yud, flastrañ ' rez ma c'halon, o lakaat anezhi e-giz-se, dindan da votoù ! Mil gwech gwelloc'h e vije bet din leuskel ma c'hroc'hen du-se evit bezañ dismegañset ken mezhus all !

SOAZ AR C'HARV (o tifronkail). - Yann Goadou ker n'em eus ankouaet an amzer eürus am eus tremenet ganit er Gerizid ha n' em eus ket ehanet, kennebeut, da garet ac'hanout... Hogen, ma den kaezh, ur verc'hig am eus ha ma dever a zo chom ganti.

YANN GOADOU. - Ni a zalc'ho ar verc'hig ganeomp hag e savfomp anezhi ervat, mar plij gant Doue, en ti-mañ a zo din ha n' eo ket da zen all, pa eo bet paeet gant ar priz eus gwerzh ma danvez

30

SOAZ AR C'HARV. - Ya, met Per Abgrall, he zad, en doa siouazh ! ar gwir da gas anezhi gantañ ha me ne vin ket gouest da vevañ hepdi. Gwelloc'h kant gwech e karfen mervel evit leuskel anezhi da vont kuit diouzhin !

YANN GOADOLI. - Evel-se ne fell ket dit santiñ d' am goulenn, abalamour d'ar verc'hig ?

SAOZ AR C'HARV. - Nann, Yann Goadou, kement-se a vefe dreist ma nerzh hag, abalamour d' am merc'h, e chomin gant he zad.

YANN GOADOU. - Evel a gari, maouez. Me ne glaskin ket stourm ouzh ur vamm o tispartiañ anezhi diouzh he c'hrouadur ha ma soñj a zo graet. Tostoc'h eo ur vamm d' he bugel evit d' he fried... Ha m' en deus an tad gwirioù war e vugel, re ar vamm, d' am meno, a zo brasoc'h c'hoazh.

N' eus ket un tribunal, o terc'hel kont eo da eured gant an Abgrall, kontrol d' al lezenn hag hep talvoudegezh dirazi, hag en defe ar grizder da dennañ da

verc'h diganit.

Un digarez toull a roez din 'ta evit kaout an tu da vevañ gant da bried kleiz, rak ur pried kleiz dit n' eo ken peogwir me, an hini gwirion, a zo c'hoazh bev. Rak-se na glask ket ma zouellañ o laret din e karez ac'hanon.

Soaz ar C'harv, gwreg displeal ha treitourez divezh, taol ur sell diwezhañ, ma karez, war ar maleürus 'c'heus lakaet er pal izelañ. Ne weli ket anezhañ ken war an douar, ar voull bri flaerius-mañ. Ken paour hag an den santel Job e yay, pell diouzhit, dindan samm e c'hilac'har ha rivinet ganit. Laeret 'c'heus digantañ, ouzhpenn e zanvez, bremañ dister dra evitañ, un teñzor kalz priziusoc'h, da laret eo kennerzh da garantez a roe fiziañs dezhañ en amzer da zont.

(Mouezh ur bugel o leñvañ a glever d' an ampoent.)

SOAZ AR C'HARV. - O ! Yann, anzav ' ran on kablus bras en da geñver. Met bez madelezhus a-walc'h da gaout truez ouzh ur vamm enkrezet da goll he c'hrouadur !... Selaou ! emañ ma merc'hig o leñvañ ha tremen poent eo din mont war he zro.

31

YANN GOADOU (o keener e vazh da vont kuit). - Kae 'ta, maouez, ha kenavo e stankenn Josafat e-lec'h ma vo barnet pep un hervez e oberoù !

(Hag e ya er-maez.)

Gouezeg, d' ar 16 a viz C'hwevrer 1961.

Lizheroù gant an Ao. Perrot

Ugent vloaz zo e kouezhe an Ao. Perrot dindan bolodoù ar muntrer. Embann a reomp amañ da heul un nebeut lizheroù skrivet gantañ.

*

1. - da F. Vallée.

Sant Vouga, d' ar 25 a viz Eost 1905.

Aotrou ker,

N' hon deuz ket gallet en em welet e Kastell Paol, en deiz all, ha n'em euz ket gallet dre-ze digas a zonj deoc'h dre gomz euz ar goulenn a ris ouzoc'h dre skrid breman 'z euz ur miz divarbenn kaout eur ger bennak da c'hellout lakaat e penn va levr evel lizer-paeroniez. Kavet em bije bet ouzh red eul lizer-gourc'hemenn digant eun all bennak, mez deo ket bet falvezet ganen kaout digant den all nemed diganeoc'h a zo bet va Mestr, va hentcher ha va c'helenner kenta war ar brezonek hag an traou a zell ouz adsavedigez Breiz. Ar c'henta eo ar gwella din kaout ho lizer mad, rak mall eo din gwelet penaoz en em jacha ma fell d'in e veffe moulet va labour abenn an 12 euz ar miz a zeu. Ar Soniou a vezo kanet e Keryan an deiz-ze dirak K. B. B. a voullin ivez, hag abalamour da ze e c'houlennan aotre diganeoc'h da voulla war hoc'h hano « Keltia da viken » gant an droidigezh c'hallek a lakit d'he heul.

Digemerit, aotrou ker, gwella trugarez hag anaoudegez vad ho servicher bepred sentus ha doujansus en « Doue ha Breiz ».

J. M. PERROT
Kure Sant Vouga.

33

2. - da Emil Ernod.

Sant Nouga, 13-12-12.

Aotrou ker,

Ho trugarekât a ran eus ar vojen a ginnigit d'in ha d'hor Feiz ha Breiz, ha kas a ran d'eoc'h da heul la lizer-man, ar gwerziou am eus divanket eun tammik, evit senti ouzoc'h.

Ma kavit e c'heller moulla ho mojen evel m' am eus he c'hempennet, n'ho pezo nemet digas eur ger hebken d'in, hag e roin digemer dezi en eun tu pe du war F. h. B. miz genver pe viz c'hwevrer da zivezata.

Ar paourkez Aotrou Jaffrenou, gwella ma oar hiviziken, m'eus aon, eo skei var unan bennak eus gwella difennourien Breiz. Er zizun all, oa varnoc'h, ez zizun all c'hoaz oa var an Aotrou Uguen, gwella mignon d' ar brezonek a zo e Kemper ; er zizun dremen var Bleimor. Var biou e raio er zizun-man ? Varc'hoaz e vo gwelet.

Siouaz, n'eo ket en doare-ze ec'h adsavimp hor Bro.

Respontet am eus d'an Aotrou Vallée da gas d'ezan hanviou daou akademisian nevez e plas an Aotrou Rouz hag an Aotrou Even m'oarvat.

N'am eus bet kelou ebed abaoe eus an Akademi.

An Aotrou Moal a zo o paouez skriva din kement-man a zo bet divizet, emezan, dilun diveza e Sant Brieg etre an Aot, Vallée, Coroller, Even hag hen : « An Ao. Vallée a zalc'ho gant Kroaz ar V., da c'hortoz ma c'halla n'em unani ganac'h 'vit sevel eur gazeten vit Leon-Treger-Kerne en brezoneg penn da benn ».

Heb mar ebed ne vije ket eun dra fall kaout eur gazetenn vrezonek penn da benn evit Breiz-Izel, mes evit ma yelo ar gazetenn-se en dro e rank beza skrivet e brezoneg izel ha reiz ar bobl. Anez e kolljemp hor poan, hon arc'hant hag hon amzer.

Lennet ho peus marteze var an diveza Kroaz ar Vretoned Buez ar Gonidek ; eun druez eo ! Reizer ar vrezonek a zo laket da c'henel e Konk-Kerne, p'eo ganet e Konk Leon ; da zevel e Keryan Moello, p'eo savet e Keryan Vol. Laket ez eus ivez divarbenn e yaouankiz eur bern traou hag a oar an holl a zo geier. N'eo ket o sevel skridou en doare-ze eo e lakimp hor c'hazetenn vrezonek da veza istimet. Da e vije sevel eur gartenn eus Breiz Izel a bez gant hanoiou ar parrezioù, hag al lec'hioù brudeta e brezoneg ; neuze da vihana eur c'herne ne raje ket a fazioù var hanoiou Bro Dreger, nak eul leonad var hanoiou Bro Wened evel ma tiguez breman re alies, siouas !

34

Setu aze eun tamm labour kavet dioc'htu d'an Akademisianed .Meur a darn all a gavjent c'hoaz ha n'eo ket labour eo a-vanko dezo.

Kenavo, Aotrou ker ha bennoz Doue d'eoc'h.

Ho servicher.

*

3- da Emil Ernod.

Plougerne, 15.12/20.

Aotrou ker,

Abaoue m'eo en em gavet ho lizer ganen emañ en nec'hamant o klask gouzout ha talvout a ra ar boan kerzet c'hoaz war raok !

Eiz mil Feiz ha Breiz a werzomp bep miz, mes abalamour d'ar c'hresk en deuz degaset ar mouller pa ne gredemp ket kreski hor prizioù hon unan, e kollomp : gwerza rankomp war goll. Ha goude beza paet 30.000 lur da Gibrat evit moullerez ar bloaz tremen, setu ni laket war an douar noaz.

Ar voullerien a ra peb tra evit laza holl gazetennou Breiz goude beza sunet beteg o gweneg diveza.

Eur c'helou mat da vihana a zo digouezet ganen adarre en deizioù-man *Evesaër skoliou Breudeur J. B. de la Salle* a zo o paouez gourc'hemenn da holl skolaerien ar Finister a zo dindannan deski ar brezoneg er skoliou, hag ar galleg dre ar brezoneg !

Ma ho peus prizioù da rei n'oufec'h ket ober netra ebed gwelloc'h eget o rei d'ar skol, d'ar vistri-skol, ha d'ar skolaerien, o di (?) great al labourioù kaera edoug ar bloaz evit ar pezh a sell deski ar brezoneg ha deski ar galleg dre ar brezoneg.

Er skol eno emañ an dalc'h. Gant ar skol eo e tle beza har preder gant ma c'hounezimp tachen er skol eo mat !

Kenavo, aotrou ker, ha bennoz Doue d'eoc'h.

J. PERROT.

Plougerne 9.9.21.

Aotrou ker,

Bet am euz eul lizer digant an A. Roux ha dies e kaven gwelet anezan o chom heb dont da Gastel-Paol. N'eo ket eun «avans» sevel levriou kaer ma lezomp ar skoliou divrezonek da goll ar Vro. Red eo eta youc'hal warnezo ha marteze eun deiz a deui, an dud a welo sklear hag a ziskaro anezo !

Kompren a ran e pouezfe an Aottou Ernault da genta war an ezom a zo da skriva reiz ar Yez, ar pezh a levero war gement-se a vezo digemeret mat, heb mar ebed, mes an holl a jomfe sebezet, sur awalc'h, ma ne gomzfe ket. Hen dreist-holl hag o deus kement a bouez e gomzou euz an ezom a zo da zigeri d'ar yez doriou holl skoliou Breiz-Izel.

Red eo eta d'eun den gouziek evel dan hag a anavez ar brezoneg koulz ha ma ran me va fater, diskouez pegement a dalvoudegez a c'hellfet da denna euz ar brezoneg evit astenn an deskadurez e Breiz ha pegement a goll a zo oc'h ober fae warnan. N'eo ket red poueza kement-ze en holl war an traou-ze mar kirit, mes red eo o lavaret rei tro d'an dud a vo e Kastel d'en em glevet evit gwelet petra vije da ober raktal evit dont abenn da c'hounid ar skoliou.

Ma 'z eus levriou da ober, lavaret pe seurt levriou ! Ma 'z eus tud hag a zo ezom skriva d'ezo, hen ober ha n'eo ket chom da vantri ha da ouela war stad eur vro o vont da vervel.

Heb ar skoliou emamp daonet ! Ar skoliou a fell d'eomp da c'hounid hag o gounid a raomp, dre gaer pe dre heg. Aze n'eus ket da dorta !

Ma kemerfe an A. Ernault an train 7.48 e Sant Brieg dimeurz e kavfe an A. Moal e Gwengamp da 8 h. 48, e vefe e Montroulez da 10 h. 5. Tren Montroulez a loc'h da vont da Gastel-Paol da 13 h. 5 hag en em gav e Kastel da 14 h. 40. Me a vezo er gar ouz o gedal.

Skriva ran ivez eur ger all c'hoaz d'an Ao. Roux. Mantrus eo d'ezan ober ar pezh a ra.

Kenavo d'eoc'h kalonek.

Plougerne 4/8/24.

Aotrou ker,

Goude hanter-eost e vo kaset d'eoc'h ar skridou brezonek a zo en em gavet ganeomp evid ar Bleun-Brug hag ho pedi a ran da gaout ar vadelez evel er bloaveziou tremenet da renka ar c'honideien.

Studiadegoù an 10 a viz gwengolo a zeu a vo a bouez evid ar yez, rak ze, mar gellit beza e Kemper en deiz-ze, en em gavit da skoazella hor brezoneg. En devez warlerc'h e vo ezomm bras ac'hanoc'h ivez evit kenstrivadeg ar brezegerezh. Ar Genstrivadeg-ze a bouez rei skor d'ezi, a deui da veza talvoudusa hini a reomp etouez ar yaouankiz.

Ar Bleun-Brug a zalc'ho kampr d'eoc'h - en Hotel de la Paix - harp en iliz-veur. Met m'ho ped, digasit d'in a-raok hanter Eost eur gerig da lavaret d'ar just ped dervez hag azalek pe zervez a dremenoc'h e gouelioù hollgeltiek Kemper. En em gemeret abred a rankomp e Kemper, pe ne gavimp toull ebet

Red eo esperout e vo krenv a-walc'h an A. Vallée evit dont ivez, en eur gouel evelse an holl o do dudi o welet an hini en deus laket e holl vuhez hag e holl beadra da zihuna Breiz.

Kenavo, Aotrou ker, ha bennoz Doue d'eoc'h a greiz kalon evid an harp a roït d'an emzao breizek.

Ho servicher leun a zoujans.

6. - da F. Vallée.

Plougerne 11.11.24.

Aotrou ker,

Gwella-ze ma skriv an A. Ernault eur ger da zifenn hon doare-skriva rak dre aman person Treglonou a gav mignoned etouez an dud dizesk hag e skriv d'in hiziv adarre : « Vous aviez commencé une bonne oeuvre les Vallée vous l'ont abimée » ha traou all diskempennoc'h eged ar gomz-ze c'hoaz.

37

Lakaat a rin, sur a-walc'h pennad an A. Ernault el lec'h m'eo bet hoc'h hini war F. h. B. ar miz-man ha nann etouez an Embannou kenwerz.

Diouz ar pezh a skriv hag a ra person Treglonou eo aes d'eoc'h gouzout perak e rankan rei nebeud a blas d'ho skridou em c'helaouenn, ha neuze, peurliesha, e vezont diwarbenn levriou nevez ha den neuze, ne gav souezus o gwelout el lec'h ma vezont laket.

O klask tremen diouz ar bobl (hag eun dra red eo evidoun) ha diouz an dud desket, e vezan laket ken nec'het hag eur c'hi war eur c'hrevaz. En em gaout a ra ganen liziri lennerien o klemm darn dre ma 'z eo re uhel ton Feiz ha Breiz ha re all dre ma 'z eo re izel : evit plijout d'an holl, eo red beza fur ha foll.

D'an 22 eus ar miz-man, eo e stagin da voula Feiz ha Breiz miz kerzu ; ezomm am bije eta da gaout pennad an A. Ernault abenn ar 17 da ziwezata. M'oarvat e vo red her c'has d'eoc'h da zivanka adarre.

Kenavo ha d'eoc'h kalonek.

*

7 - da F. Vallée.

Plougerne, 23-6. 30

Aotrou ker,

Skrivet em eus hizio d' an A. Ernault diwarbenn e levr Mojennou.

F. S. I. daoust m'he deus talvoudegez 150.000 lur en he stal a zo paour raz iliz evelato hag a dle kaout 40.000 dle e moulerrez ar C'hourrier, evit levriou moulet ha n' int ket c'hoas paeet.

Setu perak nemet 200.000 a vefe prestet d'eomp nomp ket gouest ken da vont war raok.

Oberou an A. Guillou a zo prest da voula, ha dleet e vije hen ober abenn goueliou ar C'hantved, 18 a viz gwengolo a zeu ; evid al labour-ze e vije red kaout 30.000 lur. Ne fazian ket o lavarout n'eus netra ken red da ober en amzer-man evel rei pe bresta arc'hant da Emgleo Sant Iltud. Gant 200.000 lur all e vije barrek da vont en dro. En han Doue, klaskit tud vat da bresta arc'hant d'eomp pe e rankimp chom a-zav hag eur wech ma vezo pladed an Emgleo-ze ne vezo netra ebet da ober ken e Breiz.

Pa lavaran d'eoc'h mall eo d'ar Vretoned a gar o bro dihuna. Skuiz e teuan da veza o rei hag o chom atao dindan ar zamm.

C'houi a dle anaout tud pinvidik hag o deus aes da rei; pedit-i da zont war o sikour. Me hag a zo 25 bloaz a zo e kreiz ar stourmad a wel n' eus mui nemet F.S.I hag a c'hellfe savetei ar stal. Rei levriou kaer ha marc'had mat d'an dud ha re nevez dalc'hmat.

N'eo ket a-walc'h sevel levriou, o moula a ranker ivez hag o moula eo a zo diaes !

Skrivit da gement hini a anavezit mat dont war hor sikour, hag e vouldimp levriou nevez. Ha goude ma kavfec'h tud da bresta 200.000 d'eomp, n'hon divije ket a re anezo. Peadra hepken da voula pemp pe c'houec'h levr dishenvel.

Kenavezo ha d'eoc'h kalonek.

Sevenadur Atlantegat

Ur brezegenn graet e New-York en Hañv 1962

A-YAOUANK-FLAMM e voe souezhet ar prezeger o verzout pegen kilpennek ez eo an holl c'houarnamantoù gall en o mennad kas ar yezh hag an hengounioù keltiek da get en e vro c'henidik. Lavaret e veze e oa ar brezhoneg un dilerc'h barbarat hag un skoilh d' ar a sivilizasion vodern » degaset eus Hen-C'hres Aristoteles da Vro-C'hall dre Rom a-drugarez da Gaezar pe d' ur Francion hag a dec'has diouzh Troya dangwallet evit bezañ hendad d' ar Frañsizion. Ne vern penaos e c'hoarvezas, viruz ar sivilizasion vodern a yeas tre e-barzh ar yezh hag an holl zoareoù gall, oc'h ober anezho ar re wellañ da virviken !

Souezhet e voe adarre o kavout e oa d' ar Saozon, hag int tud «sivilizet » ivez, an hevelep emzalc'h e-keñver yezh hag hengounioù keltiek Iwerzhon. Habaskoc'h e oant gant ar c'hembraeg, ha gouezeleg Bro-Skos keit ha ma chome ar re-mañ doujus d'an Urzh-Vat ha d'al Lez saoz, da lavarout eo keit ha ma plegent d' o zremenvan didrouz, an doare nemetañ dezho da gemer perzh er sevenadurezh a-vremañ.

Ar prezeger a zeuas evel-se da deurel evezh e oa douget dalc'hmat ar sevenadurezh a-vremañ da enebañ dre nec'h ha dre heg ouzh kement tra na oa ket tu da nesaat ouzh ar bed hellen-ha-roman, diazezet ha ma 'z eo war gelennadur div-naturel Plato hag Aristoteles. O tegouezhout en Amerika - anavezet dindan an anv Vinland da Europiz Atlantegat abaoe 1000 goude J.K. ha dizoloet ganto er c'hantvedoù da heul ken pell hag andon ar Misisipi - ne voe ket ken sebezet mui o kavout e oa gwell gant tud wenn ar rannved-mañ enoriñ da hendad an aotrou kreizdouaregat Colombus, daoust ma tleer d'ar muiañ lakaat war e gont bezañ degaset Spaniz da Greiz ha Su-Amerika pevar c'hantved bennak diwezhatoc'h. Amañ ivez e oa viruz ar sivilizasion oc'h ober e reuz.

40

En abeg da se e voe dedennet-kalz ar prezeger gant an Drouized. Gouzout a rae e oa dezho an hevelep brud gant ar v-Briganted (gelt), ar Vandaled (norzhat), an Apached (amerikat), an Huned hag an holl Varbared euzhus all. Daoust ma « vez gwelloc'h », gouez d' ar Saoz Atkinson (1), « chom hep o menegiñ e pep kompagnunezh dereat », ez eas war o roudoù, ha talvout a reas dezhañ ! War-dro ugent vloaz ' zo, studi goueler (pe deziadur) an Drouized dizoloet e Coligny, Reter Bro-C'hall, e derou ar c'hantved-mañ, a ziskuilhas dezhañ un doare-mennoziañ heñvel-tre ouzh kelennadurezh Yin-Yang ar Reter-Pellañ. Abeg a-walc'h o doa bet aze tud sivilizet an Hen-Amzer da ziuennañ an Drouized hag o sevenadur, evel ma rejont e Galia hag en Enez Vreizh...

Muioc'h a oa en ervenn-se avat. E dibenn 1961 e tizoloas ar prezeger dic'hortoz-kaer e oa eus relegenn vaen Gweizh Embriz, pe Stonehenge e saozneg, ur skeudennadur-maen eus goueler an Drouized !

An dra-se a ziskouez e oa sevenadur an Drouized hini « Tud Wessex » ha moarvat ivez hini an dud a vez anvet e saozneg « the Beaker People », tud hag a oa deut eus hanternoz an Alamagn da Enez Vreizh. An embroadur-se a oa kempred pe dost gant savidigezh ar mein-meur er vro-se hag en Iwerzhon. Gweizh Embriz a voe savet war-dro 1500 a-raok J.K. Kement-se a zegas dour da vilin ar re o deus dalc'het, don o ensell, daoust d' an holl lenneien sivilizet modern, a-gevret koulskoude gant John Audrey, William Stukeley ha « primitived » all, d' ar c'henfeur etre ar mein-meur, an Drouized ha Kelted an Hanternoz war arvor europat an Atlantek adalek 1800 a-raok J.K. betek bremañ. Kompren a reer kalz gwelloc'h perak e vag ar C'hallaoued, ar Saozon hag an dud sivilizet modern ur gasoni ken dalc'hus ouzh kement roud eus an herezh kelt. Sklaeroc'h an traoù

bremañ.

O vezañ na oant ket re sur o doa peurvoustret ha dispennet Yin-Yang ar C'hornog ez eas paotred an Div-Natur da glask distrujañ Yin-Yang ar Reter ivez. Alies ez eo bet lavaret deomp pegen enep-skiantel ha dismegus e « oa » ar gelennadurezh-mañ. Padal, dre eurvad ez int kroget re ziwezhat ganti ! Int eo a zo war o diskar. Ha dasorc'h ar brederouriezh Yin-Yang a yelo en tu-hont da harzoù ar Reter-Pellañ.

(1) Stonehenge, gant ATKINSON. a Dastumad Penguin »

41

Gwrizioù don he deus war arvorioù hag inizi ar C'huzh-Heol; a-drugarez dreist-holl da aspadennoù sevenadur an Drouized.

AR SAVADURIOU MEURVAENEL

Gant ar sevenadur Atlantegat meurvaenel hag en em lede adalek Spagn betek Sveden e tispleg 4.000 bloaz pe dost eus istor Europa. E savadurioù pennañ e-keñver gorread hag uhelder eo *Caisleán Aonhgusa (Newgrange)* en Iwerzhon, Maeneg Karnag ha Maen-ar-Wrac'h Lokmaria-Kêr e Breizh Arvorik, ha Gweizh Embriz (Stonehenge) en Enez Vreizh.

Savet e voent war-dro 1800-1500 a-raok J.-K. hag an holl anezho zo ken dibar o stumm ha ken estren d' ar bed kreizdouaregat ma n' haller ket c'hoazh hiziv an deiz - goude diskontañ ar bezioù - lavarout da vat peseurt talvoudegezh hag implij a oa d' ar veinhir, d' ar renkennadoù kenroud, d' an hentoù war gelc'h, d' ar c'hrommlec'hioù, d' an toulloù hag all. N' eus netra da geñveriañ outo er savadurezh kreizdouaregat klasel. Evel just, ober a rejont an eil hag eben gant troioù-micher a hañval bezañ bet desket dre hirbleustriñ ar c'halvezerezh, da skouer ar c'henstrollañ plenk ha koadennoù dre steudenniñ pe dre filennoù-ha-sazilioù.

Da sevel tiez ha nevedoù avat e voe graet a-viskoazh muioc'h gant prenn en Hanternoz, e-lec'h ma kresk gwelloc'h ar gwez, eget er C'hreisteiz. Dav eo kounaat, pa bleder d' an tisavouriezh atlantegat, e talvez e ar savadur maen peurluviañ da skorañ pe da frammañ ur savadur e prenn kalz brasoc'h, toet gant plouz pe vein ; hag evit pep savadur maen a zo bet miret e tle bezañ bet meur a hini e prenn na chom mui an disterañ roud anezho, breinet ma 'z int bet gant an amzer.

Ar gelennadur Yin-Yang a zisklêr kement-se evel-hen : tud an Hanternoz, hag int Yang dre vras, a oa peurluviañ dibrederietoc'h gant ar badelezh, hag a zo yang ivez, eget tud ar C'hreisteiz hag a zo kentoc'h Yin. Setu m' o deus graet muioc'h gant ar prenn dizearius ha nebeutoc'h gant ar maen padus.

Ar pezh zo bet miret eus kinkladur ar savadurioù-se zo kentelius-tre ivez. Ar garanadur-maen koshañ a gement zo miret en Europa atlantegat eo ar patromoù divdroellennek treset war ar mein bras a stanke an tri digor war bez ramzel Caisleán Aonghusa. Ar grugell douar a c'holoe ar bez-se e oa toet ar palevarzh anezhi troet ouzh tu Teamhair (Tara) gant mein kouarz lintrus. Adalek neuze betek ar marevezh kristen-krenn d. l. eo war-dro 1900 goude J.-K. e reas ar Gelted diastal gant an droellenn, an hevoud hag arouezioù heñvel en o arz. N'eo ket un taol degouezh didalvez ma seller ouzh an arouezioù-se er Reter-Pellañ evel pennskouerioù taoat ha boudaat. Adkemeret int bet da sturiennoù-tresadur er ginkladurezh iwerzhonat ha breizhat, hep anaout o ster kozh pagan avat.

42

En ur dremen menegomp an uhelvarr ivez : hiziv an deiz c'hoazh ez eo ur blantenn nevet e kredenn Chinto Bro-Nipon, evel ma oa nevet ar « blantenn a vuhez »-se gant an Drouized. Pa evezhier ez eo atav glas, bihan, bodennek, krenn e hugennoù, hag e kresk e barr an dervennd uhelañ n' eus arvar ebet ez oa anavezet du-mañ koulz ha du-hont perzhioù yang ar blantenn-se hag ar Vuhez end-eeun.

GOUELER AN DROUZED.

E-tro 1900 e voe dizoloet e Coligny (Ain, Bro-C'hall) un daolenn arem enskrivet, dezhi war-dro daou droatad hed hag un troatad hanter led. Torret e oa bet dre zievezh ar re a gavas anezhi hag an tammou a voe degaset da viridi Lyon. Anavezet e voe e oa anezhi un deziadur en ur yezh keltiek, o c'holeiñ ur prantad a bemp bloavezh hag o verkañ, e-touez traoù all, anvioù ar mizioù ha deizioù dibar, deizioù gouel moarvat. Goueler an Drouized e oa. Douaret e oa bet an daolenn e-tro derou ar marevezh kristen.

Kenurzh ar goueler a c'hell bout berrdreset evel-hen :

- 1) tregont devezh a ya d'ober ur mizvezh-loar-skouer ;
- 2) tri-ugent mizvezh a ya d' ober un droiad-oueler klok ;
- 3) an droiad-oueler a rann e pemp bloavezh ;
- 4) ar bloavezh a rann e daouzek mizvezh.

Ar skrivagner Plinius en deus danevellet e teue hervez an Drouized an noz a-raok an deiz ; ha diouzh an hevelep sturienn e rannent skourradoù amzer all : ar miz, ar bloaz, ha buhez an dud zoken. Setu perak, emezañ c'hoazh, e kontont an amzer dre nozvezhioù ha goañvezhioù e-lec'h hen ober dre zevezhioù ha bloavezhioù evel ar Romaned ha Kreizdouariz all.

Kement-se zo lakaet splann gant o goueler :

Pep miz zo rannet e daou hanter mizvezh. Pep troiad a bemp bloaz zo rannet e div hanter-troidad a dregont mizvezh-skouer, ha pep hini eus an div hanterenn a zeraou gant un adviz. Pep bloaz zo rannet e daou hanter-bloavezh c'hwec'hmiziek o teraouiñ an eil gant an anv SAMON hag egile an anv GIAMON hag a zo deut da dalvezout kement hag « hañv » ha « goañv » er yezhoù nevezkeltiek.

43

Gant ar rannidigezh-se graet a-ratozh hag en un doare kenstag eus an holl skourradoù-amzer etre ur pennad teñval ha yen hag a zeu da gentañ (Yin) hag ur pennad sklaer ha tomm hag a zeu da eil (Yang) e vez diskuilhet pegen don e oa poelloniezh an Drouized.

An amzer zo meizet evel ul lusk-dilusk etre Yin ha Yang. Kregiñ a ra al luskell gant kuzh-heol evit an devezh, diskar al loar evit ar miz, kedez an diskar-amzer evit ar bloaz ha mare an engehentiñ evit buhez an dud (da lavarout eo eta e oa kontet o oad adalek ur bloaz abretoc'h eget o ganedigezh, evel ma vez graet er Reter-Pellañ).

Goude-se ez eer e-barzh rann deñval an droiad-luskell, a vez en he donañ da hanternoz (heol en e izelañ), d'al loar-nevez (noz en he zeñvalañ), e-kreiz ar goañv (nozioù en o hirañ), da vare at c'hanedigezh (lusk digengreizus o rannañ ar bugel diouzh e vamm). Setu perak e c'hoarveze Ginivelezh Vurzhudus ar C'hevelled Neñvel, al Lugoves, anataerien ar Wrez hag ar Goulou, an daou baotr (Yang) ganet gant ar Vamm Heol « Minerva Sulevia » Rouanez an Neñv, da hanternoz, d' al loar nevez tostañ da c'houziz-heol ar goañv. Se a oa miret ken mat en hengoun an dud ma rankas at Gristeniezh hen degemer diwezhatoc'h : pa rejont eus Gouel an Nedeleg Ginivelezh Vurzhudus ar Sklêrijenn Nevez d' ar Bed e virjont ivez saprenned atav-glas « Merkur-Ogmios-Odhin » gozh barv gwenn hag e levenez-tad e staolet gant ar c'hoarielloù hag ar roadoù a oar degas d' ar vugale.

Ar rann Yin a echu hag ar rann Yang a zeraou da sav-heol, kresk al loar, kedez an nevez-amzer ha gant ar gaezouregzh. Gant ar gaezouregzh e tizher mare foran ar vuhez. Neuze e veze armet ar baotred gwechall hag e teskent servij ar geoded. Hag ar plac'hed a c'helle dimeziñ. Danevellet ez eo bet dres e oa mezhus d' un tad bezañ gwelet a-gevret gant e vibien a-raok dezho bout en oad da zougen armoù. Ne oa nemet goude bezañ bet kadarnaet en un doare lidus - kouzoumenet -

da vare Pask, e c'hallent « en em ziskouez dirak an holl », evel an heol bemdez goude gouloù-deiz,

44

Par uhelañ an drôiad-luskell a vez tizhet pa vez an energiezh skignet en he barr, da greistez, kann al loar, goursav an heol, ha pa vez enaouet tantadoù ar vuhez darev ha leun : e penn darn Yang al luskell er mare ar muiañ Yang, e vezer neuze.

Echuiñ a ra an darn-mañ da guzh-heol, pa vez digresk al loar, kedez an diskar-amzer, deut an dud d' o c'hozhni ha d' o eil bugeliezh. Hag un derou all eo eveljust : gouez d' ur skrivagner eus an Henamzer « e kelenne an drouized ne oa ar marv nemet kreiz ur vuhez hir ». Pep tra oa dalc'hmat o kemmañ, ar c'hemmañ nemetken oa peurbad. E gwirionez, kement a zo anavezet eus kelennadurezh an Drouized a ziskouez e oa tre a-unan gant prederouriezh Yin-Yang ar Reter-Pellañ.

GWEIZH EMBRIZ.

Ar c'hoshañ hag an estlammusañ eus an holl nevedennoù maen en domani atlantegat en hanternoz eus an Alpoù ez eo Gweizh Embriz (Stonehenge). Emañ e-kichen Salisbury e kreisteiz Bro-Saoz. An anv Salisbury end-eeun zo deut eus distresadur ur ger keltiek gant ar Saozon hag a dalveze « Din ar Gouloù ». Brudet oa en Henamzer endeo pa veze graet anezhi « an nevedenn grenn vras gouestlet da Apollo en enez an Huperboreaned hag a lavarer bout ken ec'hon ha Sikilia... ». He frammadur-kreiz e maen a voe savet war-dro 1500 a-raok J.-K. gant tud a sevenadur « Wessex » deut diagent diouzh Hanternoz an Alamagn.

Ar frammadur maen kreiz-se eo a bledomp dezhañ hepken. Bez' e oa anezhañ dreist-holl pevar c'helc'h gengreizennek gant mein a zaou seurt, krag sklaer, arliv-roz ar pep brasañ, ha mein glas-du o liv.

Adal ar wrimenn war-du ar c'hreiz e kavomp :

1. Ur c'helc'h had a 30 pikol peulvaen krag sklaer, 30 metr e dreuskizenn. Ar c'helc'h-se zo hogozik peurgrenn. Ne ziskouez toull a-ziforc'h ebet evit mont tre, kentoc'h ez eus toullou-entrev war bep tu : un degouezh iskis en hensevenadurioù. Pennoù an 30 peulvaen-se zo kevredet gant gourinoù tro-war-dro. Hag ar c'hevredañ-se zo graet en un doare ampart-meurbet, anat warnañ ez eo deveret diouzh hirbleustriñ an tisaverezh gant prenn.

2. E diabarzh ar c'helc'h-se ez eus ur c'helc'h had all, anezhañ 60 maen digevred, glas-du o liv.

45

3. E-barzh an eil kelc'h ez eus ur renkennad vein e stumm un houarn-marc'h pe ur c'helc'h digoret, anezhañ pemp trimaen ramzel e krag sklaer. Pep trimaen zo anezhañ daou beulvaen en o sav kichen-ha-kichen ha kevredet o leinioù gant ur pikol « gourin ». Ne dennont da nep savadur kreizdouaregat ebet, da zor-borzh al Leon mikeniat nebeutañ-holl peogwir n' eus koulz lavaret tu ebet da dremen dindano. N' eus ket dorjoù anezho ; ar pezh ez int e gwirionez eo darluniadur-maen an niver « daou », peuz-heñvel e stumm ouzh hini an niver roman II.

4. E-barzh ar renkennad-se a goubladoù mein krag sklaer ez eus ur renkennad heñvelstumm a beulvaenoù mein glas-du savet a-unanoù. Evit lavarout mat, 19 peulvaen eo a zo en houarn-march-mañ e-lec'h an 12 a c'hortozer kaout diouzh anaoudegezh Goueler an Drouized. Gouest eur avat da anataat e voe kemmet niver ar peulvaenoù ennañ a-c'houdevezh ha ne oa nemet 12 da gentañ, pa voe savet.

Renkadurioù, niverioù ha livioù ar peulvaenoù zo un dalvoudegezh don dezho ; ur yezh zo anezho hag a c'hall bout troet didorr :

- ur c'helc'h klok a dalvez « a vez kevredet e... » ;
- ur c'helc'h digoret (houarn-marc'h) a dalvez « a vez rannet e... » ;
- an urzhiadur « diavaez-diabarzh » a dalvez « o tiaraogiñ o heuliañ » ;
- ar c'hrag sklaer a dalvez « gouloù an heol, unanenn amzer-heol » ;
- ar maen glas-du a dalvez « gouloù al loar, unanenn amzer-loar » ;
- ar peulvaenoù krag sklaer a-unanoù a dalvez « unanennoù amzer-heol ar c'hentañ derez », d. l. eo devezhioù-heol ;
- ar peulvaenoù krag sklaer kevredet daou-ha-daou a dalvez « unanennoù amzer-heol an eil derez », d. l. eo bloavezhioù.

Sed amañ neuze troidigezh ar renkador en e bezh :

- 1) tregont devezh a vez kevredet e ('n unanenn aroueziet da heul= miz);
  - 2) tri-ugent miz a vez kevredet e ('n unanenn aroueziet da heul = an drôiad) ;
- 46
- 3) (an drôiad diaraok) a vez rannet e pemp bloavezh ;
  - 4) (ar bloavezh diaraok) a vez rannet e daouzek mizvezh.

Setu dres Goueler an Drouized, ha re a gendegouezhioù zo evit na vefent ket sterleun :

RELEGENN VAEN GWEIZH EMBRIZ, savet war-dro 1500 a. K., ZO E GWIRIONEZ GOUELER AN DROUZED, ha diskouez a ra, evit brasañ mantridigezh an holl « skiantourien kreizdouaregat », o devoe an Drouized perzh e Gweizh Embriz adalek an derou end-eeun pa voe savet ar rann greiz eus an nevedenn. Gwirheñveloc'h-a-se eo o devoe perzh ivez, e penn ar c'henelioù a rejod anezho Kelted an Hanternoz diwezhatoc'h, e savidigezh an holl vein veur, evel m' he deus kredet ar werin a-viskoazh, daoust hag en despet da « veno an dud sivilizet modern ».

Ar menoz end-eeun eus ur goueler maen ramzel a ziskouez pegen estren ha diveizadus e oa sevenadur atlantegat an Hanternoz d' an hini kreizdouaregat. Kement ha ma ouzon, biskoazh ne zeuas ar soñj-se da Greizdouarad ebet. Aztekiz ha Mayaiz Amerika avat a sevenas an hevelep menoz... un ere all etre an Apached hag ar Vriganted !...

Evit lavarout mat ez eus kement a ereoù all, dreist-holl war dachenn an doueoniezh hag ar gredenn, ma 'z eo darev ar prezeger-mañ da anzav e voe darempredoù etre kenelioù an daou arvor Atlantek d' ur mare m' o doa aon c'hoazh Kreizdouariz da lakaat o fri en tu all d' o f-Pilerioù Herkules.

Setu penaos e tisklêr ar prezeger-mañ an doare ma voe adrenket mein Gweizh Embriz a-c'houdevezh :

Goude m' o devoe Nurenbergvarnet ha diouennet an Drouized e kasas ar Romaned o bagadoù gwastadourien da zistrujañ Gweizh Embriz. Ar re-se a stagas gant ar rann greiz eveljust, ar rann nevetañ-holl, an hini a skeudenn ar Beurbadelezh ma red an Amzer en-dro dezhi gant hec'h aridennoù trôiadoù, bloavezhioù, mizvezhioù ha devezhioù. Goude ur c'hrogad, hag int hep danvezioù-tarzhañ ha kanolioù bras, ez ejont skuizh hag e lezjont ar peurrest evel ma oa. Klasket e voe adaozañ an nevedenn diwezhatoc'h, hogen ne oa mui Drouiz ebet da evezhiañ ouzh al labour. An holl vein nevet hag a voe kavet diskaret a voe

adklenket diouzh ur patrom hag a oa bet dalc'het koun anezhañ hag evel-se hon eus bremañ an « houarn-marc'h » diabarzh gant e niver rouestlus a 19 maen.

47

Kristenien ar c'hantvedoù war-lerc'h ne dajont ket tost d' al lec'h « milliget-se » ha n' hellent ket distrujañ nag ober tra gantañ. Nemet marteze ar baganed a zeuas diwezhatoc'h, ar Saozon hag an Ugened (pe « Viking »-ed) dezho un hevelep kredenn gant an Drouized, ne lakaas relijion all ebet iliz-veur Gweizh Embriz en he dalc'h, ha Drouized an amzer-vremañ o deus gwir abeg da sellout outi evel o zra.

Petra zo da lavarout diwar-benn ar frammadur kreiz nevetañ-hont ? Krediñ a c'haller e oa anezhañ seizh maen.

Heñvelderioù zo. Chom a reas Drouized e stumm pe stumm en Iwerzhon peogwir ne voe ket aloubet ar vro-se gant ar Romaned, ha marteze ez int an hevelep tud hag a gaver meneget betek ar bloavezh 1000 g. K. dindan an anv «Drottnar » e lennegezh Loc'hlann hag Islann. Testeniekaet e vezent c'hoazh war-dro 500 g. K. en Iwerzhon. Hañval eo ez int steuziet-rac'h e-doug ar spurjadeg gristen hag a zeuas da heul o « dieubidigezh » diouzh ar Vikinged bagan, war-dro 1000. Gouzout a reomp evelkent e oa bet lakaet ar pep brasañ eus o lec'hioù santel gant ar Gristenien en o dalc'h-int adalek 500. E manatioù abred Glen-da-loc'h ha Clonmacnoise e voe kendalc'het e-pad ur pennad amzer gant skolioù an Drouized. O-daou a oa anezho klozioù nevet, ha « Seizh Iliz » enno hervez an hengoun. D' am meno, manac'helezh Iwerzhon zo deveret muioc'h diouzh boazioù an Drouized eget - evel-just ! - diouzh skouerioù egiptat-kreizdouaregat. Da venegiñ ivez an azaouez hollvrudet zo bet a-viskoazh evit « Seizh Sant Breizh ».

Gouzout a reer mat o doa an Drouized skolajoù e-lec'h ma kelennent o diskibien dre gomz. Gouzout a raent skrivañ hogen difennet e oa lakaat o c'helennadurezh dre skrid. War a lavarer e felle dezho mirout na gouezhfe e dalc'h tud na oa ket da fiziout warno. Lavaret eo bet ivez e felle dezho diorren ar c'hounerezh, pa ouient e oa anezhañ diazez ar c'halloudezh personel da varn. E c'heller goulakaat neuze o doa ur gelennadurezh a-zivout ar boued heñvel ouzh skiant ar vagadurezh hirvuhezus displeget gant Yin-Yang ar Reter-Pellañ. Ha gwir eo, an holl Hanternoziz a grize en derou ouzh ar voaz da evañ gwin ha da zebriñ doareoù-boued kreizdouarat, a zegasfe gouez dezho drouziwezh d' o heul, evel ma troas da wir.

48

Ha goude ma ve gwir e kehelent dreist-holl e-barzh kelloù * nevet, ne vir ket an dra-se o dije bet savadurioù nevet kenkoulz. Ar skrivagnerien greizdouarat n' o deus merket moarvat nemet ar pezh a oa divoas dezho. O komz eus bodadegoù-bloaz Teamhair, bloaz skridoù Iwerzhon ne venegont anezho kennebeut nemet d' ar bloavezhioù ma ne voent ket lidet.

Hag evit an engravadur-goustilh disliv, ma klask ar C'hreiz-douarazeuler Atkinson tennañ kement dioutañ war gont ul levezon v-Mikenat, ne lavarint ket ar pezh a soñjan, dre garantez moarvat...

Lakaet e brezhoneg gant skoazell Alan HEUSSAFF.

DISKLERIADURIOU.

Gweizh Embriz - diwar ar c'hembraeg Gwaith Emrys = Oberenn Emrys », Stonehenge e saozneg.

* kelli .: koadig (anv a gaver en anvioù-lec'hioù evel Penngilli, Karrant ar Gilli, h.a. ; iwezhoneg coill, kembraeg cellit).

NEVEZ DEUT ER-MAEZ

ABROBIN gant YEUN AR GOW

ar romant Robinson Kruzo
addispleget gant ar skrivagner brudet
(180 pajenn)

20 skouerenn war Rives	25,00 lur
30 skouerenn war Lafuma	18,00 lur
war baper all	12,00 lur

Notennoù da dresañ danevell-buhez Roparzh Ervezel savour abati Fontevraod

D' an aotron Marsel GUIEYSSE
e koun hon divizoù
e toull-bac'h Fontevraod
e-doug ar bloavezhioù 1946 ha 1947.

KENTSKRID

D' al lennerion

N' on ket evit feukañ ar Gatoliked doujet da eskob Rom, dreist-holl pa 'z eo o renerion tuet da sentiñ ouzh gourc'hemenn ar Pab Yann XXIII (aet da anaon ha gouelet dezhañ gant Protestanted koulz ha Katoliked). Amañ e vez kavet eta prederiadennoù bet skrivet pa oan bac'het en ul lec'h a binijenn ma 'z eus unan (war ziskar eo bremañ an ti-kreiz-se, trugarez d'ar jeneral de Gaulle !).

Savet e oa bet an notennoù-mañ e galleg da gentañ. Goude e voent diskrivet gant unan bennak ha na ouie ket brezhoneg - ha me war va zremenvan dre an dienez hag ar skuizhnezh (war-dro ar 14 a viz Gouere 1949 e oa)... E kamp Spinal edon d' an ampoent ha kaset e oan endeo er gambr ispisial evit mont d' an tu all...

Pedet am eus va mignon yaouank Gwion Ar Menteg d'o reizhañ - hag heñ katolik-rik. Kinniget e vezint d an Ao. Guieysse, protestant leal, broadelour start. Pedit a ran bremañ an holl - beleion koulz ha « siviled » - a lenno ar studiadennoù-se d' hen ober gant c'hoant sklaerijennañ darvoudoù hon Istor luziet a-wechoù gant mojennoù 'zo. « Ar gwir atav hag e pep lec'h, koustet a gousto ! »

T. J., 1963.

50

MAMMENNOU :

« Histoire de l'Ordre de Fontevrault »

(kevrenn gentañ)

embannet e Gers, e 1911, gant leanezed an Urzh-se (prestet din gant an Ao. Raison, bet aluzonour ti bac'h-kreiz Fontevraod).

Reizhet ha klokaet em eus an istor-mañ dre va eñvorennoù eus ar « Pouille historique de l'Archidiocèse de Rennes » savet gant an Aotrou beleg Guillotin de Corson. (N' am boa ket al levr-se ganin en ur sevel ar pennad-skrid o vezañ ma oan toullbac'het.)

NOTENN. - « L'Histoire de l'Ordre de Fontevrault » a zo bet skrivet gant leanezed evit kenteliañ an eneoù kristen hag ar spered-burutellerezh a ra diouer enni. Dedennus eo avat dre ma tispleg eeun an darvoudoù. Anat eo o deus bet en o c'herz oberourezed al levr-mañ dielloù an abati. Hogen n' o deus ket meizet atav anezho.

Ar «Pouillé » roazhonat, oberenn ur chaloni brudet, a zo dreist. Koulskoude, ez eo luziet eñ ivez gant fals-vennozioù a ren e-touez ar Gloer roman a-zivout eured ar veleion gwechall. Da skouer, pa zispleg G. C. « e rankomp krediñ e voe beleget Damalioc, tad Roparzh Ervezel, goude marv e wreg ». En enep d' al lavarenn-mañ n' eus nemet teurel evezh war enebiezh e vab ouzh gizioù-bevañ ar gloer eus e amzer.

ROPARZH ERVEZEL HA BREIZH EN XIvet KANTVED

1047. - Ganedigezh Roparzh e parrez ERVEZEL (« Arbrissel » e galleg), eskopti Roazhon (hiziv, kumun a 400 annezad, kanton Rester, pastell-vro Gwizurieg, e-tro 10 km diouzh harzoù Breizh).

51

Kerent Roparzh Ervezel o deus anvioù brezhonek ; e dad : DAMALIOC - e vamm : ORGUEN. Eñ hag e vreur FOUKAOD (Fulcodius) o deus anvioù germanek pe gentoc'h gallekaet. E nizez avat he devo un anv brezhonek : ENNARGANT.

Hor yezh e Breizh an XIvet kantved eta a zlee bezañ heñvel e stad en Il-ha-Gwilun ouzh e hini e Breizh-Izel a-vremañ. Ar galleg (war stumm ar romaneg-gallaou) a zlee bezañ ar yezh anavezet gant an holl hag o kaout ar boem eviti (anvioù roet d'ar baotred), hogen ar brezhoneg a zlee bezañ c'hoazh yezh an tiegezh (anv roet d'ar plac'h ganet a dra sur en eil hanterenn an XIvet kd.).

E-keñver stad kevredigezhel, e oa DAMALIOC ur beleg euredet ha perc'henn iliz Ervezel bet savet gantañ, emichañs (s. Guillotin de Corson). Bez' emamp e koulz stourm Hildebrant. Roparzh a zo ken mezhekaet gant stad e dad ma kuita ar vro ha ma chom unnek vloaz e Paris (1074-1085). Pa zeu en-dro da Vreizh ez eo evit enebiañ ouzh an henvoaz (*).

Selvestr Gwerc'h, ur soudard kozh ne oa ket barrek-kenañ war an traoù relijiel ; an hini eo a c'halvas Roparzh (e genvroad a bastell-vro). Anvet eo gantañ da Arriagon Roazon (1085).

Petra ' voe e oberenn ? her gwelout a rimp hepdale.

1089. - Marv Selvestr Gwerc'h a redias Roparzh da guitaat Breizh ha da glask repu en Engou. Emsav a-enep abostol kriz an torr-eured-beleion. « Evit paouez a vezañ un tu a zizurzh, Roparzh a guitaas Breizh evit mont d' an Engou » [H. O.] Anat e oa d' an holl er mare-se harzoù Breizh (1089) hag e oa eured ar veleion un henvoaz.

Kurius eo gwelout he doa Breizh-Uhel - da vihanañ evit darn eus ar bobl, ar rummad renerion end-eeun - un neuz distag-krenn pa gomzed c'hoazh brezhoneg enni.

DIBENN AN XIvet KANTVED. - Roparzh Ervezel n' en doa ket neuze ar youl da guitaat ar bed peogwir ez a da skol-veur Engiez nevez-savet. Da verzout eo n' he doa ket ha n' he devo ket Breizh ur skol-veur a-raok ar XVvet kd.

NOTENN : Eskob Roazhon a varv e 1084 a zo e anv MEWEN (Meen) gant H. O. Touelladenn al leanezed, a gav din... Bez' e oa Maen (Main) eus Felger. Kavout a raer an anv-se (anv dre hêrezh Aotrounez Felger) e Pont-Maen (Mezven).

52

Bez' e oa ken evit Roma, ken evit Bro-C'hall ur vro a dud ouez ha diskredus o komz un « trefodach barbarel » (Abelar, kempredad Roparzh ha mab Breizh-Uheliz brezhonegerion eveltañ) (1).

Roparzh o sellout ouzh eured ar veleion evel dirollerezh sioù likaouüs a ra pinijennoù kriz hag en em denn d' ul lec'h distro.

Da verzout eo ne zibab ket Breizh evit-se, hogen an Engou bepred (hag a oa o vrezeliañ alies a-enep Breizh). Bez' en deus daou genseurt e penitouriezh, o anv Herve ha Salaun, koulskoude.

Sevel a ra abati La Roë e ser gant Aotrounez pinvidik gonezet d' e vennad-buhez : Raoul de La Fustaye, Vital de Mortain, Pierre de L'Etoile. Bez' emañ abad an dud-se.

1096. - Dont a ra Urban II da Vro-C'hall ha goude bezañ galvet an dud d' ar groaziadeg kentañ e Clermont (Bro-Elvern), e teu betek Engiez da gensakriñ iliz Sant-Nikolaz. Komz a reer outañ eus Roparzh hag e c'hourc'hemenn dezhañ prezeg ar brezel santel. Goude-se e anv anezhañ da Gefridiour (« misioner ») abostolel, hag e ro dezhañ aotre da brezeg e pep lec'h (anaoudegezh anat eus e zonezon naturel da brezeg)...

Evel-se eo e tleer intent e « kasas anezhañ da brezeg an Aviel d' ar bed-holl ». [H. O.]

Renaod a Graoñ, gwarezour Roparzh, a zo mab da Enoguen a Wizurieg. Reiñ a ra da Roparzh koadeg La Roë ; unan eus an testoù eo HOEL, eskob Kelvan.

E zarempredoù gant parrez Ervezel a hañval bezañ rouez koulskoude, e roer dezhañ an iliz un deiz ma tegouezhas dezhañ mont da brezeg enni (?) [H. O.] Pezh a zo diogel avat 'eo e voe roet da abati La Roe - ha ne vefe ket bet gant Roparzh e-unan, mab ar beleg Damalioc, perc'henn an iliz ? (maz eo reizh va eñvorennoù eus ar « Pouillé »).

Reiñ a reas « misionoù » en eskopti Roazhon, evel ma reas en eskoptioù Evriged ha Kelvan a-hend-all.

Menegomp un hanterouriezh efedus eus Roparzh evit lakaat un harz d' ar brezelioù gladdalc'hel. Mab Fromond o vezañ bet lazhet e kêr Gwerc'h - « ha n' emañ nemet div lev diouzh La Roë » - an tad oc'h en em sterniañ evit dic'haouiñ e vab, eveljust, ez eas Roparzh d' e gavout ha « dre gomzoù c'hwek » e c'honezas trugarez ar muntre. Goude-se e vezias korf an den yaouank marv, e bered ar Chalonied. Fromond anaoudek a reas profoù d' an abati.

(1) ABELAR : 1078-1143, ganet er Palen, Kontelezh Naoned, en tu kleiz d' al Loer.

53

1099. - Roparzh Ervezel a zo un den fiñvus-kenañ, donezon ar prezegerezh gantañ, sorc'henn al lec'hioù distro ha n' en em blij ket er vro e-lec'h ma chom. Ur gwir manac'h dizalc'h eus pep tra diret ha soudard ar Pab kentoc'h eget ezel e Vroad. A-vec'h m' eo savet abati La Roë maz a kuit diouti o lezel anezhi e stad vat a-hend-all.

Goude ur bloavezh prezegennoù, setu eñ adarre gant diskibion nevez en-dro dezhañ. Mont a reas ar wech-mañ war glann all al Loer, en un draonienn didud, anvet FONTEVRAOD (Fontis Ebraldi) [H. O.] - da lavarout eo Feunteun Eberhard, anv-den germanek - e kontelezh Engou, eskopti Petiez.

1100. - Tra kurius, Roparzh hag e ziskibion a ya bepred en ur c'hoadeg, a-hervez evit en em guzhat ha bevañ evel « naturisted » a-vremañ, o tebriñ louzoù gouez, oc'h annezhañ lochennoù (heuliañ a reomp al leanezed). Goude-se, e savont ilizoù ha mousterioù ha difraostañ ar c'hoadeg. Dedennus eo al lec'hioù distro, hogen ne roont ket boued d' an dud ha gant anaoudegezh e vez degemeret profoù, fonnus a-hend-all.

An dra wirion eo e klasker ar c'hoadeg evit sevel ul leandi, peogwir ne ziberc'henner nikun evel-se. Ar c'hoadeier o vezañ lec'hioù didud (Pouillé). Hag ar brud a zegas dour d'ar vilin...

Paneve profoù aotrounez an Engou e varvfe gant an naon un engroez ken stank a dud el lec'h distro-se.

Heñvelidigezh dedennus : evel Kolumba, evel ar sent keltiek kozh, en deus Roparzh kuitaet e vro c'henidik.

E Fontevraod, ne weler ket un danvez-lean breizhat, er maread kentañ, da

vihanañ.

DIBENN 1101 - DEROU 1102. - Gwelet e vez c'hoazh savadurioù Fontevraod (iliz kaer doare-roman, kegin divent...) bet diazezet gant Roparzh. Traonienn Fontevraod a zo bet roet gant AREMBURGE hag he merc'h ADELAIDA. Foulques RECHIN, kont an Engou an hini eo a zifenn an abati nevez. Savet en doa Roparzh a-du gantañ a-enep roue Bro-C'hall, Fulup Iañ, goude ma oa bet laeret digantañ - hag eñ kozh - e wreg yaouank BERTRADA gant ar roue-se.

54

DIBENN 1102. - Roparzh a loc'h diouzh Fontevraod hag a grog adarre da brezeg. En ur dremen dre Graoñ, e kemer gantañ ar benitiourion Raoul, Bernez ha Vital. Prezeg a rejont en eskopti Roazhon ha goude-se en eskopti Sant-Maloù. Riou, aotrou Louzieg, a gase d' e vreur Gaoter Yuzikael (« Gautier de Judiacle ») un tamm eus ar Wir Groaz. Eskob ar vro, abad Sant Meven hag hini Redon a ren al lidadeg. Da verzout eo ne brezegas ket ar benitiourion. Tremen a rejont en Normandi, « e-lec'h ma oa ar vertuz kaset kuit eus ar santual » (klevit dre-se e oa euredet ar veleion). Ma tro Roparzh ouzh Doue gisti ul lec'hienn fall, Bernez a zo troc'het-krenn e brezegenn en iliz-veur Kustenz gant an arriagon ha « lies beleg » a fell dezho gwall-c'hoari gantañ. « Pastored un iliz bennak a Vreizh a zo a-du ganto. » Bez' ez eo a-zivout eured ar veleion, hep mar ebet (1).

E Bro-Vezven, Roparzh a redias an aotrounez da zaskoriñ an ilizoù, hogen eñ a ro anezho d' ul leandi bennak. E berr, ar c'hontrol eus al « likouriezh » a veze graet er maread-se evel en amzer-vremañ.

1104. - Goude ar « misionoù » cholorius-se, e tannas an tri fenitiour o diskibled kenetrezo : Roparzh a zeuas da Fontevraod, Vital a drebarzhas en Normandi e koad Savigny, Raoul de La Fustaye, genidik eus Bro-Vezven, a zeuas e unan da Vreizh e-lec'h ma savas abati Itron-Varia an Neizh-Moualc'h, e koadeg Roazhon (bremañ parrez Sant-Sulpiz ar C'hoadeg). - Diell Sant-Sulpiz ez eus kalz gerioù brezhonek ennañ. [Loth, Chr.]

Gouere 1104. - Roparzh a zo e sened-iliz Beaugency. Bodet eo hemañ evit reiñ an absolvenn da Fulup Iañ, roue Bro-C'hall, a c'hello erfin eureudiñ gant Bertrada peogwir ez eo marv Foulques - ha Berthe a Vro-C'hall ivez. Koulskoude e vo ret bodañ un eil sened-iliz evit m' o devo o gwalc'h an aotrounez-eskibion ha ma teurvezint da reizhañ an unvaniezh-se hag a bade abaoe 12 vloaz.

(1) Penaos e c'helle ar paour kaezh reuzeudion-se eilgeriañ d' ar venec'h ? Hag-eñ o doa c'hoazh un anaoudegezh vat eus ar Skritur Sakr ?

55

25 a Ebrel 1106. - Roparzh en deus aon ne vo ket aotreet e Urzh gant Roma ; setu perak e tegemer gant levezeg hanterouriezh Per, eskod Petiez.

Ar Pab Paskal II a gav mat an Urzh hag a c'hrata dezhañ e vadoù d' an deiz merket.

(Ar madoù roet d' al leandioù a zo dreist-muzul. Lizheraotreadur Gerard, kannadour ar Gador-Sakr hag eskob Egolem, a dalvezas c'hoazh muioc'h eget 100.000 lur leveoù da Abati Fontevraod.)

Roparzh (anvet « Dom Roparzh » en un diell eus Lisle-Bouchard) a sav a-benn neuze tiez en tu kreisteiz d' al Loer, L'Encloitre (En-Kloastr) a zo dleet dezhañ. En em envel a ra «Breur Roparzh Ervezel » en ul lizher-azgoulenn kaset da eskob Petiez evit erbediñ dezhañ e vadoù nevez.

Ar benitiourion-se, tec'hidi diouzh ar bed, en em ganne a-wechoù kenetrezo evit perc'henniñ ul lec'h distro. Evel-se e c'hoarvezas un tabut etre Hersende de Champagne ha Per de L'Etoile (hag eñ diskibl Roparzh, koulskoude) savour Fontgombaude, a-zivout Villesalem (« annez-lec'h ar Peoc'h »).

FONTEVRAOD HA BREIZH. - « An niver a dud o chom en abati Fontevraod a redie anezho da lakaat degas un nebeut pourvezioù eus Breizh. Ar rannvro-mañ a zo bet atav unan eus ar re strujusañ ha pinvidikañ abalamour ma 'z eo tost d' ar mor... » Krediñ a rafed klevout ur Pourvezour-Bitailh eus Gouarnamant Vichy !... « Hogen ar gwirioù treuzañ-broioù ken niverus er maread-se, a vije bet noazus a-walc'h da diez an Urzh ma vije bet ret o faeañ. » - An dra-se a zo mat a-walc'h evit an dud lik ! - Roparzh a gasas Hersende de Champagne ha Petronilla de Chemille (e verc'hed muiañ-karet) da Naoned da gavout «Kont Breizh », Alan Fergant. Hemañ a roas dezho un diskarg dre vras ha da viken eus an telloù-se. Daoust ma ouie ervat Alan ar brezhoneg e oa pell e spered diouzh hini Salaun hag a ziberc'henne un abati eus Karnod, hag he doa madoù e Bro-Evraged, evit pinvidikaat un aotrou eus e ouenn.

An treuzmadoù-se hag an diskarg-telloù-se a zo feukus un tammig. Urzhioù relijiel o deus miret ar boaz-se evelkent. Roparzh o vezañ aet etrezek Alan evit trugarekaat anezhañ a gavas an tu da brezeg ha da zegemer adarre roadoù nevez e Bro-Naoned (1). Da verzout eo ez eo dibrokus lodenn vrezhonek ar vro. An dra-se a ro da grediñ ne ouie ket Roparzh yezh e hendadoù, kenkoulz hag Abelar. Da vihanañ, n' en deus ket lavaret evel ar filozof brudet : « Lingua mihi ignota et turpis » (2).

56

Roparzh a ya davet ar Berry e-lec'h ma varvo (an hent heuliet gwechall gant Riothimus hag e vrezelourion ez eo). An aotrou Château-Meillant a felle dezhañ kaout ur manati eus Urzh Fontevraod, peogwir e oa aet e wreg kaezhik Agnès des Aïs, en urzh-mañ goude ma voent rediet gant an Iliz da derriñ o eured « abalamour ma oant kerent ». Roparzh a lakaas anezhi da briolez e koadeg Orsan en doa kavet diouzh e zoare.

Roparzh a zeuas en-dro da Vreizh, e koadeg an Neizh-Moualc'h evit gwelout Raoul de La Fustaye. Hag ez a, dre an hevelep tro, en holl goadeier etre al Loer hag ar Sen e-lec'h ma oa penitiourion.

1113. - Roparzh a c'houlennas digant Paskal II lemel e Urzh a-zindan beli an eskibion. Adalek ar mare-se, Roparzh a brezegas en tu kreisteiz d'al Loer hag a ziskennas davet ar Su.

ROPARZH ERVEZEL HAG OKITANIA. - Ergerzhout a reas, da gentañ, el Lemouzi, goude-se e Bro-Egolem, ar Pergor, ar Gwaskogn hag al Lengado, e-lec'h ma stourmas a-enep Albiiz. Agen, Toloza hag Albi a glevas e gomz. Ranket en doa deskiñ ar Yezh Ok, nemet hag e prezege e latin. Sevel a reas zoken manati l'Espinasse (an drein). Ret eo anzav en doa ar gwall-zen-se ul levezon burzhudus. Ur follez, Raingarde, he doa aon d' en em daoniñ dre zimeziñ, a vourrevias kement-ha-kement he fried ma varvas hemañ. Goude-se ez eas-hi da leanez e Fontevraod, peogwir n' he devoa ket he gwalc'h da vezañ roet seizh a vugale da Iliz Roma. Ar Rouanez Bertrada, intañvez Fulup Iañ, a zeuas hec'h unan da vezañ leanez e Fontevraod, daoust m'en doa Roparzh stourmet outi e-pad pell.

(1) Kêrioù pe vourc'hioù Bro-Naoned (pe eskopti Naoned) gweladennet gant Roparzh : Anseniz, Kastelsel, Raziez, Tolwae [H. O.]. Derc'hel koun ne brezegas ket Roparzh e Louzieg dre ma komzed brezhoneg er vro, hep mar. A-hend-all e rankfed krediñ e oa ar bobl oc'h enebañ outañ peogwir en dije manket un tu ken brav.

(2) « Va yezh, n' ouzon ket anezhi hag e touell ac'hanon. » Tangi Malmanche en deus lavaret e Kentskrid «Buhez Salaun a anvjont ar Foll » e tilez Breizhiz a-vremañ o yezh evel ma tilezont un ribod kozh evit an diennerezh. M' eus aon e c'hoarvezas hevelep tra gant Roparzh hag Abelar, seul vuioc'h ma oa neuze en e varr brud al latin.

57

Ar morc'hed a grog en Ermengarz Engou, kontez Breizh, hag hi da dec'hout,

« hep lavarout grik d' ar c'hont, rak kredin a rae e oa kar-nes dezhañ ». Ar Breizhad, avat, ne oa ket kavet d' e grad ar farouellerezh-se hag a zeuas da c'houlenn groñs e wreg. Roparzh Ervezel a gavas gwelloc'h bezañ e rener speredel hag a brezegas an habasketed dezhi : « Na sentit ket, emezañ, da gement seurt soñjezon na da gement seurt den ». Eürus emeur da gavout an arouez-se a skiantvat e-touez lavarennoù dreist-meulus e ziskibion.

A-dreuz e eskemm lizhiri gant Ermengarz, e spurmanter ar meno en doa a-zivout Breizh : « Bevañ a rit e-mesk tud ouez ha dizesk... An Doktored (an Iliz) an Ebed, an Eskibion a zo drouk-gwerzherion an traoù-sakr ; ar briñsed direizh ha skraperion, avoultrerion ha pec'herion gant kar ha karez ; ar bobl hep anaoudegezh eus lezenn Doue. N' eus na gwirionez, na truez, na gouiziegezh er vro ma chomit. »

Ez-gwir, e seblant Roparzh asantiñ da vennoz Ermengarz hec'h unan kentoc'h eget ober ganti. El lizher-mañ (pp. 182-83 eus H. O.) e vez treset Breizh gant div frazenn hon eus merket ; an nemorant a hañval bezañ ur meneg touellus eus Tadoù an Iliz.

An Anjevinez foll-se en em chal betek soñjal terriñ eured he merc'h. Iliz Roma he doa lakaet an holl da bennfollañ... Oc'h ober he gonit eus kleñved Alan, e teuas Ermengarz a-benn da dennañ digantañ an aotre da vont d' ar c'hloastr, hag eñ e unan a yeas da abati Redon, e-lec'h ma varvas e 1119 pe 20.

A-raok dezhi mervel, e savas abati Buzeg (eus Urzh Citeaux), etre Naoned ha Pembo. Gwelout a raer aes pebezh kreizennoù a levezon c'hall e c'hellfe bezañ hevelep abatioù gant savourion a-seurt-se ! (1)

Follentez ar maread-se a zo par gant ur c'hrizder dreist pep skeudenn (sellit ouzh istor Juliana, merc'h naturel Herri lañ hag a fell dezhi lazhañ he zad goude ma voe mac'hagnet he div verc'hig gantañ - p. 186-7 ; H. O.)... Sellit ivez ouzh Gwilherm a Betiez a c'houlenn an absolvenn da Ber II, eskob ar gêr-mañ, gant ar gontell war e c'houzoug. An hevelep den a youc'h pa glev keloù marv an eskob er c'hastell m' eo bet toullbac'het gantañ : « Keuz am eus o vezañ n'em eus ket lazhet anezhañ gant va dorn va unan. Evel-se, am bije graet ur sant, d' an nebeutañ ».

(1) Keñveriañ ouzh *Lanwezou* deuet da vezañ «Sant Benead war vor » goude ur reizhadeg bennak. Anat eo n' o doa nemet dispriz ar venec'h gall ouzh hor c'hizioù kozh.

58

Hag e tleomp lakaat war gont ar follentez o ren tro-dro, an dlead graet gant Roparzh d'e leaned « da sentiñ ouzh leanezed o Urzh evit saveteiñ o eneoù » ? An eskibion a c'halv en e gichen e-pad e gleñved hag a zo goulennataet gantañ, na gredont ket aliañ anezhañ da zerc'hel d' ar gouestl-se hag a lez dezhañ seurt kiriegezh. Kemer a ra an devez da lakaat al leanezed da zibab un abadez evit derc'hel spered e Urzh goude e varv (1115).

Petronilla de Chemillé, abadez kentañ, a oa skouer Mari war ar C'halvar hag eñ, Roparzh, Sant Yann Avielour ! [H. O.]

Da veuliñ Roparzh, ez eo ret lavarout e ouie peoc'haat priñsed taer evel Tebaod a Champagne, kont Karnod (1).

Pa zistro Roparzh diouzh Karnod ha pa dremen dre ar Berri, ez eo skoet gant ar marv hag e tenn e huanad diwezhañ en Orsan « torret gant ar gozhni » [H. O.], d' ar 25 a viz C'hwevrer 1116. E gorf marv a zo kaset da Fontevraod e-touez an dud o teredek a bep tu.

An abadez Petronilla a lakaas sevel ur bolz-kañv e korn dehou an aoter vras gant e skeudenn hag arouezioù e garg en doa dinac'het da zegemer e-doug e vuhez.

E galon a oa manet en Orsan e-lec'h ma voe savet eviti ur bolzig arall e stumm ur pikern.

Adaozet e voe bolz-kañv Fontevraod gant Loeiza Bourbon e 1624. Ar wech-mañ, edo skeudennet Roparzh gant ur gazul. Un delwenn eus ar maread-se a dres anezhañ, en Iliz Ervezel, o prezeg, gwisket gantañ ur surpiliz hag ur soutanenn, ur groaz en e zorn. Diskaret e voe ar bolz-kañv, gant ar « Vandenn zu » e-pad an Dispac'h bras hag e voe graet gantañ tumennoù siminalioù e kastell Sant-Mezar, e bro-d-Touraine.

(1) Menegomp diwar vont ar reolenn da ober al le gant Chalonied nevez an Iliz-se : «Ego..., canonizandus in ecclesia Carnotensis ». Furm emdroet ez-reizh e brezhoneg : Karnod, gouez d' an aotrou Per ar Rouz.

59

Stumm Urzh Fontevraod (p. 289 eus « Istor an Urzh »).

Rannet e oa an Urzh e peder rannvro : hini Bro-Chall, hini Breizh, hini Elvern hag hini Gwaskogn. Skeudenniñ a reont mat a-walc'h stad rouantelezh Bro-C'hall en XIIvet kantved ha diskouez e selle Roparzh ouzh Breizh evel ur vro distag.

Doareoù an Urzh.

« Traoniennoù hepken a zeree outañ da sevel e vanatioù » p. 316).

« Lakaat a ra ar gour dindan veli ar vaouez a-benn leuskel ur galloud roet dezhañ gant Doue E-unan » (p. 317).

Reolenn an Urzh - kevrenn I. - « Pourvezañ ar beorien en o ezhommoù. » « Keit ha ma c'hellas kerzhout ne sternias biskoazh ur marc'h evit e gefridioù hag e veajoù » (p. 347).

« Hañvalout a rae bezañ ken glan maz anved anezhañ un ael » (p. 316).

« Gourc'hemenn a ra d' e leanezed menel bepred gant ur gouel war o dremm. » « Lakaat a rae dirak dor ar manati kerubined (kv. ar Bibl, Ganedigezh, III, 24) da lavarout eo intañvezed glan hag evezhius da ober bepred ar gward hag an dro-ward gant aon ne zeufe un dorn disakr bennak d'o skrapañ ha d' o gwallañ » (p. 386).

Iskiz eo n' eus ket bet lakaet war roll ar sent anzavet gant Roma un den ken uvel - arouez e uvelded goude e varv, a c'hellfed lavarout.

Graet sant gant ar bobl pa voe kaset e gelan da Fontevraod - ha gant e leaned, Roparzh ne voe ket evit kelo-se anavezet gant Roma. Ar goulennoù pergen e grez Loeiz XIV, ur voereb anezhañ a oa bet abadez an Urzh, ne servijjont da netra. Benead XIV (1740-1768) a gomz eus kement-se « evel ur breud dilezet » (p. 400 - H. 0.).

E 1852 ha goude, ne zisoc'has ket ar goulenn kretaet gant seizh eskob hag arc'heskob gall, dre ma teraoue ar skrid-goulenn gant ar gerioù-mañ : « Nos Galliarum Episcopi... » (p. 401).

60

Kendastum Istor an Urzh.

« Mar deo ankounac'haet Roparzh Ervezel gant an dud, e verc'hed avat a chom feal d' e eñvor. »

Geriadurig anvioù-lec'hioù

ENGIEZ   Angers
ELVERN   Auvergne
EVRIGED   Avranches
EGOLEM   Angoulême (Icolemis)
BUZEG   Buzay
KELVAN   Le Mans (Cenomanis)
PERGOR   Périgord

DEUT EO ER-MAEZ

DIAMANTOU KEROULAZ

gant ROPARZ HEMON

(264 pajenn)

20 skouerenn war Arches   32,00 lur

30 skouerenn war Lafuma   25,00 lur

war baper all   16,00 lur

Evit reiñ nebeutoc'h a labour d' an embanner, kas ar chekenn war-eeun gant ar
goulenn war ar c'hein.

EMBANNER : R. HUON, 2, Venelle Poulbriquen, Brest

- C. C. P. 1629 14 Rennes -

DIELLOU EVIT ISTOR AR VRO

Setu daou lizher skrivet da Frañsez VALLEE gant « Ar Yeodet », Aogust Bocher, drouklazhet e Sant-Servez, tost da Gallag, d'an 22-4-1944, en abeg d'e garantez evit Breizh. Diskaret eo bet ivez, gant an hevelep hailhoned, e vreur Emil, pa oa o tistreiñ eus an interamant.

Kerbernez (1) an 19 a Here 1930.

Aotro ha kenvreur ker,

Ma tigarezit, me ho ped ; kement a labour am eus ma rankan a-wechou ober d' am mignonned gortoz.

Me a zo a-du ma vezo digemeret ar Chaloni Martin da ezel hon Breuriez-Veur. N' oufemp ober gwelloc'h dibab ; e oberou, e levr end-eeun, an dorn a ro d' ar brezoneg er skoliou hen lak dellezek-tre eus ar Vreuriez.

Piou ganeomp evit reiza ar yez skrivet ? N'ouzon re. E-touez ar skrivagnerien nevez, e welan nebeut hag o defe kalz a bouez. En diavez pôtred Gwalarn, a zo eun tammig uhel evit ar bobl, ne gavan ket nebeur o studia don ar yez.

Ret eo laret penos ne gavomp mui en dro d'eomp ar vuhez a verve en dro hag ebarz «Kroaz ar Vretoned ». Daoust da ze ar Brezoneg a gendalc'h a drugare Doue, nemet n' eo ket buhezek, d' am sonj-me bepred.

En zell e oan o kwelet en Gwengamp. Siouaz (Breiz hel laro d'ec'h, an droukchans penn-da-benn. N' eus forz, plijadur am eus e kerz bepred ho yec'hed, e poaniet mui-ouz-mui ha ne skuizet tamm o stourm evit Breiz hag he Yez.

Gouzout a rit em eus tri a vugale, daou vab hag eur verc'hig. An daou bôtr, tri bloaz hanter ha tremen daou vloaz, n'ouzon ha ne gomzont nemet Brezoneg ; ar verc'hig a gresk ivez o komz yez he C'hendadou. Ma reolenn-stur a dad : Brezoneg da gentan, evel diazez, evit bezan kristenien gwelloc'h, evit karout o Bro ha chom Bretoned.

62

Yec'hed, ao. ker, gourc'hemennou ha menozioù ar gwellan en karantez hon Breiz hag en koun an amzer dremenet.

AR YEODET.

(1) E parrez St-Servez, lec'h ma oa Ar Yeodet gward-douarou ar beskont Alan Kerouartz.

* * *

Kerbernez, 16.7.38.

Keneil karet,

Digarezit, m. pl. ne laran ket va leziregez, kentoc'h eo an amzer re verrek a chom ganin evit skriva. Labour dreist ma fenn, ne gaver mui den ha, war ar marchad, dek micher elec'h unan...

Dalc'het em eus kont eus an eil lizer diwezan : n'oun ket keit-se diouz « Gwalarn » evit an doare-skriva ; miret e ran hepken stumm Treger evel d'ac'h,

ganimp, e lec'h *d'eoc'h*, *ganeoc'h*. Ahendall, nebeut a gemm, pe disterik, pegwir ar reolennou a zo heuilhet, doujet.

Ar « c'hemmaduriou » gant « Breiz » ? Diboell mat, a dra zur, ha meur a wech eo digouezet d'in el laret d'ar Moal. Dibot en em fazian gante. Tregeriz, avat ! Ret eo anzav ive penôs n'eo ket dalc'hmad eus ar bravan en em dibab gant ar c'hemmaduriou hag ez euz ezomm evit-se eun anaoudegez leun eus ar yez, eur studi kaset pell ha bezan boazet ouspenn d'he c'homz bemde gant Bretoned rik (hep studi) pe gant Bretoned desket, tec'het diouz ar bobl pe en em roet d'ar yez e skeud ar bobl.

Hag e teuan d'ho lizer diwezan, ar 5 eus ar miz, a zigas d'in ho trugarez ha meulodi evit ma fennad « Muntrerien ar Brezoneg ». Pebez labour heugus, glac'harus, gwallus ha kounarus ne welomp ket a-dreuz ar Vro, bro garet ar Gendadou, bro ken tener ar c'havel !

Ya, laret a ret ar Wirione rik, ar wirione gazu, ar wirione skedus : kreizenn ar Vuntradeg, siouas ! a zo e Sant Brieg, hag ar gwasan, en Eskopti, en diavaez hag, eun tamm, hep gouzout doare d'an Eskop.

Ya, an holl savaduriou kristen a-vreman - me a lavarfe an holl Emzaviou - a zo, gant pe hep gouzout, benvegou-divrezonega, henvel ouz kenlies a denn-min laket dindan hon yez ha Giziou !

63

Ha ken gwaz helebini a welomp gant ar zavaduriou-ze, ma teuont da vezan fentus, ma lezont ac'hanomp yen ha m' en em c'houlennomp peseurt frouez e savo diwarnê, nemet terzienni spered ar yaouankizou ha diframma digante o zammig poell. Kement-se a zo Gall, nann Breizad, na tost.

Eun Unvaniez gatolik a voe zavet. Prezegennou vrezonek e pep parrouz evit ar bobl, an holl ; hirie, brezoneg ebet. An U. G. a zo distroadet gant an Y. K. A. M. - hano roet ganin (1) - ha houman a ra he deveziou-labour ha studi e galleg, penn-da-benn, hep an disteran meneg ouz Breiz. Souezus, ne gaver ket Bretoned yaouank, zavet war ar maeziou, gouest, pa gwitaont skoliou krenn Lanuon pe Wengamp, na da zispak eur menozig en yez o zud, na d' ober eur brezegennig e brezoneg, int ha ne gomzont, peurvuian, en o bodadegou, nemed eus traou vicherel, eman an hano anê bemde war o muzellou !

Ar brezoneg er skoliou kristen ? Siouaz ! En darnvuian ané, ec'h eomp evit gwelet e c'hall ar vugale lenn o C'hatekiz. A-hed at bloavezh skol, na dever, na kentel, na studi vrezonek. Hag e roomp notennou well-waz, madik awalc'h... Mantrus ! Ar gwasan, gwir ebet da gomz, da ziskuilha gwirioneziou, pe e kemered drouk ha kaz ouz Breiz hag he skrivagnerien, pe e tispenner ac'hanoc'h dre zindan, pegwir eman an dorn, eo roet an dorn d'ar galleg. « II faut apprendre le français. Et désapprendre » ou ignorer le breton sinon l'étouffer ? »

Nag e rafe skoliou ar Gouarnamant al labour-se, netra a iskiz. Hon skoliou kristen avat ! Ha, koulskoude...

Gwelit pe heuilhit ar c'helc'h : skoliou ar Gouarnamant a zivrezoneka aratoz, evit digristeni ; ar skoliou kristen a zivrezoneka « il faut apprendre le français » ; pa vo troet awalc'h ar Vretoned war ar galleg, kollet giziou ha yez, ar galleg neuze a gaso ar Fe d'an argoll. O klask an dra-ze, nemed eur chans, eman Muntrerien ar Brezoneg ?

D'ac'h a galon evit Doue ha Breiz bepred

A. Y.

(1) Da lavarout eo « Yaouankiz Kristen ar Maeziou ».

64

Ar gartenn-mañ (luc'hskeudenn eus Iliz Veur Reims) a zo bet kaset da Fañch

VALLEE, moarvat e-barzh ur golo-lizher n' hon eus ket hen adkavet, pe fiziet etre daouarn unan bennak. N' eus kached ebet warni. N' eo ket sinet, nemet gant arouez an Drouized ; skrivet eo bet avat gant Y.-P. Kalloc'h, e skritur a zo anat-tre ha n' eo ket diaes da anavezout. Unan eus e skridoù diwezhañ-holl eo sur mat, peogwir e oa neuze e departamant an « Aisne », lec'h n' eo ket bet, a gav dimp, nemet a-raok e varv (10/4/1917, e koad Urvilliers, bro St-Kentin).

Monsieur F. VALLÉE
rue St-Benoit
Saint-Brieuc
Côtes-du-Nord
BRETAGNE

Keneil ker,

Dèh em boè guélet hou preur Olier a Venac'h. Konzet hon es hir amzér. Arhoah marsé er guélein hoah e Fismes. Iah é. Geton é oè Chartron-Droniou (1) a Huengamp. Iah onn ataù. Bremen é omb e Bourg et Comin, Aisne. Glaù plomb ha hoarn e hra ! ! spontus.

A galon berpet
Pédet aveidomb

(1) Chareton, ha n' eo ket Chartron.

NOTENN. - Arabat tamall ar c'hemmadurioù d' ar rener - R H.

LEVRIOU

" E PENN AN HENT ", romant gant Youenn OLIER.

Un dra ha n' hello den nac'h da Youenn Olier eo an ijin hag an nerzh-
kalon, rak " E penn an hent " a zo an eil romant embannet gantañ e 1964.

Romant kentañ Youenn Olier a oa ennañ 200 pajenn roneoskrivet stank. E
stumm ul levr evel re « Al Liamm » en dije bet war-dro 350 pajenn. Eil romant
Youenn Olier ez eus ennañ 105 pajenn. Daou c'hant bennak e stumm ul levr.

Evel er romant kentañ ez eus div lodenn amañ. Hogen tra ma oa daou istor
disheñvel ha distag e Poanioù Spered an Tad Gwazdoue an oberenn-mañ a zo
unvanoc'h ha kalz ampartoc'h rak en eil lodenn e kaver an diskoulm da gudennoù
an hini gentañ.

Al lodenn gentañ a zo evel ur romant polis, un enklask, greet gant Loeiz,
mignon Gwenole Riou, an istor gwelet eus an diavaez ez eo. An eil a zo deizlevr
Gwenole, an istor diabarzh o klokaat an derou.

Al lodenn fromusañ hag an hini gwellañ eo an deizlevr. Bev ha dedennus eo
betek an dibenn. Stourm un ene eo. Ur paotr hedro o klask ur ster d' e vuhez hag
ar frankiz war un dro. A bep eil e koll ar feiz e Doue, er stourm evit ar vro
hag er garantez. Ar garantez nemeti a gred dezhañ e walc'ho a zo nac'het outan
ha Jenovefa a chom ar plac'h kevrinus ha dedennus, evel skeudenn dispis an
eurvad. Klask a ra tec'hout diouzh krabanoù e vamm hag e wreg. An ene digempouez
a zo livet mat-kenañ pa glask e blijadur pe al levenez er merc'hed, er sonerezh
pe er stourm. En dibenn, hegredik koulskoude en em dro ouzh Doue hag e c'houlenn
outañ ar silvidigezh. Fromusoc'h eo ar romant-mañ d' hor soñj ivez, dre ma 'z eo
gwirheñveloc'h eget ne oa ar " Poanioù Spered ". An dud livet emañ a zo
bourc'hizien boutin-tre ha n' o deus nemet preder ar vuhez didrabas, nemet
Gwenole, hag a glask un dra all.

Erfin an darvoudoù a zo an dispac'h e Breizh ha reveulzi ar gouerien hag
ar vicherourien. Stourm a ra ar vrogarourien ouzh an arme C'hall tra ma ren ar
spont e-touez ar vourc'hizien.

An oberour a lavar n' eus ket fellet dezhañ skrivañ en ur yezh poblek.
Skañvoc'h he c'havomp avat eget hini ar romant kentañ.

66

An oberenn dalvoudus-mañ a zo e gwerzh e ti an oberour, 23, Bd Burloud, Rennes -
K. P. R. Roazhon 1689 05. - 10 lur + mizoù-kas.

«**SWORD AT SUNSET** » by **Rosemary SUTCLIFF**. - Hodder and Stoughton L.t.d. St Paul's
House, Warwick Square, London.

Bez ez eus mojennoù hag a seblant tonket da vezañ kizellet hag adkizellet
a-hed an amzerioù gant spered mab-den. Mojenn ar Roue Arzhur a zo unan eus ar
re-se.

Karget e vefe staliadoù gant an holl levrioù a zo bet skrivet diwar-benn
an den-se, abaoe ar mare ma grogas Chrétien de Troyes da adkentañ en e zoare
dezhañ e unan an danevelloù en doa klevet digant barzhed Breizh ha Kembre.

Arzhur en deus bet roet trubuilhoù e-leizh d' an istorourion. Dre ma soñje
dezho ne oa ket tu da fiziout tamm ebet en « Historia Regum Britannia » Jafrez
Menoë, o deus kavet aesoc'h lavarout krenn ha krak ne oa Arthur nemet un haroz
mojennel diwanet dlouzh spered faltazius ar Gelted. Un dro-pleg all eta da
lakaat war gont kenvroiz Mac Pherson ha Iolo Morganwg ! Lakaat kalonoù rummadoù
ha rummadoù tud da dridal gant taolioù-kaer un Arzhur ha n' eus bet anezhañ

biskoazh ! Klaoustre, lenner, daoust hag-eñ ne dalv ket ar farsadenn-se an hini a c'hoarias d' ar Vretoned ur c'hrakskiantour eus an naontekvet kantved pa roas da grediñ dezho e oa Breizh ur vroad pa n' oa ket...

Fentigellerezh istorel ar Gelted, avat, na vez ket prizet gant an holl. Ha skiantourien 'zo o deus diskouezet un tammig amgredoni evit pezh a sell faltazi hag ijin hor hendadoù.

Harpet gant kavadennoù nevez an Arkeologiezh hag ar Filolofiezh, tud evel Geoffrey Ashe o deus klasket prouiñ penaos ez eus bet un den anvet Arzhur pe Artorius, pe Artos, o c'hoari ur roll bras en istor Breizh-Veur.

Setu pezh a lenner en ul levr-skol bet embannet e 1963 gant Donald Lindsay ha Mary R Price : « A portrait of Britain before 1066 » : « War-dro ar bloavezh 500 goude H. S. ur rener a seblant bezañ deut a-benn da unaniñ ar Vritoned. Ne oa ket ur roue met un den a-ouenn uhel anvet Artorius. Lavarout a reer ez eo bet trec'h seitek gwech war ar Saozon hag en deus bet adroet feiz ha kalon d'e genvroiz. E-pad ur pennad berr e seblantas bezañ deut a-benn da herzel ouzh an alouberion. Met a-greiz-holl e koller e roud en deñvalijenn a c'holo ar marevezh-se eus istor Breizh-Veur. »

Hervez Geoffrey Ashe, Artorius a oa sur a-walc'h disheñvel-tre eus an Arzhur a anavezer bremañ. Boazet omp bet da welout anezhañ evel un impalaer galloudus par da Aleksandr pe da Jarlez-Veur, o ren war an darn vrasañ eus Europa ar c'hornog, skoazellet gant un Urzh Marc'hegerion galonek ha seven e-keñver an dimezelled.

67

Liv ar wirionez a vefe kentoc'h gant Ashe pa lavar ne oa Artorius nemet mab un ofisour roman hag ur Vritonez, bet desavet gant e dad e kêrioù Breizh-Veur ha bet desket war arz ar brezel gant al lejionerion. Pa zistroas al lejionoù da Roma, Artorius en dije bodet en-dro dezhañ un toullad kadourien a bep seurt orin evit stourm ouzh an alouberion saoz. Ma voe trec'h ken alies war ar re-mañ ez eo dre m' en doa dalc'het soñj eus kentelioù Roma ha, dreist-holl, dre ma implije marc'heion a-enep brezelourion war droad. Ur seurt sklerijenn nevez bannet war tiern meur ar Vrezhoned a roas c'hoant d' ur skrivagnerez saoz da bleidiñ ur wech ouzhpenn gant an danevell, met, en un doare divoutin krenn an taol-mañ. Setu penaos e krogas Rosemary Sutcliff da skrivañ : « Sword at Sunset ».

Ma fell deoc'h chom dindan chalm an hanter-Doueoù en em vode e Kamelod, en-dro d' an Daol-Grenn, eo arabat deoc'h digeriñ al levr. Er c'hontrol, ma plij deoc'h sellout a-dreuz brumennoù ar Vojenn evit klask tostaat ouzh an Istor ez on sur e viot plijet gantañ.

Deut en-dro deomp goude nouspet adstumadenn estren, Arzhur hag e goskor o deus a-wechoù kollet en hor c'halon bezañs tomm ar vuhez. Lanslod, Galahad, Gaovan a glot muioc'h gant Lezioù Karantez Okitania eget gant aergelc'h Breizh-Veur er pempvet kandved.

Rosemary Sutcliff n' he deus ket klasket ober ul labour a skiant. Met gouezet he deus reiñ liv ar wirionez d' he romant.

Aner eo klask amañ roudoù Mirzhin ha Viviana. Kaer ho po furchal ne gavit morganez ebet evit luskellat ho faltazi en he divrec'h gwenn, nag an disterañ hanaf a c'halljec'h treuzkemer evit ar Greal Hollskedus.

Pax Roma a zo echu. Ar c'hêrioù dilezet a ro bod d' al lern, d' ar spern ha d' al linad. Ha bemdeiz, hed-a-hed aodoù ar Reter, listri nevez a ziskarg war zouar Breizh brezelourien gouez an Hanternoz.

« An deizioù ma oa solud an douar dindan an treid », a zo aet da get. Pennfollet eo an dornadig bourc'hizion romanekaet a zo chomet goude tec'h an Erered. Ambrosius, ar «Rex Bellorum », a zo kozh. Stourm a ra ar gwellañ ma

c'hall met e nerzh a zo aet gwan gant an oad. Gervel a ra Artos. Artos ar Ramz yaouank, Artos ar bastard. « Un hanterenn ac'hanon a zo Roman, Hunno. Va hentadoù eus an dorn dehou a zo ar re a savas ar c'hestell, ar re a liammas ar c'hêrioù an eil d' eben gant hentoù bras. Tud ampart war al lezennoù e oant, gouest da dabutal hep kounnariñ. Tud gant speredoù sklaer. An hanterenn all, an tu kleiz a zo an tu teñval, kostez va mamm, an hini tostañ d' am c'halon. »

Ambrosius a ginnig dezhañ an titl a g- « Comes Britanniorum », penn marc'hegiezh Breizh. Daoust dezhañ da vezañ un tammig diskredik e-keñver e chansoù da c'honid an trec'h, Artos a asant.

68

«Ur bobl dihuñvre a zo tonket da vervel, rak un huñvre a zalc'h da vezañ zoken pa n' eus ken a c'hoanag... Gant tri c'hant marc'heg e vin gouest, d' am soñj, da advountañ ar Varbared barzh ar mor... Evit ur pennad, da nebeutañ... Evit pezh a sell salvedigezh Breizh, avat... Gwelet em eus an houldi gouez o tec'hout d' an diskar-amzer. Piv a c'hell o digas en-dro ? Ouzhpenn kant vloaz ' zo e klaskomp herzel ouzh ar Vleizimor ha setu tregont vloaz e tistroe da Roma al Lejion diwezhañ. Daoust pegeit e c'hellomp derc'hel penn c'hoazh kent m' en em serro warnomp eskell an deñvalijenn. »

Skoaz-ouzh-skoaz gant Artos en e groazadeg e kavimp Flavian ar Roman, Bedwyr an telenner « hanter-noazh gant e gilt kroc'hen-dañvad.. ha ken divalo e zremm ma tomme ar galon o sellout outañ. » Gwalchmai ar manac'h kamm : « Gwalchmai ; falc'hun miz mae ; un anv iskis rak heñveloc'h e oa ouzh ur glujar eget ouzh ur falc'hun ». Ha Cei ar merc'hetaer : « Ur pezh den rouzard gant daoulagad glas ken sot hag ur Saoz pe ur c'hast gant ar bravigoù marc'had-mat. »

Bravañ bagad klaskerien-chañs a voe gwelet biskoazh o varc'hekaat war zouar an Enez. Azeulerien Mithras, Lugh pe Christos n' o deus met un doue e-barzh ar bed-mañ, Artos an Arzh an hini « a oar c'hoari gant e vrezelourien kenkoulz ha Bedwyr gant e delenn ».

Artorius ar ramz kalonek. « Ha n' eo ket hepken gant ar galonegezh a ra berzh en emgannoù met ivez gant ar galonegezh a ranker kaout pa na chom met ludu war-lerc'h an tantadoù.. »

Artorius ar bastard ken ampart war «an traoù-se a vez graet gant ar goured d' ar mare ma paouezont da vezañ tud ha ma valeont a-gevret gant an Doueù uhelañ ».

« Komz a rit eus Breizh, evel ma vije unanet, Aotrou Dubricius ; met genidik omp eus meur a veuriad hag eus meur a bobl. Darn ac'hanomp a zo bet savet e kêrioù Roma, darn all er rannvroioù gouezh ha dieub dianav dezho betek skeud an Erered. Dont a reomp eus torgennoù Valentia, eus paludoù ar Reter, eus menezioù Cymru. Evidon-me, ganet on bet en Arvorika, en tu all d' ar morioù strizh. N' eus nemet un dra o liammañ ac'hanomp. Kenseurted omp holl d' an Arzh. Hor c'hlezeier a zo klezeier an Arzh a-raok bezañ klezeier Breizh. »

Bep tro ma c'hwezh an avel saoz, e sav Artos hen arouez al lejionoù : « An aerouant ruz » ha d' an daoulamm betek Deva, Lagentium pe Cit Coit Caledon.

Ne gontin ket deoc'h amañ e pe doare drougoberus e kanas Evned Rhiannon e skouarn Artos an Arzh na penaos, mac'het gant ar rangalon hag ar gozhni e kejas gant an Ankou e barr e glod pa roe e geneiled ul lamm all d' ar Varbared.

« Labouret am eus kalz evit sevel ur Vreizh kreñv hag unanet, met santout a ran em c'halon penaos, nemet dalc'het e vijent gant Constantius, ar meuriadoù en em ranno adarre hag ar Saozon neuze a zeuio tre... Koulskoude, marteze hon eus dalc'het penn pell a-walc'h evit ma vano un dra bennak war hon lerc'h. N' ouzon ket... N' ouzon ket... Ha bremañ, keneil, selaou : bec'h a vo c'hoazh. Arabat eo reiñ kalon d' ar Varbared ha distruj feiz hor c'hadourien. Den ebet estreget ar Vreudeur du ha te na dle gwelout va c'horf marv. Ra chomo dianav al lec'h ma vin beziet. Evel-se, marteze, e stourmo hor re gant muioc'h a dan. »

Levr Rosemary Sutcliff a ziskouez deomp un Arzhur dieubet evit mat eus an truilhoù peuzromantel o deus pouezet ken pell war e zivkoaz, un den-marc'h brientin o stourm en desped d' an dic'hoanag ouzh lano an alouberion, ur c'hadour o kemer war e chouk tonkadur meuriadoù dizunvan hag o tastum war laonenn e gleze kelt holl sklerijenn ur bed roman aet da anaon.

« Gant al loargann, e welan skeud-noz ur skourr gwez avaloù war ar voger, e-kichen va gwele. Ur bern gwez avaloù ez eus amañ. Un hanter mat anezhe a ro avaloù trenk, met ar skeud a gren war ar voger gant pep c'hwezhadenn avel, a zo skeud ur skourr holl-vrudet gant an delennerien. Nav aval arc'hant a zo warnañ hag a vrimbal sklinton evit bleniañ an ene davet Douar ar Re Yaouank. »

Y.-B. PIBIOU.

NOTENNOU

HOR MIGNONED

Euredet eo bet e Pariz, d' an 21 a viz Kerzu, Nikola CATRICE ha Loeiz LAURENT, mab Per Laurent, pennijinour en E. D. F. ha bet rener Ker Vreizh e-pad bloavezhioù.

Mikael CHAPELAIN hag Elen MOAN a zo laouen o kemenn deoc'h ez ez eo bet lidet o eured, d' an 11 a viz Genver, e Brest.

ABANNA hag e wreg, Gwihen, Genovefa, Iwan, Brenda, Gurvan a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o merc'h ha c'hoar Uriell-Eona-Anna c'hoarvezet d' an 9 a viz C'hwevrer 1964, e Kastellin.

Hor gwellañ gourc'hemenoù.

KAÑV

Klevet hon eus e oa aet da anaon, e Pleneuf, ar c'homandant GWILHOU, koumanantet abaoe derou ar bloaz.

CHOMLEC'HIOU NEVEZ

Pedet eo an holl re a ro deomp o chomlec'h nevez da gas ivez 8 real evit ar frejoù adaozañ ar plakennoù. Trugarez.

HOR C'HEF EVIT 1963

FREJOU

Moulañ :	lurioù	
Niv. 96	1.470,98	
Niv. 97	1.505,51	
Niv. 98	1.776,64	
Niv. 99	1.376,86	
Niv. 100	2.243,47	
Niv. 101	1.860,37	
Bandennoù	106,69	
War un dro		10.340,52
Mizoù-post		342,97
Bruderezh		59,60
War un dro		10.743,09

ENKEFIADURIOU

	lurioù	
Koumanantoù	7.351,10	
Niverennañ gwerzhet	254,15	
Profoù	2.921,50	
Bruderezh	70	
War un dro		10.596,75

STAD AR C'HEF

	lurioù	
Koll ar bloavezhioù all	2.266,51	
Koll 1963	146,34	
An toull er o'hef	2.412,85	

Koustet ker o deus an niverennoù 100 ha 101 ha setu stad ar c'hef en arvar c'hoazh. Gwir eo hon eus roet d' al lennerien hevlene 510 pajenn a vrezhoneg da

lenn (462 e 1962, 450 e 1961). Uhelik a-walc'h eo sifrenn ar c'houmanantou : 7.351 lur (6.470 warlene), hogen tu a vo d' ober gwelloc'h mar domp skoazellet un tammig.

PROFOU

Degouezhet eo ganeomp ar profou-mañ e-korf an daou viz diwezhañ :

KERZU 1963 :

Erwan Gwegen, 50 lur ; F. Tourmen, 10 ; F. ar Bleiz, 10 ; Herri Gilgarzh, 2 ; Dll G. Le Comte, 20 ; H. ar Floc'h, 3 ; H. Billion, 5 ; Jakez Gwegen, 500 ; Max ar Fur, 5 ; Dr K. Delalande, 15 ; J. L. Perot, 5 ; Maodez Glanndour, 10 ; Per Manac'h, 10 ; Yann Thomas, 10 ; Per ar Bihan, 100 ; M. Gwilherm, 10.
- War un dro, 765 lur.

Sifrenn ar Profou evit 1963 : 2.921,50 lur

GENVER 1964 :

Ab. J. Le Poulichet, 5 lur ; Dll M. J. Marot 15 ; R. ar Glev, 5 ; Erwan Gelezeau, 5 ; E. er C'harrer, 5 ; Per Losquin, 3 ; Loeiz Bihannig, 50 ; R. Le Prohon, 2 ; Loeiz; Bothorel, Pariz, 10 ; F. ar Chaloney, 5 ; Per Aoustin, 5 ; Yann Abarnou, 10 ; Koaurintin Faou, 5 ; Yann Bouessel du Bourg, 50 ; Job Morvan, 35 ; Erwan Konen, 5 ; Dizanv, 42 ; Dr Leon, 5 ; Erwan Miniou, beleg, 5 ; Glaoda Barbotin, 10 ; F. Kemener, 5 ; Loeiz Bodivit, 2 ; Kenskoazell ar Vretoned, Pariz, 5 ; Dll M. Gourlaouen, 10 ; Dll J- Quelle, 5 ; B. Assicot, 10.
- War un dro, 314 lur.

Bennozh Doue d' an holl !

72

Tost da 3.000 lur a brofoù hon eus bet e 1963, muioc'h eget biskoazh. Daoust d' ar skoazell ken kreñv-se e vank er c'hef evit kontoù ar bloaz 146,34 lur. Pezh a ra gant holl ar bloavezhioù all un toull a 2.412,85 lur. Ret eo eta deomp uhelaat priz ar skodenn, a vo bremañ 20 lur. Ma kendalc'h ar goumananterien nevez da zont niverus avat ha ma teuomp a-benn da gaout 800 lenner e c'hell marteze bezañ izelaet ar priz.

512 KOUMANANTER

E dibenn miz Genver, e kontemp 512 koumananter, rannet hevel-hen :

Aodoù an Hanternoz, 71 ; Penn ar Bed, 94 ; Il ha Gwinum, 61 ; Lijer Atlantek, 20 ; Mor Bihan, 44 ; Rannvro Bariz, 118 ; Departamantoù all, 49 ; Afrika an Hanternoz, 4 ; Afrika Du, 2 ; Bro-Iwerzhon, 11 ; Kembre, 11 ; Skos, 1 ; Kernev-Veur, 1 ; Bro-Saoz, 4 ; Bro-Alamagn, 6 ; Helvetia, 1 ; Monako, 1 ; Izelvroioù, 3 ; Stadoù-Unanet, 2 ; Kanada, 6 ; Arc'hentina, 1 ; Perou, 1.

Deut 'zo e 1963 75 lenner nevez ; hogen 36 all o deus nac'het adkoumanantiñ. Hor gourc'hemenoù da Alan Al Louarn en deus kavet 16 koumananter en tri miz diwezhañ. E-leizh a draktoù, lizhiri, ha niverenoù bruderezh a zo bet strewet evit an tamm gounid-se. Kenderc'hel a raomp gant hor strivoù.

KELAOUENNOU NEVEZ HA KOZH

Bet hon eus follenoù roneoskrivet gant HILLION, Arzon : AL LIZHER TREGERIAT, fentigelloù.

« KELEIER GWENED », e gwenedeg, kaset d' an dud pa ne zeu ket er-maez " Er Guenedour ".

HILLION a gemenn ivez ez eus ul levrig skrivet ha skeudennet gantañ dindan e wask : " DA GOADMOC'HAN GWITIBUNAN ". Moarvat e vez an Tregeriad-mañ o skrivañ hag o voulañ noz ha deiz.

" FRANCE FEDERALE " a gaver enni pennadoù diwar-benn Breizh ha bruderezh evit Al Liamm. (M. MORVAN, 52, rue Boissonnade, Paris XIV°.)

" AR SONER ", kelaouenn bodadeg ar Sonerien (19, boulevard. Joffre, Lorient).

" AN TRIBANN " (70, avenue du Plessis-Tison, Nantes, a gaver muioc'h-mui a vrezhoneg enni.

Embannet gant Skol eo deut er-maez eil levrenn " EVEZHIADENNOU WAR C'HERIADUR ROPARZ HEMON " (Revue SKOL, Lanuon - K. R. P. 1911 06 Roazhon).

" WANIG HA WENIG " (Krec'h Avel, Lanuon - K. R. P. Roazhon), roneoskrivet, skeudennet, evit ar vugale.

" BARR-HEOL " niverenn 37. Ar pennad digeriñ a bleustr gant kudenn **Ar Falz** a zo o paouez mont war dachenn ar politikerezh. Un niverenn builh gant e-leizh a draoù enni, pour, ha triñchin ivez evit rener Al Liamm. Koumanant : 8 lur. (M. LE CLERC, Person, Buhulien - K. R. P. 91 764 Roazhon.)

73

" AR BED KELTIEK - (24, rue de Dixmude, Brest - K. R. P. 1907 07 Roazhon). Derc'hel a ra dreist-holl da rein keleier eus ar Bed. War an niverenn 62 e kaver meur a bennad hiroc'h gant Roparz Hemon " Netra da lenn " ma lavar an oberour ennañ e c'hellfe un den tremen e holl abardaevezhioù o lenn brezhoneg, hep morse adlenn netra. Daou bennad hir all a zo, unan diwar-benn niverenn 101 Al Liamm hag ur vurutelladenn war niverenn diwezhañ Skol.

E pennad Alan HEUSSAFF war an arboellerezh e lennomp kement-mañ :

« Gwazh a se marteze evit ar brezhoneg, ma vefe renet buhez arboellerezhel ar vretoned, warc'hoazh evel dec'h, gant tud ha n' o deus ket daou wennegad a zoujañs evit hon talvoudoù sevenadurel.

« D' hor renerien gelaouennoù politikel da ziwall pa roont ken nebeut, a blas d' ar brezhoneg. Digarezioù a vo atav. Mat e vefe kaout un tamm mat e bennadoù berr, gant lavarennoù berr, e brezhoneg eeun, talvoudus o endalc'h avat. Arabat eo derc'hel ar brezhoneg atav er c'horn. »

A-du krenn omp gant hor mignon, ha ret e vije kavout war bep kelaouenn bolitikel, da vihañ ur pennad berr e brezhoneg aes, bep gwech. Reoù 'zo n' eus ket ur ger brezhoneg enne zoken ha gallout a rafent tremen evit n' eus forzh peseurt kazetenn C'hall, panevet ar ger Breizh, e galleg.

" STURIER-YAOUANKIZ " (Nedeleg). Ar gelaouenn a zo diskouezet kaer-tre. Kanaouennoù e brezhoneg hag un istor skeudennaouet. Koumanant 6 lur. (Y. SALMON, 4, avenue Cruchet, Gagny - K. R. P. 18 71735 Pariz.)

" HOR YEZH " niverenn 40 a zo degouezhet ganeomp. Enni e haver ur pennad digeriñ J. PIETTE diwar-benn dekvet deiz-ha-bloaz ar gelaouenn. Pennadoù ha lizhiri gant G. PENNAOD, Y. PLERGER, GARGADENNEC, ABENNEZ. - Koumanant 4 lur. (Mlle QUEILLE, 47, rue Notre-Dame Gwengamp - K. R. P. 1240-22 Roazhon.)

Degouezhet eo ganeomp ivez ar c'helaouennoù-mañ e galleg : AN AVENIR, AR VRO, BRETAGNE REELLE, BREIZ. War ar Vro e kaver lizhiri e brezhoneg hag ur pennadig diwar-benn Skourr Breizh, pennadoù e galleg gant P. Denez war stad an Emsav ha kudenn ar Gevredigezh Kendalc'h. Lerc'h-ouzh-lerc'h hon eus bet kaieroù roneoskrivet (lennus bremañ) B. R. Ur c'haier a zo gant Ronan TUGDUAL war an Arboellerezh Vreizhad er Stern Europat ; er c'haier all e kaver dreist-holl ur studiaden gant G. PENNAOD o varn an Emsav ha dreist-holl ar c'helaouennoù. Setu aman barnadenn G. Pennaod evit Al Liamm : « A. L. a voe ur maread hogos par da Walarn met embann a ra abaoe un nebeut bloavezhioù lennegezh patronaj ».

" AR CHRIST D' AN INDIANED ", Niverenn 3, a zo enni danevell kaer beaj hor c'houmananter, an Ao. TROAL, eus Bro-C'hall betek Bro-Kolumbia.

74

KELOU DIGANT AR GORSEDD

E Kendalc'h Etrekeltiek Carbis Bay ez eus bet divizet sevel ur « Strollad

Predenek » evit studiañ keñver-ha-keñver ar yezhoù predenek, ha sevel diouzhtu ur roll eus gerioù diazez pep yezh keltiek. Ar sekretour a zo an Dr P. Laurent eus Gwened.

« **THE BOOK OF SNOBS** » gant **Thackeray** -

Ul lenner a gas deomp ar pennad-mañ diwar zorn ar skrivagner saoz anavezet. Ar pennad a zo bet embannet war « France-Observateur ». Piv d' ho soñj a zo skeudennet mat en nebeut linennoù-se ?

« There is always something uneasy in a Frenchman's conceit. He brags with so much fury, shrieking and gesticulation ; yells out so loudly that the Français is at the head of civilisation, the center of thought, etc, that one can't but see the poor fellow has a lurking doubt in his own mind that he is not the wonder he professes to be. »

GOUEL GWEZENN NEDELEG BLEIMOR

D' an 19 a viz Genver o deus kinniget Skaouted BLEIMOR da vugale rannvro Bariz ur gaer a arvest hag ivez levrioù e brezhoneg pe diwar-benn Breizh. Ret eo meuliñ talant ha labour paotred ha merc'hed ar strollad : sonerien ar bagad a zo bremañ e-touez re wellañ Breizh hag an telennerzed a zo par dezho. Aozet brav oa ivez al lodenn c'hoariva dreist-holl istor Bilzig, an Till' Eulenspiegel breizhat. Hor gourc'hemenoù.

Strollad Bleimor a zegemer ar Vretoned yaouank eus 8 betek 25 bloaz. Skrivañ da : Per GERAUD, 6, Villa d'Estienne d'Orves, CLAMART, (Seine).

UNVANIEZH SPEREDEL VREIZH

Un emvod a zo bet graet d' an 9 a viz C'hwevrer e Lanuon. Ar vugale, tregont anezho, eo bet graet war o zro, e brezhoneg penn-da-benn eveljust, gant an Aotrounez KALVEZ ha DUBOURG. Maodez GLANNDOUR en deus renet ur c'helc'h studi evit an dud vras (20). Klozet eo bet an devezh dre un oferenn.

« **AR GER VILLIGET** »

" Ar gêr Villiget " gant Yeun AR Gow. Kas an arc'hant, 8 lur, Itron M. LE GOFF, Gouezeg - K. R. P. 1413 28 Roazhon.

75

EMBANNADURIOU « AL LIAMM »

Deut eo er-maez " ABROBIN " addispleget gant Yeun AR Gow. Ul levr 180 pajeen gant div skeudenn hag ur golo e liv.

war Rives 25 lur

war Lafuma 18 lur

war baper all 12 lur

Romant Roparz HEMON, "DIAMANTOU KEROULAZ ", a zo deut er-maez ivez (264 p.).

war Montgolfier 32 lur

war Lafuma 18 lur

war baper all 16 lur

Kas ar chekenn war-eeun da R. Huon, 2, Venelle Poulbriquen, Brest - K R. P. 1629 14 Roazhon - pe goulennit al levr digant ho levrier.

KEVREDIGEZH AN DESKADUREZH NEVEZ

Danevelloù Strollad an Deskadurezh Eil Derez evit ar bloavezh-skol kentañ (lañ Mezheven - 24 Kerzu 1963)

Displeget e Kallag da geñver bodadeg-vloaz ar 5 Genver 1964

DANEVELL AR POELGOR-HARPAÑ

S. A. D. E. D. a zo ur gevredigezh meret mat hag evel pep kevredigezh meret mat

en deus. S. A. D. E. D. ezhomm arc'hant da enkefiañ ha da zigefiañ.

Sellomp da gentañ ouzh an digefiadurioù.

Abaoe ar lañ a viz Mae 1963 m' eo bet digoret ar c'hef ez eus bet dispignet en holl 3.632,85 F, lodennet evel-hen :

Mizoù kreizennerezh	1.466,10
Mizoù bureviezh	306,00
Moulerezh .	700,75
War briz ul liestennerez	1.160,00
Hollad	3.632,85

E-sell eus an enkefiadurioù setu penaos emañ an traoù. Dastumet ez eus bet abaoe ar lañ Mae 1963: 4.190,68 F, a zo lodennet evel-hen :

Izili-harpañ	3.410,68
Skoaziadennoù	310,00
Menteladur kreizennerezh	470,00
Hollad	4.190,68

D' an 31 Kerzu 1963 e chome er c'hef enta 557,83

76

Evit an eil bloavezh-skol e rakjeder an digefiadurioù-mañ:

Mizoù kreizennerezh	1.800,00
Mizoù bureviezh	500,00
Moulerezh	500,00
Fakturennoù moulerezh diwar 1963	708,01
Peurbaeañ al liestennerez	1.200,00
Prenañ ur skriverez	1.300,00
Hollad	6.008,01

Digant pemzek den betek-hen ez eus bet goulennet bezañ izili-harpañ. Respontoù a zo bet digant unnek anezho. Unnek ezel a zo er poellgor-harpañ d' ar lañ Genver 1964. Tri a zo engouestlet evit real 600 F bep bloaz, daou evit rein 240 F, unan evit 200 F, unan evit 150 F, unan evit 4 lur sterling ; tri evit roadoù nann resisaet en a-raok (700 F a zo deuet eus o ferzh evit 1963).

DANEVELL AR C'HREIZENNEREZH

Kreizennet start emañ Strollad an Deskadurezh Eil Derez. Ul labour mererezh stadel eo hini ar C'hreizenner. Kement kudenn o tennan da obererezh ar Strolled a vez studiet gantañ a-gevret gant ar Poellgor-Leviañ pe ar Poellgor-Harpañ, neuze kevreet ha frammet gantañ e stumm ur raktres ; ur wezh merket ar raktres e vez c'hoazh kefridi ar C'hreizenner lakaat pep hini da zerc'hel dezhañ daoust da bep tra.

War roll labour ar bloaz tremenet e oa da gentañ lakaat da vont en-dro ur skol dre lizher. Kefridi ar C'hreizenner a zo bet rediañ ha skoazellañ izili ar Strollad, kelennerion ha skolidi peurgetket, da sentiñ ouzh an deiziadur raktreset. Pevar rummad distag a gentelioù a oa, pep a strollad kelennerion ouzh o frientiñ, pep a rollad skolidi enskrivet outo. Rannet e oa pep rummad e dek kentel. Bep teir sizhun e oa ur gentel nevez eus pep rummad da vezañ kaset. Setu ur skouer eus emell as C'hreizenner e-keñver ur gentel, lakaomp ar gentel Fizik kentañ.

D' al lun 6 Mae 1963, e kase ar c'helenner war ar Fizik dornskrid e gentel gentañ d' ar C'hreizenner.

D' ar yaou 9 Mae e teue ar C'hreizenner da emvod ar Poellgor-Leviañ gant an dornskrid-se. Etre traoù-all, e oa adwelet ar gentel dre ar munud gant an adkelennerion war ar Fizik. Ur wezh reolet ar skrid, e oa daskoret d' ar C'hreizenner. Hemañ a rae ar stensiloù, o c'houlenn e genlabour digant un tresour evit ar skeudennoù.

D' ar yaou 23 Mae e oa prest ar gentel roneoskrivet, ha kaset d' ar skolidi he degemere d' ar sadorn 25.

D' ar yaou 6 Mezheven e lakae pep skoliad e boelladennoù er post.

D' ar sadorn 8 Mezheven e tegouezhent gant ar C'hreizenner.

D' ar yaou 13 Mezheven e kase ar C'hreizenner pakad ar poelladennoù d' ar c'hellenner. Hemañ en devoa betek an 13 Eost evit o daveiñ reizhet d' ar C'hreizenner en-dro.

D' ar 16 Eost e oa kaset e boelladenn reizhet da bep skoliad.

77

Pep tra a zo bet sevenet e koulz, nemet war ur poent : dale a zo bet a-wechoù gant ar gelennerion evit reizhañ ar poelladennoù. Er bloaz-mañ avat o devo nebeutoc'h a gentelioù nevez da brientiñ ha spi mat a zo ez ay S. A. D. E. D. en-dro hep an disterañ skoilh.

Kefridi ar c'hreizennerzh, evit ar bloaz kentañ da nebeutañ, a zo bet ivez ren ar bruderezh, lakaat moulañ paperoù kelaouiñ evit kavout skolidi, kelennerion, harperion ; enrollañ ar skolidi, lakaat anezho da leuniañ follennoù titourerezh munudaouet ; kenskrivan gant an danvez-harperion hag an danvez-kelennerion.

Penaos e labour ar C'hreizenner ?

Bep yaou hag a-wechoù da sul e vez bodadegoù-labour gant ar strolladoù kelennerion hag ar Poellgor-Leviañ, tu bennak e Breizh. Kefridi ar C'hreizenner a zo neuze :

- rentañ kont eus darvoudoù ar sizhun (kenskriverezh a-bouez, goulennoù enrollañ, kentelioù degouezhet digant ar gelennerion, poelladennoù digant ar skolidi pa sav kudenn pe gudenn war o divout).

- skoazellañ adwelout ar c'hentelioù gant ar gelennerion ;

- stensilañ ar c'hentelioù, da lavarout eo etre 10 ha 30 pajenn bewech, ha tennan anezho ;

- aozañ pakad pep skoliad ennañ kentel, follennoù-poelladennoù, goloioù ha poelladennoù reizhet ;

- skeiñ ar c'henskriverezh etre S. A. D. E. D. (ken Poellgor-Leviañ, ken Kreizennerzh, ken Poellgor-Harpañ) hag an izili, ar skolidi, ar c'hazetennoù, ha. ;

- kemer an urzhioù evit ar sizhun.

Kentelioù roneoskrivet ar bloaz kentañ zo 477 pajenn anezho, lodennet evel-hen : Fizik 73, Istor 117, Lennegezh 143, Douaroniezh 144.

Ar poelladennoù degemeret e koulz digant ar skolidi a sav o niver da 156, a zegouezh evel-hen : Fizik 33, Istor 39, Lennegezh 63 Douaroniezh 21.

Bez hon eus bremañ gant ar C'hreizennerzh un ardivink amprouet hag arnodet-mat a c'heller boueta fonnus. Er bloaz-mañ en devo da reoliñ c'hwec'h rummad a zek kentel, div bep dizhun. Dek gwech kemend-all a c'hell an ardivink lonkañ ha rannañ. D' ar re a fell dezho e vefe kelennet yaouankizoù ha « gwim » an Emsav, da gas da S. A. D. E. D. rummadoù kentelioù nevez.

DANEVELL AR POELLGOR-LEVIAÑ

I. - LABOUR AR BLOAVEZH KENTAÑ.

1°) Al labour sevenet e 1963, gwelet a-ziavaez :

a) Eurvezhioù-labour ar Poellgor-Leviañ :

2.150 eurvezh-labour gant pephini o labourat diouzh e du,
1.110-eurvezh-labour, pe genlabour graet gant tud bodet,
3.260 eurvezh-labour en holl.

Mar bije paeet ar gelennerion-se 10 F an eur e vijent paeet ur priz izeloc'h eget na vezont paeet evit o labourioù-all er skolioù c'hall. Kement-se a raje koulskoude :

$10 F \times 3.260 e.-1 = 32.600 F.$

78

b) Niver ar c'hilometroù graet gant tud Poellgor-Leviañ S. A, D. E .D. e 1963 : 24.800 km.

Ouzhpenn un hanter eus tro an douar o deus graet. Diouzh ar feurioù sindikadel e vije bet priziet ar frejoù-se da : $0,50 F \times 24.800 = 12.400 F.$

k) Mar bije bet ret paeañ kement tra diouzh e dalvoudegezh kenwerzhel, e vije bet koustet labour ar Poellgor-Leviañ evit 1963 kement ha :

$12.400 F + 32.600 F = 45.000 F,$

da lavarout eo pevar milion hanter a lurioù kozh.

Darn a lavaro eo ul labour didalvoud reiñ ar sifroù-se... Ne gredan ket, rak S. A. D. E. D. n' eo ket ar strollad nemetañ e-touez ar vroadelourion, n' eo nag an hini brasañ nag an hini efedusañ. Al labour-jediñ-se a zo da ober evit an embannadurioù, ar strolladoù pe an holl dud a labour evit Breizh. Soñjal a ran en Al Liamm hag e embannadurioù, en Ar Vro, e Skourr-Breizh hag e gendalc'hioù, er gouelioù aozet, er Bibl, er c'hampoù, e Ar Bed Keltiek, e Preder, e Barr-Heol, e Skol, Hor Yezh, h.a. N' eo ket a-walc'h jediñ evit ar blijadur da jediñ. N' eo ket gant jedadurioù e vo adsavet Breizh nag ar Brezhoneg, met gant kalonegezh an dud.

2°) Ar gelennadurezh.

Graet eo bet e koulz an 40 kentel eus ar programm. Kroget d' ar c'hentañ Mezheven e oa echu ar bloavezh-skol d'ar 24 Kerzu evel merket.

Ar programen 1963 a zo bet ennañ :

- evit ar Fizik, Savoniezh ar C'haledoù (Nerzhoù, Labour ha Galloudezh, Lankadoù, Ijinenoù eeun, Kreiz-kerc'hell, Mentelioù, Pouezder ha Tolzder ec'honel) ;

- evit al Lennegezh, testennoù eus Meven Mordiern, Roparz Hemon, Maodez Glanndour, Abeozen, Tangi Malmanche, Roperzh ar Mason, Youenn Drezen, Jakez Riou, Per Denez, Youenn Olier ;

- evit an Douaroniezh, studi ar vro hag an arboellerezh en un nebeut riezoù diorreet pe war ziorren : Stadoù-Unanet Amerika, Kanada, Brazil, Arc'hentina, Sine, Japan ;

- evit an Istor, Breizh politikel abaoe donidigezh ar Vrezhoneg en Arvorig betek ar bloavezhioù da heul an eil brezel-bed.

Ouzhpenn ar c'hentelioù dre skrid, ez eus bet greet 18 kentel dre gomz e-pad Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerion e Langoned. Selaouerion dizalc'h a oa degemeret ouzhpenn ar skolidi enrollet. Kudennoù lennegezh vreizhek hag etrevroadel, krefen yezhadur ha yezhouriezh a voe burutellet e sigur skrivagnerion ar programm. Displeget e voe ar c'hentelioù kentañ war ar Fizik, ha studiet en ur vont pennañ diazezoù ar yezh skiantel. Kelennet e voe Douaroniezh broioù diorreet Amerika.

3°) Ar skolidi.

Un niver bras a-walc'h a skolidi a zo deuet goude an nebeut bruderezh bet graet : 32 en holl. Diwar an niver-se, 9 a zo bet aliet da c'hortoz ar bloaz-mañ, 1 (unan) a zo bet skarzhet en abeg d'e zisevender.

79

4°) Ar stumm-labourat.

Ul labour reoliet a zo bet prientet ha sevenet gant S A D E D.

Degemeret eo bet evel-just an urzh diazezet gant hon diaraogidi :

- doare-skrivañ unvan,

- geriadur unvan evit a c'hentelioù a vez adstudiet gant ur c'huzul kelennerion a-raok o embann,

- ur programm-labour diazezet en a-raok,

- un deziadur strizh : kement-mañ dreist-holl a zo bet kavet garv gant tud 'zo,

- An holl draoù-se ereet mat etrezo dre ur c'hreizennerzh strizh.

Koulskoude n' eus aze netra heverk, netra a-ziforc'h diouzh pezh a vez greet e pep bro diorreet, e pep skol dre lizher, ha zoken e pep skol voutin anavezet. Ar strizhder a-ziavaez a zo un dra ret evit frankiz ar spered. Poent eo d' ar Vrezhoned reiñ peoc'h deomp gant ar mennoz digreizennañ pezh n' eo ket dezho, e-lec'h lakaat urzh, da lavarout eo kreizennañ o strolladoù, o embannadurioù, pe c'hoazh o mennozioù en-dro da Vreizh ha d' ar Brezhoneg. S. A. D. E. D. a glask kreizennañ ar studierion hag ar gelennerion a labour un tamm dre-holl, a-wechoù hep en em anavezout. Klask a ra ivez kreizennañ speredoù an dud en-dro d' ar mennoz ha d' ar sevenadur breizhat.

5°) Frankiz ar spered e S. A. D. E. D.

Goulennet e vez digant ar skolidi hag ar gelennerion sinañ hag heuliañ ar reoliadur berr kinniget dezho, hogen n' eo ket evit o c'habestrañ er mennozioù strizh, met evit digeriñ o spered war al lennegezh uhel vrezhonek, douaroniezh ar broioù diorreet, an istor broadel, ar fizik arnevez. Barnet e vez pep tra gant kalz a frankiz hag a zieubded spered.

6°) Trugarekadennoù.

S. A. D. E. D. a lavar a-greiz kalon trugarez d' ar strolladoù ha d'an embannadurioù o deus graet bruderezh : Al Liamm en deus graet bruderezh hag embannet ar reoliadur berr ha div boelladenn, Breiz he deus embannet daou bennad kelaouerezh, L'Avenir en deus embannet ivez daou bennad kelaouerezh, Barr-Heol en deus meneget ar strollad div wech, Skol hag an " Association Bretonne d'Education Nouvelle ", Ar Vro, Ar Bed Keltiek, Keleier Roazhon hag Ar Reter, Tarzh, h.a.

II. - LABOUR AR BLOAVEZHIOU DA ZONT.

1°) Penaos e vo amzeriet bloavezh-skol S. A. D. E. D. ?

Divizet ez eus bet amzeriañ bloavezh-skol S. A. D. E. D. etre miz Eost ha miz Ebrel. Dre-se ez eo lakaet an trede bloavezh-skol etre Eost 1964 ha Pask 1965. An eil bloavezh, deraouet, hep tamm ehan-skol d' ar lañ Genver, a vo echu d' an 31 Gouere 1964.

E programm an eil bloavezh-skol ez eus c'hwec'h rummad kentelioù 1 ouzhpenn ar pevar rummad 63 ez eus bet lakaet un eil rummad dek kentel war al lennegezh, hag un eil rummad dek kentel war ar fizik.

80

N' eus netra kemmet e mont en-dro ar gelennadurezh. Reizhet e vo ar c'hraf nemetañ ma chomas an traoù war-lerc'h e 1963 : divankadur ar poelladennoù ; nebeutoc'h a drevell o devo ar gelennerion, peogwir ne vo nemet daou rummad kentelioù nevez e-lec'h pevar, ha ge-tailh e vint da reizhañ ar poelladennoù e koulz.

Ne vo ket daveet c'hoazh er bloaz-mañ ar poelladennoù-skouer a dle bezañ roet d'

ar skolidi war un dro gant o foelladennoù reizhet. Spi mat a zo avat e vint prientet a-benn an trede bloavezh-skol.

2°) Penaos emeur e soñj lakaat ar programmoù da greskiñ ?

Lakaet e vo daou rummad kentelioù ouzhpenn pep bloaz. Emañ ar strolladoù kelennerion o labourat war an danvezioù-mañ:

- Lennegezh.
- Yezhadur (Ereadurezh an islavarennoù).
- Relijion (Emsav ha Kristeniezh).
- Istor Europa.
- Istor ar Sevenadurioù.
- Bevoniezh.
- Douaroniezh ar broioù isdiorreet.
- Fizik (gwrez, tredan, atomouriezh).

III. - KUDENNOU S. A. D. E. D.

Kudennoù S. A. D. E. D. a c'heller renkañ dindan tri zalbenn : kreizennañ, deiziata, renabliñ.

a) Kreizennañ. - Maen-bolz S A D E D eo ar C'hreizenner. Drezañ e tremen pep tra, goulennoù enrollañ, danvez-kelenn, kenskriverezh etre skolidi ha kelennerion. Empenn stadelezh ar Strollad eo eñ. Bennozh dezhañ eo bet kaset da vat ar programmoù labour betek-hen. Drezañ eo deuet pezh a vo anvet ur burzhud gant neb a anavez an Emsav : tud o kenlabourat abaoe 18 miz ken aketus, ken dik ha gwir gargidi.

b) Deiziata. - Kement-se a zegas d' ur gudenn all, stag ouzh an hini gentañ : eren hon obererezh ouzh an amzer. Un nebeut reolennoù a zo bet degemeret gant S.A.D.E.D., da skouer houmañ : kent kregiñ gant forzh petra, merkañ en a-raok deiziad an derou ha deiziad an diwezh anezhañ ; ma n' eur ket evit ober al labour e koulz, e paouezer en ober hag e c'hortozer kaout ur raktres nevez. Da skouer, pa n' eo ket bet ur c'helenner evit pourchas d' an deiz merket ar rummad kentelioù en devoa da reiñ evit ar bloaz, ne vo ket daleet derou ar gelennadurezh-se eus ur miz, mar en deus ur miz dale da skouer ; tennet e vo eus programm ar bloaz ar rummad a-bezh ha kaset d' ur bloaz all. Mar dale ur skoliad o kas ur boelladenn, ne vo ket reizhet gant ar gelennerion. Evel-se eo bet pedet an niver bras a-walc'h a skolidi da c'hortoz ar bloaz a zeu evit adkregiñ gant danvezioù 'zo.

k) Renabliñ. - Mat eo bet gouzout evit piv e labour S.A D E D. Studiet eo bet stad ar boblañs en Emsav a-benn gouzout piv en deus ezhomm eus labour S. A. D. E. D. ; hag ar re a c'hell tennañ o mad eus S. A. D. E. D. pe dalvoudegezh o deus evit Breizh. Setu dre vras ar priziadurioù hon eus tennet :

81

- ne deu mui eus ar werin brezhoneger ebet a gement a oufe ar yezh mat a-walc'h evit ober ganti e degouezhioù boutin ar vuhez ;

- ne chom enta nemet bugale ar vroadelourion, ar « gwim ». Ne da ket niver ar gwim en tu all da gant.

Mar lezomp an traoù da vont evel maz eont, da lavarout eo, evel maz int aet betek-hen e tiegezhioù ar vroadelourion, e ranker kontañ e troy kein ouzh an Emsav 50 anezho, hag e troy kein ouzh ar brezhoneg 40 diwar an 50 all.

An 10 a chomo, n' eus lec'h ebet da grediñ e vint gwelloc'h eget o zud. Da lavarout eo, 9 diouto a lenno Al Liamm, 4 a skrivo e-barzh, 5 a lenno Barr-Heol, 3 a lenno Ar Bed Keltiek, 2 a lenno Preder - mar bez bepred eus Al Liamm, Barr-Heol, Ar Bed Keltiek ha Preder er mare-se.

Evel-just e teuy ivez d' an Emsav tud yaouank all, na vint ket bet gwim ; met kontet ar skrivagnerion nevez dindan 30 vloaz en Emsav a vremañ. Aes eo kompren o rouester pa gouner e sav bep bloaz live-deskadurezh ar yaouankiz, ha mar sav

buan live-deskadurezh Breizhiz yaouank an Emsav, e sav bepred diwar-bouez ar galleg ha diwar-goust ar brezhoneg. Setu perak, mar n' eus netra kemmet e stummidigezh tud yaouank an Emsav, e vo aet da get an Emsav brezhoneger a-benn ugent vloaz.

Diwar hevelep priziadurioù eo bet diwanet S. A. D. E. D. Evel unan e touez ar mallusañ remedoù d' an argoll, e kinnig S. A. D. E. D. da yaouankiz Vreizh un deskadurezh klok ; da lavarout eo un deskadurezh vrezhonek, a stumm etrevroadel ha broadelour war un dro, teir elfenn ken pouezus ha ken pouezus o-zeir. Rak ne dalvez netra reiñ ar brezhoneg d' ur bugel mar ne roer ket dezhañ an armoù-spered evit trec'hin enebourion e vro. Ha ne dalvez ket ar boan digeriñ e brezhoneg spered ur bugel mar ne vezer ket mennet d'ober anezhañ dre ar brezhoneg un den eus e amzer, a vo er gêr e kement lec'h maz aio dre ar bed.

Evit ar Poellgor-Leviañ,
Ar C'hreizenner : Paol KALVEZ
Brehec PLOUHA (C.-du-N.)

KELENNADUREZH EVIT AR BLOAVEZH 1964

1. - Roll ar Rummadoù Kentelioù :

C'hwec'h rummad kentelioù a zo aozet e 1964 :

- Brezhoneg, kentañ rummad (dek kentel)
- Brezhoneg, eil rummad (dek kentel)
- Fizik, kentan rummad (dek kentel)
- Fizik, eil rummad (dek kentel)
- Istor (dek kentel)
- Douaroniezh (dek kentel)

Padout a ray ar c'hentelioù dre lizher adalek ar 26 Kerzu 1963 betek an 23 Gouere 1964.

Hervez an amzer a c'hellit dioueriñ, lakait hoc'h anv evit an holl rummadoù pe evit lod anezho hepken.

82

2. - Gwirioù enrollañ.

Lakaet eo bet ar gwirioù enrollañ da 15 F (pempzek lur gall) evit pep rummad kentelioù. Da lavarout eo, mar lakait hoc'h anv evit pevar rummad a savo ho kwirioù-enrollañ da 60 F, evit tri rummad da 45 F, ha.

SKOURR BREIZH AR C'HENDALC'H KELTIEK

Niv. 5 - Kadoriad : P. Denez.

Skodenn 10 lur. - Sekretourez-teñzorierez : J. Queillé, 47, rue Notre-Dame, Guingamp - K. R. P. 1730-04 Roazhon.

- Graet e vo ar C'hendalc'h Keltiek hevlene en Enez Manav, eus an 30 a viz Meurzh betek ar 4 a viz Ebrel. Ur c'helc'hlizher war-se a zo bet kaset d' an izili eus ar Skourr hag o doa paeet o skodenn. Ar re a garfe mont a zo pedet da gas o anv ar c'hentañ ar gwellañ d' ar sekretourva.

-An Aotrou Kamilh Dahlet a zo marv. Unan eus renerien an Emsav elzasiat e oa bet. Keneil e oa bet da galz Bretoned, dreist-holl d' ar mare ma oa gouarnamant an Ao. Poinkare o klask distrujañ an daou emsav. Gant rener Skourr Breizh ar C'hendalc'h ez eus bet kaset ul lizher a gengañv da diegezh ha keneiled an Ao. Dahlet. Ober a rae an Ao. Dahlet war-dro ar gazetenn «Mouezh Elzas-Lothringen».

- Dindan paeroniezh Skol Ober e tigor Skourr Breizh div skol dre lizher, ur SKOL GEMBRAEK hag ur SKOL IWERZHONEK. Implijet e vo evit an div skol-se al levrioù embannet gant Hor Yezh. Ouzhpenn-se, tu a vo d' ar skolidi da feurmiñ ur vandenn vagnetek enskrivet warni testenn ar c'hentelioù ; prest eo ar vandenn evit ar

c'hentelioù kembraek, ha prest e vo hep dale unan all evit ar c'hentelioù iwerzhonek.

N' eo digor ar skolioù-se nemet da izili Skourr Breizh. Evit o heuliañ e ranker prenañ al levrioù a zo ezhomm (Skol Nevez ar C'hembraeg : 5 lur, ha Yezhadur Berr ar C'hembraeg : 2,50 lur evit ar c'hentelioù kembraek, ha Skol vihan an Iwerzhoneg 3 lur evit ar c'hentelioù iwerzhonek, kement-mañ digant an Dimezell Keilhe) ha paeañ ar skodennoù (20 lur evit ar c'hentelioù kembraek, 15 lur evit ar c'hentelioù iwerzhonek). Ar skolidi a gaso o c'hentelioù war-eeun d' o c'helenner, met hep lakaat timbr ebet evit ar respont : rak peurliesañ e vo ar c'helenner o chom en estrenvro ; ar mizoù kas-en-dro ar poelladennoù a vo paeet diwar ar skodennoù.

Ul levrenn all eil derez a zo lakaet adalek bremañ war ar stern da skoazellañ ar studierien war ar c'hembraeg.

- Degas a reomp da soñj d' an holl izili ez eo poent paeañ o skodenn bloaziek. N' eo nemet gant skoazell an holl e c'hell ar SKOURR ober e labour

83

SIKOUR D' HON EMBANNADURIOU

Resevet hon eus digant Emgleo Breiz 1.000 lur evit sikour hon embannadurioù. Trugarekaat a reomp renerien Emgleo Bretz a-greiz kalon.

AR GEVREDIGEZH VREIZHAT A SEVENADUREZH
renet gant MAODEZ GLANNDOUR
hag harpet gant brogarantez vadelezhus
an ITRON SANT PER
e zigor evit an emsav breizhat
UR GREIZENN A LABOUR HAG A STUDI
e MANER MENEZ KAMP, e parrez SPEZED,
e-kreiz pevar hektarad koadoù ha lanneier
e kalon ar Menezioù Du
En ur c'horn-bro eus ar re gaerañ,
e santual hor menezioù,
e teuo MENEZ KAMP da vezañ kreizenn hon dasorc'hidigezh !

Evit lakaat MENEZ KAMP kempenn a-walc'h da zegemer hor skolioù, bodadegoù, ensavadurioù, kampoù, ez eus ezhomm eus kalz labour ha kalz arc'hant. Fiziout a reomp war hor c'heneiled eus an emsav evit pourchas an daou dra-se.

Ur BAGAD KENTAÑ A LABOURERIEN a stago gant an adaozadurioù mallusañ e-pad vakañsoù Pask. Un nebeut devezhioù labour a-stroll. Ar re n' o deus ket aon ouzh o foan, ar re a fell dezho labourat gant o daouarn da renkañ ar pezh a vo TI BREIZH NEVEZ, a zle kas o anv ar c'hentañ ar gwellañ da : PER DENEZ, Ar Ri, Ploare, Douarnenez. Kaset e vo dezho ur follenn-emezelañ ha diskleriadurioù.

Arc'hant a zo ezhomm evit prenañ a bep seurt traoù, liv, neud tredan, simant, koad, - peadra da reiñ tu d' al labourerien d' ober o labour ! Ar re na c'hellont ket dont war al lec'h da skoazellañ a c'hell c'hoazh skoazellañ dre gas ur skodenn arc'hant d' an Dimezell SAINT GALL DE PONS, Keresperz, Louannec (Côtes-du-Nord) K. R. P. 1855-92 Roazhon.

Klask a reer ivez kement a zo ezhomm e-barzh un ti, binvioù kegin, arrebeuri, lienaj, ha., h.a. Ar re a c'hellfe kinnig un dra bennak, forzh petra e vefe, a c'hell skrivañ d' an Dimezell SAINT GALL.

Ur wech muioc'h, unanet e trec'himp !

BEC'H D' AL LABOUR !

War uhelderioù ar Menezioù Du e skedo Tantad an Dasorc'h !

Roll ar Pennadoù

Embannet war Al Liamm Bloavezh 1963 (niv 96-101)

ABANNA	
Notennoù a sturyezhouriezh	96/56
ABEOZEN	
An hini kollet	100/314
Breudeur Mowgli	100/319
Talvoudegezh hon dastumadennoù kanaouennoù-pobl	100/341
AN TIMEUR	
Gant Fañch Elies e lise Sant-Brieg	100/368
AR BERR (Alan)	
Va zroiad dre Europa (1962)	96/44
AR MENN (Gwennole)	
Barzhonegoù	96/69
BATLLORI (Isidre Moles i)	
Vull Parlar	98/170
BENEAD	
Ar Jentilez	96/3
Mari Vorgan (Al levrioù)	96/67
BODKELEN (L. F.)	
Jiboesaourien	99/248
KELDREG (R. M.)	
Taol kentañ peder eur	97/87
CATALA (Joan)	
Pa ne varver ket en aner	98/179
KIDNA (Sten)	
Prizhoni	97/84
KONGAR	
Lenn ar Ruskad (c.)	101/424
DANIEL (A.)	
E koun Herve Maze	96/33
DENEZ (Per)	
Divin gant ur C'hataloniad: J. Ventura	98/205
Finvez Osian	100/355
DREZEN (Youenn)	
Skol-Louarn Veig Trebern	99/276
DUVAL (Anjela)	
An delioù kentañ	96/4
Gottel an Hollsent	97/83
EMILY (J. L.)	
Ar Geben Doñvaet (kendalc'h)	96/15
Ar Geben Doñvaet (kendalc'h)	97/103

Ar Geben Doñvaet (kendalc'h)	100/380
ESPRIU (Salvador)	
La Pell de Bran	98/175
GASSOL (Ventura)	
Ar Bezioù Lugernus	98/165
Spisnotenn	98/166
GLANNDOUR (Mandez)	
Kenelyezhouriezh hag all	96/63
Filhorez Du Gwesklin	97/133
Va darempredoù gant Abeozen	100/341
GOW (Yeun ar)	
Al Laer en Ti-post	96/5
GWERNIG (Youenn)	
Ar stêr	99/244
Hent ar menez	99/246
Marv eo	101/417
GWILHOU (A.)	
E koun Herve Maze	96/33
HEMON (Roparz)	
Diwar Omar C'hayyam	99/249
HUON (Ronan)	
Breizh ha Katalonia	98/163
Fañch Elies	100/311
YELLEN	
Floc'h an Aotrou	97/141
JEUSSET (T.)	
Istor ha Lec'hanvadurezh	99/283
Va c'helenner brezhonek kentañ	100/374
MACIA (Francesc)	
Reolennadur Katalonia .	98/202
MARAGALL (Joan)	
Kanenn da Vro-Spagn	98/176
MESTRES (Apel les)	
Ne dremenot ket	98/172
M.L.G.	
Skeudennoù a re-zigenvez	101/420
Marv ar soudardig glas	101/421
OLIER (Youenn)	
Poanioù Spered an Tad Gwazdoue	97/99
Notennoù diwar lennadurioù	97/143
Notennoù diwar lennadurioù	99/290
E-ser un tremenvan	100/362
An emgann evit ar yezh en Iwerzhon	101/466
PRADO (Herri)	
Miz Du	100/422
PIRIOU (Yann-Ber)	
Gerioù an Emsav	97/85

Aotrou	101/418	
Letanioù evit un Ifern	101/419	
PRIEL (Jarl)		
Vasili	99/261	
ROPARZ (Dr Erwan)		
Ar stourm a-enep d' an Alkool	101/456	
STORM (Theodor)		
Lenn ar Ruskad	101/424	
SADED (Skolidi)		
Meven Mordiern	99/294	
Abeozen .	101/482	
SHAKESPEARE (W.)		
Ar Geben Donvaet (kendalc'h)	96/15	
Ar Geben Donvaet (kendalc'h)	97/103	
Ar Geben Donvaet (kendalc'h)	100/380	
TORAVEL (Alan)		
Notennoù diwar-benn Katalonia	98/217	
VENTURA (Jordi)		
Broadelouriezh Kourerien ha Proletared Katalonia	98/184	

DASTUMAD SKOL

RUMMAD KOZH - Niv. : LUR
1 : Ar C'hembraeg e Skolioù Kembre 3
2 : Kelennadur ar Frizeg (diviet)
3 : Douaroniezh Vreizh gant A. Guilcher 3
4 : 300 Divinadell (diviet)
5 : Rimadelloù hag unangomzoù
6 : Kudennoù ar Skolioù er Slesvig

RUMMAD NEVEZ - Niv. :
1 : Skol Sant Erwan (diviet)
2 : Nedeleg en Breizh (4 fezh-c'hoari gant Jarl Priel)
3 : Danevelloù diwar-benn ar Bleun-Brug ha skol Sant Erwan (diviet)
4 : Kontadennoù kozh ha nevez (ul levr klok da gelenn ar yezh er gêr hag er skol) 7
5 : Danevelloù a bep seurt 3
6 : Daou vloavezhiaed e Skol Sant Erwan 3
7/8 : Krennlavarioù dastumet ha renket gant F Kervella 6
9 : Kanaouennoù Santel ha Komplidoù ar Sul gant M. G. 4
10 : Ar C'hembraeg hag ar Skol 5
11 : Face au problème de la Culture dans la Bretagne d'aujourd'hui 4
12 : Ar Brezhoneg er Skol 3
13/14 : AL LENNEGEZH VREZHONEK DRE AN TESTENNOU,
levrenn gentañ, 166 pajenn 8
15 : Prizoniad ar C'haokaz, gant Tolstoï 3
16 : Breizh hag ar Bed, pennadoù-kelaouenn gant H. Konan 4
17/18 : AL LENNEGEZH VREZHONEK, eil levrenn, 163 pajenn 8
19/20 : EVEZHIADENNOU WAR C'HERIADUR R. HEMON, gant F. Kervella, levrenn
gentañ, 113 pajenn 8
(An eil levrenn a vo embannet e 1963)

Abbé LE CALVEZ, Aumônier, Crec'h Avel LANNION
C. C. P. SKOL, Rennes 1911 06

Ar bladenn hirbad : RIMADELLOU HA KANAOUENNOU EVIT AR VUGALE, 33 tro, 30 cm, 20
lur, gant ar mizoù-kas hag an destenn skrivet.
Dastumad WANIG HA WENIG, dindan ur golo moulet : 1961 ha 1962 : 3 lur.
Niverennoù distag eus 1959 ha 1960 : 0,50 lur pep skouerenn.
Koumanant-bloaz da Wanig ha Wenig, 6 niverenn : 3 lur.
C. C. P. WANIG HA WENIG, Rennes 1705 96

AL LIAMM 103

Meurzh - Ebrel 1964

20 vet Bloavezh

TAOLENN

Security gant Youenn Gwernig	91
Va Zadoù gant Paol Keineg	92
Orogell gant Paol Keineg	93
Barzhonegoù eus bro Sina tr. gant Maodez Glanndour	94
An eil sul goude ar Pantekost gant Jarl Priel	101
Hemolc'h Kaa gant Fañch Elies-Abeozen	116
Daniel Owen gant Youenn Olier	142
Al Levrioù	156
A-hed hag a-dreuz	157

SECURITY

Youenn GWERNIG

Sunet ac'h eus buhez ar raden,
 Avel-c'hoañv,
 met ne ran forzh
 mel va eskern ne suni ket :
 savet am eus mogerioù lard d' e goudoriñ
 ha beuzet eo va genou druz en ur skudell.

Reut eo va jiletenn.
 Em c'hof leun n' eus lec'h 'vidout-te,
 Avel-c'hoañv,
 kae pelloc'h gant da drouz
 muzelloù skorn
 da gavout buhezioù dister da sunañ :
 e neizhig flour va druzoni
 asur e hun va hini-me...

Kor ar Preñved :
 Gloar d' an Hini a zo en Neñv
 amañ 'zo boued 'vit ur pennad,
 da gargañ mat kofig ur preñv
 kristen pe nann lard a zo lard.

Paol KEINEG

VA ZADOU

d' am mab Goulven.

Monumantoù va zadoù
 Mourroù va zadoù
 Armoù va zadoù
 Kanaouennoù va zadoù
 Bragoù bras va zadoù
 Pennbizhier va zadoù
 Emgannoù va zadoù
 Berrloereier va zadoù
 Gwragez va zadoù
 Farserezh va zadoù
 Choarzhoù va zadoù
 Buhez eürus ha digabestr va zadoù

Koc'hien va zadoù

Paol KEINEG

OROGELL

Ra vezo an deñvalijenn
Hag an deñvalijenn a voe
Dieub divent ha digas
Keit hag un dremmwel treut
War-draoñ ez a renkennadoù
An hentoù kevrinus
Du divlev divleuñv
Hep muzell hep gwirionez
Hep bugel hep karantez
Hepdoc'h
Dre ar straedoù
E kerzhe heolioù an hanternoz
Bannieloù an tremenvan
Gwiadoù-kevnid gwezheñvel
Morioù mogidellek
Pesked bras ha brumennus
Evned evnetaerien
Selaouit ar bed-hont
Serret eo ar siminal silhek
Hag an talbenn tuzum anezhañ
Ra vezo ar greunvaen
Hag ar greunvaen a voe
War an douar
Dre ar c'hleier hag ar c'hoadoù
Ar flammoù hag ar c'hefioù
Ar mizioù hag ar fank louet
Ar c'hornog hag ar mervent
Ar brulu gwenn hag ar glizh
Ar fru al laboused hag ar mor

30 a viz Kerzu 1963.

Barzhonegoù eus bro Sina

Troidigezh gant Maodez GLANNDOUR

Ne vo souezhet den ebet pa lavarín n' on ket ur sinaegour, n' anavezan ger ebet, arouezenn ebet eus yezh ar Vendarined. N' hellan ket barn, nag a dost nag a bell, petra dalv an troidigezhioù am eus graet, pa 'm eus ranket fiziout e levrioù ar re all, hag ar re-mañ, gwell pe wazh, n' ouzon ket.

Klasket em eus koulskoude reiñ un tañva eus barzhonegoù kozh Impalaeriezh ar C'hreiz, da gentañ holl dre ma plijont din-me ha dre ma kredan e c'hellfent ivez talvezout da reoù all. Ar pezh a garan enno eo o blizidigezh tano, tener o arlivioù soutil, keit-all diouzh ton safarus hag arz babouzek ar C'hornog a-vremañ, a-benn ar fin eo o diabarzhelzh ken tost da emsoñj dilorc'h ha didroidell hon ene.

N' em eus roet dezho urzh ebet, nag a oadvezh, nag a zanvez. Evit ul lod kaer anezho, ha pa 'm bije klasket, ne vijen ket bet evit hen ober, rak n' em eus evito meneg ebet nag eus an oberour, nag eus ar c'hantved m' int bet savet. N' eus forzh. O degas a ran amañ evel m' emaint, deoc'h da gaout ganto un tamm kentel hag ivez un tamm plijadur.

AL LOEROU WAR AN TU GIN

War an tu gin en deus Fan-tche laket e loeroù
Hag an holl da lavarout : pegen sot eo !
Gwell eo ganin e vefe feuket ho taoulagad,
Eget na chomfe va zreid hep tennañ hoc'h evezh.

95

AN DISTRO

Loariadoù ha bloavezhioù e-leizh a zo tremenet abaoe va disparti,
Hag aet eo kuit ivez bremañ an hanter eus an dud a zarempreden,
Nemet dourioù Lenn ar Melezour, dirak va dor,
N' o deus ket kemmet o gwagennoùigoù a-wechall.

PLAENENN AR BALEOU LAOUEN

Pa zeu an noz ha pa 'm eus enoe,
E vlenian va c'harr war-du ar blaenenn gozh :
Kaer-divent e vez ar c'huzh-heol,
Nemet re dost dezhañ ar serr-noz.

AR PESKETAER

Gant an avel eo bet sachet neudenn hir al laz-pesketa,
Hag an den, dindan e dok-plouz hag e vantell-c'heot, en em guzh e mesk an hesk ;
Koll a reer ar gweled anezhañ e strouezhienn (1) an nevez-amzer,
Hag ar vrumenn o sevel eus an dour a ziverk ivez ar menez a-dal.

BLEUNV LIORZH AR C'HREISTEIZ

Dirak ar bleuñv ec'h evan gwin betek drevaat,
Ha drev, o sevel em dorn ur skourrig bleuniet, e talc'han da ganañ:
O bleunioù splann, na c'hoarzhit ket o welout va fenn gwenn,
Rak va fenn gwenn en deus gwelet bleunioù kaer a-vil-vern.

ROUDOUZ TA KAO

A-dreuz d'ar vrumenn ne verzer nag ar stêr nag ar menez ;
Fiziout a ran war gan ar c'higi ha war harzhadennoù ar chas
d' am bleniañ war-du ar gêriadenn dostañ :
Aze 'mañ ar vag goloet a frim, evit treizh ar veajourion eus an eil ribl d'
egile,
Ha war bont ar skaf, e lezan, me an hini kentañ, enlouc'hadur va botoù glas.

(1) Strouezhienn = ailhenn, glav druz ha tano.

96

KINNIGADENN

Hinonus eo an amzer hiziv :
War ar stêr e tifluk a-stlabez bleunioù diniver.
Sed ar goueriaded gozh, leun-holl a vadelezh, a zegas din bokedoù,
Hag ur c'houblad balafenned a ambroug anezho.

AR VAG DRE ROENVOU

Piv a gred lavarout e vankfe soñjoù d' ar vaouez eus Bro-Wou
Pa oar ober daou dra war un dro,
Mont war-raok o roeñvat,
Ha luskellat he bugel en ur roued ouzh he c'hein.

AR GLAV

Emañ ar glav-noz o wiadiñ,
Neudenn ha neudenn, esmaeoù ar barzh.

MAMM

Mamm, Va blev hag en em fuilh war da varlen,
Ned int nemet ar miliadoù neud seiz dous ac'h eus-te roet din.

MELKONI

Va unan-penn, em c'hoazez, e sellan ouzh an dour hag ar menez,
Chouket en ur goubenner bouk e selaouan an avel hag ar glav :
Bemdez mignoned a zeu hag a ya,
Bep bloaz, bleunioù a zifluk hag a gouezh.

AVEL AN NEVEZ-AMZER

Avel an nevez-amzer a zo evel ar yaouankiz :
Kantren a ra foll hep chom e lec'h ebet,
A-dreuz haleg bleveg ribl ar wazh-dour troidellek,
Dre c'heot tano an hentoù e reter Kêr.
Kemmeskañ 'ra deiz hiziv hag amzer diagent,
Ha n'oar ket diforc'hañ an nevez diouzh ar c'hozh.

Hogen pegoulz e teuy endro an dour a ya kuit ?
Diwezhañ mouilc'hi-arc'hant ar mare-bloaz a gan er serr-noz.

AL LENN SHE YANG

1.
Emañ an avel o trouzal e beg ar gwez,
Hag ar glav o voubouilhat war al lenn,
Gwel ebet eus pesketaer ebet,
Ar gwazi gouez a ragach er raoskl.

2.
Emañ an avel o krizañ an dour,
Hag ar glav o lakaat da vouskomz al lotus gweñvet.
War al lenn didermen, lagad ar beajour
A sant melkoni an diskar-amzer.

DIBADELEZH

Eus an hanter-kant vloaz-se ne chom netra.
Skuizh on o sellout ouzh va blev gwenn em melezour.
Eus va mignoned a wechall ne van ket din nemet ar bleuñ pechez,
Ha c'hoazh em eus aon evito rak avel griz an noz.

DIGENVEZDED

Ar frondañ da yenaat, hag al lamp da vougañ, ha me da vont er-maez eus va huñvre
:
Un dristidigezh skañv en em vesk gant restad va mezventez.
Em nozioù hir, piv a gemer perzh em buhez digenvez :
An amprevaned gant o c'han, hag al loar gant he sked.

AR MENEZ PESKETAER

Emañ kresk al loar o 'n em velezourañ el lenn.
Hag heñvel ouzh ur pesketaer ramzel mantellet du, e seblant ar menez Chung-ti
Gortoz ma teuio ur pesk da blaouiañ war an higenn.

SAL AR SONEREZH

Aet eo kuit ar muzikerezed.
Ar bleunioù pivoena kempennet ganto er podoù jad
A stou bremañ o fenn war-du al ludoù :
Selaou c'hoazh a seblantont ober.

98

TI AR VARZHONIEZH

Ti ar varzhoniezh :
En e brenestr,
Ur brank pechez en e vleuñv.

SETANS BERR

Dilezit ar studi, ha kuit diouzhoc'h an doan.

AN HERLEGON GWENN

Ar valzenn vras-se a erc'h o paouez en em bozañ war al lenn glas, un herlegon an hini eo.

Difiñv, e penn un ervenn draezh, emañ an herlegon gwenn oc'h arvestiñ gant estlamm ouzh ar goañv.

AR MENEZ FAOUTET

Evel ur sabrenn he deus ar stêr Tsou faoutet ar menez.

Ar jonkenn aour du-hont... Al loar o sevel an hini eo.

KEGIN EVIT KOAN

El liorz, e sklaerder al loar, emañ hor matezh o raskañ gant gant kement a nerzh, ur garpenn alaouret,

Ma nij he skantennoù a bep tu, betek an neñv moarvat :

Ar stered kaer-se, ouzh krec'h, a dle bezañ skantennoù hor pesk.

AR C'HAZH

Lammet en deus war skeud un delienn en devoa kemeret evit ul logodenn.

A-vec'h adkouezhet d'an douar, setu ma lip e bav, evit tromplañ an delienn,

Rak honnezh a oar marteze merzout ar fazioù.

DISPARTI

An hini kreñvañ, an hini kalonekañ, an hini kaerañ eus an holl vrezelourion, an hini a garan ! Hogen bremañ emañ an arme o kerzhout war-du ar Reter.

Avel ar Sav-heol, ma c'helli flourañ din va blev, e lezan anezho dispak dit.

An heol, al loar, ar stered, deut int da vezañ un euzhadenn evidon.

Ne garan ken nemet glaveier bras ar goañv, met en aner e c'houlennan diganto lazhañ an tan am dev.

99

SEIZH SKEUDENN

MA VOUSC'HOARZH ENNO VA MABIG

1. E lañs kentañ

N' en deus gallet ober e gammedoù kentañ nemet gant un aval orañjez e pep dorn :
Ur vrouzgewezenn karget a frouezh a harp gwelloc'h ouzh an avel.

2. E ganaouenn

Kanañ 'ra evit klask kousket.

Stouet warnañ e kruz e vamm outañ.

Met fellout a ra dezhañ da gentañ lakaat e ganaouenn da gousket.

3. An daou brizoniad

Merzet en deus a-benn ar fin edo e c'hlesker jad glas e-kichen an nor.

Aet eo da lakaat anezhañ er gaoued ma richan enni e labous.

4. An tan

Evel loened gouez ar menez n' en deus aon nemet rak an tan.

An disterañ etev a spont anezhañ.

Rankout a ran lavarout e klask spontañ an etev gant e yudadenn.

5. Ar melezour

Klask a ra e vamm a zo o paouez mont er-maez. Sevel a ra ar plañsonoù. Furchal a ra betek er melezour.

Setu ma trapikell (1) a levez ! Tennañ a ra kement d' e vamm, ma kred bezañ kavet anezhi er melezour.

(1) Trapikellat = trépigner.

6. Ar skeudennoù

Dija e oar drevezañ harzhadenn ar c'hi, blejadenn ar vuoc'h, ha hik distumm an azen.

Gouzout a ra ivez, war ar skeudennoù a ziskouezan dezhañ.

anavezout al loened-se ha lakaat warno o c'hriadenn.

Ha ken koantik ez eo neuze ma chom tud ha loened ar skeudennoù hep fiñval tamm dirazañ.

100

7. Ar birc'hirinded didalvoud

Ar veajourion a ganmeul kened un abardaez a erc'h e Houa-chan, sonerezh kloc'h ar serr-noz e manati U-tchien, liv an oabl e Tsou-kiang, dudi un nozvezh glav e Wao-tai.

N' in ket da Houa-chan, talc alaouret evel erc'h e sklaerder ar c'huzh-heol eo korf va mabig ; na da U-tchien, rak e vouezh a zo esmaeusoc'h eget kloc'h ur manati ; na da Tsou-kiang, rak un oabl a-bezh gwelc'het gant un avelig, a zo en e selled.

Met monet a rin marteze da Wao-tai, evit eñvoriñ un nozvezh a c'hlav m'he deus ur vaouez ganet ur bugel a lakan da zaouzekvet marzhenn an Impalaeriezh.

AN DEN FOLL

Pellaat a reas en noz oc'h ober jestroù bras :
Seblantout a rae kuñtuilh stered.

AN TEIR FRINSEZ

E Bro-Sim, war an traezh gwenn, teir friñsez 'zo azezet, yaouank ha kenedus. Klask a reont gant o selled ur vag d' o c'has du-hont, en tu-all d' an dremmwel, etrezek un enezenn ma vez evurus ar merc'hed enni. Glas eo ar mor.

E Bro-Sim, war an traezh gwenn, teir friñsez, en o sav, a leñv, n'int ken na yaouank na kenedus. Glas eo ar mor.

E Bro-Sim, war an traezh gwenn, teir friñsez 'zo puchet, kabac'h ha divouezh ; c'hoari a reont gant an traezh, o teurel anezhañ war o blev, o krediñ ez eo bleunioù. Glas ea ar mor.

DANSADEG AN DOUEED

Va holl ene am boa lakaet en ur ganaouenn am eus kanet d' an dud.
C'hoarzhed o deus !

Va lud am eus kemeret neuze, hag aet on d' azezañ war lein ar menez, ha kanet em eus evit an Doueed, ar ganaouenn n'o devoa ket an dud komprenet anezhi.

Serrnoziñ a rae. Ha diwar glevout mentadur va c'han o deus dañset an Doueed war lein koabrennoù ruz an neñvoù.

An EIL SUL GOUDE AN PANTEKOST

AN eil sul goude ar Pantekost e lugern an heol war gurunenn ar Sent hag e weler e skeud a-us d' an armel-sakr en tric'horn alaouret ma chom ennañ digor mat ne oar den abaoe pegeit amzer lagad garv an Hollbadus. Er gador-gofez damdost d' an nor-dal, e kriz e dal an Tad Adam Bartoczevicz. N' eo ket abalamour ma sav droug ennañ gant pec'hedoù kustum, pemdeziek koulz eo lavarout, a selaouer bep sadorn ha bep sul hep ober van outo. Nann, kalz gwashoc'h a c'hoari gantañ. Un tach milliget a c'hloaz e gik tener, dres e-kreizig-kreiz seulenn e votez dehou : « Miserere mei, secundum magnam misericordiam tuam 1 » (1)

Troiata a ra moged glas an ezañs etrezek bolzenn an iliz-veur ma weler livet warni Doue an Tad oc'h astenn e varv hir ha gwenn-erc'h dirak aelez o divjod stambouc'het, evel pa vefent koeñvet gant ar boan dent. A-heligentañ e strak, e c'harm hag e roc'h holl c'harennoù an ograoù, ha war al leur-gêr, dirak an iliz, dre an nor-dal digor war hec'h hed, e klever ar golveni o richanañ, hervez o giz da seveniñ an oferenn-bred, en ur c'hournijal eus an eil bern kaoc'h-kezeg nevez gac'het d' egile : « Asperges me, Domine, hyzopo et mundabor » (2).

Emañ bremañ an oferenner war bazenn uhelañ an aoter-veur. Ur plac'hig he fenn skañv a soub he dorn er piñsin dour benniget, hep lemel zoken he maneg da sul. Un tammig ki bihan o paouez staotañ war dreuzoù ar porched a skar en ur yudal, kastizet gant gwir abeg, kaer en deus bezañ ul loenig didamall. Goulaouennoù-koar all a gendalc'h da greskiñ niver ar re a flammin dija dirak delwenn Gwerc'hez Du Czenstohovo. Hogen, Pani Stanislawowa (3), ur gannerez a-vicher ne wel na ne glev netra. Meur a hini a zo evelti o c'hortoz o zro gofes ; ar re-se o deus daoulagad ha divskouarn digor mat war gement tra en-dro dezho. Pani Stanislawowa 'vat n' eo netra nemet ur spered hag ur galon hollveuzet er bedenn.

(1) Bezit truezus em c'heñver, va Doue, hervez ho madelezh bras.

(2) Sparfit ac'hanon, Aotrou, gant sikadez hag e vin glan adarre.

(3) E poloneg : **Pan** a zo Aotrou ; **Pani**, Itron ; ha **Pana**, Dimezell.

102

Mar bije en tailh d' intent al latin e chomfe souezhet krenn, rak ar c'han blejet gant ar golisted bodet dirak al letrin er chantele, ha gerioù " Introït " eil sul goude ar Pantekost a lavar an hevelep tra hag ar goulenn diwanet en he fenn micherourez : « Taol ur sell warnon, ha bez truez ouzhin o vezañ ma 'z on un denig a netra, ur c'hrouadur dilezet. Par da zaoulagad war va foan, Aotrou ha... *dimitte peccata mea...* ha distaol din, Aotrou, va holl bec'hedoù ».

Hirie ne fell ket dezhi trubuilhañ ar Sent en o levenez beurbadus, na Sent ar vro, Kazimir, Stanislav, Edwiga, na Sent ar broioù estren ha n' int ket eveljust ken galloudus hag he re-hi, met bet int evelkent demegeret gant Doue en e varadoz divent, petra bennak n' int ket deut er bed e Polonia. Nann, diskargañ a ra he glac'har dirak an Hollbadus a van dalc'hmat, hervez ma kred dezhi, en e goazez war ur goabrenn guñv, o selaou da virviken telennoù, trompilhoù ha taboulinoù ar c'herubined a vo klevet ivez un dro bennak gant Pani Stanislawowa - spi he deus da vihanañ e c'hoarvezo evelseig ganti - e-lec'h n' he deus klevet bete-vremañ sonerezh all ebet nemet sonskriverez Pan Himmelfarb, perc'henn he zi, hag a-wechoù akordeoñs kañvus un dall o klask e vara.

Derc'hel a ra an ofis da vont goustadig war-raok. E-mesk merc'hedigoù Ti ar minorezed, droukwisket gant ur sae fentus ha mantrus war an dro, evel kement

tra a zedenn en aner ar selloù war an dienez, e krog dija ar re yaouankañ da varailhat e kuzh a-dreñv o bizied munut mastaret gant liv du. E-kichen ar piñsin dour benniget, e torch e fri gant e gildorn blenier ur fiakr, dalc'hmat siferniet dre c'hortoz bep noz dindan ar seizh amzer al lonkerien dirak an ostalerioù, hag e-keit m' emañ he mestr o pediñ, e-maez e hej he fenn ar gazez dreut stag ouzh ar c'harr, ha kerkent e krog da dantal holl c'hrizilhonoù he gwakol, a-unan gant kloc'hig ar gorreoù.

Emañ bremañ Pani Stanisiawowa daoulinet dirak he c'hofesour. Dreist frond an ezañs e c'hell fronellañ c'hwez-vat ar rousin a sav diouzh koad sapr ar gador-gofez, c'hwez pegus a stage gwechall ouzh dilhad labour he fried... ya, gwechall, pa blege da boanial war e vicher... « *In nomine Patris et Filii* » Hag an Tad Adam a gloz e zaoulagad e-keit ma kendalc'h e vuzelloù da fiñval evel pa vefe o vandrouilhat gerioù latin. A-benn ar fin, e soñj ar paour kaezh beleg, sed amañ ar benedourez diwezhañ ; p' am bo echu ganti, e c'hellin lemel va botez er sekretiri ha sellout pegement a reuz en deus graet an tach brein-se : « Ha diganeoc'h, va Zad, rak pec'het am eus... ».

103

Goude m' he deus anzavet he fec'hedoù munut, e stag Pani Stanislawowa da ziskleriañ d' ar beleg ar pezh a zo kiriek d' hec'h anken : da gentañ eveljust an traoù a sell ouzh Doue, ha bremañ he re-hi. Rak meur a wech eo deut an Tad Bartoczewicz a-benn d' he frealziñ : « Va fried, emezi, en deus paouezet da labourat, deut eo da vezañ ul lonker, ha diframmañ a ra diganin an nebeut arc'hant a c'hounez an gant milboan. N' am eus ken nemet pilhoù da wiskañ va bugale, ken m' o deus mezho o vont d' ar skol. Ar varc'hadourien o deus betek-hen laosket amzer ganin da baeañ a zo faezh gant o madelezh. Prestig e kouezho an naon war va ziegezh... »

- Ret eo pediñ ha pediñ start. Goulennit hag e vo roet deoc'h, hervez prezegenn Hor Salver. Da bep hini, va merc'hig, e boanioù da c'houzañv er bed-mañ...

N' eo ket an Tad Adam evit ankounac'haat e droad kaezh gloazet gant un tach milliget, un tach binimus marteze, kit da c'houzout !... An Tad Bartoczewicz a zo en gwirionez un den santel ; evit Doue, evit ar feiz gatolik, evit e vro e teufe a-youl vat da vezañ ur merzher. Met siwazh ! petra eo merzherinti e-keñver an tach-mañ bet goveliet moarvat e puñs an ifern ?

- Pedet hag aspedet am eus, va Zad. Ne gredan ket e vefe an Aotrou Doue ken pell diouzhin ken ne glev ket va c'hlemmoù. Ha ne baouez ket va gwaz Stanislaw da lonkañ. Petra 'rin me ?... Mar fell din skarañ kuit diouzh ar gêr, e vo en gwir da virout davetañ va bugaligoù, ha n' on ket evit o lezel gant ur mezhier gwashoc'h eget ul loen gouez. A dra sur un dro bennak e vin bountet gant ar glac'har betek ar muntr. Va diwallit 'ta diouzh ar gwall venoz silet em ene hag a vo trec'h din d' an diwezh, am eus aon bras...

Ha kalz a draoù ouzhpenn a lavar Pani Stanislawowa. Hag evel meur a sul all e kerzhfe moarvat laouen d' ar gêr, ur wech lamet ar samm a-ziwar he chouk, panevet d' un tachig sanket en un troad ne bad ket gant ar boan, panevet boubou an dud o vont e-maez an iliz, panevet m'eo krog ar beleg da dañva en a-raok an traoù mat aozet evit e verenn da sul gant ar garabasenn, Pana Janina, hag a drugarez d' an netraigou-se ne vo hirie frealz ebet evit ar gannerez, ha dre-se e talc'ho da zareviñ dibaouez greunenn an torfed silet don dija en he spered.

104

- Absolvo te !...

An dro gentañ e chom Pani Stanislawowa digalonekaet goude un oferenn, ha petra bennak ma sell pizh outi, ne wel ket an daolenn beget war speurenn ar gador-gofez, Hor Salver war ar groaz, stouet gantañ e benn evel pa vefe o klask petra zo o harlinkat e gostez ; netra ken, Aotrou kaezh, nemet goaf Lonjin, ar soudard roman war varc'h e vo graet gantañ ur Sant damdost goude.

* * *

Daoust da safar al loaioù, ar c'hontelloù hag an asiedoù, e tifloup diouzh ar gegin garm ha blej Pan Kazimir, keginer an davarn "E ti Gambrinus " na baouez ket da bennsodiñ adal ma laka ar ponsin kentañ ouzh ar ber betek hanter-noz pa c'hell a-benn ar fin tanfoeltriñ pell dioutañ e voned gwenn ampezet evit kregiñ en e c'hozh tog melons. Ur bagad mevelien o levitenn du a red hag a fraoñv en ur ober an neuz da vezañ foulet meurbet, hag a drugarez d' an aergelc'h-se e teu ivez an dud o prejañ da vezañ ken foulet all ; chaokat a reont prim-ha-prim o boued evel pa vefent barnet d' ar marv, ken ma kredfe deoc'h emañ dija ar bourev war doull an nor ouzh o c'hortoz.

A-dreñv d' un daol-gont ken luftr hag un hobregon dir e tifret an tavarnour Pan Tomaczek gwashoc'h eget kabiten ul lestr en argoll ; dalc'hmat e vez e lagad lemm o c'hedal disterañ fiñv e vartoloded, paotred o levitenn du, ha kement-se ne vir ket outañ da glenkañ en e direktenn arc'hant ar vro n' en deus ken siwazh nemeur a dalvoudegezh.

- Pan Ludwig, emezañ, ur vi kalet-poazh evit Pan Stanislav !

Emañ ar c'halvez Pan Stanislav o sellout ouzh penn moal an tavarnour heñvel-mik, war a gred dezhañ ouzh ul loar zislivet, spurmantet a-dreuz ul latarenn. Ha pelloc'h ez eus regennadoù boutailhoù a bep seurt liv ha ment, darn gant likur ha gwin Bro-C'hall, darn gant rom enezenn Jamaika, darn all gant hini-kreñv Dantzig ma weler stered aour o neuñvial enni. Pan Stanislav ne ra ket van ouzh ar boutailhoù-se. Takenn ebet n' en deus tañvaet diouto ; gwin-ardant ar vro ne goust ket ken ker ha primoc'h e teuer da vezviñ ouzh e evañ, met dreist-holl eo ret bezañ ur brogarour. Ul lonker, emezoc'h ? mar karit !... Ur fallakr ? eus ar c'hentañ !... Un amprevan ? mar plij deoc'h, met ur brogarour, ra vo dall ha daonet, ur brogarour penn-kil-ha-troad !

105

Peogwir eo hirie ar sul, o vezañ m' eo bet embannet gant kuzul kêr ul lezenn beursod a vir ouzh an davarnourien da werzhañ hini-kreñv nag ar sul, nag ar gouelioù-berz, mar doc'h erru mat gant ar vevelien, a-walc'h e vo deoc'h goulenn ur vi kalet-poazh. Raktal e vo degaset deoc'h un asied ha warnañ ur vi n' hell ket bezañ torret, ur vi feilhañs ha gantañ ur chipod-vioù leun-kouch a win-ardant. Emañ Pan Ludwig o tostaat ouzh taol Pan Stanislav ; hop ! en un analad, evel m' eo dleet, setu lipet an hini-kreñv. Dalit, Pan Ludwig ! kasit diouzhtu d' ar gegin ar chipod goull hag ar vi feilhañs.

Bewech ma vez tomm dezhañ e krog ar gounnar da greskiñ e kokenn Pan Stanislav. Sellout a ra a-gorn ouzh an dud o prejañ hag ar re-mañ a chom abafet dre ma lennont kemend-all a gasoni e lagad un den dianav krenn. Ken fuloret all e tro war-du Pana Zofia, rak fae a ra war ar gisti, ha Pana Zofia a zo ur c'hast, pep hini hen goar, ur c'haezh Doue lart-toaz ha dija war an oad. Ne weler houmañ o tebriñ " E ti Gambrinus " nemet da sul, hag a-wechoù da serr-noz pa ra glav a-bil, rak neuze ne dalv ket ar boan dezhi ruzañ he botoù adal ar stal apotiker e korn ar straed betek gwerzhdi Pan Mazurczak (kanab, stoub ha kerdin a bep seurt).

Gwechall, Pan Stanislav, ya !... Met abaoe en deus brezeliet, hanter-drelatet gant an naon hag ar riv gouzañvet er fozoù-difenn ma chomas enno da vreinañ ne oar ken pegeit amzer. Neuze en em roas da lonkañ an aliesañ ma c'helle gwin-ardant fall-daonet a strilhe kouerien Rusia. Panevet d' ar brezel e loenje c'hoazh war e vicher en ur c'hav, e straed Hoja, e-lec'h ma rodelle dindan e rabot rubanoù hir-hir, dantelezet ha c'hwez-vat ganto. Ha pa gouezhe dre al lomber ur bann-heol alaouret e lugerne e korn-mañ-korn ar binvioù o zroad luftr, ha pebez plijadur kerkent hag echu ul labour diaes bennak ! Ha reiñ a rafe adarre bep sadorn e holl c'hobr devezhour d'e wreg, evel gwechall kent na grogas da lonkañ...

Petra ?... e wreg Stanislavowa, dalc'hmat o leñvañ gant liv ar verzherinti en he c'herc'henn, hag a chom a-hed an deiz hep rannañ ur ger ?... Hag e-keit ma

tav e-giz-se e klev Pan Stanislav ur vouezh c'harv o huchal eus a-bell : « Ya, ar wirionez a zo gant da wreg ; ne ran ket un den ganit-te, rak n' out nemet un amprevan mat da vezañ moustret dindan dreid ! »

107

Ar wirionez a zo gant va gwreg, eme ar babouzeg-se ? Achanta desket e vo d' ar penn-gast, d' ar c'hagn a gred chom ur vaouez direbech, hag ober mezh d' he fried gant he glac'har mut, rak gwech ebet ne glemm na zoken pa vez fuet ken ma strak hec'h izili.

Allas ya !... panevet d' ar brezel, hag a-daol-trumm an Dispac'h e Rusia... « Ac'hanta mat ! e lavar outañ e-unan Pan Stanislav, rak gant ar Volcheviked e oa ar wirionez. Peseurt rebech hoc'h eus d' ober dezho ? Pe c'hoant ho pefe marteze ec'h aje ar maout gant an hevelep gastaouerien, ar pennoù bras, ken ha ma pado ar bed ? Neuze 'ta e rankin me kenderc'hel da giañ en un toull lousoc'h eget ur c'hraou-moc'h, e-mesk ar plenk flaerius hag ar binvioù milliget e vez ret atav o lemmañ, e-keit ne rayo Pan Tomaczek tamm labour ebet nemet klenkañ arc'hant en e diretenn ? Tavit din gant ar seurt kaozioù born ! Mat e vefe lakaat an holl stalabard war e du gin evit ma 'z ayo an traoù gwelloc'h en-dro war an douar. Anez-se, noblañs, beleien, bourc'hizien vras pe vihan, ofiserien, soudarded, martoloded, ha zoken ar gouerien hag ar vicherourien n' intentont tanfoeltr netra e vo ret o dic'hougañ holl gwitibunan !... »

*

Ul lajad e chom Pani Stanislawowa a-sav war-lein diri an iliz-veur ; dallet eo gant an heol o flammanañ war ar pavez ; mezevenniñ a ra he fenn gant an talabao a bign d' he bete diouzh al leur-gêr hag ar straedoù nesañ : korn ar c'hirri dre dan, piltrot ar c'hezeg, c'hoarzh ha youc'h skiltr ar grennarded, ha todilhon an dud o vale, stad enno oc'h ober o faun gant o dilhad da sul. Met nag an drouz-se, na bannoù an heol, netra n' eo evit diframmañ ar gannerez diouzh an islonk m' eo kouezhet ennañ. Brallañ a ra ar c'hleier ; hogen, piv 'ta a rafe van outo ? Doue e-unan a zo bouzar peogwir ne selaou ken pedenn an dudigoù dister. P' en em silas e-maez he c'hav ar beure-mañ e oa kousket ar c'halvez deut mezh-dall d' ar gêr dec'h d' an noz, o paouez gwerzhañ evit netra koulz eo lavarout, e ziwezhañ binvioù e stalig ur Yuzev. Lavaret hag hag adlavaret en devoa : « Re faezh holl on gant al labour, ne fiñvin ken na meud na biz all ebet, ra grogo bremañ neb a garo d' en em zibab ! »

Kenderc'hel a ra Pani Stanislawowa da vont gant hec'h hent. En ur c'hroazhent e skar a-rez dezhi ur c'harr dre dan ez eus ennañ ur beleg o farsal gant ar blenier. Mar plegfe da sellout outañ, ne dremenfe ket hep anavezout he c'hofesour, an Tad Bartoczewicz, na baouez ken da vouc'hoarzhin abaoe m'en deus lamet e votez dehou. Pebezh frealz o welout n' en deus ket graet an tach kement a zroug ha ma krede dezhañ !

107

Va Doue ! petra en deus ijinet Pan Stanislav e-keit m' edo e wreg en iliz, pell diouzh ar gêr ? Dihun eo bremañ emichañs, en gouez hervez ma c'hoarvez gantañ goude ur c'hofad, hag eñ o tisonkañ dismegañsoù e-leizh e c'henou, e zaouarn savet gantañ d' an nec'h, prest da c'hrabanata... Un toullad kammedoù ouzhpenn ha setu tizhet ganti ar pal, ar straed Hoja. Diskenn a ra gant diri ar c'hav hag ur pennadig e van da selaou war ar bazenn diwezhañ. Ra vo meulet an Aotrou Doue ! ne glev trouz ebet. Emañ he merc'hig en he c'hoazez en ur c'horn o luskellat ur vergodenn dorret.

- Edwiga, pelec'h emañ da dad ?

- Aet eo kuit pell 'zo.

- Hag abalamour da betra n' out ket o c'hoari er porzh gant ar plac'hed all ?

- Mezh am boa, mammig.

- Perak-se ?

- Ataoe, emaint o trevezañ Pan Stanislav o tont d' ar gêr gant ur reorad.

Buan e lamm he breur Bronislav a-ziwar an daol stok ouzh ar voger, rak kavet en deus ur stumm fentus da zeverrat e amzer, desket dezhañ nevez ' zo gant mab Pan Himmelfarb. Ur wech pignet war an daol, gant ma weler ar gouzoug evel m' eo ret, e c'heller arvestiñ fraez mat dre al lomber ouzh kof-gar ar merc'hed o vale a-rez an ti, ha pa vez berr a-walc'h o sae, e weler zoken kalz uheloc'h. Unnek vloaz nemetken en deus Bronislav ; dont a rayo da vezañ ur c'hwil, mar kendalc'h Himmelfarb yaouank d' e genteliañ ha mar goar kemer skouer diwar e dad mezvier. En ur viaoual e tired ur c'hazhig gwenn davet Pani Stanislawowa, evel ne badfe ken gant al levenez o welout plac'h an ti a-benn ar fin erru er gêr.

Goude sklaerder ar straed o deus ezhomm daoulagad Pani Stanislawowa un tamm brav amzer kent en em ober diouzh teñvalijenn al lojeiz reuzeudig-mañ. Kerkent e laosk ur griadenn en ur juntañ he daouarn skalfet gant ar c'hali hag ar bervadennoù. Petra an diaoul a zo aze a-stlabez war ar plañchod e-tal ar fornigell ?... Va feiz, an holl bakadennoù lienaj dispennet ha tanfoeltret a-tribouilh-strabouilh : ad-vragoù ha berr-loeroù hemañ mesk-ha-mesk gant doubieroù hag hivizoù hounnezh. Kit bremañ da welout da biv eo an dra-mañ-dra. Diouzh al lienaj reut-mañ, saotret gant ar c'hwezenn ha n'eus forzh petra all ouzhpenn e sav ur flaer gwall drenk. Nag evit-se ! Neb a vev amañ a zo kustum diouzh ar c'hwez fall a blav dalc'hmat er c'hav, da vare ar prejoù, pa vezer war vale kerkoulz ha pa gousker. O va bugaligoù gaezh ! Petra en deus graet ho tad ?... Daoulinañ a ra Pani Stanislawowa gant he sae da sul, hep lemel he zog nag he zro-gouzoug ; gant bizied a gren evel pa vefe bet skoet gant an derzhienn, e stag da furchal ar moc'hach skignet amañ hag ahont dirazi.

108

Edwiga a zo o walc'hiñ he vergodenn vac'hagnet. Kludet eo adarre Bronislav war an daol hag emañ o sellout ouzh divesker Pana Frania, matezh perc'henn an ti, chomet a-sav dres dirak al lomber : lasoù-loeroù ruz he deus, ha fentusañ tra, ne zoug bragoù ebet. Aet eo ar c'hazh en e gluch e-tal ar fornigell, hag en deñvalijenn e teu gwech ha gwech all e zaoulagad da vezañ war enaou evel div c'hlaouenn bev.

- Petra' c'hoari ganeoc'h, mammig ? eme ar plac'h vihan. Difronkal a ra ar gannerez, rak intentet he deus a-benn ar fin petra en deus graet ar fallakr. Laeret eo bet gantañ kaerañ traoù Pana Sczmoulsowa, brudetañ korollerez ar gêr-veur : hivizoù seiz a bep seurt liv, brageier ha korfennoù dantelezet, aet eo an holl fanfurluchoù gant Pan Stanislav evit o gwerzhañ a briz dister e stal ur marc'hadour kozh dilhad ken laer all. Ha penaos e kredfe ar wreg baour mont bremañ davet an dimezell-se a lavare dezhi n' eus ket pell : « N' am eus fiziañs en den nemedoc'h c'hwi, Stanislawowa, rak kannerezed 'zo a vez re frank gant ar c'hali, a rog va zraoù pe a ziframm an dantelez. C'hwi 'vat a sell berr ouzh ar pezh a rit evel ur vaouez aketus ». Aketus, emezi ? Penaos dic'haouiñ Pana Sozmoulsowa evit an traoù laeret hag a goustas madoù ? Da belec'h mont da glask kemend-all arc'hant ? Ha neuze, petra vern an arc'hant ? Da gentañ holl e laka Pani Stanislawowa hec'h enor, he dever micherourez ; abaoe an deiz kentañ ma krogas gant al labour, daoust ha n' he deus ket azroet da bep hini e dra ? Fin a zo dezhi adal hirie, rak ne vo ken evit mont da di hec'h ostizien.

- Bronislav hag Edwiga, a c'hrozmol ar vamm gaezh, kit da c'hoari er porzh.

War he c'hrabannoù e ruz Pani Stanislawowa betek ar gwele hag eno e ver evel pa vefe troc'het dezhi he divarzell. Stagañ a ra da ouelañ druz, dre goun eus an amzer dremenet, dre gerse d' he levenez gwechall, ha dreist-holl gant aon rak he dazont mantrus. Kustum eo Edwiga diouzh an daeroù ; aliesoc'h-aliesañ e wel he mamm o ouelañ, hogos dalc'hmat e vez o leñvañ, hag a-hend-all e ra kemend-all gwraez an amezeien. A-wechoù e ouel ivez ar plac'hig gant he

merc'hodenn war he barlenn, kement ha drevezañ an dud deut d' o ment. E-maez eo brav kenañ evel m' eo chomet a-hed ar sulvezh, an eil sul goude ar Pantekost.

109

*

En gwirionez, n' eo ket Pan Tomaczek ur gwall baotr, met ur si bras en deus : da zen ebet ne ziskennfe ur bannac'h hep bezañ paeet. « Biken, emezañ, ne gemerin ar pleg-se ha va zad zoken a gasfen da vale mar goulennfe kemend-all diganin. » Ha goude ar seurt dismegañs ho pefe c'hoant marteze ne vefe ket Pan Stanislav a-du gant ar Volcheviked ? Geo ! Ur bolchevik touet eo hag e vab Bronislav a gerzho war e roudoù. Met peogwir ne van netra en e yalc'h, e rank mont kuit kaer en deus pediñ, klemm ha mallozhiñ, hag emañ bremañ o ruzañ e skasoù a-hed bali ar Bed-Nevez. Gant ar gasoni e sav blaz ar c'hwerv war e deod, ha krenañ a ra e zaouarn gant ar c'hoant tagañ ur bourc'hiz e c'hodelloù leun-kouch a arc'hant.

Hopla ! Perak e chom bodet ar bern genaouien-se ? War betra emaint o parañ o selloù ? Daoust ha n' emañ ket Pan Stanislav en gwir da sellout kerkoulz ha n' eus forzh piv all ?... An dud a zo dirak ur stal levrioù, bamet gant luc'hskeudennoù gwellañ kanerien ha korollerien Varsovia, peget ouzh armel-wer ar stal. Met kaer en deus eñ dispourbellañ e zaoulagad, netra ne wel nemet ur bagad traoù displann ha pevargornek o tañsal dirazañ. A-greiz-holl en deus c'hoant kousket, ha faezh dre venel ken pell-se difiñv en e sav, e harp e zorn war skoaz ar vaouez tostañ dezhañ, un troñsad mat a blac'h.

- Va Doue ! emezi a-nerzh he c'horzailhenn, meyv-dall eo an den-mañ !

110

Evel ar re all e tro e benn da sellout ouzh ar mezhvier rak plijout a ra dezhañ al lonkerien ; kanfarded fentus e vezont a-wechoù. Met allas ! n' eus hini ebet war-dro. Mont a ra 'ta gant e hent hag an dud a dec'h dirazañ, gant doujañs moarvat, evel pa vefe ur gwaz uhel, un den brudet. Na petra 'ta ! Ha sevel a ra e vrec'h dehou da drugarekaat ar bobl : met re bounner eo e zorn ha ne ra nemet skeiñ ur palvad war jod un tammig krennard. Dal 'ta ! Perak eo deut an douar da vezañ ken gwak hag ur bouloudenn amann ? Dre-se e vez da bep ar mare war-nes kouezhañ, ha gwashañ 'zo, arabat eo dezhañ stouiñ e benn da welout war betra an diaoul emañ o kerzhout, rak un den brudet a rank menel sonn, ken reut hag ur peul. Bale a ra 'ta war-eeun en ur vranskellat un nebeudig e-giz ur furlukin gwintet war un orjalenn a-us d' un islonk. Krog eo ar c'hwezenn da bizenniñ war e dal ; va Doue ! pegen diaes eo bezañ un den brudet ha doujet ! ha mil mallozh war an douar-mañ gwakoc'h eget biskoazh ! En tu all ar straed ne vo ket marteze ken poanius mont war-raok, ha daoust d' an dud o vlejtal warnañ - evit kenyouc'hañ dezhañ eveljust ; pebezh plijadur evelkent bezañ un den brudet ! - en em strink a-dreuz ar straed hep ober tanfoeltr van ouzh ar c'hirri dre dan, ar c'hezeg-houarn, ar fiakred, er c'hirri boutin war var d' e frikañ, hag a-greiz-holl en em gav fri-ouzh-fri gant ur gazeg oc'h eoniñ ha prest d' en em wintañ war he zreid a-dreñv. En tu all ar straed e krog ennañ meur a bav evit e dennañ eus an enkadenn m'emañ enni, ha stagañ a ra aotrounez hag itronezed da grial warnañ, en ur yezh estren bennak, rak n'intent ger ebet ; kas en deus ar brogarour ouzh an holl yezhoù estren ! A-benn ar fin e krog ennañ ur vrec'h gant galoñsoù arc'hant, ha leviet eo gant un archer betek ur straed siouloc'h hep kezeg na kirri na trouz na safar, hag eno e c'hello marteze diskuizhañ ur pennadig, e gein harpet ouzh ur voger. Met peseurt moger eo houmañ ?... a-dammoù e ruz Pan Stanislav d' an traoñ ha kerkent ha m' en em gav war gab e reor, e van kousket hag a stag da roc'hal didruez.

Pa zigor e zaoulagad d' an abardaez, eo nec'het bras rak kaer en deus sellout en-dro dezhañ ne oar ket fraez mat pelec'h emañ. Mont a ra evelkent pelloc'h, bezet pe vezet, hep gouzout ken nebeut all war be du e krog da gerzhout...

Dal 'ta ! emañ bremañ dirak brasañ ti-hent-houarn Varsovia, hag o vezañ ma tle bezañ diwezhat a-walc'h anezhi e fell dezhañ gwelout ped eur eo. Hogen hep

vat ebet e sell ouzh an horolaj, rak laeret eo bet an daou viz gant ur skraper pe ul lonker bennak, houldi na zouj da netra. Petra 'ta a ra ar polis, kambr an Dileuridi, paotred ar gouarnamant hag ar marichal Pilsudzki, rener ar vro ? Laeron o bara, holl gwitibunan en desped d' o gopr dreist-muzul ! Rak petra ' dalv an horolaj kuit a vizied ? Pell amzer e chom Pan Stanislav da ziskleriañ e vennoziou d' un Aotrou kavet gantañ war e hent, ur gwaz hir-hir ha treut daonet a selaou hep rannañ ger ha gant evezh, rak n' eo an Aotrou-se nemet ur c'hleuzeur-straed.

111

D' an diwezh, emañ Pan Stanislav gwall-dost d' ar gêr, e straed Hoja, met sed amañ ur c'hoari all ! Faezh emichañs dre venel el lec'h m'int gwriziennet, e krog ar gwez da vale amañ hag ahont, en arvar da c'hloazañ an dremenidi. Unan diouto a stok, herr warnañ, ouzh ar c'halvez ha setu bloñset e dal. N' eo ket houmañ ur vuhez : deut eo an douar da wakaat en un doare spontus, laeret eo bet e vizied digant horolaj an ti-hent-houarn ha laosket eo bet ar gwez dirollet da vale evel ma karont ! Nann, ret e vo kas ul lizher-klemm d' ar ministr a sell diouzh-se, d' an holl vinistred, ra vint taolet en ifern a-daolioù forc'h gant an diaoul ! rak bez' eus ur mare da farsal ha da c'hoari taolioù-kamm, met daoust ha n' eo ket dereat doujañ gwech ha gwech all da draoù 'zo ?

Dirak ti Pan Himmelfarb emañ ar porzhier, Pan Zigmunt, hag e wreg en o c'hoazez war bep a gador. Plijout a ra ar sonerezh d' ar porzhier rak bez' eus laerenn un akordeoñs en e gerc'henn. Tremen a ra ar mezhvier e-biou d' an daou-mañ hep teurel ur sell outo hag ul lajad mat e van da sellout ouzh an toull teñval ma tle diskenn ennañ. Piv 'ta en deus kredet hiraat ar viñs abaoe ar beure-mañ ? C'hoant en deus unan bennak e torrfe e c'houzoug, hen gouzout a ra. Astenn a ra ur c'har ha raktal e tifaragoell d' an traoñ war e gein, war e gof pe war e benn, petra 'vern ? Met diwadañ da vat a ra e fri.

Kerkent hag emañ en e sav e spurmant dirazañ e wreg sklerijennet gant ur bann heol difloupet diouzh al lumber, e wreg o sellout outañ, difiñv, dilavar ha sonn, e wreg a vez dalc'hmat ar wirionez ganti. En ur youc'hal e sko ganti ur palvad a-dreuz he zalfas. Raktal en em strink e-maez an daou vugel gaezh, ha d' o heul ar c'hazhig gwenn gant e grev a-bik hag e lost ken reut hag un direnn.

An amezeien nesañ a zigor o fenestroù ; netra ne welont eveljust met klevout a reont blej ha mallozhioù al lonker ha trouz an taolioù. Hogen, Pani Stanislavowa a chom mut, kaer en deus he fried he dornañ - n' eus forzh, a soñj hi, sko ganin keit ha ma kari, ar wech diwezhañ eo din gouzañv kement-mañ. - hag aet en gouez o vezañ n' eo ket evit tennañ ur glemmadenn diouzh ar c'hast-se, e sko hag e sko adarre an den pennfolet, a-daolioù dorn, a-daolioù treid hag ar gwashañ ma c'hell. Tremenidi 'zo, gwall souezhet gant an dourni, a beg o fri ouzh al lumber o klask gwelout petra ' c'hoarvez er c'hav-se. Pana Frania, matezh perc'henn an ti, a fell dezhi redek en arbenn d' ar polis ha gwreg ar porzhier a lavar d' he den gant ur vouezh digas krenn.

112

- Zigmont, dleout a rafes evelkent lakaat ar peoc'h etre an daou-mañ.

- Ma ! eme egile, mar stagfe ar borzherien d' emellout er pezh a zegouezh e tiegezhioù 'zo, e rankfent da gentañ goulenn ma vefe kresket o gopr.

Ha kerkent e krog - tirili-tarala - da seniñ gant e akordeoñs ur mazurka skiltr ha drant. Daoust ha n' eo ket un devezh kaer an eil sul goude ar Pantekost ?

*

Diwallet gant mogerioù uhel ha tev-tev diouzh todilhon Varsovia na zeu betek amañ nemet e-giz anal damvouget ar mor er pellder, en em led al liorzha war-du ar stêr vras o lugudenniñ etre lec'hid ha merl he daou ribl. Un aezenn a gav he flijadur o tizeliañ ar bleuñvioù war bri melen ar gwenodennoù. A-daolioù

e kan ur voualc'h kuzhet e-mesk al lore hag ar skav. Er gwasked hag an disheol emañ hanter-ledet an Tad Bartoczewicz, war e du mat bremañ peogwir ez eus pantoufloù mezher en e dreid.

Un adverenn a zo ouzh e c'hortoz war un daolig houarn en e gichen hag an den santel a grogo ganti kerkent ha peurlennet e vreviel : amann fresk, ur podig koavenn, gwestell a bep seurt, ar sukr hag an te, hag en ur banner ozilh frouezh saourus dibabet unan-hag-unan er marc'had gant ar garabasenn.

Pegen kaer eo an abardaevezh !... A-hed ar sizhun e weler o vont war o flaen gant red an dour bigi pesketaerien ha pikoloù kobiri ; hirie 'vat e chom ar stêr dilabour kerkoulz hag an dud. Ne glever nemet c'hoarzh ha galv ar vugale o kouronkañ en he dour klouar. Prestig evelkent, adal ma krogo da nozaat, e tifourcho al lestr-bale «Polonia» gant e holl lomberioù o flamminañ krec'h-traoñ, ha war ar pont ul laz-kouevrennoù hag ur bern Aotrounez gant o Itronezed en o c'haerañ. En tu all ar stêr en em astenn Praga, ur fabourz paourig a-walc'h gant e diigoù micherourien stok-ha-stok ha heñvel ouzh c'hoarielloù, hag a-us dezho siminaloù ruz al labouradegoù, met hirie ne gred hini ebet saotrañ gant moged flaerius pe huzil an oabl glas-gwer ma plav goustadig ennañ koabrennigoù arc'hant, ken rodellek ha diwaskell aelez. Pebezh sioulder !... selaouit mouezhig ar skrilhed er geot, hag an evn-se o richanañ e penn pellañ al liorz !... En gwirionez eo dreist muzul madelezh an Holl-C'halloudek ; deut eo gantañ da vat pep tra a fellas dezhañ krouiñ hag e Ragevezh en deus kempennet ar bed a-bezh evit brasañ levenez an dud en em stlej evel buzhug war an tamm douar pri-mañ.

113

Kouchañ e gorn a ra an Tad Bartoczewicz en ur brederiañ... Ya, pegen kaer eo an abardaevezh, ha gant ken nebeut a dra e vez eürus un den trugarekaus : un tammig adverenn, richan al laboused, c'hwez-vat ar bleuñvioù, flourig an aezenn, ha dreist-holl pa oar an den-se en deus graet diouzh e vicher e-keñver an nesañ a-hed ar sulvezh, rak moarvat meur a hini a zo bet frealzet gant e guzulioù fur ha karantezus. Ha pa soñjer ez eus koulskoude kalz a grouadurien dianaoudek hag a vez dalc'hmat o trouk-klemm ouzh o faourentez pe ouzh strizhder o buhez !... A-walc'h e vefe dezho deskiñ tañva hervez m' eo dleet peoc'h hag hollgaerder ar serr-noz ha neuze ne ziwanfe en o c'halon nemet pedennoù... Dal 'ta ! moredet eo an Tad Adam ha padout a rayo e gouskadenn ken ne vo dihunet gant ar barr-avel a laka da strakal evel gouel ur vag hiviz ha bragoù lien Pana Janina, ar garabasenn, o sec'hañ war un orjalenn damdost dezhañ.

*

Faezh o lordañ ar gannerez, e kerzh al lonker en ur vrallañ betek ar gwele hag eno e kouezh evel ur sac'had brenn-heskenn war-lein e gein a-dreuz ar palennoù. Kerkent e van kousket skuizh-marv gant e valeadenn adalek an davarn betek ar straed Hoja, ha kollet gantañ e holl nerzh o voureviañ e wreg. Daoubleget war ar stlabez lienaj ma voe bet diskaret warnañ gant ar palvad diwezhañ e chom difiñv Pani Stanislawowa. Petra bennak m' eo bloñset kement lodenn he faour kaezh korf, daoust ha m' eo ruz-tan he divjod gant ar skouarniadoù ; ne c'houzañv poan ebet, hag evel pa vefe ur plankenn pe ur maen n' eus ket an disterañ soñj en he fenn. A-greiz ar stad-se e klev evelkent un drouzig skiltr. Nozaat a ra dija, met n' eo ket aet c'hoazh an heol da guzh, ha dre-se en em sil un nebeut sklerijenn dre al tomber. Gwelout a ra 'ta eo kouezhet unan eus he spilhennoù-blev war laonenn ur vouc'hal re verglet evit bezañ kaset gant he den da werzhañ e ti ar Yuzev. Astenn a ra raktal he dorn goustadig-tre, hag ur wech krog e troad ar benveg e sav a boan vras en he sav, hag he brec'h dehou a-us d' he fenn, en em stlej d' he zro etrezek ar gwele, ha hi neuze da skeiñ a-dro jouez war gokenn he fried. Gwad hag empenn a flistr ouzh ar voger, a strink war al liñselioù, war ar plañchod, en ur ger e pep lec'h. Leuskel a ra ar vouc'hal da ruzañ d' an traoñ, hag ur pennad brav e van ar gannerez abafet meurbet gant he zaol. Goude, e souz war-eeun betek ar voger rag-enep d' ar gwele hag o vezañ n'hell ket mont pelloc'h en em laosk d'azezañ war ur gador hanter-vrevet, evel pa devefe bet ur falladenn. Peurzistrujet gant an aon, an anken, ar glac'har, marteze gant ar morc'hed, e harp chouk he hil ouzh

kein ar gador.

114

E-keit-se, e kendalc'h an archer war-c'hed e straed Hoja d' ober diouzh e garg, da lavarout eo da vale war e blaen eus an eil penn ar straed d' egile, en ur dreiñ e benn gwech an amzer betek-gouzout ne zegouezhfe un dizurzh bennak amañ pe ahont. Nann da ! sioul kenañ eo ar straed hag an tiez en-dro dezhañ, na lonkerien o veogal, na kann na tanfoeltr tabut. Hag an archer paour kollet en e brederiadennoù ne oar ket ez eus en ur c'hav nepell dioutañ ur c'horf marv ledet war e wele, ur vuntrerez moredet war ur gador hag ur c'hazhig gwenn o lipat gwad e vestr o kaouledañ war ar plañchod.

*

An Tad Bartoczewicz en ur gouchañ e gornedad kentañ, Pan Tomaczek o redek d' an ti-bank gant ur c'houfrig leunkouch a arc'hant dastumet en derc'hent, ha marteze zoken Pana Zofia, ar c'hast lart ha war an oad, en ur varailhat stad enni o vezañ ma c'hell dic'hourdañ hec'h izili peogwir n' eus d' an diwezh den all nemeti en he gwele, a lenno warc'hoazh ar beure kement-mañ er gelaouenn bemdeziek " Keleier Varsovia " : « Dec'h d' an noz, an eil sul goude ar Pantekost, war-dro nav eur, eo bet lazhet a-daolioù bouc'hal ar c'halvez Pan Stanislav Pczewolski gant e wreg, ur gannerez, o chom o daou en ur c'hav, 37, e straed Hoja. Eveljust eo bet toullbac'het raktal an dorfedourez, hag he daou vugel, Bronislav hag Edwiga, a zo bet degemeret gant un dintin. Emañ an enseller polis, Pan Zac'hariaz Warczawski o klask gant e skoazellerien abegoù ur muntr ken euzhus ».

115

Ha Pan Tomaczek a soñjo : « Un taol graet moarvat gant ar vaouez mezh-dall ! Dleout a rafe ar gouarnamant difenn gwerzhañ hini-kreñv d' ar seurt gisti, rak neuze e tegouezhfe nebeutoc'h a wall-zarvoudoù ». Hag an Tad Adam a lavaro outañ e-unan : « Siwazh ! ar paour kaezh-se ne blege ket emichañs da zaremprediñ an iliz ; evel-se e c'hoarvez alies gant ar re a dro kein d' an Aotrou Doue ! » Met an hini a zamanto ar muiañ eo Pan Himmelfarb, perc'henn an ti, a c'houlenn digant e vatezh, Pana Frania, a vale gant lasoù-loeroù ruz ha divragoù : « Ha bremañ, piv an diaoul a baeo an tri miz feurm dleet din gant an amprevaned-se ? » En anv Doue, tudoù, bezit truez ouzh Pan Himmelfarb !

28-1-64, La Penne-sur-Huveaunne.

HEMOLC'H KAA

E varellou a zo lorc'h al loupard, enor ar bual eo e gern.
 Bez naet, rak dre lufr e reun, nerzh an hemolc'her a zo anat.
 Mar kavit e c'hell ar c'hojen ho tourtal, pe ar Sambhur ponner e
 benn gloazañ gant e gern ;
 N'hoc'h eus ezhomm da ehanañ da gemenn dimp ; dek vloaz 'zo ni her
 gouie.

Na vac'hom re vihan an estren, gra anezho C'hoar ha Breur.
 Rak, mar dint dister ha lañchore, e c'hell bezañ ez eo an Arzhez o
 mamm.

« N' eus nikun par din ! » eme ar c'holen e lorc'h diskar e breizh
 kentañ -

Met bras eo ar janglenn ha bihan ar c'holen. Dezhañ prederiañ ha
 bout sioul.

PENN-LEZENNOU GANT BALOO.

KEMENT a zo displeget amañ a c'hoarvezas ur pennad a-raok ma voe kaset
 kuit Mowgli diouzh bagad bleizi Seonee pe ma talvezas e fallagriezh da Shere
 Khan an tigr. Se a oa en amzer ma oa Baloo o teskiñ dezhañ Lezenn ar Janglenn.
 Ar pikol Arzh gell, poellek ha war an oad, a oa plijet o kaout ur skoliad ken
 lemm e spered, rak ar bleizi yaouank ne fell dezho deskiñ eus Lezenn ar
 Janglenn, nemet kement a sell ouzh o bagad hag o meuriad hag a red kuit adal ma
 c'hellont diflapan an diskan-hemolc'h : « Treid na reont nep trouz ; daoulagad a
 c'hell gwelet en noz ; diskouarn a c'hell klevout ar gwent e deon o faou, ha
 dent gwenn lemm, holl an traoù-se a zo arouezioù hor breudeur, nemet Tabaqui an
 Aourgi hag ar Bleizbroc'h kasaet ganimp ». Nemet Mowgli, anezhañ ur bugel-den en
 doa da zeskiñ kalz hiroc'h eget an diskan-se.

117

A-wechoù Bagheera, ar Pantera Du, a zeue en ur c'hwilostat a-dreuz ar
 Janglenn da welout penaos e troe e voumoun, hag a chome da rouzmouzat gant e
 benn ouzh ur wezenn e-pad ma tibune Mowgli kentel an deiz da Valoo. Ar paotr a
 ouie krapat tost ken mat ha ma ouie neuñ, ha neuñ tost ken mat ha ma ouie
 redek ; setu perak e teske dezhañ Baloo, Kelenner al Lezenn, Lezennoù ar C'hoar
 ha re an Dour ; penaos dibab ur skourr brein diouzh unan yac'h ; penaos komz
 seven ouzh ar gwenan gouez pa zegouezhe gant un hed dezho, hanter-kant troatad
 a-us d' an douar ; petra da larout ouzh Mang, an Askell-groc'hen p' he direnke
 er skourroù e-kreiz an deiz ; ha penaos reiñ keloù d' an naered-dour er poullou
 kent dezhañ splujañ en o metou. Er Janglenn ne blij da nikun bezañ direnket, ha
 prest int dalc'hmat da sailhañ war un tregaser.

Neuze, ivez, e voe desket da Vowgli Galv-chase an Estrenien, a ranker e
 azlavarout uhel ken na vez respontet dezhañ, da bep tro ma tegouezh gant un
 annezad ar Janglenn hemolc'hiñ er-maez eus e dachennoù dezhañ. Talvezout a ra
 troet, kement ha : « Roit din aotre da chaseal amañ, rak naon am eus » ; hag ar
 respont a zo : « Hemolc'h eta evit da voued ha nann da blijadur ».

Kement-mañ holl a ziskouezo deoc'h pegement a draoù en doa Mowgli da
 zeskiñ dindan eñvor, ha skuizh-tre e teue da vezañ o tibunañ kant gwech ar memes
 tra. Nemet evel ma lare Baloo da Vagheera, un deiz m' en doa bet Mowgli ur pavad
 ha ma oa redet kuit droug ennañ : « Ur bugel-den a zo ur bugel-den, hag a dle
 deskiñ penn-da-benn holl Lezenn ar Janglenn ».

- Nemet soñj pegen bihan ez eo, a laras ar Pantera Du, en dije moumounet Mowgli m' en dije graet hervez e c'hoant « Penaos e c'hell e bennig sanailhañ en he fezh da brezegenn hir ? »

« Daoust hag ez eus er Janglenn un dra bennak re vihan da vezañ lazhet ? Nann. Setu perak e teskan dezhañ an traoù-se, ha setu perak e gastizañ dousig-tre, pa zeu da zisoñjal. »

118

- « Dousig ! Peseurt mailh out-te war an douster, Paviou dir kozh ? » a c'hrognas Bagheera. « Bloñset-holl eo e vin hiziv gant da ... zouster. Ugh. »

- « Gwell eo dezhañ bezañ bloñset penn-kil-ha-troad ganen-me a vag karantez evitañ eget d' un dro fall c'hoarvezout gantañ diwar ziuiziegezh, » a respontas Baloo gredus-tre. « Emaon bremañ o teskiñ dezhañ Geriou-Mestr ar Janglenn a dle e wareziñ ouzh an Evned hag an Naered ha kement chaseer pevarzroadek nemet e vagad dezhañ e-unan. E c'hell bremañ, ma talc'h soñj eus ar gerioù, goulenn gwarez an holl er janglenn. Daoust ha kement-se ne dalvez ket un tamm kastiz ? »

- « Mat, taol evezh neuze da lazhañ ar bugel-den. N' eus ket anezhañ ur c'hef da lemman warnañ da skilfoù togned. Met pere eo ar Geriou-Mestr-se ? Graet on kentoch da reiñ skor eget da c'houlenn sikour. » Unan eus e bavioù a zistennas Bagheera da vamañ ouzh kizell ar skilfoù dir arc'hlas er penn anezho. « Padal e karfen gouzout. »

- « Emaon o vont da c'hervel Mowgli. O laret dit a c'hell mar demañ war e du mat. Deus, Breur Bihan ! »

- « Tregerniañ a ra va fenn evel ur c'hef gwenan, » a lavaras ur vouezhig dilaouen a-us d' o fenn hag e riklas Mowgli ouzh korf ur wezenn, droug-bras ennañ ha feuket, hag e laras ouzhpenn pa stokas ouzh al leur : « Dont a ran evit Bagheera ha nann en abeg dit-te, kozh Baloo tev ! »

- « Petra vern se din-me ! » eme Valoo, daoust ma oa gloazet ha chifet. « Lavar neuze da Vagheera Geriou-Mestr ar Janglenn am eus-me desket dit hiziv an deiz. »

- « Ar Geriou-Mestr evit pe rummad ? » eme Vowgli, plijet oc'h ober e vailh den. « Meur a yezh a zo d' ar janglenn. Me o anavez holl. »

- « Gouzout a rez un draig bennak, ket kalz avat. Gwel, Bagheera, morse ne drugarekaont o c'hellenner. Biskoazh an disterañ bleizig ne deo deut en-dro da drugarekaat Baloo gozh evit e gentelioù. Lavar ar ger evit Rummadoù an Hemolc'herien neuze, gouiziegi bras. »

- « Ni zo eus an hevelep gwad, c'hwi ha me, » eme Vowgli en ur reiñ d' ar gerioù stumm-lavar an Arzh implijet gant an holl rummadoù hemolc'herien.

- « Mat ! Bremañ evit an evned. »

Azlaret a reas Mowgli ar frazenn, gant c'hwiban ar gup en dibenn anezhi.

- « Bremañ evit Pobl an Naered, » eme Vagheera.

119

- Ar respont a voe ur c'hwiban dic'hallus a-grenn da spisaat, ha Mowgli a stokas e dreid ouzh e benn-adreñv, a stlakas e zaouarn evit en em veuliñ, hag e lammas war gein Bagheera, e-lec'h mac'h azezas a-dreuz evit taboulinañ gant e seulioù war ar c'hroc'hen lintrus hag ober ar gwashañ orbidoù a c'helle empennañ ouzh Baloo.

- Mat... Mat ! Talvezout a rae se un tammig bloñs, eme an Arzh gell, tener e vouezh. - Un deiz bennak e teuo soñj dit ac'hanon. Neuze e troas ouzh

Bagheera da zisplegañ penaos en doa goulennet digant Hathi, an Olifant Gouez a oar pep tra war an dachenn-se ha penaos en doa Hathi diskennet Mowgli betek ur poull gantañ da zeskiñ Ger an Naer digant un naer-zour dre ma ne c'helle ket Baloo e zistagañ ; ha penaos e oa bremañ Mowgli gwarezet ez-dereat a-enep an holl gwall-droioù er janglenn dre ma n' hellfe nag evn, na naer, na loen, ober droug dezhañ.

- N' eus da gaout aon rak hini, neuze, a zastumas Baloo en ur flourañ gant lorc'h e grubuilh feuret-stank.

- « Nemet rak e veuriad e-unan, » a laras Bagheera a vouezh izel ; ha neuze a vouezh uhel da Vowgli : « Bez truez ouzh va c'hostoù, Breur Bihan ! Petra eo ar c'horoll-se krec'h ha traoñ ? »

Mowgli a oa bet c'hoant dezhañ da vezañ selaouet diwar sachañ war feur skoaz Bagheera ha skeiñ start. Pa daolas an daou evezh outañ edo o huchal a-bouez-penn : « Hag e-giz-se am bo ur meuriad din va-unan hag o bleniañ a rin a-dreuz ar skourroù holl an deiz-pad ».

- « Petra eo ar folladenn nevez-se, huñvreerig huñvreoù ? » eme Vagheera.

- « Ya, ha foetañ skourroù ha lastez ouzh Baloo gozh, » a gendalc'has Mowgli. « Prometet o deus se din. Ha ! »

- Whoof ! Pav tev Baloo a sachas kuit Mowgli diwar gein Vagheera, hag evel ma oa ar c'hrennard en e c'hourvez etre ar pavioù a-raok tev e c'helle gwelout ez oa droug en Arzh.

- « Mowgli, eme Valoo, bet out o komz ouzh ar Bandar-Log - Pobl ar Varmouzien !

« Sellout a reas Mowgli ouzh Bagheera da welout ha droug oa er pantera ivez, ha daoulagad Bagheera a oa ken skorn ha mein-jad.

« Bet out bet gant Pobl ar Varmouzien - ar re louet - ar bobl dilezenn - an debrerien bep seurt traoù, ur vevzh bras eo se. »

120

- « Pa c'hloazas Baloo va fenn, » eme Vowgli (edo c'hoazh a-c'hwen e gein), « oun aet kuit, hag ar varmourzien louet a ziskennas diouzh ar gwez hag o doe truez ouzhin. Nikun a-hend-all ne rae van. Hag e fronas un nebeut.

- « Truez Pobl ar Varmouzien ! » a roc'has Baloo. « Habaskter froud ar menez ? Gouyender heol an hañv ! Ha neuze, bugel an den ? »

- « Ha neuze, ha neuze, e rojont din kraoñ ha traoù mat da zebriñ, hag i... i am dougas etre o divrec'h betek lein ar gwez hag a lavaras e oan o breur dre ar gwad nemet n' em boa ket a lost, hag e vefen o rener un deiz bennak. »

- « N' o deus ket a rener, eme Vagheera. Gaou a laront. Bepred o deus laret gevier. »

- « Hegarat-tre e voent ouzhin ha pedet on bet ganto da vont adarre. Perak n' on biskoazh bet kaset e-metou Pobl ar Varmouzien ? Sonn e chomont war o divesker, evel ma ran-me. Ne skoont ket ouzhin gant pavioù kalet. C'hoari a reont holl an deiz-pad. Va lez da sevel betek enno, Baloo drouk, va lez da sevel. Fellout a ra din mont da c'hoari ganto adarre. »

- « Selaou, bugel-den, eme an Arzh, hag e vouezh a grozas evel kurun e pout un nozvezh arnev. Desket am eus dit Lezenn ar Janglenn evit holl bobloù ar janglenn, nemet evit Gouenn ar Varmouzien a zo o vevañ er gwez. N' o deus ket a lezenn. Tud e-maez a lezenn int. N' o deus ket ur yezh dezho o-unan. Ober a reont gant gerioù klevet dre zegouezh pa vezont war selaou, a zegemeront dre laer, hag int oc'h ober ged, a-us, er skourroù. O hent ne deo ket hon hini. N' o

deus ket a renerien. N' o deus ket a eñvor. Fougeal a reont ha gragailhat, hag ez int, d' o meno, ur bobl veur barrek da gas da benn traoù kaer er janglenn, nemet ur graoñenn en ur gouezhañ a dro o soñjoù da c'hoarzhin ha pep tra a zo ankounac'haet. Ni eus ar janglenn n' hon eus darempred ebet outo. Ne deomp ket da evañ e-lec'h ma vez ar varmouzien oc'h evañ ; ne deomp ket d' al lec'h ma 'z a ar varmouzien ne deomp ket da chaseal e-lec'h ma chaseont ; ne varvomp ket e-lec'h ma varvont. Daoust ha va c'hlevet ac'h eus morse bete-vremañ o komz eus ar Bandor-Log ? »

- « Nann, eme Vowgli, e kuzulig, rak ar forest oa sioul-kenañ bremañ p' en doa echuet Baloo. »

- « Pobl ar Janglenn he deus o argaset diouzh o genou ha diouzh o spered. Niverus-tre int, drouk, lous, divergont, ha c'hoant o deus, m' o deus ur c'hoant padus bennak, da dennañ evezh Pobl ar Janglenn. Ni, avat, ne daolomp ket evezh outo zoken pa daolont kraoñ ha lastez war hor penn. »

121

A-vec'h m' en doa komzet ma voe foetet eur gaouad kraoñ ha bleñchoù d' an traoñ diouzh ar skourroù, hag e c'hellent klevout uhel en aer peukenoù, huchadennoù ha lammoù kounnaret e brankoù moan al lein.

- « Pobl ar Varmouzien a zo difennet, eme Valoo, difennet da Bobl ar Janglenn. Dalc'h soñj. »

- « Difennet, eme Vagheera ; me soñje din avat en dije Baloo da lakaet war da evezh razo. »

- « Me... Me ? Penaos e c'helljen-me soñjal ez gafe da c'hoari gant seurt loustoni ? Pobl ar Varmouzien. Foei ! »

Ur gaouad gouyen a ziskennas war o fenn hag an daou a drotas kuit, o kemer Mowgli ganto. Kement en doa laret Baloo diwar-benn ar varmouzien a oa ar wirionez rik. Lod oant eus lein ar gwez hag evel ma sell dibaot-tre al loened ouzh krec'h, ne oa ket tro evit ar varmouzien ha Pobl ar Janglenn da gejañ kenetrezo. Nemet da bep tro ma kavont ur bleiz klañv, pe un tigr, un arzh gloazet, e stag ar varmouzien d' o heskinañ. Teurel a reont bizhier ha kraoñ ouzh n' eus forzh pe loen evit c'hoari, e spi da dennañ warno an evezh. Ha neuze e huchont hag e c'harmont a-bouez-penn kanaouennoù hep penn na lost, hag e pedont Pobl ar Janglenn da grapañ ouzh o gwez evit en em gannañ outo pe e stagont hep abeg ebet gant emgannoù fuloret kenetrezo, hag e lezont ar varmouzien marv e-lec'h ma c'hellfe o gwelout Pobl ar Janglenn. Bepred e oant war var da gaout ur rener, ha lezennoù ha gizioù dezho o-unan, met biskoazh n' o deus graet, rak o eñvor ne zeu ket a-benn da zerc'hel soñj eus un deiz d' an all, nemet e kempennent an traoù gant ur c'hrennlavar : « Pezh a soñj bremañ ar Bandar-Log a vezo diwezhatoc'h soñj ar janglenn », ha kement-se oa evito ur vras a frealz. Loen ebet n'helle o zizhout nemet diouzh un tu all hini ebet eus al loened ne rae van outo, ha setu perak e voent ken plijet pa zeuas Mowgli da c'hoari ganto ha pa glevjont pegen feuket oa Baloo.

Tamm ebet n' o doe dezo d' ober un dra bennak muioc'h.

- N' o deus morse ar Bandar-Log menoz d' ober tra pe dra ; nemet e faltazias unan anezho ar pezh a seblante dezhañ ur menoz skedus hag e lavaras d' an holl re all e vefe eus Mowgli ur penn-den talvoudus e zerc'hel er meuriad en abeg ma c'hellfe gweañ skourroù evit goudoriñ ouzh ar gwent ; ha mar tapfent krog ennañ e c'hellfent e lakaat da zeskiñ dezho.

123

Evel just Mowgli, anezhañ bugel ur c'hoadour, en doa bet da hêrezh a bep seurt plegoù-natur hag a oa boas da sevel kabanennoùigoù gant skourroù kouezhet

hep soñjal penaos e teuas a-benn d' ober kement-se, ha Pobl ar Varmouzien, war-c'hed er gwez, a selle ouzh e c'hoari evel ouzh an dra sebezusañ. En dro-mañ, emezo, e oant evit mat o vont da gaout ur blenier ha da zont da vezañ furañ pobl ar janglenn, - ken fur ma teufent da dennañ evezh n' eus forzh piv all warno ha da gaout avi outo. Setu perak e teujont da heul Baloo, Bagheera ha Mowgli a-dreuz ar janglenn didrouz kenañ, betek ma voe poent evit ec'hoaz kreiz an deiz, ha Mowgli, mezhek-tre an tamm anezhañ, a voredas etre ar pantera hag an arzh, start en e venoz da chom hiviziken hep darempred ouzh Pobl ar Varmouzien.

Kentañ tra a zeuas d' e soñj da c'houde a voe santout daouarn war e zivesker hag e zivrec'h-daouarnigoù nerzhek ha start - ha skourroù o saflikañ ouzh e zremm, hag e spluje e selloù a-dreuz ar skourroù o hejañ, e-keit ha ma tigouske Baloo ar janglenn gant e yudadenoù boud, hag e sailhe Bagheera ouzh kef ar wezenn gant e holl zent dizolo. Huchal gant al lorc'h a rae ar Bandar-Log hag en em zifretañ kuit etrezek ar skourroù uhelañ ma ne grede ket da Vagheera mont en ur reiñ buan Galv an Naer. Klevout a c'helle sarac'h ha Bagheera en deus hor remerket. Bamiñ a ra holl Bobl ar Janglenn ouzhimp en abeg d' hon ijin ha d' hon ampartiz ». Neuze e stagjont gant o zec'hadeg ; ha tec'hadeg Pobl ar Varmouzien a-dreuz ur vro goadek a zo unan eus an traoù n'hell nikun o zaolenniñ. Bez' o deus o hentoù bras ha treuz, o hentoù o krapat pe o tiskenn, holl treset d' ul live eus hanter-kant, dek ha tri-ugent ha kant troatad a-us d' an douar ha dre eno e c'hellont beajiñ zoken en noz mar bez ret.

123

Daou eus ar varmouzien greñvañ a dapas krog e Mowgli dre e zivgazell hag a nijas kuit gantañ a-dreuz leinoù ar gwez, ugent troatad da bep lamm. Mar vijent bet o-unan o dije kerzhet div wech buanoc'h, nemet daleet ' oant gant pouez ar paotr. Tamm ebet war e du ha mezevennet evel ma oa Mowgli ne c'helle chom hep bezañ plijet gant ar redadenn feuls-se, daoust ma teue da spontañ anezhañ ar pezh a c'houwele eus an douar pell dindanañ hag ar stroñsadenn evel ar stokadenn spontus da zibenn pep lamm a-us d' an netra nemet d' an aer goullo a zegase e galon etre e zent. E wardoù a save anezhañ e lein ur wezenn betek santout bleñchoù moañ al laez o strakal hag o plegañ dindano ha neuze gant un taol pav hag ur garm en em stlapent en aer diavaez ha war-draoñ, ha sevel, a-ispilh dre o daouarn pe o zreid ouzh skourroù traoñ ar wezenn dostañ. A-wechoù e c'helle kas e selloù war mildouaroù ha mildouaroù a-dreuz ar janglenn glas c'hoazh, evel un den e lein ur wern a c'hell kas e selloù war mildouaroù a-dreuz ar mor, ha neuze ar skourroù hag an delioù a zeue d' e skeiñ a-dreuz an dremm hag eñ hag e zaou ward a veze hogos d' an traoñ war an douar adarre. Setu penaos, en ur lammat, en ur strakal, en ur grial, en ur huchal, meuriad ar Bandar-Log a bezh a nijas a-hed hentoù ar gwez gant Mowgli o frizoniad.

E-pad ur pennad e oa gant ar spont da vezañ lezet da gouezhañ : neuze e savas droug ennañ nemet e ouie en doa gwell d' ober eget enebañ hag e stagas da brederiañ. An dra gentañ a oa kas war adreñv keloù da Valoo ha Bagheera, rak d'an tizh ma oa o vont ar varmouzien, e ouie e vije lezet e vignoned pell a-dreñv. Ne dalve da netra, rak ne wele nemet lein ar gwez, setu ma sellas war-du an nec'h hag e welas pell ac'hane en oabl glaz, Chil ar Gup o vransellat hag o treiñ en ur ober gward a-us d' ar janglenn o c'hortoz traoù da vervel. Chil a welas ez oa ar varmouzien o tougen un dra bennak, hag e splujas un nebeut kantmetradoù da welout ha pezh a zougent a oa mat da zebriñ. Sugal a reas diwar souezh pa welas Mowgli stlejet betek lein ur wezenn hag ouzh e glevout o reiñ galv ar Gup : « Ni zo eus ar memes gwad te ha me ». Gwagennoù ar skourroù a guzhas ar paotr. Met Chil a vransellas betek ar wezenn dostañ just da welout an dremmig duard o tont war wel adarre : « Merk va roudoù, a huchas Mowgli. Lar da Valoo a Vagad Seeonee ha da Vagheera eus Roch ar C'huzul. »

- « En anv piv, Breur ? Chil n' en doa morse gwelet Mowgli a-raok, daoust eveljust m' en doa klevet komz anezhañ.

« Mowgli, ar glesker. Bugel-den a reont ac'hanont ! Merk va rou...doù ! »

Ar gerioù diwezhañ a voe huchet e-pad ma oa bransellet a-dreuz an aer, nemet Chil a reas ur sin hag a savas d' an nec'h ken na voe ket tevoc'h eget un

uloc'henn hag eno e chomas speg oc'h evezhiañ gant e zaoulagad hirwel ouzh fiñvadennou lein ar gwez e-pad ma ruilhe prim Gwarded Mowgli.

124

« Morse ne deont pell a laras-eñ gant ur c'hoarzh diabarzh. Morse ne reont ar pezh o doa laret e rajent. Bepred o vekañ traoù nevez emañ ar Bandar-Log. Ar wech-mañ ma welan-me sklaer o deus beket tregas evito rak Baloo ne deo ket ul labous yaouank ha Bagheera a c'hell, evel ma ouzon, lazhañ muioc'h eget givri. »

Setu ma vranselle war e eskell, e dreid dastumet dindanañ hag e c'hortoze. E-keit-se Baloo ha Bagheera oa fuloret gant ar gonnar hag an doan. Krapañ a rae Bagheera evel n' en doa morse graet a-raok, nemet ar skourroù tanav a dorre dindan e bouez hag e rikle d' an traoñ e skilfoù leun a rusk.

- « Perak n'ec'h eus ket lakaet war e evezh ar bugel-den, » a groze d' ar paour-kaezh Baloo, en doa kemeret un trot diampart gant ar spi da drec'hiñ ar varmouzien. « Da betra e talvez e hanter lazhañ gant pavadoù mar n' ec'h eus ket e lakaet war e evezh ?

« Buan ! O ! buan ! - Ni... Ni a c'hell o zapout c'hoazh ! a zialane Babo.

« D' an tizh-se ! Ne skuizhfe ket ur vuoc'h gloazet. Kelenner al Lezenn - Kanner-bugel - ur mil douar eus ar ruilhañ-mañ tu-mañ tu-hont da lakaje da darzhañ naet. Azez e peoc'h ha prederiañ. Tresañ da linennoù. Ne deo ket ar c'houlz da chaseal. Bez' e c'hellont e lezel da gouezhañ mar heuliomp re a-dost.

« Arrula ! Whoo ! e c'hellont en-deo bezañ e lezet da gouezhañ, skuizh ouzh e stlejañ. Piv a c'hell fiziout er Bandar-Log ? Laka eskell kroc'hen marv war va fenn. Ro din eskern du da zebriñ ! Ruilh ac'hanon e ruskennoù gwenan gouez ma c'hellin bezañ flemmet d' ar marv, ha sebeliañ-me gant ar bleiz-broc'h rak me zo an disterañ eus an arzhed ! Arulala ! Wahoo ! O Mowgli, Mowgli perak ne 'm eus me ket da lakaet war da evezh ouzh Gouenn ar Varmouzien e-lec'h terriñ dit da benn ? » Bremañ marteze e c'hellan bezañ skoet kentel an deiz er--maez eus da benn gant an taolioù hag e vo marteze e-unan er janglenn hep ar Gerioù Mestr.

Stardañ a eure Baloo e baviou war e ziskouarn ha bransellat tu-mañ tu-hont oc'h en em glemm.

- « Da nebeutañ roet en deus din difazi holl ar Gerioù, n' eus ket pell, » eme Vagheera taer. « N' ec'h eus Baloo, nag eñvor na mezh-fur. Petra soñjfe ar janglenn ma 'm gwelfe, me ar Pantera Du oc'h en em rodellañ evel Ikki, an heureuchin daredek, hag o c'harmiñ ?

125

« Petra vern din-me pezh a soñj ar Janglenn ? Marv e c'hell bezañ a-benn bremañ.

« Nemet e lezet o defe da gouezhañ diouzh ar brankoù, pe e lazhet diwar ziegi d' e zougen pelloc'h, n' em eus tamm aon ebet evit ar Bugel-Den. Fur eo ha desavet mat ha dreist pep tra bez' en deus an daoulagad a ra aon da Bobl ar Janglenn. Nemet (hag ur gwalleur bras eo) emañ e dalc'h ar Bandar-Log, hag ar re-se dre m' emaint o vevañ er gwez, n' o deus tamm aon rak nikun eus hor pobl. »

Hag e stagas Bagheera da lipat unan eus e baviou a-raok, prederiet an tamm anezhañ.

- « Diskiant ma 'z on ! O diskiant tev, gell e groc'hen ma 'z on, klasker gwrizioù, » eme Valoo, oc'h en em zispakañ en un taol : « Gwir eo pezh a lavar Hathi, an Olifant Gouez : « Da bep hini e aon » ; hag i, ar Bandar-Log, o deus aon rak Kaa, sarpant ar Rec'hell. Krapañ a c'hell kerkoulz hag e reont. Laerezh a ra ar varmouzien vihan e korf an noz. An hiboud hepken eus e anv a gas skorn

betek dibenn o lostoù drouk. Deomp da gaout Kaa ! »

- « Petra ' raio Kaa evidomp ? Ne deo ket eus hor meuriad, peogwir n' en deus ket a dreid - ha daoulagad drouk-tre a zo dezhañ, » eme Vagheera.

- « Huniñ a ra ur miz leun goude m' en devez graet ur pred. Kousket a c'hell ober bremañ, ha zoken mar deo digousk e plijfe gwell dezhañ marteze lazhañ e-unan e c'hivri. »

Bagheera ha ne ouie ket kalz tra eus Kaa a oa disfizius evel ma tere.

- « Neuze, avat, te ha me a-gevret, hemolc'her kozh, a c'hellfe e lakaat da asantiñ. »

Hag amañ Baloo a frotas reun rouzet e skoaz gell ouzh ar pantera, hag ez ajont da glask Kaa, naer-buthon ar reier.

Kavet e voe ganto astennet war ur baleg roc'h klouaret gant heol an endervezh o vamiñ ouzh kaerder e abid nevez-flamm. Rak chomet oa en distro e-pad dek devezh da gemmañ e wiskamant hag e oa bremañ skedus-dreist o tarediñ e benn togn tev a-rez an dachenn hag o weañ tregont troatad e gorf e skoulmoù hag e plegoù a bep seurt en ur lipat e vuzelloù pa soñje er pred da zont evitañ.

126

- « N' en deus ket debret, » eme Valoo, en ur c'hrogнал, disammet kerkent ha ma welas ar chupenn gaer marellet e gell ha melen. « Bez war evezh, Bagheera ? Bepred ez eo un tammig dall goude m' en deus kemmet e groc'hen, ha prim-tre da skeiñ. »

N' oa ket eus Kaa un naer vinimus - evit gwir fae a rae kentoc'h war an naered gant binim evel war miled digalon. Bez e oa e nerzh en e starda hag ur wech m' en doa punet e bikol skoulmoù en dro d' unan bennak n' oa mui netra da vezañ laret.

- « Hemolc'h spletus, » a huchas Baloo en ur vont en e buch. Evel an holl naered eus e ouenn e oa Kaa pounnerglev, ha da gentañ ne glevas ket an huchadenn. Neuze e taougrommas prest da bep degouezh, gouzizet e benn.

- « Hemolc'h spletus dimp holl, » a respontas. « Oho, Baloo, petra 'rez-te amañ ? Hemolc'h spletus Bagheera. Unan ac'hanomp da nebeutañ en deus ezhomm a voued. Daoust hag ur c'heloù bennak a zo eus jiber bev ? Un demmez bremañ pe zoken ur yourc'h yaouank ? Ken goull on hag ur puñs aet da hesk. »

- « Emaomp o chaseal, » eme Valoo diwar-skañv. Arabat eo hastañ Baloo, gouzout a rae. Re dev eo.

- « Roit din aotre da vont ganeoc'h, » eme Gaa. « Un taol muioc'h ne deo seurt evidout, Bagheera pe Valoo. Met me... me a rank bezañ war-c'hed, deizioù-pad en ur ranved er forest, ha krimpañ an hanter eus an noz evit taol-chañs ur marmouz yaouank. Pss-haw ! Ar skourroù ne dint mui ar pezh a oant em yaouankiz. Skourroù brein ha bleñchoù sec'h ez int holl. »

- « Marteze ivez ar pouez bras en deus un dra bennak d' ober en afer, » eme Valoo.

- « Ya brazik a-walc'h on, ur vent dereat, » eme Gaa gant un tammig lorc'h. « Nemet evit kement-se holl ez eo kablus ar c'hoad-se kresket nevez 'zo. Tost-tre eo bet din kouezhañ a-c'hwen va c'horf em hemolc'h diwezhañ - gwall dost zoken - ha gant trouz va rikladenn eo bet dihunet ar Bandar-Log, rak n' oa ket va lost peg start en-dro d' ar wezenn ha graet o deus ac'hanon anvioù vil-tre. »

- « Buzhugenn velen... didroad, » eme Vagheera dindan e vourroù, evel pa

vefe o klask degas eñvoriou d' ar gouloù.

- « Hag o deus graet an anv-se ac'hanon un dro bennak ? »

127

- « Un dra bennak eus ar seurt-se a oa pezh a huchent dimp e-doug al loariad tremenet, met ni n' hon eus biskoazh graet van outo. Plijout a ra dezho lavaret un dra pe un all, zoken ec'h eus kollet holl da zent, ha ne gredez ket daeañ un dra bennak brasoc'h eget ur c'havrig dre ma 'c'h eus aon rak kerniel ar bouc'hed, » a gendalc'has Bagheera, dousik.

Un naer avat, dreist-holl un naer buthon gozh evel Kaa a ziskouez dibaot-tre a wech ez eus droug enni, nemet gallout a raje Baloo ha Bagheera gwelout ar pikol kigennoù-lonkañ a bep tu da gorzailhenn Kaa o wagennañ hag o koeñviñ.

- « Kement tachenn o deus ar Bandar-Log, » emezañ sioul. « P' on savet en heol hiziv em eus o c'hlevet o huchal e-touez begoù ar gwez. »

- « Bez' ez eo... Bez' ez eo ar Bandar-Log emamp bremañ war o roudoù, » eme Valoo ; nemet ar gerioù a chome speg en e gorzailhenn, rak ar wech kentañ oa d' e soñj, ma 'c'h anzave ur mil eus ar janglenn e rae van ouzh oberoù ar varmouzien.

- « Hep mar ebet neuze ne deo ket un dister a abeg a lakaat daou hemolc'her evel doc'h - renerien pep hini en e janglenn me 'zo sur - war roudoù ar Bandar-Log, » a eilgerias Kaa, seven, e-keit ha ma koeñve gant ar c'hoant da c'houzout.

- « Evit gwir, » a stagas Baloo, « ne don-me nemet kelenner kozh, hag a-wechoù diskiant-tre, al Lezenn da vleizi yaouank Seeonee, ha Bagheera amañ... »

- « A zo Bagheera, » eme ar Pante^{ra} Du, hag e javedoù a glozas gant ur stlakadenn grenn, rak an izelegezh n' oa ket e lod. « Sed amañ an trevell, Kaa, al laeron kraoñ hag an dastumerien bodoù palmez-se o deus skrapet kuit hor bugel-den ma 'c'h eus marteze klevet komz anezhañ. »

- « Ur c'heloù bennak am eus klevet gant Ikki (e zaredoù, avat, a ra anezhañ ur foeour) eus ur seurt den, a oa deut e-barzh ur bagad bleizi, nemet n' em eus ket e gredet. Ikki a zo leun eus istorioù hanter glevet ha displeget fall-tre. »

- « Nemet ez eo gwir - ur bugel-den evel na voe biskoazh, » eme Valoo. « Ar gwellañ, ar furañ hag an hardiañ eus ar vugale-den - va skoliad-me, a raio anv Baloo brudet a-dreuz an holl janglennoù ; hag ouzhpenn, e garout a ran... a reomp Kaa. »

- « Tss ! Tss ! » eme Gaa en ur gas e benn tu-me, tu-hont. « Me ivez am eus anavezet petra eo ar garantez. Istorioù zo a c'helljen-me displegañ... »

128

- « A vefe ret un nozvezh voull, pa 'z omp holl gant ur pred mat ennomp, » evit o meuliñ a-zoare eme Vagheera prim. « Hor bugel-den a zo avat etre daouarn ar Bandar-Log d' ar c'houlz-mañ hag ec'h ouzomp e-touez holl Bobl ar Janglenn n' o deus aon nemet rak Kaa. »

- « Razon-me hepken o deus aon, ha gant gwir abeg eo se, » eme Gaa. « Glabous, diboell, fougé - fougé, diboell, glabous, setu ar varmouzien. Nemet ur c'hrouadur den etre o daouarn ne deo ket degouezhet mat. Buan e teuont da vezañ skuizh gant ar c'hraoñ a gutuilhont hag o lezont da gouezhañ. Stlejañ a reont ur skourr e-pad un hanter dervezh e soñj ober anezhañ traoù meur hag a-greiz-holl e dorront e daou. 'M eus ket da gaout avi ouzh ar c'hrouadur den-se. Va galvet o deus ivez... pesk melen, neketa ? »

- « Preñv... preñv... buzhugenn, » eme Vagheera, « hag anvioù all c'hoazh

n' hellan ket azlavarout bremañ gant ar vezh. »

- « Ret eo dimp degas da soñj dezho da gomz dereatoc'h eus o mestr. Aaa-sssh. Ret eo dimp mont war sikour o eñvoriou o kantreal. Pelec'h int aet d' an eur-mañ gant ar bugel ? »

- « Ar janglenn nemetken a oar. War-du ar C'huzh-heol a gred din, » eme Valoo. « Soñjet hor boa e ouifes-te, Kaa. »

- « Me ? Penaos ? Tapout a ran krog enno pa zeuont war va hent, nemet n' hemolc'han ket ar Bandar-Log nag ar raned, nag ar glandour evit-se war ur poull-dour.

« D' an nec'h, d' an nec'h ! D' an nec'h, d' an nec'h ! Hillo ! Illo ! Illo ! Sell ouzh krec'h, Baloo eus Bagad Bleizi Seeonee ! »

Baloo a savas e sell da welout a belec'h e teue ar vouezh, hag eno e oa Chil ar Gup o roeñvat d' an traoñ gant an heol o parañ war erien troñset e zivaskell. Tost e oa da goulz Chil da vont da gousket, nemet kantreet en doa dre holl ar janglenn, o klask Baloo ha manket oa warnañ en abeg d' an delioù stank.

- « Petra zo ? » eme Valoo.

- « Gwelet em eus Mowgli e-touesk ar Bandar-Log. Pedet on bet gantañ da laret deoc'h. Spiet am eus. Kaset eo bet gant ar Bandar-Log en tu all d' ar stêr, da geoded ar varmouzien - d'ar Favioù Sklas. Eno e c'hellont chom un nozvezh, pe zek nozvezh, pe un eurvezh. Kemennet em eus d' an eskell-kroc'hen spiañ e-pad an eurioù dic'houlou. Setu va c'hefridi. Hemolc'h spletus, deoc'h holl en traoñ ! »

129

- « Leun korzailhenn hag un hun don dit, Chil ! » a huchas Bagheera. « Ne zisoñjin ket ac'hanout d' ar c'hentañ preizh a ziskarin hag e lakain a-gostez evidout da-unan, O ar gwellañ eus ar guped ! »

- « Ne deo netra. Ne deo netra. Goût a ouie ar bugel ar Mestr-Ger. Nebeutoc'h n'helljen ket bezañ graet, » ha Chil a savas adarre en ur droiata etrezek e glud.

- « N' en deus ket disoñjet ober gant e deod, » eme Valoo en ur c'hromellat gant lorc'h. « Pa soñjer, unan ken yaouank o tegas d' e soñj ar Mestr-Ger evit an Evned ivez e-pad ma oa stlejet a-dreuz ar gwez ! »

- « Sanket start-tre oa bet ennañ, » eme Vagheera. « Lorc'h a zo ennon gantañ, avat, ha bremañ e rankomp mont d' ar Favioù Sklas. »

Gouzout a raent holl pelec'h oa an dachenn-se, nemet nebeut e-touez Pobl ar Janglenn a yeas morse di dre ma oa ar pezh a raent anezhañ ar Favioù Sklas a oa ur geoded kozh dilezet, kollet ha sebeliet er janglenn, ha dibaot a wech e ra al loened implij eus ul lec'h a zo bet annezet a-raok gant an dud. An hoc'h gouez a raio, nemet ar meuriadoù hemolc'herien nann. Hag ar varmouzien a rae e kement ha ma c'heller lavarout ez int annezet en un tu bennak, ha nep aneval dezhañ mezh-fur ne zeuje tostoc'h eget diraez al lagad nemet en amzer sec'hor, pa zalc'has ar puñsioù glav hag ar stankou hanter-zismantret ur berad dour.

- « Beaj un hanter nozvezh d' an tizh brasañ hon eus d' ober, » ha Baloo a seblantas prederiet-tre. « Mont a rin ken buan ha ma c'hellan, » emezañ nec'het.

- Ne gredomp ket da c'hortoz. Deus war-lerc'h, Baloo. Ober dillo a rankomp, Kaa ha me. »

- « Treid pe get, a-skoaz e c'hellan me bezañ gant da bevar-te, » eme Gaa,

krak ha krenn.

Ur strivadenn a eure Baloo da vont dillo, nemet en doe da vont en e buch, berr e alan gantañ, hag evel-se e lezjont da zont war-lerc'h e keit ha ma 'z ae dillo war a-raok Bagheera da zaoulammig prim ar pantera. Kaa ne lavarar netra, nemet poaniañ kement hag e c'helle Bagheera ober, ar pikol naer buthon ar reier a vanas a-dal gantañ. Pa zeujont d'ur froud menez Bagheera a c'hounezaz tachenn dre ma reas ul lamm dreist e-keit ha ma neuñvias Kaa, e benn ha daou droatad gouzoug a-us d' an dour, nemet war ar plên adc'hounit e zale a eure Kaa.

130

- « Dre ar potailh torret am dieubas, » eme Vagheera pa voe deut serr-noz, ur c'herzher difonn n' out ket, nann !

- « Naon am eus, » eme Gaa. « Hag ouzhpenn glesker brizhellet o deus graet ac'hanon. »

- « Preñv... Buzhugenn, ha melen betek ar penn. »

- « Heñvel eo ! Deomp war-raok, » hag e seblante Kaa en em fuilhañ a-hed al leur, en ur zibab an hent berrañ gant e zaoulagad asur, hag o terc'hel dezhañ.

Er Favioù Sklas, Pobl ar Varmouzien n' oant tamm ebet o soñjal e mignoned Mowgli. Degaset o doa ar paotr d' ar Geoded Dilezet, hag evit ar mare ez oa stad enno ganto o-unan, Mowgli n' en doa morse a-raok gwelet ur geoded Indian, ha daoust ma oa tost da houmañ bezañ ur bern dismantraoù, sebezus ha pompus-tre oa he doare. Ur roue bennak gwechall-gozh en doa he savet war un dorgenn grenn. Gallout a rajec'h c'hoazh merzout ar straedoù pavezet a gase d' an dorioù dismantret e-lec'h ma chome a-ispilh skiriennoù prenn ouzh ar mudurunoù krignet gant ar mergl. Gwez o doa kresket e diabarzh hag e diavaez etre mein ar murioù ; diskaret oa bet ha dispennet ar c'hranelloù ha troellblantennoù gouez a istribilhe er-maez eus prenestoù an tourioù war ar mogerioù, e bodoù fuilh toupennek.

Ur palez bras disto a save war lein an dorgenn, ha faoutet oa marbr ar porzhioù-enor hag ar stivelloù, ha saotret gant ruz ha gwer. Ar bili er porzh-enor ma veze o vevañ gwechall olifanted ar roue a oa bet distrollet ha dibradet gant geotennoù ha gwez yaouank. Diouzh ar palez e c'hellfec'h spurmantañ renkadoù ha renkadoù a dier disto a oa anezho ar geoded hag a seblante bezañ terennoù mel goullou leuniet gant teñvalijenn ; an dolzenn vaen disneuz a oa bet un idolenn war al leurenn ma keje peder straed enni ; ar puñsoù hag ar riolennoù er c'hornioù straed ma oa kleuzet gwechall kibelloù dour evit an holl, bolzioù dismantret an temploù gant fiezennoù gouez o kreskiñ ouzh o c'hostezioù.

131

Ober a rae ar varmouzien eus an dachenn-se o c'hêr hag e kredent ober fae war Bobl ar Janglenn dre ma vevent er forest. Ha padal morse ne ouejont evit petra oa bet graet ar savadurioù na penaos ober ganto. Puchañ a rajent war gelc'h er rak-kambr da Guzul ar Roue da skrabañ o c'hwen hag e krede dezho bezañ tud ; pe e redent er-maez hag e-barzh an tiez disto ha berniañ en ur c'hogn plastrachoù ha brikennoù kozh, ha disoñjal pelec'h o doa o c'huzhet, pe en em gannañ hag huchal e bandennoù razailhek ha neuze paouez evit stagañ da c'hoari traoñ ha krec'h eus liesleurennoù liorz ar roue elec'h ma hejent ar bodoù roz hag an orañjezennoù evit ar blijadur da welout ar frouezh hag ar bleunioù o kouezhañ. Ergerzhout a raent holl ribouloù ha trepasoù teñval ar palez ar c'hantadoù kambrouigoù teñval, nemet morse ne zalc'hent soñj eus ar pezh o doa gwelet hag eus ar pezh n' o doa ket; mont a raent du-mañ du-hont e-giz-se a-unanoù, a zaouioù, a vandennoù hag e larent an eil d' egile ez oant oc'h ober evel an dud. Evañ a raent eus dour an eoglennoù hag e saotrent holl an dour, hag ez emgannent neuze abalamour dezhañ hag a sailhent holl a-gevret a vandennoù hag e huchent : « N' eus ket er janglenn nikun ken fur, ha mat ha poellek ha nerzhus

ha kuñv evel ar Bandar-Log ». Neuze holl e stagent betek ma teujont skuizh gant ar geoded ha ma tistrojont da lein ar gwez gant ar spi e teuje Pobl ar Janglenn da deurel pled outo.

Mowgli, a oa bet desavet dindan Lezenn ar Janglenn ne blije ket dezhañ pe ne gompene ket an doare-bevañ-se. Stlejet a voe er Favioù Sklas gant ar varmouzien diwezhat en abardaez, hag e-lec'h mont da gousket evel m' en dije graet Mowgli goude un hir a veaj, e stagjont da gorolliñ dorn ouzh dorn hag e kanjont o sonioù droch. Unan eus ar varmouzien a reas ur brezegenn hag a zisplegas d' e genseurte e verke kemeridigezh Mowgli un nevezinti en istor ar Bandar-Log, rak Mowgli a oa o vont da zeskiñ dezho penaos gweañ skourroù ha raoskl a-gevret d' en em wareziñ ouzh ar glav hag ar yenijenn. Mowgli a dapas krog er un dornad troell-blantennoù hag a stagas d' o flezhañ, hag e klaskas ar varmouzien ober eveltañ. Nemet a-benn nebeud-tre a vunutennoù ne voent mui gant o labour hag e stagjont da sachañ war lostoù o mignoned pe da lammat krec'h ha traoñ war o fevar fav en ur boursal.

- « Debrñ a garjen, » eme Vowgli, « un estren on el lodenn-mañ eus ar janglenn. Degasit boued din pe va lezit da chaseal dre amañ. »

132

Ugent pe dregont marmouz a lammas kuit da zegas dezhañ kraoñ ha pawpaws gouez ; met stagañ a rejont d' en em gannañ war an hent, hag e oa kalz re a dregas evit distreiñ d' ar ger gant ar pezh a vane eus ar frouezh. Gloazet ha fuloret kement hag e oa marnaoniet, e kantree Mowgli dre ar geoded dilezet en ur leuskel Garm Hemolc'h an Estren ur wech an amzer nemet dezhañ ne responte nikun hag e santas Mowgli en doa tizhet ul lec'h fall-tre hep mar ebet. « Kement tra en doa laret Baloo diwar-benn ar Bandar-Log a zo gwir, » e soñjas-eñ dezhañ e-unan. « N' o deus na Lezenn, na Garm Hemolc'h, na renerien - netra nemet gerioù diboell ha daouarnigoù laer preizher. E-giz-se ma varvan-me gant an naon amañ pe mar bezan-me lazhet e vo penn-da-benn dre va faot. Nemet rankout a ran klask distreiñ d' am janglenn va-unan. Sur on e vin kannet gant Baloo nemet gwell eo se eget chaseal delioù roz diod gant ar Bandar-Log. »

N' en doa ket kentoc'h kerzhet etrezek mur ar geoded ma sachas ar varmouzien anezhañ en a-dreñv, en ur larout dezhañ ne ouie ket pegen eürus e oa, hag o pinsañ anezhañ da zegas dezhañ anaoudegezh vat. Stardañ a reas e zent ha ne laras netra, nemet e teuas gant ar varmouzien o c'harmiñ betek ul leurenn a-us d' ar c'hibelloù maen-krag ruz a oa hanter leun a zour-glav. Bez' e oa un ti-hañv dismantret e marbr gwenn e-kreiz al leurenn, bet savet evit rouanezed marvet ur c'hantved a-raok. An doenn volzet a oa hanter gouezhet en he foull hag a stanke an trepas dindan zouar diouzh ar palez ma oa boas ar rouanezed da dremen drezañ nemet graet 'oa bet ar murioù gant skrammoù anezho rouedadoù marbr - peurvos kaer gwenn-laezh, enskantet gant agatennoù, kornalinennoù, mein-yalp ha mein-pers, ha pa savas al loar a-dreñv ar run e skedas a-dreuz ar rouedadoù en ur vannañ war al leur skeudoù heñvel ouzh brouderezhioù voulouz du.

Bloñset, c'hoant kousked ha naon dezhañ evel ma oa, Mowgli n' hellje ket mirout a c'hoarzhin pa stagas ar Bandar-Log, ugent war un dro, da zisplegañ dezhañ pegen bras ha fur ha start ha seven e oant, ha pegen diboell e oa kaout c'hoant da dec'hout diouto.

- « Ni zo bras. Ni zo libr. Ni zo souezhus. Ni zo ar bobl souezhusañ er janglenn a-bezh. Holl e laromp kement-se, ha setu ma tle bezañ gwir, a huchent. « Bremañ evel ma 'z out ur selaouer nevez ha ma c'hellez kas hor c'homzoù en-dro da Bobl ar Janglenn e doare ma c'hellfent teurel ple ouzhimp en amzer da zont, e fell dimp lavarout dit pep tra diwar-benn an dud dreist a zo ac'hanomp. »

133

Mowgli ne lavaras seurt a-enep, hag ez en em vodas ar varmouzien dre gantadoù ha kantadoù war al leurenn-lein da selaou o frezegeerien o kanañ meuleudioù ar Bandar-Log ha n' eus forzh peur e chome ur prezegeer a-sav da adaptapout e anal e huchent holl a-gevret : « Gwir eo ; holl e lavaromp se ». Mowgli a heje e benn, a wilc'he hag a lavare « ya » pa raent outañ ur goulenn

hag e benn a vezevenne gant ar safar.

Dantet eo bet ar re-mañ holl gant Tabaqui an aourgi, a laras Mowgli dezhañ e-unan ha bremañ e kollont o fenn. Hep mar ebet kement-mañ a zo *dewanee*, an diskianterezh. Daoust ha ne deont morse da gousket ? Setu ma 'z eus ur goumoulenn o vont da c'holeiñ al loar. Mar gellfe hepken bezañ ur goumoulenn tev a-walc'h e c'helljen klask redek kuit en deñvalijenn. Nemet, na skuizh on !

An hevelep koumoulenn a oa gortozet gant daou vignon mat en douvez dismantret ouzh traoñ mur ar geoded, rak Bagheera ha Kaa o c'houzout mat pegen dañjerus e oa Pobl ar Varmouzien e niveroù bras ne hetent ket mont a-benn da riskloù aner. Morse n' en em gann ar varmouzien nemet pa vezont kant ouzh unan, ha nebeut er janglenn a zo chalet gant seurt enkadennoù.

« Da vur ar c'huzh-heol e fell din mont, a hiboudas Kaa ha diskenn a rin buan war va lañs, dinaou al leurenn o talvezout din. Ne sailho ket o c'hantadoù war va c'hein, met... »

- « Ya goût a ouzon se, » eme Vagheera. Salv ma vije bet Baloo amañ ; ober a rankomp, avat, pezh a c'hellomp. Pa zeuio ar goumoulenn-mañ da c'holeiñ al loar, ez in etrezek al leurenn. Un doare kuzuliadeg a-zivout ar paotr a zalc'hont eno.

- « Hemolc'h spletus, » eme Gaa, feuls e zoare, hag e riklas etrezek mur ar c'huzh-heol. E c'hoarveze bezañ an nebeutañ dismantret anezho holl ha daleet e voe ar pikol naer ur pennad a-raok ma c'hellje kavout un hent dreist ar vein. Kuzhat a eure ar goumoulenn al loar, hag evel ma souezhe Mowgli gant ar pezh a c'hellje c'hoarvezout dizale, e klevas treid skañv Bagheera war al leurenn. Krapet en doa ar pantera du gant an diribin hogos hep trouz hag e oa o skeiñ - gwelloc'h e voe eget koll amzer o tantañ - a-gleiz hag a-zehou e-touesk ar varmouzien a oa en o fuch en-dro da Vowgli, e kelc'hioù dezho hanter-kant ha tri-ugent marmouz donder. Bez e voe un huchadenn a spouron hag a gonnann, ha neuze, evel ma strebote Bagheera war ar c'horfoù o torc'hwenial hag o winal dindanañ, e huchas ur marmouz : « N' eus ' met unan amañ ! Lazhit-heñ ! Lazhit ! »

134

Un druilhadr marmouzien oc'h en em zifreता, o tantañ, o krabisañ, o tispenn, o tiframañ, a glozas war Vagheera, e-keit ha ma tapas krog pemp pe c'hwec'h e Mowgli, e sachas war lein vur an ti-hañv hag e vountas dre an toull eus ar volz dismantret. Ur paotr bet desavet gant an dud a vije bet gloazet drouk, rak pemzek troatad mat e oa d' al lamm, nemet e kouezhas Mowgli evel m' en doa desket dezhañ Baloo kouezhañ hag e touaras war e dreid.

- « Chom aze a huchas ar varmouzien ken n' hor bezo graet o stal d' az mignoned, ha da c'houde e fell dimp c'hoari ganit - mar lez ar Bobl vinimus ac'hanout e buhez. »

- « Ni zo eus ar memes gwad, c'hwi ha me, » eme Vowgli, d' o heul hag e c'harment : « Ho remerket en deus ! c'hwiban en atredoù holl en-dro dezhañ hag e roas ar Galv un eil gwech, evit bezañ sur.

- « Neuze sso ! D' an traoñ ho kebell holl ! » eme un hanter dousen a vouezhioù boud (pep dismantr en India a zeu da vezañ deiz pe zeiz ur chomadur naered, hag an ti-hañv kozh a oa leun a naered kobra). « Arabat en em zifreता, Breur Bihan, rak da dreid a c'hellje ober droug dimp. »

Chom a eure Mowgli ken difiñv ha ma c'helle en ur spiañ dre doullou ar rouedad marbr hag en ur selaou storlok fuloret ar c'hrogad en dro d'ar pantera du - ar yudadennou hag ar gragailherezh hag an tousmac'h, ha pourserezh boud, raouliet Bagheera e-keit ha ma kile ha ma traste ha ma spluje dindan ar bernioù eus e enebourien. Evit ar wech kentañ abaoe ma oa ganet e oa Bagheera o stourm evit e vuhez.

- « Baloo ne dle ket bezañ pell. Ne vije ket deut Bagheera amañ e-unan-penn. » a soñjas Mowgli : ha neuze e charmas a-bouez-penn : « D' ar gibell. Bagheera ! Torimell war-du ar c'hibelloù dour ! Sko d' an dour !

135

Klevout a reas Bagheera, hag ar garm a laras dezhañ e oa saveteet Mowgli a roas dezhañ un nerzh-kalon nevez. Digeriñ a eure e hent gant un nerzh divent, meudad ha meudad eeun war ar c'hibelloù, en ur skeiñ didrouz. Ha setu diouzh ar vur dismantret an tostañ ouzh ar janglenn ma krogas garm brezel Baloo. Graet en doa an arzh eus e wellañ nemet n' en doa ket gellet erruout abretoc'h. « Bagheera, a c'harmas hen, setu me amañ. » Krimpañ a ran ! hastañ a ran ! *Ahuwora* Ruilhal a ra ar mein dindan va zreid. Gortozit mac'h erruin, o Bandar-Log mezhus-dreist ho kwelout ! Trealañ a reas da zifoupañ war al leurenn evit hepken sank-sankañ betek ar penn en ur wagennad varmouzien, nemet en em sonnañ a reas krak-ha-krenn war e zivlez hag en ur zigeriñ bras e favioù a-raok e stardas an niver brasañ a c'hellje stardañ, ha neuze e stagas da zarc'haouiñ gant ur bat-bat-bat reizhet mat evel talmoù fistilhek ur rod milin. Ur strapadenn hag ur bourbouilh a gemennas da Vowgli en doa Bagheera digoret e hent betek ar gibell ma n' hellje ket ar varmouzien mont d' e heul e-barzh. Ar Pantera a boanie da gaout e alan, e benn er-maez just a-rez an dour, e-pad ma chome ar varmouzien tri renkad anezho war an diri ruz, o lammat traoñ ha krec'h gant ar gonnar, dare da sailhañ warnañ a bep tu mar teufe er-maez da sikour Baloo. Bez' e voe neuze ma savas Bagheera e c'hroñj o tiverañ, hag en e zispi a leuskas Galv an Naer evit kaout gwarez : « Ni zo eus ar memes gwad, c'hwi ha me ! » Rak soñjal a rae en doa Kaa troet lost d' ar vunutenn diwezhañ. Zoken Baloo, hanter vouget dindan ar varmouzien war vevenn al leurenn n' helle mirout da fic'hañ pa glevas ar pantera du o c'houlenn skoazell.

Kaa a oa just nemetken deut a-benn eus e hent dreist da vur ar c'huzheol, o touarañ gant un tourtad a ziboufas ur maen-kabell e-barzh an danvez. N' oa tamm ebet e soñj da goll netra eus tu-gounit an dachenn hag ez en em rodellas ha dirodellas ur wech pe ziv, evit bezañ sur ez oa pep troatad eus e gorf hir dare d' e labour. E-keit-se holl e kendalc'has an emgann ouzh Baloo hag ar varmouzien a c'harme er gibell en-dro da Vagheera ha Mang, an askell-groc'hen, o nijellañ tu-mañ tu-hont, a gase-keleier eus an emgann meur dre ar janglenn a-bezh, betek ma trompilhe zoken Hathi, an Olifant Gouez, ha pell ac'hane bagadoù war skign eus Pobl ar Varmouzien a zihunas hag a zilammas dre hentoù uhel ar gwez war zikour o c'henseurted er « Favioù Sklas », ha safar ar c'hrogad a zihunas an holl evned-deiz, meur a vil douar tro-war-dro. Neuze eo e teuas Kaa war-eeun, prim, ha mall warnañ lazhañ. Nerzh emgannañ an naer buthon a zo e taol-stok he fenn harpet gant holl nerzh ha pouez he c'horf. Mar gellit faltaziañ ur goaf, pe un dourterez, pe ur morzholierez enni un hanter-donenn bouez embreget gant un ijin sioul sklas o vevañ en dornell anezhañ e c'hellit dre vras emskeudenniñ ouzh petra oa heñvel Kaa pa en em ganne. Un naer buthon pevar pe bemp troatad ment dezhi a c'hell skeiñ propik d' an douar un den mar sko anezhañ resis en e vruched, ha Kaa a oa dezhañ tregont troatad ment evel ma ouezit. E gentañ stokadenn a voe darc'haouet e-kreiz an engroez en-dro da Valoo hag a voe kaset didrouz ha sioul d' he fal gant ur genou kloz ha ne voe ket ezhomm eus un eil. Ar varmouzien a zivodas gant garmoù : « Kaa ! Kaa eo ! Redit ! Redit ! »

136

Remziadoù marmouzien a oa bet dalc'het da vezañ reizh dre an istorioù displeget dezho gant o re gozh diwar-benn Kaa, al laer noz, a c'helle riklañ a-hed ar skourroù ken sioul ha ma kresk ar man ha skrapañ kuit ar marmouz kreñvañ a vevas morse ; eus Kaa gozh a c'helle en em lakaat da vezañ ken heñvel-poch ouzh ur skourr disec'het pe ur c'hef brein ma c'helle ar re evezhiekañ bezañ touellet betek ma tape ar skourr krog enno ! Kaa oa an hini nemetañ a zouje ar varmouzien er janglenn, rak nikun anezho n' anaveze bevennoù e c'halloud, nikun anezho n' helle sellout outañ a-bann, ha nikun morse ne oa deut bev diouzh e stardadenn ha setu perak e redjont, o c'hagouilhat gant spouron, etrezek murioù ha toennoù an tier, ha Baloo a laoskas un huanadenn zon a frealz. Tevoc'h kalz

oa e foulinenn eget hini Bagheera ; kriz, avat, e oa bet gwallgaset en emgann. Neuze e tigoras Kaa e c'henou evit ar wech kentañ hag e leuskas ur gourc'hemenn c'hwibanet hir, hag ar varmouzien-diabell, mall warno o tilammat war skoazell ar Favioù Sklas a chomas a-sav e-lec'h ma oant o krenañ ken a blege ha ma strake dindan o fouez ar skourroù ac'hubet ganto. Ar varmouzien war ar murioù hag en tiez dilezet a baouezas da c'harmiñ hag er sioulder a gouezhas war ar geoded e klevas Mowgli Bagheera o stroñsañ e gostezioù gleb pa zeuas er-maez eus ar gibell. Neuze e tregernas adarre ar garm. Lammat a reas ar varmouzien uheloc'h war ar murioù. Pegañ a rejont ouzh kerc'henn an idolennoù bras e maen ha leuskel garmoù skiltr en ur c'hourlammat a-hed ar c'hranelloù, ha Mowgli, en ur zañsal en ti-hañv, a lakaas e lagad ouzh rouedad marbr ar speurenn hag a huchas e-giz ur gavan etre e zent a-raok, da ziskouez e zismegañs hag e fae.

- « Tenn ar bugel-den er-maez eus an toull trap-se ; n' hellan-me ober muioc'h, » a laras Bagheera bec'h warnañ. Hol lez da gemer ar bugel-den ha da vont. Bez' e c'hellont argadiñ adarre.

137

- « Ne fiñvint ket ken na roin urzh dezho. Chomit peoc'h c'hwi sso ! »

C'hwibanat a eure Kaa hag ar geoded a voe sioul ur wech muioc'h. « Met me ' gred e klevis ac'hanout o c'hervel. » Kement-mañ a voe evit Bagheera.

- « Me... Me a c'hell bezañ galvet e-pad an emgann, » a respontas Bagheera. - « Baloo, ha gloazet out ? »

- « Ne don ket sur n' o deus ket va dispennet en ur c'hant a arzhedigoù vihan, » eme Valoo parfet e zoare en ur hejañ ur c'har war-lerc'h un all. « Now ! Klač'h on. Kaa, me ' gred ez omp dleourien dit eus hor buhez... Bagheera ha me. »

- Ne vern ket. Pelec'h ar bugel-den ?

- « Amañ en un toull trap. N' hellan ket krapat er maez, » a huchas Mowgli. Kambleg ar volz dismantret a oa a-us d' e benn.

- « Kemerit hen kuit. Tripal a ra evel Mao ar Paun. Frikañ a raio hor re vihan, » a laras an naered kobra en diabarzh.

- « Hah ! » a laras Kaa, gant ur fic'hadenn. Mignoned en deus e pep lec'h, ar bugel-den-mañ - Kae war an a-dreñv, bugel-den. It da guzhat : « O Pobl ar Binim. Emaon o vont da ziskar ar vur. »

Pizh e sellas Kaa betek ma kavas ur skarr dislivet, e rouedad maen-marbr ar speurenn o verkañ ul lec'h skort, reiñ a eure daou pe dri daol skañv gant e benn evit muzuliañ pegeit oa ar speurenn ha neuze en ur zibradañ c'hwec'h troatad eus e gorf a-us d' al leur, e kasas d' ar pal gant beg e fri un hanter-dousenn a daolioù drastus gant e holl nerzh. Ar rouedad maen-marbr a frailhas hag a gouezhas en ur goumoulenn uloc'h hag atredoù, Mowgli a lammas dre an toull hag a 'n em strinkas etre Baloo ha Bagheera - ur vrec'h en-dro da bep kerc'henn c'halloudus.

- « Ha gloazet out ? » a laras Baloo en ur stardañ anezhañ flour.

- « Brevet on, naon am eus, ha bloñset on neket un nebeut ; met, oh, vil ha kriz o deus graet deoc'h, va Breudeur ! Gwadañ a rit. »

- « Re all, ivez, » a laras Bagheera, en ur lipat e vuzelloù hag en ur sellout ouzh ar varmouzien-marv war al leurenn hag en-dro d' ar gibell.

- « Ne deo netra, ne deo seurt, mar dout salv. O te va lorc'h e-touez an holl gleskered bihan ! » a glemmichas Baloo.

- « A se e varnimp diwezhatoc'h, » a laras Bagheera gant ur vouezh grenn na blijas tamm ebet da Vowgli. « 'Met sed amañ Kaa ma tleomp dezhañ an trec'h ha te da vuhez. Trugarez dezhañ hervez hor boazioù, Mowgli. »

Mowgli a droas hag a welas penn ar puthon meur o horellañ un troatad a-us d' e hini.

« E-giz-se setu amañ an denig, » a laras Kaa. « Flour kenañ eo e groc'hen ha ne deo ket ken disheñvel-se diouzh ar Bandar-Log. Taol evezh, Denig, na gemerin ac'hanout evit ur marmouz d' ur serr-noz bennak p' am bezo nevez zo kemmet va habid. »

- « Ni zo eus ur memes gwad, te ha me, » a respontas Mowgli. « Bet am eus bet diganit va buhez, en noz-mañ. Va freizh a vo da breizh mar tegouezh morse ganit kaout naon, O Kaa. »

- « Kant trugarez, Breur Bihan, » eme Gaa, daoust ma verve e zaoulagad. « Ha petra a c'hell lazhañ un hemolc'her ken hardizh ? Goulenn a ran ma c'hellin mont d' e heul kentañ tro ma 'z aio da vale. »

- « Ne lazhan netra, - re vihan on, - nemet degas a ouzon givri etrezek ar re a c'hell ober o mad anezho. Pa vezi goullo, deus em betek ha gwel mar laran ar wirionez. Un tamm ampartiz em eus er re-mañ [diskouez a eure e zaouarn], ha mar bezez un deiz en un toull-trap, e c'hellan paeañ an dle am eus dit, da Vagheera ha da Valoo, amañ. Hemolc'h spletus deoc'h holl, va mistri. »

- « Distaget mat, » a c'hrogas Baloo, « rak Mowgli en doa kaset en-dro ar gourc'hemennoù propik-tre. »

Diskenn skañv a eure an naer buthon he fenn e-pad ur vunutenn war skoaz Mowgli.

- « Ur galon vat hag un teod seven, » a laras-eñ. « Pell e tleont kas ac'hanout a-dreuz ar janglenn, Denig. Met bremañ kae ac'halen prim gant da vignoned. Kae ha kousk, rak kuzhat a ra al loar, ha pezh a zeu da heul ne deo ket mat e c'helljes e welout. »

Al loar a oa o tiskenn a-dreñv an torgennoù, hag ar renkadoù krenus a varmouzien, en em starde a-gevret war ar murioù hag ar c'hranelloù, a seblante frezilhonnoù truilhennek, ha distrantell a draoù. Baloo a ziskennas d' ar gibell evit evañ ur banne, ha Bagheera a stagas da lakaat e feur en urzh, e-keit ha ma save Kaa en ur riklañ betek kreiz al leurenn hag e javedoù a-gevret gant ur stlakadenn sklintin a droas warnañ selloù an holl varmouzien.

- « Diskenn a ra al loar, » a laras-heñ. « Daoust ha gouloù 'zo c'hoazh a-walc'h evit gwelout ? »

Diwar ar murioù e teuas ur c'hlemm, evel an avel e beg ar gwez : « Gwelout a reomp, O Kaa ».

- « Mat. Stagañ a ra bremañ ar C'horoll - Koroll Naon Kaa. Azezit sioul ha bezit war evezh. »

En em guilhañ div pe deir gwech a reas en ur pikol kelc'h en ur horellañ e benn a-zehou da gleiz. Neuze e stagas da ober ruilhennoù ha niveroù eizh gant e gorf ha tric'hornioù gludek, bouk a deuze e karzennoù, e pempkognegoù, e tuchennoù en em guilhet, morse o c'horregañ, morse o vuanaat, ha morse o paouez gant e son izel, boudinellus. Teñvaloc'h-teñval e teuas da vezañ, ken na steuzias a benn ar fin ar ruilhennoù kemmus, fiñvus, nemet e c'hellent klevout tarav ar skant.

Baloo ha Bagheera a vanas difiñv evel mein-bonn, en ur c'hrognal en o c'horzailhenn, krev o chouk o reudañ ha Mowgli a spie hag a zispourbelle e zaoulagad.

- « Bandar-Log, » a laras mouezh Kaa d' an diwezh « daoust hag e c'hellit fiñval troad pe zorn hep va urzh ? Komzit ! »

- « Hep da urzh n'hellomp fiñval troad pe zorn, O Kaa ! »

- « Mat ! Deuit holl ur c'hammed tostoc'h din. » Renkadoù ar varmouzien a luskas war-raok goustadik, ha Baloo ha Bagheera a reas ur c'hammed reut war-raok a-gevret ganto.

- « Tostoc'h ! » a c'hwibanas Kaa, hag holl e fiñvjont adarre.

Mowgli a lakaas e zaouarn war Baloo ha Bagheera d' o c'has kuit ac'halese gantañ hag e loc'has an daou bikol mil evel pa vijent bet dihunet diouzh un huñvre.

- « Dalc'h da zorn war va skoaz, » a hiboudas Bagheera. Dalc'h-heñ aze, pe e rankan distreiñ... rankan distreiñ davet Kaa. Aah ! »

- « Ne deo nemet Kaa gozh oc'h ober kelc'hioù war ar boultrenn, » a laras Mowgli ; deomp kuit ; hag an tri en em silas kuit dre un toull freuzh digor er murioù war-du ar janglenn.

140

- « Whoff ! » a laras Baloo, pa voe a-sav adarre dindan ar gwez sioul. « Biken ken ne fell din ober ur c'henstourmer eus Kaa, » hag e hejas e gorf penn-da-benn.

- « Gouzout a ra hiroc'h egedomp-ni, » a laras Bagheera o krenañ. « A-benn ur pennadig, mar bijen chomet, e vijen diskennet en e c'hourlañchenn. »

- « Meur a unan a gemero an hent-se a-raok ma savo al loar adarre, » a laras Baloo. « Bez' en do un hemolc'h spletus, hervez e c'hiz e-unan. »

- « Met da betra e tenne kement-se holl ? » a laras Mowgli, na ouie seurt eus galloudoù strobinañ un naer buthon. « Ne welis netra netra muioc'h eget ur pikol naer oc'h ober kelc'hioù diboell betek ma kouezhas an noz. Hag e vin a oa kignet holl. Ho ! Ho ! »

- « Mowgli, » eme Vagheera gant imor, « kignet oa e fri dre da giriegezh ; ha va diskouarn, va c'hostezioù, va favioù, ha choug Baloo hag e ziskoaz a zo dantet dre da giriegezh. » Na Baloo na Bagheera ne vint gouest da chaseal gant plijadur e-pad meur a zevezh.

- « Ne deo netra, » eme Valoo ; « bet hon eus ar bugel-den en-dro. »

- « Gwir eo ; nemet koustet en deus deomp kalz : en amzer a c'hellje bezañ bet implijet en hemolc'h spletus, e gloazioù, e krev - hanter zivlevet eo din va livenn gein eus ur penn d' an all - hag ar gwashañ holl en enor. Rak dalc'h soñj, Mowgli, Me, ar Pantera Du, a voe ret din gervel Kaa war va sikour, ha Baloo ha me ni zo bet hon daou mezevellet evel evnedigoù gant Koroll an Naon. Kement-mañ holl, Bugel-Den a zo deut diouzh m' out bet o c'hoari gant ar Bandar-Log. »

- « Gwir, gwir eo, » eme Vowgli gant doan. « Bez' ez on ur bugel-den drouk, ha va c'halon a zo bihan em c'hreiz. »

- « Mf ! Petra lavar Lezenn ar Janglenn, Baloo ? »

N' en doa Baloo tamm c'hoant da re vec'hiañ Mowgli gant ur c'hastiz ouzhpenn, nemet n' hellfe ket touellañ al Lezenn, setu ma valbouzas : « Morse doan ne dalv kastiz. Nemet dalc'h soñj, Bagheera, gwall vihan eo ».

- « Soñj a zalc'hin ; nemet un dra fall en deus graet hag an taolioù a dle bezañ roet bremañ. Mowgli hag un dra bennak ac'h eus da larout ? »

- « Netra. Fall am eus graet. Baloo ha te, c'hwi a zo gloazet. Just eo ! »

141

Bagheera a zistagas gantañ un hanter-dousenn a glapennadoù karantezus ; a berzh ur pantera boan m'o dije digousket unan eus e re vihan dezhañ, nemet evit ur paotr seizh vloaz oad dezhañ, e talvezent ur c'hastiz garv a-walc'h da reiñ c'hoant deoc'h d' e bellaat diouzh ho kroc'hen. Pa voe echu holl gantañ, e strevias Mowgli, hag e savas en e sav hep ur ger.

- « Bremañ, » eme Vagheera, « lamm war va c'hein, Breur Bihan, ha ni zistroio d' ar gêr. »

Unan eus perzhioù-mat Lezenn ar Janglenn eo e peurbae ar c'hastiz an holl zleoù. Trubuilh ebet ken da gaout da c'houde.

Gouzizañ a eure Mowgli war gein Vagheera hag ez en em roas d' ur c'housk ken doun ma ne zihunas tamm ebet pa voe diskennet ouzh kostez Mamm-Vleiz er c'hev, o zi.

29 Kerzu 1962.

Diwar RUDYARD KIPLING.

EVIT AN HOLL
DIAMANTOU KEROULAZ
romant gant Roparz Hemon
20 skouerenn war Arches 32 lur
30 skouerenn war Lafurna 25 lur
war baper all 16 lur

ABROBIN
gant Yeun ar Gow
20 skouerenn war Rives 25 lur
30 skouerenn war Lafuma 18 lur
war baper all 12 lur

R. HUON, 2, Venelle Poulbriquen, Brest
- C. C. P. 1629-14 Rennes -

Ur romantour kembraek en naontekvet kantved : DANIEL OWEN

I.

Bet he deus Kembre en XIXvet kantved pezh n' he deus ket bet Breizh betek-hen : ur gwir romantour, ma n' eo ket ur romantour meur.

Ganet eo bet Daniel Owen en hanterenn gentañ, an 19vet kantved, e 1836. Marv eo er bloaz 1895. Pezh a zo heverk eo n' en deus embannet e skridoù nemet diwezhat a-walc'h, war-dro dibenn ar c'hantved. Setu a-hend-all roll e oberoù :

- **Offrymau neilltuaeth** (Profoù an « agostezourion » « dissidents »). Prezegennoù ha poltredoù tud heverk eus ar vetodistiezh. 1876-1879.
- **Y dreflan. Ei bobl a'i phethau.** (Ar gêrig. He zud hag he zraoù). 1879-1881.
- **Hunangofiant Rhys Lewis.** (Eñvorennoù Rhys Lewis). 1882-1885.
- **Y siswrn.** (Ar sizailhoù). Barzhoniezh, skridoù, istorioù. 1888.
- **Profedigaethau Enoc Huws.** (Trubuilhoù Enoc Huws). 1890-1892.
- **Gwen Tomos, merch y Wernddu.** (Gwenn Tomas, merc'h ar Wern zu). 1893-1894.
- **Straeon y Pentan.** (Kontadennoù an oaled). 1895.

Evel ma weler, romantoù a ya d' ober ar pep brasañ eus oberenn Daniel Owen. Liesdoare a-walc'h eo e skridoù evelato ha, da skouer, disheñvel krenn eo awenadur ar c'hontadennoù diouzh hini ar romantoù peurvuiañ.

143

II.

Ar pezh a daoler evezh outañ diouzhtu o lenn ar romantoù am eus meneget uheloc'h eo ar romantegzh anezho. Er c'heñver-se n' int ket hep degas soñj eus oberoù ar skrivagner saoz Dickens a embannas e skridoù nebeut amzer a-raok ar C'hembread. Bepred ez eus en destenn un elfenn visterius ha skrijus ha na vez dizoloet nemet e diwezh al levr peurliesañ. Da skouer, e-barzh « Y dreflan » : anv a zo penn-da-benn ar romant eus mab ur metodist a-zoare a zo e penn oberoù mat ar chapel. Diheñchet eo bet gant Ismael, mezvier ha den digredenn ; deuet eo ar mab-se da vezañ e unan ur mezvier ; ken eo aet ar stal gantañ da netra : ranket en deus divroañ. Echuiñ a ra e damm buhez en ospital, evel dres ; en diwezh holl e tistro ha degemeret eo er gêr evel mab foran an aviel e gwirionez. Ma varv en diwezh, adunvanet gant ar relijion, etre divrec'h e dad hag e vamm. Hogen kement-se holl ned eo diskuliet deomp nemet e dibenn al levr penn-da-benn. Meneget n' eo ken an istor a-ziaarak.

E-barzh « Rhys Lewis » ez eo tad an haroz kudenn ar romant : n' ouzer ket mat piv eo nemet ez eo un iwerzhonad gouez, tost d' e vanne - ar pec'hed gwashañ e-doug ren an dirwestourion - garv e-keñver e wreg, en deus ranket tec'hout diouzh e vro war-lerc'h n' ouzer peseurt torfed. Diheñchet gant e vreur en em zikouez bep an amzer o tont da dintal ouzh ar vamm gaezh ha paour a-walc'h. Abenn ar fin, da heul degouezhennoù stank ha liesseurt, en em gavo Rhys Lewis e Lerpoul, e-harz gwele e dad a zo d' ar c'houlz-se e par ar marv. Hep levnez ebet rak kas en deus ouzh an den-se a zo bet kiriek da walleur e vamm.

N' eus ket kement a zarvoudoù fromus ha dreistordinal e-barzh « Gwen Tomos

». Padal e tizoloer en diwezh ez eo dimezet endeo ar « mestr-tir » (« landlord »), da zeiz e eured dres, hag an dra-se a zo diskuliet gant ur wrac'h kozh disprizet gant an holl, Nansi, a anavez sekredoù tud ar c'hastell.

144

E-barzh « Profedigaethau Enoc Huws » ez eo gwashoc'h al luziadell eget er romantoù all. En diwezh holl e tiskulier deomp ez eo Enoc Huws breur ar plac'h edo o taremprediñ abaoe ur pennad hir a amzer : displegañ a reer deomp penaos ar c'habiten Trefor (« kabiten a genwerzh » hepmuiken) en deus touellet fiziañs e vestr ha lorbet merc'h hemañ : Enoc a zo bet ganet diwar an darempredoù-mañ. Marv eo ar plac'h-se a-raok bezañ resevet pardon he zad. Dilezet eo bet ar mab bihan. A-c'houdevezh e timezas an hailhon a lorbour en ur gêr m' oa bet desavet Enoc enni, gant ur vaouez a zoujañs, hag en devoe diganti ur verc'h, Susi : e karantez houmañ e kouezhas Enoc, na petra 'ta. Evurusamant e erruas an tad kozh e poent da lakaat urzh en traoù. A-hend-all e echu mat ar romant : mervel a ra an tad fallakr diwar ur c'hofad wiski ha Susi koulz hag Enoc a zinod pep a zanvez pried, da zimeziñ evit mat en dro-mañ.

III

Arabat e vefe barn romantoù Daniel Owen diouzh ar steuennoù am eus nevez displeget berr-ha-berr. Estreget feuilhonoù e-giz ar re a save ar Floc'h gwechall evit ar « Bobl » ez eo romantoù ar C'hembread. Da gentañ e roont un daolenn pervezh a-walc'h eus buhez kevredigezh Kembre er c'hantbed tremenet. Houmañ avat a oa relijiel da gentañ ha rak-se e talc'h ar relijion ken bras ur roll en istorioù-se, ar relijion vat - ar vetodistiezh - koulz hag ar relijion fall, hini an iliz a-berzh-stad. Eveljust ne vank ket ar bruderezh enno. Pastor metodistat e oa ar skrivagner hag, evel dres, n' eo ket gwall dener ouzh paotred an iliz saoz. Dispar eo er c'heñver-se ar « person » a zo bet livet gant Daniel Owen e-barzh « Gwen Tomos ». Diskouezet eo evel un den dam-zizesk, izelek dirak ar « vistri-tir », ar berc'henned douar bras, an noblañsoù, prest avat d' o zraisañ pa gavo tro, hep karantez kristen ebet ; soñjit : stlakañ a ra an daouarn ouzh Herri, breur Gwen, pa vez oc'h en em gannañ gant mab ar c'hastell en doa e zaeet en ostaleri (lamm en devo mab ar c'hastell evit brasañ plijadur ar person) ; erfin, si gwashañ, kavout a ra ar person re vat ar chervad hag ar boeson zoken.

Da vezañ reizh e rankan anzav n' eo ket diskouezet ar person evel un hailhon. Ne c'hell ket ar skrivagner chom hep bezañ douget dezhañ un tamm bennak : plijout a ra dezhañ e vevder, anat mat ez eo. Diouzh un tu all e vefe prest a-walc'h Daniel Owen da vousec'hoarzhin pa vez o livañ vertuz reut ar Vetodisted, da skouer hini tad Elin, mignonez Wen. Hogen n' eus mar ebet : mard eo izili an « iliz » tud onest peurvuiañ, dister avat bepred, ne gaver ar « Sent » nemet er « chapel ». Evel-se e teu Gwen d' en em gonvertisañ - o plantañ malis leizh kof he zad - netra nemet goude bezañ kejet gant ur « prezegour » metodistat ken kaer ma touge e zremm testeni a c'hras Doue.

145

Dre ar munud e anavez buhez relijiel ha deoliezh ar Vetodisted : ar « Skol sul » hag ar c'hatekiz evit ar vugale e-barzh « Rhys Lewis » da skouer ; an ofisoù, ar « prezennoù » a ro kement a vrud da zarn eus ar bastored bodadegoù renerion ar chapel ; roll ar « vlenierion » (« blaenoriaid »), harperion « lik » ar « brezegourion » - en holl un urzhiadur relijiel disheñvel diouzh an hini a anavezomp en iliz katolik e Breizh. Erfin e kaver ar « Seiat » (ur ger displeberet diwar ar saozneg « Society ») a zo un tammig e-giz emvod ar Sent, ar re a gemer a relijion a-zevri ; ne vez resevet enni nemet ar re zirebech. Evit lavarout ar wirionez ne gred ket Daniel Owen asuriñ ez eo an ensavadur-se mat ha disi e pep keñver : rak eno ne gofez ket unan e bec'hedoù hepken, hogen, pa vez tro, re e nesañ war ar marc'had, moarvat evit reiñ tu d' an torfetour da anzav e fazi ha da wellaat hogen ivez evit goulenn e ve skarzhet diouzh emvod ar Sent ma nac'h diskouez keuz d' ar gwall en deus graet. Setu dres pezh a c'hoarvez gant Bob, breur Rhys ha mab Mary Lewis, unan a sentezed ar Seiat : kannet e oa bet e vreur bihan Rhys en un doare divalav kenañ gant ar mestr skol - ur soudard kozh en doa graet brezel gwechall a-enep Boni, Napoleon ha nammet a-hend-all, ur

c'har goad dezhañ - hag evit veñjiñ e vreur en doa Bob d' e dro roet ur roustad a feson d' ar fallakr. Tamallet gant ur pilpouz bennak en doa diskleriet Bob n' en doa tamm keuz ebet d' ar pezh en doa grae rak reizh e oa. M' o doa ranket an holl e « ziezelañ », kerse enno ha ranngalonet.

Gizioù relijiel ha pratikoù devot all ar brotestanted a zo taolennet ivez gant ar skrivagner : da skouer, an abadennoù pediñ e ti hemañ pe egile - hag a benn ar fin e ti Nansi, ar « sorserez » he deus brud un tammig da vezañ gwerzhed hec'h ene d' an Droukspered : dav eo lenn ar pennad-se leun a fent hag a gizidigezh.

IV.

Prederiet e oa Daniel Owen gant kudennoù praktel ar relijion, pezh n'eo ket souezh peogwir e oa pastor.

146

Ur romant e-giz « Y dreflan » dres a zo mennet da dresañ deomp penaos e teu ur pastor da ober e annez en ur chapel hag eñ galvet kuzul ar chapel, peseurt skoilhoù a sav dirazañ, penaos e teu da zimeziñ en diwezh. War un dro eo livet buhez izili ar chapel, ar re vat koulz hag ar re fall, Robert Pugh koulz ha Jeremiah Jenkins, ar skroker skragh a goll brud vat ar chapelourion dre en em ziskouez dizonest en e aferioù ha didruez e-keñver an dud paour. Ouzhpenn-se e ro ar skrivagner keloù diwar-benn sent ar barrez, Benjamin Prys, « konvertiset » gwechall, chomet seizet, bevet gant e wreg hogen o c'houzañv gant ur basianted santel ; ar baourez Sian Jones n' he deus nemet div yar d' en em vevañ, a dremen hec'h amzer o pediñ evit ar bec'herion, a varv evel ur santez en diwezh ; ar marc'hadour mat a ouestl e arc'hant hag e amzer da oberoù ar chapel.

C'hoarvezout a ra gant ar skrivagner zoken choukañ pennadoù a-bezh gouestlet da gudennoù ar bastored en o « chapel ». Anv a zo eus ar pastor Simon e-barzh « Enoc Huws », da skouer. Hemañ a zo un den a youl vat, reizh, desket bras zoken hogen na c'hell ket ober berzh en arbenn d' e zeskadurezh end-eeun marteze. Difur a-walc'h eo evit ober anv dirak e « barrezianiz », tud didro a-walc'h, eus daelennoù modern a-enep d' ar relijion, daelennoù a oa diazezet neuze war labourioù Darwin, evit o dizarbenn sañset, hogen e fed evit trubuilhañ en aner an eneoù ha n' o doa ket klevet kel a-ziagent a hevelep diaesterioù : reiñ a rae c'hoant d' an dud fidel lenn levrioù ha n' ouient ket an talbennoù anezho zoken a-raok. A-benn ar fin e tivro ar c'haezh pastor da Amerika goude bezañ graet tro-wenn en e « barrez ». Moarvat e felle da Zaniel Owen kenteliañ e genvreudeur er pennadoù-se ha diskouez dezho ne oa ket yac'hus lenn re a levrioù saoznek hogen ret eo anzav ez eo ar pajennadoù-se un tammig er-maez eus testenn ar romant.

V.

E gwirionez, liesdoare eo an daolenn eus ar gevredigezh kembreat en deus treset Daniel Owen deomp. Ha n' eo ket ar relijion enni hec'h unan en deus diskouezet deomp hogen he darempredoù gant ar renkad-mañ-renkad. Da skouer, harpet eo an iliz a-berzh-stad gant ar berc'henned douar bras hag ar re a aparchant outo e stumm pe stumm. Anat eo an dra-se e-barzh « Rhys Lewis » hogen muioc'h c'hoazh e-barzh «Gwen Tomos ». Eno n' eo ket hepken paotr ar c'hastell a zo sikour pennañ ar person hogen e verour ivez, tad Gwen hag Herri, a zo feal d' an iliz abalamour d' ar mestr tir. Darempredet eo ar chapel er c'hontrol gant an dud dister, an dud didro, ar geizh e-giz mamm Rhys hag a zo bet dilezet gant he gwaz, a vev hepken diwar ar gopr a vez degaset d' ar gêr gant he mab ; darempredet eo ivez gant kouerion dishual evel tad Elin e-barzh ar romant « Gwen Tomos » pe c'hoazh gant kenwerzhourion dieub ha na zleont netra da vestr ebet : ar re-se eo a lak ar chapelioù da vevañ hag a velestr gant urzh ha furnezh madoù o breuriezhoù (Kv. kontadennoù « Straeon ar pentan » er c'heñver-se).

147

Dav eo anzav : ar « vistri-tir » n' int ket gwelet mat. Moarvat e roer d'

ar « mestr-tir » kozh e-barzh « Gwen Tomos » un nebeut perzhioù mat : haelled, dellezegezh, reizhded zoken, hogen e vab a zo un ampouailh eus ar gwashañ : diegus, didalvez, garv, gaouiad, toueller, lorbour, lik, mezhvier, h.a. Re binvidigezh a noazh, 'keta. Metodistiezh an amzer-se a gerzhe dorn-ouzh-dorn gant frankizouriezh.

E-barzh « Rhys Lewis » ne c'hoarie ket ar perc'henn douar ken bras roll hogen a-walc'h hen anavezet evit meizañ ez eus anezhañ un den kriz, didruez ha digalon : pa vez barnet Bob hag e genseurted da heul ur c'hrogad c'hoarvezet war-lerc'h un displegadedeg gant ar vengleuzierion, da geñver un harz-labour, en em gav ar « mestr-tir », evel m' eo kaer gortoz, e-touez gwashañ enebourion ar vicherourion.

VI.

Estreget tud ar renkadoù-se a vez taolennet gant Daniel Owen eveljust. Bourrañ a ra kalz muioc'h o plediñ gant tud eus ar bobl, chomet paour : mamm Rhys Lewis, lakaomp, he mab Bob en em aberzh evit e gamaladed hag a varv en ur gwall zarvoud en diwezh ; ivez bourc'hizion vihan, deuet eus ar bobl ha graet berzh ganto, kenwerzhourion onest, re onest evit dont da vezañ pinvidik mor : Abel Hughes e-barzh « Rhys Lewis », Enoc Huws e unan e-barzh ar romant a zoug e anv ; juloded ma karit, hogen digamambre hag a chom da gentañ penn tud dishual. Ar re-se, e-giz m' em eus merket, a zo harperion ha skorerion wellañ ar gredenn, a ro tu d'ar chapel da vevañ gant o frofoù, a ouestl o amzer vak dezhi, e-giz Robert Pugh e-barzh « Y dreflan ».

En un doare souezhus a-walc'h evidomp Breizhiz ne gaver ket kement-se a gouerion e-barzh oberenn Daniel Owen. Ret eo lakaat a-gostez tiegezh ar Wernddu er romant « Gwen Tomos » hag am eus meneget endeo, pe tiegezh Elin, mignonez Wen, kouerion dizalc'h ha feal d' ar Vetodistiezh.

148

Ur plas ispisial, sur mat, a ranker reiñ d' ar « C'habiten Trefor », den a afer, den a arc'hant. E sell ur pastor eus ur gredenn sikouret dreist-holl gant kenwerzhourion etre pe vihan ne c'hell seurt den bezañ nemet ur gwall zen, un den diaoulek. Dileuriañ a ra mat Daniel Owen amañ menoz ar vourc'hizion vihan o doa disfizians kentoc'h ouzh ar gapitalouriezh oc'h astenn e Kembre d' ar c'houlz-se. Dija en doa pouezet ar skrivagner war an eneberezh etre micherourion ha kapitalourion (dilez-labour, displegadedoù, h.a.) e-barzh « Rhys Lewis » ; er romant-se avat e lakay anat dizonestiz ar re a glask sevel aferioù meur gant arc'hant ar re all hag a rivin anezho en diwezh.

Kement-se ne dalv ket ez eo Daniel Owen kanmeulour ar c'henwerzhour bihan. Ober a ra un diforc'h etre ar varc'hadourion na vevont nemet evit o c'henwerzh e-giz Smart e-barzh « Y dreflan », heulierion an iliz saoz ha saoznegerion war ar marc'had (eveljust !) hag ar genwerzhourion gristen a soñj da gentañ er relijion (1).

Dre vras e ro Daniel Owen un daolenn resis eus stad kevredigezhel e vro er c'hantved tremenet : enebiezh etre iliz ha chapel, etre perc'henned vras ha merourion pe gouerion dieub, etre kenwerzhourion ha tud a arc'hant. Talvoudus bras e vefe e oberenn pa ne ve nemet er c'heñver-se.

(1) Doareoù all eus kevredigezh Kembre d' an ampoent a zo diskouezet deomp : dirwestouriezh ha divroerezh, evadegoù da geñver an douaridigezhioù, emgannoù kilheion. Eveljust ne varc'hata ket ket Daniel Owen da sarmonal - pezh a zo natur a-walc'h evitañ - pa ra anv eus gwall voazamantoù zo.

VII.

Ouzhpenn an dalvoudegezh-se e-keñver studi ar gevredigezh a zo e-barzh romantoù Daniel Owen avat. Un tresour eneoù ez eo bet ivez.

« Rhys Lewis » eo ar romant dudiusañ en deus savet diouzh ar savboent-se, marteze a-walc'h dre m' en deus lakaet ar skrivagner ennañ kalz eus e vuhez-eñ. Ken resis eo ar pennadoù kentañ da skouer maz eo diaes krediñ e vijent bet faltaziet gant ar skrivagner. Istor Roperzh ar soudard kozh a zo gantañ liv ur wirionez skodegus. Displeget em eus dija piv oa ar Roperzh-se : ur soudard kozh en doa en em gannet a-enep da vBoní (« Napoleon ») hag en doa bet un tamm leve da vezañ stourmet evit Breizh-Veur (da notañ eo n' eus ket a Zaniel Owen ur broadelour kembreat emskiantek). Ar pañsion-se avat n' eo ket a-walc'h d' e vevañ ha rak-se en deus ranket plediñ gant un doare skol e-lec'h e tesker kroaz-doue d' ar vugale, gant bazhadoù e-leizh, dindan renadurezh ar « person », na piv 'ta ! N' em eus ket soñj bezañ kavet e nep oberenn lennegel ken buhezek poltred eus ur skolaer dizesk ha drouk evel ma kaver e derou Rhys Lewis : ret eo en dije dalc'het Daniel Owen un eñvor spontus eus e vloavezhioù skol kentañ.

E-barzh ar romant-se - aozet fall, tuzum, diskempenn dre vras - eo e kejer gant an temzoù-spered a dud ar sebezhusañ. An haroz anezhañ n' eo ket Rhys Lewis evel ma rofe an talbenn a-walc'h da grediñ hogen Mary Lewis, ar vamm. Moarvat, adarre, e ra ar skrivagner gant eñvorennoù resis diwar amzer e vugaleaj hogen n' eus mar ebet en deus mennet ivez tresañ patrom ar vamm gristen. Ne vev Mary Lewis nemet gant soñj Doue, e sell eus an neñv ; gouzout a ra ar bibl dindan eñvor ; ken intret eo he speredegezh gant ar skritur santel ma teu ganti bepred bommoù anezhi, en desped dezhi koulz lavaret. Dreist-holl, avat, ez eus anezhi ur santez a zalc'h d' ar feiz en trubuילוù gwashañ, a vir bepred ar garantez evit Doue hag an nesañ, evit ar re o deus graet ar brasañ droug dezhi zoken, pa gaser he mab d' an toull-bac'h e gaou, da skouer, evit ur mestaol sevenet e-pad un dilez-labour, ur mestaol ha n' oa ket lodek ennañ tamm ebet ; mirout a ra ar feiz bepred pa varv he mab en ur gwall-zarvoud er vengleuz, he mab henañ a zo he sikour nemeti peogwir e oa e unan o tegas ur gopr er gêr. An amprou poaniusañ evit ar vamm gristen-se eo gwelout he mab o pellaat d' ur mare diouzh ar gredenn gozh peogwir n' eo ket evit degemer an direizhded er bed-mañ : kavout a ra dezhañ ez eo an « iliz » diseblant ouzh mad e genvicherourion. Meur a wech e tamallo Mary Lewis ar « saozneg milliget » da vezañ lamet digant he mab donezon dibriz ar feiz ha da vezañ roet brall d' e ziarvaroù kent. Ul levenez c'hwerv e vezo eviti klevout he mab o tiskleriañ, e par ar marv, gloazet grevus ha dallet, en deus kavet a-benn an diwezh « ar sklerijenn ».

E gwirionez, evel ma lavaren, ne vev Mary Lewis nemet evit ar feiz. Rak-se eo bet eviti darvoud bras he buhez koñversidigezh he daou vignon Tomas ha Barbara Bartley, an daou bried dinoaz ha dinamm, dispered ivez un tamm, karantezus avat ha n' o doa ket un hir a bennad hent d'ober da gavout Doue.

Ur fazi e vefe krediñ en deus graet Daniel Owen eus penn-roll e romant un doare skeudenn devot divuhez : gouezet en deus tresañ he doare diavaez koulz hag he buhez diabarzh. Empennet en deus anezhi evel ma c'helle hen ober un arzour gwirion.

N' eo ket souezhus avat ma n' eo ket ken pinvidik tresadur-ene ar rolloù all, evito da vezañ buhezek kenañ evelato. Evel-just, aozer sañset an «khunangofiant », eil mab Mary Lewis a zo un tammig disliv. E verk-anaout pennañ eo dres ar garantez evit e vamm a zegas anezhañ d' ur mare a arvar da ober evel ar gatoliked - hen anzav a ra gant mezh -, da bediñ anaon e vamm da zont war e sikour. Dalc'h e zrama-eñ eo e c'halvedigezh « prezegour » hag a zo skoillet gant tremenvan e vamm peogwir n' en deus tamm arc'hant ebet da gas e studioù da benn. A-hend-all, etretant, en deus kavet fred e stal Abel Hughes ha deuet eo ivez da ankouaat ar relijion tamm pe damm. Ken na zeu dezhañ endro gras Doue, a gemm e vuhez penn-da-benn : meizañ a ra e bec'hed hag en em dreiñ a ra ouzh Doue da vat. Neuze eo e ra Rhys Lewis e soñj da vont da bastor daoust dezhañ bezañ eus un tiegezh amreizh peogwir ne oar den petra eo deuet e dad da vezañ. Evurusamant en deus kavet ur mignon feal d' e skoazellañ da vont gant e hent hag a ouezas e aliañ eus ar gwellañ : Abel Hughes e vestr an hini eo. Hemañ, siwazh,

a zo skoet gant ur marv trumm. D' un dra bennak a vad e tenn ar gwall-zarvoud-se peogwir en deus Abel legadet dezhañ un tamm arc'hant da ober e studioù. Ouzhpenn-se eo dieubet diouzh un drevell ha na zeree ket outañ.

Adkavout a reomp Rhys er « Bala » e-lec'h e heuilh kentelioù ar skolaj. Eno eo gweladennet gant Barbara ha Thomas Bartley mignoned kozh e vamm ha bet koñvertiset gant houmañ. Echuiñ a ra istor Rhys gant un droiad e Lerpoul, kêr m' emañ Wil Bryan, karnalad a-vihanik da Rhys, o chom enni. Eno e kav an tu da ziluziañ mister e c'hanedigezh en ur gejout gant e dad a zo war e dremenvan. E gwirionez, evel maz eo Rhys daneveller an istor penn-da-benn n' eo ket aes atav merzout e dro-spered ; teurel a ra muioc'h evezh ouzh ar re all eget outañ e unan, nemet da goulz e goñversidigezh. Un adskeud eus e vamm eo Rhys, relijiel en e zonañ, lent, avat, ankeniet : damveneg a ra eus barradoù digalon ha « spered izel » a grog ennañ a-wechoù ; d' ar c'houlz ma stag da skrivañ e « emgounlevr » emañ gant ur c'hleñved marvus sañset hag ober a reer anv eus an droukverzh a zo c'hoarvezet gantañ en e bastorelezh hogen kement-se n'eo ket displeget. Danvez un istor all, hini ar « pastor diwar ar maez » a oa e «Rhys Lewis » ha n' eo ket bet savet morse.

151
IX.

Iskis a-walc'h en ur stumm : buhezec'h eo tudennoù all an danevell. Abel Hughes, am eus meneget endeo, lakaomp, a zo patrom ar c'henwerzhour kristen onest, chomet dizemez a-hend-all, o reiñ e amzer hag e arc'hant da harpañ ar «gaoz », ar chapel, an oberoù relijiel, habask, aketus, gouest da gompren kudennoù buhez an ene, o treiñ da tener koustiañs a-wechoù, evit sikour Rhys d' ar mare m' en deus ezhomm.

Bob a zo disheñvel diouzh ar rumm tud relijiel-se. Moarvat en deus ur garantez divent evit e vamm hag eñ a zo an difenner anezhi goude kimiad an tad. Hogen ouzhpenn-se ez eo : un den kadarn ez eo, prest da gemer penn emsav ar vicherourion ; douget eo d' ar studi a-hend-all ; desket eo bet ar saozneg gantañ d'ur c'houlz ma oa an anaoudegezh eus ar yezh-se un dra dibaot e Kembre. Krignet eo avat gant an arvar ha moarvat ez eus un elfenn fromus e temz-spered an den yaouank-mañ en em aberzh evit e vamm hag e genvicherourion, a zo savet dre e labour spered dreist d' ar re all, a zo trubuilhet e goustiañs avat ha na adkav ar peoc'h nemet e par ar marv.

E-keñver an holl dudennou-se en deus ar skrivagner empennet ivez rolloù all a ziskouez troioù-spered diforc'h mat diouzh ar re am eus klasket displegañ a-gent. Bez ez eus tud eeun e-giz Tomas ha Barbara Bartley a zo reizh ha vertuzus dre natur hag int priedoù disi hag a zeu d' ar relijion war-lerc'h marv o mab Seth (tremenvan hennezh a zo unan eus fromusañ pennadoù al levr : un inosant bihan eo Seth). Madelezhus meurbet int bet atav e-keñver Mary Lewis, dreist-holl avat da geñver harzidigezh ha marv Bob ar mab henañ. Daoust maz int koñvertiset en diwezh en deus graet Daniel Owen anezho tud fentus ha dinoaz. Barbara a gar kement he gwaz ma trevez anezhañ e kement tra a ra ; n' hell ket Tomas distagañ ur ger hep ma hejfe he fenn da ziskouez emañ a-du gantañ. Gant kalz a garantez en deus ar skrivagner treset ar skeudenn anezho.

152
X.

Hogen ar roll en deus faltaziet ar skrivagner da lakaat keñver-ha-keñver gant hini an dud devot eo hini Wil Bryan, mignon Rhys Lewis. Evit Daniel Owen ez eo Wil Bryan den ar bed, den an natur : « feal d' an natur » eo e c'her-stur ; bez ez eus anezhañ a-se un den reizh, onest, didro, hep soñj eus Doue na sikour eus e berzh (pezh na dalv ket ez eo a-enep d' ar relijion hag en defe ur brederouriezh diouti hec'h unan ; tamm ebet ! Nemet n' en deus ket skiant ar gevrinelezh, setu holl ha yezh an dud devot a zo sinaeg evitañ). Ar c'hemm a zo etrezañ hag e vignoned eo n'eo ket evit meizañ ez eo ur « pec'her » (ar galvinadegezh eo kelennadurezh ar Vetodisted). E gwir ne oar ket petra eo ar

pec'hed na zoken petra eo Doue.

An iskisañ eo n' eo ket drouklivet Wil Bryan e stumm ebet. Ur paotr gwidreüs, farser, kadarn, ampart, dizoujañs : dedennus eo a-benn ar fin dre m'en deus meurbet skiant ar reizhded hag an eeunded hag en em c'houlenn a c'hellfed zoken ha n' en defe ket diskouezet ar skrivagner un doare hiraezh d' ur stumm den digemplezh, dieubet diouzh gwall vorc'hedoù ar buritanelezh kalvinat.

Bezeta vo, leun a veoder eo taolennadur ar personaj-se a zo mesket don e buhez ar personaj-kreiz, Rhys Lewis, hag eñ enebet outañ, a gomz ur yezh iskis hogen livus kenañ, kembraeg mesket gant saoznegachoù e-leizh (evel ma tere ouzh un den ha na hent ket ar chapel ha na lenn ket ar bibl santel, breviel ar sent koulz hag hini ar skrivagnerion).

Seurt tudenn a ziskouez e oa Daniel Owen ur gwir romantour peogwir e c'helle dont er-maez anezhañ e unan evit empennañ tud disheñvel krenn dioutañ.

XI.

Er romantoù all ne sko ket temzoù-spered an tudennoù kement ar spered hag e-barzh « Rhys Lewis », ret eo anzav. Termenet int dreist-holl gant o « renkadelezh », a gav din.

153

E-barzh « Y dreflan » e kaver kentoc'h oristaled eget temzoù-spered gwirion. An hini a zo deuet ar gwellañ eo marteze gwreg Benjamin Prys a vez oc'h ober « hwnacw » eus he gwaz bepred (« henhont »). Tennañ a ra seurt personaj da Domas ha Barbara Bartley e-barzh « Rhys Lewis ». Dalc'hmat e vez o krozal ouzh he fried ha tener eo outañ war un dro. Un orin all a zen eo Ismael, ivez, un evnetaer nemet ez eo un den direlijion siwazh, mezhvier, h.a. Damdreset eo ar personajoù : gwreg Ismael a gouezh klañv hag a varv en diwezh goude bezañ distroet d' ar relijion ; o bugel a zo advabet gant Pugh ar marc'hadour kristen, Pugh e unan n' int nemet damwelet er romant-se a zo graet a istorioù distag kentoc'h eget eus un danevell hepken.

Tudennoù ar romant « Gwen Tomos » a zo resisoc'h o zresoù. Disheñvel int a-hend-all diouzh re « Rhys Lewis » ; ne vevont ket er memes bed : tremen a ra darvoudoù « Gwen Tomos » war ar maez, en ur vereuri. Hogen ur gwander anat en deus ar romant-mañ : n' eus pennroll ebet ennañ. Moarvat e tlefe bout Gwen Tomos : hogen houmañ hag a zo merc'h ur merour pinvidik a zo diheverk a-walc'h : n' eo nemet ut plac'h yaouank hag a zeu da veza devot, a zimez gant an hini a gar, he deus bugale ha trubuilhoù e-doug he buhez hag a varv, en harlu, goude bezañ divroet da Amerika. Ur vaouez a skouer vat eo hogen n' eo ket kiriek d' he zonkadur ha n' eus drama ebet en he buhez. Sachañ a ra Herri, he breur, muioc'h an evezh egeti : bez ez eo ur paotr yaouank dispont ha lorc'hus, gouest d' en em gannañ ouzh mab e vestr-tir da zifenn e enor. Ur blanedenn druezus en deus Herri a-hend-all : en em reiñ a ra da wall-dech ar vezventi, maz eo rivinet en diwezh ha ma varv zoken diwar ur c'hofad boeson.

Ar rolloù all am eus meneget endeo : livus int evel hini Nansi ar « sorserez » pe ar « person » - pe neuze a-vareadoù evel hini Elin hag he zad. An hini dudiusañ a vefe Nansi hogen ne ziskouez ar skrivagner nemet an tu souezhus ha fentus anezhi ; lakaat a ra da soñjal e Wil Bryan. Bev buhezek eo evel hennezh nemet n' eo ket ar skrivagner stag outi a galon, anat eo.

XII.

E-barzh « Enoc Huws » ivez n' eus nemet ur personaj a vefe treset gant nerzh : ar « c'habiten Trefor » an hini eo. Fellet en deus da Zaniel Owen diskouez un doare Tartuf kembreat a ra van da vezañ den a vertuz hag a relijion hag a zo e gwirionez un hailhon eus ar gwashañ. Komz a ra e-giz ur prezegour, en ur yezh uhel ha biblek tre, gant frazennoù hir karget a ibilhoù didalvez, evel

ma oa ar c'hiz en e amzer, hogen e gwirionez n' emañ e soñj nemet gant an arc'hant, ne vev nemet eviti : evit gwalc'hañ e c'hoantegezh e touell hag e rivin an dud, dinec'h ha divorc'hed kaer ; hag eveljust eo mezvier. War ar marc'had eo bet merc'hetaer ha likaouer en e yaouankiz : lorbet en deus merc'h e vestr (en ul laerezh e arc'hant war un dro) : berr-ha-berr, an holl sioù fall a zo gantañ, ha tremen da zen devot a zoare daoust da se.

154

Soñjal a ray al lenner eo re deñval seurt skeudenn evit klotañ gant ar wirionez. Ha setu pezh en deus soñjet ar skrivagner ivez : roet en deus d' e « haroz » ur perzh mat da vihanañ : ar garantez evit e verc'h hag e wreg, evit e verc'h dreist-holl. En arbenn d' ar garantez-se emañ paket ar c'habiten Trefor en un drama dic'hortoz ha kasaus : emañ Enoc Huws e karantez Susi, e verc'h ; houmañ avat n' eo ket douget dezhañ tamm ebet (evurusamant rak breur ha c'hoar ez int e-giz ma ouzer) ; an tad avat ne oar ken petra ober : dibabet en doa Enoc da breizh en e afer skrokadur nevez (ur vengleuz diviet a zo da lakaat da vale endro, sañset, pa oar ervat ne vo ket tu biken) ; hogen ne gred ket mui kas da benn e vennad o soñjal ne c'hell ket evelato rivinañ e zanzez mab kaer. Ar gwashañ zo evitañ eo dres n'eo ket e verc'h evit ober he soñj : pebezh trubuilh evit an tad kaezh. Farsal a c'hellfed, daoust ma ne ra ket ar skrivagner e gwirionez.

Susi ar verc'h hag an Itron Trefor a zo dispis a-walc'h e-tal ar c'habiten daoust m' eo empennet mat o zemzoù-spered-int o div gant ar skrivagner : ar vaouez klañvidik a c'houlenn e rafe an holl war he zro hag ar plac'h yaouank hedro a garfe dimeziñ hogen na dizh ket ober he dibab.

Enoc Huws a zo splann a-walc'h e zoare : bez ez eo ar paotr yaouank kozh e karantez ur plac'h yaouank ha na ra van ebet outañ. Gwall evurus eo eveljust hogen ne c'heller ket lavarout ez eo dic'hoanaget a-grenn rak Susi a zamant dezhañ dre arvar koulz ha dre druez. Stumm fentus ar garantez en deus fellet da Zaniel Owen diskouez, sklaer a-walc'h eo, hini ar c'haredig-o-krenañ ha na oar ket penaos en em gemer evit anzav e garantez hag evit gonit kalon e vuiañ-karet. Un den lu eo eta, da soñj ar skrivagner ha na gemer ket anezhañ a-zevri. Ret eo resizañ evelato ez eo Enoc estreget un amourouz : ur c'henwerzhour a ra berzh eo ivez, ur c'henwerzhour metodistat mat a gemer perzh e buhez ar chapel. A-hend-all, trubuilhoù a bep seurt en deus. Sammet eo er gêr gant ur garabasenn fursod a ren an tiegezh penn-da-benn hag he deus lakaet en he fenn, siwazh, eurediñ gant he mestr. Aes eo meizañ pebezh reuz spontus a ra houmañ dezhañ pa ziskleir, dinoaz kaer, emañ e soñj dimeziñ gant Susi Trefor. Ar vaouez kerseet, troet da digrez evit brasañ damant ar paour kaezh Enoc, a c'hourdrouz he mestr d'ober dezhañ ur prosez evit... torr-gouestl-dimeziñ, ma rank ar polis dont war-dro evit difenn an den kaezh ouzh gwall ardoù ar geben. Evel ma lavaren a-ziagent ne gemer ket ar skrivagner Enoc Huws tre a-zevri.

155

XIII.

Hiroc'h a c'hellje bezañ displeget diwar-benn ampartiz ar romantour. Ar pezh a fell din evezhiañ eo an daolenn eus Kembre an naontekvet kantved a gaver en oberenn Daniel Owen, hag a ra an dudi anezhi. Merzet en devo al lenner pebezh plas a zalc'h ar relijion ha peurgetket ar vetodistiezh en oberenn-se. N'eo ket abalamour ma oa ar skrivagner ur pastor ez eo ken bras lodenn ar gredenn en e romantou hogen ivez dre ma oa pobl Kembre d' an ampoent evel pobl Vreizh ur bobl relijiel kenañ. Moarvat n' eo ket mui heñvel mik kevredigezh Kembre hiziv ouzh pezh e oa er c'hantved tremenet, pell emañ zoken, hogen n' eo ket distag krenn diouti kennebeut ha kavout a ra din e c'heller deskiñ anavezout mat ar vro geltiek-se ken tost deomp a-dreuz skridoù ar skrivagner-mañ.

Gwaien, miz Eost 1962.

Roazhon, miz Ebrel 1963.

AL LEVRIOU

L'EUROPE DES ETHNIES, gant Guy Héraud.

Ar pikol levr-se, 294 pajenn ennañ, a zo e bal diskouez kudenn ar gouennoù sujet e bro-Europa ha difenn ar gouennoù-se. Ober a ra prosez ar stadoù a-vremañ, a glask mougañ pep elfenn dibar a en em gav enno hag a venn kaout e diabarzh o harzoù ur stumm den hepken. Evel-se Bro-C'hall, Bro-Spagn ha Bro-Italia, Bro-Saoz ha Bro-Holland, ha meur a vro socialist ; zoken e bro Helvetia, tud ar Jura ne vezont ket anavezet evel pobl. Peadra 'zo da skrignal ha da fuloriñ o c'houzout en un doare ken splann e vez moustret milionoù a dud ar gouennoù sujet gant ar gouennoù o ren. Hag ar re ziwezhañ-mañ o kaout « koustians vat » hag ar re a rank plegañ lakaet da dreitourien pa glaskont enebiñ ouzh ar stad vras un ha dirannadus. En ur seurt kenreizhadur o deus marteze gwirioù an hiniennoù, hogen ar strollderioù sujet n' o deus ket.

O lenn levr G. Héraud e komprenor ervat e rank ar broadoù bihan chadennet lakaat o mouezh uhel da sevel hag ivez stourm a-gevret pa 'z eus etre ar broadoù bras mac'homer un emglev tav evit chom hep en em dagañ war seurt kudennoù.

Kinnig a ra an oberour e ziskoulm, dre ar gevredelzh, evit pinvidigezhioù ha perzhioù dibar o vont da get ha studiañ a ra resis an doareoù da sevel Europa ar gouennoù. Pa ouezor ez eo G. Héraud kelenner e Skol-Veur Strasbourg e veulimp e galonegezh koulz hag e ouiziegezh.

Prizius ' vo al levr d' an holl stourmerien dre ar menozioù displeget hag an holl ziskleriadurioù roet diwar-benn ar broadoù bihan pe viniorezhioù sujet. A dalvoudegezh ' vo ivez evit kendrec'hiñ ar re glouar en ur ziskouez dezho emañ ar gwir eus hon tu.

E gwerzh e ti PRESSES D'EUROPE, 6, rue de Trévize, Paris (9') - 15 lur (5 skoed).

P. A. B.

A-hed hag a-dreuz

KANŦV

Klevet hon eus keloù marv an Ao. Gwilhom GORR, e Boutigny-sur-Essonnes. Skrivañ a rae deomp daou vloaz 'zo en doa abaoe nebeut amzer teir farrez war e choug, hag e oa re baour evit derc'hel da goumanantiñ d' Al Liamm. Embannet e oa bet al lizher en niverenn 91, ha da heul e oa bet paeet ar c'houmanant gant an Ao. Kalvez ha gant Remont Jestin. Kinnig a reomp da familh ha da vignoned an Ao. Korr hor gourc'hemennoù a gengañv.

Marv eo an tad Frañsez AR BIHAN e Pleiber-Krist, d' an 9 a viz Ebrel, en e 42 vloaz. Klañv-bras e oa abaoe ouzhpenn 20 vloaz he daoust d' e gleñved en doa kaset da benn e studioù evit bezañ beleg. Goude-se e ouestlas e vuhez d' ar re glañv e St-Jermen, e Versailles ha goude e Montroulez, evel aluzener ha derc'hel a reas gant al labour-se betek e zevezhioù diwezhañ, o reiñ d' an holl re e anaveze ur skouer gaer a galonegezh. Brezhoneger a-vihanig e kare yezh e vro ul lenner feal e oa d' Al Liamm. D' e familh ha d' e vignoned e kinnigomp hor gourc'hemennoù a gengañv.

GANEDIGEZH

Essylt, Enid, Tegwenn hag Ered RAUDE a gemenn deoc'h en laouen ganedigezh o breurig Riwal-Alan-Argad, e Landerne, d' an 8 a viz Ebrel. Hor gwellañ gourc'hemennoù.

PROFOU

Degemeret hon eus ar profoù-mañ e-korf an daou viz diwezhañ :

C'HWEVRER :

Erwan an Heveder, 10 lur ; Ronan Pellen, 5 ; Yann ar Beg, 200 ; J. J. Tilly, 8 ; Andrev Cloitre, 5 ; Jakez Konan, 20 ; Chaloni P. Tangi, 5 ; Dr J. Nyssen, 2 ; Komandant F. Le Villain, 5 ; E. ar Barzh, 30 ; Alberz Gwilhou, 120 ; C. Le Mercier d'Erm, 15 ; Alan ar Berr, Brest, 5 ; X...., Gwened, 20 ; Erwan Bonvallet, 5 ; A. ar C'halvez, 15.

- War un dro, 470 lur.

MEURZH : Erwan Artur, 10 lur ; Yann Chapel, 5 ; It. Vefa a Sant-Per, 100 ; H. Le Bitoux, 10 ; Lusian Chalier, 10 ; Dll O. Chevillette, 10 ; A. Omnes, 5 ; Ao. lt. Renault, 20 ; L. Andouard, 5 ; Gab Mahe, 5.

- War un dro, 180 lur.

HOR C'HOUMANANTERIEŦ : AR BRUDEREZH.

Setu sifrennoù niver ar goumananterien er 4 bloaz tremenet :

Eost 1960	: 454
Mezheven 1961	: 464
Genver 1962	: 474
Genver 1963	: 478
Gouhere 1963	: 487
Here 1963	: 496
Genver 1964	: 512
Ebrel 1964	: 533

Merzomp diouzhtu ez eus bet gounezet 46 koumananter en 9 miz diwezhañ.

Skoazellet omp bet el labour bruderezh dreist-holl gant Alan Al Louarn, Yann ar Beg, Per Denez, Charlez ar Go ha Yann Thomas. Hor pal kentañ a zo tizhout bremañ ar 600 koumananter e diwezh ar bloaz-mañ. An holl d' al labour eta !

« AL LIAMM » WAR BAPER KAER

Dre ma ne oa ket dispar dalc'hmat ar moulañ ha dreist-holl ar skeudennoù war paper Alfa e vo implijet azalek an niverenn-mañ ur paper disheñvel. Ar paper implijet bremañ a zo un tammig keroc'h eget an hini all. Spi hon eus e plijo d' al lennerien hag e vo tu da embann skeudennoù dereat warnañ diwezhatoc'h, pa vezimp arc'hantet.

KAMP AR VREZHONEGERIEN

Kamp ar Vrezhonegerien a vo dalc'het e Bro Leon, eus an 29 a viz Gouere betek ar 14 a viz Eost, nepell eus ar mor. Goulenn diskleriadurioù digant an Itron de BELLAING, 28, rue des 3 Frères Le-Goff, Sant-Brieg.

LIZHIRI

Setu da gentañ ul lizher digant ur Breizhuhelad :

«Plijus-tre e kavan pennadoù T. Jeusset, Yeun ar Gow ha Neven Henaff e niverenn 102 " Al Liamm ". Spi am eus e vo an niverennoù all pouezus evel an niverenn-se. Gortoz a ran an niverenn 103 gant mall ha spi da gavout enni skridoù Jeusset a zo Breizhuhelad evel don. » F. B.

Digant ur mignon all koumananter ha skoazeller a-viskoazh " AL LIAMM ":

«Niverenn 102 " Al Liamm " am eus kavet un tammig gwan. Gwir eo e rank hor c'heneil Ronan Huon sammañ an holl labour war e choug ; ha pa vez prederiet kement renerien an holl gelaouennoù hon eus bremañ n' o deus mui amzer da sevel pennadoù evit hor c'helaouenn-vamm " Al Liamm "...

A-hend-all e vefe mat lakaat bewech ur gontadenn savet en ur yezh eeun, aes a-walc'h evit ar goumananterien nevez a vez spontet ha displijet a-wechoù gant an diaesterioù a gavont e pennadoù 'zo.

N' on ket kennebeut evit pennadoù evel pezh-c'hoari diwezhañ Yeun ar Gow gant kalz a stummoù rannyezhelel. " Al Liamm " a zo ur gelaouenn lennegel skrivet e brezhoneg unvan. Ma vez lakaet stummoù rannyezhelel ur wech ar mare e skridoù ' zo ez eo ret-mat lakaat ar stummoù unvan e dibenn ar skridoù. Se a zo a-bouez bras. Ar rannyezhoù a c'hell pinvidikaat ar yezh unvan o tegas dezhi gerioù poblek a zeu da vezañ gerioù lennek goude bezañ bet implijet gant hor skrivagnerien. Ar stummoù rannyezhelel avat a zo da vezañ argaset evel breinadur ar yezh unvan da lavarout eo ar yezh vroadel. »

HOR MIGNONED A SKRIV

« Ne blij ket din tamm ebet an toulloù e kefioù an Emsav ha setu, peogwir e vank tost da 2.500 lur en hini " Al Liamm " e kasan dit ur chekenn a 5 lur evit sikour stouvañ an toull. Ra gaso pep hini eus ar 500 koumananter kemend-all ha setu stouvet an toull ha war ar memes tro diboaniet ar paour-kaezh Per ar Bihan. » - A. O.

G. S. - Ra vutuno ar vutunerien diarc'hant un tammig nebeutoc'h ha setu ma raint vat d' ho kef ha d' o yec'hed ha ma roint nebeutoc'h an arc'hant d' ar stad Gall !

A-DU PE NANN

Ul lenner a skriv deomp dre ma ne gav ket ez eo uhel a-walc'h live Al Liamm. Karout a rafe dreist-holl kaout muioc'h a droidigezhioù. Kinnig a ra ar steuenn-mañ :

1. - Lennegezh vroadel. Ur varzhoneg pe ziv.
2. - Un danevell (pe ur pezh-c'hoari) - dezho un talvoudegezh lennegel !
- B. - Un droidigezh diwar ur skrivagner bras estren.
4. - Ur pennad diwar-benn ar sevenadur dre vras.

Evel skouer e ro taolenn ur gelaouenn estren " Bonniers Literatur Magazin ".

- 1) Vilhem Móberg (skrivagner klasel) " Sul vintin " 4 bajenn
- 2) John Steinbeck : " Danevell "

(troidigezh eus ur pezh estren)

- 3) Peder barzhoneg
- 4) Artur Lundkvist : " Etre Kain hag Abel
(menoziou ar skrivagner war Ana Maria Matute (lenn. estren)
- 5) Ana Maria Matute, " Danevell " (lenn. estren)
- 6) Lars Gustafsson

Diviz gant ar skrivagner finnek brudet Vaino Linna
160

- 7) Per Schwanborn
Diwar-benn ur skrivagner a-vremañ : Peter Nisser (lenn. vroadel)
- 8) Studiaden war oberenn H. Beecher Stowe (sevenadur dre vras)
- 9) Studiaden diwar-benn ar barzh Lagervist
- 10) Skridoù burutellerezh war al levrioù nevez
- 11) Skramm ha pellwel
- 12) C'hoariva e Stockholm
- 13) C'hoariva ha skramm e kêr-Gopenhagen

Evel ma weler ez eo disheñvel-tre ar gelaouenn diouzh Al Liamm. Embann a ra dreist-holl pennadoù « diwar-benn al lennegezh », tra ma embann Al Liamm oberennoù kentoc'h eget studiadennoù hag evit-se eo bet savet dreist-holl. Gortoz a reomp muioc'h a studiadennoù koulskoude.

AR STOURM EVIT AR YEZHOU BIHAN

War-dro 190 den o deus sinet ar skrid o c'houlenn ouzh komisionoù UNESCO Iwerzhon, Breizh-Veur ha Bro-C'hall sevel e bodadeg veur U.N.E.S.C.O. a-du gant diarbennoù evit diwall ar yezhoù bihan en arvar. Koulz lavarout an holl sinerien 'zo anezho kelennerien ha lennourien eus Skolioù Meur ar broioù keltiek. Sinet eo bet ar skrid koulskoude gant renerien gelaouennoù sevenadurel e Breizh, Bro-Skos hag Iwerzhon ha gant gouizieien vrudet (K. Jackson, I. Ll. Foster, J. Pokony, H. Hartmann). Meneget eo bet ar c'houlennadeg dirak ur vodadeg U.N.E.S.C.O. a-drugarez d' un dileuriad Iwerzhonat, met betek-hen n' eo ket bet lakaet c'hoazh war roll an divizoù.

AL LEVRIOU WAR BAPER KAER

Abaoe krouidigezh Embannadurioù Al Liamm o deus ar skouerennoù war baper kaer graet perzh bras. Gwerzhet e vezent holl en ur ober pemzek devezh. Evit an daou levr diwezhañ n' eo ket bet heñvel avat ha moarvat ez eo kresk bras as moulañ a zo penn-abeg da gement-se. Hiviziken e vo tennet nebeutoc'h eus ar re-se, d' ar re ar fello dezho o c'haout da skrivañ abred a-walc'h eta.

A-hend-all, ur c'holl amzer eo kas skouerennoù boutin unan-hag-unan. Goulenn a reomp eta diganeoc'h strollañ ho koulennoù war baper boutin. Ur brezhoneger a c'hellfe ober ar goulenn a-stroll ha kas ar paeamant evit an holl ivez, e pep kêr. Seblantout a ra avat ne vo fin ebet da gresk ar prizioù-se, rak abaoe 10 vloaz e kresk ar moulañ eus 5 pe 10 % bep bloaz. Arabat bezañ souezhet eta : al levrioù gallek a zo ken ker all nemet " levrioù godell " e vefent, o vezañ ma 'z embanner ur niver bras-kenañ anezho war un dro, ar pezh n' hellomp ket ober siwazh.

161

GORSEDD E PEMPONT

Goursez " Skol-Veur Drouized, Barzhed hag Ovizion Breizh " a vo dalc'het e Pempont hevlene d' an 22, 23 ha 24 a viz Eost 1964.

Bez e vo, nemet ar c'hemmoù a c'hellfe c'hoarvezout :

- a) ur lidoù evit degemer an izili nevez ;
- b) ur C'hendalc'h gant bodadegoù ar c'hevrennoù-labour ;
- c) ar Gouel folklorel pe sevenadurel savet gant ar strollad lec'hel ;
- d) an oferenn en iliz-barrez ;
- e) ur veilhadek hag ur bourmenadenn gant displegadurioù.

Ar Renerien a zegas da soñj ez eo ar C'hoursez bepred digor d' an diskibien. Ne vez goulennet nemet bezañ oberiant evit Breizh pe Geltia ha bezañ harpet gant daou baeron.

An diskibien degemeret abaoe ur bloavezh d' an nebeutañ, a zo pedet d' ober o goulenn evit bezañ Barzh pe Oviz. Ret eo dezho gounid un arnodenn war ar Yezh (Skol Ober, Skol dre Lizer, brezhoneg er Vachelouriezh...). Tremen a heller un arnodenn savet gant ar Skol-Veur hec'h-unan. Evel-se e vo barnet an neveziant hervez ma 'z eo brezhoneger pe nann-vrezhoneger e diegezh pe e gornad-bro. Gouzout Istor Breizh a zo ret ivez.

Ar Varzhed hag an Ovizion en o daou-ugent vloaz, a hell kas ul lizher d' ar Poellgor evit bezañ Drouiz. Sellet pizh e vo ouzh paperennoù bet digant an danvez-drouiz ha studiet e c'houiziegezh war ar Geltiegezh.

Izili ha keneiled ar C'hoursez a verko deizioù an Emvod-mañ war o c'harned-notennoù. Un araokadenn nevez etrezek unvaniezh strolkadoù ar Vro a zle dedennañ ar vrogarourion wirion o deus komprennet kentelioù reuzeudigezh hon Istor broadel, ha ne fell ket dezho bezañ kiriek d' an dizunvaniezhioù all.

Evit ar Poellgor :
A. RUSSON.

SKRIDOU BREZHONEK

Kement ar gelaouennoù brezhonek a zegouezh ganimp war un dro mar deo diaes komz hir anezho holl.

En ur miz hon eus resevet **Ar Stourmer** (roneoskrivet) deut nerzh dezhi (ar gelaouenn) pe dezhañ en-dro goude ur bloavezh diskuizh. **Hor Yezh, Preder** (Geriadur Istorel), **Er Guenedour**, pep sizhun, **Ar Bed Keltiek, Barr-Heol**. Levrioù evel **Ar Gêr Villiget** gant Yeun ar Gow, **Abrobin**, moulet, gant ar memes oberour, **Diamantoù Keroulaz** gant Roparz Hemon. Gouezet hon eus zoken dre ar radio, e oa deut er-maez un niverenn eus ar gelaouenn **Brud** : an traoù rouez ez eo ret-mat komz anezhe er skingomz, ar peurrest a zo re voutin. Kantved niverenn **Al Liamm**, nag ar gouel bras o vodañ 200 brezhoneger e Roazbon ne oant ket bet meneget zoken. Hor mignon Charlez ar Gall en dije gallet lavarout ur ger hep dañjer. Arabat eo marmouzañ betek re gouarnamant an Hini a anavezomp hag a dav war gement tra ha ne blij ket dezhañ evit komz hir war bep b... a ra.

162

Laouen omp bet o welout war **Ar Bed Keltiek** emañ a-du Roparz Hemon gant ar pezh a skrivemp bloavezhioù 'zo, war niv. 19 " Al Liamm ", er pennad " Lennegezh ha Yezh " : « Da betra e servijo al lennegezh ma n' eus den ebet evit he lenn ? Evit-se ez eo ret dedennañ ar muiañ a Vretoned ma c'hellomp reiñ dezho skridoù a c'hellont lenn ha kompren. Aze emañ pal al levrioù e brezhoneg eeun a embannomp ha setu perak e soñjomp emañ ar gaou gant skrivagnerien « yaouank » 'zo hag o deus savet ur seurt yezh dezho o unan, ma 'z eo ret evit o lenn kemer ouzhpenn geriadur Roparz Hemon, ur geriadur gwenedeg klok, unan henvrezhoneg, unan brezhoneg-krenn hag unan kembraeg ! »

Mar deo fonnus, dedennus-tre ha miziek war ar marc'had **Ar Bed Keltiek** ez eo ken fonnus ha ken dedennus-all Barr-Heol. Goude ar pennad digeriñ boas war an darvoudoù a-vremañ en deus plijet dimp kalz pennad Jakez Konan " War hentoù ar Bed Nevez ". Lavarout krenn ha krak avat ez eo un dra gall an dielfennerezh (pennad " A-dreuz lenn "), n' omp ket sur e vije gwir. E pep lennegezh ez eus dielfennerezh mui pe vui, marteze o deus ar C'hallaoued un doare dezho o unan. An Aotrou Klerg eñ e fell dezhañ kavout kentelioù a vuhezgezh er romantoù, ur fazi all eo d' hor soñj.

Kelaouennoù e galleg hon eus bet ivez, Keltia, As Falz, An Avenir, Ar Vro, niverenn 2 Le Peuple Breton ha Sturier Yaouankiz.

BREZHONEG ER PELLWEL HAG ER RADIO

Evit ar wech kentañ ha dre zegouezh hon eus gwelet Charlez ar Gall o komz brezhoneg er pellwel. Dereat-tre e oa, kalz gwelloc'h eget displegerezh Radio-Pariz ha n' echu ket d' ober ardoù gant he beg, gant he daoulagad ha gant he fenn.

Hegasus avat eo klevout ur frazenn c'hallek da heul ur frazenn vrezhonek, soñjal a reomp ez eo bet rediet d' hen ober. En oferenn vrezhonek (Sul Fask) ez eur krog ivez, koulskoude, da gemmeskañ galleg ha brezhoneg, ha dre urzh e vije ? An displeger en deus lavaret ivez er pellwel e vefe muioc'h a vrezhoneg « gwenedour ». E Bro-Wened e lavarer «brezhoneg Gwened », e brezhoneg unvan ivez, evel ma vez lavaret « brezhoneg Treger » pe « brezhoneg Kerne » ha nann brezhoneg tregeriat ! Seblantout a ra e vez implijet gwenedour evel anv-gwan nemet e rannyezh Kernev Uhel, n' eus forzh penaos ne oa ket da vezañ implijet amañ peogwir e komzed ouzh gwenedourien, evit kemenn dezho e vefe kanaouennoù en o rannyezh.

KORAIZ E BREZHONEG E BREST

Evit ar 6vet bloavezh ez eus bet beilhadegoù Korreiz e brezhoneg e Brest, parrez Sant-Mark. Niverusoc'h e oa deut an dud er bloaz-mañ c'hoazh eget er bloavezhioù all. Tud o chom e kêrioù bihan war ar maez evel Laniliz a zo deut a-ratozh da Vrest pa ne vez tamm brezhoneg ebet en o iliz e-kreiz ar maezioù. Ur brezegenn ez eus bet bep taol ha kantikoù. An eil gwech ez eo bet lavaret an oferenn gant an Aotrou Fave, Eskob Kemper, hag en deus graet ar brezegenn ivez. An oferenn hag ar beilhadegoù a oa renet penn-da-benn gant an Aotrou Elard person Sant-Mark.

163

AR GERIADURIOU BREZHONEK

Diviet pe « beurwerzhet » evit plijout d' hor mignon Kervella e oa Geriadur brezhonek-gallek Roparz Hemon. Lakaet eo bet dindan ar wask ouzhpenn c'hwec'h miz 'zo. N' eo ket deut er-maez ha setu ma ne chom mui nemet 100 skouerenn eus an hini gallek-brezhonek. Ret eo eta e lakaat moulañ ivez, ha diouzhtu, en un ti moulañ all. 4.000 skouerenn a dennomp eus pep hini. Ret eo divizout pelec'h o lakaat, ret eo kavout an arc'hant, ouzhpenn 3 milion. Ret eo skrivañ d' ar mouler, d' an oberour, d' ar brenerien, hep ehan.

Arabat goulenn eta, er mare-mañ, geriadurioù brezhonek-gallek. Pediañ a reomp hor c'henlabourerien d' hon digareziñ ma ne respontomp ket bep gwech d' o lizhiri. A-hend-all evit Al Liamm, kasit pennadoù pe notennoù skrivet splann ha reizhet en ur doare dereat, prest d' ar moulañ. N' hellomp ket ober pep tra.

LEVRIOU RELIJION

Ma fell deoc'h e vije badezet ho pugel e brezhoneg en iliz goulennit Pedennoù ha lidoù ar Vadeziant hag an Nouenn. Gallout a rit kaout anezhañ evit 1 lur digant Sekretour Eskopti Kemper.

Gouzout a reomp he deus an Itr. Kemere er bloavezhioù tremenet gwerzhet e-leizh a skouerennoù eus " Leor nevez an oferenn ", gant an Aotrou chaloni Ugen.

Soñjal a reomp e chom c'hoazh en he stal, straed ar Roue-Gradlon. E gwerzh emañ ivez bremañ e ti an Embanner : Levr di Le Goaziou e Kemper.

KOUMANANT DA STUDI HAG OBER -

STUDI HAG OBER o tont en-dro dimp, setu aze keloù laouen ! Lennet hon eus « Barr-Heol » diwezhañ penaos e c'hellimp resev en-dro ar gelaouenn a zo bet ken pouezus ha ken dudius en hec'h amzer. Dindan stumm kaieroù roneoskrivet, er vent implijet gant Skol pe Hor Yezh, e roio dimp Studi hag Ober nevez, boued fonnus

evit hor spered hag hon ene : Levrioù ar Bibl, gortozet gant mall, met ivez studiadennoù a brederouriezh kristen, a deologiezh, h.a.

Poent bras eo dimp aozañ pep tra ma vo implijet muioc'h-mui ar brezhoneg el liderezh, da heul urzhioù ar Sened Meur ; poent bras eo dimp reiñ d' ar vrezhonegerion peadra da vagañ feiz ha da sklerijennañ o menzioù.

Pevar c'haier a vo kaset d' ar goumananterion, evit 10 lur da gas d' an Dimezell ST GAL DE PONS, Louannec - K. R. P. Roazhon, 51.940 ha nann 51.950 evel m eo bet skrivet e « Barr-Heol », dre fazi.

Na c'hortozit ket evit skoazellañ hon embannadurioù e vefe beuzet al liderezh en hor Bro gant ar galleg. - Koumanantit diouzhtu da STUDI HAG OBER !

164

Ur gerig a lavarimp hepken evit echuiñ. Un digarez mat a zo moarvat da gemer ar vent kenwerzhel. Koulskoude e kavomp aesoc'h ha plijusoc'h ment « Barr-Heol » ha levrennoù kozh ar Bibl. N' en em welomp ket o vont d' an ofisoù gant levrennoù a vent kenwerzhel en dorn.

KLASK WAR AR GELAOUENN ARVOR

An Doktor Laurent, 21 Square Lherminier, Brest, a brenfe 22 niverenn gentañ ar gelaouenn " Arvor " (1941) pe vuic'h mar bez ret.

DA REIZHAÑ E PEZH-C'HOARI YEUN AR GOW

An dornskrid o vezañ bet reizhet meur a wech ha diaes da lenn ez eus manet un toullad mat a fazioù e pezh-c'hoari Yeun ar Gow war niverenn 102 « Al Liamm ». Setu amañ un nebeut reizhadennoù :

Lenn : **Mantradenn en un arvest. - Tud ar c'hoari.**

Pajenn 11 : **hirvoudiñ**, ha nann **nirvoudiñ**.

e-lec'h **disbereet**, lenn **disteraet**.

Pajenn 12 : e-lec'h **sachañ douar war e brad**, lenn **sachañ dour**.

: e-lec'h **da lod an dud**, lenn **da lod eus an dud**.

Pajenn 22 : e-lec'h **hag ho Ankou**, lenn **ho fas Ankou**.

Pajenn 26 : e-lec'h **en taol-kont**, lenn **en un taol-kont**.

Pajenn 27 : e-lec'h **leun a zristidigezh**, lenn **a dristidigezh**.

Pajenn 30 : e-lec'h **he zad, en doa siwazh ! ar gwin...**, lenn **he zad en deus siwazh ! ar gwir...**

Un digarez ouzhpenn evit ma kasfe hor c'henlabourerien dornskridoù kempenn dimp.

A CASE OF LINGUISTIC DISCRIMINATION IN BRITTANY

Stourm tiegezh Gwion ETIENNE a zo bet embannet e saozneg e stumm ul levrig gant ar " Celtic League ". Aozerezh ar flemmskrid a zo an Itron Enid Morgan. Gouzout a reer e vez nac'het paeañ ar gopr tiegezh dre ma vez kelennet ar vugale e brezhoneg.

Ar « Celtic League » a zo oc'h aozañ un diskouezadeg diwar-benn Breizh. Klask a ra luc'hskeudennoù skrivagnerien ha kampoù, pladennoù, taolennoù war stad an arboellerezh, h.a. O c'has diouzhtu da Ch. LE GOFF, 6, rue de la France-Combattante, Brest.

DA RAKPRENAÑ : « GERIADUR » ha « YEZHADUR » L. FLEURIOT

Kemenn a reer dimp e c'heller c'hoazh rakprenañ daou levr Leon FLEURIOT :

Geriadur ar Spisc'heriadoù e brezhoneg kozh ha Yezhadur ar brezhoneg kozh. Tu a zo da gaout ar Geriadur evit 88 lur hag ar Yezhadur evit 66 lur betek an 31 a viz Mae 1964. O goulenn digant ho levrier pe digant Librairie C. Klincksieck, 11, rue de Lille, Paris (7°).

165

Sed amañ ar pezh a lavar follenn-vruderezh an embanner diwar-benn an hini kentañ embannet dindan an anv «Dictionnaire des Gloses en Vieux-Breton» (380 p., ment

21 X 27 cm., 8 taolenn) :

« Ar brezhoneg, staget gant ar yezhourien ouzh strollad predenek ar yezhoù keltiek, a zo aet disheñvel tamm-ha-tamm diouzh ar C'hembraeg hag ar C'herneveg etre ar 6vet kantved hag an 8vet kantved. Kalz eus ar re a gomze anezhañ en Arvorig, hag i o tont eus Kernev-Veur, Devon pe Gembre, ne gave ket dezhe e komzent ur yezh diforc'h diouzh hini o bro-orin.

En navet kantved e oa Breizh ar Stad gwellañ reizhet e-touez ar broioù keltiek, hag an Henvrezhoneg taolennet gant an aozer a oa yezh ar renkadoù renerien hag alouberien. Setu amañ ar mammenoù .

1) An dornskridoù enne spisc'heriadoù (a ra danvez ar Geriadur).

2) An teulioù kent ar bloaz 1000 (Diellevrioù Redon, Landevenneg ha Kemperle dreist-holl).

3) Buhezioù ar Sent hag un nebeudig enskrivadurioù.

Studi spisc'heriadoù dornskridoù an navet kantved dastumet gant an aozer e-pad meur a vloavezh enklask a ra mammenn pennañ, mammenn n' eus nemeti sur a-walc'h hon anaoudegezh eus an Henvrezhoneg, ha war un dro an Hengembraeg hag an Hengerneveg. An dornskridoù all e Kembraeg, - evel en Iwerzhoneg, - a zeu eus an 12vet, 13vet ha 14vet kantved. En amzer-se ne gaved mui en Arvorig ar skriverien a reas en navet kantved brud abatioù Landevenneg, Redon ha Lokentaz, hag edo an diforc'h etre ar rannyezhoù o vrasaat a-nebeudoù.»

Daoust d' e anv, " Geriadur ar Spisc'heriadurioù " a zo eta ur gwir Gengeriadur eus ar Yezhoù Keltiek, astennet gant gerdarzhadurioù, a ro peurliesañ koshañ furm anavezet ur ger keltiek.

Ar **Yezhadur** (Grammaire du Vieux-Breton) e vo ennañ war-dro 430 p., ment 16'x 25. Dre implij ar spisc'heriadoù eo deut an aozer a-benn da ziazezañ e daolennadur eus ar yezh war vammennoù pinvidikoc'h a-galz eget er studiadennoù graet diagent. Evit ar wech kentañ e c'hell ar geltiegourien tannañ o mad eus un imboursc'h urzhiak ha klok war ur yezh nebeut studiet betek-hen.

166

GERMANED YAOUANK O KLASK KENSKRIVERIEN - JUNAJ GERMANOJ KIUJ GERIZAS KO RESPONDADON

Ur c'houmananter alaman nevez a c'houlenn diganimp embann ar roll tud yaouank-mañ a garfe kaout kenskriverien vreizhat.

Ar re a fell dezho kenskrivañ n' o deus nemet skrivañ d'an hini o deus dibabet.

ANV HA CHOMLEC'H OAD

Lutz Molderings (p)	Wuppertal-Barmen Fruckerstr. 6	18
Gabriele Beckmann (m)	3251 Lachem 76	14
Monica Schrepfermann (m)	851 Fürth Leibnizstr. 31	14
Elsbeth Stolle	2901 Wiefelstede Hauptstr. 19	15
Gabriele Hoeth (m)	56 Wuppertal-Elberfeld Hospitalstr. 9	15
Ingelore Meier (m)	3149 Riecklingen über Dahlenburg	13
Werner Mühlhäuser (p)	7321 Eschenbach Lotenberger Str. 155	15
Hans-Heinrich Thege (p)	2351 Waldorf über Neumünster	13
Irmgard Breuer (m)	652 Worms-Herrnsheim, Richard-Knies-Str. 41	14
Cisela Janowski (m)	2407 Sereetz-Bad Schwartau Stettinerstr. 10	16
Irmtraud Kauschat (m)	6471 Glauberg Düdelsheimer Weg 26	14
Christina Höhn (m)	84 Regensburg Fellingingerbergstr. 1	14
Barbara Link (m)	7802 Merzhausen Becherwaldstr. 31	14
Wolfgang Schwenger (p)	7062 Oberndorf Hauptstr. 73	16
Helga Kottmeier (m)	4973 Uffeln Nr. 243	15
Jochen Zillig (p)	61 Darmstadt Robdörfer Str. 78	17
Corinna Meter (m)	3 Hannover-Bothfeld Einsteinstr. 11	19
Alfons Scholz (p)	4054 Lobberich Sassenfelder Kirchenweg 54	19

Displegadur an arouezioù : (m) = merc'h, (p) = paotr, (mp) = paotr pe merc'h.
Yezh ar c'henskrivañ : E = Esperanto, G = Germaneg, A = Saozneg, F = Galleg.
Diduamantoù : && = a bep seurt, sp = sportoù, da = dañs mu = sonerezh, li =
levrioù, pin = dastum timbroù, art = arz. Ar bann diwezhañ a ro an oad a rank
kaout ar paotr pe ar verc'h.

PREZEGENN DIWAR-BENN BREIZH EN IWERZHON

Alan HEUSSAFF en deus graet ur brezegenn skeudennaouet e Corcaigh (Cork) d' ar 6
a viz Meurzh, dirak izili ar C'helc'h studi (An Ciorcal Staideir) en iwerzhoneg.
Roet en deus da gentañ skouerioù da ziskouez ar gerentiezh etre an iwerzhoneg
hag ar brezhoneg, ken er yezhadur hag er geriadur. Goude en deus graet un
daolenn eus Breizh e-keñver an douaroniezh hag an arboellerezh. Evit echuiñ ez
eus bet diskouezet skeudennoù gant ul luc'hvanner eus ar yezh a dalvez bezañ
gweladennet e Breizh.

War e lerc'h e komzas ar c'helenner Seamus Caomhanach, hag a zo bet daou hañvezh
diouzh e Kamp ar Vrezhonegerien.

168

SIZHUNVEZHIAD ETREVROADEL SKOL-UHEL AR BOBL E KEMBRE

Dalc'het e vo ar sizhunvezhiad-se e Coleg-y-Fro (Glamorgan) eus ar 25 a viz
Gouere d' ar lañ a viz Eost.

Bez e vo prezegennoù e saozneg gant Izili ha Skoazellerien Skol Uhel ar Bobl
heñvel ouzh ar re a vez graet bep bloaz en Danmark, Bro-Suomi, Iwerzhon ha
broioù all en Europa. An danvezioù pleustret warne a vo Istor, lennegezh, ar
c'henlabour en ijinerezh, e gounidegezh an douar, h.a.

Bez e vo ivez sonadegoù-noz, gweladennet e vo mereurioù, labouradegoù ha
lec'hioù all. Filmoù a vo diskouezet.

Ar priz a zo 11 lur 10 s. evit ar predoù, al lojañ hag ar gweladennoù.

Skrivañ diouzhtu da unan eus ar sekretourien :

Mr. CoronWy MORGAN
197 Waterloo Road

Penygroes
Llanelly

Mr. Islwyn WILLIAMS
3 Dobell Terrace
Gorslas
Llanelly

(Notennoù dastumet ha kempennet gant Ronan Huon. - Keleier kaset gant Alan
Heusaff ha Per ar Bihan.)

Nevez deut er-maez

AVIEL SANT LUKAZ

troet gant Klerg

Embannet gant Studi hag Ober

OBERENNOU ROPARZ HEMON

E GWERZH E TI « AL LIAMM »

R. HUON, 2, Venelle Poulbriquen, BREST

- K. R. P. 1629 14 Roazhon -

An Aotrou Bimbochet romant, 6 lur

Kleier Eured danevelloù, 4 lur

Alanig an tri Roue romant, 4 lur

An ti a drizek siminal romant polis, 4,95 lur

An tri boulomig romant, 9 lur

Mari Vorgan romant, 8,50 lur

Diamantoù Keroulaz romant polis, 32, 25, 16 lur

AL LIAMM 104

Mae - Mezheven 1964

20 vet Bloavezh

TAOLENN

An Enezig, gant Youenn Gwernig	171
War an Aod, gant Youenn Gwernig	172
Hent ar Vamenn, gant Youenn Gwernig	173
Distro gant Youenn Gwernig	174
D' an danvez delwennoù, gant Yann-Ber Piriou	175
Beaj da Enez Sun, gant M. L. G	176
Hengoun, gant M. L. G	177
An emwel, gant Youenn Olier	178
De Profundis, gant Th. Jeusset	184
Marouf, Kereour Kaero, Marvailh diouzh « An Nozvezh ha Mil », lakaet e brezhoneg gant R. Hemon	187
A-dreuz lenn, gant D. J. Williams, tr. Y. Olier	213
An danevellskrid diwar-benn ar yezh iwerzhonek ha kenwerzh al levrioù iwerzhonek, hervez ur pennad gant Lial O Reagain, aozet gant Youenn Olier	216
Ar yezh hag ar reiz, gant R. Surzhur	219
Al levrioù, gant Youenn. Olier hag A. Heussaff	222
Notennoù	232

AN ENEZIG

Youenn GWERNIG

Enez, va enezig,
enez dindan an heol
pelec'h out-te, enezig ?

Ho kwelet am boa, o ya,
ho kwelet am boa
d' an deiz-se, pell zo, ez is da besketa...
Kabiten, patron, padrone, boss,
kabiten hep galoñioù na leve
met e vag oa dezhañ
ha ret e oa pesketa
evit bevañ
ret oa tapout pesked pe mervel,
kabiten hep galoñioù na leve
ha ret oa mont, o ya,
« war ar mor blod »,
ha war-dro kreisteiz e laras din :
« Sell, eno mañ an enez. »
Met da zouarañ ne oa tu :
koll amzer e vije bet,
ret oa pesketa, pesketa,
ret oa pesketa pe mervel.

Ha d'an noz er porzh
pa oa pep hini mezv-dall
ez is d' arvestiñ c'hoari al loar war ar mor :
ne oa tra all d' ober ken,
edo pep bag war eor
ne oa tra all d' ober ken.

Youenn GWERNIG

WAR AN AOD

Redet o deus a viliadoù d' an aod
tud a hep liou,
livioù ar bed, yezhoù ar bed
mesk-ha-mesk,
treid ha divesker
korfoù bev
treid, treid, treid a viliadoù
n'eus hent ebet ken
debret eo bet
ha touzet raz ar geot.

Tammoù gwer a c'hoarzh d' an heol
'vel bragerizoù
(ur voutailh soda drailhet)
ar gwad o tiverañ, ouzh seul ar paotrig du

a zo ruz
met n' eus liou ebet d' e boan.

Traezhenn doueel,
gwez, geot ha traezh,
an oabl ken glan,
gro ar re baour
tud a bep liou,
traezhenn marc'had-mat
'vit ar re zu, ar re zamzu, ar re velen,
ar re wenn : Kelt, German, Magyar,
an oabl hag an traezh hag ar gwez
'vez roet d'ar re baour
evit netra.

Orchard Beach, Hañv 1963.

173
Youenn GWERNIG

HENT AR VAMENN

Se oa un hentig don
spenn ha kelvez e goloe,
hentig va bugaleaj,
delwenn Santez Kandida a save d' am ambroug
pe marteze va mamm-gozh
'm ' eus ket soñj mat...

Ar wezenn bin oa ken uhel
ha noazh
n' am eus morse kredet mont da zineizhañ he neizh pig.

Bleunioù ha louzeier a bep seurt
a greske glan ha didrouz
e kleuz an hentig don,
va mamm-gozh
pe Santez Kandida
'm ' eus ket soñj mat,
o c'hutuilhe
d' ober louzoù
da bareañ goulioù
an dud.
Pere oa mat ?
'm 'eus ket soñj mat,
me zo re sot ha beo,
siouazh.

Pell ' zo eo marv va mamm-gozh
ha distrujet he hentig don
spenn ha kelvez,
gant ur bull-dozer.

174
Youenn GWERNIG

DISTRO

Daeroù ar glav
dizehan
war werenn ar c'hombod
daeroù ar glav
dizehan
an avel o skub ha va soñjoù d'o heul;

Daeroù an eñvor
dizehan
war va divjod
daeroù an eñvor
dizehan
n' hell an avel en taol-mañ
o skubañ
kizellet int re zon em c'hig...

Loen foll o splujañ e puñs an noz
an tren a yud
ha va c'halon a lamm
luskellet e puñs an noz
gant lammoù ar rodoù dir
o redek etrezek an deiz ;

Petra vern - me oar -
Warc'hoazh, pa baro an heol yaouank
war vleunioù an draonienn kent,
ha pa vin astennet a-hed va c'horf
dindan an oabl
ha pa glaskin frond ar vleunienn paket em daouarn
(ur frond ankoueeet pell 'zo)
- me oar -
un nebeut ludu a silo etre va bizied.

(1962)

175
Yann-Ber PIRIOU

D'AN DANVEZ DELWENNOU

" Does not the Eagle scorn the earth
and despise the treasures beneath ? "
WILLIAM BLAKE.

Me n' on ket un den glan, tudoù,
Pri ha teil 'zo warnon, ha kaoc'h ivez, resped deoc'h,
Met n' em eus ket avi ouzh ho klanded
Ma 'z eo hi a ro kement a lorc'h d' ho sell.
Kement truez kristen ha kement karantez.

Me n' on ket un den kreñv, tudoù,
Krenañ a ran pa welan a-greiz-holl
Sklerijennoù gouez o luc'hediñ
E daoulagad va eneberien.
Met n' em eus ket avi ouzh ho nerzh,
Ma 'z eo heñ a lazhañ en ho kalon

Kement truez kristen ha kement karantez.

Me n' on ket un haroz ha me n' on ket ur sant,
Marteze n' on ket graet evit hoc'h emgannoù
Met n'on ket dedennet gant ho meurdez ;
Ha n' hellan ket prizout ho vertuzioù c'hwezh fall
Pa ne dalvezont deoc'h nemet dilezel ho preudeur,
O-unan,
E bagad reuzeudik an dudigoù truilhek.

176

M. L. G.

BEAJ DA ENEZ SUN

An amzer gaer. Skriadennoù an evned-mor.
Garmadennoù unton, rec'hus, a wech da wech.
Kreskiñ a ra ar geot izel. Goleiñ a ra al liorzhoù e beg an enezenn.
Amourouzien ez eus o pourmen koulskoude...
Kreisteiz a zeu o tegas didrouz, lufr nevez.
Mont 'ris d' ur c'hafedi. Goullo e oa ar sal.
Azezañ a ris, Orestes kozh.
Prederiet em eus, skrivañ a ris lizhiri.
Unan 'vit ur mignon en deus va ankounac'haet,
egile evit va zad.
Edo an div vatezh o skaotañ sioul.
Roet peoc'h o devoa merc'hed an noz.
Goude on aet er straedigoù,
tre on aet er vered, - Tud o deus bevet, « prechet » ganto ar Yezh.
Moan-tre, graet a chevr ez oa an traezh.
Divizet em eus gant ur wreg e gwisk du ar vro,
e barr an oad, hegarat he dremm.
Krizet e oa he zal. He zal a hekleve :
" Savet 'm eus ti an heol, her graet em eus bemnoz.
Trec'het voen en diwezh ".
Oristaled a zeu...

. . . . .

Kavet am eus reou. Torret eo va hirnaezh.
Laouen eo va ene. Gwelet 'deus he diwezh.
Pennañ a reomp. Ar mor hon degemer.
Glizin ar maez a flourika ar gwag, a sav gant ar vag.
Me 'zo war an aros, hejet, en ur bed glas.
Va skeud a zeu a-dreñv.
Gellout a ran kanañ kanennoù stepennek.

177

M. L. G.

HENGOUN

Sec'hor ez eus. N' eus aezenn 'bet en noz.
Diwezhat ' eo... An telt a zo hep trouz.

Me ' gonto dit un dra a lavare va zad.
Me a gonto a-zevri, goustad.
Ali den ar stepenn...
Edo pell ac'hann er c'hornog un enezenn
ma kreske fonnus kaer ar c'helvez
a yae d' ober gwalennoù-hud.
amañ ' oa ur vaouez aet da goll hec'h ano
e-kreiz ar bloavezhioù.
Meur e oa he c'hened, esmae ur bobl a dud.
Pec'hed a oa enni...
Aet ' eo da evn, - da alarc'h gwenn. Tra hengoun...
Eviti bout tizhet ar gozhni,
emañ ' heuliañ 'c'hanon.

AN EMWEL

DEGOUEZHET e oa war e jav-tan abred a-walc'h. Div eur hanter e oa. Loc'het e oa diouzh Roazhon war-dro un eur hanter. Ne oa ket bet keit se oc'h ober an hent goude holl. Tremenet e oa dre Bont-Rean, Gwichen ha Sant-Senouz. Kalz a girri a oa war an hent bras, digenvez a-walc'h avat an hent a gase eus Gwichen da Blegastell. Ur wech koulskoude e oa bet darbet dezhañ bezañ horoset ha diskaret gant ur c'harr-tan en ur c'hroazhent, e-kichen ur stop : kredet en doa dezhañ en devoa amzer da dreuziñ.

- Re vuan ez ae evelato, » a boelladas oc'h enaouiñ ut sigaretenn. « Kant-ugent bennak marteze... »

Ur gwall-c'hlaouenn e oa bet dezhañ ha gant ar from o soñjal a-ziwar-lerc'h e oa manet a-sav d' ober un ehan, e-harz ur c'hleuz. Pa oa bet disaouzanet e oa pignet endro ; war e c'hwil-tan ha kendalc'het en doa gant e hent.

- Pa soñjan e vijen bet lazhet ken buan all, » a lavaras outañ e-unan adarre.

Echu e oa e sigaretenn. Tanañ a reas unan all ha sellout ouzh e eurier. A-barzh pell e erruje Brec'hed emichañs. War-dro div eur e arsave an tren e ti-hent-houarn Plegastell. Perak ivez ne oa ket deuet gantañ ? Ur c'hwil-tan soleks he devoa ivez ha bale a rae mat. Pe zoken he dije gellet kaout plas a-dreñv war an dibr a oa bras a-walc'h evit daou. Met ne oa ket bet tu da gendrec'hiñ anezhi ! aheurtet e oa ; dre an tren e ranke dont.

- Un tamm disfiz he doa emichañs, » a brederias.

Leun a galon en em gavas en un taol. M' he doa asantet dont da dremen ar sulvezh enderv-mañ e Plegastell a-gevret gantañ he doa evitañ, sur mat, un tamm karantez bennak ; douget e oa dezhañ ; an dra-se a c'helle krediñ a-walc'h da vihanañ.

Naon en devoe d' he gwelout a-greiz-holl. E galon a deuze en e greiz o soñjal e vije en e gichen diouzhtu.

Erru e oa war riblenn ar pont, a-us d' ar ganol ha sellout a rae pizh a bep tu, o spial ar stumm heneuz en em ziskouezhfe emberr ; daoust ha gwisket he defe ar vrozhañ c'hlas-sklaer a zouge d' ar sul all pa oant aet da bourmen d' an Tabor ha da Vorpazh da c'houde ; daoust ha diskabell e vije pe daoust ha dougen a rafe ar boned mouk-se a zisplije dezhañ.

- Brec'hed, » a c'halvas.

Aze edo, o tont da gej outañ ha diskabell e oa ; skediñ a rae he blev liv ar goularz en heol ar c'hreisteiz. Sevel a rae war-du ennañ he daoulagad gell ha bras, kuñv da sabatoñ. Ar memes brozh hag ar sul all he doa : ar vrozhañ c'hlas-sklaer gant ur gouriz du a starde he dargreiz ; lufre e oa he malvennoù gant an dour-c'hwezh. Ur barr tenerded a gargas e ene.

- N' oc'h ket skuizh ? » a c'houlennas.

- Tamm ebet, » a respontas hogen gwelout a rae mat e oa o trec'hwezhañ.

- Re zillo hoc'h eus baleet, » emezañ.

Kregiñ a reas e sturier e varc'h-houarn-tan a oa harpet ouzh aspled ar pont.

- Marteze hoc'h eus sec'hed. Bez e c'hellfemp mont da evañ ur banne.

- Gant plijadur, » emezi.

Sellout a rejont war-draoñ. Tregont metrad izeloc'h en em astenne ar stêr e-harz tornaodoù koadek ha teñval. War ur savenn, e-tal ar c'hal, avat, e oa un ti-prenn a veze troet da ostaleri da sul. E gwasked ar gwez elv e oa bet staliet taolioù ha bankoù ; eno e azeze an dud da gemer ur banne ha da derriñ o sec'hed. Poan o devoe da dostaat ; dalc'het e oa an hent gant ar c'hirri-tan a oa harzet a bep tu ; erru war ar savenn e rankjont chom war-c'hed e-pad ur pennad ken na vije savet kuit ur c'houblad bennak diouzh taol. Erfin e c'helljont kemer lec'h war bep a benngoñ - skabilli e doare - ouzh un daol gamm bennak.

- Petra ho po ?

- Nebeut a dra, » emezi. « Ur chug frouezh, mar karit. » Degaset e voe dezho div voutailhig chug abrikotez gant pep a blouzenn. Hag int da sunañ an died c'hwek ha fresk gant dudi.

Echuet en doa un tamm araozi ; hi a gemere hec'h amzer : ur sunadenn ha neuze e kuriuze ouzh an dud a oa en-dro dezho. Ragachat ha sklañkal a rae an holl ma oa diaes dezho en em intent.

- Un devezh kaer, » a c'harmas.

180

Ne selaoue ket. Disloagal a rae ouzh daou vorian, daou studier o chom e Roazhon moarvat, a oa oc'h ambroug div blac'h yaouank gwenn. Ar re-mañ o doa urzhiadet ur voutailhad win Champagn, mar plij, ha degaset e oa bet dezho e-barzh ur c'helorniad skorn. Mut e oa an daou vorian ; ar merc'hed avat a laoske bep an amzer c'hoarzhadennoù skiltrus en ur zifretañ war o c'hadorioù.

- Ouzh petra emac'h o sellout ? » a atersas Herri.

Hegaset e oa dre ma taole e gevelerez pled ouzh ar vorianed-se. Ne vije ket bet gouest da baeañ kemend-all dezhi. Ne oa nemet un tamm implijad burev anezhañ. A-hend-all e save imor ennañ tamm-ha-tamm : he fedet en doa da zont war ar maez peogwir e felle dezhañ komz outi, ya, anzav outi e garantez. Penaos ober avat e-mesk an engroez-se o flepiñ, o varvailhat, e-kreiz glabouz an dud dibreder ha safar dibaouez an trañzistorioù.

- Deomp kuit, » emezañ, sec'h e vouezh. Sentiñ a reas en ur ober outañ ur sell souezhet un disterañ. Hag int da skeiñ war-du ar c'hal neuze. Tarzhet e oa en e spered ar soñj d' he c'has d' ober un droiad en ur c'hanod.

- Marteze hoc'h eus c'hoant dont ganin war ur vag ?

Goude lostenniñ e-pad ur c'hardeur bennak e c'helljont feurmiñ ur skaf d' o zro : daou c'hant lur an hanter-eur ; n' oa ket re ger c'hoazh. Setu int o vageal war ar stêr e-touez kanodoù all e-leizh a riskle endro dezho ; tremen a rejont dindan ar pont ha distreiñ war o c'hiz betek ar c'hoad teñval krap ouzh an tornaod.

- Gouzout a rit neuñ ? » a c'houlennas.

Brec'hed a hejas he fenn da lavarout nann. Anat e oa he doa un tammig aon ; strizh e oa ar c'hanod, bas war an dour hag horjellañ a rae dre ma rae Herri bec'h da roeñviñ. Ampart ne oa ket ; e weliañ a rae avat da ziskouez pegen akuit e oa. Ar wirionez e oa en devoa aon ivez : ne ouie ket neuñ kennebeut

koulz lavaret.

- Skuizh on, » emezañ a-benn ar fin.

Degouezhet e oant en ur gornblegenn eus ar ganol ; a-dreñv dezho e verzent ar c'hro du-se, an dud o tripal en amc'houlou evel skeudoù dilavar ; an dour krizet gant un aezenn skañv a zasskede betek ar pont hag ar c'hoad sapr a astenne e c'houedor d' o degemer.

Herri a sante e galon o talmiñ. Deuet e oa poent dezhañ komz ouzh Brec'hed ; o unan penn e oant ; den ne c'hellje o c'hlevout.

181

- Brec'hed... » emezañ.

Ne ouie ket penaos kregiñ avat. E sell a glaske sell e vignonez hogen troet he doa he fenn hag e doare ne ouie ket e oa anezhañ tamm ebet. Mouskanañ a rae en ur soubañ he dorn en dour bep an amzer.

- Brec'hed... » a c'halvas adarre. Digor e oa chomet e c'henou war nav eur, krizet e dal, stennet e sell.

- O ! » emezi o tennañ a-drumm he dorn diouzh an dour. « Ne c'hellfec'h ket tapout din ar bleunioù-se ? »

Diskouez a rae elestr melen flamm a greske tost d' ar vriell, dedennus. Herri a roeñvas etrezek ar ribl, a bakas krog e treujenn un elestrenn hag a sachas kreñv d' he diskolpañ. Diwar ar striv a reas avat e voe darbedik dezhañ lakaat ar c'hanod skañv da drec'holiañ. Ma rankas prim azezañ en-dro war ar bank ha gortoz e chomfe kempouez ar vag. Gwelout a reas e oa morlivet e vignonez : kroget e oa start e daou c'hostez ar c'hanod ha dispourbell e oa he daoulagad gant ar from. Herri a glaskas ober fent.

- Hama ! Brec'hed, c'hwi a gave deoc'h emichañs e oac'h aet dija da vorwreg.

Hi avat a respontas hep damant :

- Distroomp, mar plij. Me ' gred eo hogos tremenet an hanter-eur.

Kantreal a raent adarre war ar c'hal, e-mesk an engroez, enoet, hep gouzout war-du pelec'h skeiñ. Kerseet ha dipitet, Herri a roe taolioù treid d' ar grouan, e-giz ur bugel. Brouezet hag hegaset e oa outañ e unan. Pegen amparfal e oa bet !

- Pet eur eo ? » a c'houlennas en diwezh evit terriñ an dilavar a oa savet etrezo.

- Peder eur, me ' soñj, » a eilgerias eben, ginet hag a-boan seven. « Arabat eo din daleañ re bell : ne fell ket din c'hwitañ war va zren. »

Bale a rejont da heul ar re all hag int da grapat betek lein an tornaod e-lec'h edo savet ur chapelig dister. Alese e oa tu da bakañ ar vourc'h dre ur wenodenn e krap ouzh an tornaod. Chom a rejont en nec'h e-pad ur pennad. En traoñ e vordilhe an dud bepred war riblou ar ganol, bihan ha du evel merien, bodet a vlokadoù en-dro d' ar pont ; ar c'hirri a oa arsavet a steudadoù hir diziwezh a bep tu d' an hent evel amprevaned liesliv. « Iskisat taol-sell ! » a soñjas Herri.

- Deomp pelloc'h, » emezañ.

182

Mont a rejont gant ar wenodenn hag hanter-kant metrad larkoc'h e kavjont

un diri strizh benet er garreg hag a gase war-grec'h. Pignat a rejont gantañ ha degouezhout war ur savenn enk a roe gwel war an trowardroioù, hep ode avat da grapat uheloc'h : ha bepred dirazo, en diaz, ar ganol, ar pont hag ar c'hoad teñval peget ouzh ar run, heñvel ouzh foulinenn un euzhvil espar. Klevout a raent an dud o safariñ izeloc'h dre ma tremenent war ar wenodenn. O unan penn e oant erfin hag Herri a sante ar memes strafuilh dudius oc'h aloubiñ e spered a-nebeudoù, o lakaat e galon da dalmiñ hag e zaouarn da grenañ un disterañ. Steuziañ a reas ar rec'h a greiz e ene a-daol-trumm.

- Eus un dra bennak e fell din komz ouzhoc'h, Brec'hed, » a grogas. Balbouzat en doa graet : gwall ziampart e oa ar frazenn-se. Paouez a reas a gomz ; respontet he doa dezhañ en ur vousc'hoarzhin a gorn outañ :

- Me ' oar eus petra emac'h o vont da gomz ouzhin : eus ar sindikad, n'eo ket 'ta ?

Soñj en devoe en doa graet anv eus afer an emglevad en devezh a-raok. Evitañ a oa sekretour ar c'hevrenn er burev e oa an dra-se un dro da skoulmañ darempred tostoc'h ganti, gwir eo. Hogen n' eo ket gant an istor-se e oa e chal neuze, va Doue !

- Ne fell ket din komz ganeoc'h eus kement-se, Brec'hed, » emezañ. Nec'het ha taeret e oa. « Daoust ha ken dispered-se ez eo eta ! » Daoust ha kompren a rafe a-benn ar fin ? Klask a rae an tu da zibunañ e neudenn en-dro hogen torret e oa an awen. Hi a selle outañ bremañ gant un aer souezhet ha tregaset un tammig e-giz pa vije bet o c'houlenn ha klañv e oa. Herri agemeraz e anal en-dro hag a zistagas :

- Brec'hed, siriusoc'h kalz eo pezh emeon o vont da lavarout deoc'h bremañ...

Hogen re ziwezhat e oa dija : edod o tont gant an diri ; dija e kleve mouezhioù. Dav e voe dezho kilañ evit reiñ plas d' an ergerzhourion all war ar sellva. Desevet krenn e oa devalet a-herr betek ar wenodenn en-dro. Ar ganol en traoñ a oa atav ken seder hag a c'hoarzh e goap outañ.

Tri c'hardeur war-lerc'h e loc'he diouzh an ti-hent-houarn goude bezañ ambrouget e gamaladez. Bremañ ne chome mui dezhañ nemet distreiñ d' ar gêr. Kinniget en doa dezhi kas anezhi war diadreñv an dibr hogen nac'het he doa a-grenn.

- Perak eo deuet amañ ? » a dufe gant araj.

183

Sevel a reas war e jav-tan, diskenn a-herr war-du ar pont, krapat trema Sant-Senouz : Pradoù fresk, lannegi ha pinegi. Kloc'hdi espar Sant-Senouz, heñvel a-walc'h ouzh hini un iliz rusian, en em ziskouezas war-lerc'h ur c'hammdro. Ur sell a reas a-dreñv dezhañ : uhellenoù ar Wilen a save a-hont evel ur voger ramzel, torret gant ur c'houm, nepell diouzh iliz Sant-Malo-Fili, dister ha moan war skramm an oabl.

Start e oa ar sav. Herri a droas an dornell-c'haz betek ar penn ha gant ul lañs nevez en em strinkas ar c'hwil-tan war-du ar c'hrec'h. Herri a stardas neuze e javedoù. Gant doan e troe koun an devezh-se en e spered. Skrign a zeuas gantañ

- Arabat eo din pennsodiñ, » emezañ outañ e-unan. « N' on ket e karantez ar plac'h-se tamm ebet. » A-benn ur pennad e ouzhpennas :

- Perak an diaoul eo deuet avat ? It da gompren ar merc'hed !

Ha gant an dispriz e skopas a-gostez war an hent.

DE PROFUNDIS...

Da G. E.

YEN e oa. Yen-kenañ. Deut e oa ar yenijenn en un doare souezhus-meurbet. Skornet e oa al Loer. Biskoazh ne oa bet gwelet an dra-se. Skornet ar stêr ledan, eus ur c'hlann d' eben. Gwenn-sklas, goloet a erc'h. Ur marzh. Didrouz an daou ribl. N' oa ket ur vag evit mont eus ar mor d' Angiez. Difiñv ar gwez, ar brouskoad ha plantoù al liorzhoù. Didud a-hervez an tiez teoliet. Bourc'h Razied a oa marv - ha kêr Naoned kollet en disgwel.

Ha koulskoude e oa eno ul lestr bras, ar " Maroko ". Du ha ruz an tor anezhañ, ha gwenn e gastell. Du e siminalioù, daou anezho. Skornet ar vag. Kelc'hiet gant ar skorn. N' helle mui al lestr mont davet ar mor bras, a hañvale. « Krak-krak-krak », e krede an dud klevout, ar skorn o strakal a bep tu d' al lestr bras evel ma vije an houarn o tarzhañ.

Tud a oa e-barzh al lestr. Ha war vourzh al lestr. Hag e kombodoù diniver al lestr. Hag e strad al lestr.

Micherourien a bep micher a labourer : liverien, mekanikerien, kilvizien ha me ' oar !

Aet e oa kuit ar vartoloded. Paotred ar C'hreisteiz. Bourdeliz. Tud yen o c'halon kement hag ar skorn. Prest da werzhañ pep tra : butun, boued, hag an aergelc'h zoken...

Ar vicherourien a oa Naonediz, pe anvet evel-se. Tud paour, tud pinvidik. Tud diwar ar maez, deut da labourat e kêr. Tud eus kêr, ganet e kêr. Kemmesket an holl.

A-wechoù, e veze galvet unan bennak dre an uhelgomzer. Evel-se eo e klevas Yann an Dug anv un den en devoa anavezet er galeoù gall, goude ar brezel : - Pedet eo an Aotrou de... dont da welout ar c'habiten.

Souezhusat tra ! Hennezh a oa bet e servij an Alamaned hag en devoa adkemeret e blas er Gompagnunezh-Vor.

185

Da gentañ ne oa ket fall labourat e kombodoù al lestr. Tommoc'h eget er-maez 'sur ! Hogen mouget e voe unan-hag-unan fornigelloù al lestr. Yen, yenc'h-yenañ e voe bevañ ha labourat ennañ. Ken na krenas an dud gant ar riv. Ken na voe morzet an izili hag ar bizied gant ar yenijenn.

Mestr al liverien a gerc'he tignoloù ha bagigoù. Goulennet en devoa ouzh e vicherourien kas o re ganto mar gellfent. Pesketarien e oa darn anezho...

Taleg a zegasas e hini diouzhtu. Petore striv kalet lakaat ar vag vihan da dreuzañ al Loer ! Terriñ ar skorn a-hed pemp kant metrad gant ar roeñvoù. C'hoarzhin goap a rae outañ.

Taleg e oa ur paotr mat-a-giz, poazhet gant ar gwin ruz. E annez a oa e karter L'Ermitage, e-kichen iliz Santez-Anna, savet a-us d' ar stêr vras. Pemp bugel dezhañ. Paour e oa e di, ur skalier enk, ur gambr strizh, ha gweleoù ar re vihan enni tost ouzh gwele o zad hag o mamm. Ur paour-kaezh gwreg e oa hini Taleg. Dizrouk. Disneuz. Prest da c'houzañv pep tra.

N' oa ket drouk Taleg kennebeut. Sot e oa deut gant al labour kalet hag ar gwin ruz. Abaf, zoken. Tuet da sentiñ ouzh pep mestr a zeufe.

Er goañv ken kriz-se, ne oa ket da chipotai gant al labour. Neuze labourat kalet, livañ er yenijenn, en aer skornek, revet ar bizied daoust d' ar manegoù gloan pe ler. Ur banne gwin d' en em dommañ ur wech an amzer. Ha c'hoazh labourat, labourat a-hed an deiz disliv betek an noz teñval.

Ur barr-heol a dreuzas al later. Mont a reas da zigroc'hennañ ar gompezenn wenn. Tammoù skorn a ziskennas a-hed ar stêr - davet ar mor. Tammoù bras evel radelloù. Hag al liverien da livañ atav.

Al lestr hir-meurbet a yeas dre aber al Loer etrezek ar mor bras evit bezañ arnodennet e gefluskerioù. Tennet e voe gant daou reder-mor ha laosket da vont...

Glav a ra ! Glav-bil. Glebor dre-holl. Ret eo ober al labour, koustet a gousto. Hag an holl da labourat dibaouez, louzet o dilhad.

Enaouet e oa al leternioù, tro-dro d' al lestr, henozh. Hag ar sklaved a labourer, a live gant skubelloù bras tor al lestr ramzel. Fiñval a rae ar bigi gant dour ar stêr a rede davet ar mor bras, buan-buan o tont eus ar broioù-krec'h. Tammoù skorn a stoke ouzh tor al lestr. Ha dizehan e live ar sklaved kein al lestr. Echu eo gant al liv du. Prest da echuiñ gant al liv ruz.

A-daol-trumm, ur garm. Un den a zo kouezhet en dour yen. Dic'hallus eo her gwelout en deñvalijenn daonet-se, daoust d' al leternioù.

186

- Taleg eo ! a youc'h unan bennak. Goullo eo e vag.

- Warc'hoazh e ouezimp, eme ar mestr-liver, Delavigne e anv, ur paotr krenn ha korfek. Digalon. Dispered ne lavaran ket. Morse ne baeo gopr ar vag. Laeret e vo hounnezh gant ul lampon.

Hag ar sklaved a grog adarre da labourat. Ret eo ankounac'haat ar paour-kaezh Taleg ha kas al labour da benn a-raok tarzh an deiz. Ar " Maroko " a yelo kuit gant ar gourlenn.

Warc'hoazh e ouezo gwreg Taleg e chom intañvez gant pemp bugel emzivat. Gouelañ a raint. Kloc'h-kañv Santez-Anna a sono...

Naoned, 1954 - Kastellin, 1962.

MAROUF, KEROUR KAERO

Marvailh diouzh " AN NOZVEZH HA MIL "

lakaet e brezhoneg gant Roparz Hemon

AR GWASTELL

Gwechall e veve e Kaero ur c'hereour paour hag onest, a c'hounenze e vuhez oc'h aozañ kozh votoù. E anv oa Marouf.

Dimezet oa gant ur vaouez anvet Fatima, lesanvet gant hec'h amezeien " Ar Geben " en abeg d' he zeod fall ha d' hec'h imor spontus. Kriz oa e-keñver he fried, o sammañ bemdez mil mallozh warnañ hag ouzh e lakaat da ren buhez ur merzher. Marouf oa un den kizidik, a felle dezhañ bezañ brudet-mat, ha gant an amzer e teuas da gaout mui-ouzh-mui aon rak e wreg hag he c'hounnar. Kement gwenneg a c'hounenze a zispigne eviti. Met pa zeue d' ar gêr, evel ma c'hoarveze a-wechoù, hep gwenneg ebet, e veze gourdrouzet ha skandalet ganti, ken na c'helle ket kaout diskuizh na serriñ zoken ul lagade-pad an noz.

Un deiz e lavaras Fatima d' he fried :

- Degas din ur wastell fenozh, goloet-mat a vel gwenan.

- Gant ma vo kaset din ostizien dre vadelezh Alla, - eme Varouf, - e prenin unan dit, ha laouen. N' eus ket ur gwenneg toull em yalc'h evit ar mare, hogen Alla a zo bras e c'halloud !

188

- Da sotal, Alla, e c'halloud hag e vadelezh ! - eme ar Geben. - Ma ne zeuez ket d' ar gêr gant ar wastell am eus goulennet, fenozh e rin dit gwelout ar stered ha n' ez po ket ezhomm da lakaat da benn er prenestr d' hen ober.

- Alla a zo truezus ! - eme Varouf o huanadiñ. Hag eñ mont, bihan e galon, da zigeriñ e stal, en ur ober ar bedenn-mañ :

- O Alla, grit din gounit peadra da brenañ ur wastell-vel evit va gwreg, na vin ket gwallgaset ganti !

N' en doa ket a chañs, avat. Ostiz ebet ne zeuas en e stal en devezh-se. Ne c'hounezas ket a-walc'h zoken da brenañ un dorzh-vara. En abardaez e prennas e stal hag e kerzhas a-hed ar straed, skuizh-meurbet ha nec'het-marv. O tremen dirak stal ur pastezour hag o sellout ouzh an traoù mat berniet enni, e voe karget e zaoulagad a zaeroù. Ar pastezour a verzas e nec'hamant hag a lavaras dezhañ :

- Perak out-te ken trist, Marouf ? Deus amañ da gontañ din da drubuilhoù.

Pa glevas ar pastezour petra oa, e tirollas da c'hoarzhin.

- Arabat dit ober gwad fall, - emezañ. - Peseurt gwastell a fell dit ?

- Unan goloet a vel-gwenan.

- N' eus ket a vel-gwenan em stal, - eme ar pastezour. - Sed amañ dit ur

wastell goloet a siros c'hwek. Koulz eo ha mel, me 'gred.

En ur gomz e lakae siros c'hwek war ar wastell, hag amanenn teuz war ar marchad : ur meuz d' ober d' ur roue lipat e vuzelloù.

- Dal, - emezañ d' ar c'hereour. - Te a baeo un devezh all.

Hag e roas dezhañ un dorzh-vara ivez hag un tamm formaj.

Marouf ne ouie ket penaos trugarekaat an den mat. Mil bennozh a roas dezhañ, ha mont d' ar gêr war-eeun.

- Ar wastell a zo ganit ? - a grias e wreg kerkent ha m' hen gwelas.

Marouf a lakaas ar wastell gaer dirazi. N' he doa ket sellet mat outi ma huche :

- Petra am boa lavaret dit degas din ? Ur wastell goloet a vel-gwenan ! Hag amañ e teuez gant unan goloet a siros, da ober goap ac'hanon !

- Va fried kaezh, - a valbouzas Marouf, - n' em eus ket prenet ar wastell-mañ. Dre vadelezh eo bet roet din gant ar pastezour.

189

- Digareziou ! - a youc'has ar vaouez fallakr, er-maez anezhi hec'h-unan gant ar fulor. - Aze, tap da gozh wastell siros brein !

Hag e stlapas ar wastell ouzh penn he gwaz, o c'hourc'hemenn dezhañ mont diouzhtu da gerc'hat ur wastell-vel. Dre ma kave dezhi ne dae ket buan a-walc'h, e tistagas gantañ ur javedad, o terriñ outañ un dant en e c'henou, hag o lakaat ar gwad da strinkañ war e c'hroñj ha war e vruched.

Marouf, evit en em zifenn, a savas e vrec'h hag a roas d' e wreg ur vountadenn vihan. War se e kreskas he c'hounnar kement ma krogas e barv he fried gant he daou zorn, o vlejal a-bouez he fenn :

- Forzh ! forzh ! tudoù ! emañ va den o lazhañ ac'hanon !

An amezeien a zeredas a bep tu. Gant kalz a boan e rejont d' ar Geben dispegañ diouzh barv he ozhac'h. Pa weljont e oa gwall c'hloazet ar c'here, e tamalljont anezhi, o lavarout :

- Ni a blij dimp gwestell-siros kenkoulz ha gwestell-mel. Ha perak oc'h-c'hwil ken kriz ha ken digalon e-keñver ho pried paour ?

En diwezh, o krediñ e oa graet ar peoc'h etre an daou bried, an amezeien a yeas kuit. Marouf, chomet e-unan gant Fatima, a glaskas he habaskaat. Dastum a reas tammou ar wastell hag o c'hinnig dezhi, e zorn o krenañ

- Debr, va c'harantez, - emezañ. - Warc'hoazh, mar deo youl Alla, e tegasin dit ur wastell, mel warni forzh pegement hag o strilhañ diouti.

Ar Geben a respontas n' he doa ket ezhom eus bruzun. Marouf, a oa du gant an naon, a azezas a-benn ar fin da zebriñ an tammou gwastell. Se a reas gant kunujennoù e wreg da soubilh. Ha c'hoazh a-hed an noz e talc'has-hi da vallozhiñ ha da salmenniñ gant he gwaz.

Abred antronoz ez eas Marouf d' ar voskeenn evit pediñ Alla da reiñ dezhañ peadra da zic'hoantañ e wreg. Neuze e tigoras e stal. Ne oa ket a-boan krog gant e labour ma teuas daou ward davetañ o lavarout :

- Paperenn a zo ganimp a-berzh ar C'hadi evit pakañ ac'hanout.

Kordennet e voe e zaouarn d' ar paour kaezh kereour, hag e voe kaset raktal da lez-varn ar C'hadi. Eno e welas e wreg, bandennet he fenn hag he brec'h gant tammoù lien leun a wad, ha beuzet en he daeroù.

190

- Kozh lakepod ! - eme ar C'hadi kerkent ha ma paras e zaoulagad war Varouf. - Te ne zougez bri ebet da Alla : kannañ da bried e-giz-se, terriñ he brec'h hag he holl zent en he genou !

Ar c'hereour, spontet, a gontas pezh a oa c'hoarvezet. Ar C'hadi, o kompren e tislepege ar wirionez, a gemeras truez ouzh Marouf hag a roas dezhañ ur c'hard diner, o lavarout :

- Dal, ha kae da brenañ ur wastell-vel dezhi.

Neuze e reas ar gentel d'an daou bried, ouzh o aliañ da vezañ hegaratoc'h an eil e-keñver agile.

Marouf a roas ar c'hard diner d' e wreg hag a zistroas d' he stal. Dizale avat, an daou ward o doa kaset anezhañ d' al lez-varn a zeuas da c'houlenn bezañ paeet evit o foan. Marouf a lavaras dezho ne oa ket ul liard en e yalc'h. War se e voe stlejet ganto betek ar marc'hallac'h. Fustet e vije bet, nemet gwerzhañ a eure e vinvioù kereour war an taol ha paeañ un hanter diner.

Edo adarre en e stal o prederiañ war e blanedenn galet pa zegouezhas daou ward all, rustoc'h c'hoazh eget an daou gantañ o lavarout :

- Paperenn a zo ganimp evit pakañ ac'hanout.

Ha setu eñ kaset raktal da lez-varn ur C'hadi all. Eno e welas e wreg, lienet he fenn hag he brec'h evel a-raok, hag o tamall dezhañ muioc'h c'hoazh a dorfedoù eget diagent.

Kontañ a reas e istor a-nevez.

- Ha n' eus ket un eur, - emezañ, - on bet dirak lez ar C'hadi en tu all eus kêr, ha lakaet en deus ar peoc'h etrezomp.

- Lopet en deus warnon abaoe ! - eme Fatima.

Ar C'hadi a skandalas anezho o-daou hag a roas urzh da Varouf da baeañ an daou ward. O c'has kuit a reas neuze. Ar c'hereour kaezh, hep arc'hant adarre a zistroas, mantret e galon, d' e stal. Ne oa ket tremenet un eur ma teredas unan eus e vignoned, o krial :

- Sav, Marouf, ha tec'h prim, pe n' eus nemet ar marv evidout ! Ar Geben a zo aet da glemm ac'hanout e palez ar Gouarnour ! Emañ e warded o tont da bakañ krog ennout !

Marouf, spouronet, a glosas e stal hag a redas er-maez eus kêr. P' en em gavas en tu all eus ar mogerioù, e-mesk ar bernioù lastez, e stagas ar glav da gouezhañ a-bil, ken na voe mui un neudenn sec'h warnañ. Redek ha redek a reas, hep kavout kledour neblec'h. Nemet pa serras an noz e teuas e-barzh ul lochenn hanter diskaret. Eno e kluchas war al leur, o leñvañ hag o c'harmiñ :

191

- O penaos e vin-me disammet diouzh an diaoulez-se ? Alla, kasit ac'hanon mil bell diouzh ar vro-mañ, ma ne welin mui he fas villiget !

AN DJINN.

A-greiz ma edo o keinal evel-se, e tigoras moger al lochenn en un taol, hag e spurmantas dirazañ ur pikol Djinn ken spontus ma sonnas ar gwad en e

wazhied.

- Mab Adam, - a yudas an Djinn, - piv out-te, ma kredez va dihuniñ gant da c'harmoù ? Me eo Djinn al lochenn-mañ, hag amañ em eus bevet e-pad kant vloaz hep morse bezañ direnket.

O sellout pishoc'h ouzh Marouf, avat, e teuas da drueziñ outañ. Goulenn a eure outañ :

- Lavar din petra ac'h eus c'hoant da gaout, ha me a raio pezh a fell dit.

Marouf a gontas e drubuilhoù.

- Pign war va c'hein, - eme an Djinn. - Da gas a rin betek ur vro ma ne vi ket kavet buan gant da wreg.

Ne oa ket pignet mat ar c'hereour war gain an Djinn ma voe dibradet. A-hed an noz e nijas etre an oabl hag an douar. Da c'houlou-deiz e voe lakaet e lein ur menez.

- Diskenn betek traoñ ar menez-mañ, - eme an Djinn, - ha kerzh betek dorojoù ur gêr vras a weli. Eno e kavi bod ha repu.

Gant ar c'homzoù-se ez eas diwar wel.

AR VARC'HADOURIEN.

Marouf a chomas badaouet ur pennad e lein ar menez. Neuze e tiskennas. Ur gêr vras gant tiez savet-mat, gronnet a vogerioù uhel a oa dirazañ. O vezañ kavet an dorojoù, e valeas dre ar straedoù. Kêriz, dre ma tremene, a selle outañ, souezhet gant e wiskamant iskis. Un den a zeuas d' e gaout.

- Eus pelec'h e teuit-hu ? - a c'houlennas.

- Eus Kaero, - a respontas Marouf.

- Ha pegoulz hoc'h eus kuitaet Kaero ?

- Dec'h da noz, raktal goude ar pedennoù.

An den a zirollas da c'hoarzhin.

192

- Klevit pezh a lavar an istrogell-mañ, - emezañ d' an dud a oa chomet a-sav da selaou. - Kuitaet en deus Kaero dec'h da noz !

An holl a c'hoarzhas eveltañ.

- Un diskiant eo sur ! - emezo. - Ha penaos hoc'h eus graet ho kont ? Ur bloavezh beaj a zo eus Kaero betek amañ !

Marouf a douas e lavare ar wirionez, hag e-giz testen e tennas eus e c'hodell un tamm eus un dorzh-vara graet e Kaero. Biskoazh n' o doa gwelet bara stummet evel-se en o bro. Darn a gredas, darn a ziskredas hag a reas goap anezhañ. Etretant, ur marc'hadour pinvidik, heuliet gant daou sklav, a zegouezhas. Skandalat a reas ar c'hoapaerien.

- N' hoc'h eus ket mezh, - emezañ, - da vezañ ken diseven e-keñver un estren ?

Ar marc'hadour a gomzas neuze hegarat ouzh Marouf hag hen pedas da zont d' e di. Eno e wiskas anezhañ gant ur sae gaer hag e roas dezhañ a bep seurt traoù mat da zebriñ. War se e c'houlennas outañ :

- Lavar din, va breur, eus pe vro e teuez. A Vro-Egipt, a gredfen a-walc'h, da varn diouzh da brezeg ha da zilhad.

- Gwir eo, va mestr, - eme Varouf. - Egiptad on, ganet hag o chom e Kaero.

- Pe vicher ac'h eus ?

- Kereour, pe gentoc'h takoner kozh votoù.

- E pe gorn eus Kaero e chomez ?

- Er Straed Ruz.

- Piv a anavezez eno ?

Marouf a roas anvioù darn eus e amezeien.

- Anaout a rez Amed, ar marc'hadour frondoù ?

- Hon tiez a zo kichen-ha-kichen, - eme Varouf o c'hoarzhin.

- Penaos ez a ar bed gantañ ?

- Yac'h-pesk eo, Alla ra vo meulet !

- Pet mab en deus bremañ ?

- Tri : Moustafa, Mohammed hag Ali.

- Petra a reont ?

- Moustafa, an henañ, a zo mestr-skol. Mohammed, an eil, a zo marc'hadour frondoù evel e dad. E wreg n' eus ket pell he deus ganet ur mab, a zo bet anvet Hasan. Evit Ali, va mignon brasañ, e oa pa oamp bugale. Asambles ez aemp en ilizoù ar Gristenien da laerezh o levrioù-pedennoù evit o gwerzhañ da gaout madigoù. Un deiz e voemp tapet gant ur C'hristen, a yeas da glemm d' hor c'herent. « Ma ne gastizez ket da vab, » emezo da Amed, « ez aimp da gontañ d' ar roue an taol disakr en deus graet ». Ali a bakas ur roustad digant e dad hag a dec'has diouzh ar gêr. Ugent vloaz a zo tremenet ha n' eus ket bet a geloù anezhañ abaoe.

193

O klevout se, ar marc'hadour a vriataas ar c'hereour en ur skuilhañ daerou a laouenidigezh.

- Meuleudi da Alla ! a grias. - Me eo Ali mab Amed ar marc'hadour frondoù !

Ali a c'houlennas neuze ouzh e vignon Marouf perak ha penaos e oa deuet. Marouf a zanevellas e drubuilhoù gant e wreg, donedigezh an Djinn, hag e veaj a-dreuz an aer.

- Ha me a garfe gouzout, Ali, - emezañ da echuiñ, - penaos out-te deuet ken pinvidik ?

- Goude kuitaat Kaero, - eme Ali, - em eus kantreet a lec'h da lec'h e-pad meur a vloaz. En diwezh on degouezhet hep ur gwenneg er gêr-mañ. Kêriz am eus kavet onest ha madelezhus, darev da reiñ bod d' an estrenien ha da skoazellañ ar beorien. Me a lavaras dezho e oan ur marc'hadour pinvidik, perc'henn ur garavanenn a dlee dont emberr. Krediñ a rejont va istor, ha reiñ din ur maner kaer da chom ennañ. Neuze ez amprestis mil diner, o lavarout d' an dud em boa ezhomm prenañ un nebeut traoù rekis a-raok ma vije degouezhet va c'haravanenn. Gant an arc'hant-se e prenis marc'hadourezh, a werzhis antronoz, o c'hounit

hanter-kant pezh aour diwarno. Prenañ a ris marc'hadourezh c'hoazh, hag evit bezañ brudet-mat e ris anaoudegezh gant ar binvidikañ marc'hadourien, ouzh o degemer em zi gant largentez. Dre forzh prenañ ha gwerzhañ em eus dastumet madoù bras. Klevet ec'h eus sur ar c'hrennlavar : « Hent stouvet dirak ar wirionez a zigor d' ar finesa ». Mar lavarez, va mignon, d' an dud amañ ez out ur c'hereour paour o tec'hout rak e wreg, hag ec'h eus kuitaet Kaero dec'h, ne vi kredet gant nikun, ha goap a vo graet ac'hanout dre-holl e kêr ; mar lavarez out bet douget gant un djinn war e gein, e vo spontet an holl o soñjal ez out e dalc'h an droukspered.

- Petra ober neuze ? - eme Varouf, gwall chalet.

- Warc'hoazh vintin, - eme Ali, - e pigni war gein va mul kaerañ hag ez i d' ar marc'hallac'h. Unan eus va sklaved a gerzho war da lerc'h. Eno e kavi ac'hanon azezet e-touez ar varc'hadourien vras. Kerkent ha ma 'z kwelin e savin hag e pokin da 'z torn gant ar vrasañ doujañs. Ober a rin dit azezañ em c'hichen, hag e rin a bep seurt goulennoù ouzhit, a-zivout marc'hadourezhioù, evel : « Daoust hag an danvez-mañ-danvez a zo ganeoc'h ? » Ret e vo dit respont : « Ya sur, hag e-leizh ». Pa fello d' ar re all gouzout piv out, e lavararin ez out ur marc'hadour pinvidik ha brokus. Mar deu ur c'hasker da c'houlenn an aluzen diganit, e roi dezhañ aour. E-giz-se e kredod d' ar varc'hadourien ez out un den da enoriñ. C'hoant o devo d' ober anaoudegezh ganit ha da genwerzhañ ganit. Marc'hadour pinvidik e gwirionez e vi kent pell.

194

Antronoz vintin, Ali a wiskas da Varouf ur sae hollgaer, a roas dezhañ mil diner aour, hag a brestas dezhañ e vul gwellañ. D' an eur verket, ez erruas ar c'here war ar marc'hallac'h, hag eno e kavas e vignon azezet e-touez ar varc'hadourien. Ali, ken buan ha ma welas anezhañ, en em daolas ouzh e dreid, a bokas d' e zorn, a sikouras anezhañ da ziskenn diwar e jav, o lavarout :

- Bennozha war ho tevezh, Marouf veur !

Marouf a azezas hep c'hoarzhin e-kichen Ali. Hag an holl varc'hadourien da guzulikat etrezo, o c'houlenn :

- Na piv eo ar cheik-se ?

Ali a lavaras :

- Hemañ a zo unan eus pennañ marc'hadourien Egipt. E vadoù ha madoù e c'hourdadoù a zo brudet a werso, hag e largentez a zo divent evel ar mor. Perc'henn eo da stalioù ha dastumlec'hioù er pevar c'horn eus an douar. Kas a ra kannaded ha kargidi e pep kêr e Bro-Yemen hag e Bro-Indez. Pinvidikañ marc'hadour ar gêr-mañ a zo ur merserig dister en e gichen.

Ar varc'hadourien en em dolpas kerkent en-dro da Varouf, o kinnig dezhañ koaven-skorn hag o klask e lubaniñ. Ar pennañ marc'hadour e-unan a zeuas d' e saludiñ ha da c'houlenn peseurt marc'hadourezhioù en doa degaset gantañ :

- Seizh melen hoc'h eus moarvat ?

- Pakadoù ha pakadoù anezhañ, - a respontas Marouf hep termal.

- Ha seizh ruz-gwad ?

- E-leizh ! - eme ar c'here.

Hevelep respont a reas da bep goulen. Ar varc'hadourien a fellas dezho gwelout standilhonoù.

- Evel just ! - eme Varouf, - kerkent ha ma teuo va c'haravanenn. Ur garavanenn a vil mul a c'hortozan en deizioù-mañ.

Ar varc'hadourien a voe sebezet. Biskoazh n' o doa klevet komz eus ur garavanenn ken bras. A-greiz ma edont o kaozeal, e teuas ur c'hlasker-boued, a astennas e zorn da gaout an aluzen. Lod a roas dezhañ ur gwenneg, lod ul liard. An darn vuiañ ne rojont mann. Marouf avat a dennas un dornad aour eus e sae hag hen stlapas d' an truant.

- Dre Alla ! - a soñjas ar varc'hadourien sabatuet, - hemañ a rank bezañ pinvidikoc'h eget ur roue !

Neuze e teuas ur vaouez paour. Dezhi ivez e voe roet un dornad aour. Ar vaouez, o krediñ a-boan d' he daoulagad, a yeas prim da gontañ an dra d' ar beorien all, a zeredas holl, o boz astennet d' ar mondian, a roas pep a zornad aour dezho, ken na vanas hini eus e vil diner. War se e stlakas e zaou zorn an eil ouzh egile, o lavarout :

- Biskoazh n' em bije kredet e oa kement a gorgerien amañ. Mod all em bije kaset ganin muioc'h a arc'hant, rak ne blij ket din nac'h ober an aluzen. Ha petra rin-me mar deu c'hoazh klaskerien davedon ? Me a garfe em befe mil diner all !

- Arabat deoc'h bezañ nec'het, - eme penn ar varc'hadourien.

Hag e kasas unan bennak da gerc'hat mil diner, a voe roet da Varouf.

Ar c'here a zalc'has eta da reiñ aour d' an holl beorien a dremenas dre eno. Pa voe klevet mouezh ar muezin o c'hervel ar fideled da bedenn an endervezh, ez eas d' ar voskeenn, o teurel an nemorant eus ar mil diner dreist pennoù an dud dastumet da azeuliñ Alla.

Echu ar pedennoù, ez amprestas mil diner c'hoazh, a skignas en-dro dezhañ. A-benn serr-noz en doa amprestet pemp mil diner ha foranet anezho. Ma voe saouzanet Ali e-unan.

- Pa vo erruet va c'haravanenn, - eme Varouf d' ar bresterien, - e vo restaolet deoc'h hoc'h aour. Pe mar karit, e vo roet deoc'h marc'hadourezh. N' eo ket an dra-se a vank.

En nozvezh-se e voe degemeret ar varc'hadourien e ti Ali. Marouf a voe lakaet el lec'h a enor, hag an holl amzer ne gomzas nemet eus seiz hag eus mein prizius. Ha bep tro ma c'houlenned outañ ha bez' e oa an dra-mañ pe an dra-hont en e garavanenn, e responte :

- E-leizh ! E-leizh !

Antronoz veure ez eas adarre d' ar marc'hallac'h. Eno e kaozeas c'hoazh gant ar varc'hadourien, oc'h amprestañ arc'hant diganto da reiñ d' ar gesterien. E-pad ugent deiz diouzh renk a reas heñvel. A-benn an ugentvet deiz en doa amprestet tri-ugent mil pezh aour.

Ha padal ne weled liv eus e garavanenn

En diwezh, ar varc'hadourien a zihabaskteras hag a c'houlennas groñs ma vije restaolet dezho o arc'hant. Klemm a rejont ouzh Ali. Hemañ, a oa strafuilhet ivez e spered gant brokusted e vignon, a gemeras anezhañ a-gostez, o lavarout :

- Aet eo da skiant diganit ? Me am boa lavaret dit tostennañ da vara. N' em boa ket lavaret dit e leskiñ. Ar varc'hadourien a fell dezho kaout o arc'hant. Tri-ugent mil pezh aour, emezo, a zo bet prestet dit, ha taolet ganit d' an druanted. Penaos e ri-te da zaskoriñ an arc'hant-se, lezirek evel ma 'z out ?

- Petra 'ra se ? - a eilgerias Marouf. - Tri-ugent mil diner hepken ! Foei ! Pa vo erru va c'haravanenn, o devo aour m' o deus c'hoant, pe varc'hadourezh m' o deus c'hoant. Me am eus e-leizh a bep tra.

- Alla binniget ! - eme Ali, - peseurt aour ? petore marc'hadourezh ?

- An aour hag ar varc'hadourezh, - eme Varouf, - a zo o tont gant va c'haravanenn.

- Pezh divergont ! - eme Ali, - kontañ din ar goñchenn-se ivez ! Me a zo o vont da ziskuliañ d' an holl piv out e gwirionez.

- Piv on-me ? - eme Varouf. - Te a oar koulz ha me ez on ur marc'hadour pinvidik, o c'hortoz va c'haravanenn da zont, brasañ ha kaerañ karavanenn a zo bet gwelet biskoazh.

Ali a yeas e kounnar ruz :

- Amprevan ! - emezañ, - me a zesko dit livañ gevier !

- Gra a giri, - eme Varouf. - Kemer pasianted a rankez evel ar re all. Pa vo deuet va c'haravanenn, pep tra a vo mat. Ali a yeas kuit, mantret, o soñjal : « Mar lavaran droug diwar e benn goude bezañ graet kement a veuleudi anezhañ, e vin tremenet da zen sot, pe da c'haouiad div wech gaouiad ».

Pa zistroas ar varc'hadourien da c'houlenn peseurt respont en doa bet Ali digant Marouf :

- Va mignoned, - eme Ali, - n' em eus ket kredet komz outañ. Va-unan em eus prestet dezhañ mil diner. Evidoc'h-c'hwi, pa hoc'h eus prestet an holl arc'hant-se dezhañ, n' hoc'h eus ket kemeret kuzul diganin, ha n' on ket da damall eta. Mar nac'h paeañ e zle, n' hoc'h eus ken da ober nemet mont d' e flatrañ d' ar roue.

197

MAROUF HAG AR ROUE.

Ar varc'hadourien a yeas holl en ur vandenn da gaout ar roue ha da gontañ dezhañ an dra.

- Aotrou roue, - emezo, - ne ouzomp mui petra soñjal diwar-benn henhont. Amprestet en deus tri-ugent mil diner diganimp d' o strinkañ a-vozadoù d' ar beorien. Un den paour ne rafe ket an dra-se. Ha mar deo pinvidik, perak ne weler ket e garavanenn o tont ?

Ar roue a oa un den pizh. Pa glevas anv eus seurt largentez, e voe piket e galon gant ar c'hoant kaout un tamm mat eus pinvidigezh ar mondian. Ma lavaras a-gostez d' e vizir :

- Ar marc'hadour-se a rank ruilhal war an aour. E garavanenn a zeuio sur deiz pe zeiz. Ne lezin ket ar gozh kenwerzhourien-se da lakaat o c'hraban war e vadoù. Me a fell din bezañ mignon gant an den-se, evit kaout va lod eus e fortun. He ! he ! reiñ a rafen dezhañ va merc'h da bried a galon vat evit rannañ gantañ e dammig peadra !

- An den-se, - a eilgerias ar vizir, - a zo un toueller. Diwallit, aotrou, diouzh ar bizhoni ; d' he heul n' eus nemet dismantr ha rivin.

- Mat ! - eme ar roue, - me zo o vont d' ober un amprou, ha gwelet e vo neuze pe ez eo un toueller pe nann. Diskouez a rin ur berlezenn dezhañ. Mar deo gouest da lavarout din pegement e talv, e vo anat ez eo un den boazet da breñañ seurt traoù rouez. Mar fazi, e ouezimp ez eo ur gaouiad hag ur filouter, ha lakaet e vo d' ar marv war an taol.

Kerc'het e voe Marouf da zont dirak ar roue. Gourc'hemennoù a voe graet, ha forzh orbidoù a bep tu. Echu ar prespolite, e c'houlennas ar roue :

- Ha gwir eo e tleit d' ar varc'hadourien tri-ugent mil diner aour ?

- Gwir eo, - eme Varouf, - ha pa vo deuet va c'haravanenn, o devezo daougement all diganin. M' o deus c'hoant kaout aour, o devezo aour ; m' o deus c'hoant kaout arc'hant, o devezo arc'hant ; m' o deus c'hoant kaout marc'hadourezh, o devezo marc'hadourezh. Pep hini en devezo hervez e c'hoant.

Ar roue a ziskouezas da Varouf neuze ur berlezenn gaer a dalveze mil diner.

- Moarvat hoc'h eus perlezennoù evel houmañ en o c'haravanenn, - emezañ.

198

Ar c'hereour, o vezañ graet ur sell ouzh ar berlezenn, a daolas anezhi gant dismegañs d' an douar, hag a flastras anezhi dindan seul e votez.

- Ha direnket eo ho spered ? eme ar roue, er-maez anezhañ e-unan gant ar sebez hag ar gounnar.

- Foei ! - eme Varouf, - ur berlezennig a dalv a-boan mil diner ! N' eus ket em c'haravanenn a berlezennoù ken dister !

War se e voe broudet krezni ar roue gwashoc'h eget diagent. Gervel a reas ar varc'hadourien ha lavarout dezho n' o doa aon ebet da gaout. D' e vizir e lavaras :

- Ra vo degemeret Marouf gant enor bras er palez. Komzit dezhañ eus ar briñsez va merc'h. Mar dimez ganti e vo din e holl binvidigezh.

- Aotrou, - eme ar vizir, - diskred em eus war an estren-se. N' eus nemet droug da c'hortoz digantañ. Ne vern penaos, furc'h e ve gwelout e garavanenn a-raok ober tra.

Ar vizir, e gwirionez, en doa goulennet gwechall dorn ar briñsez, ha refuzet oa bet. Setu perak ez eilgerias ar roue dezhañ, fuloret :

- Urupailh daonet ! Ar warizi eo a laka ac'hanout da zuañ ha da saotrañ brud ar marc'hadour Marouf. Te a fell dit lezel va merc'h da gozhwrac'hiñ, o soñjal e vo roet dit pa ne fello mui da zen kemer anezhi. Pelec'h e kavo-hi biken dereatoc'h pried eget an den yaouank-se, ken brokus ha ken pinvidik ? Ar vizir, spontet, a davas hag a yeas da gaout Marouf.

- An aotrou roue, - emezañ, - a venn reiñ deoc'h e verc'h ar briñsez da wreg. Petra a respontit ?

- Enoret-bras on, - eme Varouf, hep diskouez re a laouenidigezh, - met daoust ha ne ve ket furc'h gortoz ken na vo deuet va c'haravanenn ? N' eus ket a-walc'h ganin amañ da reiñ dezhi ar pezh a zellez : pemp mil yalc'had aour da nebeutañ. Neuze e rankin ingalañ etre ar beorien mil yalc'had da noz an eured. Mil yalc'had all a vo da ambrougerien an dibunadeg, ha mil c'hoazh d' ar soudarded. Antronoz e vo dav din ober ur prof a gant diamant bras da 'm pried, ha mein prizius d' ar sklavezed ha d' an dizoged. Se a vo aes din ober kerkent ha ma vo erru va c'haravanenn.

Pa gontas ar vizir kement-se d' ar roue, hemañ a voe sabatuetoc'h c'hoazh. Gervel a reas Marouf hag e lavaras dezhañ :

- Aotrou marc'hadour, greomp an eured diouzhtu hep sellout ouzh ar mizoù. Va zeñzordi a zo leun. N' ho pezo nemet tennañ dioutañ kement hoc'h eus ezhom. En em glevout a raimp goude, pa vo deuet ho karavanenn. En anv Alla binniget, ho

pediñ a ran da asantiñ.

199

Hag hep gortoz ar respont, e kasas tud da gerc'hat imam ar voskeenn veur evit sevel ar c'hontrad.

Kêr a voe kinklet-holl, war c'hourc'hemenn ar roue. Tregerniñ a reas ar ruioù gant trouz an drompilh hag an daboulin. Marouf a voe lakaet da azezañ war ur gador-vrec'h e sal vras ar palez. Kanerien, korollerien, farouelled, c'hoarierien-ouesk a reas displegadegoù tro-war-dro d' al lez. E-keit-se, servijerien, dindan lagad teñzorier ar palez, a zegase betek treid Marouf sac'hadoù aour, a veze skignet kerkent e-mesk an engroez. Sac'had war-lerc'h sac'had a voe goullonderet. Ar vizir, o welout kement-se, a waske gwellañ ma c'helle war e gounnar. Ali, batet-mik, a dostaas d' e vignon hag a hiboudas e pleg e skouarn :

- Marouf ! Marouf ! Alla da bardoniñ dit an torfed a rez : laerezh ar varc'hadourien, ha bremañ, laerezh ar roue !

- Perak en em chalañ ? - eme Varouf. - Pa zeuio va c'haravanenn e paein va dle, mil gwech mar deo ret !

Al lidoù a badas daou-ugent devezh. Neuze e voe graet an dimeziñ. Ar roue hag holl ofiserien al lez a gerzhas en ambrougadeg, hag aour a-forzh a voe taolet c'hoazh d' an dud.

MAROUF HAG AR BRINSEZ.

P' en em gavas an daou bried nevez o-unan en o c'hambr, ar briñsez a azezas war ar gwele. Marouf avat a choukas war al leur en ur weañ e zaouarn gant an dizesper.

- Petra zo, va mestr ? - eme ar briñsez. - Perak oc'h glac'haret ?

- N' eus nemet Alla a c'hell saveteiñ ar reuzeudien ! - eme Varouf o huanadiñ. - Ho tad an hini eo a zo da vlam.

- Va zad ? Petra en deus graet ?

- Lakaet en deus an holl da ober goap ac'hanon. A dra sur e vin tamallet evit bezañ ken pizh, ken pervezh, ken tost, ken skragh ! Setu : n'em eus gallet reiñ koulz netra d' ar gouvidi, d'ar soudarded, d'ar beorien ha da gement o deus kemeret perzh er gouel. Perak ivez 'ta n' en deus ket gortozet ken e vije degouezhet va c'haravanenn ? Deoc'h-hu da vihanañ e karjen bezañ roet profoù dereat, ha d' ho mitizhien ha d' ho sklavezed.

200

- O peoc'h ! - eme ar briñsez. - Warc'hoazh e vo abred a-walc'h evit soñjal en traoù-se. Evit bremañ hon eus gwelloc'h da ober.

Tremen a rejont an noz-se eta e-kreiz al levenez.

Antronoz veure e voe degemeret Marouf, gwisket evel ur priñs, gant ar roue e Sal ar C'huzul. Eno e teuas vizired ha kargidi vras ar rouantelezh d'ober o gourc'hemennoù dezhañ. A bep seurt donezonoù a voe graet dezho, tennet diouzh an teñzordi. Sac'hadoù aour a voe degaset adarre, ha bozadoù aour strewet hep kontañ da holl dud al lez, adalek an uhelidi betek moused ar gegin. Hag e-giz-se e-pad ugent devezh.

A-benn an ugentvet devezh, an teñzorier a gavas e oa goullo an teñzordi. Hag eñ mont da gaout ar roue.

- Aotrou roue, - emezañ, - ar c'houfrou à zo goullò, ha karavanenn ho mab-kaer n' eo ket deuet c'hoazh.

Ar roue, chifet, o treiñ ouzh e vizir, a lavaras :

- Ha petra a raimp-ni bremañ ?

Ar vizir, gant ur risign fallakr, a respontas :

- Lavaret em boa deoc'h ! An den-se n' eo nemet un toueller ! E garavanenn ? Avel ha ludu ! Dimezet eo bet d' ho merc'h hep reiñ deoc'h ul liard toull, hag ho laerezh en deus graet war ar marc'had. Betek pegoulz hen lezot d'ober al lu ac'hanoc'h ?

- Ya, met penaos gouzout ar wirionez ? - a hirvoudas ar roue.

- Unan a dle gouzout ar wirionez, - eme ar vizir, - ho merc'h. Lakait ho merc'h da zont amañ. Kuzhit a-dreñv ar pallenn-moger. Me a zo o vont d' hec'h atersiñ.

E-giz-se e voe graet.

- Petra a fell deoc'h gouzout ? - eme ar briñsez d' ar vizir.

- Itron, - eme hemañ, - koufrou ar roue ho tad a zo goullò, abalamour da zispignoù ho pried. Atav eo bet o vouzarañ dimp hon divskouarn gant e garavanenn vurzhdud, met n' hon eus gwelet mann o tont. Ho tad a venn gouzout petra ouzoc'h diwar-benn ar Marouf-se, ha daoust ha n' oc'h ket deuet da gaout diskred warnañ.

- Bemnoz, - a respontas ar briñsez, - en deus prometet din perlez ha mein prizius ha traoù all c'hoazh. Ha me ivez n' em eus gwelet netra o tont betek-hen.

201

- Mat ! goulennatait anezhañ fenozh. Pedit anezhañ da ziskuliañ deoc'h ar wirionez, o prometiñ ne lavarot ger da zen ebet.

- Hag a rin, eme ar briñsez. - Hag e teuin amañ warc'hoazh da gontañ deoc'h kement tra am bezo desket.

En noz-se, ar briñsez, o lakaat he brec'h en-dro da zargreiz he fried, a gomzas outañ c'hwek evel ma oar ober ar gwragez p' o devez c'hoant tennañ c'hwibez d' o ezhec'h, hag a lavaras en diwezh :

- Bleunienn va c'halon ha gouloù va daoulagad, a-youl Alla e chomfemp unanet da viken ! Me a gar kement ac'hanoc'h ma kredan e varvfen laouen evidoc'h. Mar plij, na vezet netra kuzhet etrezomp-ni hon-daou. Daoust ha n' hoc'h eus ket lorbet va zad gant istor ho karavanenn ? Me 'm eus aon eo deuet da gaout diskred warnoc'h, hag emañ e soñj ho kastizañ garv. Lavarit din pep tra, va mignon, ha me a ray pezh a c'hellin d' ho sikour.

- Priñsez, - eme Varouf, - anzav a rankan ouzhoc'h n' on ket ur marc'hadour pinvidik. N' em eus ket a garavanenn. Ne don nemet un takoner kozh votoù.

Hag e kontas dezhi e istor gwirion, hep kuzhat mann. Pa voe echu, ar briñsez a zirollas da c'hoarzhin.

- Farser ma 'z oc'h ! - emezi. - Paket hoc'h eus ac'hanomp holl gant ho finesaoù ! Mat ! Pa glevo va zad ar wirionez e viot krouget, ha me a varvo gant ar glac'har. Dalit amañ hanter-kant diner a chom c'hoazh en hor yalc'h, hag

hastit afo kuitaat ar palez. It pellañ ma c'hellot ac'hañ, ha kasit din keloù kerkent ha ma kavot ho tro.

Marouf a bokas d' e bried, ha neuze, gwisket evel ur sklav, e pignas war ar marc'h herrusañ a oa er marchosi, hag e tec'has prim en noz teñval.

Ar briñsez a yeas da welout he zad antronoz.

- Petra hoc'h eus klevet ? - a c'houlennas hemañ diouzhtu.

- Mallozh Alla, - emezi, - war an droukprezegerien ! Ma vefe merket war zremm ho vizir ar viloni a zo en e galon, e vefe duoc'h eget an duañ morian !

- Hama ! - eme ar roue, - lavarit din ar pezh a ouzoc'h.

202

- Dec'h da noz, ne oa ket va fried a-boan antreet em c'hambr, ma voe degaset gant mestr an dizoged ul lizher, bet roet dezhañ gant dek sklav gwisket-kaer. Me eo am eus digoret al lizher hag e lennet a vouezh uhel : « Aotrou Marouf, » a oa skrivet, « nebeut goude m' oc'h aet diouzhimp eo bet taget ho karavanenn gant ur bagad Bedouined armet, daou vil anezho. An emgann a badas tregont devezh ha tregont nozvezh. Kollet hon eus hanter-kant sklav, kant mul, ha daou c'hant pakad. Setu perak omp bet daleet ». Va fried ne lakaas ket zoken gervel an dek sklav da c'houzout hiroc'h diganto. « Bo ! » emezañ, « petra eo daou c'hant pakad hag un nebeut kozh vuled ? A-vec'h talvoudegezh kant mil pezh aour ! Nec'het on avat, rak ret e vo din ho kuitaat, va gwregig ker, evit un nebeut devezhioù, da vont war arbenn va c'haravanenn hag ober dezhi difraeañ. » War se en deus poket din hag aet eo en ur c'hoarzhin diouzh an ti. O sellout dre ar prenestr em eus gwelet anezhañ o kaozeal gant dek sklav paotred kaer anezho, gwisket gant lifreoù alaourek. Neuze ez eo pignet war e varc'h hag ez eo aet kuit ganto. A drugarez Alla n' em boa ket graet ouzh va fried ar goulennoù sot a oa bet erbedet din ober gant ho vizir. Kollet em dije karantez pinvidikañ den an douar.

Ar roue a frotas e zaouarn gant ar blijadur hag a lavaras rust d' e vizir :

- Dalc'hit war ho teod fall hiviziken !

SKLAV AR WALENN.

E-keit-se, edo Marouf o varc'hegezh, gwall enkrezet, dre ar gouelec'h. Da greisteiz, du gant an naon ha dirañvet gant ar sec'hed, en em gavas e-kichen ul lastez touinell. O welout ur c'houeriad kozh o kas un ave daou ejen hag un arar dre ur park, e huchas dezhañ :

- Peoc'h Alla ganeoc'h !

- Ha ganeoc'h ivez ! - eme ar c'houeriad o chom a-sav. - Diouzh ho tilhad e welan ez oc'h unan eus servijerien ar roue. Mar plij, diskennit diwar gein ho marc'h ha deuit em zi da zebriñ ha da ziskuizhañ.

Marouf a nac'has da gentañ. Hogen ar c'hozhiad a bedas anezhañ ken start ma asantas en diwezh.

- Mont a ran, - eme ar c'houeriad, - d' ar vourc'h ahont da gerc'hat boued evidoc'h ha foenn evit ho jav.

203

Ar c'hereour ne fallas ket dezhañ feukañ an den madelezhus. Azezañ a reas war al leton eta, o sellout ouzh egile o pellaat. Ar c'houeriad, avat, ne zistroe ket.

- Emaon o virout ouzh an den paour-se d' ober e labour, - a soñjas Marouf ennañ e-unan. - Koulz din lakaat va dorn en arar evit rentañ servij dezhañ.

Hag eñ kas an arar a-hed an erv. N' en doa ket graet kalz a hent pa stokas ar soc'h ouzh un dra bennak a oa sanket en douar. An arar a chomas a-sac'h. Marouf a vroudas an daou ejen. Hogen kaer a voe dezho bountañ war ar yev, ne c'helljont ket ober ur paz. Marouf a c'hwilias en douar en-dro d' ar soc'h. E zorn a gouezhas war ur ruilhenn aour stag ouzh un dolzenn varbr ken bras hag ur maen-milin. O sachañ gant holl nerzh e zivrec'h war ar ruilhenn, e teuas a-benn da sevel an tamm marbr. Setu ma welas derezioù. Diskenn a reas d' an traoñ. Eno en em gavas en ur sal volzek karrezek ec'hon-meurbet, rannet e pevar c'hombod. An hini kentañ a oa leun a aour betek al lein, an eil leun a berlez, a wervein hag a goural, an trede leun a zirkon, a ruzvein hag a durkvein, ar pevare leun a ziamant. E-kreiz, dindan ar volz, e oa un arc'h treuzwelus, enni ur skrinig aour, a-boan brasoc'h eget sitroñs.

Ar c'here a zigoras an arc'h, a zigoras ar skrinig, hag a gavas a-barzh ur walenn engravet warni merkoù moan-iskis, heñvel ouzh pavioù ur grubuilhad c'hwiled. Lakaat a reas ar walenn war e viz, hag en ur ober se, e frotas ar penn, a oa graet e doare ur siell.

Raktal ur pikol djinn en em ziskouezas dirazañ.

- Amañ emañ, mestr, - emezañ. - Komzit, ha me a sento. Petra fell deoc'h ? Batisañ ur gêr, pe diskar unan d' an douar ? Lazhañ ur roue, pe gleuzañ naoz ur stêr ? Me a zo ho sklav, dre urzh Tiern an Djinned, Krouer an deiz hag an noz. Komzit !

- Mar plij, lavarit din piv oc'h, - eme Marouf abafet.

- Sklav ar Walenn a reer ac'hanon. Servijañ leal a ran va mestr, ha va mestr eo neb piv bennak a frot siell ar walenn. N' eus mann en tu-hont da 'm galloud. Gourc'hemenn a ran war daouzek ha tri-ugent a veuriadoù, daouzek ha tri-ugent a zjinned e pep meuriad, pep djinn o c'hourc'hemenn war mil ramz, pep ramz o c'hourc'hemenn war mil arc'houere, pep arc'houere o c'hourc'hemenn war mil enkeler, ha pep enkeler o c'hourc'hemenn war mil korrig. Sentiñ a reont ouzhin evel dalled, ha me a rank sentiñ ouzh va mestr evel un dall. Goulennit pezh a blijo deoc'h, dre vor, dre zouar, dre an aer, ne vern pegoulz, pardaez, noz pe veure. Frotit ar siell hag emañ en ho kichen, prest da seveniñ hoc'h urzhioù.

204

- Sklav ar Walenn, - eme Varouf, - ha lavarout a c'hellit din pelec'h emañ, ha perak oc'h bet prizoniet evel-se ?

- Ar sal-mañ, - eme an djinn, - a oa gwechall teñzordi roue kêr vrudet Iram. E servijer oan. A-raok mervel en deus serret ac'hanon e-barzh ar walenn.

- Ha gouest oc'h da zougen er-maez kement tra a zo amañ ?

- Netra aesoc'h.

- Neuze grit, ha buan.

N' en doa ket peurlavaret ma tigoras an douar ha ma tarzhas dirazañ ur bagad krennarded kenedus, ganto pep a baner war o fenn. En ur serr-lagad e kargjont o faneroù, a ziskargjont er-maez. Ar sal a vanas goullo.

- Piv eo ar baotred-se ? - eme Varouf.

- Va mibien int. Ne oa ket ezhomm gervel kalz tud da ober ul labour ken dister. Petra c'hoazh a fell deoc'h, mestr ?

- Ur bagad muled da gas an holl draoù-se da gêrbenn ar vro.

An djinn a reas ur youc'hadenn, ha kerkent e voe spurmantet seizh kant a vuled harnezet-kaer, kasedoù ha boutegi war o c'hein, ha ganto kant a sklaved gwisket-brav. Karget e voe ar c'hasedoù hag ar boutegi en un taol berr.

- Ha bremañ, Sklav ar Walenn, - eme Varouf, - ur c'hant bennak a bakadoù danvez prizius.

- Peseurt danvez ? Lien-damask, voulouz, brokard, seiz ?

- Kant pakad a bep seurt ! eme Varouf.

- Selaou ha sentiñ a ran, eme an djinn. - Mont a ran da gas va mevelien da Siria, da Rom, da Bersia ha da Indez. A-benn warc'hoazh vintin ho po kement hoc'h eus goulennet.

- Mat ! O c'hortoz, sav din un deltenn ha degas din da zebriñ ha da evañ.

Raktal e welas dirazañ un deltenn seiz, hag enni ur pred dispar war un doubier wenn-kann.

- Tra ken n' hoc'h eus ezhomm ? - eme ar Sklav.

- Nann, kae prim d' ober da gefridi.

Edo Marouf o kregiñ gant e bred, pa zistroas ar c'houeriad kozh eus ar vourc'h, gantañ ur skudellad fer evit e gouviad hag ur sac'had foenn evit ar marc'h. Pa welas ar muled renket a-hed an hent, ha Marouf gourvezet en e deltenn, servijet gant sklaved, e kredas dezhañ e oa-eñ roue ar vro.

205

- Ur skudellad fer n' eo ket a-walc'h evit ur roue, - a lavaras ennañ e-unan. - Me a zo o vont da lazhañ an div yar a zo er porzh, ha d' o rostañ gant amanenn.

Hogen Marouf, o vezañ gwelet anezhañ, a roas urzh d' ar sklaved d' ober dezhañ tostaat. Pezh a rejont. Ha setu ar c'houeriad, skudellad fer ha sac'had foenn hag all, o tont en deltenn.

- Petra a zo ganeoc'h aze, va eontr ? - eme Varouf.

- Mestr, - eme ar c'hozhiad skodeget, - pardonit din. Edon o kas deoc'h ur skudellad fer d' ho lein, hag ur sac'had foenn evit ho marc'h. Bremañ ma verzan ez och-c'hwi ar roue, e roin deoc'h div yar rostet en amanenn.

- N' ho pet aon ebet, va mignon, - eme Varouf. - Me n' on ket ar roue. N' on nemet e vab-kaer. Un tammig broc'h a zo bet etrezomp, hag aet on diouzh ar palez. Kaset en deus ar gannaded-mañ hag ar profoù-mañ evit diskouez eo echu an tabut. Warc'hoazh vintin e tistroin d' ar gêrbenn.

Neuze e pedas ar c'houeriad da azezañ en e geñver, ha da zebriñ kement tra a garje, tra ma tebre e-unan ar skudellad fer, evit bezañ seven. Pa voe goullo ar skudell, e kargas anezhi gant pezhioù aour.

- An aour-mañ a zo evidoc'h hag ho tiegezh, - emezañ. - Mar deuit da 'm gwelout e palez e viot deuet-mat hag ho po ur gopr ouzhpenn.

Ar c'houeriad a gemeras an aour hag a yeas d' e di, poan dezhañ c'hoazh o krediñ en dra a oa c'hoarvezet.

Da c'houbanner-noz e voe kaset en deltenn ur vandennad plac'hed yaouank, holl ken kaer ha ken kaer, a gorollas hag a reas sonerezh dirak Marouf. Da c'houlou-deiz, e voe gwelet ur gogusennad uloc'h o c'horren war an dremmwel. Dizale e teuas a-wel un heuliad hir a vuled, karget gant pakadoù diniver. En o fenn e varc'hege an djinn, gwisket e-giz blenier ur garavanenn. O tiraerz an deltenn, e tiskennas, hag o pokat d' an douar dirak Marouf, e tiskouezas dezhañ ul leter aour fin, an daez anezhañ douget war bevar fost enskantet a ziamant.

- Sevenet em eus va c'hefridi, - eme an djinn. - Bremañ, mestr, sellit ouzh an dilhad am eus degaset evidoc'h, bravoc'h eget na voe biskoazh lakaet endro d' ur roue.

206

- Mat ! - eme Varouf, - un dra a rankez ober c'hoazh : mont davet ar roue da gemenn dezhañ emañ o tont.

- Selaou ha sentiñ a ran, - eme an djinn.

Ha kerkent, e stumm ur reder, e hastas afo etrezek ar gêrbenn.

AR GARAVANENN.

Pa zegouezhas, edo dres ar vizir o lavarout d' ar roue :

- Arabat faziañ pelloc'h, aotrou roue. Na gredit ket ur ger eus an istor a zo bet kontet deoc'h gant ho merc'h. An hailhevod-se n' eo ket aet en arbenn d' e garavanenn, rak ar garavanenn-se n' eus ket anezhi. Kemeret en deus an tec'h, o kompren e oamp didouellet.

Ne oa ket echu-mat e gomz gant ar vizir ma tegouezhas ar reder. O stouiñ dirak ar roue, e lavaras :

- Aotrou roue, dont a ran a-berzh ar Priñs meurdeus, ho mab-kaer. Emañ o tostaat gant e garavanenn hag e kas deoc'h e c'houc'hemennoù doujus.

Hag o treiñ kein, e steuzias diwar wel.

- Hañ ! - eme ar roue, e barr al levenez, d' e vizir, - piv an hailhevod ? piv an toueller ? Alla ra zuo ho fas divalav, labous a fals ziouganerezh !

Ar vizir, kouezhet e veud en e zorn, ne zaouhanteras ger. Urzh a voe roet da ginklañ holl diez kêr ha da gas ur gannadiezh da ziambroug ar garavanenn.

Etretant e rede ar roue betek kambr e verc'h da gas dezhi ar c'heloù mat Ar briñsez, sebezet, a sojas enni hec'h-unan : « Daoust hag un dro-louarn all e ve, c'hoariet da 'm zad gant Marouf ? Pe daoust hag eo bet va gwaz o kontañ din fidoriennoù da aprouiñ va c'harantez ? »

Sebezetoc'h c'hoazh e voe Ali ar marc'hadour. O klevout trouz e kêr, o welout birvilh ha turmud dre-holl, hag o selaou ar brudoù a rede, e soñjas diouzh e du : « Lamponerezh adarre ! Pe daoust hag ar briñsez eo he dije prestet arc'hant d' he zalfaser botoù roget ? Alla da ziwall va mignon kaezh diouzh pep gwalleur ! »

Ne voe ket pell e voe gwelet ar garavanenn o tremen dre zorojoù kêr. Marouf en doa pedet ar roue da bignat el leter aour, hag a varc'hegae en e gichen. A bep tu e terede ar varc'hadourien da bokat d' an douar dirazo.

207

An dibunadeg a chomas a-sav e-tal ar palez. Marouf a voe lakaet da azezañ e Sal ar C'huzul e kostez ar roue. Sklaved a voe gourc'hemennet dezho kargañ

koufrou an teñzordi a aour hag a vein prizius, ha digeriñ ar pakadoù danvez kaer.

- Kasit ar seiz d' ar briñsez, - eme Varouf, - da ingalañ etre he mitizhien, hag ar c'hasedad bravigoù-mañ ivez da reiñ d' an dizoged ha d' ar sklaved.

Neuze e voe roet aour d' an ofiserien ha d' ar soudarded, da gargidi al lez, d' ar beorien, ha paeet an arc'hant dleet d' ar varc'hadourien. Ar roue a yeas klañv e galon o welout ar pinvidigezhioù-se o vont kuit, hag a hiboudas da Varouf e pleg e skouarn :

- A-walc'h, va deñv, a-walc'h !

- Diheskus eo va madoù, - a respontas Marouf, o teurel bozadoù perlez a- gleiz hag a-zehou.

Ar vizir a zeuas da lavarout e oa leun-chouk an teñzordi.

- Leugnit ur sal all ! - eme ar roue.

Marouf a savas en diwezh hag a yeas da gaout e bried.

- Evit ober goap ac'hanon, - emezi o pokat d' e zorn, - hoc'h eus ijinet ar rimadell-se, e oac'h ur c'hereour paour gant ur geben a wreg ? Pe daoust ha diskred ho poa war va c'harantez ? Ne vern. Distroet oc'h davedon, Alla ra vo meulet !

Marouf he briataas hag a roas dezhi ur vrozha brodet-aour, un dro-c'houzoug graet gant daou-ugent perlezenn dispar, ha troioù-ufenn goveliet gant hudourien c'halloudus.

- Lakaat a rin an traoù kaer-se a-gostez. - eme ar briñsez, daerou e levenez o skediñ en he daoulagad, - evit o gwiskañ d' an deizioù gouel.

- Nann, - eme Varouf, - an disterachoù-se a zo da zougen hiziv. Warc'hoazh ho po re all, ha goude warc'hoazh, ha bemdez-c'houlouù hiviziken.

D' ar sklavezed e voe roet pep a sae alaouret. Ouzh o gwelout stipet evel-se ho pije lavaret houried ar Baradoz, hag ar briñsez en o zouez o lugerniñ evel al loar e-mesk ar stered.

TUN AR VIZIR.

En abardaez-se e lavaras ar roue d' ar vizir :

- Petra soñjit bremañ ? Ha n' eo ket va mab-kaer un den marzhus ?

208

- Ya, marzhus, - eme ar vizir, - un tamm mat re varzhus zoken, da 'm meno. Pelec'h, mar plij, ez afe ur marc'hadour da zastum seurt perlez ha seurt bragerizoù ? Na roue nag impalaer ne vije gouest da zastum hevelep pinvidigezh. An traoù-se, aotrou roue, a santan c'hwez fall ganto. Klevit : roit d' ho mab-kaer gwin da evañ. Pa vo ur banne sonn didan e fri e teuio helavar hag e tiskulio dimp ar wirionez. Ma ne reomp netra, abred pe ziwezhat ez ay ar bobl a-bezh hag an arme a-du gantañ evit ho tiskar ha laerezh ho rouanteleh.

- Ar gwir a zo ganeoc'h marteze, - eme ar roue. - Warc'hoazh da noz e vo graet hervez hoc'h ali.

Antronoz veure, avat, e voe strafuilh er palez. Paotred ar marchosi a redas e Sal ar C'huzul :

- Aotrou roue ! Aotrou roue ! - emezo, - karavanenn ar priñs Marouf a zo aet kuit, sklaved, roñseed, muled hag all ! Ne gavomp mui rond anezho !

Ar roue a hastas mont da gambr Varouf gant ar c'heloù.

- Ha nec'het oc'h, - eme Varouf o c'hoarzhin, - gant ken nebeut a dra ? Petra eo ul lastez karavanenn d' un den eveldon ? Unan gollet, kant kavet ! Na rit ket a wad fall eta !

- Alla ! Alla ! - a soñjas ar roue, - Petore den eo hemañ ? Amañ sur ez eus un dra bennak ha n' eo ket ordinal. Ya, poent eo gouzout petra a zo dindan.

En abardaez-se, Marouf a voe pedet da vont gant ar roue hag ar vizir en un dinell e liorzha ar palez. Gwin a voe diskarget dezhañ en e gib ken alies ma eas ruz e benn. Drevaat a reas tamm-ha-tamm. Hag erfin e voe ken mezv na c'helle mui diforc'h e zorn kleiz diouzh e zorn dehou.

- Aotrou, - eme ar vizir dezhañ, - n' hoc'h eus biskoazh kontet dimp istor ho puhez, na penaos hoc'h eus graet da c'hounit kement a vadoù. Ur istor burzhudus ha skouerieus e tle bezañ, am eus douet.

Ha Marouf ha dezrevell dezho istor e vuhez penn-da-benn, adalek e vugaleaj e Kaero betek kavidigezh ar walenn.

- Hag ar vadelezh ho pefe, aotrou, - eme ar vizir, - da ziskouez dimp ar walenn-se a-dost ?

Ar c'hereour, tuzumet e spered gant ar gwin, a lamas ar walenn diwar e viz hag a lakaas anezhi e dorn ar vizir.

- Sellit ouzh ar siell, - emezañ, - va mevel an djinn a zo e-barzh.

209

Ar vizir ne voe ket pell evit lakaat ar walenn war e viz-eñ ha frotañ ar siell. An djinn en em ziskouezas kerkent dirazañ, o lavarout :

- Selaou ha sentiñ a ran.

- Sklav ar Walenn, - eme ar vizir o tiskouez Marouf gant e viz, - pakit al lakepod-mañ ha stlapit eñ e-kreiz ur gouelec'h, da vervel eno gant an naon hag ar sec'hed !

An djinn a grogas e Marouf hag a sevenas an urzh raktal.

- Ha n' em boa ket lavaret deoc'h, - eme ar vizir o treiñ ouzh ar roue, - e oa an den-se un trompler ? Ha c'hwi ne felle ket deoc'h krediñ.

- Ar wirionez a oa ganeoc'h, vizir, - eme ar roue. - Roit din ar walenn da sellout.

Met ar vizir a skopas outañ e-kreiz e fas, o krial :

- Diod kozh ma 'z out ! Ha kavout a ra dit e chomin da vevel pa c'hellan bezañ da vestr ?

Hag eñ frotañ ar siell, ha lavarout d' an djinn, a oa deuet war an taol :

- Kemer ar genaoueg-mañ ganit ha kas anezhañ d' ar gouelec'h da zerc'hel kompagnunezh gant e gereour a vab-kaer !

An djinn a sammas ar roue war e skoaz hag hen lezas da gouezhañ e-tal Marouf. Hag int o-daou da sellout an eil ouzh egile o klemmichal.

Ar vizir a dolpas neuze en-dro dezhañ uhelidi hag ofiserien ar rouantelezh, a embannas e oa-eñ ar sultan, a zisklerias pezh a oa c'hoarvezet, hag a lavaras evit echuiñ :

- Sellit ouzh ar walenn-mañ a zougan war va biz. Neb piv bennak a rebarbo ouzhin a yelo da vervel gant an naon hag ar sec'hed er gouelec'h !

An holl, o krenañ gant ar spont, a douas fealded d' ar sultan nevez. Ar vizir a gasas neuze ur c'hannad davet ar briñsez, da gemenn dezhi ez aje d' he gwelout en abardaez.

Ar briñsez, a oa bet glac'haret-mik o klevout ar pezh a oa bet graet d' he fried ha d' he zad, a respontas n' he doa c'hoant da welout den. Un eil kannad a voe kaset dezhi a-berzh ar vizir, da reiñ urzh dezhi d' en em gempenn evit e zegemer.

- Ra zeuio neuze ! - emezi. En em gempenn a reas eta, o wiskañ he dilhad kaerañ hag he brageriz, o lakaat frond war he c'horf ha traet war he dremm.

- Pebezh enor evidon, - emezi d' ar vizir pa erruas, o teurel outañ ur mousc'hoarzh loavus, - kaout em c'hambr ar sultan, mestr ar routantelezh !

210

Ar vizir a azezas en he c'hichen war ur gourvezvank hag he stardas etre e zivrec'h. Ar briñsez hen lezas d' ober e-pad ur pennad. A-greiz-holl, avat, e laoskas ur griadenn a spouron.

- Petra zo, va muiañ-karet ? - eme ar vizir.

- Aze ! aze ! - emezi, evel er-maez anezhi hec'h-unan.

- Aze pelec'h ?

- E-barzh ar walenn war ho piz ! Me a wel un dra bennak o fiñval dindan ar siell !

- N' eo nemet va mevel an djinn.

- Kasit eñ diwar ho tro ! Aon a ra din !

- N' eus aon ebet da gaout.

- Aon a ra din, a lavaran !

Ar vizir, evit kaout peoc'h diganti, a lamas ar walenn diwar e viz hag a guzhas anezhi dindan unan eus torchennoù ar gourvezvank. Ar briñsez hen aotreas neuze da dostaat dezhi adarre. Hogen d' ar poent end-eeun m' edo o vont d' he briata, e tistagas gantañ un taol troad e-kreiz e gof, a gasas anezhañ da ruilhal war al leur. Hag hi kerkent gervel he mitizhien, a zeredas er gambr hag a zalc'has start anezhañ. Ar briñsez, o tennañ ar walenn a-zindan an dorchenn, a frotas buan ar siell, hag a arc'has d' an djinn teurel ar vizir en un toull-bac'h ha degas he fried hag he zad en-dro d' ar palez.

Ha graet diouzhtu.

Da Varouf ha d' ar roue e voe roet boued ha died. Ezhomm o doa, rak hanter varv oant dija.

- Staget e vo ar vizir ouzh ur post ha devet ez vev, - eme ar roue. - Bremañ, roit din ar walenn, va merc'h.

- Ne ran ket, - emezi. - Ganin-me e chomo.

An uhelidi hag an ofiserien a zeuas laouen da boket d' an douar dirak ar roue. Ar vizir a voe staget ouzh ur post antronoz ha devet a-wel d' an holl.

Marouf, anvet da vizir, a vevas eürus gant e wreg. A-benn un nebeut mizioù e voe ganet dezho ur mab.

Ar roue a varvas pemp bloaz goude. Ha siwazh, ar briñsez a varvas ivez. Kent mervel, e taskoras ar walenn d' he fried, oc'h erbediñ dezhañ mirout anezhi mat.

2011

UN ANAOUDEGEZH KOZH.

Ar roue Marouf a renas e-pad meur a vloaz, doujet ha karet gant e bobl.

Un abardaez, edo o tont en e gambr da gousket, pa lammes ur wrac'h divalav eus ar gwele.

- Alla d' hon diwall diouzh gwidre an droukspered ! - a grias Marouf o kilañ gant ar saouzan. - Ha piv oc'h-hu ?

- N' em anavezez ket ? - eme ar wrac'h - Fatima ! da wreg karet !

Marouf hec'h anavezaz diouzh he dent hir hag he min doñjerus.

- Ha penaos ec'h eus-te graet da zont amañ ?

- Edon neizheur kluchet en ur straed e-tal moger un ti dismantret, o c'houlenn an aluzen hag o leñvañ war va flanedenn griz, pa welis un djinn, a lavaraz din : « Perak e ouelit, maouez kozh ? » Kontañ a ris dezhañ istor truezus va buhez. « Ho kwaz, » emezañ, « a zo roue, ha mar karit e tougin ac'hanoc'h betek ennañ. » Va lakaet en deus war e gein ha va c'haset amañ war da wele.

Fatima, daoulinet dirak Marouf, a aspedas anezhañ da bardoniñ an droug he doa graet dezhañ gwechall. Marouf, teneraet, a bardonas. Neuze e roas dezhi ur c'hastell da chom ennañ, gant ugent a sklavezzed d' he servijañ.

Hogen Fatima a felle dezhi kaout muioc'h. Fellout a rae dezhi bezañ lakaet da rouanez, mont e pep lec'h e-kichen he fried, hag ober al lezenn dezhañ evel a-raok. Pa gomprenas ne vije ket grataet dezhi he c'hoant, e savas un noz hag en em silas e kambr he gwaz. Tostaat a eure didrouz-kaer d' ar gwele ha laerezh ar walenn a oa dindan ar goubenner.

Gwelet oa bet avat, gwelet gant mab Marouf, ar priñs yaouank, a oa d' an ampoent o treuziñ ar raksal e-tal kambr e dad. Mont a reas da heul ar Geben. He gwelout a reas o lakaat ar walenn war he biz. Hep reiñ dezhi amzer da frotañ ar siell, e sailhas warni, e gleze en e zorn, hag e troc'has dezhi he gouzoug. Gant ur youc'hadenn skrijus e kouezhas ar wrac'h fall marv war al leur.

Ar priñs a yeas neuze da zihuniñ e dad, a veulas anezhañ evit ar pezh en doa graet, hag a dapas e walenn. Douaret e voe ar c'horf gant enor en ur c'horn eus liorzha ar palez. Alla da gaout truez ouzh ene Fatima !

Marouf a renas eürus hag e peoc'h e-pad bloavezhioù hir c'hoazh war-lerc'h se, betek an deiz ma teuas d' e ge Diskarer al levenez douarel, an Hini a laka ar rouaned pinvidik a-rez gant ar gouerien davantek,

212

Goueskrid

Ar marvailh-mañ a zo an hini diwezhañ eus ar marvailhoù kontet gant

Chahrazad d' he fried ar sultan Chahriyar e-pad unan ha mil a nozvezhioù, hag hi war var da goll he buhez bep mintin. Goude echuiñ istor Marouf, e c'halvas Chahrazad he mitizhien, o c'hourc'hemenn dezho degas he zri bugel, a ziskouezas d'o zad, o lavarout :

- Sellit ouzh an tri mabig-mañ. Ha fellout a ra deoc'h e chomfent war an douar hep ur vamm d' o c'harout ?

- Va gwreg, - a respontas ar sultan, - pardonet oc'h ganin a bell 'zo, rak ho kavout a ran fur, ha tener, hag helavar. O Chahrazad, an unanvet ha mil eus an nozvezhioù-mañ a lugern splannoc'h em c'halon eget an deiz !

A-DREUZ LENN

« YN CHWECH AR UGAIN OED »

gant D. J. Williams

Al levr-mañ a zo kendalc'h eñvorennoù ar skrivagner a zo bet embannet dindan an talbenn " HEN DY FFARM ".

Mat eo din marteze lavarout ur ger bennak diwar-benn an den e unan. Bez ez eo D. J. Williams unan eus tadoù ar vroadelouriezh kembreat, unan eus diazezerion « Plaid Cymru », « Strollad Kembre » a c'houlenn an dishualded e stumm un dominion met tamm ebet un emvelestrerezh diaskorn bennak evel ar strolladoù hon eus e Breizh evit an ampoent. Unan eus an tri a yeas da dangwallañ ar skol vombezañ e Kembre a-raok ar brezel hag en em zaskoras d' ar polis da c'houde ez eo (a-gevret gant Saunders Lewis ha Wynne Samuel). O c'hadarnded hag o c'halonegezh a zihunas ar spered broadel e Kembre hag a zegasas d' an emsav ar re wellañ eus e stourmerion. Paeañ a rejont an taol-kaerse gant ur bloavezhriad toull-bac'h e Woormscrubs ha Saunders Lewis a gollas ouzhpenn e blas kelenner er skol-veur. Mat eo d' an holl ha d' ar re yaouank dreist-holl anavezout seurt fedoù evit kompren n' he deus Breizh « dieubidigezh » ebet da c'hortoz diouzh ur politikerezh berrwel ahelet mui pe vui war hini ar c'hostezennoù gall.

Siwazh, n' eus ket anv el levr-mañ eus ar marevezh-se eus buhez D. J. Williams. Kenderc'hel a ra da gomz e lodenn gentañ e eñvorlevr eus e vuhez war ar maez er gêr. Livañ a ra an dud en deus anavezet neuze, e dud kar, e dad, e vamm, e eontred h.a. Ne oa ket D. J. Williams eus un tiegezh relijiel dreist evel ma c'hoarvez aliesik e-touez ar skrivagnerion gembraek a zo bet stummet en aergelc'h ar chapel : e dud evelato ne oant ket digredenn. An aozer a ro deomp e-leizh a vunudoù a-zivout ar prantad-se eus e vuhez ; ar munudoù-se e gwirionez a denn dreist-holl d' ar vuhez war ar maez hag a zo heñvel a-walc'h e Kembre hag e Breizh ; ne gredan ket ez eo al lodenn-mañ an hini dalvoudusañ.

214

An eil lodenn a zo dudiusoc'h, a gav din. Dezrevell a ra D. J. Williams penaos eo aet da labourat er mengleuzioù glaou e kreisteiz ar vro, da seitek vloaz. Ret mat hen anzav : er c'heñver-se ez eo disheñvel krenn Kembre diouzh Breizh. Deuet eo an ijinerezh pounner abred en naontekvek kantved. Peseurt mad he deus tennet Kembre diouzh an dra-se ? Hini ebet. Droug a zo deuet dezhi diwar-se er c'hontrol. Saoznekaet eo bet Kembre gant an ijinerezh. Kembraek e oa chomet ar vro betek-hen. Gant lanvezhiad an divroerion o tont eus Bro-Saoz da glask fred ha delanvad ar vistri-labour, Saozon anezho ez eo divroadelet buan hen vroiz. A-hend-all n' eo ket bet an ijinerezh pounner-se diazez un ijinerezh skañv en dije roet labour da Gembreiz. Didalvez ez eo displegañ an ijinerezh en ur vro sklav.

D. J. Williams a zispleg e vuhez er pevar plas en deus dalc'het evel micherour er mengleuzioù dre ar munud. Er mengleuzioù don da gentañ ; goude-se e Blaen Dulais, er mengleuzioù bihan dalc'het gant perc'henned etre. Taolennañ a ra war un dro ar c'helc'hiadur ma veve ennañ : poblek ha kalet evel maz eo kaer gedal. Garv e oa alies e genseurtes, dizonest a-wechoù. D. J. Williams avat a oa ur paotr yac'h ha solud, korfet start, boaz ouzh an dornataerezh ha gouest d' ober ur sachad gouren pa veze ezhomm. E gwirionez ne oa D. J. Williams tamm ebet e soñj mont da bastor, da gelenner pe skrivagner. Fellout a rae dezhañ dastum arc'hant a-benn gellout divroañ d' ar « Stadoù Unanet » e-lec'h e oa aet d' en em staliañ unan eus e eontred. Daoust ma oa brogarour hep gouzout dezhañ - kontelezh Kêrveurzinn m' oa genidik anezhi a oa kembraek rik en amzer-se - ne oa ket anezhañ ur broadelour enskiantek : e derou ar c'hantved edod.

Dres, etretant, e oa distroet e eontr diouzh Amerika. Hemañ avat ne c'houle ket mui distreiñ a-hont ha D. J. Williams a reas e soñj chom er gêr. E-pad ma oa micherour er mengleuzioù en doa arboellet mil lur saoz bennak (gant an arc'hant-se e menn^e da baeañ priz e dreizhadenn da Vro-Amerika). Divizout a reas implijout an arc'hant-se evit ober studioù. Evel-se e kemmas e vuhez penn-da-benn. Mont a reas da brientiñ un arnodenn dont-tre er skol-veur en ur skolaj bihan miret dreist-holl da baotred yaouank aet un tammig war an oad ha mennet da vont da bastored an darn vuiañ anezho, « galvedigezhioù diwezhat », mar karit. Rak-se e raed ennañ studioù klasel, gresianeg ha latin, abalamour d' ar skriturioù sakr. Echuiñ a ra eñvorennoù D. J. Williams p' emañ D J Williams o paouez dont tre er skol-veur goude bezañ bet korballet ar wech a-raok.

215

E-kerzh al levr ha dreist-holl en eil lodenn e c'hoarvez gant D. J. Williams distreiñ diouzh e arroudenn ha gouestlañ pennadoù hir da gudennoù ispisial, da skouer, hini ar vuhez war ar maez, ar vroadelouriezh kembreat, ar relijion. E ser «kempennadur » pe « welladur » (« diwygiad ») ar relijion e 1905 e lavar ez eo bet berrbad an efedoù anezhi peogwir ez eo bet trivliadel da gentañ : diouziziek e oa an dud diwar-benn diazezoù ar relijion. A-hend-all ne zistroas ket D. J. Williams d' ar gredenn gristen d' ar poent-se. Hep bezañ digristen ne oa ket deol tre. Diwezhatoc'h avat e reas. Damvenegiñ a ra D. J. Williams an degouezh-se hogen ne ro ket tro d' e zisplegadenn war an divoud-se.

Plijus eo al levr dre vras eta hogen ret eo anzav ez eo ar pennadoù diwezhañ ar re zudiusañ. Er re gentañ, e-giz m' em eus damverket, e chouk D. J. Williams munodoù re zister hag int bourrus evelato.

Skrivet en deus ar skrivagner e eñvorennoù evitañ e unan, anat eo, evit kaout un dro da adveañ e vuhez. Chom a ra dezhañ da sevel ar pennadoù - ar re bouezusañ e vint - hag a sell ouzh e oberiantiz hag e stourm a vrogarour kembreat. Spi am eus e c'hellin komz un deiz diwar-benn al lodenn-se.

An Danevellskrid diwar-benn ar yezh iwerzhonek ha kenwerzh al levriou iwerzhonek

hervez ur pennad gant Liam O REAGAIN e-barzh " Féasta " (levrenn 16, n. 12, Meurzh 1964)
aozet gant Youenn OLIER

EMEUR o paouez embann en Iwerzhon un danevellskrid a-berzh-stad diwar-benn stad ar yezh vroadel hag ar remedoù gwellañ a c'hellfe degas ar pare dezhi. Setu un aozadur diwar ur pennad o tennañ da gudenn an embannerezh iwerzhonek.

Er « bon-skolioù » (skolioù-diaz, skolioù izel), ez eus ezhomm bras a gelaouennoù fentus e-giz maz eus e pep yezh evit ar vugale (« comics » mar karit), ivez eus levrioù evit pep rumm oad ha levrioù a gredenn. Er skolioù-etre ez eus ober a zorn-levrioù hag a levrioù diwar-benn lennegezh : e 1959 endeo e oa bet savet un danevellskrid evit sturier ar stad war an divoud-se ; diskouezet e oa bet ne vije ket mui tu da gelenn danvez ebet dre an iwerzhoneg ma ne vije ket savet an dornlevrioù-se. Heñvel eo stad an traoù er skolioù-meur : meur a skrid iwerzhonek pouezus a zo diviet a-benn bremañ. Tud ar Gaeltacht n' o deus ket mui a-walc'h a levrioù da lenn kennebeut ha ret e vo dezho treiñ war ar saozneg a-barzh pell ma ne vez ket gwellaet an traoù. Levrioù ret-holl o c'haout a ra diouer bepred, da skouer ur geriadur gouezelek-gouezelek, ur bibl evit ar gatoliked, ul levr pedennoù evit iliz Iwerzhon (protestanted eskobel). Kemend-all a c'heller lavarout diwar-benn levrioù a-zivout sonerezh.

Aes eo diskleriañ kement-se : dont a reas ar moulererezh diwezhat da Iwerzhon (kalz diwezhatoc'h eget e Breizh) ha n' eus ket bet embannet levrioù iwerzhonek a-zevri a-raok ar c'hantved-mañ. War-lerc'h eo chomet Iwerzhon muioc'h eget ar broioù keltiek all marteze.

217

Connradh na gaeilge a fellas dezhañ digoll ar mank-se ; Peadar O Laoire, Padraig Mac Piarais ha Padraig O Conaire a glaskas sevel skridoù. Nebeut a frouezh a voe evelato.

E 1925 e voe diazezet ar « Gum » gant ar stad iwerzhonat evit embann levrioù iwerzhonek. Moulet e voe gant ar gevredigezh-se 1.200 levr (etre levrioù gwriziennel, troidigezhioù, levrioù evit an dud en oad, ar vugale, an dud yaouank h.a.), 30-40 levr a voe lakaet e gwerzh gantañ bep bloaz. Nebeut eo kement-se pa geñverier ouzh Island da skouer hag a embann 500 levr bep bloaz (1.000.000 a dud enni) pe Israel a voul 1.200 levr hebraek bep bloaz.

War-lerc'h ar brezel ez eas ar « Gum » war zinerzhañ, d'ar mare ma voe savet ar « Club leabhar » a oa dezhañ ar memes pal hag ar « Gum » : gwerzhañ levrioù marchad-mat d' an dud. Hogen en abeg d' ar c'hresk e priz ar moulañ ne reas ket ar « c'h-Club » nemeur a c'hounid diwar e embannadurioù ha skoilhet e voe en arbenn d' an dra-se.

Gwellaenn a zeuas en traoù pa voe savet « Bord na leabhar gaeilge » evit pourchas sikourioù-arc'hant d' ar skrivagnerion ha d' an tiez-embann. Etre 1952/62 e voe paeet goprou evit 37 levr ordinal evit tud vras, 13 a skiant, 18 levr a relijion, 6 levr a varzhoniezh ha 2 bezh-c'hoari. Ne voe ket embannet ouzhpenn dek levr ar bloaz evit an dud-vras. Yalc'hadoù a voe pourchaset ivez da 48 dornlevr ha levrioù evit ar re yaouank.

Ar gefridigezh a ro an ali da sevel ur « Bourz broadel evit an embannerezh », dishual e-giz ar « Bourz kenderc'hiñ an tredan ». Ar stad a bourchasfe ar c'hospital-diaz ha divizout a rafe pebezh sikourioù-arc'hant en defe bep bloaz. Seurt bourz a gemerfe en-dro en e garg roll ar « Hum » hag hini « Kleub al

levrioù » ha da bal en defe embann 200 levr bep bloaz, da vihanañ. Ar gefridigezh a zo a-du a-hend-all evit ma kendalc'hfe an embannerion brevez gant o labour hag evit ma ledanafent zoken o zachenn. Ar bourz a lakfe ivez e breder gant ar c'helaouennoù, ar bruderezh hag ar gwerzherezh ha pourchas a rafe ur skodenn d' ar skrivagnerion da vont da vevañ e-pad ur pennad er Gaeltacht.

Forzh penaos e vefe dav aozañ ur raktres labour ha diwall mat da embann al levrioù hep dale hag en un doare reoliek.

Deomp en-dro da gudenn an embannerion brevez. Bez ez eus nav anezho da vihanañ, evit ar poent, ha moarvat e vo muioc'h ma ra berzh an embannerezh gouezelek. Ar pezh a zo kaus eo ez eus anezho stalioù bihan, hep kevalav-diaz, o vevañ diwar labour lod-amzeriek an dud a zo o plediñ ganto (e-giz « Al Liamm » da skouer). Anaoudek e ranker bezañ ouzh « Sairseal agus Dill » en deus graet kalz evit al lennegezh iwerzhonek. Diaes e vefe avat da seurt tiez embann kevezañ gant an embannerezh a-berzh-stad. Spi a zo eta e vo lezet d' an embannerion brevez al levrioù a zegasfe gonid ar buanañ hag ar muiañ evit ma c'hellfent bevañ.

218

Muioc'h a rankfed ober. Mat e vo paeañ sikourioù-arc'hant uheloc'h d' an embannerion a lakfe e gwerzh ouzhpenn 8 levr bep bloaz. Hogen danevellskrid ar gefridigezh n' en deus ket rakwelet un aozadur ispisial evit pourchas ur c'hevalav-diaz d' an embannerion ha prestañ arc'hant-red dezho war ur champi izel.

Daoust ha tizhet e vo embann 200 levr bep bloaz ? Evit ar poent ne vouler nemet an dekvedenn eus kement-se. Padal n' eo ket an dornskridoù a ra diouer, dornskridoù a oberennoù talvoudus hogen na c'hellont ket bezañ embannet dre ma vank arc'hant d' an embannerion.

Bez e c'hellfe ar Bourz kregiñ gant e drevell oc'h embann ur rumm levrioù e-giz « Everyman's library » e saozneg pe « Biblioteca universale » en italianeg pe « Colleccion austral » e spagnoleg e-lec'h e vefe embannet ha gwerzhet marchad-mat al levrioù iwerzhonek gwellañ.

Unan eus ar skoilhoù gwashañ evit an embannerezh iwerzhonek eo n' eus en Iwerzhon nemet skrivagnerion lod-amzer : rouez eo eta o oberoù ha diwezhat e teuont er-maez atav. Dav e vefe kaout skrivagnerion a vicher e-giz Graham Green, Agatha Christie e Bro-Saoz pe François Mauriac ha Simenon e Bro-C'hall. Mairtin O Cadhain, da skouer, a werzh mae-tre e levrioù atav hogen ne c'hell ket evit ar poent kas e skridoù en un doare reoliek d' an embanner peogwir e rank kaout ur vicher all a-hend-all.

N' eo ket diouzhtu e c'hellfe ar skrivagner iwerzhonek bevañ diwar werzh e levrioù nemetken. Pezh a c'hellfed ober avat eo kinnig ehanou-labour d' ar skrivagnerion evit kas da benn o oberoù : ar skolioù-meur dreist-holl a c'hellfe ober an dra-se. Kemend-all a vez graet e broioù all.

Pelec'h ha penaos e vo gwerzhet al levrioù ? Setu ur gudenn ha n'eo ket bet ensellet ; ar gefridigezh ne ra kinnig ebet.

Hogen keit ha ma vo ken dibaot ha ken teuc'h al levrioù iwerzhonek ne vo ket tu d' hen diskoulmañ. A-walc'h a varc'hadourezh a ranker pourchas kent gellout implijout doareoù skignañ modern. Da gentañ e ranker eta dedeurel ha moulañ levrioù.

AR YEZH HAG AR MEIZ

Emañ ar brezhoneg komzet o vreinañ e-touesk ar Werin. Koll a ra tamm-ha-tamm e berzhioù naturel. Dont a ra da vezañ displeber. Dizeriañ a ra. Re a c'herioù gallek a zo (1). Setu perak emañ a-du gant ur brezhoneg desket, ur brezhoneg marteze «kimiek», evelkent ur benveg ret en hor buhez a-vremañ, e mare ar skiantoù hag an teknik. E broioù 'zo, eo bet ret adsevel ar yezh en he fezh e-keñver an ezhommoù a-vremañ. Ret eo bet d' ar Werin addeskiñ he yezh pe gentoc'h deskiñ ur yezh nevez, disheñvel e meur a geñver diouzh an hini e oa boas outi.

N' ouzon ket dres piv en deus skrivet n' eus ket pell 'zo war " Al Liamm " : Ret eo da vrezhoneg an XXvet kantved dont eus ar c'hêrioù ha tizhout ar bourc'hioù hag ar maez war-lerc'h, tamm-ha-tamm. A-du on penn-da-benn. Reiñ endro e renk er gevredigezh d' ar brezhoneg a rankfe bezañ pal kentañ an dud desket. Pa lavaran desket, tud a skolioù meur a lavaran. Rak n' emañ ket mui hor yezh, e stad m' emañ, « lec'h resis » hor spered. Daoust hag-eñ ez eo dizic'haou an diskar-se e-touesk ar Werin ? Mat pe fall e vo yezh ar bobl, hervez he darempredoù gant ar meiz brezhonek pe gant ar meiz estren.

Ur yezh a zo un doare da gompren, da « grapañ » ar bed diavaez ha diabarzh ; evel-se, ur stroll skeudennoù eo. Sellout a ra ouzh ar framm hag ar c'heal ; magañ ha stummañ a ra tro-spered ar prezeger en ur voutinded yezhel.

220

Bez ez eus etre yezh ha meiz ur c'henstummadur ; pa vez dihentet pe dizhet an eil e vez tizhet egile. E komzoù all, emañ ar yezh melezeur ar meiz hag honnezh a levezon hemañ d' he zro.

Kemmadennoù a zo bet a gantved da gantved e brezhoneg evel er yezhoù all. Ar brezhoneg a zo bet ingal benveg tud ar Werin, ha n' eo ket tud ar c'hêrioù bras pe tud a stad uhel pe e karg an hini eo. Abalamour da se emañ chomet hor yezh ur yezh bemdez - ha pinvidik a-walc'h - evit tud izel nemetken. Kemmadennoù a vo c'hoazh, ha ma ne varv ket hor yezh karet dindan lopadoù diehan ar gouarnamant Gall, e c'hoarvezo ar c'hemmadennoù war un dachenn all : hini ar vuhez a-vremañ.

Gerioù nevez a zo bet krouet hervez an ezhommoù. N' eo ket gwall sklaer o ster koulskoude a-wechoù, dre ma ne vezont ket impiijet er yezh bemdez (2). Ret eo enta astenn o implij ar muiañ ma c'hellomp ha lakaat an dud voutin d' o implij ivez (3). E-pad m' emañ ar C'hallaoued o varmouzañ ar Saozon, emañomp-ni o varmouzañ ar Gall. Kemer o zro-spered eo, pa amprestomp o zroioù-lavar (4). Ar gwashañ, pa vez ar c'hemmadennoù frouezh ul levezon estren - da lavarout eo pa n'int ket meizet e yezh ar vro - e c'hellont kemmañ ar yezh, hag ar meiz skeudet ganti, ha lakaat anezhi war un hent a-enep d' o displegadur naturel. Keit ha ma vezont degouezhioù dre berzh ar c'helc'hiadur, e c'hellont bezañ gwirion. Petra eo ar c'helc'hiadur ? Ar gevredigezh, an ensavadurioù, an dro-spered. An teir elfenn-se - ha n' int ket o-unan - a c'hell levezonañ emdroadur ar yezh.

Vendryes a ziskleir : " ne deo ket ar yezh *une entité idéale* ". Ne c'hell ket an darvoudoù yezhel bezañ arvestet outo ez digenvez. Ar yezh a zo ur « c'henreizhadur » skeudennoù, hogen un ensavadur kevredigezhel ez eo ivez. Mar deo ar yezh ur c'henreizhadur, evel roued ar martolod, pa strak ur mailh anezhi, ne dalv ket mui netra, ne c'hell ket servijañ. Abalamour da se ne c'hellomp ket tremen gant arvestiñ ouzh ar mailh hepken ; ouzh ar roued en he fezh ne lavaran ket (5).

221

Lakaat ur yezh e-lec'h unan all a zo degas ur c'hemm en dro-spered, en dro-arvestiñ ouzh an traoù. Kemmañ an dro-spered, kemmañ ar meiz ez eo. En em goll eo ha dont unan all. Pa lezer troioù a-ziavaez da zistresañ ur yezh, e tigoror bras an nor d' an estren, e lezer e dro-spered da zerc'hel krog, ha pa weler an traoù en hevelep doare egistañ n' eur ket mui Breton.

Da echuiñ, e lavarin evel Sauvageot (6) : " Gwa d' ar broadoù a en em lez da vont, d' ar pobloù a ankoua o yezh pe he gwalleg ; gouestlet int d' an argoll... Ar yezh eo a grou an dro-spered, en ur deurel war pep kemenn, pep ken-emverzoud, ar rummoù kinniget gant he frammadur ".

(1) C'hoazh, degemer ar gerioù estren n' eo ket un dra nevez, ha gouestlet da Vreizh nemetken. Gerioù estren zo e pep yezh. Pa vez gwastet ar geriadur n' eo ket re chalus. Hogen ret eo bezañ war evezh. Pa vez gwastet ar yezhadur, se a zo « derou an diwezh ».

(2) Ober un diforc'h etre kevredadel ha kevredigezhel, da skouer. Skouerioù e-leizh a zo eus an hevelep mod.

(3) Diaes eo dre na vez ket kelennet ar brezhoneg er skolioù nag ivez ar skiantoù e brezhoneg.

(4) Pa lavaran «troioù-lavar » e lavaran troioù amprestet ha gwisket a-nevez e brezhoneg, ha n' eo ket troioù-lavar gallek gant o gwisk orinel.

(5) amañ e rankan rein ur skouer : *Me am eus torret va brec'h*. Ar frazenn-se a zo brezhonek, ha koulskoude, lavaret e vez ivez: *Torret eo va brec'h ganin* (Evel just ne lavarer ket e-giz ar galleg *Me am eus en em dorret ar vrec'h !*). Hogen ret eo derc'hel kont eus un dra : er frazenn gentañ, ar c'heal a zo e bouez war « me », hag en eil war an darvoud. Petra a zo c'hoarvezet ? Petra eo an degouezh ? Torradur ar vrec'h. Se a gont kalz. Aze emañ an diforc'h e tro-arvest an darvoud. Ar pezh a gont evidomp brezhonegerion, an darvoud an hini eo, ha n' eo ket an « oberer ».

(6) A. Sauvageot, *Français écrit, français parlé*. N' oar ket siwazh an Ao. Sauvageot peseurt emgann a rankomp ren da zerc'hel bev hor sakrañ mad, yezh hon tadoù. Marteze d' e zaoulagad n' omp na broad na pobl !

AL LEVRIOU

Youenn OLIER

HEMON (Roparz). - " DIAMANTOU KEROULAZ ".
- Brest, Al Liamm, 1964. - In-8°, 264 p. - 16 lur.

Ur romant polis eo ar romant-mañ. Evit lavarout ar wirionez, n' on ket ul lenner romantoù polis hag ar re nemeto am eus lennet a zo bet savet e brezhoneg, koulz lavaret.

Goulven Pennaod a skrive nevez 'zo war " Ar Stourmer " e oa " Diamantoù Keroulaz " ur romant polis a c'hiz kozh. Krediñ a ran kentoc'h ez eo ret diforc'hañ etre ar romant-forbanned, ar romant-muntr, ma kavit gwell, hag ar romant-polis e unan. Perzh Roparz Hemon eo dres sevel romantoù polis e-lec'h n' eus muntr ebet, a zo aozet ha kempennet aketus-tre, evel ur pezh horolajerezh, resis ha klok. Er c'heñver-se ez eo graet mat-tre " Diamantoù Keroulaz ", re vat, marteze, rak anzav a rankan ez on dipitet gant an diskoulmoù a ginnig ar skrivagner d'ar c'hudennoù ijinet gantañ, da skouer pa vez lavaret deomp d' ur c'houlz ne oa tro-c'houzoug ebet e gwirionez e-harzar wezenn a oa bet beilhet e-doug an noz, dindan ar glav gant an detektiv. Gortoz a raemp un diskoulm burzhudus bennak ha kavout a ra deomp a-benn ar fin omp bet touellet gant ar skrivagner a seblant ober goap ouzh an tudennoù koulz hag ouzh al lennerion. Dav eo d' ar re-mañ a-hend-all bezañ atav war evezh evit chom hep bezañ kollet e luziadelloù ar steuenn. Hogen n' eus forzh, ober a raint evel don hag e lennint al levr en un tennad evit gouzout penaos e vo dirouestlet an istor.

223

Evel e-barzh romantoù polis zo e kaver ouzhpenn un enklask er romant-mañ. Taolennet eo ennañ ur c'helc'hiadur diseurt a-walc'h e gwirionez hini noblañsoù, bourc'hizion ha damvourc'hizion evel ma c'helled o anavezout dreist-holl goude ar brezel bed kentañ. N' eus ket a haroz moarvat, n' eus ket a dreserezh-ene koulz lavaret hogen gouezet en deus Roparz Hemon reiñ da bep hini eus e dudenoù ur bersonelezh dezhañ e unan.

Ar yezh a zo eeun, pinvidik ha pervezh war un dro. N' eus nemet gwelout penaos eo gouest Roparz Hemon da dresañ traezoù resis zo, penaos e oar livañ traoù boutin hag e welor pebezh kemm a zo etre e stumm-skrivañ hag hini skrivagnerion boblek zo a wechall, stambouc'het ha difraez, a ra gant troiennoù livus marteze hogen stereotipel alies. Kalz hinienneloc'h eo yezh Roparz Hemon.

Ur bismigadenn evelato : perak implijout euzhadenoù evel «telefon » ha « telegramm » e-barzh ur skrid ha na vo lennet nemet gant tud desket war ar yezh ? En em skuizhañ a ran o kelenn d' am bugale : « Lavarit : pellgomz ha n' eo ket telefoniñ ». Petra a soñjint eus Roparz Hemon pa lennint ar romant-mañ ha pa gavint ar gerioù-mañ dindan pluenn ar skrivagner ? Moarvat e soñjint pe ne oar ket Roparz Hemon ar brezhoneg peogwir n' anavez ket ur ger keltiek evit traoù ken boutin pe n' eo ket ur Breizhad mat peogwir e kendalc'h da ober gant gerioù gallek !!! A-hend-all ne welan ket peseurt gonid a zo oc'h implijout daou c'her evit envel dres ar memes tra.

224

DEFOE (Daniel). - " ABROBIN ". Troet gant Yeun Ar GO. - Brest, Al Liamm, 1964. - In-8°, 167 p. - Sk. 12 lur. Golo gant R. Huon

N' em eus lennet biskoazh Robinson Crusoe, nag e galleg nag e saozneg (darn a vo souezhet marteze gant an dra-se hogen gwir eo). Bez em eus koulskoude e-barzh va levraoueg un droidigezh kembraek kaer kenañ gant e-leizh a skeudennoù e liv hogen betek-hen n' em eus ket digoret anezhi c'hoazh koulz lavaret. Rak-se

ivez em eus bet plijadur o lenn evit ar wech kentañ avanturioù ar c'haezh Abrobin (n' on ket a-du tre gant ar brezhonekadur-se o vezañ maz eo holl vrudet an anv a Robinson).

Istor Abrobin a zo unan eus an istorioù europat kentañ o deus kemeret ar ouezidi da destenn er XVIIvet kantved. Stankoc'h-stankañ e teuint da vezañ e-kerzh ar c'hantved da heul. Evelato, ret eo lavarout ez eo Abrobin disheñvel a-walc'h diouzh an danevelloù a voe embannet dreist-holl en XVIIIvet kantved, ma oa diskouezet an den gouez evel un den vertuzus. Kentoc'h eo bet skrivet Abrobin evit meuliñ ijin an den gwenn. Ar ouezidi a zo diskouezet evel tud kriz ha diseven a-grenn daoust ma ne glask ket ar skrivagner o dismegañsiñ.

Ul levr avanturioù eo " Abrobin " dreist pep tra. Evit gwir, kavout a ra din ez eo diwar faltazi an tri-c'hard eus an darvoudennoù a zo displeget deomp. Un elfenn varzhonius bennak a zo ennañ, hini ar beajoù pell-vro hag ar broioù gwerc'h dizarempred, dibaotoc'h-dibaotañ en deiz a hiziv. En abeg d' an dra-se dreist-holl en deus bet Abrobin atav kalz a lennerion ha rak-se ivez ez eo dedennet ar re yaouank gantañ.

Troidigezh Yeun ar Go a zo mat ; ar yezh a vefe gwelloc'h marteze e keñverioù zo eget hini e romant " A gêr villiget " skañvoc'h eo, a gav din. Karet em befe evelato e ve bet c'hwennet muioc'h ar skritur a zo techet da vezañ rannyezhel hep ezhomm a-wechoù.

225

*

GO (Yeun ar). - " AR GER VILLIGET ". - Gouezeg, e ti ar skrivagner, 1964. - In-4°, 170 p. - Liesskrivet. - 9 lur.

N' eo ket ar romantoù a ra diouer d' ar vrezhonegerion er mare-mañ. Setu ar wech-mañ ur romant istorel a zo mennet da daolennañ deomp ar c'hantved ma teuas ar Vrezhoned da ziazezañ o rouantelezhioù en Arvorig. Kavout a reer eta er romant-mañ tudennoù a zo tennet o anvioù diouzh an istor : Gradlon, Gwenole, Ronan, diouzh ar vojenn ivez evel Dahud hag ar Priñs Ruz - ha re all a zo bet ijinet penn-da-benn, a gav din, e-giz Leuhemel. Ar skrivagner a gemenn deomp a-hend-all ez eo diazezet e romant war dielloù en deus studiet a-raok kregiñ gant e zanevell. E gwirionez, mojenn gêr-Iz a zo anavezet mat ha rak-se eo savet c'hoant d' ar skrivagner sevel ur romant diwar he fenn.

Dres, gour ebet n' eo kreizenn ar romant-mañ, Kêr-Iz hec'h-unan ne lavaran ket, Kêr-Iz ar gêr villiget, chomet e dalc'h Arvorigiz pagan ha brein daoust da veli C'hradlon. Ur rumm istorioù o tennañ da rouantelezh Kernev en amzer-se a gaver eta er romant-mañ kentoc'h eget un danevell digevrenn hag eeun. Marteze n' em befe ket savet ar romant evel-se hogen dudius a-walc'h eo an istorioù a-unanoù evit magañ dudi ha dedennañ evezh al lenner, hini ar brezelour brezhon taer, da skouer, a ya da goll o klask skrapañ digant Gradlon e-unan, a fell dezhañ he resteurel d' he gwaz, ar varbarez koant en doa diskoachet e kamp an enebourion war-lerc'h an emgann. Un istor kentelius kenañ ez eo, un istor hag a ziskouez pebezh gwall eo ar c'hoantegezhioù diroll da neb n' eo ket gouest d' o mestroniañ.

Klasket en deus Yeun ar Go diazezañ e romant war dielloù e-giz m'em eus merket endeo ha livañ e Vrezhoned a gorf hag a spered hervez ar wirionez istorel. Ret eo anzav ez eo diaes derc'hel d' ar wirheñvelled paz eus anv a dresañ tud ken pell diouzhimp. Graet en deus Yeun ar Go eus e wellañ. A-wechoù koulskoude he deus manket dezhañ nerzh ar faltazi da reiñ muioc'h a vevder d' ar skeudenn en deus savet. Hogen degounus a-walc'h eo an oberenn-mañ dre vras.

Levr ur brogarour eo ar romant-mañ ivez. Savet eo bet en enor d' ar vrezelourion gadarn o deus diazezet er ledenez-mañ ur vro nevez hag o deus astennet o beli betek genou al Liger hag harzoù ar broioù krec'h. E meur a geñver ez eo skrid Yeun ar Go un doare « arourgerz» .

Gant ar yezh on bet souezhet un tammig. Pinvidik hag aes eo peurliesañ, liant ha fraezh, heñvel ouzh ar yezh kaer a zo bet skrivet a-viskoazh gant Yeun ar Go. Dre vras avat ez eo ur yezh dezrevell evel yezh ar skrivagnerion boblek a wechall, kentoc'h eget ur yezh livañ. Marteze eo en abeg da se ez eo un tammig dispis paz eus anv a sevel taolennou resis evel m' hor bije karet kavout en ur romant-se seurt se. Ur romant bennak e-giz hini ar skrivagner gallek Flaubert " Salambo " hor bije gortozet a-walc'h.

Ur striv en deus graet Yeun ar Go evit skrivañ ur wir yezh lennek gant gerioù amprestet digant ar yezh kozh abalamour da liv-al-lec'h emichañs. Neuze avat perak implijout ur skritur kernevek bennak peogwir ned eo ket " Ar gêr villiget " un oberenn boblek hag ez eo miret dre vras da lennerion desket « Al Liamm » ?

E-giz m' emañ ez eo " Ar gêr villiget " un oberenn dudius ha talvoudus ha dellezout a ra bezañ lennet ha studiet gant ar Vretoned desket.

*

" AN AVIEL HERVEZ SANT LUKAZ ". - Troidigezh gant M. KLERG. - Louaneg, Studi hag Ober, 1964. - In-4°, 70 p. - Liesskrivet.

Laouen omp o welout e teu er-maez adarre « Studi hag Ober ». Ur gelaouenn a studi katolik a vanke deomp. Barr-Heol a zo kentoc'h un dastumadenn eget ur gelaouenn a studi.

Gant an aviel-mañ eo echu embannadur ar pevar aviel. Pezh a zo bet graet betek-hen n' eo bet avat nemet ul labour prientiñ : ne gav ket din zoken ez eus tu da goublañ a-gevret ar peder levrenn a ya d'ober troidigezh ar pevar aviel. Dav e vefe eta advoulañ an abretañ ar gwellañ en ul levrenn ar skridoù-mañ ha marteze an Testament Nevez penn-da-benn.

N' em eus ket gellet keñveriañ an droidigezh-mañ ouzh ar skrid gresian hogen bez e c'heller fiziout an Ao. Klerg a zo ur mailh war ar yezh-se. Ar skrid a zo kinniget deomp amañ a zo eeun ha sklaer, aes da heuliañ. Evelato n' on ket a-du gant implij gerioù gallek zo e-giz « fas » h.a. a zo boutin hag izel. Moarvat n' eo ket yezh an aviel ur yezh uhel ha reut, pell emañ, hogen n' eo ket ur yezh pemdeziek dres ; a-hend-all e tle bezañ implijet el liderezh ha rak-se e tlefed diwall d' am soñj diouzh gerioù a seurt-se.

*

ELIES-ABEOZEN (Fañch). - « UR BREZEL DIOT : DEIZLEVR 1939-1940 ". - Kastellin, Preder, 1964. - In-4°, 52 p. - Liesskrivet. - 4 lur.

A-bouez eo evit Istor al lennegezh vrezhonek embann kement skrid a dalvez da sklerijennañ tro-spered, oberiantiz pe emdro speredel hor skrivagnerion. Mat en deus graet Abanna oc'h embann ar skrid-mañ a daol gouloù war emzalc'h Abeozen e derou an eil brezel bed.

Moarvat e vo souezhet ha feuket marteze hini pe hini o lenn ar skrid-mañ. Dav e vo dezhañ anzav e oa dallet ar skrivagner neuze gant kelennadurezh ar varksouriezh-leninouriezh stalinat eus ar c'houlz-se : n' emañ ket a-du zoken gant Suomi pa oa o tifenn e frankiz a-enep da U. R. S. S.

Perak eo kemmet ken prim menozioù Abeozen war-lerc'h donedigezh an Alamaned ? Ezhomm a vefe eus dielloù all evit diskleriañ an dra-se. Ret eo lavarout avat e oa Abeozen Breizhat avad zoken d' ar mare-se ha daoust d' e stalinouriezh. Ha Stalin en doa graet emglev gant an Alamaned. Ouzhpenn-se e seblante an darvoudoù a c'hoarveze neuze bezañ dizistro. Pa oa deuet ar poent d' ar Vretoned d' ober o dibab ne oa e gwirionez dibab ebet da ober o vezañ na c'hellent ket forzh penaos hetañ distro ur gouarnerezh en doa touet lazhañ o yezh hag o broadelezh. Dre zegouezh hepken o deus en em gavet lod er-maez eus

pep oberiantiz d' ar mare-se.

Chom a ra ne ouezimp ket abalamour da betra dres eo kroget Abeozen da emdreiñ e-giz m' en deus graet. Un dra gevrinus a zo e pep buhez den.

*

A. HEUSSAFF

MAINCHIN SEOIGHE. - " MARAIODH SEAN SABHAT AREID ". - Embannet gant Sáirséal agus Dill, Dulenn. - 15 shilling.

« Enaouiñ ' rin ar skingomzer, da glevout ar c'heleier, emeve, ken dibreder ha tra, evel ma veze o tamselaou ar vouezh-hont, hep paouez gant diviz an daol-bred, ha sed a zistagas ar vouezh en ardivink : « SEAN SABHAT A VOE LAZHET NEIZHEUR. »

228

Evel-se e krog ar varzhoneg a zo bet lakaet, hañval ouzh ur raklavar, e derou buhezskrid Séan Sabhat. Nebeut anavezet e oa ar paotr yaouank-mañ er-maez eus e gêr c'henidik Luimneach (Limerick) hag eus kelc'hioù stourmerien an iwerzhoneg, pa gouezhas a-gevret gant Feargal O hAnnlúain en abardaevezh Deiz Kentañ ar Bloaz 1957 en argad war archerdi Brookeborough (Fermanac'h). 29 vloaz e oa. En devezhioù da heul e voe ambrouget e gorf gant miliadoù ha miliadoù a-hed an hent adalek Muineachán, dre Zulenn, betek Luimneach. Abaoe douaridigezh Tomás Ash ne oa ket bet roet kement a enor da zen marv ebet en Iwerzhon.

Pemzektez diagent e oa kroget tagadeg Arme Republikan Iwerzhon er C'hwec'h Kontelezh. Tamm-ha-tamm avat e tastumas o enebourien o nerzhioù, arme Bro-Saoz hag all, hag e voe rediet ar Republikaned da chom war an « harzoù ». Enebet e voe outo eus tu ar 26 Kontelezh ivez : an eskibien o eskumugas hag ar polis o hemolc'has. War wanaat ez eas o argad ken e voe dav dezho kemenn arsav daou vloaz 'zo bennak.

Seán Sabhat (dist. Saout) a oa temzet-kreñv. En em brientet en doa abaoe bloavezhioù evit an diskoulm-se d' e donkadur. Pdraig Pearse a oa e uhelskouer, o daou heñvel dre o c'harantez evit an iwerzhoneg hag o spered-emaberzh, o uhelled hag o c'huñvelezh.

Ken gredus e oa en e relijion hag en e vrogarantez. Prest atav evel kañval Nietzsche da sammañ bec'hioù a bep seurt e kaver anezhañ o plediñ da nouspet kefridi war un dro : o teskiñ brezeliañ gant an Nerzhioù-Difenn Lec'hel, o ren ur bagad Skaouted Katolik, o vleniañ ur strollad stourmerien evit an iwerzhoneg, oc'h embann kelaouennoùigoù liesskrivet, o tresañ skeudennoù evito...

Ne gavas hini ebet eus strolladoù politikel ar 26 Kontelezh diouzh e c'hrad. Tamm-ha-tamm e voe dedennet gant mennadoù an Arme Republikan, hag ec'h anzavas e oa ar gwir gant paotred Sinn Féin pa lavarent e oa dalc'het Iwerzhon stag ouzh Bro-Saoz dre c'halloud ar saozneg hag an arc'hant er vro a-bezh koulz ha gant nerzh an armoù er 6 Kontelezh. Anavezout a reas ne oa ket tu da ziskoulmañ kudennoù ar yezh hag an dilabour keit ha ma chomfe ar galloudoù-se er vro. Re eeun e oa evit kavout digarezioù ha kenderc'hel da zuañ paper : eñ a rankfe mont en emgann evel re all araozañ. Lakaat a reas e boan da zeskiñ ar muiañ ma c'hallje en Nerzhioù-Difenn Lec'hel (tizhout a reas an derez-letanant), studiañ a reas kement levr diwar-benn armañ ha kadouriezh a zeuas etre e zaouarn, hag e rannas e anaoudegezh o c'hourdoniñ paotred yaouank an I.R.A. en e gorn-bro.

E 1953 e tilezas ar strolladoùigoù ma oa bet oberiant enno e Luimneach. Aet e oa skuizh gant o fistilherezh difrouezh. Hag en em ouestlas da brientiñ ar stourm da zont. Kenderc'hel a reas da skrivañ pennadoù evit ROSC, dreist-holl ur rummad pennadoù evit diskouez penaos e talc'h paotred an arc'hant bras o c'hrog war ar vro. (« N' o deus ket c'hoant e komprenfe ar werin ar c'hudennoù-arc'hant. »)

E miz Ebrel 1956 ec'h embannas niverenn gentañ ur gelaouennig "AN GATH " (Ar Bann-Heol), en enor da harozed 1916. E miz Du e teuas er-maez an eil

niverenn, an hini diwezhañ : Lakaat a rae enni ar pik-dibenn-mañ : « A-walc'h zo bet fistilhet ».

An doare ma'z eo displeget buhez Séan Sabbat a gavan goularik evelato. M. Seoighe ne fell ket dezhañ lezel tamm skeud ebet war e zen, pezh a laka e daolenn da vout gwall unton. Kement tra a rae S. Sabhat a oa peurvat, hag an holl a zouge bri dezhañ. Un den vertuzius, eeun ha nerzhus, gouest da entanañ re all : ha dibabet en doa anv e gelaouenn diwezhañ evel un arouez anezhañ e-unan. Dezrevell vertuzioù hag addisplegañ pennadoù bet skrivet e kelaouennoù ne laka ket al lenner da dommañ ouzh an den. Ret e vefe bet lakaat testoù da gomz eus ar plegennoù disheñvel m' o doa kejet gant S. Sabhat.

Barzhonegoù en iwerzhoneg hag e saozneg zo bet staget ouzh ar buhezskrid. Meneget em eus an hini a zo en derou, digant C. O Floinn eo. Ar re all en dibenn n' int ket diwar bluenn M. Seoighe kennebeut, met digant anaoudeien all da Séan Sabhat. Darn anezho zo fromus, darn all daeüs.

Pennabeg int d' un tamm trouz etre an embanner hag ar c'h-Club Leabhar. Lakaet e oa bet oberenn M. Seoighe war roll al levrioù da vezañ kaset da izili ar c'h-Club. Embannet eo bet ivez hep kemm ebet. Met, n' ouzer ket re vat hag en abeg da venozioù 'zo er barzhonegoù-se pe evit abegoù all, en embannadur evit ar c'h-Club ez eus pajennoù gwenn en derou hag en dibenn : ar barzhonegoù zo diank. Ar c'h-Club a rank bout evezhiek : harpet e vez gant ar Stad. An embanner a oa e vennozh embann ar buhezskrid hag ar stagadennoù a-raok ober marc'had gant ar C'hclub.

Ur barzh alaman a lavar : *Gwa ar bobl na c'han ket mui kadourien !* Dozien ar sav-heol a lavar ez eo ar brezel ur c'hleñved. Iwerzhoniz ' zo a lavar ez eo bet kleuziet donoc'h ar foz etre « Disrannerien » ar C'hwec'h Kontelezh hag Iwerzhoniz all gant argadoù an I.R.A. Unan eus kenskriverien INNIU a skrive nevez ' zo e oa ur c'holl bras evit ar yezh bezañ kollet tud evel Séan Sabhat, peogwir n' o deus bet o stourm levezon ebet war an dud dre vras hag ez eo damankounac'haet o aberzh.

Pep hini en deus e zigarezioù. Unan eus ar varzhed a respont amañ :

« Pa varv un den yaouank evit e vro, e varv evit un huñvre a zo hoc'h huñvre.

Ma kredit en deus pleustret un hent fall, deoc'h da ziskouez pehini an hent mat.

Pegeit oc'h aet-c'hwi war-raok ? Ha klasket hoc'h eus zoken ? »

230

Da be vad an drouziwezh-mañ ?
« Da be vad an drouziwezhañ (1) eneoù ? »
Emezo, hag e oa rust o mouezh,
Eme an dud evezhiek
Er gêr veur.

Ur vaouez a zeuas d' e gaout
Hag ul lestrad frond ganti,
A dorras al lestr prizius
E skuilhas war benn hael Doue
Hag e voe leuniet gant ar c'hwez-vat
An ti a-bezh.

« Spontus eo foraniñ evel-se »
Eme an Ebestel dezhi,
Kalz arc'hant az pije bet
Ma 'z pije e werzhed » -
Hogen an Aotrou da gomz
Ha kreñv e oa e vouezh :
Ne vern pelec'h e vo

Embannet an Doare Mat
E vo brud ha koun dezhi
E vo brud ha koun dezhi
Ha d' hec'h ober da viken. »

A baotred ho poell bras -
Evitañ eo bet foranet :
Ma vo leuniet ar bed lug
Gant ar c'hwez-vat fresk,
Ha ma redo ar C'heloù Mat
Diouzh teñvalded ar bez.

(1) drouziwezhañ (e St-Ivi : drouziviañ) : foraniñ.

Ar varzhoneg-se a voe skrivet en iwerzhoneg gant MEIRLEAXH, da respont d' ar brezegenn a reas Kentañ Ministr ar mare, J. Costelloe, « na ouie ger iwerzhoneg ebet ».

Houmañ da heul, gant P. O Liatháin, a gavan diouzh ijin barzhed vrogar ar c'hantvedoù a waskerezh :

Iwerzhon a gomz.

Merzout a ris binim ar biz,
Garm ar gouelan 'hed an aod,
Hirnezh em boa en noz peurbad,
Skeud ar marv war menez ha maez ;

Ma bugale 'n o aez ha me 'n dienez,
E klevas daou anezho ma c'hlemmvan,
Ha delammat d' am c'haout damantus dillo
Seán Sabhat ar Barzh ha Feargal Yaouank.

231

« Na ouel ket henozh, a vammig gaezh,
Na skuilh ket daerou, » emezo din,
A-gevret ez eomp en ode an arvar
Hag e raimp ur c'hrogad evit da ziwall.

Bremañ e verzan sourrig an avel
E klevan hiboud sioul an dour ;
Ne vern din ken an noz peurbad,
'Mañ 'n nevez amzer war menez ha glen.

Gant Seán Costelloe e voe aozet war un ton kaer anavezet ur werz " Seán Sabhat of Garryowen " hag a voe anavezet gant miliadoù a dud a-barzh miz goude ma varvas Seán. Teir fladenn a zo bet graet diwarni hag a c'heller kaout digant May and Sons, 130 Faiche Stiabhna, Ath Cliath 2.

EVIT AN HOLL

DIAMANTOU KEROULAZ

romant gant ROPARZ HEMON

20 skouerenn war Arches 32 lur

30 skouerenn war Lafuma 25 lur

war baper all 16 lur

R. HUON, 2, Venelle Poulbriquen, BREST, Saint-Marc

- C. C. P. 1629-14 Rennes -

NOTENNOU

HOR MIGNONED

Mikaela hag Andrev KERDRAON a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o mab Erwan, e Brest, d' ar 24 a viz Mae 1964.

Laouen eo an Aotrou hag an Itron Goulhen DONVAL da gemenn ganedigezh o merc'h Armela, e Boulogne-sur-Seine, d' ar 27 a viz Ebrel.

Janine ha Roger LEPROHON a zo laouen o kemenn deoc'h ez eus bet ganet dezho ur mab Tangi, d' ar 16 a viz Mezheven, Roazhon.

Erwan ROPERS hag e wreg a zo laouen o kemenn deoc'h ganedigezh o merc'h Gwenael, e Loudeeg, d' an 19 a viz Mezheven.

An Aotrou hag an Itron Yann COURTET a gemenn ganedigezh o c'hwec'hvet bugel Gweltaz-Padrig-youenn, e Roazhon.

Klevet hon eus keloù eured Gwenola KERAOD, merc'h Per Keraod, rener «Skaouted Bleimor» , gant Kristian SIMON, d' an 2 a viz Mae, e Clamart.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' an holl.

KANŃ

An arzour R. Y. KRESTON a zo o pauez mervel e Etables. Bet e oa unan eus ar Seizh Breur ha krouet en doa ar gelaouenn arzel Kornog gant Roparz Hemon e 1928. Skeudennet en doa ivez meur a levr, en o zouez " Itron Varia Garmez " hag " Istor Breiz " Danio. Abaoe pell e oa troet d' ober war dro ar werinoniezh. Kadoriad ar Falz e oa.

PROFOU

Degouezhet eo ganeomp an arc'hant-mañ e-kerz an daou viz diwezhañ :

EBREL :

A. Russon, 10 lur ; ul lorenad breizhat e galon, Yann Gamilh Hanus, 10 lur.

MAE :

R. Drean, 10 lur ; Dll Miniou, da geñver devezh ar brezhoneg, 10 ; E. Prat, 5 ;

Erwan Gwegen, 50 ; Yann Thomas, 10 ; J. ar C'hozh, 5 ; D' A. Rousseau, 30.

- War un dro, 120 lur.

1.104 lur a zo bet profet d' AL LIAMM abaoe deiz kentan ar bloaz. Bennozh Doue d' an holl skoazellerien galonek.

Prof d'an Embannadurioù : a-berzh brezhonegerien Gouezeg da geñver Devezh ar Brezhoneg : 50 lur.

LENNERIEN A SKRIV

« Evit pezh a sell danvez Al Liamm n' on ket a-du gant ho koumananter a c'houlenn lennegezh uhel. An doare a zo hoc'h hini abaoe daou vloaz pe dost (ha sellout a ran ouzh ar skouerennoù livet e gwer a-wechall) a zo mat-dreist, hervezon.

Barzhonegoù, ya. Kontadennoù ivez. Romantoù mar gellomp. Studiadennoù n' int ket didalvoud e nep giz, a gredan, gant ma vint savet en ur yezh aes da veizout d' an darn vuiañ eus al lennerien. »

T. J.

« Gourc'hemennoù evit niverenn diwezhañ Ai Liamm. Kontadenn Jarl Priel a zo kaer-tre. Pell 'zo eo bet skrivet ? Oberenn ur skrivagner e barr e oad-vicher eo d' am meno. »

V. B.

« Lennet am eus Al Liamm ivez a-raok skrivañ evit gwelet petra oa. Plijout a ra din, plijadur em eus bet o lenn anezhañ. Gwelet a ran hoc'h eus kalz labour, hag e kemerit kalz poan gant ar brezhoneg. Ho trugarekaat a ran evit Al Liamm hag evit ar boan a gemerit gant hor Bro.

" La Vie Bretonne " em eus bet ivez en dervezhioù-mañ, met n' em eus ket gellet lenn, e galleg emañ tout, ul lizher brezhoneg a oa e-barzh o lavarout reiñ anezhañ d' an amezeien da lenn.

Digarezit ac'hanon mar plij da vezañ chomet keit all hep respont. Pell a oa n' am boa ket skrivet hag e oan deut da vezañ gourc'hañ da skrivañ, al lizher-mañ a zo bet graet ha freuzet meur a wech, dre ne c'hellen ober hini mat ebet. »

M. S.

« Alies em eus bet c'hoant da skrivañ deoc'h ; n' ouzon ket pe lent pe lezirek on pe tuet re nebeut d' al lizheradur, n' em eus ket kavet ar blegenn da gas deoc'h va gourc'hemennoù.

Mar kavan mat bremañ reiñ deoc'h da c'houzout e kavan dedennus, bev, ha kentelius " Al Liamm ", eo dre ma welan e kav da dud ' zo n' eo ket lennegel a-walc'h, n' eo ket uhel a-walc'h.

Ma ! Lakaet e-keñver kelaouennoù ar broioù bras n' eus ket marteze kement a daolioù-kaer arzel. Diouzh niver ar skrivourien vreizhat avat, hag a genfeur gant ar boblañs ez eo uhel-tre. Ret eo d' ar bismigerien deskiñ n' eo ket, en ur vro vihan evel hon hini, niverus a-walc'h lennerien ar vegenn evit reiñ tu d' ur c'helc'h-gelaouenn da vevañ. Ret eo dezhi kinnig boued a bep seurt ha magañ spered ar muiañ gwellañ tud disheñvel.

Moarvat o deus lennerien " Al Liamm " ar memes live pe dost a zeskadurezh ; o flijadur avat ne glaskont ket en hevelep traoù. Ma vourr unan gant barzhoniezh e vourr un all gant kontadennoù hag un all gant studiadennoù. Evidon, ret hen anzav, kentañ tra a grogan ganti, notennoù an dibenn an hini eo. »

Y. G.

234

538 KOUMANANTER

538 koumananter hon eus abaoe derou miz Mezheven. A-nebeudoù e kresk niver al lennerien. Ret e vo mont buanoc'h avat ha gounit hep miz dek koumananter nevez evit tizhout ar 600 a-raok dibenn ar bloaz. Un tamm skoazell mar plij hag e vo aes an dra.

Trugarekaat a reomp an toullad keneiled a labour endeo ganeomp evit se, menegomp ar strivoù bruderezh graet gant Andreu Latimier ha Theo Jeusset.

CHEKENNOU

Ar goumananterien a gas chekennoù evit paeañ o skodenn a zo pedet da verkañ warno anv P. LE BIHAN. Diaes-meurbet eo dont a-benn da gaout arc'hant ar chekennoù kaset war anv Al Liamm.

PELEC'H PRENAÑ HO LEVRIOU

Setu amañ chomlec'hioù ar stalioù pe an dud a werzh levrioù brezhoneg:

- BREST : Levr di « La Cité », straed Siam, ha Levr di Breton, dirak ar Post.
- KEMPER : Ti Kemere-Jaouen, straed ar Roue-Gradlon.
- SANT-BRIEG : Levr di Génie, straed Sant-Goueno, 14.
- ROAZHON : Kelc'h Sevenadurel, 30 Leurgêr al Lisou.

- PARIZ : Itron Cossez, 16 straed G. de-Tours, Pariz 6vet.
- ARZHON : E ti H. Hillion.
- PERROZ-GWIREG : Maison Bayer, Bd A.-Briand.
- KONK-KERNEV : Librairie Concarnoise, 30, Av. de la Gare.

Ma anavezit chomlec'hioù tiez all pe tud a werzhfe levrioù brezhonek e vijemp laouen d' o anavezout.

KAMP AR VREZHONEGERIEN

Seitekvet Kemp ar Vrezhonegerien a vo dalc'het e Lokournan (Bro-Leon), azalek an 29 a viz Gouere betek ar 15 a viz Eost, e Skolioù ar vourc'h. Ar c'hentelioù a vezo graet e Skol Itron-Varia a Levenez, skol al leanezed. Priz an devezh a zo 9 lur. Skrivañ da Vefa de BELLAING, 28, rue des 3 Frères Le-Goff, Sant-Brieg.

KAMP-LABOUR BREURIEZH SANT ERWAN

Breuriezh Sant-Erwan a zalc'ho ur c'hamp-labour e panez Plougraz, e Bro-Dreger, eus an 2 a viz Eost d' ar sul 16, evit ar vrezhonegerien yaouank, oadet a 18 vloaz d' an nebeutañ, c'hoant dezho en em varrekaat war ar yezh komzet ha prederiañ war gudennoù hor bro gant skoazell an Ao. BOURDELLES hag an Ao. Kalvez eus Lanuon.

An amzer a vo rannet e div lodenn : studi, ha labour paeet er mereurioù. Al lojeiz hag ar boued pourvezet gant Ao. Person ar barrez, a vousto 4 lur bemdez. Evit kaout displegadurioù hiroc'h, skrivañ da : Yann TALBOT, kelenner e Skol Sant-Jozef, Lanuon.

235

ROAZHON BREIZH

Abaoe al lun 11 a viz Mae e vez skignet bemdez keleier e brezhoneg gant Radio-Roazhon. N' eo ket kalz a dra marteze, met betek-hen n' hor boa netra war ar pemdez. Kement-se a drugarez d' ar rener nevez Ch. ar C'huñv ha marteze ivez da Gevredigezh selaouerien ar Skingomz, renet gant Abel Omnes.

Ret eo kaout muioc'h a vrezhoneg c'hoazh. Skrivit eta d' ar rener, 9, bali Janvier, Roazhon, evit e drugarekaat ha goulenn ma vo graet muioc'h mar deo posubl, hervez, ez eus bet muioc'h a dud o skrivañ evit klemm eget evit reiñ gourc'hemennoù.

Trugarekaat a reomp ivez Charlez ar Gall hag a zo bet hegarat a-walc'h evit pediñ rener Al Liamm, Ronan Huon, da zont da gomz diwar-benn ar gelaouenn.

RESEVET HON EUS...

- Dek pezh-c'hoari evit ar skolioù, roneoskrivet. Niverenn 24 ar gelaouenn SKOL eo. 12 lur ar 4 niverenn. - Crec'h Avel, Lannion. - C. C. P. 1911-06 Rennes.

- Yezhadur nevez ar c'hembraeg gant Fañch Elies ha Goulc'hen Pennaod. Ur pennadig 'zo eo diviet yezhadur Abeozen. Hemañ a vo degemeret mat eta, dipitus eo e vefe bet implijet un termenadur disheñvel eus hini Kervella. N' eo ket graet al levr-mañ evit deskarded.

Hor YEZH niv. 41. DU J. Queillé, 47, rue Notre-Dame, Guingamp. - C. C. P. 1240-22 Rennes. - Koumanant : 12 lur.

- Er Guenedour, un nebeut pajennoù farserezh. - Hillion, Arzhon. - 2 skoed.

- Ar Bed Keltiek, 21, rue Dixmude, Brest. - Koumanant 10 lur. - C. C. P. Rennes 1907-07.

E galleg hon eus bet Ar Vro, enni ur pennad e brezhoneg, hag an Avenir kelaouenn ar M. O. B.

EIL DISKOUENZADEG RIEG - JESTIN

Livadurioù hor c'heneil ha kenlabourer a zo bet diskouezet e Pariz, eus an 10 betek an 30 a viz Ebrel, er Sal Herbinet, straed Bonaparte. Pinvidik-meurbet eo livioù an taolenoù ha bras ijin ha faltazi an oberour. E garantez ouzh an Natur - he doureier, plantenoù ramzel, gwez hag anevaled - a ziskouez anat o livañ ur bed marzhus kar da vroioù ar c'heheder ha dibar e sklerijenn hag e leunded fromus.

Hor gourc'hemenoù d' an oberour a hetomp dezhañ un hir a ergerzhadenn war an hent nevez en deus dibabet.

236

KENDALC'H

Anvet eo bet Per Roy, skoazeller feal Al Liamm, da rener ar gevredigezh KENDALC'H. Hor gourc'hemenoù d'ar c'hadoriad nevez ha da Roparz Omnes ivez evit e labour kalonek e penn ar gevredigezh e-pad bloavezhioù.

AKADEMIEZH VREIZH

At blijadur hon eus da reiñ keloù eus savidigezh AKADEMIEZH VREIZH. Setu lod eus pennadennoù ar gevredigezh nevez :

Mellad kentañ. - Savet ez eus dindan an anv AKADEMIEZH VREIZH ur Gevredigezh o vodañ lennegourion Vreizh ha dre vras neb a gemer preder oberiant gant ar sevenadur keltiek.

Mellad 2. - Pal an Akademiezh a zo :

- a) startaat an darempredoù etre lennegourion Vreizh ;
- b) harpañ an obererezh diorren ar yezh ;
- k) lakaat anavezout al Lennegezh vrezhonek.

Mellad 3. - An Akademiezh a c'hoarvez en Izili hag Izili a Enor.

- a) an Izili a gemer perzh en oberiadegezh an Akademiezh ;
- b) an Izili a Enor a zo kret o fersonelezh evit bri an Akademiezh. Ar Genskriverion, hep bezañ Izili a genlabour en-dizalc'h gant Ensavadurioù an Akademiezh.

Mellad 4. - En ur Poellgor e vez fiziet ar gefridi da ren dre an hentoù gwellañ an Akademiezh war-du ar palioù he deus kemeret.

Mellad 7. - Da vezañ Ezel an Akademiezh e ranker :

- a) bezañ sevenet oberennoù talvoudus a Lennegezh, pe strivet da ziorren e doare pe zoare ar yezh hag ar sevenadur brezhonek
- b) asantiñ da genurzh an Akademiezh.

Mellad 8. - Da Ezel a Enor e c'hell bezañ degemeret kement den a ro sked dre e vuhez pe e oberennoù d'ar sevenadur breizhek ha keltiek.

Sekretour ar Poellgor kentañ, da c'hortoz ar Vodadeg-Vloaz kentañ, a zo : an Ao. P. CALVEZ, Bréhec, Plouha (C.-du-N.).

237

S. A. D. E. D.

KELENNADUREZH EVIT AR BLOAVEZH-SKOL 1964-1985
(lañ Gwengolo 1964 - 30 Ebrel 1965)

1. - Roll ar Rummadoù kentelioù :
Eizh rummad kentelioù a zo aozet e 1964-85 :
Brezhoneg, kentañ rumad (dek kentel)
Brezhoneg, eil rummad (dek kentel)
Krennvrezhoneg (dek kentel)
Istor (dek kentel)

Douaroniezh (dek kentel)
Fizik, kentañ rummad (dek kentel)
Fizik eil rummad (dek kentel)

Padout a ray ar c'hentelioù dre lizher adalek an lañ Gwengolo 1964 betek an 22 Ebreil 1965.

Hervez an amzer a c'hellit dioueriñ, lakait hoc'h anv evit an holl rummadoù pe evit lod anezho hepken.

Padout a ray ar prantad enrollañ adalek ar 15 Mezheven betek ar lañ Gwengolo 1964.

2. - Gwirioù enrollañ :

Lakaet eo bet ar gwirioù enrollañ da 15 F (pemzek lur gall) evit pep rummad kentelioù. Da lavarout eo, mar lakait hoc'h anv evit pevar rummad e savo ho kwirioù enrollañ da 60 F, evit tri rummad da 45 F, h.a.

NEVEZ DEUT ER-MAEZ

TONKAD 1963

Peder kaier 53-54

Penndoù gant 11 skrivagner disheñvel

- 7,50 F -

Dr ETIENNE - C. C. P. 16093-13 Paris

AL LIAMM 105

Gouere - Eost 1964

20 vet Bloavezh

TAOLENN

Stok ouzh an Enez gant Youenn Gwernig	245
Hon Heol deomp-ni gant Youenn Gwernig	246
An Horolaj gant Youenn Olier	247
Barr-Heol war hentoù ar Bed-Nevez gant Jakez Konan	254
Mojenn ar Vengleuz gant T. A. Hoffmann (tr. R. Hemon)	271
Daou Voujik vihan gant N. Schedrin (tr. P. Denez)	296
Pezhioù-c'hoari	306
An hent trema hon hengoun gant G. Pennaod	310
Notennoù	315

Stok ouzh an Enez

Pep-hini bremañ a rank chom mut
 na c'hoarzh na c'harm
 na trouz, mar plij, mas plij, pep-hini !
 Ne vo ket tizhet an Enez ma venn da bep-hini balbouzat ;
 arabat dihuniñ ar wrac'hed
 ken kizidik o hun.
 Da be vad merdeñ ken pell all
 ma 'z eo ret mont d' ar strad ouzh genou an aber ?

Sellit,
 hag e oa ken glas-se ar gwez en hoc'h huñvre ?
 Ha c'hoazh dindan ar man e sourr
 dourioù kuzh,
 klevit,
 met ne larit mann.

Marteze vo ret dilestrañ e donvor
 ha mont war neuñ
 daveti ;
 marteze vo ret mat neuial
 davet an Enez
 en noz :
 ne vo stourm 'met etre hor c'horfoù hag ar mor
 ne vo klevet met tarz ar mor war an aod,
 luskellerezh, luskellerezh,
 mar plij, mar plij,
 arabat dihuniñ ar gwrac'hed !
 Ne vo klevet met trouzig hon treid
 war an traezh
 ha kri ar skreved

hag an Enez vo deomp,
 marteze.

Genver 1964,

Hon Heol deomp-ni

Din oa an heol-mañ koulz ha deoc'h : deomp e oa.
 Piv a c'houzañv a-dreñv ar ouel alaouret ? Piv zo o vervel ?
 Ur vaouez a leñve 'n ur skeiñ war he bruched krin : « Tud laosk,
 Taget o deus va mibien hag o drailhet o deus a dammoù.
 O lazhet hoc'h eus, 'n ur sellout ouzh ar c'helien-tan d' ar serr-noz
 Gant ar sell iskis-se, arvestidigezh didalvez ha dall. »

Gwad o tisec'hañ war un dorn e damskleur-ur wezenn c'hlas ;
 Kadour e hun o stardañ ur goaf lufus ouzh e gostez.

An heol-man 'oa deomp. A-dreñv ar vroderezh alaouret ne welemp-tra.
 Diwezhatoc'h e teuas ar gannaded, berr-anal ha lous,

O valbouzañ gerioù diveizus ;
Ugent devezh, ugent nozvezh war an douar noazh ha spern nemetken
Ugent devezh, ugent nozvezh souchet ouzh kofoù gwadek ar c'hezeg
Hep gellout paouez an disterañ nag evañ ur banne dour-glav.
Ho kemenn a oa diskwizhan da gentañ ha komz goude ;
Dallet oac'h bet gant al luc'h,
Marv int 'n ur lavarout « Re verr amzer hon eus » ; stoket o doa ouzh bannoù zo
an heol,
Ankouet ho poa n' hell den ebet diskwizhan.

Ur vaouez a yude : « Tud laosk ! » evel ur c'hi en noz.
Moarvat oa bet hi ker koant ha c'hwi, gwechall,
Mouist he diweuz, gwazhied bev dindan he c'hen,
Karantezus -

An heol-mañ oa deomp ; e dalc'het hoch eus holl evidoc'h ; ne felle ket deoc'h
va heuliañ.
Ha desket 'm eus neuze an traoù oa 'dreñv ar ouel alaouret.
Re verr amzer hon eus. Ar gwir oa gant ar gannaded.

hervez Jord SEFERIS : " Barzhonegoù "
Priz Nobel 1903.

AN HOROLAJ

Youenn OLIER

EN devezh-se e oa chomet a-sav horolaj ar sal vras e traoñ an ti, torret ur winterell bennak enni emichañs. N' oa ket nevez, da lavarout ar wirionez ; abaoe ma oa bet savet an ti e oa bet lakaet eno, gant an tad kozh, Doue d' e bardono. Kaer ne oa ket marteze : n' oa ket kizellet tamm ebet : ur voest a rae din sellout ouzh he dremm leal ha bourrus e kaven hec'h hunanad reoliek, bepred nevez, evel talm ur galon ; hag un tamm buhez a lakae er pezh luskellerezh ar momeder o c'hoari kuzh muz adreñv gwerenn an traoñ.

Ma ! En devezh-se e oa tavet a-greiz-holl, eta, fistilh an horolaj hag en em santout a raen diaezet hag estrenvanet e-giz pa vije marv un dra bennak en ti. Kroget em boa da gempenn ar gegin : ar fornigell-c'haz a oa da aozañ : foeltret e oa ar gorzenn ; dav e oa din prenañ unan all. Aet e oan betek stal an Ozahac'h e traoñ ar Stiri da bourchas pezh am boa ezhomm. Ranket em boa gortoz pell a-raok bezañ servijet : leun e oa ar stal gant ostizion. Daoust ma oa fall brein an hañv, mouzhet an heol peurliesañ, e oa degouezhet e-leizh a douristed er vro. En devezh-se end-eeun e oa stanket an hent gant o c'hirri a ziskenne eus ar C'hab. Kornadeg a oa hogen karr ebet ne c'helle loc'hañ. Un dra iskis e oa arvestiñ ouzh ar stêriad mekanikoù-se sonnet a-hed ar c'hraev.

Pa oa ar vaouez o tegas din va zraoù e c'houlennis outi :

- Daoust hag anavezout a rit ur micherour bennak a vije gouest da gempenn un horolaj kozh er gêr ?

Chom a reas ar vaouez d' en em soñjal e-pad ur reuziad ; hejañ a reas he fenn.

- 'M eus aon, » emezi, « ne gavot den ebet e Gwaien... Nemet e ve bev atav an hini kozh... »

- Piv ?

- Emichañs hoc'h eus bet tro da gejout gantañ. O chom tost ac'hann emañ. Gortozit, me ' zo o vont da lavarout deoc'h e anv.

Gervel a reas he gwaz.

248

- Gouzout a ouzoc'h piv a zo gouest da gempenn an horolajoù kozh amañ ? Me 'soñje din e oa unan bennak o chom e straed Koste-Kleden ?

An den a skrabas e benn.

- Ya, me ' oar eus piv emac'h o komz. Herve Lousouarn an hini eo. Ampart e oa gwechall war e vicher. Pell zo ne labour ket mui. Soñjit : tapet en deus pevar bloaz ha pevar-ugent nevez zo, a gredan.

- Biskoazh c'hoazh dezhañ, » emeve. « N' eo ket mui yaouank flamm. Salv n' en devo ket dizesket ar vicher. »

- Yac'h ha solud eo atav. N' emañ ket o chom gwall bell diouzh ho ti forzh penaos.

Goude bezañ adaozet korzenn an aezenn-leskiñ, graet un tamm livañ d' ar prenestr, staget un astell a-zioc'h ar fornigell - pell zo e oan e soñj ober al labour-se - e ris va menoz mont da gavout an hini kozh. N'em boa ket koun bezañ

degouezhet gantañ gwech ebet. Hogen marteze a-walc'h e rofe din un tamm sikour.

- Piv ' oar ? A c'hell bezañ n'eo ket dav ober kalz tra evit ma valefe en-dro.

Diskenn a ris war-du ar c'hae ha treiñ war an tu kleiz a-barzh tizhout an " Hôtel de l'Aber " serr ha didud a-benn neuze : war an nor e verzis ul liketenn : " Ti-degemer da werzhañ. Goulenn digant an noter... "

- Sell 'ta ! Freuz-stal adarre ? a soñjis o tremen. E derou ar c'hantved-mañ e oa bet savet an ti-degemer-mañ ha betek-hen en doa graet berzh mat atav. Ur straedig vihan e oa ar straed Kosteze-Kleden, strizh ha dizarempred a-walc'h a-dreñv ar c'haeou, e-kichen ar Stumm. Peurvuiañ ne dremenet gwech ebet dre eno. Kozh e oa an darn vuiañ eus an tiez nemet daou pe dri diouto a oa bet savet gant ur medisin hag un dantour : hini an dantour a oa ur savadur kaer e greun-vaen penn-da-benn. A-stok ouzh an ti-se e kavis lojeiz an horolajer, ur solieradur dezhañ, dister ha dirapar a-walc'h.

Pa skoiz ouzh an nor e teuas ur vaouez kozh da zigeriñ din.

- amañ emañ o chom an ao. Lousouarn ? » a c'houlennis.

Ar vaouez kozh a savas war-du ennon he daoulagad glas dislivet. Bihan hag izil e oa hag hi o vousec'hoarzhin, seven ha lent war un dro ; dougen a rae koef Gwaien ; hep dale e verzis n'ouie ket prezeg galleg koulz lavaret.

249

- Gortozit ur pennadig, » emezi. « Azezit 'ta. Me ' gred emañ va den el laez. Emaon o vont d' e gerc'hat. »

Mont a reas a-ziwar wel a-dreñv ar stign a zaouranne ar pezh. Klevout a ris he c'hammed skañv o krapat gant an diri. Va unan penn e chomis. Ha me da sellout en-dro din : teñval e oa ar pezh ha dav e voe din en em voazañ da gentañ ouzh an amc'houlou. Ur fornigell c'hlaou en houarn-du, e-giz ma veze kavet diouto a-raok ar brezel, a oa sanket dindan ar siminal pounner ; ur ganastell hag ul listrieg a oa harpet ouzh ar voger dirak ar prenestr strizh. Pezh a zedennas va evezh avat e voe daou horolaj a oa stok-ha-stok en ur c'horn e-tal an nor ; mont a raent o daou en-dro, bev, e-giz breudeur gevell, o leuskel o daou ar memes hirvoud, o tiskouez ar memes dremm ha war o dremm ar memes eur : hañval lusk o momederioù a-dreñv o gwerennoù ouzh bale un divesker. Batet e voen. Tostaat a ris da sellout outo pishoc'h : marteze en doa ar paotr horolajoù kozh da werzhañ. Soñj am boe en devoa goulennet va breur diganin un drovezh pourchas dezhañ un horolaj giz kozh evit ur pennti en doa nevez prenet da dremen an dibennoù-sizhun.

Edon eta oc'h arvestiñ ouzh an daou horolaj, teoget gant kellusk o momederioù, pa erruas an hini kozh. Bihan e oa, evel e wreg, ha daoulagad glas en devoa evelti ivez, m' em bije soñjet a-walc'h e oant o daou breur ha c'hoar ; ur bouchig louet a oa dezhañ ha kerzhout a rae goustadik, souchet un disterañ.

E berr gomzoù e tisplegis va mennad.

- Ya, sur-mat, » emezañ. « Gouest on da gempenn hoc'h horolaj ma ne vank rod ebet enni. »

- Ne gredan ket.

Neuze e ouzhpennis :

- Marteze hoc'h eus horolajoù kozh e-giz ar re-mañ da werzhañ ?

Ur bervig a luchas en e lagad.

- N' int ket da werzhañ , » a respontas en ur hejañ e benn. « Hogen re all am eus da ziskouez deoc'h er grignol, mar kirit. »

Va c'has a reas betek al laez : eno e oa berniet dafaroù ha stalikerezhioù a bep seurt, mekanikoù gwriat " Singer " ha me 'oar-me.

- Beajour kenwerzh evit " Singer " on bet gwechall. » a zisklerias.

250

En ur c'horn e oa renket un nebeut horolajoù. Hogen hini ebet ne blijas din. Ma tiskennjomp en-dro hep dale muioc'h.

Pemp munud war-lerc'h edo staliet Herve Lousouarn du-mañ dirak an daol e-barzh ar sal-debriñ. Gwisket en doa un diaraogenn ler ha ledet e sternaj en e gichen war ur gador, lakaet ul lunedoù kelc'hiet en houarn gwenn war e fri ha staget en doa gant e labour. Dispennet en doa ar mekanik, ledet ar rodoù war an daol gant jestroù gorrek, asur avat.

- N' hoc'h eus ezhomez netra ebet ? » a c'houlennis.

- Un tamm fiseleñ bennak, » en doa respontet.

Aet e oan em c'hoazez ouzh taol e skoaz dezhañ. A bep eil e sellen er-maez hag ouzh an hini kozh a gendalc'he gant e drevell. Dre ar prenestr e verzen an oabl glas hinon ; tec'het e oa kuit koumoul gwenn ar mintin ; marteze e chomfe disklav an devezh ; c'hoarzh ha kri a skiltre war an hent : bugale o vont d'an traezh. Div eur hanter e tlee bezañ. « Un devezh paket atav, » a soñjis. N' oa ket bet kaer an hañv betek-hen.

- Marteze hoc'h eus bugale vihan, » emeve e ser lavarout un dra bennak.

An hini kozh a silas war-du ennon ur sell souezhet, dreist da werennoù e lunedoù. Amlavar e chomas.

- N' em eus ket a vugale vihan, » a eilgerias, « nemet unan... »

Hag e reas ur sav d' e vrec'h en ur baouez a labourat. Melkoniet e oa a-greiz-holl hag hirvoudiñ a reas.

- Gwechall e oa leizh an ti a vugale koulskoude. Un tiad a bevar bugel am eus bet, kent ar brezel pevarzek...

- Ur bern bugale vihan a rankfec'h kaout, » emezon. An hini kozh a hejas e ziskoaz. Balbouzat a reas etre e vunsunoù dizent.

- Ur verc'h vihan am eus hepken...

- Biskoazh c'hoazh ! » a estlammis. « Dont a ra d' ho kwelout alies emichañs. »

- O ! » emezañ, « dimezet eo pell zo. »

- N' emañ ket o chom e Breizh ?

- N' emañ ket, » emezañ.

Displegañ a reas din neuze e oa bet e verc'h vihan o labourat e Bro-Saoz da gentañ en ul levraoueg ; goude-se e Milano : eno he doa euredet gant ijinour italian ; aet e oant da ober o annez er Brazil : e penn ul labouradeg bennak e oa e vab-kaer.

251

- Ur verc'h vihan vat eo, » emezañ. « Prest eo da gas arc'hant d' he zad kozh da sikour ac'hanomp hogen d' hon eus ket ezhomm. ».

- He zud a welit aliesoc'h egeti moarvat, » emezon

Moriñ a reas dremm an hini kozh.

- Marv eo he zad pell zo, un tammig war-lerc'h ar brezel bras. Tapet en doa ur c'hleñved er foziou... He mamm a zo aet da heul damc'houde...

Tevel a reas. Kroget en doa da furchal e-touez ar pezhioù eus an horolaj ledet war an daol.

- Ne vin ket pell da gempenn an horolaj. Ne vank rod ebet.

- Amzer 'm eus, » emeve. « N' eus ket mall warnon. N' en em chalit ket. »

Adarre e klevis fraoñverezh ar c'hirri-tan disgwel o sevel pe o tiskenn a-herr gant ar gêr-vihan ; mouezhioù bugale a sklintinas a-nevez.

- Ur banne gwin ho po marteze ? » a ginnigis a-benn ar fin nec'het hag o soñjal e oa da din toullañ kaoz evelato.

- Trugarez, » emezañ, « n'em eus ket ezhomm. »

Tanañ a ris ur sigaretenn goude bezañ astennet dezhañ unan hogen ne vutune ket. Branskellat a ris war va c'hador en ur heuliañ gant ar sell ar bouilhoù moked a save d'an nec'h.

- Evel-se eta ? N' hoc'h eus nemet ur verc'h vihan, » a c'houlennen diskredik.

An hini kozh a zalc'he etre he bizied ur rodig en doa nevez diboultrennet ha sellout a rae outi gant evezh. Goustadik e respontas hep treiñ e benn.

- Tad va merc'h vihan a oa an hini yaouankañ. Hemañ en deus bevet ar pellañ. An eil yaouankañ n'eo ket padet keit all, siwazh. Tapet en deus ar grip e 1918 ha marv eo : n' en doa nemet ugent vloaz. An eil koshañ a zo marv e-pad ar brezel er bloaz a-raok ; sammet eo bet da bemzek vloaz gant un danijenn vouzelloù : gouzout a rit n' oa ket a louzeier da bareañ ar c'hleñvedoù-se neuze !...

- N' hoc'h eus ket bet bugel all ebet ? » Deuet e oa ar goulenn diwar va zeod hep mennout din koulz lavaret.

Ar paotr kozh en doa paket krog en un tamm pilhenn hag a oa krog da naetaat an horolaj, war-bouez, war-bouez, ma kave din n' en dije echu biken.

252

- O ! Unan all am boa bet : an hini kentañ. Henezh n' en deus bevet koulz lavaret. Ganet eo bet e 1902 ha marv eo e 1904. Koantik kenañ e oa hag e vamm a gave brav mont da bourmen gantañ. Aet e oant betek an Aod-vihan ur wech, war ar chaoser. N' ouzon ket penaos eo c'hoarvezet : kouezhet eo e-harz ar c'hal war ur garreg.

- N' hoc'h eus ket bet a chañs, » a lavar is mantret. Divalvennañ a reas an hini kozh. Un tammig c'hoarzh a zeuas gantañ.

- Setu eo deuet un tammig bras an ti hor boa savet. Koustet eo deomp ur gwenneg bennak koulskoude.

- N' hoc'h eus ket bet a chañs, » a adlavar is ha me nec'het o turiañ va

spered da gavout un dra bennak da lavarout.

- O ! » emezañ. « Micher ar bed eo. »

Ur sellig berr a reas war-du ennon. En gortoz oan da gavout ennañ anken : ne oa avat nemet sederni ha peoc'h.

- Deuet oc'h kozh koulskoude.

- Atav on bet yac'h.

- Pe oad hoc'h eus ?

- Pevar bloaz ha pevar-ugent am eus bet ar miz tremenet, » emezañ, « ha va maouez a zo a oad ganin me. »

- Cheñchamant a zo deuet e Gwaien abaoe amzer ho yaouankiz, » emeve.

- Ya, » emezañ, « gwechall ne oa nemet brezhoneg er gêr-mañ. »

Neuze e tavas da vat hag adkregiñ gant e labour. Me a yeas er-maez da ober ur gefridi bennak. Pa zistrois e oa echu e labour gant an hini kozh : edo war-nes serriñ ar voest m' en doa klenket enni e stalikerezh.

- Mont a ray en-dro bremañ, » emezañ. Gwisket en doa e gasketenn vartolod ha gwignal a rae ouzhin en ur vouc'hoarzhin.

- Pegement a zlean deoc'h ?

- Mann ebet, » emezañ. « Ne dalv ket ar boan. »

E ambroug a ris betek ar porzh. Hinoniñ a rae bepred : en traoñ e tamwelen ar mor o lufrañ.

- Alo ! » emezañ. « C'hwi ' wel : disklav eo chomet. Tu a vo da vont da vale. »

- Gwir eo, » emeve.

Pellaat a reas war e c'horregezh etrezek ar porzh. Koll a ris ar gwel anezhañ a-dreñv ar c'hirri-tan a zevale eus ar Stiri. Dont a ris en dro en ti.

253

Klevout a raen adarre hiboud an horolaj a zishilie, er sioulder, predoù dizistro an amzer. Neuze e kasis diwar va spered soñj an hini kozh. Ya, savet e oa em c'hreiz ar goulenn : perak bevañ, perak genel ? p' edon ouzh e selaou. Hogen n' eus ket plas er vuhez d' ar goulennoù. Dall e rankomp chom.

- Mont a rin da besketa en Ervili hiziv, » a zivizis. « Koulz eo profitañ evit ur wech. » Hag e stagis a-zevri da brientiñ va zraoù.

Barr-Heol war hentoù ar bed nevez

Ar pennad-mañ, o kas betek ennomp c'hwezh koadoù bras ar C'hanada, a adembannomp amañ gant aotre hegarat pennskrivagner ar gelaouenn gatolik " Barr-Heol " .

1.

LAVARET e oa bet dimp gant hon mignon Alberz : " Deut d' am gwelout da Lenn-ar-C'hlujiri ". Eno em eus bet un dachennad douar war ribl an dour : n' oc'h ket evit kompren pegen kaer war-gaout ar c'horn-se ken na viot-hu bet hoc'h-unan !

Setu perak e oamp o vonet eus Krec'h-ar-Roue war-du an Hanternoz, kaer an amzer anezhi, da c'hwec'h eur diouzh ar beure d' ur sadornvezh a zibenn miz Mae. Ur pennad mat a roud hon boa da ober ha ni, c'hwec'h ac'hanomp paket-start en hon c'harr-dre-dan bihan saoz. Daou c'hant kilometrad bennak diouzh kêr emañ Lenn-ar-C'hlujiri.

Da gentañ, dimp da dremen hep koll re a amzer o treuziñ ar rakkêrioù ha ni da gemer an hent meur a gas war-du an Norzh. Graet eo ar gourhent-se (1) e teir lodenn : un tu da vonet, unan da zonet, ha, kreiz-etreze, ur vandennad leton pemp metrad warn-ugent a ledander dezhi ouzh o disrannañ pell a-walc'h en eil diouzh egile evit mirout ouzhoc'h da vezañ dallet en noz gant gouleier ar c'hirri o tonet a-benn war an tu kontrol d' an hini ma vezit o ruilhal warnañ.

(1) Highway pe Speedway en amerikaneg. E galleg ; autoroute, pezh a zo damreizh paneogwir ez eo graet an holl hentoù pe dost, evit ar c'hirri-dre-dan !

255

En daou du ez eus tri bann, tri monedlec'h, pe mar deo gwell ganeoc'h, teir arroudenn-garr. War an hini anezhe a zo an nesañ da gostez an hent e vez o ruilhal ar re na fell ket dezhe monet re vuan : padal, pevar-ugent kilometrad an eur eo an herr izelañ aotreet. War arroudenn ar c'hreiz e vez o vleniañ ar re a c'hoanta dornañ hent en-dro da gant pe da zek ha kant en eur. War an arroudenn nesañ d' al letonenn-dispartiañ e weler o « karzhañ » ar re a vez mall warneze pe ar re a zo taget gant kleñved ar « buanoc'h bepred », ar pezh n' eo ket diriskl, zoken war ur gourhent a'r seurt-se. Ur poliserezh a zo avat. Dalc'hmat e kaver ur c'harr herrek, ur polis pe zaou ennañ, oc'h argars diwar an arroudenn-greiz ar re a ya re c'horrek, pe o paouez ar re a « garzh » re vuan, nemet an amzer da reiñ dezhe ur baperennig merket warni dirak pe lez-varn e renkint monet d' en em ziskouez evit displegañ perak e felle dezhe breskenn evel pa vije mil diaoul war o lerc'h. Ar bolised-se a sikour ivez ar vlenierien o devez un tamm trubuilh bennak gant o c'harr-dre-dan : dizavelet ur rod, manket an dour er yenerez, aet da hesk feunteun an dour-tan h.a. Pa vez gwashoc'h droug e pellgomz ar bolised d' ur c'harrdi bennak da zonet war o sikour.

Arabat ankouaat menegiñ ez eus ur bedervet arroudenn-garr war bep tu ar gourhent. Emañ honnezh war ar vevenn-diavaez anezhañ. Servijout a ra d' ar re a vez o tonet war ar gourhent pe o vonet diwarnañ pe d' ar re e sac'h o gwetur, dezhe da renkañ anezhi a-gostez kuit da ampusturiñ an darempred war ur monedlec'h bennak.

*

Hanter-kant kilometrad a rejomp war ar simantenn goloet a der-du-se hag o vonet diwarni neuze e kemerjomp Hent-Bras an Hanternoz. Bep ma pellaemp diouzh Krec'h-ar-Roue e trezemp kêriadennoù, bourc'hioù, kêrioù zoken, o tougen holl

anvioù sent : Sant-Varzhin, Santez-Tereza, Sant-C'henver, Sant-Yerom, Santez-Adela, Santez-Agata, Sant-Faoustin, Sant-Yovit, h.a. Donet a ra ar vro da vezañ muioc'h tosennek, hag ar c'hoadoù e oa goloet gante, da vezañ teñvaloc'h, ar gwez-sapr o stankaat tamm-ha-tamm enne, ken n' arrujomp e-touez menezioù damhañval ouzh hon menezioù Arre, uheloc'hik avat ha frankoc'h an traoñiennoù etreze. Amañ hag a-hont e oa bet difraostet tor ar menez, savet tiez-hañ gwenn, melen, ruz-roz pe zoken gell-kistin, warne toennoù ruz, glas pe c'hlas-gwer o liv. Marellat an daolenn-vro gante e lakaent ar sellad bev ha drant. A-hed ur ster e peure saout Holstein, pell diouzh ar c'hraoù m' o devoa ranket bevañ ennañ a-hed ar goañv hir. Hen gwelout a raemp a-hont war un dorgennig e-kichen an ti-feurm gwaskedet diouzh an aer-enep gant ur c'hoadig gwez-sapr.

256

Ar c'hêriadennoù hag ar bourc'hioù ma tremenemp dreize bremañ, a oa savet holl tost d' ul lenn bennak. Kaer-kenan ar vro. Meurdezus ar menezioù teñval a-gelc'h en-dro d'ul lenn glas-oabl he dour, o em ziskouez a-greiz-holl dirazoc'h goude ur pleg-hent. E don un draonienn e verzed a-wechoù un dachenn-c'hoari golf, touzet ken flour he geot ma 'z oa hañval a-walc'h d' ar sell ouzh ur pallenn divent lakaet warnezañ, a-blasoù, torkadoù gwez o tennañ da c'hoarielloù.

Pep pleg eus an hent a zispake dirazomp un daolenn nevez. El lec'hioù bravañ e tegouezhemp gant un doare leti (ostaleri) anvet « motel ». Ar motel a ra berzh en Amerika abaoe meur a vloaz 'zo. Bez' ez eus anezhañ ur c'horf-ti bras, ennañ ar gegin, ar salioù, ar burev, h.a. Ar c'hambroù avat a zo distag diouzh an ti-kreiz. Gwech e vezont bodet en ur savadur hir pe zaou, e stumm logelloù stok an eil ouzh eben. Gwech all - ar peurliesañ - e vezont lec'hiet a-regennadoù, distag avat an eil diouzh eben e-giz ken lies ti bihan. En daou zoare e vezont disrann diouzh ar savadur kreiz, pep logell oc'h ober he darempred dre an diavaez war-eeun. E pep hini e kaver an holl, aesterioù a-vremañ eveljust hag er re gaerañ anezhe binvioù pellgomz skingomz ha skinwel. Plijout bras a ra se d' an dud rak frankiz o devez da vonet ha da zonet hep ober o zremen dre an ostaleri a-bezh, ezhomm ebet dezhe da bignal gant derezioù pe da heuliañ trepasoù teñval a-benn tizhout o c'hambur. En noz ne vezont ket direnket pe zihunet gant tousmac'h ha kalemarc'h ar gouskerien diwezhat. Kaeraet e vez diavaez al logelloù gant glazennoù ha palejadoù bleuñv. Un hentig teret pe draezhet a gas da bep logell : evel-se e c'heller monet bete toull-dor e gambr gant e garr-dre-dan mar kerer.

257

Meur a votel koant ha dedennus a weljomp a-hed hon beaj, hogen a-benn m' hon boa ruilhet e-pad un div eur bennak ha redet a-hed daou-ugent lev pe war-dro en em gavjomp en ur c'hontre ledanoc'h an traoñiennoù ennañ hag uheloc'h ar menezioù ivez. Rouesoc'h avat e teue ar c'hêriadennoù da vezañ. Dre ar vro e kammigelle ur stêr vras a-walc'h goloet a gefioù-gwez troc'het a dammoù tri pe bevar zroatad hed dezhe danvez-paper anezhe, o tiskenn war-du ar c'hreisteiz gant kas an dour. Skeiñ a rejomp neuze etrezek ar c'hornog dre un hent ledan c'hoazh met kildroennek, penn-da-benn dezhañ plegoù serzh gwech war an tu dehou, gwech war an tu kleiz, pouez-krec'h ha pouez-traoñ dibaouez gantañ ken na oamp gant an aon rak gwelout ur wetur all o tiplukañ dic'hortoz war he zu fall dirazomp. Brav a-walc'h dimp c'hoazh pa oa nevez-teret an hent-se. Graet roud ganimp e-pad un dek munud bennak, setu ma weljomp war hon tu kleiz ul lenn hir o 'n em goll etrezek ar c'huzh-heol etre daou venez. Er c'hreisteiz e oa digoadet he ribl hag e verzemp tiez ha kenkizoù-hañv a-hed un aod gwenn he zraezh. Adalek neuze avat e fallaas an traoù. Kenavo d' an ter-du. Ne oa mui nemet skoaselloù ha krenegelloù, mein ha poultr. Pa zegouezhe ur c'harr all ganimp e rankemp chom a-sav, hogozik, abalamour d' ar goumoulenad-poultr hon gronne. Ne welemp seurt. Gwir eo, war hon lerc'h ne veze ket bravoc'h d' an hini a glaske hon heuliañ pe dremen araozomp. Ur c'hard-eur, unan hir, e padas ar c'hoari-se. A-sav-taol, ha ni degouezhet neuze e beg ul lenn vras all war hon tu dehou, setu ma 'n em gavjomp adarre war an ter-du. Goude bezañ bet moldoet evel ma 'z oamp bet e soñje dimp e oamp o ruilhal war voulouz ! Boued « d' hon loen » neuze ha ni war-raok adarre gant herr !

Prestik goude e krogjomp da welout tiez a bep tu d' an hent, ar pezh a roe da c'houzout dimp e oamp o nesaat ouzh ur vourc'h bennak. E gwir, krapet ganimp ur c'hraoñ sonn, setu ni war lein un dosenn. Diwarni e pare hon selloù war ur vro nevez. Ur gêriadenn a welemp en traoñ etre div lenn. An hini a oa en tu all dezhi a hañvale bezañ bras-divent ha kamdroiek : kas a rae he brec'hioù amañ hag a-hont e-touez an torgennoù, briata a rae begoù-douar, dougen a rae enezennoù ha war-gaout ar c'hreisteiz ez ae da guzhat a-dreñv menezioù. Glas-mor e oa dour al lennoù-se ha koadoù glas-du a wiske an tosennoù, ar runioù hag ar menezioù betek an dremmwel nemet en izelenn a oa dindanomp hag enni ar gêriadenn gant hec'h iliz-prenn wenn, he ziez liesliv mistr, he bernioù koad-labour nevez-heskennet, he farkeier hag he fradoù ma peure enne saout bihan-iskis da welout e-keñver diventelezh an daolenn-vro.

258

Ha ni bremañ war-draoñ betek ar vourc'hig. Adalek eno avat e oa ken amresis ar gartenn-heñchañ a oa ganimp ma rankjomp chom a-sav da c'houlenn pe dre lec'h e oa dimp monet da Lenn-ar-C'hlujiri. Evit gwir, echuiñ a rae an hent bras en ur c'hroazhent e-kreiz ar vourc'hig. Ac'hane e welemp tri hent-karr : unan a gase ouzh-eeun dirazomp war-du ar c'huzh-heol, an eil a oa troet da gaout an hanternoz hag an trede a skoe etrezek ar c'hreisteiz. Karrhentoù strizh ha poultrennek a oa anezhe. Ha ni nec'het.

E korn hini an hanternoz e oa ur pezh ti-koad livet e gwenn hag e gell-arvelen, leur-draoñ ha leur-laez dezhañ. An traoñ anezhañ a oa disheoliet gant ur baled o redek penn-da-benn d' an talbenn. Dindan ar baled-se e weled daou brenestr an ti-anez, ur nor hag er c'horn, tost d' ar c'hroazhent, prenestr-diskouez ur stal. E-kichen an nor etre prenestroù an ti-anez, daou bikol penn karv-meur plousaet, pezhioù kernioù skourrek dezhe ha lakaet daoulagad-gwer enne.

Er stal e veze graet kenwerzh-pep-tra evel ma c'hoarvez ar peurvuiañ war ar maezioù en Amerika. Bez' e oa anezhi kigerez ha spiserez hernajerez ha kereerez, gwastellerez hag armerez, stal-vutun ha stal-gelaouennoù ha me ' oar-me, war un dro. Hag ezhomm ho pez eus paper-lizher, aspirin, lunedoù pe ur voutailhig dour-orañjez ? Eno e vezit sur da gavout hervez ho c'hoant !

Diwezhatoc'h e klevimp ez oa perc'henn an ti-se maer ar barrez ha dezhañ kenwerzhoù all c'hoazh er vourc'h : ar c'harrdi, an ti-forn, h.a. !

Chom a rejomp a-sav enta dirak dor ar stal hag unan ac'hanomp a yeas da c'houlenn pehini e oa an hent da Lenn-ar-C'hlujiri. Diskouezet e voe dimp gant ur paotr erru war an oad - an aotrou maer moarvat - an hent-karr o skeiñ war-du ar c'hreisteiz :

- N' hellit ket faziañ, emezañ. Dalc'hit da vonet ken n' arruot gant an dour. An hent n'a ket pelloc'h !

- Pegeit emañ al lenn ac'hann ?

- Teir lev. Kit, n' ho po ket a geuz !

Goude e drugarekaat ha ni da reiñ kentr d' hon c'hezeg. Ezhomm a oa d' o broudañ e gwirionez rak ar straedig, en tu-hont ma 'z oa leun a skoaselloù, a rollec'hioù, a vein-ruilh hag a boultr, a oa start, strizh ha kammigellek. Muioc'h eget biskoazh hon beze aon rak kavout ur skoilh disourpen bennak en ur c'horn-tro pe e beg ur c'hraoñ gant an enk ma veze a-blasoù. War ar marc'had e krape gant torgennoù sonn ma kavemp en tu all d' o lein diribinoù ken sonn all. Stardet e veze ar « mekanik » neuze, m' hen lavar deoc'h.

259

Kerkent ha kuitaet ar gêriadenn ganimp en em gavjomp er c'hoad bras. Skourroù ar bezv gwenn, ar bezv melen, ar sapr, ar skav-gwrac'h, ar pin hag an tilh a rae ur volz c'hlas a-us d'hon pennoù. Gwech e treuzemp ur sklereenn bet

difraostet tregont vloaz ' oa marteze ha dilezet bremañ. C'hoazh e welemp en he c'hreiz al lab oc'h ober neizh d' ar c'haouenned, an ti-prenn duet gant an amzer, ridezioù hanter-freget o tamzallañ e brenestroù. Gwech all e ruilhemp a-hed ul loc'hig digenvez ha na oa nemet gwez war he ribl, nij an evned pe red ar c'houmoul o 'n em skeudenniñ enni. Degouezhout a reas ganimp treuziñ ul lec'h a oa bet gwastet gant brasañ enebour ar forest meur, an tangwall. Kefioù du-pod a oa en o sav evel divrec'hioù peñseidi o c'houlenn sikour. Re all gourvezet war an douar du ivez gant al ludu. Hag int bet gwez glas balc'h, bod d' an evn ha d' ar gwinver, skeud madelezhuz d' ar raden ha d' ar bleuñv gouez, n' oa ken anezhe nemet relegoù suilhet.

Goude un hanter- eurvezh ruilhal dre an hentig digompez a heuliemp ec'h errujomp e krec'h un dinaouig traezhak hag en traoñ anezhañ e skede dour ul lenn. Pelloc'h ne gase ket an hent.

*

E oamp enta dirak Lenn-ar-C'hlujiri. E gwir, ne welemp nemet ul lodenn anezhi. Ur beg-douar war an tu kleiz a harze ouzhip da gaout un alberz eus hec'h holl c'horread. Ha ni da ziskenn eus hon c'harr stad ennomp o c'hellout dic'hourdañ hon divhar. Souezhet-mik e voemp gant an didrouz hon gronne. Ne veze torret nemet stañs ha stañs gant sutelladenn an evn-c'hwiteller er gwez-sapr en-dro dimp ha neuze ec'h adkouezhe ar sioulder meurdeuz warnomp. Chom a rejomp ur pennad dilavar ha difiñv oc'h arvestiñ ouzh an dour sklaer a rae van d' en em goll dindan gourizad gwez glas-du ar ribl. Merzout a rejomp ur pezh baot arc'hlas ha gell, un troatad ment dezhi d' an nebeutañ o heoliañ war ur c'hef hanter-ziblusket war neuñv. Pa c'hoarvezas da unan ac'hanomp komz e voemp souezhet adarre o klevout an heklev oc'h adteurel e gomzoù meur a wech. Seblantout a rae an disterañ trouz tizhout meur a gilometrad er pellder.

260

E beg an hent, tost d' an dour, hon eus anavezet gwetur hon c'heneil. Hemañ en devoa lavaret dimp :

- Pan erruot, n' ho po nemet kornial hag e klevin. Mont a rin d' ho kerc'hat gant va bag plat paneogwir n'eus hent ebet da gas bete va zachenn !

Ha ni enta da gornial. Kavout a reas dimp e oamp o lakaat ar vro a-bezh da dregerniñ. Hogen hep dale e teuas a-ziabell betek ennomp fraoñv ur gefluskerez diavaez-bourzh. E oa Alberz o tonet d' hon c'hê. Ne oamp ket faziet. Un toullad munutennoù goude ha ni o welout ur vagig gwenn ha ruz o tiflukañ eus a-dreñv ar beg-douar en ur fregañ a-herr dour al lenn. N' hon boe tamm poan ebet oc'h anavezout hon mignon krog er barr-stur en e sav, diskabell, e gorn-butun berr en e c'henou, gwisket gantañ ur gorfenn-stamm c'hell hag ur bragoù lien glas. Erru ur c'hant metrad bennak diouzh an aod e lazhas e « sardonenn » hag e lezas e vag da zonet gouestadik d' ober un ehan war an traezh melen-kouevr en hon c'hichen.

- Oc'ho, eme Alberz en ur lammat war ar sec'h, deuet oc'h ho-c'hwec'h ? Plijadur a ra se din ! Ac'hañ, penaos emañ ar bed ?

Jourdon ennañ evel kustum hag eñ da astenn e zorn d' an eil pe egile ac'hanomp, o c'houlennata, oc'h estlammañ, o c'hourc'hemennaouiñ. A-vec'h hon boa amzer da respont ur ger bennak. A-viskoazh ez eo bet Alberz evel-se, leun a verv, oberiant, laveant ha seder. E-lec'h m' en em gave e veze bepred c'hoarzh ha levez. Er vuhez ne wele nemet nevezinti dre ma 'z ae ha kerzhout a rae dreizi evel un tourist en ur vro dianav, c'hoant dezhañ dalc'hmat da c'houzout petra a oa da zizoleiñ en tu all d' ar pezh a c'helle tizhout e lagad. Aes kompren, gant se pegen plijadurus e kavemp e gompagnunezh.

Ne voe ket pell amzer oc'h urzhiañ hon treizh.

- Div dro a rankimp ober, emezañ. Da gentañ e teuy pevar ganin hag en eil tro e kemerin an daou ziwedhañ ac'hanoc'h hag ho pakadoù.

Diouzh e lavar e voe graet. Lezel a rejomp hor c'harr e-tal e hini ha setu kaset tud ha pakadoù d' ar penn all d' al lenn. E-pad hon pennad-bageal ne welomp tu ha tu nemet gwez glas-teñval o koach ar c'hlann. Roud ebet a zorn mab-den neblec'h. Dishegar ha digevannezus e seblante ar ribl bezañ ha kaer dimp klask gant hor selloù ul lec'h digor, ne verzemp seurt. E-kreiz ar ouezeri e oamp. Ma santemp un doare from en hon c'hreiz dirak un arvest dianav-krenn d'hon daoulagad Europiz.

261

Hag unan ac'hanomp da c'houlenn digant Alberz :

- Daoust da belec'h ez out ouzh hon c'has ?

- War-du ar reter ouzh-eeun dimp, a respontas-eñ ken diseblant ha tra.

Ha gant e viz-yod e tiskoueze ar ribl teñval ur c'hard-lev diouzhimp c'hoazh. Digeriñ a rejomp hon « brinikennoù » war-du ar reter, gouez dezhañ. Ne welomp netra nemet linennad ar gwez a-rez an dour. Toull ebet, war a hañvale dimp, ne oa evit lezel fri ar vag da stekiñ ouzh an douar. Padal di e oamp o vonet, tizh warnomp ar « sardonenn » o fraoñval ingal hag an dour o vourboulhat war hon lerc'h.

Un nebeut munutennoù diwezhatoc'h e tostaemp ouzh an aod. Pa voemp erru un ugent metrad bennak diouti ha ni o welout un toull, ur riboul graet gant ar vouc'hal er gwern a guzhe an douar ouzhimp. Lazhet en devoa Alberz e gefluskerez ur pennad a oa. Eeunañ a reas fri ar vag war-gaout ar riboul-se ha ni da vonet war-bouez hon lañs dreizañ betek un oufig traezh. Lammat a rejomp war ar ribl ha dilestrañ hon pakadoù.

- N' hoc'h eus ket da zispakañ ho traoù amañ eme Alberz o welout unan ac'hanomp - atav marnaoniet hennezh - o firbouchal en ur sac'h. Deuit bete va c'habanell : eno e kavot ar pezh ho po ezhomm da aozañ merenn, hag, ouzhpenn, un daol ha kadorioù.

Hag eñ a-raok dimp dre un tamm gwenodenn o krapat etre ar gwez ken ne zegouezhjomp war un dosenn vihan, un dek metrad bennak uheloc'h eget gorre al lenn ha diskaret ar c'hoad diwarni d'ober ur frankizenn.

E-kreiz homañ en devoa Alberz savet e gabanell. N' en devoa ket graet anezhi gant kefioù-gwez evel ma ra ar forestourien : re a labour hag a skuizhder, a lavare, a vez o troc'hañ, o tibluskañ, o heskennat. Degaset en devoa gant e vag kebriou, plenk, follennoù « isorel », ur prenestr, un nor ha paper terduet bet prenet gantañ er gêriadenn ha charreet dezhañ bete penn an hent. Gante en devoa strujet ul lochenn garrezek a bevar metrad led war gement all a hed, un doenn blat un tammig war zinaou warni, ur gwiskad livaj gwenn diabarzh ha diavaez, ha mat pell ' zo. Setu kastell-hañv ar paotr !

262

Ur gwele-pleg, un daol, keder ha zoken un dommerez-voued dre aezhenn-vutan a oa anezhe arrebeuri hag aezamantoù ar c'hastell.

Merenniñ a rejomp holl a-gevret. Ur bannac'h sistr hon boa degaset ganimp, met da lakaat Alberz da latennat ne oa ket ezhomm eus ar gwad-avaloù. Ne baoueze ket hemañ da veuliñ dimp e damm tachenn, e lenn, ar c'horn-bro a-bezh, an hemolc'h hag ar pesketaerezh burzhudus a reer eno, an tarz-deiz dudius a-raok ma tifluk an heol dreist-kribennoù tosennoù ar reter, sioulder an abardaez ha na vez torret nemet gant beogadenn ar glesker-ejen. E lezel a raemp da zisklêriañ e drivliadoù dimp. Ken flour e komze ken na gavemp ket hir hir e gaoz.

Goude merenn, ez eas darn ac'hanomp da besketa : a-hervez e oa, e Lenn-ar-C'hlujiri, ur bern dluzhed, brelled, meilhi-stêr, karped ha me ' oar pet seurt all c'hoazh ; gwell e voe gant darn monet da vageal ; da zizoleiñ dre zour « domani » Alberz, o heuliañ ar baeoù, ar begoù-douar pe oc'h ober tro an enezennoù. Div stêr vihan, unan diwar ar c'huzh-heol, eben diwar an hanternoz,

en em daole el lenn, homañ o 'n em ziskargañ d' he zro dre ur froud herrek o redek war-du ar c'hreisteiz etre daou venezig sonn a-walc'h. Un devezh heol lintrus e oa. Glas-glas an oabl, digouabr-mik. Re domm ne oa ket c'hoazh, evel ma vez er vro-mañ adalek diwezh miz Mae. Nebeut a gelien d' hon hegasiñ, dibaot fubuenn-flemm d' hon broudañ. Kaeroc'h amzer n'halljemp ket bezañ dibabet.

Da enderv ec'h ejomp d' ober ur pennad-bale er c'hoad gouez, Alberz o kerzhout araozomp, ur vouc'halig gantañ en e zorn evit divleñchañ ar gwez ha toullañ hent dimp e-lec'h ma 'z oa re stank rouestlad ar brankoù. Ne gredemp ket pellaat diouzh an dour avat, abalamour d' ar riskl d' en em goll pe da gejout ouzh un arzh bennak, rak, e miz Mae, war hon boa klevet, e vez c'hoazh o re-vihan gant an arzhezad hag arabat degouezhout fri-ouzh-fri gante : ker e c'hallfe koustout d' hon lêr.

263

E rannvro Menezioù St-Laorañs, evel ma reer eus ar c'hontre ma 'z oamp ennañ ez eo treut pe fall an douar nemet en un draonienn bennak. Goloet e oa gwechall-gozh gant skornegoù hag o deus kaset, a-hervez, an douar mat diwar an holl gontre betek rannvroioù pradek kreiz ar C'hanada. Ac'hane eo e kaver dre amañ ervadoù bili evel re hon aodoù e Breizh. Dre-holl, hogozik, ne gejer nemet ouzh pri, traezh pe un doare mailhdraezh damruz. War-benn ez eus ur gwiskad gell-du, anezhañ un donnenn en em stummet diwar ar gwez hag ar plant o vervel hag o vreinañ a-hed ar c'hantvedoù, ha pemzek pe ugent santimetrad tevder dezhañ hepken peurvuiañ. N' eo ket aet da daouarc'h a-walc'h c'hoazh. Se eo a zo kiriek e teu da vezañ kraz an danvez - taouarc'h-se pa vez amzer sec'h o ren. Neuze e ranker diwall diouzh an tan, rak ludu ho sigaretenn, ha pa ne ve ken, a c'hell bezañ kaoz d' an tangwall da gregiñ ha da wastañ miliadoù a zevezhioù-arat marteze kent ma vo lazhet. Alies ne vez nemet ar glav a gement a vefe gouest da zonet a-benn anezhañ.

Goloet-holl eo ar vro gant ar forest, koulz lavarout. Pinvidigezh al lodenn-mañ eus ar C'hanada eo. Koulskoude, an traoniennoù brasañ, gwelloc'h an douar enne, a zo bet digoret. Eno eo ez eo bet savet ar bourc'hioù hag ar c'hêrioù bihan ma veve an dud enne betek-hen diwar ar magañ-chatal ha diwar boaniañ er forest o tiskar gwez d' ober danvez-paper, danvez-tan pe koad-labour. Bremañ avat gant an douristed o tonet niverusoc'h-niverusañ adal ma tigor koulz ar pesketaerezh en nevez-amzer bete hini ar chase en diskar-amzer ha zoken, e meur a lec'h, e-pad ar goañv keit ha ma c'heller redek war ski, e vez degaset kalz a wellaennoù er vro hag e vez gwelloc'h ar bed gant an dud. Ouzhpenn-se e kavadenner e douar-kondon ar c'hontre divent-se metaloù a bep seurt a zo oc'h ober eus Bro-Gebek, mui-ouzh-mui, unan eus brasañ galloudegezhioù-ijinerezh ar bed.

Diouzh m' hon eus gallet gwelout o kantren en-dro da Lenn-ar-C'hlujiri, e hañval ar c'hoad bezañ stummet evel-hen eno : a-rez an dour, o gwirizioù ennañ, koulz lavarout, e kresk ur regennad gwern, dreñv dezhe, daou pe dri zroatad uheloc'h, emañ ar c'heir (sedrez) « tuya » o gwir anv hervez ar skiantourien. Alies e valiront a-us d' ar gwern ken sevel o fennoù dek pe bemzek metra en aer. Uheloc'h c'hoazh egete, setu ar bezv gwenn hag ar bezv melen, ar re-mañ meurdeusoc'h ha ledanoc'h eget ar re gentañ. En o meskoù e kejer c'hoazh ouzh ur wezenn-geir bennak ha neuze e kroger da welout pin ha sapr. Stankaat a ra ar re-mañ bep ma 'z eer war grec'h. Meur a seurt a zo anezhe : sapr gwenn, sapr ruz, gwez balzam h.a. War an uhel ez eus un toullad gwez skav-gwrac'h. El lec'hioù ma vez izel a-walc'h ar ribl hon eus merzet ivez haleg ha gwez-tourmantin. Rouesoc'h eo ar gouennoù all, tilh (oulm), onn pe vrousgezh ha n' on ket evit lakaat un anv warne.

264

*

Ma, plijadurus ha dudius e voe an devezh evidomp holl ha d' abardaez pa voe deuet ar c'houlz da gimiadiñ diouzh boa c'heneil Alberz e oa kerse ganimp pa ne c'hellemp ket chom da dremen un devezh all er c'horn dihuedus-se.

- Mar plij kement-se « va lenn » deoc'h, a zisklêrias Alberz neuze, grit evel don-ma : prenit un dachenn e-kichen va hini. Ho sikour a rin da sevel ur gabanell hag en doare-se hon bo tro d' en em gavout alies amañ e-kerz an hañv, holl a-gevret.

Ac'hanta, evel m' en devoa lavaret, hon eus graet. Hep tamm keuz ebet, er c'hontrol, rak eveltañ hon eus gallet tañva boemerezh tarzh an deiz war al lenn, heuliañ d' ar roeñv, d' ar poent ma sav ul latarenn danav diwar an dour, ar gwazi-gouez hag o evned o neuial di didrubuilh pell diouzh ar raoskleg m' emañ kuzhet o neizh enni. Meur a wech hon eus gallet arvestiñ ouzh nij ponner ar gerc'heiz vras. War greiz an deiz, evel da zegas dimp an eñvor eus ur vro bell garet, e teue da besketa nepell diouzhimp div ouelanenn ha na oamp ket e sell da gavout eno.

Da enderv, pa goachemp diouzh bannoù grizias an heol e skeud ar gwez-keir e veze gwifvered o troiellañ en-dro dimp en ur grial konnaret ha skiltrus evit da reiñ da c'houzout e tirenkemp anezhe, oc'h aloubiñ o zachenn evel ma raemp. Un deiz m' hon boa ranket monet d' ar gêriadenn davit boued ha diankajoù all gant hon gwetur e voe ret dimp chom a-sav da lezel un torkad-klujiri da dreuziñ an hent war o nañvig. Meur a dro e c'hoarvezas ganimp gwelout yourc'hed. Goude ur selladenn souezhet ouzhimp e tec'hent d' ar red. Alies ivez o vale, e sourprenemp gedon war o ched.

Met d'abardaez ha dreist-holl diouzh an noz eo e tihune ar c'hoad. A-hed an aod neuze e tapemp merzout an diskeud eus gwizoned (vizoned) o redek, eus broc'hed-gwalc'her o 'n em silañ dindan ar gwern, eus hoc'hed-dreinek o voueta pe eus avanked o neuial ouzh skleur al loar en ur dresañ ur pezh lizherenn « V » hag a greske war o lerc'h bep ma 'z aent war-raok.

Fromet omp bet ur wech o klevout er pellder, war-dro teir eur diouzh ar beure, yudadenn skrijus bleiz ar c'hoadoù (timberwolf), ur pezh ki gell anezhañ, uhel war e bavioù, treut ha moan e vruched.

265

Gwech ebet n'hon eus gwelet an alberz eus an « original », ur c'harv-meur brasoc'h eget ur marc'h. Klevet hon eus e vlejadenn avat da strink an deiz en un draonienn bell.

Ha posubl eo na zistrofemp ket da Lenn-ar-C'hlujiri ken, hec'h ankouaat ne raimp biken. Eno hon eus gallet deskiñ bevañ tost d' un Natur e-lec'h ma 'z eo c'hoazh an den nebeut a dra e gwirionez. En Natur-se n' eus anezhañ nemet ur boud bev evel ar bleiz, ar yourc'h pe ar gerc'heiz. Ma teuer da gompren gwell pebezh ijin, pebezh nerzh-kalon ha pebezh dalc'husted a ranke an dud kentañ da gaout a-benn donet da vezañ trec'h d' ur bed kaer met kriz, splann met didruez, reizhet-kempouez met garv, ul lezenn hepken o ren ennañ : bezañ mestr pe vervel.

2.

MAR kirit, e teuot d' hon heul adarre da Lenn-ar-C'hlujiri. Ha soñj hoc'h eus eus hon devezh kentañ war ribl al lenn-se ? Ma ! abaoe ma 'z eus bet savet ur gabanell ganimp du-hont e-kichenik an dour ez eomp di bep sizhun, hogozik, adalek deizioù kentañ miz Mae betek derou miz Du.

En em blijout a reomp kement eno, ken na vezomp ket evit chom e Krec'h-ar-Roue d' ar sadorn ha d' ar sul ken. A-wechoù e kuitaomp kêr d' ar gwener d' abardaez. A-benn ma 'z eruomp e penn hon beaj, evel just, e vez noz-noz anezhi. Ret treizhañ neuze dre al lenn ouzh skleur ar stered hag al loar. Pa vez bet glav war ar sizhun e kavomp hon bag leun a zour hag he c'harzhañ a rankomp da ober. Ingal e vez dimp : he sachañ a reomp war an traezh hag a-nerzh hon divrec'hioù he zroomp war he genou. Lod eus hon plijadur e vez se ivez. Ha neuze, gouzout a reomp e vez daou zevezh kaer ouzh hon gortoz !

Ken glan ha ma 'z eo an aer er vro-se e weler miliadoù a stered en oabl. Klask a reomp ar re a anavezomp : ar C'harr Kamm bras hag an hini bihan, ar Sterenn, ar Yar-Wenn hag hec'h evned, ar Rastell, Hent Sant Jakez, h.a. A zo iskis, alies a-walc'h e c'heller arvestiñ ouzh sklaerder marzhus tarzhu-gouloù an Norz (Aurora Borealis) o teurel e vannaù dreist kribennoù an tosennoù koadek ha teñval.

266

Tra ma sko ingal ar raouioù (roefivoù) war an dour du e sav garm un evn-noz evel ur glemmadenn dre an aer, met ne dapomp gwelout netra nemet nijadeg didrouz al logod-dall : niverus eo ar re-mañ, en o zouez reoù vrasoc'h eget re Vreizh; a gav dimp.

Pa vez fresk an amzer e sav latar diwar an dour : en nozioù diloar e vez teñval-sac'h neuze ha poan dimp o klask hon hent. Degouezhet eo bet ganimp treizhañ e-kreiz ur barr-arnev, ur pil-dour o kouezhañ evel skeiñ gant ar bezel, luc'hed spouronus ouzh hon dallañ ha kurunoù o tarzhañ, ar c'hontre o tregerniñ gante ken na oamp fromet. Seurt barradoù-arnev n' enever ket e Breizh ha, me lavar deoc'h, e-kreiz ar c'hoadoù didud ha gouez e vezont spontusoc'h eget e kêr. Dirollañ a reont a-daol-trumm ha ken trumm all e paouezont. Brav eo c'hoazh pa ne badont ket pell.

Ne vern ! Ur wech erru er gwasked hag en disc'hlav, ne soñjomp ket en arnev ken. Monet a reomp da c'hourvez war hon gweleoù ha menel kousket en ur huñvreal e vo brav, an amzer antronoz. Pe e vo pe ne vo ket, labour ha dudi a-walc'h a gavimp.

Un tamm traezhenn a felle dimp kaout a-hed an aod. Dav dezhi neuze gant ar vouc'hal, gant ar bigell ha gant ar bal. Tenn eo bet diframmañ ar skosoù hag an trusoù gwern, troc'hañ gwrizioù ar c'heir (sedrez) ha teurel ar mouded taouarc'h hag ar pri pelloc'h e-mesk ar gwez, a-raok en em gavout gant an traezh melen. Gant poan ha... klogor, hag amzer ivez, ez omp deuet a-benn da gempenn un aodig ledan a-walc'h da c'hoari kent monet da neuñv pe da heoliañ warlerc'h ar gouronkadenn.

*

Tra ma vezemp o labourat war an aod-se ez eo bet degouezhet ganimp teurel hon linennoù en dour, e miz Mae hag e miz Gwengolo da vihanañ, rak e mizioù Mezheven, Gouhere hag Eost e vez re domm evit ma vefe mat ar pesketa, hag e veze gwell ganimp lakaat kevell, d' abardaez-noz, evit tapout grilhed. Boueta a raemp ar c'hevell gant un drailhenn gig pe besk : danvez meur a bred saurus hon eus pourchaset evel-se.

267

Lavaret em boa e oa dluzhed, brelled, karped ha meilhi-stêr e Lenn-ar-C'hlujiri. Menegiñ a c'hellfen ivez e kever enni kokouz bras, liv d' ar meskl, ha pesked all evel ar pesk-heol (sunfish), ar pesk-kazh (catfish), hag ur bern munus divalav a zeu da bigosat bizied ho treid deoc'h pa vezit o vale en dour tost d' ar ribl !

Estreget ar pesked a zo hegas. E miz Mezheven, e-pad teir pe beder sizhun, e vez ar fubu-flemm oc'h ober an dro dimp : c'hoazh ne vezont ket gwall-gazus nemet diouzh an noz pe pa vez arnev an amzer. Gwashoc'h egete a zo : kelien bihan du an hini eo, ur rumm anezhe bihanoc'h eget c'hwen. Adalek enderv betek serr-noz eo e reont o reuz dreist-holl. Flemmañ a reont kement tamm kroc'hen dizolo a welont. En em silañ a ra al lorgnez-se en ho kerc'henn, en ho milginoù, e loerezennoù ho pragoù ha kregiñ a reont, didistak ! gwashoc'h eget laou.

Un devezh e oa aet hon mignon Alberz d' ober ur bourmenadenn gant e vag war ar stêr vihan a dalv da boull-skrof d' al lenn. A-rez d' an noz e klevomp a-sav-taol trouz e « sardonenn » o fraoñval war an « ton bras ». Hep dale e tamwelomp anezhañ er pellder en e sav er vag, o jestraouiñ hag o tifretañ. Soñjal a rae dimp e oa o klask reiñ da c'houzout un dra bennak dimp. Fraziañ a

raemp. Ne oa tamm ebet troet ganimp. Kerkent ha ma voe erru en aod e redjomp d' e gavout.

- « Petra a c'hoarvez ganeoc'h, Alberz . » eme unan ac'hanomp.

- « Ar c'helien, tudoù-kaezh, ar c'helien du ! Kouezhet war un neizhiad anezhe du-hont er stêr ! Debret on gante, ar poezonioù lous. »

Ar paour kaezh paotr a oa aet digabell : betek en e vlev e oa bet flemmet gante. Skrabat a rae e benn hag e c'houzoug dibaouez ken e oa gwad ha labez-holl, koulz lavarout. Met mar ho pije gwelet e zremm antronoz ! Poan dezhañ o tigeriñ e zaoulagad gant ar c'hoañvet e oa e fas ! Daou zevezh e chomas er stad-se.

Eoul a werzher ouzh an ampoezonioù spontus-se. Induit ho korf pezh a gerfet gant an eoul-se ha diwallet e viot e-pad un hanter- eur. Goude-se avat, n' ho ken nemet hejañ, skrabat, « kaskalat » ha breskenn d' ober mar n' it ket da glask repu d' ho kabanell pe d' ho ti !

*

268

A-drugarez Doue, adalek diwezh miz Mezheven, deuet an tommder bras, ez a ar walenn-a-gastiz-se kuit.

Neuze e c'heller monet war greiz an deiz da flamboesa. Er c'hontre-mañ n' eus ket a vouar evel du-mañ. En o lec'h e kever flamboez. En tachennoù diskaret ar c'hoad diwarne e kreskont a vodennoù stank. A-hed an hent o kas da Lenn-ar-C'hlujiri e kuntuilher anezhe a-vernioù e miz Gouhere hag e miz Eost. Meur a wech hon eus graet kofadoù eus ar frouezh saourus-se.

D' an arzhed e plijont ivez, hag un dro bennak, o klevout ur c'hrognadenn e-touez ar bodennadoù tost d' al lec'h ma 'z oamp o flamboesa e voe gwell ganimp tec'hout ha monet da glask ur plas all diberc'henn pelloc'hik.

*

Pan erru miz Gwengolo e tigor koulz ar chase ha bec'h neuze d' ar yourc'hed. Niverus eo ar re-mañ er c'hoadoù bras en-dro d' al lenn : daoust ma 'z eus klujiri ha gedon e-leizh, ne vez ket kalz a glask dezhe. Disprizet int, ar gedon dreist-holl gant tud ar vro. Mat int evit kêriz hag Europeiz.

Evit bremañ c'hoazh ez eus kement a loened gouez er forest m' eo difennet monet da hemolc'hiñ gant chas. E gwirionez, alies-alies hon eus bet gwelet gedon o redek en-dro d' hon c'habanell ha torkadoù klujiri o pourmen nepell diouzhimp ken dibreder ha yer e porzh ur vereuri.

Pa vo lavaret mat, n' eo ket an evned-se gwir glujiri hogen enezi-gouez. Brasoc'h int eget hon c'hlujiri a Vreizh. Hag ar gedon ? Gwir reoù eo ar re-se. Ur perzh dioute o-unan o deus avat : er goañv e teu o c'hrev da vezañ gwenn ! N' eus forzh ur boued lipous a zo anezhe kenkoulz hag eus an enezi-gouez. Diwarne hon eus lipet hon mourroù ha prest omp d' her ober adarre pan hon bo tro !

Ar gouezaj e vez ar muiañ klask dezhañ eo ar yourc'h. Ma ! na vezit ket souezhet ma tisklerien deoc'h : hennezh n'eo ket ur gwir yourc'h kennebeut. A-hervez ez eo un doare demm hag e c'hell bezañ daou c'hant hanter-kant lur bouez ennañ. E wir anv, war a gred din, eo demm Virginia. Miliadoù a vez lazhet bep bloaz e lodenn greisteiz Bro-Gebek.

Adalek hanter miz Du ne vezer mui evit monet betek « hon » lenn. N' eo ket ar yenion a harz ouzh an den da vonet: an erc'h an hini eo. E gravioù serzh an hent-koadourien a gas di e sac'hfe ar c'hirri-dre-dan. Hevlene koulskoude, kouezhet gwall-nebeut a erc'h er c'hontre, e fellas da zaou ac'hanomp monet da welout penaos e oa kont gant an traoù du-hont. Hag int en hent, kerkent ha

strink-deiz, d' ar sadorn goude an Nedeleg.

269

P' en em gavjont dirak al lenn e oa skornet an dour : tev ar gwiskad-skorn ha goloet gant ur pallennad tanav a erc'h gwenn-kann o skediñ-diskediñ dindan vannou un heol lintrus. Gant ur bigell a oa aet gante e rejont un toull er skorn da c'houzout ha kreñv a-walc'h e oa d' o dougen : tremen un troatad tevder a oa dezhañ. Brav ar stal neuze 'ta. Hag int war o zroad davit an tiig-prenn en tu all d' al lenn. Bannac'h avel ebet ne c'hwezhe ha sioul e oa pep tra, siouloc'h c'hoazh eget en hañv : tec'het kalz a evned war gaout kontreadoù tommoc'h, tavet bourbouilh an dour, disourr skourrou ar gwez-bezv hag ar skav-gwrac'h dizeil, difiñv ha du ar sapr war dor an tosennoù hag ar c'heir war ar ribl, didrouz holl gaerder hanternoz an tolead. Ne glevet nemet chourig an erc'h dindan votoù an daou gerzher.

Padal, ne oa ket divuhez an ardremez. Pa zegouezhjont tost d' ar gabanell e voent souezhet o tizoleiñ roudoù stank a c'hedon, a yourc'hed hag a vleizi. Evnedigoù zoken ha na gejer ket oute en hañv a nijelle e-touez ar gwez-sapr. Merzout a rejont ivez, war nij en oabl, ur vandennad evned gwenn, a-vent gant mouilc'hi, ur roudenn du a-dreuz d' o divaskell : moarvat al laboused kaer-se, ar re a anver « gwennilied an erc'h ».

*

Kalz eo krisoc'h an temz-amzer er goañv er c'hontre-se eget e Krec'h-ar-Roue. Bep bloaz, hogozik, e tiskenn merk ar gwrezverker eno ken izel ha daou-ugent derez dindan an o-gwan, izeloc'h zoken a-wechoù. Ken sec'h e vez an aer avat, ken e harper aes a-walc'h ouzh ar yenion. Pa vezer gwisket-tomm, paket-mat e zivskouarn, e labourer er-maez hep kaout riv.

En deiz ma oa aet daou ac'hanomp da Lenn-ar-C'hlujiri e oa ur yenion a 25 dindan o-gwan o ren ! Heuzoù mat a oa en o zreidoù, bonedoù glan war o fennoù ha gwisket gante manegoù tev. A-hend-all ne oa ket muioc'h a zilhad en-dro dezhe eget na vez gant an dud, e Breizh, er goañv. E-pad an deiz e chomjont er-maez. War greiz an deiz zoken, ken kaer ha ma oa an amzer, e fellas dezhe ober ur pezh tantad-tan war war skorn al lenn, kement ha naetaat an dachenn en-dro d' ar gabanell diouzh ar strouezhaj ha diouzh ar c'hoad diskaret e-kerz an hañv. Da aozañ ar bern e rankjont tennañ o forpantoù ha labourat ur gorfenn-stamm hepken gante war o roched.

270

Ur pezh tantad e voe henezh, ha diriskl paneogwir e oa bet berniet ar c'heuneud pellik-mat diouzh an aod. Daoust d' ar foe a save dioutañ, ne deuzas ar skorn nemet eus e zaou veutad, a-vec'h, gant an tommder.

Er goañv e vez berr an deiz, siwazh hag a-benn ma oa peurzevet an tantad e oa serret an noz war an daou baotr. Ma voe ret dezhe kuitaat prestik Lenn-ar-C'hlujiri gant un tamm melkoni en o c'halon o soñjal n' hallfent ket distreiñ ken a-raok kalan Mae.

Div eur hanter diwezhatoc'h e verzent er pellder gouleier diniver ar gêr vras e-lec'h ma rankfent d' al lun gentañ adkregiñ gant o labour. Hogen, pa vezint gant al labour-se e nijo o spered meur a wech war-du ar vro ouez ma tañvaer enni ur peoc'h dudius.

Genver 1964.

MOJENN AR VENGLLEUZ

Gant T. A. HOFFMANN

lakaet e brezhoneg gant Roparz HEMON

RAKSKRID

Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann (1776-1822) a zo deut da vezañ brudet dre ar bed a drugarez da c'hoarigan Offenbach, « Marvailhoù Hoffmann », c'hoariet evit ar wech kentañ e 1881.

E skridoù niverus, avat, sinet Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (dre azaouez ouzh Mozart), a zo bet hag a vez c'hoazh lennet kalz, ha troet int bet e meur a yezh.

Hoffmann, ganet e Königsberg, a studias ar wiraouriezh hag a voe da gentañ den-a-lezenn, hep ober berzh er vicher-se. En em ouestlañ a reas goude d' ar sonerezh. E sonaozadurioù, hep bezañ fall, a lavarer, a zo hiziv ankounac'haet. E oberoù lennegel, embannet e-pad bloavezhioù diwezhañ e vuhez, o deus roet dezhañ ul lec'h enorus e rummad skrivagnerien ar Romantelezh.

Ar gontadenn a roomp amañ a gaver en dastumad marvailhoù embannet e 1819-21, anvet " Ar Vreudeur Serapion ".

Marvailhoù a faltazi romantel int, an darn vuiañ anezho, ur faltazi diazezet koulskoude war gredennoù damfilozofek, damrelijiel, damouiziegezhel, enno, e-kichen elfennoù tennet diouzh ar mojennoù-pobl, levezon Swedenborg ha levezon kavadennoù gouizieien an 18vet kantved war dachennoù an eneoniezh hag an naturoniezh. Ne vern petra a soñjer bremañ eus talvoudegezh ar c'hredennoù-se, e chomont oberoù arz dellezek da badout.

Roparz Hemon.

Un devezh kaer, heoliek a viz Gouere, e oa bodet holl boblañs Goteborg war ribl ar mor. Ul lestr brav, war e zistro eus an Inizi goude ur veaj hir ha gounidus, a oa eoriet er porzh, e c'hitonioù ha banniel Bro-Sveden o stlakañ laouen en oabl glas. Bagoù, kokedoù, skefien e leizh, leun-kouch a dud o tridal gant ar joa, pesketaerien hag o gwragez, a riskle a bep tu war ar vorlenn, boull evel ur melezour. Eus ar c'hreñvlec'h e strake kurun ar c'hanolioù o saludiñ. Aotrounez Kompagnunezh Indez ar Reter a yae hag a zeue war ar c'hae, ur mousc'hoarzh ledan war o dremm, hag int o soñjal er madoù o doa dastumet, er gounid graet a vloaz da vloaz gant o embregerezh arvarus, e pinvidigezh atav war gresk ar porzh a garent kement. Hag an dud all a selle gant lorc'h ha plijadur ouzh an aotrounez-se, seder evelto, rak berzh-mat ar vistri a roe lusk ha nerzh da vuhez an holl e kêr.

Martoloded al lestr, ouzhpenn kant hanter-kant anezho, a zeuas d' an douar e bigi fichet evel ma teree, evit ober ar fest a vez graet bep tro, hag a bad alies meur a zevezh. Er penn a-raok e kerzhe ar sonerien e lifreoù burzhudus, o rebetal, o pifal, o kornboudal hag o taboulinat kalonek. War o lerc'h e teue kanerien o kanañ drant, ha neuze ar vartoloded daou-ha-daou. Darn, rubanoù

lieslivet ouzh o forfantoù hag o bonedoù, a heje bannieloù. Re all a dripe hag a zañse. An holl a youc'he hag a safare, o lakaat tregern en aer tro-war-dro. Dibunañ a rejont dre ar c'haeou hag ar fabourzioù, betek Haga. Eno e oa bet prientet dezho boued hag evaj a-forzh en un davarn.

Ar bier a rede a-flod. Hanafad war-lerc'h hanafad a voe goullonderet. Hag evel boaz pa zistro moraerien eus ur veaj hir, e teredas, ne voe ket pell, plac'hed koant a bep gobari. Ha dav d' ar c'horoll ha d' an ebat, hag an tousmac'h hag an diroll o kreskiñ a vomed da vomed.

Ur martolod hepken, ur c'hrennard lank ha kaer, n' en doa ket c'hoazh ugent vloaz, a oa aet pell diouzh an todilhon, hag a chome azezet e-unan-penn war ur bank dirak dor an davarn.

Eno e voe dizoloet gant daou genseurt.

- Elis Froebom ! Elis Froebom ! - emezo o c'hoarzhin gros, - te a zo chifet adarre, diod ma 'z out, o tebriñ soñjezennoù du e-lec'h mont da gemer da blijadur gant ar re all ! Ma ne fell ket dit kaout da lod eus ar fest eo koulz dit kuitaat ar vag evit mat, rak biken ne vi martolod mar kendalc'hez evel-se. N'eo ket ar galon a vank dit pa 'z eus dañjer, met aon ac'h eus da c'hlebiañ da c'hourlañchenn. Alo ! deus 'ta da evañ, kamalad, pe e vi paket gant an diaoul hag ar gornandoned deiz pe zeiz !

273

Elis Froebom a savas en ul lamm. Ur sell kounnaret a daolas ouzh an daou lampon. Kemer a reas ar werenn leun a win-ardant a astenned dezhañ, ha lonkañ an evaj a-stok-penn.

- Te 'wel, Joens - emezañ, - me a c'hell lonkañ koulz ha c'hwi. Pe ez on gwir vartolod pe n' on ket, se zo afer ar c'habiten. Bremañ serrit ho peg ha skampit. Me ne emellan ket en ho fest diot. Pezh a ran-me amañ ne sell ouzh hini ebet ac'hanoc'h.

- Klev 'ta ! - eme Joens - Me a anavez da gorn-bro, ha me ' oar n' eus eno nemet pennoù-mouzh, tud ha n' int ket graet da gompren spered dibreder ar vartoloded. Met gortoz, Elis, me a zo o vont da gas dit unan a zispego ac'hanout diouzh ar bank milliget-mañ.

Dambrest goude e teue ur goantenn er-maez eus an davarn da azezañ e-kichen ar paotr melkoniet, a oa adarre o krizañ e dal war ar bank hep rannañ ger. Diouzh he neuz hag he gwiskamant e oa anat ne oa nemet un drutell, ha neoazh ne oa ket bet gweñvet a-grenn kened vistr he dremm gant ar vuhez a rene. Ne oa ket a zivergontiz en he daoulagad du, kentoc'h un doare hiraezh sioul ha tristidik.

- Ne fell ket dit mont da ebatal gant da gamaladed ? - emezi. - Ne ra dit netra bezañ bet saveteet diouzh dañjerioù ar mor bras ha lakaat da droad war zouar bro da gavell ?

He mouezh oa flour hag hegarat. Lakaet he doa he brec'h en-dro da zargreiz an den yaouank. Elis Froebom, evel o tihuniñ eus un huñvre, a sellas ouzh ar plac'h, a grogas en he dorn hag a waskas he c'horf ouzh e vruched. He c'homzoù o doa teneraet e galon.

- Nann, - emezañ, evel o tastum e venozioù goude ur pennad, - evidon n' eus mui bremañ na plijadur na dudi. N' on ket evit ober trouz evel va c'henseurted. Kae kuit, va bugel, kae da ganañ ha da zañzal gant ar re-se, mar gellez. Lez ac'hanon amañ da vagañ va nec'hamant. Ne rafen nemet trenkañ ho levenez. Gortoz avat. Te a blij din. Dal un dra bennak da zerc'hel soñj ac'hanon pa vin aet c'hoazh war ar mor.

274

Hag e tennas daou zugad lugernus eus e c'hodell, hag ur mouchouer-Indez moan eus e vrennid, hag o roas d' ar plac'h. Hogen hi a savas, an daeroù o tont d' he daoulagad, hag a lakaas ar pezhioù-moneiz war ar bank.

- Mir da zugaded, - emezi. - Ne rafent din nemet glac'har. Ar mouchouer avat a zougin da gaout eñvor ac'hanout. Met n' eus ket nemeur da grediñ e kavi ac'hanon an dro gentañ ma vo graet ho fest amañ.

Ar plac'h ne zistroas ket d'an davarn, hogen a yeas a-hed ar straed en ur c'holeiñ he dremm gant he daouarn, o lezel Elis beuzet ur wech c'hoazh en e drevari. Ha trumm, dre ma kreske ar fourgas hag ar c'harnach en davarn, e savas en e sav, o krial :

- Me a garfe bezañ islonket e strad ar mor. N' eus mui den war an douar a c'hell rein din eürusted.

-2-

Ur vouezh teñval a-greiz-holl a lavaras a-dreñv dezhañ :

- Ur gwallzarvoud bennak a rank bezañ c'hoarvezet ganit, den yaouank, pa ec'h eus c'hoant da vervel d' ar poent end-eeun ma tlefe hent ar vuhez digeriñ frank dirazout.

Elis a droas e benn hag a welas ur mengleuzier kozh, harpet e gein ouzh ar plenk a rae moger an davarn, kroaziet gantañ e zivrec'h, hag o sellout pizh outañ, poellus e zaoulagad.

An den yaouank a sellas outañ ivez e-pad ur pennad. Neuze, hañval e voe gantañ e oa deuet ur bezoud anavezet da annezhañ an digenvez ma edo o kantren drezañ, d' e gennerzhañ ha d' e frealziñ. O tastum e venozioù, e kontas d' ar mengleuzier kozh e oa bet e dad ul loman ampart, a oa bet beuzet en ur gorventenn euzhus, hag eñ, Elis, saveteet dre vurzhud ; e zaou vreur a oa aet da soudarded hag a oa bet lazhet er brezel ; ne chome mui nemet e vamm, ha gant ar gopr mat a c'houneze-eñ goude pep beaj, e c'helle sikour anezhi. O vezañ desket micher ar mor, en doa ranket chom martolod, ha kalz a chañs en doa bet da vezañ bet kemeret e servij Kompagnunezh Indez ar Reter. En dro-mañ e oa bet ar gounid brasoc'h eget biskoazh, ha pep martolod en doa bet ur yalc'had vrav a arc'hant ouzhpenn e c'hopr. Deredet e oa, seder e galon, e c'hodell leun a zugaded, da lochenn e vamm. Hogen pennoù estren en doa gwelet er prenester, hag ur vaouez yaouank, deuet da zigeriñ an nor, he doa lavaret dezhañ gant ur vouezh yen e oa marv an intañvez abaoe tri miz ; n' en doa nemet mont, emezi, d' an ti-kêr ; eno e vije roet dezhañ an nebeut traoù a oa chomet, ur wech paeet mizoù an interamant. Marv e vamm en doa skoet un taol en e galon. Se a oa evel bezañ dilezet gant ar bed-holl, peñseet war ur garreg distro, e-unan-penn ha reuzeudik. E vuhez war vor ne seblante mui dezhañ nemet trevell hep ster na pal. Pa soñje en e vamm gaezh, prederiet-fall gant estrenien, hep he mab d' he frealziñ war he zremenvan, e kave dezhañ en doa graet torfed o vont da vartolod e-lec'h menel er gêr d' ober war he zro. Stlejet oa bet d' an davarn gant e gamaladed, hag a krede e-unan o dije an evañ hag an trouz mouget e enkrez. Hogen buan en doa santet e wazhied evel o tarzhañ en e vruched, evel pa vije o vont da ziwadañ betek mervel.

275

- Ma ! - eme ar mengleuzier kozh, - dizale e vi war vor adarre, va faotr, hag ez ay da c'hilac'har gant an avel. Ar re gozh a rank tremen. Lezenn ar vuhez eo. Hag evel ma lavarez da-unan, ur vuhez a boan eo he deus lezet da vamm war he lerc'h.

- Den ebet, - a eilgerias Elis - ne fell dezhañ krediñ ez on ken glac'haret. Ar re all a soñj ez on un inosant hag a lavar din on diot. Se eo a laka dizesper em c'halon. Ne din mui war vor. Skuizh on o vevañ. Gwechall e triden kerkent ha ma rede al lestr, dispak e lien evel eskell bras lugernus, ar c'hoummoù o flokignat hag oc'h ebatal hag o sourral laouen, hag an avel o c'hwitellat hag o lakaat ar gwerni da strakal. Kanañ dibreder a c'hellen gant va c'henseurted. D' an noz, pa veze va zro d' ober ged, e soñjen e sioulder an

deñvalijenn en deiz ma tristrojen d' ar gêr, hag e levenez va mamm o welout he mab o tont yac'h ur wech c'hoazh daveti. Kemer perzh a raen a galon vat e Gouel ar Return, hag ez aen buan da deurel an arc'hant am boa gounezet e barlenn va mamm ha da reiñ dezhi ar mouchoueroù hag an holl draoù kaer am boa prenet eviti er broioù tramor. Gwelout a raen he daoulagad o trantaat gant ar blijadur. Juntañ he daouarn a rae, ha leun a zudi, ez ae da gerc'hat din ar bier gwellañ he doa miret evidon. D' an abardaez e chomen ganti, o kontañ dezhi kement tra am boa gwelet e-pad va beaj hir, an dud iskis am boa kejet ganto, o boazioù hag o doareoù souezhus, hag arvestoù burzhudus ar broioù-hont. Bourrañ a rae ouzh va selaou, ha neuze e konte din d' he zro merdeadennoù va zad en Hanternoz Pellañ, mojennoù ar voraerien a wechall-gozh, am boa klevet mil gwech hag a gleven adarre hep skuizhañ. Pelec'h ez adkavin-me hevelep eürusted ? Nann, ne zistroin ket war vor. Ne fell ket din bezañ goapaet gant va c'hamaladed. N'em befe ket ar galon d' ober va labour. Se a vefe poaniañ ha poaniañ hep pal ebet.

276

- Plijet on bet o selaou ac'hanout, paotr, - eme ar mengleuzier. - Ha plijet on bet ivez o sellout ouzhit, pezh am eus graet abaoe un eur pe ziv, hep gouzout dit. Diwar gement ac'h eus graet ha lavaret e welan ec'h eus miret natur ur bugel deol ha prederius war un dro, ha n' eus ket priziusoc'h donezon a c'heller kaout digant an Neñv. Met morse ne oas graet da vezañ martolod. Micher ar mor ne zere ket ouzh un den sioul ha douget d' ar velkoni. Reizh eo dit dilezel ar vuhez-se evit mat. Ne c'hellez ket koulskoude chom da feneantiñ. Kemer va ali, Elis : kae da Falun da vezañ mengleuzier. Yaouank out, ha kreñv. Hep dale e vi darbarer, neuze troc'her, neuze mestr-micherour, ha pelloc'h c'hoazh e c'helli mont. Arc'hant a vo ez kodell. Espern anezho, laka da damm peadra da greskiñ. Marteze e c'helli prenañ darn eus ur vengleuz. Kemer va ali, Elis : deus da vezañ mengleuzier.

Elis,- hogos spontet gant komzoù ar c'hozhiad, a lavaras :

- Kemer hoc'h ali ! Kuitaat an douar kaer hag an heol splann a laka bevder ha nerzh em izili, da vont da sankañ va c'horf e don ar puñs, da gleuzañ ha da gleuzañ evel ur c'hoz da dennañ mein ha metaloù, ha war ar marchad paeet-fall !

- E-giz-se emañ an dud ! - eme ar c'hozhiad, droug ennañ. - Disprizout a reont pezh na anavezont ket ! Labour kalet an den hag e drechal war-c'horre an douar a zo enorusoc'h, d' o meno, eget labour an den a furch gant pasianted hag ampartiz en askre an natur, hag a zizolo, evel gopr, he zeñorioù kuzh. Paeet-fall e vez ar mengleuzier, emezout ! Ha ne ouzout ket ez eus e kalon an douar traoù talvoudusoc'h eget moneiz ? Ar c'hoz a zo dall ha n' eus en he spered marteze nemet dallentez. Hogen, e don donañ ur riboul, ouzh sklerijenn wan letern ar mengleuzier, e wel lagad an den spisoc'h eget e gouloù bras an heol. Al lagad-se a wel, melezoaret er vein, kevrinoù skedusoc'h eget ar re a lugern a-us d' ar c'houmoul. Te ne ouzout ket petra eo buhez ar mengleuzier. Me a oar.

277

O lavarout se ez azezas ar mengleuzier kozh war ar bank e-kichen Elis. Diskrivañ a reas dezhañ dre ar munud holl labourioù ar vengleuz, ken sklaer ha ken brav ha ma c'hellas. Labouret en doa, emezañ, e mengleuzioù Falun abaoe ma oa krennard. Taolenniñ a reas ar puñs bras a roe digor dezho, gant e vogerioù damzu. Mein prizius dreist niver, a lavaras, a veze kavet eno. Dre ma komze e teue buhezec'h e brezeg, e zaoulagad a verve. Hañvalout a rae mont dre riboul goude riboul evel dre alezioù, ul liorz varzhus : ar vein prizius a fulenne, ar fosilennoù a zasorc'he, an topaz hag ar granat a lufre ouzh skleur ar c'hleuzeurioù, hag ar strink a steredenne.

Elis a selaoue aketus, fromet e gorf a-bezh gant ar c'homzoù iskis a implije ar c'hozhiad o livañ ar burzhudoù-se, don e kalon an douar. Seblantout a rae dezhañ bezañ en o c'hreiz, ledanaet e vruched, o vont da heul ar mengleuzier, dalc'het eno gant ur galloud-hud, aet da virviken pell diouzh gouloù an deiz. Ur bed nevez a zigore dirazañ, ur bed dianav ha koulskoude anavezet gantañ dre anien, ur bed a oa bet e achanterezh ouzh e hentiñ a-vihanik, en un doare kevrinek hag espar.

- Diskuliet em eus dit, Elis Froebom, - eme ar c'hozhiad oc'h echuiñ, - marzhoù ur vicher out bet ganet da bleustriñ warni. Preder ennout da-unan bremañ, ha gra hervez az pezo divizet.

Hag o sevel en ul lamm diwar ar bank, e pellaas hep lavarout kenavo, hep zoken treiñ e benn ur wech. En un taol e steuzias ha ne voe mui roud anezhañ.

- 3 -

An tousmac'h a oa tavet en davarn. Ar bier hag ar gwin-ardant a oa bet trec'h. Darn eus ar vartoloded a oa aet er-maez gant plac'hed, re all a chome torc'hweniet er c'hognoù o roc'hal. Elis, n' en doa mui ti ebet da vont dezhañ, a feurmas ur gambrig da gousket.

278

Na oa ket a-boan astennet, skuizh-divi, war e wele, ma tispakas huñvreoù o eskell a-zioc'h e benn. Edo o veajiñ en ul lestr kaer, a riskle, e holl ouelioù astennet, war ur mor kompez evel ur meleour dindan un oabl teñval. O sellout d' an traoñ, avat, e verzas e oa ar mor-se graet gant un danvez fetis, treuzwelus, a deuzas al lestr ennañ en un taol, ouzh e lezel en e sav e-kreiz ul leur, boull evel strink, dindan ur volz reier du ha luf. Pezh en doa kemeret evit an oabl koumoulek a oa e gwirionez e maen. Poulzet gant un nerzh dianav, en em lakaas da vale. Al leur a stagas da fiñval dindan e dreid. Plant metal gwelevus a darzhas evel koumoù e bep tu, o kenweañ deil ha bleuñv e stummoù disheñvel, diniver. Ken boull oa al leur ma c'helle spurmantañ gwrizioù ar plant-se. Donoc'h c'hoazh e c'helle gwelout bagadoù merc'hed yaouank oc'h astenn o divrec'h gwenn-kann. Eus o askre e tiwane ar plant. Pa vouc'hoarzhe ar merc'hed, e tassone ar volz gant un trouz sklentin, hag ar bleunioù metal a save uhel ha drant. Ma tarzhas e kalon ar paotr un trivli a c'hoant hag a geuz, evel ur bed a garantez hag a hiraezh o kreskiñ en e gaoued.

- Davedoc'h ! - a grias o klask splujañ e-giz un neuer e strink al leur. Al leur, avat, a sankas dindanañ. En em gavout a reas war vordo, en un aezhenn splann.

- Elis Froebom, petra soñjez eus ar bed burzhodus-mañ ? - a grozas ur vouezh.

Ar mengleuzier kozh a oa en e gichen, hogen e stumm ur ramz moulet e metal lugernus. Elis a savas aon ennañ. A-daol-trumm, ul luc'hedenn o parañ e don an islonk a sklerijennas dremm barfet ur vaouez. An den yaouank a voe aloubet e ene gant ul levenez ken lemm ma rae poan. Ar c'hozhiad, o pakañ krog ennañ, a lavaras :

- Diwall, Elis ! Ar Rouanez eo. Bremañ e c'hellez sellout d' an nec'h. O sevel e benn e welas an oabl stergannek dre ur faout er volz. Ur vouezh tener ha glac'haret hen galvas dre e anv. Mouezh e vamm e oa. Spurmantañ a rae he neuz e-touez ar stered. Ur plac'h yaouank kenedus eo avat a astennas he dorn dezhañ dre ar faout.

- Va lez da sevel, - a grias d' ar c'hozhiad, - din-me an oabl karadek hag ar bed dialaez !

- Taol evezh ! - eme ar mengleuzier kozh gant ur vouezh tristidik, - bez leal e-keñver ar Rouanez ac'h eus dibabet !

Elis a sellas d' an traoñ ouzh dremm dic'hoarzh ar vaouez veurdezus. Hag e oa evel pa vije teuzet, korf hag ene, e maen. Leuskel a reas ur youc'hadenn a spont, ha dihuniñ, saouzan ha gwenvidigezh e huñvre o lakaat c'hoazh e galon da skrijañ ha da dridal.

279

- N' eo ket souezh em bije bet seurt huñvre iskis, - a brederias. - Kement a draoù a zo bet kontet din gant an den kozh-se diwar-benn ar vengleuz ma 'z eo bet karget va fenn gant ar soñjezonoù-se. Biskoazh em buhez n' on bet er stad-se. Marteze emañ c'hoazh o huñvreal. Pe marteze ez on klañv. Mont a rin en aer vras. Avel ar mor a raio vad din.

Sevel a reas ha mont betek ar porzh-mor. Adderaouet oa ar gouel endeo. Hogen Elis a vane diseblant, hep gallout kemer perzh el laouenidigezh, hep gallout zoken derc'hel ur soñj en e benn. Raksantoù hiraehus, dispis, a dremene dre e spered. A-wechoù e veze sammet o kounaat e vamm aet da anaon. Ha neuze e teue dezhañ c'hoant da gejut adarre gant ar plac'h he doa komzet outañ ken karantezus en derc'hent, o toujañ avat, ma tiboukje ar plac'h-se e korn ur straed, na vije troet trumm he neuz da neuz ar mengleuzier kozh, a rae bremañ aon dezhañ, ne ouie ket perak. Ha koulskoude e karje klevout muioc'h digantañ a-zivout marzhoù ar vengleuz.

Gant ar menozioù-se o troiellat en e empenn, e sellas d' an traoñ ouzh an dour. An houlennoù arc'hant a hañvalas dezhañ bezañ an danvez treuzwelus ma oa bet teuzet ennañ lestr e huñvre, ha koulmoul teñval a oa o tastum en oabl glas a hañvale dezhañ bezañ prest da ziskenn, da fetisaat, da dreiñ d' ur volz reier. Edo e huñvre gantañ adarre. Dremm barfet ar vaouez veurdezus en em ziskouezas dirazañ ur wech c'hoazh. A-nevez e voe aloubet e galon gant ur c'hoant divent ha direizh.

Tennet e voe diouzh e valgori gant e gamaladed. Ret e voe dezhañ mont d' o heul. Hogen ur vouezh dianav a hiboude atav en e skouarn : « Petra a rez-te amañ ? Kae kuit ! E mengleuzioù Falun e vi er gêr. Eno e kavi ar burzhudoù ac'h eus spurmantet dre 'z huñvre. Kerzh, kerzh buan d' ar vengleuz ! »

E-pad tri devezh, ne reas Elis nemet kantren dre ruioù Goteborg, hentet gant skeudennoù e huñvre, ar galv dianav o seniñ en e skouarn. D' ar pevare deiz, edo e-tal unan eus dorojoù kêr, pa welas ur pikol den o vont er-maez drezi. Elis a gavas dezhañ e oa heñvel ouzh ar mengleuzier kozh, ha ne c'hellas ket mirout a vont d' e heul, hep dont a-benn evelato d' e dizhout. An den a gerzhe gant e hent hep chom a-sav, hag Elis a ouie e ranke an hent-se bezañ hent Falun. Tra iskis, ar soñj-se a lakae peoc'h en e galon. Diarvar, e oa mouezh an tonkadur he doa komzet outañ dre c'henou ar c'hozhiad hag a vlenie anezhañ bremañ war-du e bal.

280

Bep tro ma tegouezhe en ur c'hroazhent, e wele ar c'hozhiad oc'h en em ziskouez eus traoñ ur ganienn pe eus kreiz ur vodenn pe ur bern reier teñval, hag o vale dirazañ, hep morse treiñ e benn, evit steuziañ adarre.

En diwezh, goude meur a zevezh skuizhus tremenet o kerzhout evel-se, Elis a welas er pellder div lenn vras, hag ur bouchad maged o sevel etrezo. Hag eñ o pignat hag o pignat gant un dorgenn etrezek ar c'huzh-heol, e spurmantas tourioù ha toennoù du dre greiz ar maged. Edo ar c'hozhiad evel ur ramz dirazañ, astennet e zivrec'h trema al lec'h-hont. Neuze ez eas diwar wel e-mesk ar reier.

- Falun ! - a grias Elis. - Tizhet em eus pal va beaj !

-4-

Ha gwir e oa. Tud o tremen war an hent a lavaras dezhañ e oa Falun ahont etre an div lenn. An dorgenn a oa dindani pennañ riboul ar vengleuz. Elis a gendalc'has gant e hent. Hogen, p' en em gavas war vevenn ar puñs, o sankañ evel islonk an ifern dindan e dreid, e chomas, sklaset e wad en e wazhied, seizet e izili gant arvest euzhus un hevelep digenvez.

Pennañ riboul mengleuzioù Falun en deus daouzek kant troatad a hed, c'hwec'h kant troatad a led, ha nav-ugent troatad a zonder. Ar pantennoù gell dilufr a zo serzh hogos dre-holl en digor, hogen da hanter an dinaou ez int skoret gant yoc'hoù bras a vein hag atred. E-mesk an atred-se e weled amañ-ahont

melloù tammoù keuneud kenframmet-start, a rae kostezioù riboulioù dilezet bremañ. Gwezenn ebet, geotenn ebet ne gresk er c'hondon-se, leun a skoaselloù iskis o neuz, gwech evel loened karrekaet, gwech evel ramzed. Er strad ez eus mein ha kenn distaolet war-lerc'h teuziñ ar c'hailh, hag e sav dibaouez un aezhenn soufr, o kontammañ kened c'hlas ar bed tro-war-dro, evel o tont eus kaoter an ifern. Dre eno, e c'hellfed krediñ e tiskennas Dante da arvestiñ ouzh reuz ha jahin peurbad an anaon daonet.

281

Elis, o sellout ouzh an islonk euzhus-se, a zeuas soñj dezhañ eus un darvoud en doa klevet loman e lestr o kontañ. Ur wech, eme al loman, edo unan eus e genseurtes astennet klañv gant an derzhienn : en un taol e hañvalas dezhañ edo ar mor o tec'hout, o tizoleiñ ur c'hougant divent, hag ennañ euzhadennoù ar goueled oc'h en em stlejañ hag o neradiñ a-dreuz kuchennoù koural ha kregin, ha neuze o venel sonn, digor o javedoù, skornet gant ar marv. Ar gwel-se, a lavare al loman, a ziougane e oa o vont da veuziñ trumm. Hag un nebeud goude, e gwirionez, e strebotas e genseurt war ar pont, e kouezhas er mor, hag e sankas hep kaout amzer d' e saveteiñ. An islonk-se, a brederias Elis, a oa evel strad ur mor disec'het, ar reier du hag ar yoc'hoù kenn arruz hag arc'hlas evel morviled hakr oc'h astenn o brec'hioù mandozek d' e ge. Mengleuzierien a oa dres o tont er-maez eus ar puñs, ha gant o dilhad teñval hag o fennoù kramennek e hañvalent ouzh boudoù diforch o tec'hout goustadik etrezek ar gorre.

Ur gridienn a spont a redas dre izili an den yaouank, ha souden e trolernas, evel sachet d' an traoñ gant dornioù diwelus.

Treiñ a reas, hag o serriñ e zaoulagad, e tiskennas gant an dorgenn. Goude ur pennad hepken e c'hellas sellout ouzh an oabl laouen adarre, hag hejañ dioutañ e aon. O tennañ un analad don, e krias :

- Aotrou Doue, petra eo spouron ar mor e-skoaz an euzh a sav eus askre diroget an douar ? Ar gorventenn a c'hell c'hwezhañ, ar c'houmoul a c'hell en em zastum stank war ar gwagennoù, hogen an heol a drec'h en diwezh, hag ar reklom a dav e sked e vannoù. Nepred, avat, ne ziskouez an heol e zremm er c'hevioù teñval-se. Nepred ne red enno aezhenn an nevez-amzer, da freskaat bruched mabden. Ne fell ket din derc'hel kompagnunezh ganto, tud ar vengleuz. Biken ne c'hellin boazañ ouzh doare-buhez ar buzhug.

Elis a zivizas tremen an noz e Falun ha distreiñ da C'hoteborg abred diouzh ar beure. O tont e kêr, e kavas un engroez bodet er marc'hallac'h. Mengleuzierien, gwisket en o dilhad Sul, o tougen pep a letern, a oa aet war-lerc'h al laz-seniñ betek un ti kaer. Un den mentek, treut, etre daou oad, a zeuas er-maez eus un ti hag a sellas a dro-war-dro en ur vouc'hoarzhin. E zaoulagad glas a lintre enno an onestiz. Ar baotred a reas ur c'helc'h en-dro dezhañ. Stardañ o dorn a reas, ha lavarout ur ger karadek da bep hini.

282

Piv, a c'houlennas Elis, oa an den-se. Respontet e voe dezhañ e oa Pehrson Dahlsjoe, enseller bras ar c'hanton ha perc'henn ur « fraelse » brav e Stora-Kopparberg. « Fraelse » eo an anv roet e Sveden d' un dachennad-douar feurmet evit mengleuziñ kouevr hag arc'hant. Perc'henned an douaroù-se o deus kenlodennoù er vengleuz hag a zo karget eus ar melestrerezh anezho. An deiz-se, a voe diskleriet da Elis, oa deiz diwezhañ ar vodadeg veur, hag hervez ar c'hustum e teue ar vicherourien da weladenniñ ar vistri, a aoze ur pred evito.

Gwel ar wazed kaer-se, gant o dremmoù leal hag hegarat, a harluas diouzh e spered soñj ar buzhug en douar. Na disheñvel al levenez yac'h a ziskouezent o vezañ degemeret gant Pehrson Dahlsjoe diouzh blejadennnoù trouzus ar vartoloded e Gouel an Distro ! Ar c'hiz-se da gemer plijadur a oa diouzh Elis, ar paotr tavedek ha poellek a oa anezhañ. Eürus en em gavas. Ha pa grogas darn eus ar baotred gant ur ganaouenn gozh, war un ton eeun ha fromus, o veuliñ o micher, e c'hellas a-boan derc'hel war e zaeroù.

Pa voe echu ar ganaouenn, e tigoras Pehrson Dahlsjoe dorjoù e di. An holl

vengleuzierien a antreas, an eil war-lerc'h egile. Elis a yeas d' o heul, hep mont avat pelloc'h eget an treuzoù. Ac'hano e c'helle gwelout ar sal vras. Ar baotred a azezas war vankoù renket a-hed an daol karget-mat a veuzioù.

Neuze e tigoras un nor all e don ar sal. Ur plac'h koant, gwisket ivez e dilhad-gouel, a zeuas e-barzh. Yaouank-flamm e oa, bras ha moan, he blev du plezhennet en-dro d' he fenn, ur gorfenn vistr, dalc'het gant klochedoù e stumm bravigoù o stardañ kempenn he dargreiz. An holl vengleuzierien a savas d' he degemer gant un hiboud a blijadur.

- Ulla Dahlsjoe ! Ulla Dahlsjoe ! Binniget gant Doue eo an tad en deus ur verc'h ken koant ha ken fur !

Ne oa ket ur paotr, yaouank pe gozh, na zeuas ur sked en e zaoulagad o stardañ dorn ar plac'h. Da bep unan e reas he gourc'hemenoù, seven hag hegar. War se ez eas-hi da leuniañ brokoù arc'hant gant bier kreñv eus ar gwellañ, a ziskennas e chopinoù an ostizidi, hep ober ardoù, ur mousc'hoarzh laouen war he diweuz.

Kerkent ha ma paras sell Elis Froebom war ar plac'h yaouank, e voe skoet e galon evel gant ul luc'hedenn, entanet gant gwenvidigezh ar baradoz ha trivliadoù ar garantez. Rak kounnezh oa, an hini a raed Ulla anezhi, he doa astennet he dorn dezhañ en e huñvre espar. Bremañ e kave dezhañ e tivine ster don an huñvre-se. Aet ar mengleuzier kozh diouzh e soñj, e veulas an tonkadur en doa e zegaset da Falun.

283

Eno, avat, war dreuzoù an ti, ne oa netra nemet un estren reuzeudik, e-unan-penn, diseblant an holl outañ. Gwelloc'h e vije bet dezhañ mervel a-raok gwelout Ulla Dahlsjoe, rak bremañ e oa aloubet e ene gant ar c'hoant. Ne oa ket evit distagañ e zaoulagad diouzh ar plac'h. Pa dremenas-hi en e gichen, e valbouzas hec'h anv, e vuzelloù o krenañ. Hi a droas he fenn hag a welas ar paotr kaezh, savet ar ruz d' e zivjod, diflach ha divarrek da rannañ ur ger muioc'h.

- N' hoc'h ket eus ar vro-mañ, aotrou, - emezi o vousec'hoarzhin. - Gwisket oc'h evel ur martolod. Na chomit ket e-tal an nor. Deuit en ti. Pedet oc'h da gemer ho plijadur evel ar re all.

Hag o kregiñ en e zorn, e sachas anezhañ war he lerc'h e-barzh ar sal hag e kinnigas dezhañ ur chopinad.

- Evit, - emezi. Yec'hed mat deoc'h !

Elis a gredas dezhañ e oa adarre o huñvreal, ha siwazh o vont da zihuniñ d' en em gavout reuzeudik c'hoazh evel diagent. Neuze eo e teuas Pehrson Dahlsjoe davetañ. Eñ ivez a stardas dezhañ e zorn, hag a c'houlennas outañ karadek piv oa ha petra oa deuet da glask e Falun.

An evaj moarvat en doa lakaet tommder en e wazhied. O sellout eeun e daoulagad madelezhus e ostiz, en em santas dinec'h. Mab ur martolod oa, a respontas, ha martolod oa bet e-unan a-vihanik. War e zistro eus ur veaj, en doa kavet e oa marv e vamm, a esperne e arc'hant evit sikour anezhi. En em gavet e oa e-unan-penn war ar bed, ha deuet oa da zivlazañ diouzh buhez ar voraerien. Poulzet oa bet, emezañ, dre wir c'halvidigezh, da vont da Falun da glask fred.

Ar c'homzoù diwezhañ-mat kontrol d' ar menoz en doa bet ur pennadig a-raok, a oa aet eus e c'henou a-enep d' e youl. Bez' e oa evel pa vije rediet da respont d' ar mestr en doare-se. E gwir, en ur ober se, e roe stumm d' ur c'hoant bet kuzhet en e greizon, dianat dezhañ, betek neuze.

Pehrson Dahlsjoe a sellas mat ouzh an den yaouank, dic'hoarzh, evel o klask lenn en e galon, a-raok lavarout :

- Spi am eus, Elis Froebom, n' eo ket hepken c'hoant kaout cheñchamant a ra dit dilezel da vicher a vartolod. Ha soñjet-mat ec'h eus e poanioù micher ar mengleuzier kent ober da zibab ? Bez' ez eus ur gredenn gozh amañ : an elfennoù galloudus a rank ar mengleuzier stourm outo a zistruj anezhañ, anez strivañ gant e holl youl d' o mestroniañ, anez mirout e holl nerzh evit labourat e-kreiz ar reier hag an tan. Mar ec'h eus pouezet ervat ez spered, evelato, ha galvet e oas e gwirionez da heuliañ hor micher, e teuez d' ar poent rekis. N' eus ket a-walc'h a dud o labourat er rann eus ar vengleuz a zo din. Chom a c'hellez en ti-mañ, mar karez, ha warc'hoazh ez i da welout ar mestr-mengleuzier, a ziskouezo dit petra ez pezo d' ober.

284

Kalon Elis a skoas kreñv en e vruched o klevout ar c'homzoù-se. Ar puñs-iferen spontus en doa sellet outañ a oa ankounac'haet-krenn. Soñjal e c'hellje gwelout Ulla goant bemdez, bevañ dindan an hevelep toenn, a garge e galon a c'hoanag hag a levenez.

Pehrson Dahlsjoe a lavaras neuze d' ar vengleuzierien e oa deuet unan yaouank da labourat ganto. An holl a sellas gant dudi ouzh an troc'had mat a baotr a gasas dirazo, hag a verzas e oa frammet d' ober ur mengleuzier ampart. Doare oa dezhañ ivez, a gavjont, da vezañ evezhiek hag oberiant.

Unan anezho, un den aet war an oad, a zeuas war-raok hag a stardas kalonek e zorn da Elis, o lavarout e oa mestr-micherour e mengleuz Dahlsjoe, ha ne c'houlenne ket gwell eget deskiñ dezhañ kement tra en divije da zeskiñ. Pediñ a reas ar paotr yaouank da azezañ en e gichen, hag e tivizjont dirak pep a chopinad bier diwar-benn ar pezh a vije d' ober da gentañ.

Elis, o kounaat ar c'hozhiad en doa kejet gantañ e Goteborg a zisplegas, evel dre vurzhud, hogozik kement tra en doa hemañ danevellet dezhañ.

- Mat ! - eme ar mestr-mengleuzier, souezhet, - ha pelec'h ec'h eus-te desket an holl draoù-se, Elis Froebom ? Mar dalc'hez evel-se e vi dizale gwellañ micherour ar vengleuz !

Ulla, a oa o vont hag o tont e-touez an dud evit o servijañ, a hejas he fenn ouzhpenn ur wech o tremen e-biou d' ar paotr yaouank, ouzh e vroudañ da gemer e blijadur.

- N' oc'h mui un estren bremañ, - emezi. - C'hwi a zo unan eus an ti. N' ho po mui ezhomm da lakaat ho puhez en argoll war ar mor trubard. Falun hag he mengleuzioù pinvidik a zo ho kêr.

Elis en em gavas e barr an eürusted. Sklaer oa e vourre Ulla o vezañ en e gichen. Hag he zad, sklaer oa ivez, a blije dezhañ doareoù sioul ha parfet ar paotr yaouank.

285

- 5 -

Skrijañ a reas Elis evelato pa erruas, gwisket en e zilhad mengleuzier, ur wech c'hoazh dirak genou ar puñs euzhik. Botoù pounner, gant tachoù houarn, a oa en e dreid, hag eñ o tiskenn ouzh heul ar mestr-micherour, er riboul don. Diaezhennadurioù tomm a waske e skevent, ken e oa darev da vougañ. A-benn ur pennad e spurmantas a-bell skleur al lampoù o krenañ. Fourradoù avel yen a c'hwezhe bremañ. Atav e oa ret diskenn, gant skeulioù houarn, dezho a-boan un troatad led, hag Elis a gavas ne dalveze amañ da netra an ampartiz en doa gounezet gwechall o krapañ gant gwernioù al listri. En diwezh e tizhjont ar strad, hag ar mestr-micherour a verkas dezhañ al labour en dije d' ober.

Ar paotr yaouank a soñjas en Ulla. He gwelout a reas dre e faltazi evel un ael skedus o c'hournijal a-us d' e benn. Kerkent e steuzias e spouron ha ne daolas mui pled ouzh kaleter al labour. N' en doa ken da ober nemet en em reiñ a-grenn, a gorf hag a spered, d' e vicher nevez, hervez ali Pehrson Dahlsjoe ha

marteze e vije sevenet e c'hoant. E berroc'h amzer eget na c'helljed krediñ, e teuas da vezañ ken akuit ha nep micherour all er vengleuz.

A zeiz da zeiz e teue Pehrson Dahlsjoe da garout gwelloc'h ar paotr yaouank mat ha labourus, hag ouzhpenn ur wech e roas dezhañ sklaer da intent e oa, n' eo ket hepken ur micherour eus an dibab en e vengleuz, hogen ivez evel ur mab en e di. Ha splann oa ivez e veze Ulla goant dedennet mui-ouzh-mui gantañ. Alies, pa veze kemennet dezhañ ober ul labour skoemp bennak, ez aspede anezhañ, an daeroù en he daoulagad, da deurel evezh. Ha war e zistro, e terede drant d'e arbenn. Atav e lakae a-gostez evitañ ar gwellañ bier da evañ hag un tamm lipous da zebriñ.

Elis a dridas e galon un deiz, pa lavaras Pehrson Dahlsjoe dezhañ e oa sur, gant an arc'hant en doa degaset gantañ o tont da Falun hag ar pezh en doa espernet abaoe, da c'hallout prenañ un darn eus ur vengleuz ; ivez, eme e vestr, ne doa perc'henn-mengleuz ebet a nac'hje reiñ dezhañ e verc'h da bried Elis en dije diskleriet a-walc'h neuze ar garantez don a zouge da Ulla, lavaret e oa e holl spi dimeziñ ganti. Ne voe ket evelato evit trec'hiñ war e lentegezh-natur ; pe marteze, daoust ma tivine mat e oa karet ganti, e teuas ur barrad-disfiz da dreuziñ trumm e spered. Ne rannas grik.

286

Edo Elis ur wech o labourat e strad ar vengleuz, un aezhenn-soufr stank o lugañ gouloù e lamp, ken na c'helle nemet a-vec'h spurmantañ ar riboul hed-ha-hed. Trumm e klevas evel taolioù morzhol skoet en ur riboul izeloc'h c'hoazh. Seurt labour a oa dic'hallus, ken don dindan ar gorre, hag Elis a ouie ouzhpenn ne oa diskennet den nemetañ, rak ar re all a oa bet lakaet gant ar mestr-micherour da labourat kalz uheloc'h. Iskis oa an trouz-se, a soñjas. Paouez a reas evit selaou. An taolioù a hañvale tostaat tamm-ha-tamm. A-greiz-holl e verzas ur skeud du en e gichen, tra ma voe argaset an aezhenn-soufr gant ur fourrad-avel lemm. Ar mengleuzier kozh, an hini end-eeun a oa deuet d' e gaout e Goteborg, a oa en e sav dirazañ.

- Graet mat ! - eme ar c'hozhiad, - graet mat, Elis Froebom ! Ha plijout a ra dit ar vuhez, paotr, amañ e-mesk ar c'hailh ?

Edo Elis o vont da c'houlenn outañ dre beseurt burzhud e oa deuet e puñs ar vengleuz. Hogen, en ur gomz, e talc'he ar c'hozhiad da skeiñ gant e vorzhol, ken na strinke fulennoù-tan a bep tu. Ma responte an heklev evel kurun eus ur riboul a-bell.

- Ur wazhennad kaer a zo amañ, - eme ar mengleuzier kozh. - Hogen d' ur paour kaezh den evel dout-te ne dalv ket muioc'h eget ur blouzenn. Dall ma 'z out, dall evel ur c'hoz. Priñs ar Vein ne vezo biken da vignon. Amañ n' out mat da netra. Ahont, a-uhel, n' out ket mat da galz a dra kennebeut. Biken ne vi gouest da gavout ar Metal Glan. Fellout a ra dit dimeziñ gant merc'h Pehrson Dahlsjoe, Ulla. Sede perak e labourez. N' eo ket ar vicher a blij dit. Diwall, trubard ! Priñs ar Vein a c'hell bruzunañ da izili ouzh ar reier. Hag Ulla ne vezo biken da wreg, me a lavar dit !

Elis a vervas e wad gant ar gounnar :

- Petra emac'h-c'hwi oc'h ober e mengleuz Pehrson Dahlsjoe ? Me a zo o kiañ ouzh va labour, hag oc'h ober va dlead. Kit kuit dre an hent ma'z oc'h deuet, pe gwelet e vo pehini ac'hanomp hon-daou a friko klopenn egile !

Hag Elis a hejas e bigell a-zioc'h penn ar c'hozhiad. Hemañ a zirollas da c'hoarzhin. Kerkent, dirak ar paotr sebezet, e krapas gant ar skeul strizh, ken mibin hag ur c'hazh-koad, hag e steuzias diwar wel en ur frailh du eus ar voger.

287

- 6 -

Elis a chomas evel seizet. Tu ebet da labourat ken. Pignat a eure d' an

nec'h. Ar mestr-micherour, ouzh e welout o tiboufañ eus ar puñs digor, a grias :

- E anv Doue ! petra zo c'hoarvezet ganit, Elis ? Disliv out evel unan marv. An aezhenn-soufr, me 'bari ! N' out ket boazet c'hoazh. Ev ur banne, paotr. Se a raio vad dit.

Elis a sachas ul lonkadenn hir a win-ardant eus ar voutailh a voe astennet dezhañ gant an den. Un tamm nerzh a zistroas d' e gorf. Neuze e kontas an darvoud a oa bet e don ar vengleuz, hag ivez penaos en doa graet anaoudegezh gant ar c'hozhiad iskis e Goteborg.

Ar mestr-micherour a selaouas sioul. Pa voe echu an danevell, o hejañ e benn gant un aer nec'het, e lavaras :

Torbern gozh an hini eo ac'h eus gwelet. Bremañ e ouzon ez eo gwir an istor a gonter er vro-mañ diwar e benn. Ouzhpenn kant vloaz 'zo e oa ur mengleuzier e Falun, e anv Torbern. Henhont a voe unan eus ar re gentañ da wellaat ar vicher er c'harter-mañ. En e amzer e tenned kalz muioc'h a c'hounid diouzh ar vengleuz eget bremañ. Gouiziek-bras e oa, ha gantañ e veze renet an ijinerezh e Falun. Dizoleiñ a rae ar gwazhennadoù pinvidikañ, evel bleniet gant galloudezhioù uheloc'h eget e skiant. Un den hurennek, melkonius a oa anezhañ. N' en doa na gwreg na bugale, na zoken un ti dezhañ e-unan. Dibaot a wech e teue er-maez eus riboulioù ar vengleuz. Atav e veze a-lazh-korf o labourat. E-giz-se e teuas ar brud da redek en doa graet marchad gant an erevent a deuz ar metaloù e kalon an douar. Ar vicherourien all, hep selaou e alioù, - rak diouganañ a rae dezho dibaouez e vije ur gwallzarvoud pa ne vije mui broudet ar vengleuzierien gant gwir garantez ouzh ar c'hailh burzhudus, - a gleuze pelloc'h-pellañ evit kreskiñ bepred o gounid. Er bloaz 1678, da Ouel Yann, e teuas un disac'hadur spontus a grouas pezh a zo hiziv ar puñs ramzel e genou hor mengleuz, hag a zispennas an holl riboulioù, na voent addigoret nemet gant kalz a boan hag a drevell, ha c'hoazh lod anezho hepken. Evit Torbern, ne voe mui gwelet roud anezhañ diwar an deiz-se. Edo o labourat er strad, ha lazhet oa bep hep mar. Hogen nebeut goude, mengleuzierien oc'h adkregiñ gant o micher a lavaras o doa kejete gantañ hag en doa o aliet, ha diskouezet dezho pelec'h kavout ar gwazhennadoù gwellañ. Re all a welas anezhañ o kantren e krec'h ar puñs bras, o leñvañ hag a-wechoù o fuc'hañ gant ar gounnar. Re all c'hoazh, paotred yaouank degouezhet amañ evel d'out, a lavaras e oa ar mengleuzier kozh en doa erbedet dezho kemer ar vicher hag o bleniet war an hent. Se a c'hoarveze atav pa oa ezhomm tud da labourat. E-giz-se e taole evezh ouzh ar vengleuz. Torbern an hini eo sur ac'h eus gwelet. Mar en deus lavaret dit e oa ur wazhennad vat eno, bez' ez eus anezhi hep mar, ha warc'hoazh e klaskimp.

288

Pa zistroas Elis da di Pehrson Dhalsjoe, e oa prederiet e spered gant menozioù disheñvel, an eil o stourm ouzh egile. Ulla ne zeuas ket evel boaz en e arbenn. Azezet edo, o sellout d' an traoñ, doare dezhi, a soñjas Elis, da vezañ bet o ouelañ. En he c'hichen e oa un den yaouank kaer, a zalc'he he dorn en e zorn hag a glaske kontañ traoù plijus dezhi. Hi, avat, ne rae van. Elis a sellas, gwall chalet, outo o-daou.

Hogen Pehrson Dahlsjoe a reas sin dezhañ da zont en ur gambr all.

- Elis Froebom, - emezañ, - te a c'hell, mar karez, reiñ din ur merk a gengarantez hag a lealded. Atav em eus sellet ouzhit evel pa vijes va mab. Ha fellout a ra dit bezañ va mab e gwirionez ? An den yaouank a zo gant Ulla, Erik Olavsen e anv, a zo ur marc'hadour pinvidik eus Goteborg. Deuet eo da c'houlenn va merc'h e dimeziñ, hag asantiñ a rin. E Goteborg ez aint da vevañ, ha te hepken a chomo en ti-mañ da sikour em c'hozhni... Ne respontez netra !... Koll liv a rez... Moarvat n' out ket fachtet. Bremañ m' emañ va merc'h o vont diouzhin, n' em dilezi ket, spi am eus... Mat ! Me a glev an Aotrou Olavsen ouzh va gervel. Ret eo din mont da welout.

Elis, manet e-unan, a santas e galon evel treantet gant kontilli tomm-ruz. Ger ebet ne zeuas eus e c'henou, daeraouenn ebet ne darzhas en e lagad. Redek a

reas er-maez eus an ti, gouez gant an dic'hoanag, betek ar puñs bras.

- 7 -

An islonk ramzel a oa braouac'hus a-walc'h e-pad an deiz. Hogen bremañ, da serr-noz, gant al loar o sevel, e hañvale ar reier noazh ouzh un tropellad euzhviled o hejañ-hejañ o c'horfoù en islonk, evel ganet eus an ifern, oc'h en em weañ hag o widilañ e-kreiz ar maged, o daoulagad o fulenniñ, o skilfoù astennet da gregiñ en dud.

289

- Torbern ! Torbern ! - a grias Elis gant ur vouezh spontus a dregernas dre ar c'hondon, - Torbern ! Amañ emañ ! Ar wirionez a oa ganeoc'h. Me ne don mat da netra war c'horre an douar. En e greiz emañ va zeñzor, va buhez, pep tra ! Deus, diskenn ganin da ziskouez din ar gwazhennadoù gwellañ. Kleuzañ a rin, ha labourat, ha poaniañ, hep sellout mui biken ouzh gouloù an deiz. Torbern ! Diskenn ganin !

Elis a lamas e zirenn eus e c'hodell, a dennas tan, a enaouas e gleuzeur hag a ziskennas betek al lec'h ma en doa kejet gant ar c'hozhiad, hep gwelout roud anezhañ avat. Hogen ur wech er strad, e chomas batet : dirazañ en em astenne ur wazhennad kaer, sklaer ha resis. Dre ma pege e sell startoc'h-startañ ouzh ar wazhennad varzhus-se, e tarzhas ur sklerijenn splann, a leunias ar vengleuz. Ma teuas ar mogerioù ken boull hag ar strink glanañ. Adarre e tistroas gweledigezh an huñvre en doa graet e Goteborg : ar pradeier strewet a wez hag a blant metal, karget a vleuñv hag a frouezh mein prizius. Adarre e spurmantas ar merc'hed yaouank hag ez arvestas ouzh dremm veurdezus ar Rouanez. Houmañ, o kregiñ ennañ, hen sachas d' an traoñ daveti, hag hen gwaskas ouzh hec'h askre. E galon a voe treantet gant ur flamm loskus. Neuze, ne verzas mui netra, nemet hañvalout a rae dezhañ bezañ war vordo e-mesk houlennoù glas ul lusenn lufur ha tanav.

- Elis Froebom ! Elis Froebom ! - a c'harmas unan bennak eus krec'h. Flammerennoù a oa dameuc'het o skleurioù gant kostezioù ar puñs. Pehrson Dahlsjoe e-unan a oa deuet gant ar mestr-micherour da glask ar paotr yaouank a oa bet gwelet o redek evel un diskiant etrezek genou ar vengleuz. E gavout a rejont, sonn e gorf, en e sav, e zremm harp ouzh ar roc'h yen-sklas :

- Petra a rez-te amañ, diod ma 'z out ? Koulz e ve dit divorzañ ha dont ganimp. Marteze ez eus keloù mat evidout.

Elis a bignas hep rannañ ger. Dilavar e kerzhas ouzh heul Pehrson Dahlsjoe, a gendalc'he da rebech dezhañ bezañ lakaet evel-se e vuhez en arvar. Deiz bras a oa anezhi pa errujont en ti. Eno Ulla a lammas etre e zivrec'h gant ur griadenn, ouzh e c'hervel dre bep seurt anvioù tener.

- Genaoueg ! a lavare he zad, - ha te a gave dit ne ouien ket abaoe pell e karez Ulla, hag e oa eviti e labourez ken kalet er vengleuz ? Ha ne ouien ket e kar Ulla ac'hanout gant he holl galon ? Pelec'h e kavin-me gwelloc'h mab-kaer eget ar mengleuzier mat, onest ha kalonek a zo ac'hanout ? Mes n'ec'h eus lavaret din netra. Abalamour da se oan feuket.

290

- Ha gouzout a raemp-ni hon-unan hon-daou, - eme Ulla, - en em garemp kement ?

- Bezet pe vezet, - eme an tad, - anoazet oan. Elis ne zisklerie ket e soñj sklaer ha didro. Dre-se, hag evit dizoleiñ ouzhpenn pezh a soñjes-te, Ulla, em eus itriket an taol-gwidre a zo bet tost da dreiñ da fall. Pebezh leue out, Elis ! Erik Olavsen a zo un den dimezet, hag abaoe meur a vloaz ! Me a ro dit va merc'h, Elis Froebom, hag ur wech c'hoazh e lavaran ne c'hellfen ket kavout gwelloc'h mab-kaer.

Daeroù a levnez a ruilhe war zivoc'h Elis : an eürusted o tont ken trumm

ma hañvale dezhañ hogos bezañ atav e-kreiz e huñvre. An holl vengleuzierien a voe pedet gant Pehrson Dahlsjoe d' ur pred en enor an darvoud. Ulla a voe gwisket en he c'haerañ, hag a seblante koantoc'h eget biskoazh.

- Koantat gwregig evit hor mignon Elis Froehnm ! - emezo holl. - Doue da reiñ dezho e vennozh !

-8-

Padal ne oa ket aet spont an noz diouzh spered ar paotr. E zremm a chome disliv, hag alies e selle eeun dirazañ, evel diforc'h diouzh e endro.

- Petra c'hoarvez ganit, Elis ? - a c'houlenne Ulla. Hag e responte, en ur stardañ anezhi ouzh e vruched :

- Ya, ya, te a zo din bremañ. Mat pep tra !

Hogen er mare-se end-eeun e sante un dorn yen o waskañ e galon, hag e kleve ur vouezh don o lavarout : « Ha n' eus netra uheloc'h, diskiant, eget gounit karantez ur plac'h ? Ha n' ec'h eus ket arvestet ouzh dremm ar Rouanez ? »

Mac'het e oa gant un enkrez dreist-lavar, jahinet gant aon da welout trumm unan eus ar vengleuzierien o treiñ da ramz ha da gemer neuz Torbern, deuet da zegas koun eus ar bed-se dindan douar, leun a vetaloù hag a vein prizius, ma oa en em roet dezhañ. Ha kent-se ne gompren ket perake vije ar c'hoziad-se e enebour, na peseurt liamm a c'hellje bezañ etre e ampartiz-vicher hag e garantez.

291

Pehrson a verkas nec'hamant ar paotr, o krediñ avat ne oa nemet dilerc'h an trubuilh en doa bet e strad ar vengleuz e-pad an noz. Hogen Ulla a veize gwelloc'h : ur raksant kuzh a oa enni. Ma aspedas he c'haredig da ziskuliañ dezhi pezh en doa spontet anezhañ betek e rannañ ken klok diganti. Elis a oa e galon o tarzhañ. En aner e klaskas diskrivañ d' e vuiañ-karet an dremm varzhus a oa en em ziskouezet dezhañ. Ur galloud dianav a gloze e ziweuz, evel pa vije dremm vraouac'hus ar Rouanez o sellout er-maez eus e galon, evel pa vije a-walc'h menegiñ ar penn Meduza-se da deuziñ pep tra a dro-war-dro e maen du. Ar splannder en doa karget e ene a levenez e don ar puñs a seblante dezhañ bremañ bezañ un ifern a vouerevezh diziwezh, bet kaeraet evit e douellañ hag e ziskar.

Pehrson Dahlsjoe a alias d' ar paotr chom er gêr un nebeut devezhioù da bareañ diouzh ar c'hleñved en doa taget anezhañ. Hag e-pad an amzer-se, karantez Ulla, a bare sklaer en he daoulagad ken glan ha re ur bugel, a harluas koun an darvoud skrijus er vengleuz diouzh e spered. Distreiñ a reas d' ar vuhez. Dont a reas da grediñ en divije chañs vat hiviziken, ha ne vije droukc'halloud ebet evit he lemel digantañ.

Pa 'z eas d' ar vengleuz adarre, kement tra a welas a hañvale bezañ kemmet. Ar gwazhennadoù kaerañ en em lede spis dirazañ. Labourat a rae gant muioc'h a c'hred c'hoazh eget diagent. Pep tra all a voe ankounac'haet. Pa adpigne d'ar gorre, e ranke dastum e holl youl da soñjal e Pehrson Dahlsjoe hag en Ulla, ha gant ar striv-se e oa evel rannet e daou. Ur rann, ar rann wellañ ha gwirañ, a seblante diskenn betek kreiz an douar ha diskuizhañ eno etre divrec'h ar Rouanez, tra ma kerzhe e gorf d' e annez kañvaous e Falun. Pa gomze Ulla gantañ eus he c'harantez hag eus an eurvad a vije en o buhez en amzer da zont, e kroge-eñ da daolenniñ hollgaerded an donderioù hag ar pinvidigezhioù dreist muzul a oa kuzhet enno. E lavar a zeue ken espar ha ken luziet ma veze gwasket ar plac'h paour gant an enkrez. Ne oa ket evit kompren penaos e oa deuet Elis da vezañ ken disheñvel diouzh ar pezh e oa bet. Dalc'hmat e veze Elis o kontañ d' ar mestr-micherour ha da Behrson Dahlsjoe zoken en doa kavet gwazhennadoù dispar. Ha pa responted dezhañ ne oa anezho netra nemet mein didalvoud, ne rae nemet c'hoarzhin gant dismegañs, o lavarout e oa eñ, hag eñ hepken an hini a intente an arouezioù kevrinus engravet gant ar Rouanez war ar reier ; a-walc'h e

oa, emezañ, intent an arouezioù-se ; ne oa ket ezhomm o diskuliañ ouzh sklerijenn an deiz.

292

Ar mestr-micherour a selle trist ouzh Elis pa gomze skoelf hag entanet e zaoulagad, eus ar baradoz a lintre e donder an douar.

- Aotrou, - a hiboude an den kozh da Behrson Dahlsjoe e pleg e skouarn, - sorset eo bet ar paotr-se gant an Torbern milliget.

- Na gred ket, - a responte Dahlsjoe - ar marvailhoù-se ijinet gant ar vengleuzierien a wechall-gozh ! Elis a zo unan eus poellekañ tud yaouank ar c'harter-mañ. Gant ar garantez eo ez eo bet troet e spered. Gortoz ! Pa vo tremenet an eured, e tremeno ivez e sorc'henoù diwar-benn gwazhennadoù ha teñzorioù kuzhet !

-9-

En diwezh e teuas an deiz merket gant Dahlsjoe evit an eured. En devezhioù kent e oa bet Elis tavedekoc'h ha dastumetoc'h ennañ e-unan eget biskoazh. Gwir eo ivez ne seblante bezañ bet morse muioc'h e karantez gant Ulla goant. E c'hred birvidik evit e vicher a oa ankounac'haet, hervez doare. Ne gleved mui anv digantañ eus ar Rouanez kuzh. Ulla a oa e barr an eürusted. Dieubet oa diouzh ar spont rak galloudoù gourdrouzus an islonk, a c'helle, gouez d' ar vengleuzierien gozh, dedennañ un den d' ar marv. Ha Dahlsjoe a lavare d' ar mestr-micherour en ur c'hoarzhin :

- Te 'wel ! Karantez va merc'h, ha netra ken, a zo savet d' e benn !

Da zeiz an eured, mintin abred, - Gouel Yann e oa. - e skoas Elis ouzh dor e bried da zont. Hi a zigoras, hag a gilas saouzanet : gwisket oa gant e zilhad gwaz nevez, hogen ur skleur teñval a fulenne en e zaoulagad e-kreiz e zremm disliv.

- Deuet on da lavarout dit, Ulla, va muiañ-karet, - emezañ goustadik, e vouezh o krenañ, - emamp o vont da dizhout an uhelañ eürusted a c'hell tud kaout war ar bed. Se a zo bet diskuliet din en noz tremenet. Don-don en douar. kuzhet en tuf hag er maen-skant emañ an alabandinenn lintrus, ruz-kerez, a zo enskrivet enni taolenn hor buhez, hag a rankan reiñ dit da brof-eured. Ar skarbouklenn ruz-gwad kaerañ n' eo ket kaeroc'h egeti. Pa vezimp-ni unanet en hor c'harantez, o sellout ouzh ar bannoù tan a darzh diouti, e santimp e vo imboudet hon div galon ouzh ar skourr burzhudus a gresk e kalon ar Rouanez e kreizig-kreiz an Douar. N' em eus ken d' ober nemet mont da gerc'hat ar maen-se, ha se a rin bremañ. Bez dinec'h, Ulla. Ne vin ket pell.

293

Ulla hen aspedas, an daeroù en he daoulagad, da zilezel ar mennad faltazius-se, a oa dezhi un diougan a reuz. Hogen Elis a respontas ne c'hellje ket kaout peoc'h spered anez kaout ar maen. Ne oa riskl ebet, emezañ. Stardañ a reas e vuiañ-karet ouzh e galon, ha mont kuit.

Kouvidi an eured a oa tolpet endeo da ambroug an dud nevez d' an iliz ma tleent bezañ dimezet. Ur guchennad merc'hed yaouank, gwisket-flamm, karget da gerzhout dirak ar plac'h nevez, a oa o farsal hag o c'hoarzhin. Ar sonerien a oa o toniañ o benvegoù hag o pleustriñ war un ton-bale drant. Tost kreisteiz e oa, ha ne oa roud eus an den nevez e neblec'h.

A-greiz-holl, ur bagadig mengleuzierien a zeredas, liv an euzh war o dremmoù, da gemenn e oa bet un disac'hadenn-douar spontus : mengleuz Pehrson Dahlsjoe a oa bet distrujet-krenn.

- O Elis, Elis ! - a grias Ulla, - aet out diouzhin evit mat !

Hag e kouezhas semplet, evel marv.

Pehrson Dahlsjoe a glevas neuze, evit ar wech kentañ, digant ar mestr-micherour, e oa diskennet Elis Froebom e-barzh ar puñs bras, abred diouzh ar beure. Den all ebet ne labourere er vengleuz, rak an holl a oa bet pedet d' an eured.

Redek a rejont betek ar puñs. Hag i da glask ha da furchal, war var o buhez. En aner. Elis Froebom ne voe ket kavet. Hep arvar e oa bet douaret ar paotr kaezh dindan ar reier. Ar c'hañv hag ar reuz a ziskennas war di Pehrson Dahlsjoe, d' ar poent end-eeun ma krede d' an den mat bezañ tizhet ar peoc'h hag an diskuizh en e gozhni.

294

- 10 -

Pehrson Dahlsjoe, perc'henn mengleuz, a oa marv abaoe pell. E verc'h Ulla he doa kuitaet ar vro. Den ebet e Falun n' en doa dalc'het soñj anezho, rak hanter-kant vloaz a oa tremenet adalek an deiz ma tlee Elis Froebom dimeziñ.

Mengleuzierien, o toullañ un trepas etre daou riboul, nav c'hant troatad dindan an douar, a gavas, e-kreiz ur poullad dourenn lugernus, korf marv ur mengleuzier yaouank. Pa voe degaset d' ar gorre, e voe merzet e oa troet e maen.

Ar paotr yaouank-se a seblante kousket, ken fresk ha ma oa livioù e zremm. E zilhad nevez a oa naet. Ar bleunioù e toull-nozelenn e borpant ne oant ket gweñvet. Holl dud ar c'harter en em zastumas en-dro dezhañ pa voe tennet er-maez eus ar puñs. Nikun n' en doa klevet e oa bet kollet unan eus o c'hamaladed er vengleuz.

Edont o vont da zougen ar c'horf ac'hano pa zegouezhas ur vaouez kozh blev gwenn, berranalet, o vale war-bouez flac'hoù.

- Gwrac'h Gouel Yann ! - a grias unan bennak ouzh he gwelout.

An anv-se a oa bet roet dezhi, rak abaoe meur a vloaz, da Ouel Yann, e oa bet spurmantet o tont hag o sellout e-barzh ar vengleuz, en ur leñvañ hag en ur weañ he daouarn. Ober a rae an dro d' ar puñs bras, ha mont kuit.

Kerkent ha ma welas ar gozhiadez ar c'horf marv, e lezas he flac'hoù da gouezhañ, hag o sevel he divrec'h, e youc'has :

- Elis Froebom ! Elis ! va gwaz !

Neuze e kluchas e-tal ar c'horf, hag o kregiñ en daouarn yen, e waskas anezho ouzh hec'h askre, enni ur galon c'hoazh o lammat, gwrezus gant ar garantez, evel ur flamm eoul-maen dindan ur glerenn.

- Hini ac'hanoc'h, - emezi o sellout ouzh an dud, - ne anavez mui Ulla gaezh, a dlee dimeziñ gant ar paotr yaouank-mañ hanter-kant vloaz 'zo. Pa 'z on aet da vevañ pell, leun a anken hag a zic'hoanag, Torbern gozh en deus va frealzet, o prometiñ din e weljen va Elis, douaret dindan ar reier da zeiz hon eured, ur wech c'hoazh em buhez. Bloaz goude bloaz on deuet da sellout e-barzh ar puñs. Hag hiziv, ar bromesa a zo bet sevenet en diwezh. O, Elis, Elis va gwaz-me !

Stardañ a reas en-dro d' ar c'horf he divrec'h treut, evel pa na vennfe mui biken diskregiñ dioutañ, an holl o sellout outi, fromet-bras. He difronkadennou, ha huanadoù a yeas tamm-ha-tamm war sioulaat, hag a davas krenn.

295

Ar vengleuzierien a dostaas neuze evit he sikour da sevel. Hogen ar vuhez a oa aet diouti, ha korf marv an den yaouank, a oa bet kalet evel ar maen, a zispenn a-nebeudoù e poultrenn.

En iliz vihan, ma tlee bezañ bet graet an eured hanter-kant vloaz diagent,
e voe lakaet ludu Elis Froebom en ur bez, a-gevret gant korf ar vaouez a oa
chomet feal dezhañ betek ar marv.

DAOU VOUIK BIHAN

Nikolaï SCHEDRIN
brezhoneg gant PER DENEZ

HANTERNOZ eo. Un trepas ledan, teñval, sklerijennet hepken gant flamm daskrenus ur c'houlouenn-soav ; daou baotrig bihan, unan eizh vloaz, egile unnek, a zo azezet war al leur, harpet o c'hein ouzh treid un daol hir. Didrouz pep tra evel ar marv : tud ha loened a zo kousket-mik. Ar served vihan hepken ne gredont ket serriñ ul lagad kent na ve distro o mestrez d' ar gêr : hag honnezh a chom pell er-maez gant he gweladennoù.

Hanternoz ! Eur an anaon, hag an trepas 'zo ken bras ! Kornioù ken teñval en deus ! Ar vugale a sell an eil ouzh egile. An hini koshañ a ra kement a c'hell da ziskouez n' en deus ket aon, met an hini bihan eizh vloaz a sec'h e zaoulagad glas, gant e vilgin diroget. Ar c'houlouenn baour a deuz buan-ha-buan. A vare da vare e tremen trumm skeudoù disliv dirak ar gwer ; ar stalafioù a strak hag a glemm en un doare spontus. Er-maez e lak an avel, dirollet, ar malzennoù erc'h, bras-souezhus, da gornigellat.

Ar vugale, peg ar c'hrenerezh enno, en em skoach klosoc'h an eil ouzh egile. Er skleurioù gwenn, tasmantel, e kredont gwelout anaon e poan. E yudadenn an avel c'hoañv e klevont evel ur garm o tont eus ar bed disgwel.

Ar bugel koshañ a zo e anv Vania ; egile, Mischa. Hemañ bihan a zo ur paotrig moan, disliv, gant blev melen-sklaer ha daoulagad bras glas a daol selloù aonik en-dro dezhañ : pa bouezont war kornioù teñval an trepas, e teu e zremm da vezañ dislivoc'h c'hoazh. Vania zo ur c'hanfard postek, du e zaoulagad, a garfe ober da Vischa bihan krediñ n' en deus ket aon - n' en deus ket aon tamm ebet ; « rak un deiz em eus gwelet ur spes, unan gwir, ha n' em eus ket youc'het, n' on ket bet spontet zoken. E gwirionez, Mischa, n' em eus ket aon », a lavare Vania ur wech c'hoazh, oc'h ober ul lamm evelkent pa save an disterañ trouz. « Ponner eo va c'halon, hepken, met gwelloc'h en em santan p' emhout ganin. »

297

« Ha ma vefemp devet, » a hiboudas Mischa bihan paour.

« Devet ! O, n' eo ket posubl ! - gant un ton ken diarvar ma voe sioulaet Mischa evit mat.

« Lavar din, Vania, » eme Vischa a-benn ur pennadig, « daoust hag e ra droug, ur goñtall lemm ha yen ? »

« Droug a ra un tammig en derou, ha neuze ne santer mui netra, » a respontas Vania, o flourañ blev melen Mischa evit e frealziñ.

« O, met, soñj ac'h eus, pa droc'has Mihei, ar c'heginour, e c'houzoug outañ e-unan ? « Me ' zo ' vont da droc'hañ ma c'houg », en doa garmet, ha pa 'z eas al laonenn a-dreuz e gorzailhenn... O, nag a wad o redek ! »

« Mihei - petra 'vern Mihei ? - ur genaoueg e oa, rak n' eo ket marv. Ar vedisined o deus pareet anezhañ, ha gwazh a se evitañ, rak kannet eo bet memes tra. Met ni a raio gwelloc'h : pa droc'himp hor gouzoug e vezo graet mat - ne vimp ket pareet, evit bezañ kannet en-dro. »

« Hag ar c'hoñtilli, daoust ha prest int, Vania ? »

« Prest ? Abaoe tri deiz ne ran nemet lemman anezho. N' i ket da dec'hout kuit er vunutenn diwezhañ, krener bihan ma 'z out. »

Mischa ne respontas ket ; tennañ a reas un huanadenn hir, evel un difronkadenn, hag e paras e zaoulagad glas spontet war ar c'houlouenn o teuziñ.

« Hag-eñ e tivouchin anezhi, Vania, evit - evit ar wech diwezhañ ? » a c'houlennas, e vouezh o krenañ.

« Ha perak ? Lez anezhi evel m' emañ, ha taol evezh bras ouzh pezh a lavaran. Ma reomp bremañ ar pezh hon eus touet ober, ez aimp war-eeun d' ar baradoz, peogwir omp bugale vihan ha n' hon eus ket bevet pell a-walc'h evit ober kalz pec'hedoù ; met Katerina Afanasievna a vezo kastizet, peogwir ez eo-hi a zo kaoz ma reomp an dra-se, hag ez aio d' an ifern. »

« Hag Ivan Vasilich - d' an ifern ez aio ivez ? »

« Marteze 'vo pardonet dezhañ gant an Aotrou Doue mat, rak ne vefe ket ken drouk ma ne vefe ket hi war e lerc'h. »

« Neuze 'vo kastizet Katerina evit he fec'hedoù ? »

« C'hellez da grediñ e vezo, va faotr, » a youc'has Vania e barr al levenez. « Lakaet e vo a-istribilh ouzh ur mell krog houarn, ha kannet a daolioù knout ken na redo he gwad ; lakaet e vo da vale en he zreid noazh war vrikennoù tomm-ruz ; marteze e raint dezhi lipat anezho, evel m' he deus graet-hi da Sienka baour un nebeut devezhioù 'zo. O, ya, kannet ha merzheriet e vo, ken ez a unan yen e wad en e wazhied o soñjal en dra-se. »

298

« Met penaos e c'hellow padout gant kement a boan ? » a hiboudas Mischa bihan, tener e galon, gant truez ha spont.

« Graet e vo dezhi padout ganti. Du-hont, va faotr, ne daoler ket pled ouzh ho karmoù nag ouzh ho klemmoù ; ne vern e padfec'h gant ar boan, pe ne badfec'h ket, e vez ret deoc'h gouzañv ar pezh a zo da c'houzañv. »

Ar c'hi, er porzh bras, a zeuas gantañ ur yudadenn hir enkrezet.

« O ! Teñzor 'n deus c'hweset un tasmant ! » a c'harmas Mischa, dislivet-mik.

« Drocherezh ! Ha zoken m' en defe - ha n' ac'h eus ket mezh bezañ ken spontidik ? »

« Nann, Vania, n' on ket spontidik ; met perak e vez atav ar c'hi-se o c'hwesañ tastamantoù ? »

« Peogwir e kar an dud. Ar c'hezeg ne veizont mann, met ar chas a gompren - setu perak e harzhont pa dosta un tasmant. »

« Klev 'ta. Vania, » a droc'has Mischa, « ha ma 'z afemp d' en em veuziñ, er plas ? »

« Pegen sot ez out ! Hag en hañv emamp ? »

« Gwir eo, an dour zo yen - ken yen - marteze, ma rafemp ur spluj e-barzh, e varvfemp war an taol. »

« En em veuziñ, ya vat ! Da gentañ e rankfemp terriñ ar skorn ha neuze, hep mar ebet, e klaskfes en em dennañ er-maez, krener bihan ma 'z out. Ha neuze ivez, nag a boan ! Gant ar gontell ez eo kalz aesoc'h. Sank anezhi a-dreuz da gorzailhenn, ha setu graet an taol. Nemet, arabat eo d' az torn krenañ.»

« Ha ne vimp ket mui kannet biken ? » a c'houlennas Mischa bihan.

« Nann, nann ! Den ebet ne ganno ac'hanomp ken. An aeled a gemero hon eneoù hag a gaso anezho war-eeun e-tal treid hon Tad en neñvoù. »

« Ha petra ' lavaro hon Tad ? »

299

« Hon Tad a lavaro : " Va served vihan, perak n' hoc'h eus ket gortozet gant pasiañted an diwezh da zont ? Perak hoc'h eus kemeret ho puhez diganeoc'h hoc'h-unan ? " Hag e respontimp : " Ken kalet e oa bevañ, Aotrou Doue ker, " hag e kontimp Dezhañ pep tra - penaos omp bet kannet gant Katerina nouspet gwech, ken e rede ar gwad - penaos he deus kannet ha merzheriet ac'hanomp. »

Lakaat a rae Mischa e holl evezh da selaou ; an anken hag a leunie e galonig a reas dezhañ tarzhañ da leñvañ. Klask a reas Vania e frealziñ :

« Un taol-kamm diwezhañ a c'hoariimp dezhi warc'hoazh. Gortoz a ra un niver tud vray da zebriñ merenn, ha kuzhet em eus kement koñtell a zo en ti ; evel-se ne gavo hini ebet da reiñ d' he c'houvidi. »

Met derc'hel a rae Mischa da leñvañ. Divouchañ a reas Vania ar c'houlouenn, ha teurel ur sell dre ar preneustr.

« Nag avel a zo, nag avel a zo ! » Ha neuze e krogas da vouskanañ " Nozvezh ! Nozvezh tental ! " Kreñvoc'h c'hoazh avat e tifronkas Mischa pa glevas ar ganaouenn.

« Peseurt babig ez out ! » a c'harmas Vania kounnaret. Klevet e voe un horolaj o seniñ. Sec'hiñ a reas e zaoulagad ha lent e lavaras :

« Erruout a raio hor mestrez a-benn ur pennadig. »

« Ya, gortoz a c'hellez anezhi da erruout. Hogen pegen plijusoc'h e vefe ma c'hellfemp mont da gousket bremañ ! »

« Nann, nann ! En han' Doue, Vania, me az ped, n' ez ket da gousket. »

« Aon ac'h eus ? »

« Ya - y-a - aon am eus, » a vesteodas ar paour kaezh Mischa bihan.

« Genaoueg ! Pet gwech 'ta e rankin lavarout dit n' eus tra d' ober aon amañ ? Ma fell dit, ez in da glask, » - met diwall a reas a fiñval. Neuze, e-pad ur pennad mat, ne voe trouz ebet - e voe sioul pep tra, evel p'emañ tonnoù bras an dristidigezh o veuziñ deoc'h hoc'h ene. Hep dihostal ur ger, e pare ar baotred o daoulagad war ar c'houlouenn o vervel. Adarre e yudas ar c'hi.

« Ki milliget ! » eme Vischa.

« Pelec'h emañ Olia bremañ ? » a c'houlennas Vania a-greiz-holl.

300

Olia a oa c'hoar Mischa ; plac'h triwec'h vloaz, kollet pep roud anezhi c'hwec'h miz a-raok. Den ne ouie petra 'oa deut da veza, daoust ma oa bet kalz fistilherezh e-touez ar vevelien. Tec'het e oa kuit : da chom hep gouzañv ken he merzherinti bemdeziek, a lavare lod ; da guzhat he mez, a lavare lod all. Kement a ouied eo e oa aet un deiz d' ar stêr da walc'hiñ lienaj ha na oa ket bet gwelet ken. Kavet e oa bet al lienaj war vord an dour. Daou zevvezh a-raok o doa touzet he blev dezhi, evel ma vez graet d' ar plac'hed yaouank n' int ket chomet fur. E-giz unan foll he doa stourmet Olia pa oad o troc'hañ he fennad-blev. Lavarout a rae ar vestrez, m' he doa ar plac'h drouk en em vezzet, ne oa ket da chom hep bezañ kannet ken, met da guzhat he dismegañs. Padal e oa kevrinus-bras he zonkadur. E-pad an enklask o doa lavaret ar re daerañ eus ar vevelien e oa kalet-tre buhez Olia, met n' en doa ket ar barner kredet ur ger

eus o diskleriadurioù.

« Galvet oc'h bet amañ da lavarout ar wirionez, ha n' eo ket da livañ gevier, » en doa krozet, ha goude-se pedet Katerina hec'h-unan da gomz. Displegañ a reas houmañ a oa renet he served en un doare madelezhus-tre, ha zoken e oant maget gant kig. Ha degas a reas testoù da brouiñ kement-se. Termal a reas ar barner, en em soñjal un tammig ha neuze e skrivas kement-mañ en e levr bras : « Aristokrated tachenn-vro R... a ren o served en un doare madelezhus bras ; magañ a reont anezho gant kig zoken ».

« Perak hoc'h eus ijinet gevier ken gros ? » emezañ neuze, o treiñ war-du ar vevelien. Hogen mut e chomas ar re-se, kollet ganto o liv, o tantañ o muzelloù ken e teue ar gwad diouto. Merzout a reas Katerina doare he served ha, spontet gant seurt hardisegezh, e kavas furoc'h semplañ war an taol. Reiñ a reas neuze al lez ar varnadenn-mañ : « Tec'het kuit eus domani Polianok, ar pevar-warn-ugent a Vezheven da vintin, ur plac'h yaouank, anvet Olga Nilandrova, perc'hennet gant Ivan Vasilich, kabiten a varc'hegiezh war e leve ; plac'h bras, koant, gant blev melen touzet, liv sklaer, daoulagad glas, fri ha genou stummet-mat, ur pik du war he jod kleiz. Soudarded an dachenn-vro a zo roet an urzh dezho da dapout anezhi ha d' he c'has dirak al lez-varn, e-lec'h ma vo dalc'het e gourc'hemenn he ferc'henned ».

Hag evel-se ' oa deut an abadenn da echuiñ e-keñver lezenn. E-doug ur pennadig e voe Katerina evezhiekoc'h, met a benn miz pe zaou he doa kroget en-dro gant he diduamantoù kozh. Daoust ha sellet e veze outi evel ouzh ur vaouez drouk, kalet he c'halon ? Tamm ebet. An holl a zeued d' he gwelout ha bemdez e veze leun he sal-degemer. Sur, gouzout a ouied e kare en em ziduiñ dre lakaat kastizoù iskis ha souezhus war he served, met den ne damalle anezhi evit keloù-se. En enep, plijout a rae kalz d' he mignoned he levenez hegarat, hag an doare hoalus-bras he doa d' ober war o zro.

301

Un deiz e kavas ur c'hwil-du er soubenn. Gervel a reas ar c'heginour, sioul-tre e roas an urzh dezhañ da lonkañ al loenig, ha den eus ar re a oa ouzh taol ne voe feuket.

Ur wech all e lavaras : « Sienka, kerzh da lipat ar fornigell », ha ne gredas ket Sienka disentiñ. Goude-se e oa klogorennet he zeod, ruz-tan he dremm gant ar boan, suilhet he blev, ha daeroù bras a zirolle eus he daoulagad.

« Genaouegez ! Nag a reuz evit netra, » eme unan. Pebezh sodez, » eme un all, hag e tarzhas an holl da c'hoarzhin. Kement-se oa doareoù an amzer, ar c'hiz a veze gant an dud cheuc'h da reiñ plijadur d' o c'houvidi.

Soñjal en e c'hoar Olia a rae da Vischa bihan bezañ ponner e galonig. Krommañ 'reas e gein muioc'h c'hoazh, ha gwennoc'h ez eas e jod. Sevel a reas an dour d' e zaoulagad pa zisplege Vania :

« Olia zo deut en-dro ; en em ziskouezet he deus an deiz all d' ar vestrez. »

« N' eo ket gwir, » a c'harmas Mischa.

« Gwir eo - deut eo en-dro. Kontet he deus Matrena penaos e oa dilammet ar vestrez eus he c'hambr, ken gwenn hag ul liñser. »

« N' eo ket gwir ! Olia zo bev - n' he deus ket en em veuzet, » a zifronkas Mischa.

« Kred ac'hanon, Mischa, en em veuzet he deus ken gwir ma 'z eo daou ha daou pevar. »

« N' eo ket gwir ! N' eo ket gwir ! » a leñvas Mischa.

« Babig paour ! Ha dav eo ober kemend-ali a reuz ? Ha ne vimp ket marv, ni ivez, a-barzh un nebeut eurvezhioù ? »

Tevel a reas Mischa. Nag a eñvorennoù a zeue d' e spered ! Boas e veze Olia da skeiñ un taolig war e jod ha da lavarout, gant he mouezh kuñv karantezus, « Lavagnon bihan karet ». Pe neuze, pa zegase dezhañ ur vuruzenn nevez, e vousec'hoarzhe hag e lavare : « Ra vezi evurus keit ha ma tougi anezhi, va breur bihan ». Ha neuze e kounaas an deiz ma oa tec'het eus kambr he mestrez, distummet he dremm gant an daeroù, touzet he blev kaer, - hag e kounaas he mouezh o c'houlenn truez ! Klevout a rae c'hoazh an difronkoù hag ar pedennoù : « Ho pet truez ! Ho pet muez ouzhin ! Birviken ne rin mui. O, na droc'hit ket va blev, en anv an Aotrou Krist ! » Hag he youc'hadenn spontus, karget a anken hag a vezh, pa gouezhas ar plezhennoù hir kaer dindan ar sizailhoù ! Ken bev e oa an arvest e spered glac'haret Mischa ma kredas gwelout Olia - ma kredas e oa deut en-dro he spes da verzheriañ o mestrez, e oa bremañ en e gichen, tost-tost outañ. Klevout a rae zoken he mouezh o hiboudiñ : « Va breur bihan karet ».

302

« Bremañ ez eo te a lavar gevier, » eme Vania, o teurel ur sell nec'het war e dro, liv an aon war e zremm gazugel.

« Touiñ a ran dit emañ-hi amañ, » a zisplegas Mischa adarre.

« Pa lavaran dit n' emañ ket. Perak e teufe Olia da spontañ ac'hanomp ? Ne zeu an anaon en-dro nemet evit ober droug d'an dud. Ne c'hell ket kaout c'hoant d'ober droug deomp. Madelezhus e oa. Olia oa ur plac'h mat »

« Ya, ya, Olia oa ur plac'h mat, » eme Vischa war e lerc'h, hep soñjal petra 'lavare.

« Gortoz 'ta, me zo vont da sellout en holl gornioù, » eme Vania, evit frealziñ e gamarad bihan, hag ivez evit en em frealziñ an unan. Sellout a reas dindan an daol, furchal er c'hornioù, damzigeriñ an nor a gase en ale. Ne welas tra ebet.

« Ma, laouen out bremañ, Mischa, n' eus tra ebet. »

« Olia oa ur plac'h vat, » eme Vischa adarre, evel un heklev.

« Ya, » eme Vania, « ha setu perak e oa karet kement gant an holl. Te 'oar, Stepka a gare anezhi kalz, c'hoant en doa dimeziñ ganti, hag en abeg da se e voe lakaet en toull-bac'h. Pa 'z eas Olia d' en em veuziñ, e lavaras Stepka d' ar vestrez : " Lakait ac'hanon en arme. Me 'gar gwelloc'h bezañ soudard eget bezañ mevel ganeoc'h ". Hag ar vestrez a respontas : «Nann, Stepka, ne di ket d' an arme ; bez' e c'helli bezañ paotr-saout ha mesa ar chatal er peurvanoù ". Ha ret e voe dezhañ bezañ paotr-saout. »

« Lavar din, Vania, gouzañv a reer kalz pa vezer soudard ? »

« N' ouzon ket. N' heller ket gouzañv muioc'h, eget na c'houzañvomp-ni. O, Mischa, nag ur vuhez hon eus ! » Skrijañ a reas. « Ha bremañ, Mischa, deomp d' ober tro an holl salioù ur wech c'hoazh. »

303

« Ya, » a hiboudas Mischa, « evit ar wech diwezhañ. »

Bale a reas Vania en e raok.

« Setu an trepas bras, » emezañ.

« Setu an trepas bras, » eme Vischa evel un dasson.

« Neuze, va faotr, gra ur stouadenn dirak pep korn. » Stouiñ a reas Mischa peder gwech, ha kemend-all a reas Vania.

Ober a rejont neuze an dro eus an holl salioù, o stouiñ dirak pep korn anezho, hag erruout en diwezh er gambr e-lec'h ma kouskent. Eno e tufas Vania war al leur, hag eveltañ e tufas Mischa ivez.

« Ha bremañ, Mischa, ma enaoufemp ar gouleier ? »

« Ya, enaouomp ar gouleier, » eme Vischa, e zaoulagad glas o skediñ, amzer ur pennadig ; ha skleur ur mousc'hoarzh bugelel a baras war dremm ar serv bihan paour. Enaouiñ a rejont an holl c'houlouennoù. Mischa a oa mestr an ti, Vania an hini a rae gweladenn dezhañ. N' o doa ket bet amzer mat da azezañ war ar gourvezvank boulouz, avat, ma sone ar c'hloc'h en un doare spontus. Koll o liv a rejont o-daou, ober ul lamm diwar ar gourvezvank ha lazhañ buan ar gouleier. Un eil gwech e sonas ar c'hloc'h, evel pa vije sachet warnañ gant unan bennak kounnaret. Lazhet ar gouleier, e treuzas ar vugale an trepas a-dizh-kaer : er-maez, e c'hellent klevout mouezh fuloret o mestrez.

« E pelec'h emao'h, lamponed vihan mat da netra ? Bremañ e rit din gortoz e toull an nor, mibien an diaoul ma z oc'h ! »

« N' it ket da gounnariñ, muiañ-karet, » eme he gwaz. « Marteze eo deut hor breur Nikanor. »

D' an ampoent-se e tigore Vania an nor.

« Ha deut eo hor breur Nikanor ? » a c'houlennas ar vestrez gant ur vouezh spontus.

« Nann, itron. N' eus deut den ebet, » a respontas Vania.

« Piv neuze en deus enaouet ar gouleier ? »

« Den ebet, itron. »

Ur mell taol-dorn a droc'has e gomz ouzh Vania hag a gasas anezhañ a-hed e gorf war al leur.

« Piv en deus enaouet ar gouleier ? » a c'houlennas ar vestrez adarre, o tapout peg e Mischa bihan.

305

« Den ebet, itron, » a vesteodas.

« Ne voc'h ket mui evit ober droug deomp a-barzh pell, » a youc'has Vania, disoñjet gantañ e spont, oc'h en em stlepel war e vestrez hag o tiregiñ he fas gant e ivinoù. Semplañ a reas an itron, ha gant kement a gounnar e stourme Vania ma ne voe ket aes dont a-benn dioutañ. Aet e oa er-maez anezhañ e-unan gant ar fulor, hogen stlejet e voe en diwezh betek ar gegin : ne skuilhas ket un daeraouenn, hogen leuskel a rae garmoù gouez, evel ul loen gouliet ha kelc'hiet gant ar chas.

En un doare souezhus-bras, ne roas ket ar vestrez diouzhtu an urzh kastizañ ar voujiked vihan. Torret e varrad, e kouskas Vania gant ar skuizhnez. Souchet a reas Mischa bihan paour en e gichen, met ne serras ket e zaoulagad : skrijañ a rae o soñjal en taolioù spontus a oant da gaout da vintin. Adarre e welas dremm Olia hag e klevas he mouezh. N' eo ket mui he dilhad gloan a oa ganti, avat : ur sae wenn treuzwelus a bake he stumm, ha dougen a rae ur gurunenn skedus war he blev melen. War-dro teir eur e chomas kousket, ha da beder eur e oa dihunet gant Vania : « Poent eo, » a lavare hemañ.

Sevel a reas Mischa, hag en em wiskañ hep soñjal, hep kompren ar pezh a rae na da belec'h e oa o vont. Treuziñ a rejont an trepas ha bremaik en em gavent e freskijenn ar beure. Kaset en doa Vania ur sizailhoù gantañ. Tennañ a reas e vuzuzenn, drailhañ anezhi ha, goude-se, noazh e dreid, e trochas e votoù a dammoù.

« Evel-se ne c'hellint ket servijont dezhi ken, » a c'hrozmolas.

Sellout a rae Mischa outañ, ha neuze e komprenas, en e galonig vugel, e oant o lavarout kenavo d' ar vuhez evit mat. Dirollañ a reas da zifronkañ.

« Kae d' az kwele, mamm an daeroù ! » eme Vania etre e zent.

« Nann, nann, Vania, biken ne lezin ac'hanout. »

« Ha neuze, perak e yudez ? N' ac'h eus ket disoñjet an noz tremenet ?

Treuziñ a rejont ar porzh. Deredek a reas ar c'hi war o zu, o harzhal e levenez, hogen Vania a ziskouezas dezhañ ar skourjez, hag en ur grozal e tistroas al loen d' e lochenn. Leizh ha yen e oa ar beure, ken e krene Vania en e roched. Ul lamm a rejont a-dreuz ar c'harzh, didud e oa ar parkeier - ha didrouz-kaer ivez. Dirazo e tigure ur foz ledan. Eno e vije graet an taol.

305

An hini kentañ e tiskennas Vania e-barzh. D' e heul ez ae Mischa, youl mut ha galloudus ar vuhez o vont kreñvoc'h ennañ gant pep kammed a rae. Hag-eñ e kredfe komz, avat ? Spontet e oa gant Vania ; d' ar c'houlz-se, avat, e sante Vania, marteze, un tammig keuz d' ar vuhez ivez, marteze e save en e galon an hevelep c'hoant da chom bev. Daoust ma krene gant ar yenijenn, e seblante e spered bezañ o virviñ.

Kerzhout a rae Vania war-eeun, o lemman an eil kontell ouzh eben. Ar stirlink spontus a rae da galon Vischa mont bihan e greiz, hogen heuliañ a rae, dall, sentus, morzet.

Da c'houlou-deiz e voe dihunet ar paotr-saout e-kreiz e gousk gant daou voujik : p' edont o tremen war an hent, o doa klevet garmoù truezus o tont eus ar foz. « Skoazell, Batiousski ! Skoazell, Batiousski ! » Mantrus e save ar c'hlemmoù dreist ar parkeier. A-dizh ez ejont betek ar foz, e-lec'h ma oa an daou vugel - unan hanter-noazh hag o-daou goloet gant gwad. Vania oa sonn, reut ha divuhez. E zorn n' en doa ket krenet : taer en doa skoet el lec'h ma oa ret skeiñ. Mischa a denne c'hoazh e anal ; e zornig bihan n' en doa ket bet nerzh a-walc'h. Komzet he doa youl ar vuhez hag an trec'h, en diwezh, a oa chomet ganti.

Nikolaï SCHEDRIN (1826-1889) : skrivagner rusian brudet evit e zanevellañ kevredigezhel. Graet en deus goap war klasoù uhel Rusia, war an noblañsou, skourjezet en deus o emgarantez hag o drougiezh. E gontadenn " Daou voujik bihan " a zo fromus. Spi hon eus e vo lakaet un deiz bennak en hor yezh e istor farsus, ha ken c'hwerv, " Emaberz ar c'honikl bihan ".

PEZHIOU-C'HOARI

Setu amañ ur roll eus ar pezhioù-c'hoari bet embannet gant Tir Na Nog, Gwalarn, " Skridoù Breizh ", Sav hag Al Liamm. N'int ket bet aozet holl evit ar c'hoariva peogwir ne oa ket tu d' o c'hoari. Hogen meur a hini a c'hellfe bezañ kempennet evit al leurenn. D' ar renerien c'hoariva d' ober o dibab. Ret eo teurel pled ivez ne vefe re rannyezhel ar pezhioù ha kemmañ gerioù pe troioù-lavar 'zo, diouzh ret, hervez ar selaouerien.

Roparz Hemon

Lina, Gwalarn, niv. 5 ha 37.
 Prometheus diereet (tr. diwar Shelley), Gwalarn, niv. 9.
 Nevez-Amzer (tr. diwar T. C. Murray), Gwalarn, niv. 11.
 Ar Plac'h dianav (tr. diwar A. Block), Gwalarn, niv. 18.
 An tan e ti Kernaspreden, Gwalarn, niv. 37.
 Fostus an Doktor daonet (tr. diwar C. Marlowe), Gwalarn, niv. 67 ha " Pemp Pezh-c'hoari ".
 Eun den a netra, Gwalarn, niv. 9 ha 103.
 Dour ar C'halvar, Gwalarn, niv. 103.
 Meurlarjez, Gwalarn, niv. 114.
 Fest al leue lart, Gwalarn, niv. 114.
 Ar c'houmoul a dec'h (tr. diwar O. Roberts), Gwalarn, niv. 136-37
 Eur Bugel a zo ganet, Gwalarn, niv. 144-45.
 Hailhevod an Aotrou Doue (aoz. R. H.), Gwalarn, niv. 148-49.
 Roperzh Emmet, Gwalarn, niv. 165 (derou), Al Liamm, niv. 10, 1948 (dibenn).
 Biniaouer ar glav hag an heol, Al Liamm, niv. 18.
 Ar Bank-oaled, Al Liamm, niv. 37.
 An Dornad-plouz, Al Liamm, niv. 67.
 An Ael Aour, Al Liamm niv. 79.
 Hipolitos (tr. diwar Euripides), Al Liamm, niv. 80-81.
 Makbez, Sterenn, niv. 3.

307

Youenn Drezen

War varc'h d' ar mor (tr. diwar Synge), Gwalarn, niv. 7.
 Prometheus Ereet (tr. diwar Aesc'hulos), Gwalarn, niv. 9.
 Ar Bersed (id.), Gwalarn, niv. 12.
 Ar Vuhez a zo un huñvre (tr. diwar Calderon), Gwalarn, niv. 18.
 Aotrou maer Zalamea (id.), Gwalarn, niv. 152-53.
 Ret eo Nouiñ ar Gurun Gozh, Gwalarn, niv. 156-57.
 Karr-kañv an Ao. Maer, Gwalarn, niv. 159.

Ar pemp pezh-c'hoari da heul a gaver el levr " Youenn Vras hag e leue ", e gwerzh e ti an oberour :
 Karr-kañv an Ao. Maer ;
 Youenn vras hag e leue ;
 Anduilhenn ar Person ; .
 Ret eo nouiñ Gurun-gozh ;
 Mor Penn-marc'h.

Jarl Priel

An dakenn dour, Sav, niv. 25 (ha " Pemp Pezh-c'hoari ").
 Ar Baleer Bro, Sav, niv. 26.
 Ar Vatezh vihan, Sav, niv. 29.
 Tri Devezhour evit an eost, Al Liamm, niv. 16-17.
 Paotr e varv ruz, Al Liamm, niv. 19.

En-dro da Vari Sent, Al Liamm, niv. 23.
Gwener ar Groaz, Al Liamm, niv. 25.
Kleñved an Togn, Al Liamm, niv. 30 (ha levr).
Erin Go Bragh, Al Liamm, niv. 70.
??? (tr. diwar J. M. Barrie), Al Liamm niv. 72.
Gouel Sant Jakez, Al Liamm, niv. 83.
Kazh ha Logodenn, Al Liamm, niv. 90, 91, 92.
Ar Spontailh (levr embannet gant Al Liamm).

J. L. Emily

Marc'hadour Venezia (tr. diwar Shakespeare), Gwalarn, niv. 5, 6, 7, 8, 9, 10.
Ar Geben donvaet (tr. diwar Shakespeare - Lodenn), Gwalarn, niv. 12.
Ar Geben doñvaet, Al Liamm, niv. 94, 95, 96, 97, 100.

308

X...

An eteo Nedeleg, Gwalarn, niv. 3.
Seth hag Adam, Gwalarn, niv. 119-120.

Tangi Malemanche

Ar Baganiz, Gwalarn, niv. 34-35.
Gwreg an Toer, Sav, niv. 24.
An Antekrist (embannet gant Al Liamm).

Maen-Tan

Ar Vrud a red (tr. diwar Lady Gregory). Sav, niv. 18.
An daou Gozh en Ospital (id.), Al Liamm, niv. 12-13.

Abeozen-Elies

Donedigezh St Brieg (skingomz), Gwalarn, niv. 132.
Janedig ar Rouz, Gwalarn, niv. 150-51.
Darbarer an Aotrou Sant Per, Al Liamm, niv. 87.

Jobaleon ha Laoudreger

Ar Sorser (embannet gant Sav e stumm ul levr).

Jakez Konan

Marc'had kuzh, Gwalarn, niv. 161.
Un Taol-strap, Al Liamm, niv. 74.

Jakez Riou

Nomenoe-oe, Gwalarn, niv. 21 (Lodenn).
Torfed ar Frer Juniper (tr. diwar H. Gheon) e " Pemp Pezh-c'hoari " (1).

Y. V. Perrot

E-tal ar Poull, e " Pemp Pezh-c'hoari "

Meavenn

Eil dimeziñ, Gwalarn, niv. 154-55.
Marv er gêr, Gwalarn, niv. 160.
Kimiad, Gwalarn, niv. 163.
Ar Vamm, Al Liamm, niv. 9.

309

Langleiz

An div zremm, Gwalarn, niv. 54 (hag e " Pemp Pezh-c'hoari ").
Koroll ar maro hag ar vuhez, Sav, niv. 9.

Jord ar Mée

Penaos e voe ijinet ar bagoù dre-dan, Gwalarn, niv. 162.
Katell merc'h Houlihan (tr. diwar W. B. Yeats), Al Liamm, niv. 39.

R. ar Mason (Abherri)

Ar C'habiten meyv, Al Liamm, niv. 14.
Kêr an Douar bras, Al Liamm niv. 31.

Per Denez

Ar Rousalka (tr. diwar Pouchkin), Al Liamm, niv. 7.
Ar c'houviad maen (id.), Al Liamm niv. 8.
Itron Egughi (tr. un " nô " japanat), Al Liamm, niv. 15.
Kontadenn e stumm ur pezh-c'hoari, Al Liamm, niv. 32-33.

Youenn Olier

O gopr o deus bet, Al Liamm, niv. 75.

Ronan Huon

Dor an Toull-bac'h (tr. diwar Lady Gregory), Tir Na Nog, niv. 3.
Al Loar o sevel (id.), Al Liamm niv. 3.

Pezhioù-c'hoari all a zo bet embannet moarvat gant Sav ha Gwalarn en diavaez eus ar gelaouenn hag ar roll-mañ a c'hell bezañ diglok. E savet am eus buan a-walc'h evit sikour ar c'hoarierien yaouank a c'houlenne diganin ur roll eus ar pezhioù a oa tu da gaout. Gant plijadur avat eo ez embannin war Al Liamm anvioù ar pezhioù a c'hellfe rentañ servij d' ar c'hoarierien.

Ronan HUON.

(1) Al levr a zo e gwerzh e ti " Al Liamm ".

AN HENT TREMA HON HENGOUN

E 1884 ez embanne Joseph LOTH e *Vocabulaire vieux-breton* (anavezet evel VVB gant ar yezhoniourion) ma tolpe ennañ, gant diskleriadennoù ha gerdarzhadurioù an holl spisc'heriennoù anavezet neuze, n' eo ket e brezhoneg hepken (a rae « arvorigeg » anezhañ !) met ivez e kembraeg hag e kerneveg, eus an 9vet-11vet kantved. Didalvoud ne oa ket al levr, pell ac'han, met abred a-walc'h e teuas da ziglok-tre war-lerc'h kavadennoù nevez ha Loth e-unan a skrivas meur a wech da c'houde e oa nec'het bras bewech ma taole ur sellad ouzh an oberenn-mañ savet en e yaouankiz. Fellout a rae dezhañ adsevel al levr, met ne voe ket evit kas e soñj da vat.

*

Kavet ez eus bet ur yezhour brezhon all evit peurseveniñ an dezo-mañ, met gaouiat e ved e-keñver an Ao. Leon FLEURIOT (1) oc'h ober anezhañ an adembanner eus labour Loth hepmuiken. En DGVB e kaver ar spisc'heriennoù brezhonek (hag un nebeut spisc'heriennoù kembraek skrivet e Breizh pe war ar c'hevandir), an holl anezhe bet embannet betek amañ ha strewet amañ hag ahont e meur a gelaouenn diaes da embreger, met dreist-holl ur yoc'had a re chomet diembann ha dianav betek amañ. E-doug difennerezh an dezenn e pouezas - hag en-reizh - e vestr, an Ao. Edouard BACHELLERY - unan eus ar gwellañ keltiegourion a-vremañ hemañ - war ar mell labour kaset da benn gant L. Fleuriot. Dav e voe dezhañ lenn ouzhpenn 1.300 dornskrid eus an 9vet betek an 11vet kantved. Strewet a levrديوù Paris, Orléans, Tours, Angers, h.a. Kendalc'her a ouezas padal hag evel-hen e tizoloas war-dro 850 spisc'herienn nevez e 10 dornskrid. Pediñ a ran al lennerion da deuler evezh ouzh ar sifrou-mañ : un dornskrid hepken war 130 a oa ennañ spisc'heriennoù henvrezhonek talvoudus evitañ ; peadra da fallgaloniñ ha meur a hini all, nebeutoc'h aheurtet ha pennek eget L. Fleuriot, en dije dilezet hevelep furchadenn.

(1) Léon FLEURIOT, Dictionnaire des gloses en vieux breton, Paris, 1964 (DGVB) - Le vieux breton. Eléments d'une grammaire, Paris, 1964 (GVB).

311

Lavarout a heller ez eo nevezet krenn bremañ hon anaoudegezh eus hon henezh, rak, betek amañ, ne anavezet nemet gerioù digenvez. Da skouer, a-us d' ar ger latin « glans », e oa skrivet **mesin** « mezenn ». Met L. Fleuriot en deus kavet frazennoù hirik a-walc'h a hellomp, gante, dont da anavezout madik frammadur an henvrezhoneg. Da skouer, e-kichen ar gerioù islinennet er frazenn latin-mañ : « quia nimirum sol in equinoctio tantum spatii noctu sub terris quantum interdiu super terras exigit, tanto utique discrimine sub boreas partes occultus, quanto uisus (est) iter suum deflectens ad austros », e kaver ar frazenn henvrezhonek-mañ : « It bid guoloetic em - mint it bid guoloetic em a subt(er)renis habitatorib(us) », eleze « (da vare ar gedez) e vez kuzhet (an heol) kement e vez kuzhet evit ar re oc'h annezhiñ e tu-gin an douar », ger-ouzh-ger : 'e vez *goloidik eñ ment e vez *goloidik eñ ; ur skouerenn all : « in diued pop un mis ha dichrou alall » eleze : « (gant aon na ve disrannet) an diwezh eus pep miz diouzh derou an all », ger-ouzh-ger : 'an diwezh pep ur miz a zerou arall' ; ur frazenn c'hoazh : « is mui dis hacet i dre(h) bel cemin(t) tronni sed hoc celus est dici », « re izel (eo an douar) evit ma vefe gwelet (gant Doue) kement tra (a c'hoarvez) etrezomp ; met tamallus eo lavarout an dramañ » ger-ouzh-ger : ' *is mui *dis eget e *drec'h (Doue) ve kement tro ni, met se *kelus eo bezañ lavaret'.

A-zivout ar geriadur ne vezo ket rebechet meur a dra da L. Fleuriot : anat eo ne heller ket skrivañ 370 pajenn a vent bras war un danvez ken diaes ha soutil war un dro hep faziañ ur wechig bennak, met, evel ma lavare an Ao.

Bachellery, rouez-tre eo ar fazioù ha ret e oa anavezout ken don hag an Ao. Bachellery kudennoù peurrouestlet an heniwerzhoneg evit merzout teir anezhe. Ur reig bennak am eus gwelet ivez, sk. **amcaled** (p. 61) « *amgalez, nec'h » zo da vezañ tostaet ouzh krBr. **angalez** (M. 44) ha neket **acaled** (p. 51-52) « *ankalez, abafded » ; **biunrun**, sp. epimachus (p. 85), zo da vezañ tostaet ouzh Kb. **bywion** « pikerezed » ha **rhon** « goaf » ; deut e vije bet da brBr. *bevion-ron « pikerezed » ; evit hBr. **un** : : on sl. **bliniun** e-kichen **blinion** « blin » (liester) ; **guinel** pe **gumtl** (lennadenn ziaes) sp. *punctio laterum* n' eo ket da vezañ tostaet ouzh Kb. **gwyneg**, hogen rakstumm Br. **gwentl** eo ; **loitguid** sp. *populus* i. *populus* (p. 246) « *louezhwezenn, eflenn » zo da vezañ staget ouzh hBr. **loit**, Kb. **llwyth** « strollad, lu, meuriad, *louezh » ha neket ouzh hBr. **loit** « louet » : evit ar stummadur, sl. La. *populus* « eflenn » ha « pobl ». Ur re bennak all a hallfed menegiñ, met n' int ket niverus.

Merzet eo bet talvoudegezh al labour gant an holl varnerion. An Ao Kel Martinet a lavaras da gentañ ne oa ket keltiegour ha neuze e oa diaes dezhañ barn an danvez ! Pismigañ a reas neuze traoùigoù zo dibouez ha dister krenn («Gwelloc'h e vije bet deoc'h implijout al lizherennoù stouet amañ... Arabat e oa skrivañ M. Thurneysen, rak Thurneysen zo marv abaoe pell... », ha. ha., ken ma teue an arvesterion da grediñ edont en ur skol rakelfennel bennak ha neket er Sorbonne, neved santel ar Sklerijenn nemeti !), met poellek a-walc'h eo ar c'helenner meur-mañ evit kompren talvoudegezh vras tezenn Fleuriot, neket evit ar geltiegourion hepken, met ivez a evit an holl yezhoniourion da zont a ray war-dro an indezeuropeg ».

312

Ur barner all, ar Chaloni Falc'hun, a veulas dreist al labour eñ ivez, ha padal, anat e oa d' an holl n' en doa komprenet grik ennañ : plijus e oa gwelout mousc'hoarzh goapaus an AoAo. Kel. Lejeune, Martinet, Bachellery ha Gagnepain tra ma tanevelle deomp an Ao. Kel. Falc'hun e vuhez hag e dezenn dezhañ e-unan ; rak den meur ar Vretoned vleun-falzek en deus gwelet e tezenn L. Fleuriot kadarnidigezh c'halianekted as ba-bretoneg ! An Ao. Fleuriot en doa diskouezet splann ez oa, e-touez an alouberion vrezhon, paotred o komz hengembraeg. Ha setu an Ao. Falc'hun o tridal gant al levnez : ar gembraegerion-se a oa ar Vrezhoneg tramor, hag ar re a gomze ar pezh a anvomp (keizh ac'hanomp !) henvrezhoneg a oa evit gwir diskennidi ar C'halianed arvorigat ! Gant mall e c'hortozomp nesañ levr an Ao. Falc'hun, ma tiskouezo deomp penaos e oa Galianed arvorigat i ivez eus hendadoù ar Gerneveuriz, hag a gomze neuze ur yezh peurheñvel ouzh ar brezhoneg ! Plijadur hor bo kent na vo pell, tudoù !

*

Ne vezor ket ken plijet gant ar GVB ha gant an BGVB. Ne dafen ket ken pell hag A. Even pa skrive nevez zo a-zivout " Marzaz Breizh " (Ar Vro, niv. 25, 1964, p. 35) e chome al levr da ober : talvoudek meur eo labour Fleuriot, met ret eo anzav diouzhtu ez eo pell GVB a vezañ disi hag e c'hallow meur a hini bezañ touellet gant traoù zo enni.

Amañ ez adkemeran ar rebechoù graet gant an AoAo. Lejeune ha Gagnepain : n'eo ket ur yezhadur kevadegel (sinkronek) nag ur yezhadur dianadegel (diakronek) ; an aozer a ra ur meskaj spontus etre soniadoù, mouezhiadoù ha skrivadoù. Marteze a-walc'h e vezo ret kempenn hag adsevel diouzh ur savboent reishoc'h ar 153 fajenn gentañ ha mantrus eo. Ret e vije bet studiañ yezhadur an henvrezhoneg evel ma 'z eo roet deomp hag hervez frammadur ebarzhel ar yezh ha neket devrezañ rummadoù ar yezhadurioù latin ha gallek, pe hini ar c'henyezhadurioù keltiek. Talvoudus e vije bet ivez, evel ma lavaras an Ao. Kel. Lejeune, reiñ muioc'h a ziskleriadurioù war vouezhiadoù ar c'hengeltieg e-lec'h daveiñ berr hepken da labourioù Pedersen, Lewis ha Jackson. Fazioù niverusoc'h a chom amañ ivez. (Sl. p. 245 : « les pluriels marqués par un changement interne de voyelle ne sont pas attestés en v.Bret. pour les adj. » hag 8 linenn izeloc'h e ro ar skouerenn : « *guan « faible », plur. guenion »...)

313

Gwir eo kement-mañ ha diboell e ve din kuzhat an dra daoust d' ar

geneilliezh wirion am liamm ouzh L. Fleuriot. Met lavarout a rin diouzhtu ez oa diaes tenn dezhañ sevel e yezhadur. N' en doa skouer ebet dirazañ ha ret e oa dezhañ sevel pep tra. Ur mell labour en deus kaset da benn ha reizh eo lavarout pegen gwerzhveurek e vezo evidomp-ni Brezhoned a fell deomp anavezout hor yezh, eleze enframmm don hor yezh ha neket hepken bruzunaj an adisteodyezhoù brezhonek evel en HLB. Da vezañ studiet aketus e vezo ar yezhadur hag ar geriadur henvrezhohek hag e komprenimp abred n' eus ket eus hor yezh un dister dra e-keñver ar c'hembraeg. Pell ac'han. Kalz gwelloc'h eo anavezet bremañ he stumm koshañ eget hini ar c'hembraeg, ha ne vezo ket ret deomp chom digor hor beg, genaoueion ac'hanomp, bamet dirak euzhusañ saoznekadurioù ar c'hembraeg p' hon eus en hon ti-ni un danvez ken yac'h da lakaat da dalvezout.

Ur rebech a rin ouzh an Ao. Fleuriot avat, ur rebech a zo bet disoñjet krenn gant ar gelenourion c'hall. N' on ket evit kompren perak e ra an aozer gant stummoù trefoet pa fell dezhañ menegiñ ur ger e nevezvrezhoneg. Ne ra ket gant skritur droll ar skolveurieg, evel just : pell a vezan diot eo Leon Fleuriot ! Met ne hañval ket anavezout zoken ez eus bet un emglev e 1908 hag e kaver mesk-ha-mesk skrivadoù Gonideg, Gregor, le Goff, h.a. ! Ha kement-mañ hep ezhomm ebet, hep ma ve degaset an disterañ sklerijenn gant e skrivad patoalus ; sk., perak an diaoul, GVB 176, e skriv : « br. moy. **huengi**ou, mod. **c'houengl** » gant ur varennig war an **n** ? Ret e oa menegiñ ar stumm krennyrezhoneg **huenglou** evel ma vez kavet er skridoù eus an amzer-hont, met daoust hag e ve bet diaesoc'h dezhañ skrivañ **c'hwengi** ha **c'hwennglav** evel ma reomp bremañ ? P. 93 : « **nouuid** " nouveau ", gall. **newydd**, br. mod. **nevez**, **neve**, vann. **neùé** » : touellus eo rak amañ e lakfe da intent ez eus e nBrstummoù **nevez** ha **neve** e kenvevañ e-maez a Vro-Wened, pezh zo faos ; ret e oaskrivañ : nBr. **nevez**, BrTK ['neve 'newe], BrE. [na'qe] met pet yezhoniour a zesko an disterañ traig amañ ken anavezet m' eo an anadenn gant an holl ? Trawalc'h e oa neuze skrivañ : « nBr. **nevez** » hepken. E pep pajenn ha lies gwech e pep pajenn e kaver mankoù diot ha diboell evel ar re-se ha seul vantrusoc'h eo ma vezo implijet labour kaer L. Fleuriot gant ur bern yezhonourion a eilskrivo hevelep sotonioù e-pad hanterkant vloaz da nebeutañ. Ha gwashoc'h zo, a-ratozh-kaer en greas ! Rak anavezout a ra mat hor yezh a-vremañ. Lenn a ra aketus Hor Yezh, Al Liamm, Preder, Ar Vro, Ar Stourmer, Barr-Heol, h.a., ha memes an Avenir ! Karout a ra e vro hag e yezh. Perak neuze ? Lavaret em eus uheloc'h ne gomprenen ket. Re vat e komprenan, siwazh. Aon en deus bet rak feukañ unan eus e bemp barner : n' eo ket ret din menegiñ e anv amañ. Re a zroug en deus graet endeo d' hor bro ha d' hor yezh gant e albac'henoù sot. Ha kendelc'her a ra hag a ray pell c'hoazh, kent na vezo galvet davetañ gant an Tad re vadelezh. Setu diwezhañ skouerenn e sotoni hag e bernisiusted. Salv ma vezo an diwezhañ hini evit gwir !

*

Ar yezhoniour en deus boulc'het an erv. D'ar yezhkadourion, d' ar sturyezhourion da labourat bremañ o tiazezañ strizh o strivoù war en deus desket deomp. Met deomp eo lakaat da dalvezout ar pezh en deus dizoloet.

Kentañ labour da sevel vezo lakaat ar gerioù henvrezhonek dindan ar stumm o dije kemeret hiziv. Al labour-mañ zo hir a-walc'h, met hanter echu eo bremañ endeo ha peurgaset e vezo bet da benn a-raok miz Kerzu a zeu. En em gavout a raimp neuze dirak ur bern gerioù « nevez ». Penaos ober gante ? D' am meno, ne ve ket fur o implijout adarre evel m' emaint, gant o ster kozh, rak lec'h ar steriadoù-mañ zo dalc'het hiziv gant gerioù all anavezet mat. Met pa vezo ret deomp ergerzhout hentoù nevez ha pa ziouerimp a c'herioù zo, e vezo deomp amañ ur vammenn vurzhus d' hon disec'hediñ, hag a-raok mont da furchal e kembraeg e vezo mat sellout pizh da gentañ hag-eñ ne ve ket en hon ti-ni ur ger bennak o klotañ gant ar pezh a fell deomp skeudenniñ. Evel-hen e reas Kalloc'h, da skouer, oc'h implijout **klod** e-lec'h **gloar** ; evel-hen e reas KIS-SADED pa adkemeraz **azas**, **korvo**, **nevid**. Met diboell krenn e ve ober gant dienvrezhonekadurioù diezhomm : re bell eo diouzhip (Sl. Tonkad 63, pp. 35-39, Preder 53/54, 1964).

Ul labour all a vezo da sevel da c'houde : klask advevaat troioù-lavar zo aet da get bremañ hag i berroc'h ha gwevnoc'h eget hor re ; diaesoc'h e vezo,

met n' eo ket dic'hallus. Meur a dra a vezo da lezel a-gostez ; da skouer, ne welan ket penaos e oufemp adober gant liester an anvioù-gwan, stumm **is** an ereenn, h.a. met ur studi pizh eus implij henvrezhonek ar stagelloù a hallo pinvidikaat hor yezh a-wechoù, d' am meno.

*

Setu ar pezh am boa da lavarout diwar-benn labourioù L. Fleuriot. Int-i a vezo e-touez ar pouezusañ re bet savet diwar-benn hor yezh ha frealzus eo gwelout bremañ o tont er-maez hevelep studiadennoù. Degouezhout a reont d' an ampoent rik ma c'hellomp anavezout o ferzhioù mat hag o lakaat da dalvezout. Spi am eus ivez e tennint evezh ar vrezhonegerion yaouank o tegas un niver brasoc'h anezhe da vezañ prederiet gant studi hor yezh : ledan eo an dachenn hag e tiouer ar vicherourion. Hir hag arabadus eo dont da yezhoniour. Met hor gopr a c'honzomp da c'houde ha mil gwech hor gopr.

PARIS, 22-6-1964.

NOTENNOU

HOR MIGNONED

Loeiz BOTHOREL ha Gaid PRIGENT a gemenn deoc'h, laouen, ganedigezh Alan, e Pariz, d' an 21 a viz Mezheven.

Erwan KERDILES a zo laouen o reiñ da c'houzout en deus bet ur breur bihan, Padrig Gwenael, e Chatenay-Malabry, d' ar 14 a viz Mezheven.

Xavier de LANGLAIS hag e wreg a zo laouen o gemenn deoc'h eured o merc'h Rozenn gant Xavier de Collart, e Roazhon, d' sr 4 a viz Gouhere.

Garmenig IHUELLOU ha Gwennole ar MENN a zo laouen o kemenn ez int bet euredet d' an 3 a viz Gwengolo, e Iliz-veur Sant-Brieg.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' an holl.

PROFOU

Degemeret hon eus ar profoù-mañ en daou viz diwezhañ :

MEZHEVEN :

Dll M. J. Marot 10 lur ; Andrev Daniel, 30 ; Dll Mona Maze, 5 ; Per Even, 5 ; ur breizhuhelad divrot, Yann Mikael, 15 lur.

- War un dro. 65 lur.

GOUHERE :

Per Penneg, 50 lur ; It. Vefa a Sant Per 80 ; Herve ar Menn, 5 ; Andrev Le Toquin, evit paeañ ur c'houmanant da 2 genvroad berr an arc'hant gante, 40 ; T. Pabu, 5 ; Dll Anna ar Floc'h, 5 ; It. Vefa a Vellaing, 5 ; Jozef Korbel, 5 ; Lusian Chalier, 30 ; Remont Tassel, 75.

- War un dro, 295 lur.

1.464 lur a zo bet profet d' AL LIAMM abaoe derou ar bloaz. Bennozh Doue d'an holl donezonerien a galon.

544 KOUMANANTER

544 koumananter a gontemp e derou miz Eost ; 487 e oant hepken warlene d' an hevelep mare. Kontañ a reomp mat war skoazell an holl evit tizhout dizale ar 600. Goulennit digant ar sekretour niverennoù bruderezh da strewiñ e-touez an dud gouest da lenn brezhoneg. Trugarekaat a reomp an holl re o deus harpet ac'hanomp endeo er feur-se.

POUR HA TRICHIN

« Gourc'hemennoù evit niverenn Al Liamm diwezhañ. Sevel a ra al live, hag un dra vat eo. Mankoù moulerezh ha doare-skrivañ c'hoazh (er barzhonegoù). »

A.

316

Ur son all :

« Diwezhañ niverenn Al Llam a oa pell da dalvezout an hini deut a-raok. » ;

L. G.

« Va gourc'hemennoù evit kresk niver ar goumananterien warlene hag ivez evit neuz nevez ar paper kaer, kalz gwelloc'h. »

P. P.

SKOL KER-VREIZ

Skol Kêr-Vreiz he deus aozet e-pad ar bloaz-skol 1963-64 ur rummad kentelioù brezhonek evit ar re a grog da zeskiñ ar yezh ; ur yoc'had Vrezhonek divroet o deus heuliet kelennadurezh Yann Kerlann, Rener Kêr-Vreiz, hag en o zouez, dek zo bet kavet barrek da dremen, d' ar 27 a viz Mezheven 1964, an arnodenn aozet gant « Skol Kêr-Vreiz », unan anezhe gant meuleudi ar varnerion, unan all gant ar meneg " mat-tre ". Ar varnerion a oa : an DU Mona MAZE, an AoAo. Yann KERLANN, Ronan JOLAIS, Goulven PENNAOD.

TESTENN AN TROADUR

(da dreiñ e saozneg pe e galleg). (Notenn war 15)

1. Emañ ar skeudenn ouzh ar voger e penn all ar sal.
2. Petra a zo e-barzh ar voest a zo e-kreiz an daol.
3. Un dra bennak brav a zo e tiretenn an armel vras.
4. Unan bennak a zo o skeiñ ; it da zigeriñ an nor dezhañ buan.
5. N' eus den ebet er-maez e toull an nor.
6. Piv eo ar plac'h yaouank a oa ganeoc'h disul ?
- 7- Emaon o vont da skrivañ ul lizher-hir d' am zud.
8. Ur c'hozh porpant toull deroget a oa gantañ war e gein.
9. Bremañ eo deuet ar c'hiz d' ar merc'hed da zougen brageier hir evel d' ar baotred.
10. Naon hoc'h eus ? Un dra bennak a yelo ganeoc'h marteze, a-raok mont kuit.
11. Klañv eo, emañ gant an droug-skevent ; grevus eo, c'hwi oar, pell e vo da zont e-barzh.
12. N' ouzon ket pelec'h eo bet lakaet ar melezour ganti.
13. Un eurier-arzorn nevez a zo gantañ
14. Reiñ a ran arc'hant d' ar paour peogwir n' eo ket evit labourat.
15. Pegoulz e vezo graet skol vrezhonek en holl skolioù Breizh ?

TESTENN AN DEDROADUR (e saozneg pe e galleg). (Notenn war 15)

1. Come in then, take a chair and sit down.
2. I don't know what you tell me.
3. What is the colour of the walls of Kêr-Vreiz ?
4. The floor is dirty, there is paper on the floor.
5. How is your father ? He was ill.
6. I don't know where the key is.
7. I have a pain in my back. -
8. Go and see who is asking to be opened.
9. There was nobody at Kêr-Vreiz.
10. You must not close the door.
11. The picture is against the wall.
12. Come on now, . I'll tell you.
13. Take off your hat.
14. He is coming.
15. How is your father ? (with bed)

Arnodenn dre gomz

- a) 5 goulenn war ar yezhadur. (Notenn war 10)
- b) diviz berr e brezhoneg. (Notenn war 10)

Kêr-Vreiz, ti ar brezhoneg e Paris 23, rue Saint-Placide
PARIS, 14e (Bro-C'hall)

KELAOUENNOU

AR SONER, niv. 141, Mezheven-Gouhere. P. Monjarret, 18, bali Joffre, An Oriant.

- An niverenn a gomz dre ar munud, hogen en un doare bev-kenañ, eus ar c'henstrivadegoù graet da zibab ar sonerien wellañ evit bodadeg C'hourin. Deskiñ a reomp ivez ez eo het aotreet ar biniou e arnodenn ar vachelouriezh en Naoned evit al lodenn sonerezh. A-hend-all o doa 6 den lakaet o anv e sell tremen e brezhoneg arnodenn an eil yezh, hogen hini ebet anezho n' eo deut dirak an arnodenner.

Kerse a c'heller kaout ne vez ket gouestlet ul lec'h eus ar gelaouenn da skridoù e brezhoneg ; « Al Liamm » a gont e-touez he lennerien un toullad mat a sonerien a vije gouest da danvañ anezho.

B. A. S., rue Maupertuis, Rennes - KRP 1244 77.

AR BED KELTIEK, niverenn 68, Eost 1964. Koumanant : 10 lur - KRP 1907 07 Roazhon - 21 rue Dixmude, Brest. -

Un toullad pajennoù dudioù a zo leuniet gant pennadoù ar rener, Roparz Hemon. Marteze e kavo lod iskis ar menoz a ginnig er skrid " Ur Skourr nevez eus ar werinoniezh " : studiañ meuriadoù an hañvourien, o niver, o orin, o doareoù bevañ... An div bajenn gouestlet d' ar " Raktres ur Geriadur " a ro c'hoant d' al lenner da gaout dizale ar benveg-labour hep e bar a vije ur geriadur hollvrezhonek. E Miz ar brezhoneg e ra Roparz Hemon ur vurutelladenn pizh ha gouiziek eus ar skridoù brezhonek nevez-embannet. Ar Red Keltiek en deus gant Alan Heussaff hag Anjela Duval kenlabourerien a-zoare. Dipitus eo ne grog ket aliesoc'h Herve ar Menn en e bluenn, rak e bennak «Koad ar C'hrannoù» a zo deut brav gantañ. Menegomp a-hend-all e teu ingal er-maez e derou bep miz an niverennoù liesskrivet brav ha difazi.

318

Niverenn 25 SKOL a zo anezhañ " Tri fezh-c'hoari " bet savet gant Klaoda ar Prat hag ar Breur Konstantius. An tri fezh a zo fentus ha berr ha skrivet int e brezhoneg yac'h. Pal an Aotrou Kalvez, emezañ en e raklavar, a oa « darbar d' ar skolioù ha d' ar strolladoù yaouank danvez c'hoariva » . Aesoc'h a se int da c'hoari dre ma 'z eus ezhomm nebeut a c'hoarierien. Priz an niverenn roneoskrivet a zo 4 lur.

Skol, Crec'h Avel, Lannion - KRP 1911 06 Roazhon.

War an niverenn 24 e oa bet embannet pezhioù-c'hoari evit ar vugale. Dre fazi e oa bet lakaet war gont Y. Olier ar pezhig " Al Logodenn " pa oa bet skrivet gant an Itron de Rohan-Chabot.

BARR-HEOL, niverenn 39. -

Setu un niverenn puilh enni 72 pajenn. Ar pennad digeriñ hag ar pennadoù burutellañ gant an Ao. Klerg a vez atav ken buhezek ha flemmus gwechoù zo. Ar c'huzulioù « glanded ar yezh » a zo kentelius evit ar skrivagnerien. Pennadoù a gaver gant A. Duval, Youenn Olier o tifenn e oberen, Aberhel, Gwenola ar Beg, John Roberts, Fr. Kervendal, an Dr Roparz, Jakez Konan.

Koumanant : 8 lur. M. Le Clerc KRP 91 764 Roazhon.

War **AR VRO**, niverenn 25, e lenner ur penad brezhonek gant Per Denez.

Luc'hskeudennoù splan-tre a gaver ivez war an niverenn-mañ.

Kaieroù ha kelaouennoù all niverus a zo deut er-maez ha bet barnet a bep eil gant Barr-Heol, Ar Vro, Ar Bed Keltiek, setu amañ o anvioù :

Tonkad 63 (" Preder ", kaier 53-54), 100 pajenn gouestlet d' ar yezh. Koumanant 45 F. - Dr Etienne. KRP 16 093 13 Pariz.

Ar Stourmer (Niv. 10). Kelaouen viziek kenelwerinelourion Vreizh. Mme Ferry, E. 75, « Les Sorbiers », Chevilly-Larue (Seine). KRP 10 184 35 Pariz.

E galleg pe divyezhek setu ar c'helaouennoù a zo bet kaset deomp c'hoazh : Sturier Yaouankiz, enni ur penad ha kanaouennoù e brezhoneg, An Tribann, La Vie Bretonne, L'Avenir, Ar Falz, La Bretagne Réelle.

KENSKOAZELL AR VRETONEK

E miz Mezheven ez eo bet anvet ar Jeneral Vallerie da rener ar gevredigezh-se, anezhi oberenn gaer an Ao. Gautier. An Ao. Vallerie a gemer lec'h an Ao. Rivière, marv nevez 'zo. Sur omp e kendalc'ho Kenskoazell ar Vretoned gant he labour efedus. Hor gourc'hemenoù d' ar rener nevez.

PELEC'H PRENAÑ HO LEVRIOU

319

Setu amañ chomlec'hioù ar stalioù pe an dud prevez a werzh hon embanadurioù :

- Brest : Levr di La Cité , straed Siam, ha " Levr di Breton " dirak ar Post.
- Kemper : Ti Kemere-Jaouen, straed ar Roue Gradlon. Levr di Jacob, place Terre-au-Duc. Levr di Loyer, 7 straed Kereon.
- Sant Brieg Levr di Génie, 14 straed St-Goueno. Levr di Osty, straed St-Gilles. Levr di Person, 17 straed St-Goueno.
- Roazhon : Librairie de Bretagne, quai Chateaubriand. Kelc'h Sevenadurel, 30 Leurgêr al Lisoù.
- Arzhon : e ti Berri Billion.
- Perros Gwireg : Levr di Boyer, Bd A.-Briand.
- Lanuon : J. Geffroy, 7 straed St-Malo.
- Konk-Kernev : Librairie Concarnoise (It. Basclet), 30, av. de la Gare.
- Kraozon : Levr di Tournellec, 23 straed Alsace-Lorraine.
- Gwaien : C. Larour, 2 quai J.-Jaurès.
- Pariz : Itron Cossec, 16 straed G.-de-Tours (6vet). Nouvelle Librairie Celtique, 108 bis straed Roazhon.
- Colwyn Bay (Kembre) : A. S. B. Davies, 36 Old Highway, Mochdre.

Pa vez tu lakait anezho da c'houzout ez eo bet brudet o zi gant AL LIAMM.

S. A. D. E. D.

Bodadeg dibenn bloaz-skol Strollad an Deskadurezh Eil Derezh a zo bet dalc'het e Kallag, d' ar 27 a viz Gouere.

Danevelloù ar bloavezh-skol zo bet graet gant ar Poellgor-Leviañ ha war-lerc'h ez eus bet ur banvez o vodañ kelenerien, skolidi ha ha keneiled S A D E D

17^{Vet} KAMP AR VREZHONEGERIEN : Lokronan (Leon) .

Etre an 29 a viz Gouhere hag ar 14 a viz Eost, ez eo deuet 154 a dud da Gamp ar Vrezhonegerion : 27 bugel, 46 den etre 12 ha 30 vloaz ; en holl, 84 faotr ha 70 plac'h. Eus Iwerzhon e oa deuet an Aotrou CAVANNAGH hag eus Euzkadi an Aotrou Jon MIRANDE.

Bemdez e veze an hevelep roll-labour :

8 eur 15 : Ger ar Rener, Per Penneg.

8 eur 30 : Leiñ.

9 eur 15 : Kentelioù :

Skol Izel gant Paol Kalvez.

Skol an Trec'h Kentañ, gant Yann Kerlann.

Skol an Eil Derezh.

Ivona Konan he deus graet war-dro ar vugale.

10 eur 45 : Prezegen.

12 eur : Merenn.

2 eur : Baleadenn.

7 eur : Koan.

8 eur 30 : Beilhade.

Evit bezañ disammet en doa Ronan HUON goulennet digant Per PENNEG kemer ar renerezh. Vefa de BELLAING a oa sekretourez ha Paol KALVEZ teñzorer, evel boaz.

320

Eus " Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh " gant Roparz Hemon, en deus Per Penneg lennet ha prederiet un nebeut pennadoù. Danevellet en deus ivez buhez un nebeut skrivagnerion vrezhonek. Gant Kerlann, ez eo bet displeget labour Y. Sohier.

E Skol an Eil Derezh ez eus bet kelennet gant abAnna, Jord Pennaod, Ronan ar Glev, Youenn Olier. Kentelioù zo bet graet war Yezhadur, ar Yezhoù Predenek, ar C'hrennvrezhoneg, ar Gwenedeg, ar Jedoniezh, ar Fizik hag ar Gimiezh.

15 prezegenn zo bet, sed amañ ar roll anezhe :

d'an 30 : "Ar Groazstagadur diouzh savboent ar gorfadurezh ", gant an Dr Roparz.
d' an 31 : " Ur Skol tresourion kartennoù-mor e Konk-Leon, er 16vet - 17vet kd.
", gant an Dr Dujardin.

D' ar 1 : " Eñvorennoù ur furcher brezhonek ", gant an Dr Dujardin.

d' an 3 : " Labour ar Vrezhonegerion e Pariz ", gant Yann Kerlann.

d' ar 4 : " Talvoudegezh an Henvrezhoneg ", gant Jord Pennaod.

d' ar 5 : " Kudennoù al Lennegezh a-vremañ ", gant Youenn Olier.

d' ar 6 : " Bro-Wezeg ", gant Yeun ar Gow.

d' ar 7 : " Kudennoù Emrenerezh Bro-Gebeg ", gant Ivona Konan.

d' an 8 : " SADED ", gant Abanna.

d' an 10 : " Buhez Al Liamm abaoe an derou ", gant Ronan Huon.

d' an 11 : " Kelennadurezh an Iwerzhoneg er skolioù-etre ", gant Armañs ar
C'halvez.

(da 2 eur) Ar " Pevar Mab Emon ", gant Per Bourdellez.

d' an 12 : " Ar Sturvezhouriezh ", gant Abanna.

(da 2 eur) " Kudennoù an Arboellerezh e Breizh ", gant P. Bourdellez, beleg.

Bep endervezh ez omp bet o vale trowardroioù Lokronan, war ar maez ma veze
c'hoariet «anteliñ», « an tudennoù istorel », h.a. ; meur a wech ez omp bet d'
an aod ha da gouronkañ. Ha tro-hon eus bet da weladennidi manerioù an tared ha
kastell Kergroadez.

Diouzh an noz e veze ur veilhadeg, gant an diduamantoù boas. Desket ez eus bet
ivez kanennoù, displeget barzhonegoù (gant Ivona Konan, P.-Y. Moign, Gwion ar
Menteg) ha savet pezhioù-c'hoari. Kerlann en deus danevellet deomp e vuhez e-pad
an eil brezel. Ar blijadur hon eus bet da selaou P.-Y. Moign ha Dunvel ar Benn o
kanañ gant ar gitar.

D' ar 7 a viz Eost, ez eo bet lidet Gouel Broadel Breizh. Ra vezo trugarekaet
Kerlann evit an danevell dispar en deus graet deomp eus darvoudoù 1932.

Ul laz-kanañ, ennañ ur 15 den bennak, a oa bet savet dindan renerezh P.-Y.
Moign, en deus roet da glevout tonioù kaer ar " Barzhaz-Breizh " hag ur sonenn
arnevez savet komzoù dezhi gant Ronan Huon.

321

D' ar Yaou 13 ez eo deuet Charlet ar Gall da enrollañ kentelioù, kan, ha., evit
abadennoù Roazhon-Breizh a vezo skignet adalek an eil Sul a viz Gwengolo.
Paotred Skinwel ar B B C eus Kembre a zo deuet ivez da ober skeudennoù evit ar
film emaint o sevel a-zivout Breizh.

Evit klozañ Kamp 1964, d' ar Yaou 13, hon eus bet tro da glevout an Ao. Mahou,
eus Brest, o c'hoari war an delenn. Echu et hon eus an nozvezh laouen en-dro d'an
tantad en ur ganañ " Bro Gozh va Zadoù ".

7 den o deus tremenet arnodenn an Trec'h Kentañ hag 1 hini an Trec'h Meur.

G. Ar M.

UR BLADENN NEVEZ

KELTIA, renet gant Ronan Kaouissin, zo o paouez sevel ur bladenn e galleg diwar-
benn buhez an Dukez Anna. Savet eo bet diwar Dom Morice, Dom Gobineau, La
Borderie, h.a. Displeget eo brav-tre ha sklaer gant sonerezh tennet eus " Barzaz
Breiz " ha c'hoariet gant Rozenn Gwilcher war an delenn.
Priz : 30 lur. R. Caouissin, 55, rue la Fontaine, Fontenay-aux-La Roses. - C. C.
P. 7664 29 Paris.

EMBANNADURIOU

Emañ Youenn Olier o paouez echuiñ un dastumad 15 kontadenn " An deiz-ha-bloaz ".
139 pajenn a zo ennañ ha koustañ a ray 12 lur. Roneoskrivet eo an oberenn. Y.
Ollivier, 23, Bd Burloud, Roazhon. - C. C. P. 1686 05 Rennes.

Moarvat e teuio er-maez araok fin ar miz geriadur nevez " Brezhoneg-Galleg " Roparz Hemon. Embannet eo gant Al Liamm. Bez e vo e-barsh tost da 500 pajenn, kresket eo eta ha disheñvel diouzh ar mouladurioù all. Tennet e vo 4.000 skouerenn, 1.000 anezbo o vezañ keinet e plastik gwenn ha du. Ar prizioù a vo war-dro 10 lut ha 13 lur.

Ar " Geriadur Galleg-Brezhoneg " zo diviet ivez, ar mouladur all a zeuio er-maez Doue 'oar pegoulz.

Ur romant bras, 400 pajenn ennañ, zo dindan ar wask ivez e ti Al Liamm.

Ur c'heloù all, azalek an niverenn-mañ e veto moulet 700 sk. eus Al Liamm.

ARNODENN AN TREC'H

Arnodennoù an Trec'h zo bet tremenet e Kamp ar Vrezhonegerion e Lokournan, d' an 12 a viz Eost 1964.

Sed amañ anvioù ar re zo bet kavet barrek :

Trec'h Meur

Ronan Jolais, meneg mat a-walc'h.

Trec'h Kentañ

Yann-Vari Mikael, meneg mat-tre.

An Ao. F. Thomas, meneg mat-tre.

Gwihen Steven, meneg mat-tre.

Jakez Derouet, meneg mat-tre.

Yola Chariou, meneg mat.

Gwennola Kaouisin, meneg mat a-walc'h.

Yeun Gourvez, meneg mat a-walc'h.

Hor gwellañ gourc'hemennoù dezhe holl.

AL LIAMM 106

Gwengolo - Here 1964

20 vet Bloavezh

TAOLENN

E freuzh ar Strad gant Youenn Gwernig	325
An Oaled Paour gant Ramon Soley Ceto (tr. gant A. Duval)	327
Hanverez ar Roc'h Veur gant Yeun ar Gow	329
An hini marv gant Didrouz	336
Roue an Izini gant Goedgouredhen	342
Al Levriou	382
Notennoù	387

E freuzh ar Strad

Youenn GWERNIG

Dremm askornek unan kozh-kozh sunet yec'hed e sun
 kantvedoù ha kantvedoù pad
 gant holen ha traezh an avel
 heolioù gwadek ha skorn skarnil,
 he mousc'hoarzh skrijus dizant difiñv
 kelc'het gant barv ar spoum
 bezin ha kregin ha kri ar skreved ;

Bigi mein treuzet ganto morioù bras
 nodet d'an aod e peurbadelezh o c'houk,
 bigi houarn, mergl ha grouan, 'n o c'hof e tregern youc'h ha yud
     tud
     dindan loarioù zo
     a-wechoù,
 bigi prenn drailhet a-vern
 ha c'hoazh enno c'hwez an ter...
 Koadaj krignet gant dent ar chal,
 hanter beziet,
 korf a n' hell bout beziet da vad
 dindan lec'hid ha grozol ar c'hantvedoù,
 nozioù deizioù nozioù deizioù hir-hir pa n' hell
     den
 sellout ouzh al loar nag an heol ;

E freuzh ar strad dindan al lec'hid
     e vare
 c'hwez an ter goustadik gant
 hini ar stradoù ec'hon,
 326
 porzhioù, kêrioù, inizi kevrinus
 o frouezh hag o merc'hed azo, saourus,
 inizi seder ha glas, porzhioù bev :
 dremm yaouank, yac'h ha kenedus
     ar Spi,
 nerzh an houl ha youl an dud,
 gouel, lamm ramzel 'n ec'honder an neñv, askell
 o stardañ taer ha kuñv inizi gwenn an neñv, gouel
 o flourikañ selloù yen ar stered,
     kouezhet,
 hanter beziet dindan lec'hid ha grozol
 gant c'hwez an ter o vervel
     goueledet
     e freuz ar strad...

AN OALÉD PAOUR

- Hen santout a ran : hep ar Spered a baourentez, hor buhez ne vije ket bet anezhi, hor bezoud priedel a vije marv. Ar Spered a baourentez 'zo evel al laezh a roi d' az mibien.

- A betra a vevjemp-ni, va fried-me, ma ne vijemp ket paour ?

- Penaos e vevfemp-ni hor C'harantez ma n'hor dije ket, evit biken, en hor c'halon, ar baourentez peurfonn-se ?

- Hep ar Spered a baourentez, o maouez, nag e vijemp bet paour e gwirionez !

- Du-mañ, na c'houzañvi ket a lubanerezh, ne c'houzañvi ket gwastadur ar soubladurioù.

- Va unan vezin ouzh da azeuliñ ; ha da azeuliñ a rin er sioulded va buhez-pad.

- Du-mañ, an holl draoù ' vezo plijus, pep pezh arrebeuri, pep tamm moger, pep maread amzer, pep sell ha pep soñj dre ma tougint holl ar sakradurezh. Pep tra 'vezo gwerc'h, pep tra paour.

- Deus ma veizez priz divent ar baourentez. Deus m'En deus graet Doue ac'hanout gouest da veizout al levenez.

- Kenunvaniadur hor buhezioù hag hon oaled. Kenunvaniadur hon oaled hag an dud. Kenunvaniadur an dud ha Doue hag ar grouadelezh. Deus, maouez, krouadurezh ha krouerez.

- Paouez da vezañ te-da-unan evit bezout. Hag e trec'hi rak neuze e vezi muioc'h eget te-da-unan. Bez e vi te-ha-me.

- Te ! Karout a rez bezañ va fried ?

- Karout a rez dont ganin da grouiñ dimp ur Boud hag e vezo te-ha-me ? Asantiñ ' rez dont da gemer ur vuhez nevez a vezo da hini ha va hini ?

328

- Deus, ma n' ac'h eus ket doan rak karout. Deus, ma 'z out laouen o vervel evit ma savo ur wezenn diwar da zismantr.

- Paouez da vevañ, paouez da 'n em vegañ, paouez da darlammat. Leugn da skevent a roidigezh evel dialanadurioù, ur marv mennet. Ha deus... ur mousc'hoarzh war da ziweuz.

- Deus da zegemer pok da vezoud nevez. Deus da garout a-nevez em daoulagad da bersonelezh. Deus da zegemet eus va daouarn da galon o talmiñ, da bersonelezh peurdabel.

- Ret eo ma vevfe an eil evit egile 'n ur reiñ an eil d' egile an haelled leun hag ar fiziañs didermen.

- Deus dreist-holl, ma karez ar baourentez. Ma asantez degemer un oaled dibourc'h, gwisket gant gwrez ha levenez.

HANVEREZ AR ROC'H VEUR

SIOUL ha sen e oa ar mor dindan skleur al loar en he c'hann. Un aezenn fresk ha yac'hus o c'hwezhañ e gouelioù ar vagig, he c'hase d' ar red war an doureier ec'hon ha luskellus. Ne oa nep houlen na tarzhañ ha ne gleved ket, zoken, an disterañ grozmol nag hiboud gant kerreg lemm ar Raz. Peg er vaol, e tañvae Gwenole Gwilcher an eurvad da vageal en noz splann ha da analat ken dibreder hag ar morvaouted a weled war an deiz, o nijal e barr an oabl.

« Bremaik, » emezañ a vouezh uhel, e vimp tost d' ar Roc'h Veur hag e c'hellimp taoler hor rouedoù. « Ha klevout a rez, Yann Foukad ? » Den, avat, ne respontas ha Gwenole, sebezet, a glaskas e gavandad a-dreñv skeud ar gouelioù teñval. « Sell 'ta, » emezañ o souezañ, « ha chomet e vije Yann ar gêr ? Me 'grede, koulskoude, e oa deuet d' am heul war ar vag ! »

Teñval e dal hag ankeniet holl, e sellas ouzh ar mor a bep tu d' ar vag. « Ha kouezhet e vije bet er poull, » emezañ, « ha chomet ennañ da veuziñ ? Ha kement-se ne c'hell ket bezañ c'hoarvezet hep gouzout din ! Mil gurun ! un trouz bennak em dije klevet, moarvat ! » Hag eñ da hopal a-bouez-penn. « Yann Foukad, Yann Foukad ! e pelec'h emaut, loen an diaoul ? » Met e vouezh a chomas direspont a-us d' an doureier teñval ha divent.

Evel-se e unanik-penn edo er vag, anat e oa dezhañ e oa bet beuzet ar Foukad, e wellañ mignon a-viskoazh. Mantret hag aet bihan e galon, e lavaras Gwenole outañ e-unan : « Paour kaezh Yann, aet eo eta d' ar bed-all, Doue d' e bardono ! Plijet gant Sant Yann, e baeron, ha Sant Per, mestr bras ar basketourien kaout truez outañ hag e lemel kuit eus tan ar Purgator ! »

Hogen petra a lavaro ar Foukadenn, pa vin distro d' ar porzh, o c'houzout eo chomet he gwaz er mor ? Siouazh ! petra a glevin ganti ? Kunuc'hennoù spontus, moarvat, ha chañs am bo ma n' am zamall ket d' her bezañ taolet en dour. Un teod wiber he deus hounnezh ha gouest eo da lakaat an dud da grediñ em bo muntret he fried. Ha petra en em gavo da c'houde ? Un enklask marteze ha, piv a oar, reuz ha prosez a-berzh tud al lezvarn...

330

Aon a begas ennañ hag e klaskas eñvoriñ penaos e oa deut soñj dezhañ da vont war vor, an noz-se, gant Yann Foukad, e geveler-pesketa. Hogen e spered strafuilhet ne oa ket evit prederiañ a-zoare hag evel ur morc'hed pounner ha dispis a waske war e galon. Hag e kendalc'he klemmus gant an hevelep sorodenn : « N' eo ket dre wall-zegouezh hep mar eo kouezhet ar reuzeudig er mor. Anez e vije chomet war e c'horre, rak neuñ a ouie evel ur pesk, ha va galvet en dije d' e dennañ er maez. Me 'gred kentoc'h en deus bet c'hoant d' en em zistrujañ ha, pa n' edon ket war evezh, en deus kavet tro d' en em ripañ didrouz eus ar vag ha vont d' ar strad. N' en em gleve ket mat gant e wreg, ar paour kaezh, pa 'z eo houmañ ur geben gwashoc'h eget hini Lokronan. Aet e oa skuizh, d'an meno, o c'houzañv ar gwall-vuhez a rae ar Foukadenn dezhañ bemdeiz. Mar deo gwir kement-se, ha perak ne vefe ket, ez on didamall kaer dirak Doue, daoust d' an teotadoù a vo lavaret diwar va fenn.

A-nebeudoù e teuas Gwenole da gaout koun eus ar pezh en devoa graet an derc'hent ha tamm ha-tamm, evel ma vije bet oc'h arvestiñ ouzh ur film e welas pe implij en devoa graet eus e zevezh.

*

A-bred e oa savet diouzh ar mintin ha gant peadra da zebriñ ha da evañ en e baner, e oa aet d' ar porzh. Diskenn a reas en e vag ha nebeud goude ec'h en

em gavas Yann Foukad d' e dro. Kerkent e lakajont da ouel hag e kemerjont penn an hent evit ober un droiad besketa.

Siouazh dezho ! ne oa ket imoret ar pesked da begañ hag e rejont tro wenn koulz lavarout. War-dro an abardaez n' o devoa tapet nemet un div pe deir dousennad brilli, a-vec'h peadra dezho ha d' o zud da goaniañ. Hag int-i, neuze, da zistreiñ d' an douar hag, evit en em frealziñ da vezañ graet kazek, o treiñ e tavarn ar Peurlip da c'hlebiañ o gourlañchenn aet sec'h-korn dindan an heol hañv. Ur banne gwin ruz, c'hwi oar, a c'houlenn alies meur a hini-all war e lerc'h hag, evel-se, e skarzhjont ouzhpenn ur voutailhad e-ser taoler o mallozh war o dichañs.

331

Diwezhat a-walc'h e oa p' en em gavas Gwenole er gêr. Ne oa ket mezo a dra sur, pell ac'hano zoken, hogen anat e oa warnañ n'edo ket diwar an dour. Bewech ma veze badaouet ez ae droug e Katell, e wreg.

Teñval he fenn kerkent ha m' her gwelas e tistagas dezhañ, kintus he mouezh : « Ac'hanta ! Lonker daonet, treñk da doull adarre ! Ha d' an eur-mañ o tont da glask da goan, p' am eus gwelet da vag o tistreiñ d' ar porzh ouzhpenn teir eur 'zo ? »

Ur paotr taer e oa Gwenole ha ne c'houzañve ket nemeur an teotadoù nag ar gourdrouzoù. Hep chom da dabutal, e skoas un taol meilh-dorn ken kalet war an daol-voued, ma lakeas ar pladoù al loaiou hag ar skudilli d' ober warni ur pezh lamm : « Mil marc'hast an diaoul ! » a c'harmas heñ, brouezet o skarañ er-maez eus en ti an nor o strakal war e lerc'h.

*

A gamedoù hir e kerzhas d' ar porzh hag eno, war ar c'hae, e kavas Yann Foukad, tapet gantañ ur gwall deñsadenn digant e bried. Hag an eil da ziskleriañ d' egile pe zigemer o devoa bet er gêr. Ma n'eo ket ur vuhez war an douar bezañ e-ser ar merc'hed-se, emezo, kaeomp da aveliñ hor pennoù war ar mor. Didrousoc'h e vo deomp ! Hag int-i raktal er vag ha da gemerout an hent a gase d' an donvor.

. . . . .

Betek neuze e oa difazi-kaer eñvor Gwenole ha kement a oa c'hoarvezet en em zisplege fraez en e spered. Hogen, o klask gouzout penaos e oa steuziet ar paour kaezh Yann Foukad, e lamme adarre an enkrez hag ar spont, ken gwazh ha ma vije bet en em gavet, en un taol trumm en istribilh ouzh ur garreg a-us d' un islonk hep goueled. « Un toull a zo em eñvor, a glemme heñ, ha n' on ket evit kompren penaos eo aet va c'havandad diwar va zro ! »

Ken skañv hag ur wennili e kendalc'he ar vag da redek ha, tamm-ha-tamm, er pellder, e save ar Roc'h Veur he fenn eus ar mor. D' an ampoent e voe sebezet Gwenole gant un dra iskis meurbet, ur sonerezh ken estlammus hag hini un delenn o skignañ bommoù ken kuñv ma tizhent dezhañ e galon. Skodeget hag alvaonet e chomas da selaou hag e seblantas dezhañ klevout ur vouezh flour oc'h en em veskañ gant trouz dudius ur benveg-seniñ. E barr ar blijadur ec'h ankouaas e boan-spered hag e tañvas blizidigezh ton ha komzoù ar ganaouenn a zeue da vezañ dezhañ anatoc'h-anatañ. Ha goustadik e spisae ar c'han hag hesoded an delenn.

332

A-benn neuze e oa en em gavet ar vag tost a-walc'h d'ar roc'h teñval diskoachet eus an dour ha sklerijennet diouzh un tu, gant bannoù splann al loar. A-daol-trumm e oa tavet an aezenn da c'hwezhañ ha Gwenole a ziskennas ar gouelioù a vire outañ da sellout ouzh ar pikol maen. War al lein anezhañ, tra estlammus ha dic'hortoz, e oa ur vaouez noazh, doare ganti da vezañ azezet hag harp he c'hein ouzh ul lenkrenn goloet a vezin. Ur grib arc'hant, ganti en un dorn, a dremene en he fennad blev skedus d' e zirouestlañ.

Saouzanet-holl e oa Gwenole hag e kreskas e estlamm hag e souezh oc'h

arvestiñ ouzh ar plac'h. Meurdezus ha kenedus e oa houmañ hag e tenne d' un delwenn varbr gwenn-kann.

« Ma ! biskoazh kemend-all ! a zistagas ar pesketaer etre e zent, pa n' eo ket a-walc'h d' ar flegenned a Barizianed-se bezañ a-hed an deiz o rouzañ o c'hroc'hen war an aodoù ? Ha gwelloc'h e kavfe houmañ bannoù al loar, war ur garreg digenvez e-kreiz ar mor, da ziv eur diouzh ar mintin ? »

Hogen n' en devoe ket amzer da brederiañ hiroc'h. Ar vaouez kevrinus a gendalc'he da ganañ ha d' an ampoent, he devoa boulc'het ur ganaouenn-all, war don Gwerz ar roue Gralon ha kêr Iz.

Te ' gollas, Gwilcher, dec'h da noz
Karantez c'hwek da hini gozh
Moarvat ar vaouez a oa foll
Rak dezhi 'vo ar brasañ koll

A-walc'h a verc'hed 'zo er bed
A garfe gouestlañ dit o sked
Kalz kaeroc'h int eget da wreg
He c'homzoù trenk ha du he beg.

D' he c'havout na zistro d' az ti
Gwell e vo dit chom ganeomp-ni
Da vragal ha da c'hoarzhin drant
A-gevret gant ur vaouez koant.

Ur chouadenn, par d' ur taol bir, a dreuzas kalon ar pesketaer. « Petra glevan ? emezañ. Ur son savet diwar va fenn gant ur plac'h ha n' am anavez ket ha na dle ket gouzout petra a zo bet etre va gwreg ha me ! Ha strobinellet e vijen bet gant un taol hud ijinnet gant ar flegenn-mañ, c'hoant ganti da lemel va gwreg diganin ha d' am c'haout dezhi hec'h-unan ?... D' ar gêr ac'hann buan ha buan a-barzh ma vin-me sammet ganti !

333

Dilammat a reas da sevel ar gouelioù, met, o vezañ ma ne oa ket ur mouch avel, e tapas peg e dornell ar c'heflusker d' e lakaat da vont en dro. An ardivink a drouzas seder hag ar vag, o sentiñ ouzh ar stur, a reas un dro warni hec'h-unan da zistreiñ d' ar gêr.

Allas ! ur maen lemm, kuzhet dindan an dour, a fregas kein ar vag a voe kiriek ma 'z eas houmañ' d' ar strad evel ma vije bet ur maen-milin. Koulskoude, a-raok bezañ lonket gant ar poull-tro a reas ar peñse o c'houelediñ, en devoe amzer ar Gwilcher da sevel e zaoulagad war-du lein ar roc'h.

Ken prim hag ul luc'hedenn, e oa sailhet ar goantenn da blommañ war he fenn er mor. « Sant Wenole, va zad-paeron, ha c'hwi, va ael-mat, » a c'harmas ar reuzeudig, « deut d' am skoazellañ, m' ho ped ! »

Daoust d' e zilhad koaret d' e strobañ da neuñ, e c'hellas sevel e benn war-c'horre an dour. Kerkent, avat, un dorn skañv ha nerzhus meurbet war un dro a begas en e vlev d' e sachañ d' ar goueled. En em zifretañ a reas evel un diaoul en ur piñsinad dour benniget evit enebañ gwashañ ma c'helle, hogen un dorn didruez her sache d' e heul. Endra ma tiskenne d' ar strad, e oa stravaget ar paour kaezh hag e teue soñj dezhañ eus koñchennoù e vamm-gozh. « Ha gwir e vefe », emezañ, « ez eus c'hoazh morganed e morioù hor bro ? Ha n'eo ket belbiachoù ar pezh am eus bet klevet diwar-benn ar briñsez Ahez ha kêr Iz ? Neuze, avat, ne vo ket brav ar stal ganin ! »

N' en devoe ket 'ta da brederiañ hiroc'h rak a-greiz-holl ec'h en em gavas e-kreiz ur vougev don hag ec'hon, gouleier niverus o skediñ enni hag o skuilhañ e kement korn anezhi ur sklerijenn vurzhus. Ouzh ar volz e oa steredennoù-mor a bep liv hag a bep ment, ken lintrus ha perlez ha mein brizius.

Koantenn ar Roc'h Veur, flour ha kreñv he mouezh, a ziskouezas da Wenole an annez kaer hag ar pinvidigezhioù he devoa dastumet el lec'h sebezus-se par d' ar marzhusañ palez a c'houfed da welout.

« M' am eus da skrapet da zont amañ. », emezi, « ez eo o vezañ ma vevan digavandenn ha m' am eus ezhomm da gaout un den bennak d' am c'harout. » Da gavout a ran diouzh va doare hag hiviziken e vevi amañ ganin er vrasañ eürusted ! A-barzh kenderc'hel gant hor gweladenn d' am falez, torr da naon ha da sec'hed ouzh an daol-mañ goloet a veuzioù saourus a win eus ar gwellañ !

334

Hogen, n'en devoa ar pesketour na naon na sec'hed met ur c'horfad spont ne lavaran ket ! Evel a gari, eme ar vorverc'h, bremaik e teuio c'hoant dit da dañvañ va c'hegin ha va diedoù. Kêomp pelloc'h hag e weli an traoù dispar am eus berniet amañ hag a vo dit diwar hirio. Endra ma heulie Gwenole ar Vorgan, e kouezhe e selloù war listri aour hag arc'hant, delwenoù aour hag arc'hant kizellet e pep stumm hag e pep doare ha traouerez dibaot deuet eus ar broioù estren hag aet d' ober peñse e goueled ar mor.

Er penn-all d' ar palez edo kambr ar vaouez lost pesk. O tiskouez eno ur gwele dellezek da vezañ hini ur roue gant ar pallennoù seiz a oa warnañ, e lavaras houmañ d' he c'havandad e-ser e stardañ war he c'halon :

« Amañ va c'haredig, e kouskimp hon daou. » Ar paotr avat, heuet hag o krenañ, a vountas ar plac'h dioutañ : « Ur wreg am eus, » emezañ, « ha trawalc'h ez eo din. Va laoskit pelloc'h da vont ac'han. »

« Ha ! ha ! » a skrignas ar vorgan, « gwelloc'h e kavez ul loudourenn da bried eget merc'h ur roue ? Diwall da zisentiñ ouzhin, va den, pe da gorf a zamanto. Sell petra a zo bet c'hoarvezet gant ar re o deus graet fae war ar briñsez Ahez. »

Hag e tiskoueze gant he biz, en ur c'horn teñval eus ar gambr, ur mell bern eskern tud digig ha gwenn-kann. Ha, war ar bern-se, edo korf Yann Foukad krignet hag hanter-zebret gant ar c'hranked.

An euzh a veuzas kalon Gwenole hag e laoskas ur skrijadenn ken kreñv ha ken leun a anken, ma seblantas dezhañ e kouezhe warnañ ar palez en e boull !

. . . . .

« Petra an diaoul a c'hoari gant an istrogell-mañ ? » a grias ur vouezh maouez en e gichen. « N' hoc'h eus graet, e-doug an noz-mañ, nemet tabac'hat, ruilhal ha klemm e-barzh hor gwele. N' on ket bet ganit evit kousket ur berad. »

Dellig, gwreg Gwenole, eo he devoa komzet hag o vezañ ma chome he fried morfilet en e huñvre, e pegas en e skoaz d' ober un hej dezhañ. « War-sav, labaskenn ! » emezi, « o c'hedal petra emaut evit mont d' az pag, evel boaz ? »

335

« Ar vag ! ar vag ! » a respontas heñ dre e gousk. « Ar vag a zo bet goueledet gant ar c'hast a briñsez Ahez-se hag ar paour kaezh Yann Foukad, lazhet ivez ganti, emañ du-se e gorf o krignañ gant ar c'hranked. »

Ur flac'had ken yac'h a dapas digant Dellig ma tihunas war an taol : « Ac'hanta ! » emezi o c'hoarzhin leizh he c'halon, « ha kollet ac'h eus da skiant-vat pa ne zeu nemet seurt drocherezh ganit ? »

Dihun-kaer e oa bremañ Gwenole pa welas edo en e wele hag e pare, a-dreuz gwer ar prenestr, bannoù heol benniget an Aotrou Doue.

Evel-se, eta, ne oa nemet un huñvre an darvoudoù spontus a grede dezhañ bezañ bevet e-doug an noz-se. Disammet e spered, e laoskas un huanadenn frealzus

hag e roas ur pok tener ha karantezus d' e bried.

AN HINI MARV

An danevell-mañ a zo bet awenet gant danevell kaer James Joyce : The Dead, Ar re Varv, a gaver en dastumad " Dubliners ".
R. H.

Gouloù lemm ar c'harr-tan a durie an noz hag a strinke an deñvalijenn diwar an hent-bras. Diouzh ma troe pe zistroe e veze sachet gwez, drez, kleuzioù noazh da greiz ar sklerijenn, hag e steuzient adarre a bep tu.

Erwan, o vleiniañ, a sante un deneridegezh domm o kreskiñ en e galon. Ouzhpenn ledander an hent bras skubet gant al leternioù, ne oa bed all ebet evitañ nemet diabarzh ar c'harr-tan, lusket gant roc'herezh plaen ar c'heflusker, tommet gant korf klouar e wreg azezet en e gichen.

E-pad koan eo e oa diwanet ennañ e santimant nevez e-keñver Anna. Unan bennak eus korn an daol a oa savet en e sav evit kanañ ur ganaouenn gozh eus ar menezioù ha diouzhtu Erwan en doa gwelet dremm bepred skuizh ha diflach Anna o sklerijennañ gant un trivliad a levenez a droas da velkoni pa oa echu ar c'han.

Sellout a reas outi a-gorn. Bremañ he gwele heñvel ouzh m' edo gwechall, gant he blev du fuilh ha lintrus o linennañ he zal. « Evel ur c'hoad pin war ribl un devenn, » a lavare dezhi. Kroc'hen he bruched dispaket a oa chomet diroufenn a-enep gwrizioù ar gozhni, hag he lostenn troñset war penn he daoulin a zizoloe divesker hag a zalc'he furm nerzhus ha start ar yaouankiz.

Ur c'hoant diroll a zeuas dezhañ da lakaat e zivrec'h en-dro d' he dargreiz, da lavarout un dra karantezus e pleg he skouarn, d' he stardañ outañ. Met re greñv oa e arvar evit ma kredfe ober tra.

337

Eñvorennoù an amzer wechall a zeue da darzhañ en e goun evel stered en noz. Ar beurevezh ma lezas ar volennad kafe dirazañ da yenaat, e-pad ma lenne ul lizher : he c'hentañ lizher ; ne helle ket debriñ gant an drid ; skleur marellet ar ridozioù a horjelle war al leur-gambr, ha war ur skourr bleuñ-kerez a-dreuz ar prenestr un evn en doa dasonet d' e levenez... Anna hag eñ war ribl an hent-houarn, eñ o lakaat ur bilhed e-barzh palv tomm he manegenn... O daou o redek dorn ha dorn dre ar straed, evit pakañ ar vatimant o c'hasfe da vro o eürusted.

An hent a droas krenn a-zehou, a-gleiz, a-zehou. Anna a oa brallet goustadik, he skoaz a zeuas da stokañ ouzh e hini, a bellaas adarre. Touch ar skoaz tomm-bev a sankas un direnn a c'hoant en e greiz, ar gwad a redas d' an daoulamm dre e wazied, o lakaat e izili da deuziñ gant an derzhienn. Chom a-sav amañ, he c'hemerout etre e zivrec'h, bevañ adarre momedoù dudius an amzer gozh...

Daoust ha n' edo ket o vourbouilhat enni ivez, evel ur ganol distanket, ar garantez o doa bevet enni er bloavezhioù kentañ ? Lenn a rae en he daoulagad entanet ur respont sklaer d' e c'houlenn. Keit-all e oa edont o kerzhout kichen-ha-kichen, pep hini dievezh ouzh buhez egile ! Met bremañ edont o vont da adkavout an unvaniezh gollet. Daoust d' an dienez, d' al labour, d' ar skuizhder, d' ar vugale, d' ar poultrenn a oa deuet da galediñ war o buhez pemdeziek, sur e oa n' oa ket bet disec'het eienenn o c'harantez ; kuzhet oa nemetken, ha ne vanke nemet ur ger, ur fiñv, evit ma tarzhef e trezo.

Er penn all d' an hent ur bodad gwez a ziskrogas diouzh an noz hag a zeuas gant herr daveto, kefioù berr ha neudennek, skourroù pladet, plezet gant an

aveliou-mor, pleget o klask tec'hout en ur redadeg difiñv.

Ur ger. Peseurt ger a lavarfe ha ne vruzhunfe ket an emglev sioul en doa en em wiet etrezo ? Gwelloc'h oa gortoz e vijent er gêr, er gambr. Neuze, pa vije Anna o kribat he blev dirak ar melezour : « Anna ! » a lavarfe goustadik. Un dra bennak en e vouezh, ur c'hrenadenn dic'hortoz, a rafe dezhi distreiñ. Dont a rafe davetañ, hag e lennfe en e zaoulagad ar c'hoant, ar garantez, an huñvre a geje gant he hini, o eneoù hag o c'horfoù a deuzfe e burzhud an unvaniezh. Int-i o daou o teviñ e-kreiz ar bed yen. Un hanter mousc'hoarzh a blavas war e ziweuz.

338

An hent troidellus a ziskennas betek ar ganol-vor, hag ar c'harr-tan a sankas etre divrec'h uhel ar pont. An erc'h a grogas da gouezhañ, ur bluennig gollet bennak da gentañ o c'hournijal en aer, ha prestik goude ur pallennad malvennoù gwenn o drelle e zaoulagad. Mouget e voe roc'herezh ar c'heflusker, hag e-barzh ar c'harr-tan e seblante bezañ kresket an dommder gant ar sioulder. Anna a selle war-eeun dirazi, hep lavarout netra. Un tammig enkrez a zeuas da vroudañ kalon Erwan.

Zoken pa zigoras an nor dirak o zi hag e skoas ar yenijenn e-barzh ar c'harr-tan, Anna ne reas van ebet. Met Erwan a ankounaas e enkrez ouzh he gwelout o pignat an derezioù, kement e plijas dezhañ pep tra anezhi : trouz blot he botoù-ler ouzh an derezioù, brall skuizh he c'horf, he fenn stouet dindan pouez he freder.

*

« Gortoz c'hoazh. »

Erwan a dennas e zorn diwar an enaouer-tredan.

Ur roudenn sklerijenn a dreuze ar gambr diouzh ar prenestr betek an nor, o tont diouzh ur gouloù straed e korn an ti. Anna a yeas war he fouez a-hed ar sklerijenn betek ar prenestr, hag a chomas da sellout er-maez. Skediñ a rae he fas, he blev hag he daouarn pozet war lezenn ar prenestr. Dalc'het he doa war he dremm ar melkoni a habaskae, a zonae he c'hened birvidik.

« Anna, » eme Erwan, izel. Un dra bennak dic'hrad a rogas son e vouezh.

« Ya... » Anna a droas davetañ he daoulagad don ha tener a zigorfe o c'halonou. Ne zeuas gantañ nemet gerioù kamm ha strobet :

« Skuizh out ? »

« Skuizh... Ya, skuizh on... »

« En em blijet ac'h eus en abadenn koulskoude ? » Ne hellas ket mirout ouzh e vouezh da vezañ gweñvet. Edont adarre o vont da gouezhañ en o digompren bemdez.

« O ya, plijadur 'm eus bet. Bennozh Doue dit, Erwan. Te zo ken mat evidon. »

Dont a reas prim betek ennañ, lakaat he daou zorn war e zivskoaz ha reiñ buan ur pok war e jod. Erwan he briatas, met santout a reas he c'horf oc'h enebañ un disterañ.

Ne gavas netra da drec'hiñ war an enebiezh-se. E vouezh a gomzas en e lec'h, ken merglet ha bemdez :

339

« Peseurt digarez 'ta neuze ac'h eus da vezañ trist, ken trist ? »

« O n'ouzon ket, n' ouzon ket. Skuizhder, douetus, » Ar c'hoant da c'houzout pelloc'h e vountas war-raok, daoust ma wele edo o vont da freuzhañ kastell bresk e huñvre :

« Me gave oas... cheñchet... trubuilhet... abaoe m' ac'h eus klevet ar ganaouenn-se a zo bet kanet emberr. Hec'h anaout a raes a-raok. »

Anna a bellaas dioutañ un tammig hag ur barrad poan a dremenas en he daoulagad. En un taol e redas etrezek ar gwele hag e sankas he fenn er ballenn en ur ouelañ.

Erwan a chomas souezhet ha nec'het. An dro gentañ 'oa dezhi da ouelañ dirazañ.

Mont a reas daveti, ha daoulinañ en he c'hichen. Kemerout a reas he dorn hag en em lakaas d' he flourañ, dievezh.

« Petra 'zo, Anna ? Petra 'zo ? Petra 'm eus graet dit ? » En desped dezhañ e kave anezhi divalav, oc'h hejañ evel ma rae gant he difronkadennoù diroll.

« Netra... N' eo ket te eo Erwan. Met ar ganaouenn... Degaset he deus din da soñj eus unan am eus anavezet gwechall... »

« Gwechall ? Em raok-me ? »

« Ya, o ya, pell a-raok. Heñ eo 'm eus klevet da gentañ o kanañ ar ganaouenn-se. Pegen brav e kane anezhi. Klevout a ran c'hoazh e vouezh. O, nag e zaoulagad. Pebezh lufur en e zaoulagad. Kaout a rae din o gwelout bremaik. E zaoulagad... »

« Hag ac'h eus karet anezhañ ? »

Ur flemm a stenne e vouezh ; kenderc'hel a rae da flourat he dorn.

« Me oa c'hwezek vloaz d' ar poent-se. Aet e oan da dremen ur miz e ti va mamm-gozh, e Sizhun. Va mamm-gozh hag e dud kozh a oa kerent pell. Heñ a oa deut da labourat en ur c'hovel, e Sizhun. N' en doa ket kalz a yec'hed, hag e vicher a rae droug dezhañ. Bep sul e teue betek an ti, da leinañ ganeomp, hag e chome da dremen an devezh... »

« Pe anv en doa ? »

« Herri. Herri Kerneiz. »

« Gwelet ac'h eus anezhañ abaoe. »

E galon a oa leun a vinim hag a c'hwervoni.

« O nann, va Doue, nann. Marv eo... »

Erwan a chomas divac'het. Edo o c'hortoz boued d' e warizi, ha padal e oa degaset un den marv dezhañ. Disoñj e floure atav an dorn dinerzh. Anna en em lakaas war he goazez hag a gendalc'he gant he soñjoù, troet he fenn etrezek ar prenestr.

340

« Pell 'zo ? » emezañ.

« Ya. Er memes bloavezh. Dre uz, a lavare an dud. Met me gav din, me oar, eo marv abalamour din, dre garantez evidon. »

He mouezh a grene, nerzhusoc'h koulskoude eget a-raok. Mervel a reas un

dra bennak e kreiz Erwan, an dommder dener a oa chomet daoust d' o diviz. Santout a reas Anna o vont pell dioutañ, da vevañ gant eñvor an hini marv, an hini marv dre garantez eviti.

Tennañ a reas e zorn diwar he dorn.

« Ne oan ket aze pa varvas. Aet e oan kuit goude an eost, kaset d' ar skol da Vrest. Ken klañv oa kouezhet da fin an hañv ma ne c'hellas ket dont betek an ti. Ne oan ket aotreet da vont d' e welout er gambr en doa e kêr. Gant aon e pakfen ar c'hleñved. Skrivañ a ris ul lizher dezhañ da lavarout kenavo.

« D' an abardaez a-raok mont kuit, edon o peurechuiñ ober va takadoù pa glevis trouz grouan taolet ouzh va frenestr hag e klevis anezhañ o c'hervel ac'hanon a vouezh izel. Lakaat a ris ur vantell, rak ur glav yen a gouezhe. Edo eñ el liorz a-dreñv an ti, harpet ouzh ur wezenn avaloù, treuzet gant ar glav, o krenañ gant ar riv hag an derzhienn. Lavarout a ris dezhañ mont buan d' ar gêr, e varvje ma chomje pelloc'h. Edo o vont da vervel n' eus forzh penaos, emezañ, hag e oa fellet dezhañ dont da welout ac'hanon a-raok.

« Mont a reas kuit, a-barzh ar fin. Un nebeut devezhioù goude em boa ul lizher da lavarout din e oa marvet ha douaret e bered Brenniliz, e barrez c'henidik. Ar barrez 'lec'h m' eo bet savet ar ganaouenn ac'h eus klevet fenozh. »

Anna a dasas. Erwan a chomas ur pennad d' en em soñjal. Aet ' oa ar c'hwervoni dioutañ ken souezhus en doa kavet an istor-se hag a rae meneg eus karantez ha marv, daou dra ha n' en doa betek-hen gwelet skoulmet nemet e levrioù.

Biskoazh n' en doa santet e-unan un trivliad ken kreñv, karantez betek risklañ ar marv evit gwelout an hini garet. Herri Kerneiz, hag eñ marv, en doa muioc'h a wir war Anna egetañ.

Bale a reas betek ar prenestr goullo e spered hag e galon. An erc'h a goueze, a droidelle atav ken tev, melenet lous gant ar gouloù straed. An neñv a seblante bezañ diskennet izel-izel, a-rez d' an tiez o vougañ an douar dindan e bouez.

341

Pa dostaas ouzh ar gwele, e kavas Anna kousket. He dremm seder, hec'h alan ingal ne zikouezent netra eus ar glac'har a oa dirollet en he c'halon un nebeudig a oa. Bez e oa heñvel ouzh ur bugel, o c'hortoz netra nemet teneridigezh ha truez.

N' en doa nemetañ e unan da damall. En em astenn a reas en he c'hichen, hep tostaat outi. Outañ e unan e c'houlennas penaos e oa en em gavet d' ober ur fazi ken bras, krediñ e keje ene Anna gant e hini. Tommet gant ar gwin, emichañs, lusket gant trouz ar c'harr-tan, trellet gant strobiniellerezh an noz, en doa en em lezet da vont da huñvreal.

Pebezh dihun ! E-pad bloavezhioù o doa bevet kichen-ha-kichen ; karet o doa an eil egile, bugale o doa bet. Ne oa bet netra e buhez diwar-c'horre an eil hag a vije bet chomet kuzhet da egile, hag en desped da se n' en doa ket zoken gouezet petra a oa o tremen e spered Anna. Kaout a rae dezhañ ' oa kousket he c'halon ha padal e oa chomet bev, maget gant eñvor an hini marv. Pebezh dismegañs he doa, sur a-walc'h, evitañ e-unan, un den ken fur, ken mat ha ken dister e-kichen ar paotr yaouank e zaoulagad lufus en doa roet e vuhez eviti.

An erc'h a gendalc'he da gouezhañ. An avel a oa savet hag a flastre pakadoù erc'h ouzh ar gwer. An avel a-hed ruioù kêr a skube, a vernie erc'h ouzh treuzoù an norioù. An avel war ar maezioù a vernie erc'h e-barzh fezier an hentoù, ouzh drefen ar parkeier, ouzh draf bered Brenniliz war gostez ar menez,

ouzh treid ar groaz war vez Herri. Erwan a selaoue sourr an erc'h hag a sante e
spered o riklañ goustadik, goustadik, o 'n em freuzhañ e-touez ar plu erc'h a
sebelie ar bed a-bezh er marv gwenn.

ROUE AN INIZI

Reuzc'hoari-Meur
Sonerezh gant an Oberour
1942

343
RAKSKRID

Doùe eo an Aozour, n' eus nemetañ.

E-touez E Bennoberoù ez eus ur reuzc'hoari-meur ma c'houzañv ha ma varv an holl c'hoarierien ijinet a bep doare Gantañ.

Ar reuzc'hoari-se eo ar bed, evidomp-ni skouer ha mammenn pep reuzc'hoari rakskrivet e gwirionez Gantañ.

Reuzc'hoari-meur eta eo ar stumm barzhoniel an donañ.

Trugarekaat a ran an AWEN, a Ra pennoberoù evit Breizh : reuzc'hoarioù-meur peurglok o spered, c'hoarzhoù a-builh enno.

GOEDGOUREDHEN

TUD AR C'HOARI

LAZ   roue a Varzhoniezh
BILI   e vab yaouaer
MOG   c'hoar-c'hevell Bili
GOR,DARID   mibion all ar roue Laz
URRH   ar rouanez, mamm d' ar vorlaeron
AOUD   mab henañ Urrh ha rener al lestr
MERLOU   mab Urrh hag isrener
ROUE AN INIZI
TRI MAEL E LEZ
UR SKIPAILH MORLAERON

GOEDGOUREDHEN

344

Ar reuzc'hoari-meur " ROUE AN INIZI " a vezo eilet gant sonerezh wagneriek, diwar-bouez ur sonskriverez skiltrus dre bladennoù enskrivet gant ul laz-seniñ bras germanek, ken ma teuo da vleunviñ e Breizh, en Iwerzhon, e Kembre e Bro-Skos pe e Manav ur sonaozour kelt ken Awenet ha Wagner, hag ul laz-seniñ dellezek eus ar sonaozour kelt-se, ken ma teuo an Hini a gevredo spered an heson neñvel a zo en hor c'hanaouennoù keltiek gant spered ur sonerezh leun, ledan ha don.

Ur sal-greiz krommvegek war ul lestr bras, gant peulioù ha delwennoù evel en un neved. Freuzhet eo bet ar pallennoù-moger ; peder delwenn pep hini anezhe kaer-wisket gant livioù dishañval, gell-alaouret, glas-delienn, ruzik, glasruz hag int mac'hagnet ; an tan-gwall zo bet eno. Er strad, er c'hreiz, war ur chafod, ur gador-ri treset ken fall. War un daolig a-veskell tost d' ar gador-

veur, levrioù bras, digor. A-gleiz d'ar gador, un diri a sko ouzh un nor ha n' eus den ebet o tremen drezañ. A-zehou, an nor-borched enkerzh ; a-gleiz, an nor-borched ezkerzh, ul lambourzh gwerennet ha, war a-raok al leurenn, ur pondalez. En a-dreñv, war grec'h, dre ur rodenn gwer livet, hanter bruzunet he gwerenn, e vez gwelet ur c'hornad-ebr.

345

Arvest I

Ar roue Laz, ur c'hozhiad dezhañ un dremm hael ha blev hir, e zivrec'h hag e dreid liammet ouzh e gador. E zilhad teuc'h ha krizet, hañval ouzh ur bragoù-bras hag ur chupenn, a zo roet dezhe ul liv melen-safron, liv broadel roet d'ar c'hañv gant hon hendadoù. War e ziskoaz, ur vantell-ri broudet gwenn ha du ; hogen hep kurunenn na gwalenn-ri. Ne flach kammed.

Mog, e verc'h yaouaer, liv an heol war he dremm, dezhi ur vouezh heson, a zo gwisket gant ur sae hir lien-fraost melen-safron ivez, hep gouriz na kinkloù all ; he blev a ziskenn war he diskoaz.

Urrh, ar rouanez, a zo ur pikol maouez gwisket gant ur sae fougeüs lostek, a liv gwenn hag aour. Dougen a ra ivez ur gouriz a bep liv, ur c'habell ruz-gwad, un toullad bizeier ouzh pep dorn, kelc'hiennoù brec'h ha gouzoug ha klec'hier-skouarn bras-divent.

Aoud, he mab henañ, hañval a-walc'h ouzh ur bourc'hiz torek, a zoug dilhad kaer ; war e benn un doare boned hir ha kranellek o tiskenn a-hed e gein hag o tegas koun eus kribenn un aerouant.

Merlou, e vreur, a zoug dilhad digoustoc'h damheñvel.

Er-maez, c'hoarzhadeg, trompilhadeg, kan, koroll, stlakadeg-daouarn.

Urrh a zeu tre.

AOUD (en ur skrignal diwar fae). - Rouanez kuñvañ, pebezh neventi vat ! Fenozh eo ez a da vervel.

URRH. - Piv eta ?

AOUD. - Mog.

MERLOU (o c'hoarzhiañ). - Ha... Ha... Ha...

MOG. - Ar wirionez c'hlan eo, pe un amiodell ez on.

URRH. - Un amiodell ez out !

346

AOUD. - Keid-all a zo ma vezer o randoniñ se dezhi !

MOG. - Mont a ran war va c'hiz em buhez tremenet. Endeo en em gavan em bugeliezh.

AOUD. - Ha petra a welez ? Petra a glevet ?

MOG. - En em welout a ran e kof va Mamm a varvas diwar wilioudiñ.

MERLOU. - Ha... Ha... Ha...

MOG. - A-benn un nebeut eurvezhioù, e vin azganet.

AOUD (godiser). - D' ar vuhez ? Ha buhez n' eus ket ennout ?

MOG. - Reuzeudig, ankounac'haet eo ganeoc'h amzer ho kavell, ha dre-se, e sav krizder.

MERLOU. - Ha... Ha... Ha...

AOUD. - Ra varvo eta ! An diaoul ma vefe ret dimp klevout dalc'hmat sorc'hennou al labousig-mañ. He gouenn a-bezh ! N' eus ket muioc'h a boell enni eget en ur vleuñvenn

URRH (da Aoud ha da Vertou). - Er-maez, c'hwi ho-taou !

(Aoud ha Merlou a ya kuit.)

Arvest II

URRH. - An hini vihan-se a ra aon din (Da Vog, a vouezh rok.) Hiziv e serr an hañv. Lid a zo en ouf, ha fenozh e kendalc'ho al lid e-barzh ar sal-mañ eus al lestr. Hon c'hevread nevez, roue meur an Inizi, a zeuio amañ da goaniañ gant maeled e lez. Te a vezo hon matezh. Aoz eta pep tra evit ar banvez, hag arabat sorc'henniñ.

(Urrh a ya kuit.)

347

Arvest III

Bili a zeu tre, paotr hirvoan ha yaouank-flamm, nerzhek e zremm. Dougen a ra dilhad diglinkl gwenn ha du.

BILI. - Eo ! Va c'hoar. Bez' ez eus tud a veiz ac'hanoc'h.

MOG. - Bili, kred-me ; echu-krenn eo ! Tec'h ac'hanen. Ne vefe ket brav dit-te mont da vorlaer.

BILI. - N' az pez ket aon, Mog karetañ ; se n' hell ket bezañ. Koulskoude, n' ho tilezin ket, chom a rin (diskouez a ra ur gougleze kuzhet dindan e zilhad) ...gant hemañ, hep skuilhañ takenn wad ebet, te 'welo. Hogen, enor a dleomp d'hon tad, ar ri Laz ; e zigarez a glaskin da gaout.

Arvest IV

Tostaat a ra Mog ha Bili ouzh o zad atav mut ha difiñv evel un delwenn ; stouiñ e-haz e dreid.

BILI. - Aotrou Ri...

LAZ (difiñv evel un delwenn). - Va bugale geizh, n'on ken ri. Re gozh ha ken blin ha liammet gant morlaeron. Gwell eo deoc'h tec'hout da viken diouzh al lestr noazus-mañ. Diheñchit... List eta gant an ourz ar fals-vrogarantez a stag anezhañ ouzh douar e vougev. Evidon-me, n' on ket evit chom pell-amzer er vuhez-mañ. Na leñvit ket. Spi am eus e viot a-hont evurusoc'h, ha gant ar meno-se, e vin frealzet em glac'har. Doue ra warezo ac'hanoc'h, ne vern da belec'h ez eot.

MOG. - Va c'halon eo da hini, Tad karetañ ; morse ne vezo evit bevañ pell diouzhit.

LAZ (difiñv evel un delwenn). - N' eus mui ennon buhez hervez ar bed ken. Loened ha geot ha mein a ra diouzh o c'harg endra ma c'hellont ; mar anafec'h ho kalloud, c'hwi ar re yaouank...

(Bili a sav er vann e c'hogleze, hep distagañ ger.)

LAZ (difiñv evel un delwenn). - Reuzeudig ac'hanout !

348

MOG. - Tad, leñvañ a rez !

BILI (o 'n em strinkañ da dreid e dad). - Aotrou Ri, diwar va daoulin ec'h aspedan da zoujañs ; muntr ebet ne rin. Va breudeur Gor ha Darid a droas a-du gant hon gwaskerien pa oamp bihan : - « Ho tad kaezh, emezo, hon eus ranket liammañ ; klañv eo e benn ha bep an amzer ez a da ziskiant gwadus. Mar e selaoufec'h; e teufec'h da vout ken diot hag eñ gant e huñvreoù, hag e rankfemp ho liammañ c'hwi ivez. Predoù mat, dilhadoù mat, gweleoù mat eveldomp ho pezo, gant festoù ha fentigelloù. N' eus netra gwelloc'h all, gant yec'hed. N' eo ket mat terriñ hon penn gant sorc'hennoù risklus evel ho tad kaezh. Furnezh mab-den eo gouzout e vez an dud gwitibunan morlaeron dre ret, anzavet pe get, ha ne vez ket nemeur a gemm etrezo : arloupoù hag alouberezhioù, boserezhioù, lorberezhioù, touelladurioù a bep seurt dre-holl pe dost, setu al lezenn-veur, an hent gwir. Ar re a lavar ar c'hontrol n' int ket muioc'h askellek egedomp ; muntrerien ma vezont bemdez dre o bouzelloù int-i ivez en hevelep doare. Bevomp holl diwar furnezh ar bed, evel morlaeron galonek ha lirzhin. »

Gor ha Darid a zo bet hegredik ha diglemm. Armoù a zo bet roet dezho gant hon gwaskerien, ha ganto er renk kentañ en em ziskouezont. Hag ar vorlaeron, pa lakont e vez un enor bras dimp-ni, tud dister, mervel evit o mad, o deus roet ivez din-me ar gougleze-mañ. N' emeon ket a-du gant o gwall-daolioù. Re verrsperedek eo o lezenn-veur. Tad, mouezhioù a glevan o sevel war va spered, evel gwechall war spered al Lean fur-dreist eus hon gouenn, hag ar Mouezhioù-se a ra lezennoù din-me evel dezhañ. Hejañ-dihejañ, emezo, ar gougleze-mañ er vann hepken mar bezo tu, bremaik ha henozh ken na vezo ur gorventenn spontus savet trumm gant Doue ha na vezo lestr hon gwaskerien, ha ni hon-unan a-gevret ganto islonket, mar plij da Zoue, evel ma voe islonket listri an enebourien o tont da lazhadegañ tud al Lean Santel, hag eñ oc'h hejañ-dihejañ ivez ur c'hleze er vann hepken a-hed un nezvezh, hep skuilhañ nep takenn wad ; rak a-berzh Doue e teu ar gorventenn, gouez d' ar Mouezhioù.

MOG. - Henozh... Mouezhioù... Pegen iskis !... Bili, evel don !... Tad, emañ ar gwir gant Bili.

BILI. - Tad karetañ, daoust ha gouzout a rit petore jestroù kevrinel a blij da Zoue ?

349

LAZ. - Evit Doue, holl arvestoù ar bed a zo hañval kenetrezo; evel pa spirfe un darvoud hepken, ur skouer hepken, da ziskouez dimp hon reuz divent. A-us da sklerijenn an heol emañ Sklerijenn ar Spered. Va mab ra vezo da emgann jestr kevrinel hon gouenn o hejañ-dihejañ delwennoù hon sent evit kaout skoazell digante, ha netra ken. Morailhet eo an douar, an Neñv hepken a chom digor. Mar n' emamp ket un tammig a-us d' an douar, neuze ez omp marv ha morailhet-krenn er bed-mañ evel an douar.

Arvest V

Bili a dosta ouzh an delwennoù mac'hagnet hag o hej-dihej a bep eil.

BILI. - Tasmantoù meur ! Delwennoù kaer-meurbet gwechall, dibennet gant feroni ha sotoni morlaeron holl ar bed, C'hwi da vihanañ, dic'haouit hiziv ho koulioù euzhus. Kened ar bed a ya kuit evel-se tamm-ha-tamm e-kreiz an emgannoù. Hag hon lestr, gouestlet deoc'h gwechall, a zo chomet en e zismantr. Me hoc'h asped, na chomit ket mut ha difiñv.

AN DELWENN ALAOLiRET (gant ur vouezh espar, diabell c'hoazh, kuñv, enkrezus hag

hañval ouzh garm ur gaouenn) :

350

AN DELWENN ALAOURET (war don uhel an danevellgan). - Mar ne vije ket ret d' al labousig nijal...

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN (hevelep toniezh). - ...na diserriñ e zaoulagad....

O-FEVAR (hevelep toniezh). - ...evit diwall diouzh ar sparfell a spi outañ,...

AN DELWENN RUZIK (hevelep toniezh, hiziviken). - ...ha ma kouezhje e voued en e bigos,...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ...n' en dije ken d' ober nemet kousket,...

AN DELWENN ALAOURET. - ...'troje e ziegi da vezañ tech a-ouenn,...

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN. - ...n' ouiije ken na nijal na gwelout...

O-FEVAR. - ...hag an oabl a chomje hep laboused.

AN DELWENN RUZIK. - Al louarn a hemolc'h ar c'honikled,...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ...ret dezho neuze redek,...

AN DELWENN ALAOURET. - ...hag ar re-mañ evezhiek ha dibilh a greñva hag a liesa muioc'h a se.

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN. - Ret eo d' al liorzhour lazhañ ar melc'houed a lonk bleuñv ha louzoù,...

AN DELWENN RUZIK. - ...ha ret dezhañ krennañ broustoù bev-buhezek ar wezenn-frouezh,...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ...evit kaout brasoc'h eost diwarni.

AN DELWENN ALAOURET. - Debrerion-kig a harz ouzh an debrerion-geot a baotañ re,...

351

AN DELWENN RUZIK. - ...ha mar dafe an den da netra,...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ...hep na zeufe war e lerc'h debrerion-kig ken lontek hag eñ,...

AN DELWENN ALAOURET. - ...e teufe an debrerion-geot re stank, ha geot ne vefe ken mui evito marnaonek dizale.

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN. - Emañ an enebiezh en oabl ar bed-holl-mat etre ar sterenoù-heol oc'h en em argas,...

AN DELWENN RUZTK. - ...e-kreiz mindrailh ar mein-luc'hed hag ar gwagennoù hag an elfennoù, oc'h en em veskañ a hep tu.

AN DELWENN C'HLASRUZ. - Doue eo En deus krouet loened ha gwez, pep gouenn anezho hervez ur reizhadur dishañval,...

O-FEVAR. - ...e-barzh ar mirdi bev ez eo ar bed-mañ,...

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN. - ...ha mar deo gwir penaos, ur boud lakaet en un endro dishañval...

AN DELWENN RUZIK. - ...pe dindan lezennoù dishañval diouzh ar re ma oa ganet evito...

0-FEVAR. - ...a zeu da dreiñ,...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ...gant ma vezo avat daskoret dezhañ e nerzh-orin an disterañ,...

0-FEVAR. - ...ec'h adsavo e ouenn war-c'horre hag e teuio en-dro dezhañ e holl berzhioù dibar hag e vleuniadur.

AN DELWENN C'HLASRUZ - Youl Doue eo ma 'z afe rummoù tud pe gwenan pe merion pe loened all er-maez diouzh o mammvro evit sevel kel lies a vroioùigoù...

352

AN DELWENN RUZIK. - ...hag, evit n' en em sello ket kement a vroadoù gant erez...

AN DELWENN C'HLASRUZ. - ....evel estren kenetrezo.

AN DELWENN ALAOURET. - ...en deus roet dezho holl gwitibunan an hevelep heol,...

AN DELWENN C'HLAS-DELIENN. - ...an hevelep aer...

AN DELWENN RUZIK. - ...hag an hevelep bed-holl....

AN DELWENN C'HLASRUZ - ...gant e vec'h a boanioù hag a varvoù..

BILI - Krisat gwirionezoù ! Koulskoude, an holl draoù all eo hag a zo kriz, gaouiat ma 'z int... Hogen, perak ar c'halvadeg iskis-mañ warnon ? Perak ar Galvoù enkrezus-mañ hañval a-walc'h ouzh garmoù ? Petore diougan eo kement-mañ ?

353

Arvest VI

Dre ar rodenn drailhet, al luc'hedenn, hag, e-barzh ar sal deut da vout teñval prestik goude, e teu ur skleur kevrinus da rodheoliañ blev gwenn Laz. Er-maez, an hevelep mouezh espar ha kaouennek-awalc'h a azlavar, en ur dostaat :
- « Bili !... Bili !... Bili !... Bili !... »

Mog ha Bill ankeniet en em groaz

AN AVEL

354

DISKAN

Klevidi eus Doue,
Digabestr, c'hwi a gerzh,
A varzh da dredemarzh,
Ni henn toue ;
Hiziv e touomp da viken ;
Anken ar bed 'vo torret e nerzh,
Tra ma vo en e sav ur gwir Varzh
Ha Doue ra Aelo ho kouenn.

355

LAZ. - Ne gemerin ken va c'hoantoù evit gwirvoudoù ; avel-erevent, gervel a raes evel-se gwechall va mibion henañ pa gimident diouzhin evit mont d' ar marv. Ur wech c'hoaz e savez a-du gant hon enebourion. Kanoù lorbus ar gwragez-mor eo da gomzoù melek, o tigeriñ dindanomp islonkoù nevez. War-dreñv, merc'hed an ifern ! Petra am eus graet deoc'h, pa enkrezit ac'hanon gant hoc'h ebatoù kriz ha disakr ? Gant petore kañvoù ha gant pe liammoù e fell deoc'h c'hoazh va c'hargañ ?

BILI. - Tad, ne welez ket en oabl ar c'hleze-hont torret e daou damm ? Ur c'hleze en oabl ne c'hell dont nemet a-berzh Doue, neket a-berzh an erevent !

(Er c'hornad-oabl a weler dre ar rodenn, en em ziskouez ur c'hleze bras torret, war ur goumoulenn ruz-mouk.)

AN AVEL (Poz, var don an derou nevezik-fleütet)
Setu kleze ho tadoù,
Torret gant ho rendaeloù.
E dammoù en em unan.
Doue a grogo ennañ.

(Tammoù ar c'hleze neñvel en em stag, hag ar c'hleze a zeu da vout hollskedus.)

LAZ. - Hiziv emañ Gouel Mikael. Gwechall, da geñver an Deiz binniget-mañ, pa stourme hon gouenn ouzh enebourien greñvoc'h, bewech e veze trec'h. Bremañ avat, dre be du e talc'hfemp-ni c'hoazh ur spi bennak ?

BILI. - An avel-se, ha mar befe un Arc'hael kuzh anezhi Marteze Mikael E-unan ? Va Zad, va C'hoar, kenavo deoc'h. Mall eo din kregiñ em gougleze...
(Bili a ya kuit.)

Arvest VII

An eo ar c'hleze neñvel da heol, ha deuet ar gouloù en-dro. Ar c'hoarzhadeg hag an drompilhadedeg a-ziavaez, a oa mouget gant kanoù an avel, a zo klevet adarre. An avel a yud hag hiviziken e talc'ho da yudal flour. Emañ Mog en he sav, o pediñ ouzh lambourzh gwerennet an tu kleiz.

356

LAZ (da Vog); - Panevet Gouel-Mikael, em befe harzet ouzh faltazi risklus da vreur Bili. (Outañ e-unan.) Kerseenn, tost d' an dic'hoanag !

MOG. - Tad, ha klevout a rit ?

LAZ. - Kanoù kañvus an avel o yudal he lavarou-dislavarou, evel Mouezhioù an ene o tont digant Boudou kalz kreñvoc'h egedomp hag o c'hoapaat warnomp dre hon touellañ peurliesañ ; ar Voudou Vurzhodus-se a gas ac'hanomp a-benn habaskter.

MOG. - Ha perak ?

LAZ. - Youl o deus d' hon distagañ diouzh kement a vez c'hoantaet ha meulet er bed-mañ, pa vez kement a anavezomp, gouez dezho, treuz, dister, loudour, sot, fall. Hag e teuont a-benn dre hirskeiñ poanioù ha poanioù ganimp-ni, war neuz sevel ennomp perzhioù-mat e-tal hor perzhioù-fall. Lavarou-dislavarou ha, war un dro, kleñved ha kleñved, dre douez gwall-fentigelloù, diouganou gwirion ha fals-diouganou ijinet-dreist, ha kement-se bemdez, a-hed bloavezhioù paot. Reizhet e vez da bep hini e boanioù erziwezh gant Unvaniezh ha Madelezh lirzhin Doue...

Arvest VIII

Urrh a zeu tre a-daol-trumm

357

URRH (da Vog). - Piv a c'hortozez'? Petra 'raes ? Amañ e vazailh pep tra gant da leziregezh ! Ha prest eo ar banvez ? Te eo ar vatezh, ar pezh soñj eus se ! Kegin !... Kegin !

(Mog a ya kuit.)

Arvest IX

URRH. - Ho mab Bili a zo aet foll-drouk, ur gougleze gantañ en e zorn er vann a-us d' e benn ! Kreñv e c'hell bezañ ur foll-drouk. Emañ war-nes plaoufañ war ar re all. Gourc'hemennit buan d' ho Pili paouez, ha skeiñ d' an traoñ e c'houlgleze. (Dilavar.) Me zo habask, habask-kenañ ; koulskoude, karedig,

paouezit c'hwi ivez evit ur wech gant ho kwall-voaz d' ober ho pouzar, pa gomzan ouzhoc'h. (Dilavar.) Ha n' eo ket spontus kement-se ! A, va mibion, va mibion geizh, gouliet marteze gant ho mab milliget... A, va c'houvidi ! Petra ' soñjint fenozh diwar hon penn ! Komzit eta, reuzeudig ac'hanoc'h !

LAZ. - Penaos e rofen-me ur gourc'hemenn ? N' on ken ar ri.

URRH. - Gourc'hemennit d' ho Pili paouez, ha me ho tiliammo c'hwi holl.

LAZ. - Ul ledoued muioc'h pe nebeutoc'h ! Gwell eo d' hon-daou gortoz.

URRH. - Hogen, dre hir c'hortoz ez eus terzhienn ganin, kridienniñ a ran...

LAZ. - Va mab Bili n'eo ket foll, setu.

URRH. - Trubardiezh eo kement-se, neuze ?... Nann, c'hwi hag ho re, n' eus skiant-vat ebet ganeoc'h, holl techet-klok gant huñvreoù kasaus.

358

LAZ. - Ken dishañval ez omp ! Evit hon gouenn, ar burzhud n'eo ket souezhus, pep burzhud a c'hell bezañ, an danvez a zo ur maskl a-benn ren pep krouadur da vezañ reuziet, hag an anaon e reomp ar Re-Vev anezho. Evidoc'h-hu, n' eus diarvar nemet buhez ar bed-mañ, ha dre-se, setu ho mad ar brasañ : an neb a dap, ra dapo ! Hon gouenn a zoug doujañs d' ar ger roet...

URRH. - Trawalc'h ! Trawalc'h !

LAZ. - Panevet ar Voudoù Vurzhudus o c'hwezhañ ur re bennak eus o soñjoù ennomp-ni holl, ne vefe soñj ebet, lavar, na jestr kennebeut-all ; hogen ar Voudoù Vurzhudus-se, dre ren an holl penn-kil-ha-troad, a vez o klask kuzh dindan neuzioù peurgontrol a bep seurt.

URRH. - Tavit ha tavit !

LAZ. - Tra ma chomot hep klevout kreñv Mouezhioù ar Voudoù Vurzhudus, e lakaint ac'hanoc'h da nac'h, dre-se da c'hoari klok-kenañ ho pennoù dall.

URRH. - Euzhus eo kement-se ! Me zo tu warnoch ; gouezit ez eus tud hollc'halloudek a-du ganin hag e chomot liammet etre hon daouarn. A ! Karedig, mar goufec'h pebezh fae a ran warnoc'h. Perak n' em eus ket lezet va mibion d' ho lazhañ holl ; espernet e vije bet din an enkrezioù-mañ.

LAZ. - Na sonnit ket evel-se ; se ho laka hakr ! Kement enebiezh etrezomp a zeu ivez digant ar Voudoù Vurzhudus...

URRH (o tiskouez an delwennoù). - Hogen en diwezh, perak emaoc'h o sellout pizh bepred ouzh ar c'hozh mein-se en ur zibunañ ho strouilh ?

LAZ. - Ha n' hoc'h eus ket anavezet n' em eus graet nemet dezrevellañ deoc'h ar c'homzoù emañ an Delwennoù-se o paouez grozmolat en hoc'h enep ! Bouzaroc'h-pevouzar omp holl er bed-mañ ; n' oc'h ket evit klevout eveldomp.

URRH. - Serrit ho toull-gevier ! Hag ez an da c'hourc'hemenn ma vo taolet timat er mor an urupailhoù-mañ, a vefe a-hend-all a-walc'h da zigoantañ hon gouel en nozvezh. Gwech deoc'h da drec'hout, nemet eo an hini diwezhañ !

359

Arvest X

AOUD (o redek er pondalez). - Trec'h ! Bevet Urrh, Iton rouanez vat !

(Aoud a zeu tre.)

URRH. - En diwezh kavout a ran un den hag am c'har ! Te da vihanañ zo feal em

c'heñver, rener Aoud.

AOUD. - A ! Rouanez vat, panevet va zun en dije trec'het warnomp-ni, ar ganaz !

URRH (a vouezh izel). - Chuchumuchu...

AOUD (a vouezh izel). - Krog e oant da dec'hout dirazañ, pa 'm eus gourc'hemennet kerkent d' e vreudeur Gor ha Darid teurel o c'hrabanou warnañ hag e liammañ, pezh o deus graet evit hon gwellañ disamm.

URRH. - Rener Aoud, aze emañ c'hoazh ho kalonegezh hag hoc'h ijin ken brudet.

AOUD. - Komzoù trubard a zeuas gant Bili neuze, rambreoù ! Aet e kounnar, ne dave ket da damall d' e vreudeur bezañ gwallwerzhourion o zad, o c'hoar, ha me ' oar c'hoazh !...

URRH. - Ha neuze ?

AOUD. - Un diod o deus graet anezhañ e vreudeur, na petra 'ta !

URRH. - Houp ! Gwell a-se !

AOUD. - Koulskoude, pa n' eur ket evit disfiziout bepred diouzh ar sodion, ha pa vent liammet, em eus-me torret e ziotachoù en e gorzailhenn.

URRH. - Penaos eta ?

AOUD. - Gant va c'hleze, evel-just !

360

URRH. - Ervat eo bet kastizet... Ho kopr ho po dizale evit ho kur nevez, Rener Aoud.

AOUD. - Ho trugarekaat a ran, Rouanez vat. Padal, n' eo ket deuet c'hoazh va c'hefridi da beurlad : Merlou ha me hon eus dalc'het d' ho kounid bepred ; diank e vez mui-ouzh-mui gouenn ar vorlaeron lirezhin evelomp ; morlaeronigoù a vefe ezhom, eta ; hor soñj hon eus lakaet, ni hon-daoù, e c'hoar Vili, Mog koantik. List-hi ganimp, Rouanez vat, evit hol lore-gopr. Ouzhpenn, aon am eus na vefe lazhet an tad-kozh-mañ gant va breudeur fuloret ; o digoll a vennont kaout dre skeiñ gantañ. C'hoarvezet a c'hoarvezo, ur fazi marvus e vefe bremañ tremen hep e reiñ dezho.

URRH. - Lakait eta ar ri Laz etre o daouarn, ha ra vezo ar peoc'h ganin-me

AOUD. - Ha Mog ?

URRH. - Mog zo ho mad. Rener Aoud, emañ ar gwir ganeoc'h : mall eo e teuio Mog da dalvezout morlaeronigoù.

AOUD. - Setu an traoù war o reizh... (En ur dostaat ouzh Laz hag o stouiñ dre farsal.) Aotrou Ri, me a zo ho keneil ar gwellañ a-holl-viskoazh...

LAZ. - Kement a aon da 'm c'holl hoc'h eus zoken ma liammit ac'hanon ha ma chomit d' ober ged warnon ken speg hag an tarrag e divskouarn ar c'hi feal, rak ho ki ez on kentoc'h eget ho ri.

AOUD. - Kaer-meurbet pezh a larit din-me, hag hen lakaat a ran don em spered. Hogen, gwashat tech ho kouenn komz dre skeudenoù ! Ken ez it diveizus, 'benn an diwezh... Petra ' zeu d' ober amañ, goulenn a ran, ho tarrag ? Dalit : ho prenestr, aze, e-krec'h, a-dreñv, hag-eñ ne ve ket lavaret ez eus ennañ troellwezennoù gweet ? Petra a dalv se deoc'h ! Bezit tuet d' ar gonid, pitiaoul ! Bremañ n' eus ken d' ober gant ho parzhoniezh : gant poell e komzomp-ni. Siwazh, Aotrou Ri, keloù enkreuzus ! Ho mab Bili en deus en em wallc'hloazet, war e dremenvan emañ zoken, ha gervel a ra ac'hanoc'h.

LAZ. - Ra c'hortozo.

361

AOUD. - Hogen, Aotrou Ri, emañ dare da vervel !

LAZ. - Morse n' eus bet gwelet divuhez un den hag a zo bet mat. Me a lavar deoc'h n' h'ell ket va mab Bili bezañ divuhez evit gwir.

Arvest XI

Er pondalez, ur skipailh morlaeron gouliet ha mezevet o kornial. Ar c'hentañ morlaer, gwisket gant dilhad louet-logod, a vo du-huzil penn-kil-ha-troad. An eil, dezhañ neuz un hemolc'her, a vo un arzhken warnañ. An trede, neuz ur c'houer, a vo dilhad gell en-dro dezhañ. Emañ Merlou en o zouez.

MOUEZH MERLOU. - Den tamallet ! Al lez-varn a lak fed na eilgeriit netra. N' eus forzh ! Kondaonet eo ganeomp en a-raok.

MOUEZHIOU AR VORLAERON (o c'hoarzhin). Ha... Ha... Ha...

MOUEZH MERLOU. - Pebezh torfedour ! Ra vo kaset timat d' ar gwaskerezh !

MOUEZHIOU AR VORLAERON. Ha... Ha... Ha...

(Dont a reont tre.)

Arvest XII

LAZ. (enkrezet). - Ar Voudoù Vurzhudus a zo o paouez lavarout din : - Bez kalonek ; ar pezh stokad diwezhañ eo se !

KENTAÑ MORLAER. - Neuze, an amiod kozh-mañ eo a zo trubard dimp adarre ?

EIL MORLAER. - Kasomp anezhañ diouzhtu d' e anaon !

362

AN HOLL VORLAERON. - N' eus nemet se ! D' ar marv, an drubarded ! D' ar gwaskerezh !

AOUD. - Peoc'h, c'hwi ! N' ankounac'hait ket emac'h dirak He Meurdez, ar Rouanez !... Evit gwir, n' eus ket da vout a-du gant Laz ; met evelato, ne gan ket ken fall-se...

EIL MORLAER. - Ur beulke o koll e amzer ! N' eo mat nemet da vout lazhet !

KENTAÑ MORLAER. - Dal ! Sell ouzh va daouarn... Sell 'ta ouzh an huzil war va c'horf ! Ha goulenn digantañ petra a ra-eñ ? Un euzh eo gwelout landreidi eveltañ !

TREDE MORLAER. - Ni a boagn etre daou benn an deiz war hon labour, ha n' anavezomp levenez all nemet hon mezevrezh. Hag eñ a vez gwelet o vousec'hoarzhin gant gwelout ur vleuñvenn ha na welomp-ni netra enni ! Eñ a wel e pep gwagenn liv an daoulagad karet gantañ, ha pa gar kement a wel, an toull-bac'h-mañ n'eo ket ur vac'h evitañ !

EIL MORLAER. - Gant e zaoulagad iskis-foll, daoulagad talarek ha liesneuziek, o tamallout !

LAZ. - Va daoulagad n'int ken va mad ; ar Voudoù Vurzhudus a vez ouzh o ren evel-se, hep gouzout din-me.

KENTAÑ MORLAER. - Gwell e vefe herzel outañ a sellout.

AOUD. - Kement-se eo end-eeun, ha reizh eo ma vo paeet e dorfedoù gantañ... Hogen ret eo gouzout ober gant muzul pizh. Deomp ganti ! Talvoudek eo ar vadelezh ur wech an amzer... Eo ! Eo ! En lakaomp da vout dinoaz. Un oristal eo ! Ar pep gwellañ evitañ n'eo ket ar marv ez eo ; dinec'h eo ouzh ar marv...

MERLOU. - Displeg diouzhtu dimp-ni pezh a vo graet d' ar bizibul-se !

AOUD. - Seul reuzeudikoc'h an oristal-mañ, seul diskiantoc'h e vezo ha seul well e kano, ha pa zeu hogos e holl blijadur eus e zaoulagad, henn gwelet hoc'h eus, ez eo mat ober dioutañ un den dall. Neuze e taolo kan brudek an alarc'h, a vezo dimp, en diwezh, dudius... Ar re ijinet-dreist eveltañ, pa vezont gant ar gordenn en-dro d' o gouzoug ha krouget pe dost, a grog neuze en o c'hanoù ar c'haerañ.

363

AR VORLAERON. - Kaer a larez ! Graet e vo ! Te zo speredekoc'h-speredekañ !

MERLOU. - Ha... Ha... Ha...

AOUD (en ur stouiñ). - Mar plij d' He Meurdez, ar Rouanez, e skarrimp eta dezhañ e zaoulagad ?... (Dilavar.) Ha n' eo ket hoch ali, Meurdez ?

URRH (outi hec'h-unan). - Tud kriz !... Kreñvoc'h e vo va c'homzoù eget c'hoant va c'halon. (A vouezh uhel.) Da gentañ, taolit er mor an delwennoù divalav-se.

AR VORLAERON. - Hag e zaoulagad ? Skarromp e zaoulagad ! Dallomp an trubard !

URRH. - Kasit, rogit ha stlapit e levrioù bras.

AR VORLAERON. - Hag e zaoulagad dezhañ ? Ret eo dallañ an trubard-se ! Dall ! Dall ! Dall !

URRH (ginet). - Ra vezo eta skarret e zaoulagad.

(Ar vorlaeron a grog en delwennoù hag el levrioù, hag a ya kuit ganto en ur redek. Aoud ha Merlou a chom.)

AOUD (da Laz). - Sellit pegement ho karan : emeon o paouez mirout ho puhez deoc'h.

(Ar Vorlaeron zo distro.)

LAZ. - Aotrou Doue ! Digor un nor er voger-mañ. taol ur goabrenn dev dirak daoulagad an dud kriz-mañ !

AOUD. - Klevout a rit ! Setu eñ krog da ganañ...

LAZ. - Bili !... Bili ! Pelec'h emañ a-vremañ ?

364

MERLOU (o tont a-raok). - Ha gwelet n' ec'h eus biskoazh ar vered o tont davedout, tagnous kozh ? Dal ! Setu eñ amañ da Vili !

(Stlepel a ra penn Bili ouzh treid Laz.)

LAZ. - Va daoulagad !... Va daoulagad keizh !

AOUD. - Aotrou Ri, ho taoulagad zo ' vont da vervel dirak un arvest kaer-kaer. Eñ d' hoc'h aweno da viken ! Emeur o vont zoken d' ho tiliammañ, ken brokus ez omp.

Arvest XIII

Mog a zeu tre dillo.

MOG. - Petore skrijou ! Petra zo o treiñ ?... Chomit ! Laoskit va zad !

LAZ (o tiskouez penn Bili, e-keit m' en sachet er-maez). - Va merc'h, n'omp netra !

MOG. - Jezuz, Maria ! Bili ! (o 'n em strinkañ da dreid Urrh) Rouanez, truez evit va zad !

URRH. - Morse ne zistroan diwar va gourc'hemenoù.

MOG. - Rouanez, ur predig !... N' oc'h ket ken kriz ha ma rit van bezañ !

URRH (outi hec'h-unan). - Siwazh ! Petra a lavar-hi ? (En ur wiskañ ur gounnar.) A-dreñv, matezh ! Hañval-buhez ouzh da gi a dad ! Fae a ran war dangwall da galon ! Ne fell ket din e kouskfes amañ. Kae ac'han !

MOG. - Gouestlet on bet da bleidiñ war-dro va Zad !

AOUD (o kregiñ e Mog hag ouzh he sachañ er-maez). - Amiodell ! Sent ouzh hon Rouanez war an taol... Va c'hoantig din-me ivez, deus eta ganin ur predig dre amañ... Eo !... Eo !... Mall eo dit-te kaout da lod eus ar gouel.

(Merlou a gas dillo penn Bili gantañ.)

365

LAZ. - Va bugale, ho tigarez din evit bezañ ho krouet ! Perak n' eo ket me, an hini marv !

MOG. - Laoskit-me !

MERLOU (krog ivez e Mog, a zifret). - Lodennomp, hon-daou.

(Mog zo sachet diwar wel dre an nor-borched a-gleiz gant Aoud ha Merlou. Laz, diliammet, zo sachet er-maez dre an nor-borched a-zehou gant ar vorlaeron all.)

URRH (d'an trede morlaer). - Te, kae davet Gor ha David, ha deuit amañ an daol ostizet-mat evit ar banvez.

MOUEZH LAZ. - Kadarn e oa va mab !

MOUEZHIOU MORLAERON (o c'hoarzhin). - Ha te ?... Ha... Ha... Ha... Skrij eta !

Arvest XIV

URRH. - Ha bremañ, ra zifronko e-kreiz an deñvalijenn ar gozhiadez garv ha kasonius a vez kavet ennon. Ur follez 'teuan da vezañ ! Nann ! Ar Rouanez on-me. Ra deuo en-dro va maskl, rak muioc'h eget biskoazh e vanan daonet !

AN AVEL (o yudal flour). - Lec'h d' ar Vuhez ! Lec'h d' an ankou !

URRH. - Ar c'halonoù en em c'halv kenetrezo, nemet n' en em glevont ket!

Arvest XV

Gor, Darid hag an trede morlaer a zeu tre ; degas a reont war zehou un daol hir ha pompadus, kouignoù ha gwin a bep seurt warni. Laz a zeu tre ivez, skarret e zaoulagad dezhañ hag astennet e zivrec'h dirazañ ; liammet eo adarre

ouzh e gador-roue gant ar c'hentañ morlaer hag an eil morlaer.

366

LAZ. - Avel ha c'hwi, tonnoù, hirvoudit ha yudit, laoskit ar gorventenn da redek-plaouf, yudit er gwall-reuz ! E-skoaz va c'halon vantret, ne vezo ho tismantrou holl netra !

URRH. - Da dud diskiant eveldoc'h eo tevel. Arabat kas reverzhi fenozh dre ur gomz trelatet. Tavit, pe anez e vo skoet ur gwall-daol all gant ho merc'h, ha graet e vo, diwallit !

AOUD (deuet tre dillo). - Rouanez vat, mar plij deoc'h dont davet ho kouvidi... (D' ar vorlaeron.) C'hwi all, buan er-maez !... (A vouezh izel.) Ha bezit war ho kougglezeoù kuzh ha lemm, na chomo sec'h flemm ebet fenozh... dreist-holl, n'ankounac'hait ket : goude din c'hwitellat, e ranko pep-unan ac'hanomp muntrañ Roue an Inizi hag e vaeled.

(An holl a ya kuit, nemet Laz liammet. Ar gorventenn hag ar c'hurun a ya war greskiñ ha war washaat.)

Arvest XVI

Urrh, Aoud, Merlou hag o c'houvidi, Roue an Inizi ha tri mael eus e lez a zeu tre, ha Mog, liv ar marv en he c'herc'henn, war o heul. An holl a ya ouzh taol, a zebr kouignoù hag a ev gwin, nemet Mog, ar vatezh, a chom en he sav en o c'hichen. Gwisket eo Roue an inizi evel ur stereddivinour, gant ur sae hir gell-alaouret, ur meni katiolenn pe kabell uhel ha begek, hag ur re lunedoù bras a hevelep liv. Gant e dri c'heneil ez eus ivez dilhad divinourien ha lunedoù bras, glas-delienn evit ar mael kentañ, ruzik evit an eil, glasruz evit an trede. Klezeier a zougont o-fevar. Degas a reont koun eus ar peder delwenn bet taolet er mor. Trumm, gwall-strakadeg. Eus al lein gant ar stroñs e kouezh un tamm lambrusk e-kreiz ar sal.

URRH (outi hec'h-unan). - Dibaot eo e teu trouz an diavaez betek amañ. Petra 'ta eo ar strakadeg-mañ ? Hag en argoll e vefe al lestr ? Koulskoude hor boa eoriet en ul lec'h goudor ! Ha mentek ha kreñv a-walc'h eo al lestr evit mirout na horjellfe an disterañ er spontusañ korventennoù. (Sailhat a ra an daol.) Petra eta zo o treiñ ?

367

AOUD. - Evit ur re bennak ez eo ar furnezh-dreist mont da heoliañ gwisket-skañv gant seiz, gourvezet dudius war un hirgador-vourell, e-kreiz ul liorz frondus, e-keit ma son ur c'hrennard koant ha frondus ivez un oberenn esmaeus...

(Evañ a ra.)

ROUE AN INIZI (d' ar mael glas, en ur ziskouez Aoud, dreist penn e skoaz). - Eñ eo ?

AR MAEL GLAS. - Nann ! Aotrou Roue... Nemet e ve deuet korf ar Mael da wallgoeñviñ penn-da-benn ; rak ken tev hag un arzh eo hemañ, tra m' eo treut-eskern ar Mael.

AOUD. - ...Menezioù uhel-uhel hag erc'hek o c'hribennoù am goudorfe ouzh an avel. Klouar e vefe bepred an amzer... Pegen brav e vefe ! Gwir eo : ar menezioù da vihanañ a flastr ; faltaziit eta ar bernioù aour dreist-ment hag ar bagadoù micherourion ret da sevel kemend-all !.. Dalit ! Me hag a gomz ouzhoc'h, me zo speredet-lemm, me a sav c'hoarioù-gerioù ma chom an holl dud sebezet outo. Ac'hanta ! Ar pezh a gavan a vravañ en un dremmweliad ez eo an anvioù o verkañ al lec'hioù...

ROUE AN INIZI. - Peurliesañ, ar miled gouez n' int masklet nemet ur wech : hemañ eo ur maskl dreist-ment !

AR MAEL GLAS (da Aoud) - Ole ! Paotr... Penaos e vez graet ac'hanout ?... Ya !
Te.

AOUD. - Me eo ar rener Aoud, ya ! me, penn-rener al lestr-mañ.

AR MAEL GLAS. - N' eo ket se anv ar Mael... Nemet ha kemmet e vefe bet ivez e
anv. Disfiziomp !

(Gwall-strakadeg. Eus al lein e kouezh un eil tamm lambrusk.)

ROUE AN INIZI (da Aoud). - Sklaer eo, Aotrou Rener, ne fiziin ket va lestr-me
ennoc'h. (Oc'h uhelaat stumm e vouezh.) Rouanez ha c'hwi, Maeled va
rouantelezhioù, pa edon gant va femp bloaz, en ur gouel evel hemañ, eo e lakis
ar re lunedoù-mañ evit ar wech kentañ. Ur c'halz a dud a oa, kalz re evit chom
ur c'hrouadurig hep bout kollet. A-greiz-holl em eus sellet en ur melezour ha n'
em eus ket en em anavezet, hag abaoe em eus baleet du-mañ du-hont ; goude-se ez
on deuet da roue war an holl inizi-mañ, hogen nikun ne ouezas biskoazh na va
gwir anv nag hini va mammvro bepred en abeg d' ar re lunedoù-mañ !...

368

URRH. - Aotrou Roue, perak n' hoc'h eus ket lamet anezho diwar ho fri, hag ho
pije en em anavezet er c'hentañ melezour !

ROUE AN INIZI. - En em velezouret em eus meur a wech hep lunedoù e meur a
velezour tro ha tro : n' em eus ket gallet merzout va dremm ! Den ne oar piv eo
evit gwir Roue an Inizi.

AOUD. - Ho meurdez, Aotrou Roue, lavarit dimp, mar plij : al lunedoù-se, daoust
hag-eñ e kemmont ivez, dirak ho taougalad, an dud a welit ganto ?

ROUE AN INIZI. - Me o gwel evel m' emaint e gwirionez. Evel-se, d' an ampoent-
mañ ma sellan pizh ouzhoc'h, Rener Aoud, n' on ket evit mirout a soñjal en un
aourgi am eus gwelet war ur voger-vered, hag a bare e zaoulagad war an heol o
kuzhat. Pell e chomas evel-se. - « Aourgi, deus amañ, deus eta, brizhvleiz ! »

AOUD. - Ha dont a reas ?

ROUE AN INIZI. - Tamm ebet ! Menel a rae eno o sellout ouzhin, daou vetrad
ac'hanon... Dalit ! Rener, krak eveldoc'h.

MERLOU (o c'hoarzhin). - Ha... Ha... Ha...

URRH (outi hec'h-unan). - Ar roue-mañ hag e vaeled a ra aon din, int ivez, ha n'
ouzon ket kaer pe gened hael enno a zegas din a-daol-trumm soñj eus Laz.

LAZ. - A belec'h e teu ne chom netra ken gantañ eus kement a oa dezhañ !
Mouezhioù ferv em ene, gouez dezho ne vefe nep-unan kaset morse da netra ; pell
zo koulskoude, abaoe ma rodellan em spered luziet ha dic'hoanag ar c'hlemmich-
mañ : - Dre douez an emlazhoù holl ! Dre douez an emlazhoù holl !

369

ROUE AN INIZI. - Rouanez, piv eta eo ar c'hozhiad hael-mañ ?

URRH. - Un amiod kaezh, e spered aet da hir-bell. Den ne oar hag hanter-varv eo
pe varv. D' an oad-se e kuzher ken klenk ar soñjoù !

ROUE AN INIZI. - Hogen, perak hoc'h eus skarret e zaoulagad dezhañ ?

AOUD. - Evit e vad e oa... E zaoulagad ! Daonedigezh e ene.

ROUE AN INIZI (o tiskouez Mog). - Rouanez, ha piv eo ar Vatezh hael-mañ ?

URRH. - Ur plac'h a netra.

AOUD. - N' eo ket lemm he spered ; c'hwezek vloaz ez eo, ha n' he deus ket gouezet dimeziñ c'hoazh.

MERLOU (o c'hoarzhin). - Ha... Ha... Ha...

ROUE AN INIZI (da Aoud ha da Verlou). - E gwirriñez, ne vank ken war daol ar banvez nemet penn un den marv ma vo ho kouel kaer-dreist.

MERLOU. - N' eo ket diaes ; emañ ar penn-se ganin.

ROUE AN INIZI. - Ha c'hwi hoc'h eus eta ur penn ?

MERLOU. - Ha... Ha... Ha... Ya ! Ur c'haer a benn trubard !

AOUD. - Aotrounez Veur, marteze e vefe dizereat...

MERLOU: - N'emañ ket aze ken !

370

ROUE AN INIZI. - Piv ?

MERLOU. - Ar penn, evel-just !... Ha koulskoude, e oa stag war-bouez e vlev ouzh va gouriz, a-dreñv, n' eus ket c'hoazh un netraig !

ROUE AN INIZI. - Amañ e c'hoarvez darvoudoù iskis egwirionez. Me va-unan a gav din em eus koun eus pep tra a-daol-trumm. Evel-se, al lestr-mañ, e anavezout a ran ! Daoust ha n' eo ket an hini a sente gwechall ouzhin ?

AN TRI MAEL. - An hevelep lestr eo.

ROUE AN INIZI, - Ar ouenn vrudet hag a yae war e vourzh a rae ac'hanon he Gwarezour, ha netra a vras nag an disterañ emglev ne vije bet divizet nemet e deiz va Gouel. Hiziv an amzer, ez eus ur c'hiz all ! Gwelout a reer bremañ ez eo deut al lestr-mañ da vout preizh an ankou ! (En e sav-sonn, a-greiz-holl.) Krogomp en hon emgann ouzh galloudoù an Ankou a ren war an islonk-mañ !

(An tri mael a sav d'o zro, gourdrourz enno.)

AOUD (goude c'hwitellat). - Salokras ! Aotrounez kaer, pegen fentus eo ho tanevelloù, dreist-holl diwar-benn hon hini lestr !

(Roue an Inizi hag an tri mael a zic'houin o c'hlezeier.)

URRH. - Daoust ha se eo hon emglev ken meulet ?

Arvest XVII

Roue an Inizi a dec'h diouzh an daol hag en em lak dirak Laz, evel evit e wareziñ gant e gleze ; hañvalout a ra dont brasoc'h-brasañ, e-doug ma sav goustadig er vann e zivrec'h evel divaskell.

371

ROUE AN INIZI (o sellout ouzh Urrh). - Me eo ar Roue Mikael, pennrener ar Strolladoù didrec'hus, ar C'hentañ eus Marc'hegourion an Uhel-Meurbet hag enebour ar re widreüs, ha nann o c'heneil ! (O tiskouez ar vaeled.) Setu amañ va gwir gevredidi, ar re o deus stourmet evit herzel ouzhoc'h a aloubiñ hag a ziskar. Ar spered gwidreüs a ya atahinusoc'h-atahinusañ ouzh neb a striv ouzh e graban ; evel-se ar vaouez dic'hlan ha lorc'hus o vont gouez muioc'h-mui... Hogen, an hini yaouank a oa chomet war al lestr, petra hoc'h eus graet anezhañ ? Petra hoc'h eus graet gant Bili ?

(Roue an Inizi hag an tri mael a lam goustad o lunedoù, hep distagañ

o daoulagad diouzh Urrh.)

URRH. - Gouenn Laz eo !... A ! Va skoazellit... Kollet on !

AR MAEL GLAS. - Ar Ri Laz, un dall hoc'h eus graet anezhañ !

AR MAEL RUZIK. - Muntret hoc'h eus Bili, hon breur !

AR MAEL GLASRUZ. - Hag hon c'hoar Mog hoc'h eus diskennet da sklavez !

MOG. - En anv ar C'hrist, paouezit !... paouezit ! Pistriet eo ar banvez !
Pistriet em eus ar banvez !

AOUD (goude c'hwitellat adarre). - Kuitez trubard !... Petra ? Te ac'h eus hon
pistriet !

ROUE AN INIZI. - A-dreñv, aourgi mezv !

(Argilañ a ra Aoud, gwall-vountet gant un nerzh na weler ket.)

AR MAEL RUZIK (war don an danevellgan, en ur stouiñ). - C'hoar ger, bezit ar
muiañ frealzet...

AR MAEL GLASRUZ (hevelep ton). - ...ha meulet da viken, rak ar banvez-mañ ho poa
goanaget e vefe bet ur pred a varv, ha kement-se dre youl-vat, a ya d' ur banvez
a vuhez.

AR MAEL GLAS (hevelep ton). - Mog karetañ, deus ganimp. Morse ken ne vezimp
digevredet.

(Ar Vaeled ha Mog en em vod etre ar gador-roue hag an diri.)

372

Arvest XVIII

Gor ha Darid a zifoup dre ar pondalez hag a zeu tre en ul lamm.

GOR. - War sav ! Roue ha Rouanez, Maeled hag Uhelidi ! Hon lestr en deus aret en
ouf hag a red eeun-tenn etrezek ar c'herreg !

DARID. - Krapet omp en arnev yen-skorn a zisrann an hañv diouzh ar goañv.

GOR. - Ur gorventenn spontus ! Hag a-raok m' hor boa gallet toullañ ar gouelioù,
e voe torret unan eus ar gwernioù a-rez d' ar bourzh. Trumm, a daolioù bouc'hal
hon eus troc'het ar paramantoù. Re ziwezhat ! Ar wern, goude ur splujadenn, a zo
deut war he c'hiz, o frailhañ ar c'houc'h !

DARID. - Neuze, al lestr en deus sanket, o lonkañ dour a-boulladoù dre an daou
du war un dro !

GOR. - Klasket hon eus roeñvañ davit un aber. C'hwezek e oamp, ha tud kreñv, o
tornata ar roeñvoù, hogen, me hen tou, hini ne oa evit soubañ un taol eeun en
dour !... Strobinellet ! Strobinellet eo ar mor !... Stlapet er vann e oa hon
roeñvoù.

DARID. - Un noz kollet espar ! Enaouet hor boa war ar bourzh ur c'horadenn vat a
dan. Daoust da se, e oamp bavet gant ar riv ! Hag al lestr o strakal a bep tu !
Ha trumm war e hent ur red-mor... Ur menezriad a vor a-ziouzhimp ! Ha ni a-
dreuz ! Hag o tiskenn d' ar strad ! Ha souzañ holl en ul lamm, hep rat deomp, o
krapañ ouzh ar c'herdin, a-unlusk. Hep gouzout din, em boa graet evel ar re all,
pa welis va douarn stardet war ur rabank...

GOR. - Kaout a reas dimp e oa bet se padet ur beurbadelezh... En diwezh e
tisac'has warnomp tor an doenn-vor. Dibradet e voemp va breur Darid ha me o

yudal, hon pennoù o tosal ouzh keñ ar gwernioù hag ouzh ar speurioù...

DARID. - Pa savjomp, e oa aet ar re all gwitibunan gant ar mor. Ne vane nemedomp, Gor ha me, dic'halloud... Neuze, deredet omp da gemenn kement-se deoc'h.

373

MERLOU. - Neuze, petra ! Kollet pep tra ?

GOR. - Emañ al lestr o ouelediñ goustadik, nemet e trofe war e c'henou.

AOUD. - Hag al lestr a dri uhelbont nevez-flamm deuet gant an aotrouien-mañ ?

(Gor ha Darid a sell an eil ouzh egile, trefuet.)

AOUD. - Komzit prim... Ha war wel emañ ?

DARID. - N' emañ ket.

MERLOU. - Milligadenn, d' an traoñ ! Islonket e ve bet ?

(Gor ha Darid a sell an eil ouzh egile adarre)

AOUD. - Petra 'ta eo deut da vezañ ?

DARID. - N' ouzomp ket.

AOUD. - Se n' hell ket bezañ. Ul lestr hollskedus ha divent eveltañ, hag ouzhpenn-se tost bourzh-ha-bourzh gant hon hini ken na oa un dañjer evidomp er stourmad-avel, ha den ac'hanoc'h evit teurel evezh outañ, ha den ac'hanoc'h ho taou zoken evit e welout ?

GOR. - A-dra-sur, gant hon daoulagad beuzet-holl a zour-mor.

ROUE AN INIZI (o c'hoarzhin). - War wel mat edo. Hogen Laz, Mog, Bili hepken a oa evit e welout, int ar pennoù kalet, war ho meno a c'hodiserion, int un tamm diskiantet gant an tasmantoù. Lestr an Ankou a gredit ennañ c'hwi holl gwitibunan bremañ, p' emañ o zeodoù war o zremenvan. Gouezit eta Ganimp-ni eo bet graet ar peñse-mañ.

URRH. - Ganeoc'h-hu !

(Urrh ha Merlou a souz.)

AOUD. - N' eo ket gwir ! Rouanez, godiserion souchet int.

374

ROUE AN INIZI. - Ar bed-mañ zo faltazi, ha mab-den follentez ; pa 'z a mab-den gant ar faltazi, e tro an elfennoù da follenteziñ.

LAZ (oc'h astenn e zivrec'h war-du an diri). - Me a wel !... Du-hont, ul lestr bras astennet e eskell dezhañ er gorventenn, ha Bili ouzh e stur ! Ur gador-roue zo war ar bourzh, ha Bili a ziskouez din pignat warni ! Petra a dalv kement-se ?... Ne welan seurt ebet ken.

375

Arvest XIX

Bili en em ziskouez war lein an diri. Hollskedus eo. A-dreñv dezhañ, dre an nor gornzigor, e teu tre ur frond-roz hag ar C'han Neñvel-mañ :

376

KAN NEÑVEL

Tostaomp, Arc'haeled, dre varrad ;
     kentañ mouezh gwaz
 Anaon a c'hortoz ar Gwenva ;
     eil mouezh gwaz
 An islonk a zilaosk daonidi ;
     trede mouezh gwaz
 Digoromp baleoù a Zudi ;
     an teir mouezh gwaz
 Donezon ra dorro saotrad ;
     peder mouezh gwaz
 E-lec'h ar reuz, Arz uhelañ.
     pemp mouezh gwaz
 Karantez peurglok n' oa ket enno,
     ur grennvouezh
 Hag i tener gant emaberzh :
     un uhelvouezh
 Muntr pemdeziek 'vit o geno,
     div uhelvouezh
 Ha 'vel bourevion 'vit o chatal a herz,
     div uhelvouezh
 Da derriñ all.
     ur vouezh-voud (evel Kloc'h-an-Anaon)
 Doan ar plac'hed,
     ur vaouez krennvouezhiek
 Strizh o ijin, blin o divrec'h;
     ur vaouez krennvouezhiek
 Poupigoù diene 'vit gwaz lemm e spered,
     ur vaouez krennvouezhiek
 Sklavezed rec'h.
     ur vaouez krennvouezhiek
 Touell o soñj ar peurvuiañ,
     pemp mouezh gwaz, o pouezkanañ a-greñv
 Aloub, kleñved, drouged fallañ
     pemp mouezh gwaz, o pouezkanañ a-greñv
 Ha taolioù-gwall
     ur vouezh-voud o pouezkanañ a-greñv
 Fur eo mont kuit Ganimp,
     un uhelvouezh (skiltrus)
 D' hon inizi enno Dreist-Kemm ken Glan,
     ur grennvouezh
 Ma Peurvevimp.
     ur vaouez hag ur gwaz (evel kloc'h war vervel)

377

BILI.- Ar re en em gar, pa 'n em gannfent kenetrezo, e vefe kuñv o gloazioù...
 Poent eo deoc'h leñvañ hepken gant al levenez...

GOR. - Pegen gwenn eo !

DARID. - Mar n' out ket ar C'hrist, ez out hañval outañ !

LAZ. - Petore Boud Burzhudus kriz ha dismantrer out c'hoazh ? Kollet em eus ar
 c'hoant da nep plijadur ; re a reuzioù bemdez ha, war un dro, touellet ha
 goapaet, kement-se a gas dre hir da nac'h ouzh al levenez.

BILI. - Doue, hag a ren pep buhezeg penn-da-benn. Doue a Fell Dezhañ : c'hoarzh
 eta.

LAZ (o c'hoarzhin ; ha hiviziken, Laz a vousec'hoarzhio bepred). - N' on ket evit
 chom hep c'hoarzhin eus kement-se ! Va rolladenn-vuhez zo kemmet ; setu me
 laouen-laouen. Te, a zegas ar pare, pardon din : abaoe kantvedoù ha kantvedoù ma
 'z on stlejet ganto er gaoued-mañ, ez on marteze bouzar ha dall.

BILI. - Klev.

LAZ. - Ar sonerezh-mañ !... Ar ganenn-mañ, te eo !

BILI. - Sell.

LAZ. - Perak n' eo ket diereet va daouarn !...

BILI. - Kouezhet eo an ereoù ; diliamm eo da zivrec'h.

(Kouezhañ a ra ar chadennoù, trouz bras ganto.)

LAZ. - Ken pounner eo va zreid !

BILI. - Perak o deus an dud ereet anezho gant ar bolidi-mañ ? An Aotrou Doue en deus graet an treid diliamm evel an daouarn.

(Laz, a sav, diliammet e dreid.)

LAZ. - Adsav !... Adsav !...

378

AOUD. - Falsc'hoariet omp, a-bouez bezañ stourmet gant aveloù kontrol, ha netra ken. Dalc'homp start, ni all, ha timat ne vo ken na burzhud na peñse.

GOR. - Eo ! Gwir eo kement-se.

DARID. - Gwiroc'h n' eus ket.

AOUD (da C'hor ha David). - Pitiaoul emañ o klask diganimp ar falstasmantou-mañ !

MERLOU. - Tavit da vihanañ, c'hwi ho-taou

URRH. - Ganto emañ ar gwir ; kement-se n' eo ket un douelladeg... Da vihanañ, hon bezet glac'har d'hon torfedoù holl !

AOUD. - Ha c'hwi ouzhpenn ! Ar vamm, ho penn 'ya sempl !

URRH. - Me, ar Rouanez, a oar ez eo gwir-gwir-bev pezh a zegouezh, rener Aoud ha rener Merlou.

AOUD (da Vertou). - Ur vaouez eo !

(Aoud ha Merlou a dec'h diouzh Urrh.)

URRH (en ur huanadenn). - Kement 'zo a ya diganin ; va c'hastiz eo a zigor !...

GOR. - Ha ni, petra a vezo graet ac'hanomp ?

DARID. - Bili, az pezh truez ouzhimp-ni !

BILI. - N' ho pezet ket aon e-kreiz an tousmac'h-se. Ne vez c'hoariet gant pep boud nemet e rolladenn-vuhez bet dre Dreistnatur warnañ. Va breudeur garetañ, deuit c'hwi ho-taou d' hon heul Va zad va c'hoar, va breudeur, deuomp.

ROUE AN INIZI. - Setu kaerañ nozvezh ar bed evit pignat a-gevret d' hon Inizi Peurbabus.

(Ha war-lerc'h Bili e lusk Roue an Inizi, Laz, Mog, an tri Mael, Gor ha Darid da bignat gant an diri.)

379

URRH (oc'h en em strinkañ war he daouliñ). - En anv ar C'hrist, truez !... Komz a raen a-benn-kollet ! Ne oa ennon buhez ebet !... N' on ket dellezek ouzhoc'h !

Koulskoude, va list da bignat war ho lerc'h ! Me eo a vezo ar vatezh... Kargit va daeloù gant bannoù-heol !

(Urrh a daol d'an douar he c'habell ruz-gwad, he gouriz hag he c'hinkloù. Bili, Roue an Inizi, Laz, Mog, an Tri Mael, Gor ha Darid a chom neuze a-sav hag a dro o fenn, en ur vousc'hoarzhin.)

ROUE AN INIZI. - Souezh ebet ! Rak ur " menez " a rank pep unan sevel ez-vev ez-varv diwar e reuzioù. « Gant an Aotrou Doue e vi digabestret diwar-bouez c'hwec'h reuz dre seizh ha, d' ar seizhvet, e chomi hep bezañ gwall-dizhet ». Setu perak ar ri Laz, Mog ha Bili « a zo bet reuziet Gantañ kenkoulz hag aour forniet. O vezañ ma c'houzañvjont ken gwazh-se, ez int anvet Gwenvidien ganeomp ». C'hwi ivez, Urrh bardonet.

BILI. - Savit en ho sav, Urrh venniget. Ni hepken hor boa ho karet.

ROUE AN INIZI. - « An holl a vez dedennet » gant « Salver an holl », ha c'hwi hepken ne vijec'h ket ! Deuit d' hon Inizi, evel ur wir gouviadez. Distagomp eta ar wir Vuhez diouzh an enebiezh, ha lezomp an enebiezh hepken e-barzh ar bez... (a vouezh izel) ...ken na vezo Aoud ha Merlou en o Foent Binniget ; o menezioù-reuz n'int ket peursavet ganto evit c'hoazh, netra ken.

(Roue an Inizi, Laz Mog, an tri Mael, Gor, Darid hag Urrh a bign etrezek ar Sklerijenn hag a ya diwar wel, tra ma son ar C'han Neñvel adarre en ur bellaat uheloc'h-uhelañ.)

Arvest XX

AOUD. - Perak ne c'hellomp-ni ket mont war o roudoù ! Evel liammet ez omp, ha dall gant o sklerijenn !

MERLOU. - Hag a belec'h e teu ennomp an hiris taer-mañ ? Skornet eo hon tal !... Minmallozh-varv ! Ar pistri eo kement-mañ !

380

AN AVEL, - Lec'h d' an ankou !

AOUD. - Ha ne glevet ket kloc'h-an-anaon ?

MERLOU. - En abeg dit eo !...

AOUD. - Beulke !

MERLOU. - Te eo ar beulke, o vout ma 'z out abeg da 'z kwall-reuz ha da 'm hini !... Te eo ar beulke, o vout ma n' ec'h eus gallet nemet tennañ enebiezh warnout a-hed da vuhez !...

AOUD. - Me a garfe bout an den a rafe dit ar gwashañ droug !

MERLOU. - Boued an droug peurbadus !

(Tarzh-kurun spouronus.)

MOUEZH AR VOUDOU VURZHUDUS. - Krogomp bremañ en hon preizh... Ra zeuio ar re o deus spered an aerouant da vout ivez gwir erevent !

(An dour a zeu tre. Teñvalijenn war-gresk. Kurun. Skleurigoù ruzard al luc'hed a lez da zamwelout div euzhadenn hirisus, e-lec'h Aoud ha Merlou.)

AOUD. - Ar gouloù a varv, hag an dour a zeu a-veuz e-barzh hon bez !

MERLOU (o fuc'hañ evel un naer). - N' eo ket dour... Gwad eo se !

AOUD. - Ne welan, ne glevan takenn !... Skoaz din !

MERLOU (o fuc'hañ adarre). - Pelec'h emhout-te, ma 'z lonkin ?...

AOUD. - Ar penn-chatal-mañ na 'm c'hlev ket ? Pe me eo a zo bouzar !... Merlou ! Merlou !... Dre drugarez, eilger din !... Emañ un avel yen-skorn ouzh va drailhañ !.. Paouezit ! Paouezit !... Truez !... Trawalc'h !...

MOUEZH AR VOUDOU VURZHUDUS. - Da viken !... Da viken !...

(Pufadennoù-naer. Noz varv)

381

AOUD. - A tud varvus ! C'hwi hag a vev c'hoazh, mar deo aotreet din sevel va hirvoud betek ennoc'h, na rit ket eveldomp, an daonidi !... an daonidi !

(Pufadennoù-naer.)

AN AVEL (o yudal). - Lec'h d' ar Vuhez ! Lec'h d' an ankou !

ROUE AN INIZI BETEK AMAÑ

AL LEVRIOU

Ronan HUON

OLIER (Youenn) . - " Deiz-ha-Bloaz ", 15 danevell roneoskrivet gant an oberour. - Prit 12 lur. Y Ollivier, 23 Bd Burloud Roazhon. - C.C.P. 1686 05, Rennes.

Evit ar skrivagnerien hag a boagn evit sever un nebeut skridoù ez eo puilhentez hag ijin Youenn Olier un dra vurzhdus.

Da zaou-ugent vloaz, daoust d' an trubuilhoù ha d' ar c'hleñved, ez eo deut a-benn Youenn Olier da sevel ur bern pennadoù politikel, burutellerezh lennegel, tri romant, unan o vezañ c'hoazh diembann, ha daou strollad danevelloù (28 en holl).

E-touez ar rummad yaouankañ ez eo an hini a skriv ar muiañ hag en un doare ingal. Hevelep puilhentez a zo moarvat penn-abeg d' an tamalloù à reer dezhañ. Re vuan e skriv marteze ha n'eo ket peurlipet e oberenn. Anzav a ra e unan ne blij ket dezhañ (da biv e ra ?) distreiñ war e labour ha diskoultrañ.

Ar pezh a damaller da Youenn Olier peurvuiañ eo e yezh, ha ne gomzer ket a-walc'h eus danvez pe dalvoudegezh ar c'hontadennoù o unan nag eus ar bed gwirion en deus savet.

Evidon-me, techet on da lenn hep gwelout ar fazioù kemmadurioù siwazh din, met anoazet e vezan gant troioù-lavar, gerioù pe frazennoù a gavan diheson pe bounner: « a souzas a-zirazi », pe iskis « rigougnat a reas he dent en he fenn », « luskañ a reas an nor ».

Geriadur Youenn Olier a zo pinvidik betek re ha krediñ a ran e tlefe, en un oberenn lennegel, disfiziout ouzh ar gerioù. Kavout a ran (ur spered berr eo va hini ivez) troioù ha gerioù dianav e-leizh en e skridoù, ken na ouzer ket mui hag-eñ ez int reizh pe get, gerioù rannyezhel int a-wechoù moarvat, da, skouer « saket », « ar barr-skuberioù da frapañ », straedoù «lastret gant ar c'hirri ». En ur bajenn setu tri ger ha n' emaint ket e geriadur Roparz Hemon. Klask a ra ivez pinvidikaat e yezh gant stummoù ne vezont kavet nemet dindan e bluenn : a zezevas, a boelladas, a atersas, a dufe, a ouzhpennas, a zic'hwezhaz e-lec'h a **lavaras**, d' am soñj ne reont nemet ponnerat an istor.

383

* * *

En dastumad " Deiz-ha-bloaz " e kaver, dre vras, daou seurt kontadennoù. Ken ampart eo Youenn Olier evit sevel an eil hag egile. Stumm e gontadennoù kentañ a zo, lakaomp, doare Joyce : nebeut a zarvoudoù, irienn ebet, tudigoù, o jestroù hag o soñjoù, ur stumm a blij din e gwirionez. Da skouer en *Endervez* e tezevell trubuilhoù ur brogarour gant e familh. N' eus istor ebet, met prederiadennoù, trivliadennoù ha neuze taolenn ar maezioù sioul ma kav ar paotr repu enno. *War an traezh* : ur plac'h o koshaat hag o tebriñ soñjoù. *Dilojadeg* a zo unan eus fromusañ ha kaerañ kontadennoù ar rummad : ur plac'h en ur ranndi goullo a c'hortoz ma teuio he gwaz d'he c'hilask, goude ma 'z eo bet kaset kuit an holl arrebeuri. Sellout a ra en-dro dezhi. Gant un nebeut gerioù e ro ar skrivagner an en-dro: ar prenestr noazh, an noz o serriñ, ar stered o luc'hiñ, pell ha yen a-us d' ar savadurioù karrez ha diene, an iliz hag ar skol flastret en traoñ evel boestoù alumetez, an dud dianav ha dizano serret er ranndioù evel amprevaned en ur voest. An daolenn zo resis ha skeudennus ha Mari Gelenn a adwel he buhez en ti-se ha tamm-ha-tamm ar mare poaniusañ ; pep tra, korn ur voger, ur foulinenn, o waskañ he c'halon. Gant munudoù e teu an arzour a-benn da lakaat da ziwan un trivliad kreñv, garv ha poanius hag ez a kuit an daou bried er glav-hag er vorenn etrezek ur gêr all hag ur blanedenn welloc'h, marteze.

*

Ur stumm all kontadennoù a gaver en dastumad-mañ. Un istor wirion a zo kontet, da skouer, e *Gwarizi*, en *Inosant*, pe *Arnev* a gas da soñj romant Roperzh ar Mason " Evit ket a Netra ". Gwarizi hag an Inosant a zo savet en un doare dispar hag a denn d' an danevell-polis, doare Simenon. En hini kentañ ez eus un enklask kaset war-raok gant ampartiz hag un diskoulm taer, nerzhus ha dic'hortoz. " Ar Chelan " a zo ivez un enklask polis.

384

An doare-mañ a zo, evel just, dre an danvez hag ar stumm, aesoc'h ha dudiusoc'h evit an dud dre vras ha Youenn Olier a ver anezhañ gant mestroni.

Taolennou kaer-tre eus ar maezioù hag an natur a gaver penn-da-benn an oberenn. An dour a vez alies war-dro, ar c'hanolioù, ar skluzioù e-kichen Roazhon pe e Bro-Wened, kentoc'h eget ar mor gant an heol o skediñ. An dour o tegas melkoni peurluviañ gant e vourboulh unton hag ar gwele yen a c'hell dont da vezañ.

*

En holl gontadennoù, war-bouez unan pe ziv, e kaver un aergelc'h-se a zic'hoanag. Tud Youenn Olier a zo kristenien peurluviañ, met kristenien oc'h arvarañ war vadelezh Doue. « Doue ne gare ket anezhi, sur, » eme Mari Gelenn e-barzh *Dilojadeg*. Heñvel a-walc'h eo dibenn *Arnev* hag ivez hini an *Horolaj*. «Klevout a raen adarre hiboud an horolaj a zishilie, er sioulder, predoù disistro an amzer. Neuze e kasis diwar va spered an hini kozh. Ya, savet e oa em c'hreiz ar goulenn : perak bevañ, perak genel ? p' edon ouzh e selaou. Hogen n' eus ket plas er vuhez d' ar goulennou. Dall e rankomp chom.»

Tud kozh, marv o bugale pe dilezet ganto, o n' em c'houlenn petra reont war an douar-mañ, ur bed tud divadoù « proletarien » wirion, tud dister, pesketourien, micherourien, implijidi, a-wechoù studieren, met holl o stourm ouzh ar blanedenn. Tud brevet gant an tonkadur : Breizh o c'houzañv en he c'horf hag en hec'h ene setu Bed Youenn Olier.

Un arz bras a gaver, en e gontadennoù, un arz a-vremañ hag evit sevel un danevell n' eus netra da zeskiñ dezhañ. An ijin en deus e laka e-touez ar re gentañ ha ma asant kabestrañ e yezh ne ray kement-se nemet gwellaat e oberenn.

385

Youenn OLIER

PRICHARD (Caradog). - " Y genod yn ein bywyd ". - (Dinbych) Gwasg Gee (1964). - In-8°, 180 p., sk. - Priz : 11/6.

Ur romant eo al levr-mañ. E gwirionez, pa skrivan romant e c'hellan touellañ meur a hini. Bez hon eus kentoc'h meur a zanevell distag eget ur romant unvan penn-da-benn. Kregiñ a ra al levr gant keloù marv Arthur o tont betek e zaou vignon Prys ha Dewi. Taolennet eo da gentañ douaridigezh - pe kentoc'h pulluc'hidigezh - Arthur e sal-c'hortoz ar forn-pulluc'hañ. An daou vignon a chom a-gevret war-lerc'h al lidoù, a gont o buhez an eil d' egile, hini Arthur war un dro, oc'h en em varn an eil egile diouzh ret. Prys, da gentañ, a zezrevell e vuhez-eñ ha dreist-holl e garantezioù. Kement-se a glot gant talbenn al levr : ar merc'hed en hor buhez. N' eus netra ispisial e kement-se nemet en em sil en danevell un elfenn visterius ha dic'hortoz krenn : karantez Prys ha Dilys ha ganedigezh vurzhus o merc'h Alys da heul o c'hejadenn hud. Ret eo anzav ez eo dibunet gant kalz a arz hag a ampartiz al lodenn-se eus an danevell hag e teu ar skrivagner a-benn da reiñ ul liv gwirheñvel ha natur d' ar pezh a zo diwirheñvel ha dinatur a-grenn.

Eil lodenn al levr, istor karantezioù Arthur, n' eo ket ken dudius, pell emañ. Ne gaver eno peurluviañ nemet koñchennoù gadal, boutin o doare en diwezh.

Ar skrivagner a gemer tro diwarno evit taolennañ buhez Kembreiz divroet e Lunden e-pad ar brezel diwezhañ.

Daoust d' ar mesk a zo marteze el levr, daoust d' ar « wasded » anezhañ a-wechoù, e lenner al levr hep distagañ. Kiriek eo da gement-se ivez ar yezh aes, liant ha linkus, eeun ha sklaer, a zo implijet gant ar skrivagner. Skañv eo, ur barn, eus ar gwellañ seurt, hep netra rannyezhel ennañ, evitañ da chom boutin.

*

386

LLEN CYMRU. Cyfrol VI. Ionor-Gorfennaf 1961. Rhifyn 3 a 4.

Embannet eo ar gelaouenn-mañ gant " Bwrdd gwybodau celtaidd Prifysgol Cymru " (" Bourz skiantoù keltiek Skol-veur Gembre ") ha moulet eo gant " Gwasg Prifysgol Cymru ". Bez ez eus anezhi ur gelc'hgelaouenn drimiziek hag a zo gouestlet da studi al lennegezh kembraek. Savet eo e kembraeg penn-da-benn. Pajennaouet eo an niverenn-mañ eus 121 da 247, ment vras, moulet fraezh ha sklaer.

Ret eo notañ mat hon eus afer ouzh ur gelaouenn a studi, gouestlet da istor al lennegezh kembraek, embannet gant ur Skol-veur, ha n' eo ket ur gelaouenn dieub evel " Al Liamm ". Setu a hend-all taolenn an niverenn-mañ :

- G. J. Williams, pennad eñvor e koun rener kozh ar gelaouenn ;
- Edward Lhuyd, skrivagner eus an azginivelezh kembraek ;
- Historia Peredur, o studiañ kudenn al levezonioù o deus pouezet war ar skrid kembraek ;
- telenn ha krouz, diwar-benn ar binvioù sonerezh en implij gant barzhed Kembre er Grennamzer ;
- « kwez » an erc'h ha « kwez » ar stered, pennad a skrid-vurutellerezh e sigur barzhonegoù eus ar grennamzer ;
- da heul e kaver ur studiadenn diwar-benn ur skrivagner all eus gre an azginivelezh, Owain ap Gwilym ;
- war-lerc'h ar pennad-se eo moulet kendalc'h ur studiadenn a-zivout Owain Gwynedd, unan a varzhed an uhelidi ;
- evit echuiñ ur studienn diwar-benn troidigezh kembraek ar « Rhetorica ad Herennium » gant Sion ap Hywel ab Owain, bepred da vare an azginivelezh ;
- erfin, notennoù ha burutelladennoù e diwezh al levrenn.

Ar re a zo dudiet gant studi al lennegezh kembraek a rafe mat o koumanantiñ d' ar gelaouenn-mañ. Skrivañ da " vBwrdd gwybodau celtaidd Prifysgol Cymru ", Caerdydd, Cymru. Ar priz n' eo ket merket. Emichañs 15 pe 20 lur.

Notennoù

An Notennoù-mañ zo bet savet pe gempennet gant Per Penneq, Per ar Bihan, A. Heussaff, Ronan Huon

HOR MIGNONED

Judith GURTNEY ha Pol KEINEC a gemenn ez int bet euredet e Pont 'n Abad, d' an 20 a viz Mezheven.

J. KORBEL hag e wreg zo laouen o reiñ deoc'h keloù eus ganedigezh o merc'h Anna, e Roazhon, d' an 22 a viz Gwengolo.

Renan PRAT zo laouen da gemenn ganedigezh e c'hoar Lenaig, e Kernevez Plerin.

Mikael ar Gow hag Anna MAZE zo laouen da gemenn deoc'h ginivelezh o fevare bugel. Gwenole eo bet anvet ar c'hrouadur.

Hor gwellañ gourc'hemennoù d' an holl.

KAÑV

Klevet hon eus keloù marv an Itron EVEN, intañvez Frañsez Even, noter e Landreger, hag hini Emil MONTJARRET, tad hor migon Polig Montjarret, rener B.A.S.

D' o familh ha d' o mignoned e kinnigomp hor gourc'hemennoù a gengañv.

PROFOU

Degouezhet eo ganeomp ar profoù-mañ en daou viz diwezhañ :

EOST :

Yann Ezel, 100 lur ; Kenskoazell ar Vretoned, 50 ; Jos Habask, 10 ; Youenn Gwernig, 10 ; Jozef Henaff, 10 ; A. ar C'halvez, 15.

- War un dro, 195 lur.

GWENGOLO.

Herri al Lann, 5 lur ; Yann Thomas, 10 ; Andrev Gwilcher, 40 ; Y.-V. Bouessel du Bourg, 240.

- War un dro, 295 lur.

1 954 lur a zo bet profet d' Al Liamm abaoe derou ar bloaz. Bennozh Doue d' hon holl skoazellerien galonek.

548 KOUMANANTER

548 koumananter a gonte Al Liamm e derou miz Here. N' omp ket aet kalz war-raok e-pad an hañv. Spi hon eus e vo gwelloc'h dibenn ar bloaz er c'heñver-se. N' eus nemet 38 koumananter o paeañ hanter-briz ha gant se e c'heller soñjal n' eus ket kement-se a dud yaouank o lenn ar gelaouenn. Ur striv a zo d' ober war an tu-se ivez. Al Liamm a rank kaout dizale 600 koumananter, grit bruderezh en-dro deoc'h hag e-touez ar studierien.

388

LIZHIRI

Sed amañ daou lizher degouezhet ganeomp war-lerc'h an niverenn 105. Lakaet int bet ganeomp e brezhoneg unvan.

Digant A. M. :

« Emaon oc'h echuiñ lenn niverenn 105 Al Liamm, degouezhet ganin ur pennad zo.

Evel boaz em eus kavet plijadur el lennadenn-se : dreist-holl (gant) " Mojenn ar Vengleuz " lakaet e brezhoneg gant Roparz Hemon. Koulskoude e lec'h pe lec'h ez eus gerioù na gaver ket e geriadur ar skrivagner-se. N' ouzon ket perak e ra oberourien zo, gant gerioù luziet, dianav d' ar paour kaezh lenner a striv hag a furch dre-holl evit bezañ gouest da intent un dra bennak. Mont a ran re bell marteze met d' am menoz, daou pe dri ger diskleriet gwech an amzer ne rafe droug ebet, ha se evit brasañ plijadur al lenner. »

Digant J. A. :

« E keñver danvez an niverenn-mañ, e klemman ivez un tammig. Ne gavan nemet an daou bezh barzhoneg gant Youenn Gwernig, hag " an Horolaj ", gant Youenn Olier, ha ne c'hellfe ket bezañ kavet un tu bennak all. Pezh kaer Jakez Konan am eus lennet war Barr-Heol, ha div droidigezh war ar memes kelaouenn a gavan re, daoust d o zalvoudegezh. Me gav din e tlefe ho kelaouenn embann ivez bep tro da nebeutañ ur pennad savet gant ur skrivagner nevez. A-hend-all, e c'hellfer krediñ n' eus nemet daou pe dri den gouest da skrivañ e Breizh, lakaomp Roparz Hemon ha Youenn Olier war Al Liamm, ha P. J. Helias war... Brud. Kompren a ran koulskoude, eo ken diaes deoc'h-c'hwi evel m' eo d' ar gostezenn all lezel a gostez, oberoù niverus ho « VIP's ».

Sed amañ arroudennoù eus ul lizher all kaset deomp gant hor mignon P. P. :

« Evel m' am boa lavaret dit, souezhet e oan bet un tammig o lenn war Ar Bed Keltiek ur rebech a rae Roparz Hemon d' ar skridoù embannet war niverenn 104 Al Liamm da vezañ trist ha melkonius, rak kontadennoù R. Hemon, n' int ket drant tamm ebet, nag e bezhioù-c'hoari kennebeut ! Al lennegezh a zo, dre vras, c'hwervoc'h eget ar vuhez ; met ret eo diforc'h etre tristidigezh skridoù 'zo hag an disfiziañs.

E-keñver an niverenn 104, e ran dit va gourc'hemennoù evit aozadur ha diskouezadeg ar pennadoù diwar-benn " Al levrioù ". Kalz plijusoc'h e pep keñver eo evel-se, hag ur menoz mat e oa lakaat ur skeudenn eus pajenn gentañ ar golo, brav e teu. Gwelloc'h e oa ivez embann burutelladennoù un tammig hiroc'h eget boaz ; ar re graet gant Youenn Olier a zo mat-tre, ar barnadennoù graet gentañ a zo reizh, d' am meno da nebeutañ...

Hep mar ac'h eus gouezet e oa bet embannet war " Le Monde " ur studiadenn (e nav pennad) diwar-benn : « Les parlers maternels en France ». Ar pennadoù hollek a oa mat hag an aozer en deus klasket chom diuntuek ha reizh. Ar pennad diwar-benn Breizh a oa gwanoc'h dre ma oa roet re a lec'h da vennozioù Falc'hun, d' an dizunvaniezh politikel ha ket a-walc'h d' un adsav sevenadurel. Komzet e oa ivez eus peurunvanidigezh 1941 graet war un urzh eus an Alamaned. Skrivet am eus ul lizher da rener ar gelaouenn evit klemm war ar poent-mañ met ivez evit ober dezhañ va gourc'hemennoù gwellañ da vezañ embannet ar pennadoù-se (meneget e oa Al Liamm). » .

389

DEIZIADUR GODELL «AL LIAMM»

Hon deziadur evit ar bloavezh 1965 a zo o paouez dont er-maez. Ar skeudenn a zo gant Jos an Doare.

Gwerzhet e vez 4 lur an dek. Ne vez ket gwerzhet a-unanoù. Tu 'z eus da gaout skouerennoù gant « Bloavezh mat » skrivet warne. Un distaol a vez graet d' ar re a bren dre gant pe dre vil. Goulenn digant R. HUON, 2, Venelle Poulbriquen, Brest. - K.R.P. 1629 14 Roazhon.

BARR-HEOL

O lenn niverenn 40 Barr-Heol ez omp bet dedennet gant pennad Per Bourdelles : **Fall an Eost** e 1964, anezhañ unan eus ar skridoù fraezhañ ha sklaerañ bet savet war gudenn Vreizh ha taer e stumm ivez. Gallout a c'heller kaout kerse n' eo ket bet troet e galleg ar pennad-se evit an " Avenir de La Bretagne " hag e 2 vil bennak a lennerien, pe zoken embannet e stumm un trakt. Youenn Olier a sav ingal

notennoù evit Barr-Heol, enne danvez da brederiañ, zoken pa ne vezer ket a-du-krenn bepred gant ar menozioù displeget. Bras eo bet levezon Youenn Olier war an Emsav sevenadurel abaoe e bennadoù kentañ war " An Avel " pe " Avel an Trec'h ". Jakez Konan, Benead, Anjela Duval a zo skrivagnerien lemm o fluenn hag un dudi eo lenn o skridoù. Merket eo ar gelaouenn gant personelezh an Ao. Klerg, anezhañ un den a spered hag a galon. Souezhet met plijet omp bet gant e bennad-digeriñ ADUNANIÑ e-lec'h ma kinnig un toullad diaezezennoù fur-meurbet e-sell da adober an Unvaniezh en Emsav. Barr-Heol, ur gelc'hgelaouenn ha n' hellfe ket an Emsav dioueriñ bremañ !

Koumanant : 8 lur, M. LE CLERC, recteur, Buhulien-Lannuon. - K.R.P. 91 764 Roazhon.

ER GUENEDOUR

War ur follenn vruderezh e kemenn deomp ar rener e vo moulet bremañ ar gelaouenn. Ar Skodenn, 10 lur a zo da gas da : H. HILLION, Arzon, Mor Bihan. - K.R.P. 120-68 Roazhon.

AN LEV KERNEWEK

Derc'hel a ra ar gelaouennig kernevek da zont er-maez. Emañ an niveren 87 o paouez degouezhout ganeomp. Ar c'houmanant a sav da 6 shilling ar bloaz. 16 Trevu Road, Camborne, Cornwall, G.-B.

390

TRI FEZH-C'HOARI

Embannet eo bet war niverenn 25 Skol : **An teir c'had, Ar mevel laer** ha **Trubuilhoù Gargamm**, oberennoù ar breur Konstantius ha Kaoda ar Prat. Menez Armañs ar C'halvez, rener Skol, a zo reiñ d' ar strolladoù yaouankiz war un dro danvez c'hoariva ha skridoù e brezhoneg yac'h test da yezh ar bobl. " Ar Mevel laer " a zo bet c'hoariet e Kamp ar Vrezhonegerien gant Paol Kalvez ha Ronan Huon ha skignet goude gant Radio Roazhon.

Koumanant da Skol : 12 lur, revue Skol, Krec'h Avel, Lannuon. - K.R.P. 1911 06 Roazhon.

AR VRO

En niverenn 26 e kaver daou skrid mat e brezhoneg : hini A. Heussaff : Ar yezh, ar bobl hag ar bolitikerien, hag hini Per Denez : Skourr Breizh ar C'hendalc'h keltiek. Ar Vro a bleustr a-zevri da lakaat Emsav ar yezh da vont war-raok ; kalz a vruderezh e ra war-dro ar c'hazetennoù moulet e brezhoneg. Ar Vro a vez urziet mat-kenañ he sekretourva hag he c'hevrenn-vruderezh a strew Lizhiri ha traktoù a-vil-vern. Bras jediñ a c'heller e kont ar gelc'hgelaouenn bolitikel-mañ war-dro 1 000 lenner.

L'AVENIR DE LA BRETAGNE

E-barzh an niverennoù 105 ha 106, daou bennad sinet O. M. : **Reprenons notre langue** a zo da lenn pizh. Heverk int, koulz evit an danvez hag evit ar stumm. Studiañ a ra an oberour tu kreñv ha tu gwan an Emsav politikel hag an Emsav sevenadurel ha pezh a c'hellfe gounit pep unan o taremprediñ egile. Pennadoù brezhonek Jil Ewan hag Alan Gwazdoue a vez embannet ingal er gelaouenn. Keuz hon eus avat ne vez ket gwelet ken reoù Armel Louedeg.

NIVERENN 85 " BREIZ "

Niverenn 85 Breiz, miz Here, a zo enni ur bajenn a vrezhoneg, leuniet gant pennadoù Jil Erwan hag an It. a Rohan Chabot ha notennoù Emgleo Breiz a-zivout ar yezh hag he lec'h er skingomz.

" LA BRETAGNE A PARIS "

Lennet hon eus gant plijadur e niverennoù diwezhañ ar gelaouenn sizhuniek-mañ skridoù mat diwar dorn Tugdual Kalvez ha Jakez Praud. Ar brezhoneg en deus e lec'h er gelaouenn. " Breiz an arzou-kaer hag al lennegezh " a zo talbenn an eil bajenn ha kavout a reomp ivez e kreiz ur bajenn all ar ger-satur « hep brezhoneg, Breizh ebet ». Pennadoù Per Jakez Helias a vez embannet ingal bep sizhun hag ur vad eo gwelout Emgleo Breiz o voulañ bep tro en hor yezh roll abadennoù Kimerc'h ha Roazhon ha notennoù all diwar-benn ar yezh pe ar sevenadurezh ; merkomp amañ ez eo bet displeget war ar gwagennoù d' ar 27 a viz Gwengolo ur gentel gimiezh gant Abanna. Spi hon eus e talc'ho **La Bretagne à Paris** gant ar stumm-se a ziskouez ur spered nevez.

391

LES " PARLERS MATERNELS " EN FRANCE

Les parlers maternels en France a zo talbenn ur rummad studiadennoù embannet e-barzh LE MONDE gant Michel Legris. Un enklask sirius en deus kaset da benn an oberour a-raok sevel ar pennadoù-mañ, rak reizh eo ar pep brasañ eus o danvez, hag ur gentel bennak a vez tennet gantañ. Talvoudus eo ar skridoù ivez dre ma chomont nep tu. Menegiñ a reont Al Liamm, Ar Vro, Preder... ar MOB, ar CELIB, Bleun-Brug, Ar Falz. (niverennoù " Le Monde " eus an 9 betek an 18 a viz Gwengolo).

KEMENNADUR

Gwazva Kêr-Vreiz, 43, rue Saint-Placide, Paris (6°), a laka evezh ouzh embannidigezh ur roll-levrioù a vefe, sañset, hini Levraoueg Kêr-Vreiz. Div levrennig a voe embannet nevez zo gant tud diouest splann ha diouiziekienn krenn war hor yezh, pezh a ziskler perak e kaver fazioù ken niverus : savet eo bet ar roll-se hep aotre ar Gwazva ha kaset da renerion ar Gevredigezh ha da veur a hini dindan anv Kêr-Vreiz.

Gwazva Kêr-Vreiz a sav e vouezh a-enep d' un hevelep emzalc'h digant tud n' o deus gwir ebet da gomz en anv ur Gevredigezh anavezet mat evit saotrañ he brud. Evit ar Gwazva
GOULVEN PENNAOD.

KARTENNOU-POST JOS LE DOARE

Hor gwellañ gourc'hemennoù da Jos Le Doare eus Kastellin hag a zo krog da embann kartennoù kaer gant gwerzennoù tennet eus oberennoù hor skrivagnerien a-vremañ. Erbediñ a reomp hor mignoned da brenañ ar c'hartennoù-se. Sed amañ ar strollad c'hwezek kartenn kentañ gant anvioù ar varzhed ma kaver o gwerzennoù warne :

P. 11 - Yann Sohier	P. 44 - Roparz Hemon
P. 15 - Abanna	P. 49 - Youenn Drezen
P. 19 - Maodez Glanndour	P. 53 - Benead
P. 22 - R. ar Mason	P. 54 - Youenn Gwernig
P. 34 - Abanna	P. 55 - Gw. B. Kerverziou
P. 37 - Roparz Hemon	P. 58 - Youenn Drezen
P. 38 - R. ar Mason	P. 64 - R. ar Mason
P. 39 - Roparz Hemon	P. 72 - Maodez Glanndour

MIGNONED KIMERC'H KOZH

Mignoned Kimerc'h Kozh a c'houlenn skoazell evit adsevel an iliz-parrez kozh rak ne vo paeet nemet ul lod eus ar mizoù gant an Arzoù-Kaer. Ar profoù a zo da gas da **Association des Amis du Vieux Quimerc'h**, K.R.P. 2194-56 Roazhon. Kaset vo d' ar brofourion bilhedoù c'hoari-sac'h ha meur a dra a c'hellor gounit ganto. 10 lur e koust ur c'harned a dek bilhed.

392

KARTENNOU EUS BREIZH

Kemenn a reer deomp en deus levr di Le Dault lakaet e gwerzh 2 gartenn e liv (480 X 650 mm), bet embannet nevez 20 :

- Breiz-Izel, kêrioù ha parrezioù, o reiñ e brezhoneg o anvioù (priz : 7 lur,

franko : 8,70 lur) ;

Ile de Batz, o reiñ anvioù-lec'hioù an enezenn ha kalz eus an anvioù-mor a gaver e enklask Servij an Dourlec'hiadurezh (priz : 10 lur, franko : 11,70 lur).

An div gartenn franko : 18,70 lur. Levr di Le Dault, C.C.P. Nantes 69-47.

CENTRE INTERNATIONAL DE FORMATION EUROPEENNE

Aozet eo bet gant ar Greizenn ur sizhunvezh-labour e Marly-le-Roi, d' ar 16 betek an 21 a viz Du, renet gant Gi Heraud, oberour al levr brudet " L'Europe des Ethnies ". Studiet ' vo Europa ar Bannvroioù. Ar roll-labour hag ar paperennoù-enskrivañ a c'heller goulenn digant Sekretourva ar Greizenn : 6, rue de Trévise, Paris (9°).

UR GOUEL EN ENOR D' AN AO. GANTOIS

Lidet eo bet 60vet deiz-ha-bloaz ar stourmer flandrezat an Ao. beleg Gantois anavezet mat gant tud an Emsav, e Kastell Konted Flandrez MALE e-kichen Bruge, d' an 13 a viz Gwengolo.

LEVRIOU BREZHONEK

Er roll stalioù hon eus embannet war niverennoù diwezhañ Al Liamm hon eus ankounac'haet " Al Levrioù Kozh " Le Dault, 16 bis, rue R. Madec e Kemper. Pediñ a reomp an dimezell Le Dault d' hon digareziñ.

KLASK AR REER NIVERENNOU KOZH " AL LIAMM "

Unan eus hor c'houmananterien a glask an niverennoù-mañ eus Al Liamm : 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 27, 54. Klask a ra ivez niverennoù 1 à 7 Sterenn ha niverennoù Gwalarn evit klokaat e zastumadenn.

Skrivañ da : Mikael AUDIC, 2, rue des Clos-Saint-Marcel, Sceaux (Seine).

AR YEZHOU ESTREN E SKOLIOU BRO-C'HALL HAG ER VACHELOURIEZH

Gouzout a reer e vez desket ur bern yezhoù er skolioù gall hag e vez degemeret muioc'h c'hoazh er vachelouriezh ; nevez 'zo eo bet lamet an arabeg maghrebeek ha lakaet an hebreeg.

393

I. - An arabeg maghrebeek.

Degemeret e oa bet an arabeg maghrebeek d' ar vachelouriezh e 1960, war c'houlenn Rektor Akademiezh Aljer ; lakaet e oa bet war an hevelep renk hag ar yezhoù bras a sevenadurezh, rak degemeret e oa d' an arnodenn-dre-skrid. Bez' e c'helled evel just dilenn betek-**hen** an arabeg lennegel (pe « lizherennel », ma kavit gwell) ; dindan an anv a « arabeg maghrebeek » ez eus e gwirionez ur strollad rannyezhoù hag isrannyezhoù komzet eus Agadir betek Gabes, met ar rannyezhoù-se n' o deus ket a lennegezh skrivet koulz lavaret, nemet pezhioù-c'hoari poblek ; diaes e oa neuze kelenn an « arabeg maghrebeek » er maez eus an divizoù boutin ha diaesoc'h c'hoazh e oa, kavout testennoù evit an arnodennoù ; an holl skoilhoù-se n' o doa ket harzet renerien an Deskadurezh Vroadel da lakaat en « arabeg maghrebeek » (hag ivez ar berbereg) war an hevelep renk hag an arabeg lennegel tra m' eo bet roet meur a wech gant burevioù an Deskadurezh Vroadel an abeg ma oa rannet ar brezhoneg e meur a rannyezh evit nac'h ma vefe desket er skolioù. (Gwelout da skouer respont Ministr Gall an Deskadurezh da Renner Kevredad ar C'helc'hioù Keltiek, embannet e levrig Per Denez, " Au sujet de l'orthographe bretonne ", pp. 12-13 : « ...Evel ma ouzoc'h, ez eus meur a rannyezh e brezhoneg, ha meur a reizh-skrivadur ; diaes e vefe sevel ur brezhoneg « etre » mad da vezañ skrivet ha desket. ») An abegoù a oa faos evit ar brezhoneg, met gwir int evit an arabeg maghrebeek hag evit ar berbereg ; n' int ket bet sellet ar wech mañ evel ur skoilh, met n' eo ket souezhus, rak e 1960 ar brezel a oa o ren en Aljeria ; echu eo bremañ, ha setu m' eo bet embannet nevez 'zo un « arrêté » o reoliañ ne vo desket ken an arabeg maghrebeek e skolioù an eil derez,

na degemeret ken er vachelouriezh ; e gwirionez, ouzhpenn an abegoù meneget a-us, ne oa nikun koulz lavaret, o dilenn ar rannyezh, rak ar skolidi a fell dezho deskiñ arabeg a gemer ar yezh lennegel, pegen diaes e ve.

Graet e vez bremañ abostolerezh evit deskadurezh an arabeg er skolioù-etre ; pennadoù a zo bet skrivet nevez 'zo gant kelennerien skolioù-etre ha skolioù-meur o tiskouez pouezusted an arabeg evit an amzer da zont : a-bouez-bras eo evit Bro-C'hall derc'hel liammoù ha darempredoù gant broioù ar Reter Nesañ ha broioù Norzh Afrika, met en holl vroioù-se, gounezet ganto an dieubidigezh, e vez lakaet tamm-ha-tamm an arabeg e-lec'h ar galleg (pe ar saozneg) ; « a-benn ugent vloaz ac'han ne vo ken ar galleg ur yezh voutin e Norzh Afrika », a skriv an Ao. Kelenner Le Tourneau, ha ret e vo kaout skiantourion, kelennerien, kargidi, kenwerzhourion, ha., o c'houzout arabeg mat.

II. - An Hebreeg.

D' ar 25 a viz Ebrel 1964, ar c'helenner C'haim Rabin, eus Skol-Veur Jerusalem, en deus graet er Sorbonne ur gentel gentañ war emdro ar yezh hebreek. An hebreeg a zo an hini nemeti, eus yezhoù skrivet ar Grenn-Amzer, hag a zo deuet da vezañ adarre ur yezh komzet ; « adkomzet » e vije bet evit ar wech kentañ e Paris e 1879, war leurenn ur c'hafedi eus ar Boulouard Montmartre, gant ur studier yuzev deuet eus Rusia. Lakaet en deus a-wel ar c'helenner Rabin an diaesterioù a zo bet evit lakaat ar yezh da glotañ gant ezhommoù ar sevenadurezh arnevez, rak hebreeg ar Bibl a zo ur yezh paour he c'heriadur, 8.000 ger ennañ.

394

Abaoe ar feur-emglev sevenadurel sinet e 1959 etre Bro-C'hall ha Stad Israel eo bet degemeret an hebreeg er vachelouriezh, ha kelennet eo e meur a lise (Pariz, Bourdel, Lille, Lyon, Strassburg, h.a.) gant « lennerien »-deuet eus Israel ; krouet eo bet zoken un « agregation » war an hebreeg (met n' eus bet dalc'het c'hoazh kenstrivadeg ebet) ha goulennet eo bet gant an ofis sevenadurel israelat e vefe krouet ivez ur « C.A.P.E.S. » (arnodenn evit kelenn e skolioù eil derez Bro-C'hall). N' eo ket a-walc'h aotren deskadurezh ur yezh, re^t eo ivez stummañ kelennerien.

N' eo bet degemeret deskadurezh an hebreeg nemet dre ma veze ledet deskadurezh ar galleg en Israel ; panevet bezañs Stad Israel, ne vije bet morse keal eus deskiñ an hebreeg e skolioù-etre Bro-C'hall.

AR GALLEG ER C'HENDALC'HIOU SKIANTEL ETREVROADEL

Klemmet en deus ar c'helenner Roger Heim, rener ar Museum, e bodadeg Akademiezh C'hall ar Skiantoù dalc'het d' an 8-8-1964, dre ma oa graet nebeutoc'h-nebeutañ gant ar galleg er c'hendalc'hioù etrevroadel ; roet en deus skouer ar C'hendalc'h a Louzawouriezh dalc'het nevez 'zo e Dunedin : e-doug ar c'hendalc'h al louzawourien gall yaouank o deus graet o frezegennoù e saozneg. « Ne c'heller ket gouzañv, en deus lavaret ar c'helenner Heim, e komzfe e saozneg ar skiantourien yaouank, ma vez o enklaskoù paeet gant ar vroad c'hall, pa ra estrenen 'zo gant ar galleg. »

AR BREZHONEG E " KARNED " kelaouennoù Pariz.

Lennerien ar gelaouenn c'hallek " Le Monde " o deus bet tro da lenn embannoù e brezhoneg e-barzh « karned » ar gelaouenn (e-lec'h ma vez embannet ar ganedigezhioù, an euredoù, h.a.) ; ar mezeg-jeneral Laurent a zo bet an hini kentañ o kas un embann ; asantet o deus renerien ar gelaouenn gant ma vefe lakaet an droidigezh c'hallek e-kichen ; abaoe ez eus bet lakaet daou embann all (da nebeutañ) e brezhoneg (unan anezho gant ar c'helenner Gwilcher) war an hevelep kelaouenn ; skrivet eo bet e-barzh " Le Monde " e oa bet nac'het krenn ha krak embannoù e brezhoneg gant ur gelaouenn vras eus Pariz.

BARNADENN ALBERTO MORAVIA WAR AR ROMANT NEVEZ E BRO-C'HALL

Displeget e oa bet gant an Ao. Bloch-Michel ar pouez kemeret gant ar « romant nevez » dre ma vev ar C'hallaoued en « touellerezh » abaoe pemzek vloaz. Roet eo

bet gant ar skrivagner italiat Alberto Moravia un abeg all : Ar yezh lennegel c'hallek a zo bet paourat, treutaet, eeunaet abaoe pevar c'hantved ken eo deuet da vezañ ur benveg talvoudus-tre a « eskemmoù geriadel » met hep krog war ar gwirvoud. Ar « romant nevez » a vefe ur c'hilstourm enep ur stad a heskinerezh hag a seizi ; met Alberto Moravia en em sav a enep ar menoz e vefe mat treuzplantañ ar stummoù ijinet gant ar romant gall nevez el lennegezh italiat evit an abegoù-mat : stag-mat eo c'hoazh ar yezh lennegel ouzh ar rannyezhoù, emañ ar romant en e zerou hag an eoneiezh n' he deus ket bet a bouez en ur stumm-dezrevell eeun a-walc'h (" Preuves ", Ebrel 1964).

395

AR FIÑVSKEUDENNEREZH AR C'HANADA

Filmoù a vez graet abaoe pell gant Kanadiz, harpet gant ar Stad en doa krouet un " National Film Board " e 1939 ; pal ar Burev-mañ a oa « lakaat Kanadiz hag ar pobloù all da anaout ha da gompren Bro-Ganada » ; ur bal-abostolerezh e oa neuze. E-touez an dud a laboure evit ar Board e oa kalz Saozon ha Skosiz deuet eus Breizh-Veur (ar Skosad Norman Mac Laren eo an anavezetañ eus ar filmourien kanadat), met abaoe krouidigezh ar Pellwell (1954) ha donedigezh burevioù an N. F. B. da v-Montreal (1955) e kaver muioc'h-mui a Ganadiz c'hall yaouank e-touez an oberourien-filmoù ; fellout a ra dezho aber filmoù nevez a-grenn ha diskouez, dindan an daolenn ofisiel, gwirionez don buhez hag ene ar bobl e Bro-Gebek ; krouet o deus e 1963 ur Gevredigezh vicherel ar Fiñv-skeudennerien ; fellout a ra dezho terriñ galloud ar c'hevredigezhioù amerikan a biao an darn vrasañ eus an fiñvskeudenndiez e kêrioù Ero-Gebek hag a ziskouez enno filmoù graet en Hollywood pe filmoù europat ingalet gant tiez New-York.

Ar fiñvskeudennerien yaouank a sell ouzh kudenn o darempredoù gant an N. F. B. evel ur gudenn bolitikel ; « Planedenn ar sinema kebekat, evel an holl arzoù, a zo stag ouzh planedenn Kanada Gall... Oberoù arzel broadel n' eo dellezek anezho nemet ur bobl en e sav ! » a skriv unan anezho.

Filmañ a vez graet ganto ; darn anezho a zo mat e-keñver arz hervez ar varnerien estren ; unan anezho en deus tapet ar priz kentañ e Festival Montreal (Eost 1964) : " Ar c'hazh er sac'h ", graet gant Gilles Grangier, a daolenn emzalc'h ur C'hanadat gall yaouank dirak ar vuhez ha dirak an holl kudennoù trivliadel, kevredadel, politikel (ur broadelour eo) a sav dirazañ. Meur a film all a c'hellfe bezañ meneget. Emañ ur fiñvskeudenneriezh broadel o c'henel e Bro-Gebek.

PEVARE KENDALC'H AR YEZH OK

Pevare Kendalc'h ar yezh ok a zo bet dalc'het hevlene e Avignoun, e Gwengolo 1964, dindan renerezh André Chamson ; yezhourien a oa deuet eus meur a vro ha tost da hanter-kant dezrevell a zo bet graet, trizek anezho war ar yezh kozh ha tri warn-ugent war ar yezh-bremañ.

396

STURYEZHOURIEZH EN INDONESIA

Krouet eo bet ur yezh vroadel nevez en Indonesia, ar « bahasa Indonesia », komzet e vez ouzhpenn kant yezh (pe rannyezh, diaes eo diforc'h a-wechoù), holl kar, ha setu perak e oa en em ledet ur c'henyezh, ar « bahasa melaju » (yezh malayek) ; ar c'henyezh-mañ, anavezet dre-holl en enezeg, a zo bet kemeret sichenn gant ar yezh vroadel nevez, savet e-pad ar beli hollandat ha deuet da vezañ ar yezh ofisiel ha yezh an deskadurezh abaoe an dieubidigezh ; met ret e oa lakaat anezhi da glotañ gant ezhommoù ar vuhez arnevez : Komision ar yezh, karget da sevel ur yezhadur ha da grouiñ gerioù nevez, en doa dastumet 7.000 ger nevez eus 1942 da 1945 ; goude ar brezel, ur C'homision nevez a voe savet, hag en deus embannet 120.000 ger nevez ; n' int ket holl nevez e gwirionez rak darn anezho a zo bet amprestet digant ar yezhoù rannvroel hag ar rannyezhoù. Al labour a zo bet kaset war-raok goude an dieubidigezh gant « Komision ar Gerioù » a zo deuet e 1952 da vezañ ur rann eus Ensavadur ar yezh hag ar sevenadurezh ; eus 1952 betek Kerzu 1963 ar C'homision en doa krouet 325.516 ger nevez evit ar skiantoù.

EURED E KERNEVEG

D' ar sadorn 3 a viz Here e voe euredet an Dim. Suzanna CHAPMAN eus Falmouth, Kernev-Veur, gant an Ao. Malcolm SMITH, Ponsanooth (etre Penryn ha Redruth). Lidet e voe ar servij relijiel en iliz St-Piran, parrez Perran-ar-Worthal gant ar Rev.R. Evans hag a zo ivez eil barzh-meur Gorsez Kernev.

Aotreet e oa bet ober al lid e kerneveg gant ma vefe adlavaret ar gouestloù, ha gerioù ar pastor o kensakriñ an eured, e saozneg goude ar c'herneveg. Setu ar wech kentañ moarvat abaoe tri pe bevar c'hant vloaz ma 'z eo bet graet gant ar yezh-mañ evit ul lid-eured. Da heul an Disivoud-Meur hag Emsavadeg al Levr Pedennoù Kernevek e voe difennet ober ganti en ilizoù. Setu perak e oa ret adlavarout an div rann bouezusañ eus ar servij e saozneg ; n' eo ket aotreet ar yezh vroadel gant al lezenn c'hoazh.

An dud nevez a zo o-daou izili eus Skourr Penryn-Pendennis ar Strollad politikel kernevat nemetañ, « Mebyon Kernow ». Ar plac'h nevez koulz hag he zad a zo o teskiñ kerneveg e Skolaj Teknegel Falmouth ; he breur zo o teskiñ ivez, un ezel oberiant eus ar C'hevren Keltiek zo anezhañ.

Graet e voe an traoù war an ton bras. Prientet e oa bet ar servij relijiel gant an drouiz Taleg-Hooper. Kanet e voe kantikoù diwar **al Lyver Hymnys ha Salmow** : « **Kerensa Dew yu dres eghen** », « **Gormel Myghtern Nef, ow ene** », « **Myghtern kerensa 'm bugel yu** » ha « **A Dhew dhym dha dregereth-sy** ». War ar wastell-eured e oa bet treset gant ar plac'h nevez ardamez Kernev-Veur (oc'h aroueziañ unanvezh ar vro).

Anv plac'h yaouank an It. Chapman zo Pascoe ; e gevatal Paskou a gaver e Sant-Divi Kernev-Vihan. En he c'herentiezh ez eus a-hend-all tiegezhioù gant anvioù evel Angove (An Gov) hag Evans (Even). An Gov a raed eus ur C'hernevad a renas un taol-dispac'h bennak a-enep ar Saozon, daou pe dri c'hant vloaz 'zo (n' em eus ket gallet gwiriekat pa vare resis). Emeur o klask sevel un delwenn dezhañ.

397

DANEVELLOU STROLLAD AN DESKADUREZH EIL DEREZ EVIT AN EIL BLOAVEZH-SKOL

(lañ Genver - 31 Gouere 1964)

Displeget e Kallag da geñver Emvod ar 27 Gouere 1964

DANEVELL AR POELGOR-HARPAÑ

An eil bloavezh-skol o vezañ padet c'hwec'h miz, e vo savet e zanevell gant ar Poellgor-Harpañ evit an eil hag an trede bloavezhioù-skol war un dro da geñver bodadeg-vloaz 1965.

DANEVELL AR POELGOR LEVIAÑ

I. - Spisaet eo bet ar c'hefridioù e diabarzh ar Strollad :

Ar POELGOR-LEVIAÑ a zo en e gerz pevar gwazva :

Gwazva ar C'hreizennezh,
Gwazva ar Genurzh,
Gwazva ar C'hengoun,
Gwazva ar C'helenn.

Ar POELGOR-HARPAÑ a zo en e gerz ur gwazva :

Gwazva ar Mererezh.

Gwazva ar Genurzh a c'hoarvez e peder rann :

- Rann ar Reizhennañ,
- Rann ar Seveniñ,
- Rann an Traoù Diabarzh, enni Adrann ar C'hoskor hag Adrann an Evezh,

- Rann an Traoù Diavaez, enni Adrann ar C'hevreañ hag Adrann an Difenn.

Gwazva ar C'hengoun e teir rann :

- Rann an Embann,
- Rann an Diellaouiñ,
- Rann ar C'helaouiñ.

II. - Divizet ez eus bet ober an emvod dibenn bloaz-skol e Kallag d' al lun 27 Gouere 1964.

96 den a zo bet pedet.

- 37 o deus respontet d'ar bedadenn,
  - 19 o lavarout e teufent,
  - 18 o lavarout ne c'hellent ket dont.
- 27 den zo deuet d' an emvod.

Aozet eo an emvod hervez an euriadur-mañ :

- 10.30, danevelloù ar Poellgor-Leviañ e Skol Sant-Laorañs ;
- 12.30, banvez e kêr ;
- 16.30, kentel krennvrezhoneg e Skol Sant-Laorañs.

III. -- Adrann ar C'hoskor he deus prientet kevratoù evit seizh ezel oberiant nevez, daou ezel-harpañ nevez, nav c'helenner nevez.

398

Adrann an Evezh he deus bet da studiañ daou graf dibar a genurzh diabarzh.

IV. - Adrann ar C'hevreañ he deus kaset da Emgleo Breiz Fondation Culturelle Bretonne ur goulenn skoaziadenn (goulenn kentañ, gant teuliad-titourijñ, kaset d' ar 17-12-63 ; eil goulenn kaset d' an 11-5-64). Degouezhet eo ar respont-mañ :

EMGLEO BREIZ

Fondation Culturelle Bretonne

Brest, an 12 a viz Mae 1964.

Aotrou ker,

n' eo ket bet respontet d' ho lizher goulenn-arc'hant, dre ziouer a amzer, met lakaet eo bet dirak Kuzul Ren Emgleo Breiz.

N' eus ket bet kaoz biskoazh ganeomp da nac'hañ un dra bennak ouzh SADED, dre ma oa « tra an dud en oad hepken... ». N' ouzon ket penaos eo bet ijinet seurt koñchennoù, na gant piv.

Met gouzout a rit ar pezh a c'hoarvez alies. Goude mar deo bet paeet an embannadurioù, goude bezañ roet pep a damm sikour d' ar C'hevredigezhioù « Kozh » : Ar Falz, Bleun-Brug, Skolioù dre Lizher, Levrioù Denez, Al Liamm, ha me oar, ne chom mui kazimant netra er C'hef. SADED, Kevredigezh yaouank, n' eo ket anavezet a-walc'h c'hoazh gant meur a hini eus izili Kuzul E. B.

Klask a raomp ober gwelloc'h ar bloaz a zeu, ha reiñ deoc'h un tamm sikour. Kasit ho koulenn a-raok fin ar bloaz, war-dro miz Kerzu.

Resevit va gwellañ gourc'hemenoù.

Sinet : P. MEVEL.

(Skritur kefridiel gant SADED.)

Adrann ar C'hevreañ he deus kaset d' an Ao. Frank AIKEN, Mavdiern an Traoù Diavaez en Iwerzkon, al lizher-mañ (d' ar 14 Gouere 1964) :

Aotrou Mavdiern,

deuet eo betek ennomp galv COMHCHOISTE SEALADACH FEIDHMUCHAIN evit reiñ d' an iwerzhoneg al lec'h dleet dezhañ e Riez Iwerzhon.

Ar gefridi sammet gant STROLLAD AN DESKADUREZH EIL DEREZ e Breizh, kempenn an Deskadurezh Eil Derezh e brezhoneg, hon laka evezhiek ouzh ar pezh a vez graet war dachenn an deskadurezh en Iwerzhon.

Hor meno start eo ne c'hell bezañ silvidigezh ebet evit nep bro geltiek anez e ve he yezh vroadel da yezh-Stad nemeti.

Setu perak e savomp hor mouezh a-du ganeoc'h ha kement hini en Iwerzhon a

c'houlenn peuriwerzhonekaat ar vro e pep keñver eus eus ar gedvuhez.
Emañ dazoned ho pro, ha dazoned hon hini da heul, etre ho taouarn er miz-mañ.
Gant hor gourc'hemenoù doujus kenañ,

Adrann an Difenn he deus kaset da Yr Ysgrifennydd, Coleg y Brifysgol, Bangor,
Cymru, al lizher-mañ (d'an 18-12-63) :

399

Annwyl Syr,

Gyda syndod a gofid y clywsom fod awdurdodau Coleg y Brifysgol Bangor yn petruso
rhag rhoi lle teilung i'r iaith Gymraeg yn y Coleg. Deallwn fod nifer sylweddol
o fyrfyrwyr ac aelodau'r staff o blaid statws swyddogol i'r Gymraeg yn y Coleg,
a'u bod wedi cyflwyno deiseb yn gwneud cais am hyn i awdurdodau'r Coleg.

Ystyriwn yr iaith Gymraeg yn rhan o gyfoeth an threftadaeth y gwledydd Celtaidd
i gyd, a hoffem gysylltu ein henwau, ac enwau y sefydliadau a'r cymdeithasau yr
ydym ynglyn â hwy, â'r cais a wnaed ac apeliwn ar i chwi roi ei lle dyladwy i'r
iaith Gymraeg yng ngoleg Prifysgol Cymru Bangor.

Yn eiddoch yn gywir iawn,

Degouezhet eo ar respont-mañ :

UNIVERSITY COLLEGE OF NORTH WALES BANGOR.

Ionawr Iaf 1964.

Annwyl Syr,

Diolch i chwi am eich llythyr dyddiedig 18ed Ragfyr oedd yma yn ein disgwyl pan
agorodd y swyddfa ar ol gwyliau'r Nadolig.

Gallaf ddweud wrthyhch ein bod yn nodi eich sylwadau, ac fod cwestiwn safle iaith
Gymraeg yn dal i gael ei drafod gan Gyngor y Coleg.

Yr eiddoch yn gywir,

(sinet) Kenneth Lawrence, Cofrestrydd.

V. - Rann en Embann he deus embannet 276 pajenn, dasparzhet evel-hen :

- 221 bajenn gentelioù (69 fajenn evit an 10 kentel Fizik, 152 bajenn evit ar
c'hentelioù Lennegezh) ;
55 pajenn deulioù (24 zeul) evit ar Gwazvaoù.

VI - Aozet ez eus bet un diellaoueg skoueriekaet dekvedennel, kevrannet evel-hen
:

0. Krz- Gwazva ar C'hreizennerzh,
1. Rzh- Rann ar Reizhennañ,
2. Svn- Rann ar Seveniñ,
3. Kor- Adrann ar C'hoskor,
3. Ezh- Adrann an Evezh,
4. Kvr- Adrann ar C'hevreañ,
4. Dfn- Adrann an Difenn,
5. Emb- Rann an Embann,
6. Dil- Rami an Diellaouiñ,
7. Kel- Rann ar C'helaouiñ,
8. Kln- Gwazva ar C'helenn,
9. Mer Gwazva ar Mererezh.

VII. - Rann ar C'helaouiñ he deus kaset ingal keleier eus S.A D E D. da 90 den
prevez, da 15 kelaouenn pe gazetenn, ha da 9 aozadur breizhek.

Trugarekaat a reomp an dud prevez o deus skoazellet obererezh hor Strollad.

400

Trugarekaat a reomp ar c'helaouennoù-mañ o deus embannet **b**ruderezh S.A.D.E.D. :
Al Liamm, Ar Vro, Ar Bed Keltiek, Barr-Heol, Preder, Hor Yezh, Kannadig Kêr-
Vreiz, Keleier Roazhon hag ar Reter, an Tribann, Breiz, L'Avenir, Breton News,
Celtic News, Mission Bretonne hag an daou skinva Radio Monte-Carlo ha Radio
Europa Nn 1.

Trugarekaat a reomp Skourr Breizh ar C'hendalc'h Keltiek, ar C'hevre Keltiek,
Kendalc'h, Skol Ober, Brudañ ha Skignañ , Kamp Etrekeltiek ar Vrezhonegerion, ar
Gevredigezh Vreizhat a Sevenadurezh o deus skoazellet S.A.D.E.D. e meur a zoare
efedus.

War c'houlenn Kuzul ar Brezhoneg ez eus bet savet un danevell verr e galleg war oberiadegezh S.A.D.E.D. da vezañ kaset da Gendalc'h 1964 ar F.U.E.N. e Regensburg.

VIII. - C'hwec'h rummad kentelioù zo bet kelennet e-doug an an eil bloavezh-skol. Ouzhpenn ar pevar rummad eus ar bloavezh kentañ ez eus bet lakaet :
oberennoù Ivon Krog, Meavenn, Loeiz Herrieu, Taldir, Yann-Vari - un eil rummad dek kentel war al Lennegezh Vrezhonek : Perrot, Langleiz, Yeun ar Gow, Kerverziou, Kervella, Ronan Huon ;
- un eil rummad dek kentel war ar Fizik : Savoniezh an heverennoù (Gwask en un heverenn, Gorre digor al Liñvennoù, Pennvon an Doursavoniezh, Dedalvezadurioù Pennvon an Doursavoniezh, Nerzhoù diorreet gant al Liñvennoù ouzh speurennoù al listri, Gwirienn Arc'himedes, Korfoù war-neuñv, Aerwask, Aerbouezerioù, Gwaskventerioù, Savelenn Boyle-Mariotte).

Ar skolidi a zo bet dre vras kalz aketusoc'h eget ar bloavezh kentañ : an holl nemet unan o deus kaset da benn o rummadoù studi.
Ar gelennerion o deus reizhet e koulz ar poelladennoù.

An trede bloavezh-skol a bado adalek ar lañ Gwengolo 1964 betek an 30 Ebrel 1965. Eizh rummad-studi a zo er roll-kelennadurezh ; ouzhpenn ar c'hwec'h rummad lakaet evit an eil bloavezh :
- ur rummad dek kentel war ar C'hreñnvrezhoneg ;
- ur rummad dek kentel war ar Gimiezh.

AL LIAMM 107

DU KERZU 1964

BLOAVEZH MAT
NEDELEG LAOUEN

TAOLENN

Anhun, gant Yonenn Gwernig	403
An Tantad, gant Youenn Gwernig	407
Krec'h Alan Du, gant Jil Erwan	409
Noblañs, gant Jakez Konan	410
Angelloù ar morvleiz, gant Yann Talbot	422
Ret eo tremen diouzh an dud, gant Alan Heusaff	431
Mab e dad, gant Youenn Gwernig	436
Buhez Seamas O Conghaile, gant Y. Olier	445
Daou skrivagner iwerzhonat (Brendan Behan ha Sean O'Casey), gant Per Penneg	470
Notennoù	473
Roll ar pennadoù	478

ANHUN

Youenn GWERNIG

N' am eus ket kavet henozh, n' am eus ket a-hed an noz
 kavet tu a du pe du d' en em reiñ d' ar c'housed du ;
 disoñjal, disoñjal, kousket ha disoñjal
 evit ur pennad,
 disoñjal, disoñjal, kousket ha disoñjal n' eus ket bet tu,
 treiñ ha treiñ war va c'hein
 war va c'hof, kroc'henn zister kroget ar spont enni...

Da unan, da unan, bremañ avat out da unan,
 pe gentoc'h e c'hellez e verzout gwelloc'h
 pa n' eus trouz ebet ken
 pa 'n eus na skleur na reuz o tont diouzh neblec'h
 pa 'n eus na c'harm
 pa 'n eus na gomz
 o tont diouzh loen na den :
 n' eus nemedout da-unan, arvester ha c'hoarier,
 n' hellez meizañ met pouez da gorf
 ha koroll da wad, lijer, lijer, bommus ha bamus,
 koroll da wad, koroll da wad
 ha pouez da gorf spilhennet reuzeudik war vevenn an islonk.

O sevel a reont an eil war-lerc'h egile
 an eil war gein egile a-wechoù gant ar mall
 engroez skrijus
 dremmoù stank 'vel pavezioù, o sevel,
 dremmoù, dremmoù bet anavezet,
 bet ankoueet,
 dremm ar barner : rik, ha reizh, ha yen, ,
 an hini barnet oa va zad
 ha me ouie 'oa ar gwir gant va zad
 met marv eo va zad
 ha bev ar barner
 Dremm al lazher gant dremm ul lazher,
 an hini lazhet oa va c'heneil
 404

yaouank ha kreñv
 ha me ouie 'oa ar gwir gant va c'heneil
 met marv eo va c'heneil
 ha bev al lazher.

C'hoarzhadeg, cheu, buhez :
 sede ur voutailhad all o tont !
 Hennezh 'zo bet douaret a-feson, 'mañ ar c'hroazioù,
 te 'oar, ar c'hroazioù 'vez ret dougen,
 maint a-harp ouzh ar voger en ale bouloù...
 Dremmoù, dremmoù an everien, an dougerien groazioù
 dremm an hini a reas ar brezegenn :
 e zivoc'h lart a grene pa gomze
 (n'helle ket ober nebeutoc'h - na muioc'h -
 'vit plijout d' an dud kar.

Dremm ar marc'hadour butun
 n' helle gwerzhañ e vutun 'met teir gwech e briz,
 dremm gwreg ar baraer
 n' helle gwerzhañ bara gwenn 'met d' ar re binvidik.
 Dremm ar vaouez santel

n' helle gortoz ur sizhun muioc'h evit arc'hant ar feurm
hag a stlapas da wreg ha da verc'hig er porzh,
dremm an hini a nac'has dont d' az sikour
hag eñ da vignon, sañset,
met n' helle ket lakaat e stad en arvar,
te 'oar...

Dremm an hini a werzhas va zad :
daoulagad skoelf, difiñv, en un dremm c'hlas
o tentañ e deod d'ar bed
un teod du
paour kaezh Yudas a werzhas evit netra
hag a yeas d' ar groug memestra.
Dremm an hini a reas d' am mamm gortoz en avel skorn
gortoz en avel skorn dirak dor an toull-bac'h
dirak dor an toull-bac'h gant un dorzh vara en he dorn
gant en he dorn un dorzh vara evit va zad toull-bac'het

405

Dremm an hini a baeas un droiad d' an holl
dre m' oa bet toull-bac'het va zad
dremmoù ar re a eve, hag a c'hoarzhe
dre m' oa bet toull-bac'het va zad.

Dremm an hini (a-berzh-stad) a laeras dit da sac'had bleud
pa grie da vugel gant an naon.
Dremm an hini ha ne blije ket dezhañ da bouez-mouezh vrezhon,
met ret vije bet dit troc'hañ da deod
pe da c'houzoug
ha drailhañ da gorf, kroc'henn, kig hag eskern,
ha skuilhañ da wad er san da vezañ evet gant ar chas,
ha bout netra
pe bout bet ganet a ouenn uhel
pe bout bet ganet a ouenn an Aotrounez...
met ne oa tu ken :
gant pouez mezhus da ouenn staget ouzh da groc'henn
ret oa dit soublañ
ha skarzhañ ar bailhad flaerius evit ar re-all...

* * *

Daou vi brallet 'us d' an tonnoù denel
dirollet, foll, dindan avel ar gasoni,
kranked a bep ment o skrapañ diouzh al lec'hid, heugus,
an hini brasañ, manet kousket keit-all en e doull,
gwisket gantañ lifre sujidigezh wirion e bobl
a vounte hag a fuc'he hag a fuke pavioù
evit bezañ e penn-kentañ an abadenn.
An div c'hast,
unan anezho oa dougerez,
a starde moue ar mirc'hed gant aon da gouezhañ.
Unan anezho a glaskas kuzhañ he divorzhed
met darbet voe dezhi kouezhañ
hag an holl a zirollas da c'hoarzhin.

406

Blev hir, bleu fleur, blev gell
arouez kenedus ha glan kened ar Vaouez,
diskaret, stlabezet 'touez ar c'haoc'h kezeg ;
arouez kenedus ha glan enor ar Vaouez
blev hir, blev flour, blev gell
strewet war al leurgêr 'giz teilh war ur park.

An div c'hast,

unan anezho a c'hoarzhe, diskiantet,
a-ramp war o c'hezeg, a ziskenne 'traoñ ar ru-Vras.
Fille publique : bremañ e talvezent an anv da vat
p' oant bet taolet d' an dud, zoken d'ar vugale, evel boued-moc'h.

Ur vi toullet
unan all freuzet, drailhet,
ret mat oa bet dre m' oa peget ar vuhez re start ennañ
- unan anezho oa dougerez -
daou vi stlapet e foz ar vengleuz
gant daoulagad livet dezho e-giz da vioù Pask,
daou vi stlapet da vreinañ
daou vi nemetken.

Ha bremañ, ha distroet oc'h d' ho lec'hid, kranked ?
hag ho kwalc'h oc'h eus bet, moc'h ?
Lakaet oc'h eus ar gisti da gousket evit mat,
o gwalc'het, o distlabezet, o glanaet oc'h eus neketa,
hogen bremañ,
bremañ p' eo tavet strakoù ho mindrailherezig,
ha dont a ra ar c'housed deoc'h ?
Pa soñjan mat,
nemet an daou-se, marteze, a c'hell kousket divorc'hed,
n' eus marteze met an daou-se digablus,
an daou-se a ziskennas gant ar ru-Vras :
an daou loen-kezeg.

Miz an Anaon 1963.

407

Youenn GWERNIG

AN TANTAD

Mezheven e oa,
ar bleunioù hepken hag un evn
kanerig an noz
a ouie oa erru an hañv,
loar ar Gouel-Yann,
dizamant,
d'ar reter a savas 'vel kustum,

Holl Yanned ar barrez oa mezv
d' o heul meur a zen all, mezv-dall

o krozal
war-lerc'h o levenez
tec'het
beuzet
tachet
da vad
ouzh mein
ar strad

nemet ur Yannig a laeras alumetez
d'enaouiñ ur bod spern sec'h
eeun-hag-eeun, paour kaezh bugelig,
war Blasenn al Laouenedigezh.

Koroll ha kan koroll a tan,

mibien ar Gelted kozh a gan,
an tan a lip orjalenn ar pellgomz
- ret 'veje kaout ul lezenn memestra ! -
N'oa tamm keuneud ebet ken
ret mat oa bet magañ an tan
gant rodoù
rodoù kirri-dre-dan,
kanerig an noz
a dec'has, heuget, 'n ur chintal
hag en em guzhas dremm al loar
loar ar Gouel-Yann
a-dreñv d' ar maged du
flaerius...

408

D' an diwezh e teuas an daou archer
sonn ha taer ha dic'hoarzh
war zibr o mirc'hi-houarn
hag ez eas pephini da gousket
pephini gwitibunan
nemet al loar
a gendalc'has gant he hent
a-dreuz noz ar Gouel-Yann
da c'hortoz,
    dizamant,
        ar bloaz a zeu.

GOUEL-YANN 1964

409

JIL EWAN

KREC'H ALAN DU

War lein lanneier hol Ledenez
Struj-holl, strouezh, mein ha menez,
Ur gador d' ar galon, Krec'h Alan Du !...
Ha setu diouzhtu
Strivañ da ziluziañ dindan al ludu
Ster kuzh anv kozh an duchenn didu...

Ha gweadennoù gwevn ar Gwig e Logivi,
Gant he gwizion, kant gwazhig dour o virviñ
Lostadoù limouz o sol o silienniñ,
Ha mil skantenn-heol milzin war neuñv o skediñ,
Sklintin o zintirin,
War an diribin,
Perak, ha seurt drantiz, seurt koantiz a bep tu,
Garmiñ ken garv, Krec'h Alan Du,
Pa roan dit va selloù hag an heol e skin,
D' arvestiñ ouzh Kernioù Kernev, Bre ha krugoù Gwerliskin ?

NOBLAÑS

ABAOE ma 'z oa deuet diwar ar mor ez oa distroet Alesant Kerboriou da Lokmerven, e barrez c'henidik. Bevañ brav ha dibreder a rae eno diwar e leve- emdennañ. Bras, kreñv ha yac'h ez oa c'hoazh ha ne oa ket disto e benn, evitañ da vezañ erru war an oad.

Lakaet en devoa sevel un ti kaer e-tal an aod, ur genkiz gant dereziouù mein-benerezh da bignat betek an antre hag al « leur-draoñ ». Eno ez oa ar gegin hag ar sal. War-laez ez oa teir c'hambr, div vras hag unan vihan kreiz-etreze.

Ne vevent el lojeiz-se, e wreg hag eñ, nemet adalek miz Here bete miz Mezheven. Pan errue an hañv, goude ma 'z oa mat ar bed gante koulskoude, e tiskennent d' ar « c'hav » d' ober o annez hag e feurment o zi da ziavaezourien. Abalamour da se e levere an dud diwar-benn Alesant Kerboriou ez oa kraz e revr evel un dorchenn-blouz.

Pan oa yaouank e veze graet Santig anezhañ gant an holl. Bremañ avat pa zegouezhe gant unan bennak ober an anv-se anezhañ e responte ez oa kozh a-walc'h evit ma 'z aje an « ig »-se diwarnezhañ. Ur gomz krak en devoa Alesant. N'ouzer e pelec'h (war ar mor o verdeiñ marteze) en devoa tapet un doare si. A-greiz-holl, en e gaoz, e teue gantañ an dro-lavar souezhus-mañ : *Evel an noblañs !* Hennezh e oa e c'her bras. Ne voe ket pell e genvroidi o teurel pled ouzh an tech-se ha setu perak e voe lesanvet Noblañs. Kaer en devoe monet droug ennañ ha broc'hañ, dalc'het e voe al lesanv warnezhañ.

Lizig, e bried, a oa ur plac'hig strizh, ur penn bihan breolimet hag un teod distagellet-mat dezhi. He flijadur ez oa monet da gafea amañ hag a-hont, he c'hiez vihan c'hell divalav dalc'hmat ouzh he heul. Houmañ a denne d' ar chas-godell. Pikouz e veze he daoulagad, krommet he lost re hir a-us d' he c'hein, sonn-sonn he divskouarn-louarn, ya ha gouermagn an tamm anezhi, mar plij !

Piltrotig ez oa anvet, " Trotig " evit he " mamm ".

411

An dud Kerboriou-se n' o devoa na bugel na hursel : se a zo kiriek, emichañs, he devoa taolet Lizig hec'h holl garantez war Drotig ! hounnezh ez oa tamm ar galon ! Petra a fell deoc'h ivez ? Daoust ha ne vez ket lavaret : « brasañ mignon ar c'hi eo an den » ?

*

Ez oa miz Mae o ren. Un devezh kaer anezhi ha pan oa an amzer diouzh se ez oa Alesant e krec'h e skeul oc'h adlivañ prenestr ar gambr vras a-us d' ar gegin, ur podad livaj e-pign ouzh ar skeul war-bouez ur c'hrog-houarn. Ret d' an ti bezañ naet ha kempenn a-benn ma 'z errufe an douristed.

Er gegin, Lizig a oa o peurskaotañ he listri war-lerc'h merenn en ur vouskanañ Kantik Sant Merven gant he mouezh kazh gwêget, pa glevas, dre ar prenestr digor, un arigennad leou-Doue ha sakreadennoù eus ar seurt a zesker war listri ar C'houarnamant, meneg enne eus diaoulien, mallozhioù, kroc'hen an ene hag all.

Ha hi d' ar red d' ar prenestr :

- Petra, Alesant ! N'ac'h eus ket a vezh ?

- Petra ? a c'houlennet ! a respontas egile. Petra, Lizig ? Mil mallozh ar beuz ! C'hoazh e c'houlennet petra ?

- Ya, Alesant Kerboriou, me a garfe gouzout petra a c'hoare dit-de pa lakaez ar vro a-bezh da dregerniñ gant da bedennoù-treuz. Un heug hag ur runkun eo da glevout, Alesant Kerboriou !

Hemañ a oa diskennet un toullad pazinier izeloc'h hag en em gave a-geñver d' e wreg, ar podad livaj o hejañ en un doare risklus a-us d' o fennoù.

- Te eo a zo kiriek, Lizig an Ec'hweder, beg morzigell !

Etre keit-se ez oa lammet Piltrotig war varlenn ar prenestr e-kichen he mestrez.

N' ac'h eus netra d' ober nemet « mezurat » chas, evel an noblañs. Sell ouzh ar skribitonenn a giez lous-se ! Abalamour dezhi eo ez an e gouez !

- Sav ez kwezenn uhelañ mar kerez, eme Lizig feuket, met n' az lezin ket da lavarout droug eus Trotig ha ne rin ! Petra he deus graet dit ? Lavar 'ta, un dra bennak he deus graet dit pan oas o vastrouilhañ prenestroù diwar da skeul ?

412

- Sell da-unan, a vlejas Alesant oc'h astenn e wispon war-du ar glouedig-koad a daole war an hent. Ha n' em boa ket livet an nor-se daou zeiz ' zo ? Ma, mil gurun, sell, met sell 'ta ouzh ar chas ! Aze emaint, pemp pe c'hwec'h ki brein asamblez, o flec'hañ hag an eil war-lerc'h egile, evel an noblañs, e teuont da flistrañ o staot hudur ouzh va livaj ! Me o spazho, ya, gant ar wigned, kement hini a zo anezhe ! Drailhet eo an dresenn gante ivez ha kement-mañ holl war zigarez emañ da gozh kiez « sakret » e reuz !

- Kerboriou, evelkent ! a glemmas Lizig, gwisk da gomzoù mar plij. N' o lez ket evel-se e noazh-pilh da redek ! Mezh a lakaez din.

- Mezh pe zivezh, eme Gerboriou, mar dalc'h an traoù da vonet evel-hen, n'ouzout ket petra ez an-me d' ober ? Stagañ ur maen ouzh gouzoug da Biltrotig kac'het gant an diaoul ha monet da deurel anezhi er mor, evel an noblañs.

- Ur sav-kalon, a lavaras Lizig.

Ha hi o tapout Piltrotig dindan he c'hazell ha serriñ ar prenestr, faeüs.

- Hag e rin, a yudas an ozhac'h kounnaret dezhi a-dreuz ar werenn en ur hejañ e wispon evel pa vije bet o c'hourdrouz reiñ ar puloc'h dezhi.

Diskenn a reas diwar e skeul, grozmod bepred e-leizh e c'henou ha monet d' e gav. Ur vunutenn diwezhatoc'h e teuas er-maez, ur pikol penn-bazh gantañ en e zorn.

- Kentañ hini a dapan, a grozas-eñ, e torro dezhañ da virviken !

Hag ez eas da guzhat a-drek an dresenn, tost d' ar glouedig. Souchet eno, e benn-bazh gantañ en e zorn dehou e c'hortozas ken na c'hoarvezfe gant ur c'hi diskouez ur penn bennak war-hed taol. Ne voe ket pell ma teredas d' ar piltrot Kokig, ki gwenn ha du ar c'higer, Yann An Dilaser, d' ober un taol-c'hwesa da bost ar glouedig. Hogen, a-raok dezhañ bezañ graet mat e zibab etre sevel e vorzhed kleiz pe kas e vorzhed dehou en aer, kement ha lezel ur roud bennak ouzh al livaj-nevez, e lammas Alesant Kerboriou e-maez e doull-kuzh, e benn-bazh er vann. Hag a neuze, en ur veogal evel ur brezelour a wechall-gozh, o tarc'haouiñ gant Kokig paour ur mell taol gouest da vadaouinañ ur c'hole-tarv. Kokig avat a voe primoc'h eget ar paotr : en ur yudal, hag eñ dic'hloaz koulskoude, e tec'has evel un tenn d' an tu all d' an hent.

Gwashañ 'oa, ken kreñv ez oa falvezet gant Alesant Kerboriou skeiñ e benn-

bazh war gein al loen, ma tiflipas e venveg-kastiz digantañ ha ma 'z eas da gouezhañ war greiz an hent en ur benndraouilhat. Darbet e voe dezhañ diskar evel ur c'hilh Janed Gwazarpiz, ar fleugenn dev a veze, tregont vloaz ' oa, o werzhañ Almanagoù Sant-Brieg ha madigoù e korn ar vered d' ar sul goude an oferinier. Houmañ, evit mirout da gaout ur gwall-lamm hag evit diwall na vefe torret he divc'har outi, a rankas ober un sailh-pik dreist ar vazh, pezh a voe unan eus he zaolioù kaerañ abaoe an amzer ma 'z oa krennardez.

413

Gwelet he devoa Kokig o tec'hout eus ti Alesant Kerboriou.

- Oc'holla 'vat, Noblañs, emezi. Pe ar chas pe an dud ac'h eus c'hoant da lazhañ hiziv ? Pe an eil rumm hag egile ?

Noblañs a oa aet, a-redek, da goachañ d' e gav, moan e revr gantañ. Ne oa ket Janed Gwazarpiz ouesk a gorf, met gouzout a rae ar paotr ez oa lemm he zeod ha tamm c'hoant ebet n' en devoa da arguziñ ouzh ar gitez-se.

- Noblañs ? Diskouez da benn, lankon bras a zo ac'hanout, a gendalc'he eben. Ne gredez ket donet, yar beliet ! Moarvat e lavari n' ac'h eus gwelet na klevet seurt, mac'hagner merc'hed, flastrer chas, hailhon, euzh-e-welout, mezh-an-dud...

Alesant Kerboriou he c'hleve ervat o valañ groz hag oc'h ober a bep seurt anvioù displejus gantañ, met donet er-maez ne felle ket dezhañ.

- Gortozomp ar barrad da dremen, emezañ, evel an noblañs.

Tremen a reas. Siwazh dezhañ, Lizig, oc'h ober stamm e-kichen prenestr ar gegin, a oa bet test a-lagad hag a-skouarn d' an abadenn. Ha hi d' an traoñ, Trotig dindan he c'hazell.

- Ma, emezi, en dro-mañ e soñj din ez out trelatet-naet, Kerboriou ! Monet da c'hloazañ tud evit kelo ur flistradennig dour-ki ! Daoust ha ne zizourez-te ket, lanchore bras ? Mar stlapfen-me bizhier ganit ken lies gwech ma vezez gwelet o vonet da gornig da liorz, ne vefes ket anavezet ken. Oc'h ober da c'henaoueg evel ma rez e tenni gwalenn war da gein !

Hag ar bolifenn fuloret er-maez, Trotig kaezh o tic'houzougal bepred dindan gazel he mamm. Alesant ne rannas na grik na grak e-keit ma padas ar gaouad. Gouvezout a rae ne veze ket trec'h pa 'n em chaokent, e wreg hag eñ.

- Tevel hag ober, evel an noblañs, emezañ outañ e-unan. Eno emañ an dalc'h. Damenavo, ne vin ket koll bep tro avat !

414

A-benn an deiz-war-lerc'h ar beure, pa savas, en devoa kavet ur stumm all da zegemer « evel a zo dleet » servijerien Biltrotig.

Lizig, evel kalz a verc'hed eus hec'h oad, he deveze tammoù poanioù dre hec'h izili pa veze mouest an amzer. Dre-se ez oa bet prenet ganti e-ti an apotiker ur podadig louzoù ouzh ar boan-izili. Ne oa nemet lakaat un nebeudig anezhañ war an tachad klañv ha taravat ur pennadig ha setu ma teue ar c'hroc'hen da dommañ, da leskiñ zoken gwashoc'h eget warlerc'h broud al linad.

Tra ma oa Lizig oc'h aozañ dijuni ha hi o kanañ : " Aotrou Sant Merven venniget " gant ar gred a save enni diwar c'hwez ar c'hafe fresk, ez eas he fried, didrouz-kaer da bresig al louzeier : podig an traet burzhudus hag ur vuredadig alkool a voe paket gant e zorn bras hag en em gavjont trumm e sol e c'hodell.

Ur pennad goude, tapet e zijuni gantañ, hag eñ d' e gav war zigarez labourat. Goude ma leverer : « Ar peoc'h a zo un dra gaer met diaes eo e gaout », e oa e sell da gaout peoc'h, peoc'h digant Lizig bepred, rak « ret » ez oa

dezhi, er beure-se, monet d' an iliz d' ur servij deiz-ha-bloaz bennak. Gant-se ne vefe ket gwelet nemeur a-raok kreisteiz. Ne vefe den en ti nemetañ ha, war-laez Piltrotig, serret warnezhi dor ar gegin bete-gouzout e teufe gweladennerien da glask parlantiñ ganti.

Aet Lizig en hent, setu Alesant Kerboriou, lesanvet Noblañs, en e aez hag en e frankiz evit degemer, evel ma karfe, danvez e vibien-gaer. Aozañ a reas e stalikerezh-donemat war ur skaoñ e-kichen an nor : ar podad traet, ar vuredadig alkool hag un tamm pilhoù, lostenn ar c'hozh roched a oa bet roet dezhañ gant e bried santel da dorchañ e zaouarn pa vabouze e wispon.

Monet a reas da deurel ur sell dreist d' an dresenn war an hent : tri c'hi a oa eno a-benn neuze. En o zouez e voe sebedennet Noblañs oc'h anavezout Kokig, ki gwenn ha du Yann An Dilaser.

- Hemañ a vo pedet da gentañ, a lavaras ar paotr outañ e-unan, pan eo ken dieñvor-se pe ken dallet gant ar garantez ma kred donet en-dro !

Hag eñ o tigeriñ e gloued.

- Aze ' oas, Kokig kaezh ! emezañ. Deus, va faotr bihan, eus 'ta. Alo, tosta 'ta, ki bihan-me.

415

Ken brav ha ken loavus e komze Noblañs ma tostaas al loenig en ur weañ e gorf ha ma pladas war an douar e-kichen an « tad-kaer ». Hemañ, gant forzh pecheroù ha tiekoù, e zegasas d' e heul bete toull-dor e gav.

- Ma, Kokig kaezh, o verc'heta emeur ivez ?

Hag e floure e gein hag e kaezhige anezhañ.

Ma soñje Kokig :

- Hemañ a zo gwall-droet ganin evit ar beure ! Sur ' a-walc'h ez eo me a zo dibabet da zanvez mab-kaer amañ. War va feiz, dleet eo din ivez ken alies hag ez on bet o klask pleustriñ an durzhunell ac'hanen.

An durzhunell, war-laez, o klevout an ardoù a rae he mestr da Gokig, a grogas da wic'hal, pezh a lakaas ostiz Alesant Kerboriou da leuskel un harzhadenn sorc'hennet.

- Peoc'h, mabig, a grozas Noblañs, ret eo tremen dirak ar medisin da gentañ. Goude-se e c'halli kanañ pezh a gari... mar bezez gouest.

Glebiet e bilhenn gant alkool e krogas mat e Kokig na rae van a netra, e troñsas e lostig berr dezhañ hag e reas un tamm puriñ d' e benn-born. Neuze e kemeras traet eus podad burzhudus Lizig, e chekas dizamant diadreñv ki du An Dilaser ha, da echuiñ, hen frotas gant ar bilhenn gant holl ampartiz un den a vicher.

Kokig ne stourmas ket. Evit doare e kave brav ha plijus ar walc'hadenn brevez-se. Sevel a rae e vin, gweañ e c'houzoug gant an dudi. Moarvat e lavare outañ e-unan :

- Un den a-du gant ar yec'hedouriezh eo an danvez tad-kaer !

A-sav-taol avat, doareoù Kokig a gemmas. Gwelet e voe o chom difiñv, reut, nec'het. Teurel a reas e benn ur wech a-gleiz, ur wech a-zehou war-du e benn-adreñv. A-hervez e c'hoarveze un dra bennak iskis, direizh zoken, en-dro da riboul ar patatez. Ur c'hwesadenn tostik d' e lost a washaas e zoan hag a greskas e ziskred.

- Un dra bennak a zo krog ennon en dro-mañ : tanailhet eo va fenn-adreñv.

Treiñ a reas warnañ e-unan da glask tapout e lost, met re lart e oa, re a gig a zebre e ti An Dilaser. Pa gomprenas n'hallje biken sellout a-dostoc'h ouzh lec'h an droug e skarzhas ac'hane war don ar c'hrapouezh-pardon endra ma skloke Alesant Kerboriou gant ar fent ken na zeue an daeroù en e zaoulagad.

- Krog eo an tan en e revr, evel an noblañs !

416

Hag e c'hoarzhe, hag e tic'hargadenne.

N' en devoe ket ezhomm da glask ur pratik all : Aze, e toull an nor ez oa o fiñvlostal ur pevarzroadeg, daoulagad aspedus dezhe, ur c'hi-chase hirskouarniek, gell-kistin e grev foutouilhek. E anavezout a reas Alesant diouzhtu : henezh e oa lorc'h e vestr, Jean Bernard, ur c'hemener deuet eus ar broioù-krec'h da zigeriñ ur stal-hañv e Lokmerven. Ha Noblañs da estlammiñ :

- « Merdador, Jañ Bernâr ».

« Keit e vorzhed hag e c'har ! »

Antreit, aotrou ki. Ne gousto petra ebet deoc'h ar bizit. Amañ e louzaouer evit bennozh-Doue e-pad an deiz hiziv, evel an noblañs.

Ha lardet e voe Kervramm dezhañ gant kement a breder evel ma 'z oa graet da Gokig en e raok. Evel Kokig ivez ez oa mall bras warnezhañ o vonet ac'hane.

War e lerc'h e kavas Alesant daou gi all o c'hortoz e-tal ar glouedig, chaogentañ gante o c'houzout piv a staotje ar gwellañ ouzh ur bod-lore.

- Flistrit, flistrit, paotredigoù, a daolas dezhe ar moraer kozh gant ur vouezh vitaouik bremañ-souden n' ho pezo ket c'hoant d' ober ken ! Pep hini d' e dro avat, evel er gador-gofez !

O tibab neuze an hini bihanañ anezhe, ur razhetaer gwenn gant un tachad blev du tro-dro d' e lagad kleiz, hen pedas da zonet d' e heul.

- N' eo ket te eo ki an ostizez, ki Katell Ar Bailh ? Eo, kuita ? Paour-kaezh Katell ivez, ne dleje ket da lezel da redek an douilhez er stumm-se ! Deus 'ta, deus en ti, evel an noblañs.

Evel-se hen dedennas hag e reas ur c'hempenn da bleg e beñsoù. Aes oa ivez : besk al loen, koulz lavarout. Ledañ an traet a reas Alesant Kerboriou, seder evel biskoazh kent. Bep ma lede e teue gantañ an awidell bet savet gant bugale ar bourk :

« Katell ar Bailh »
« A lamm hag a sailh, »
« A droaz hag a gac'h, »
« Ya d' he gwele yac'h ! »

Ki Katell avat ne chomas ket da flec'hañ en-dro d' ar bod-lore pan eas digant e louzaouer.

417

E genseurt a dañvaas an hevelep soubenn gantañ ha c'hoazh tri all war e lerc'h.

- Bremañ em bo peoc'h diouzh chas ar bourk, emichañs, eme neuze Noblañs o vonet da glenkañ pod an traet ha buredig an alkool d' o flas e pres al louzeier. Mar greont kement a vad da izili Lizig ha m' o deus graet d' ar chas e c'hello redek adarre evel ur plac'h yaouank.

Da goulz merenn hag ar « plac'h yaouank » o lavarout d' he fried :

- Biskoazh kemend-all, emezi, n' am boa gwelet evel ma 'z eo degouezhet din ober o tont d' ar gêr !

- Petra 'ta ? a c'houlennas an ozhac'h.

- Soñj 'ta ! Ez oa pevar pe bemp ki, pe c'hwec'h marteze, war ar blasenn, o skrabat o revr ouzh ar pavez !

Darbet e voe da Alesant tagañ gant ur soubenenn vara.

- Petra out-te o kontañ din aze ? Sed aze ur siklêzon !

- Pevar pe bemp ki, pe c'hwec'h marteze, o skrabat o revr ouzh ar pavez, a lavaran dit. O daoudroad-adreñv gante war o divskoaz, ne gerzhent nemet gant o zreid-araok en ur ruzañ o feskennoù war ar vein ! N' ouzon ket petra a zo c'hoarvezet gante, pe ez eo un arouez pe ez eo ur c'hleñved ? Gant na dapo ket Piltrotig an droug euzhus-se !

- Ma ! a respontas an ozhac'h, redet em eus broioù a bep seurt, gwelet em eus a bep seurt loened klañv, met biskoazh n'em eus klevet lavarout e vije bet taget neblec'h ar chas gant ar ruz-revr. Sur out, Lizig, ec'h eus gwelet chas ar bourk er stad-se ?

- Evelkent, Alesant, pa lavaran dit. C'hoazh ez oa bugale ar bourk o tarlammat en-dro dezhe en ur cholorial ! « Sellit 'ta, emeze, emañ ar chas o c'hoari karrigell. »

*

Kavout a rae da Alesant Kerboriou enta ez oa disammet da vat diouzh enorerien Biltrotig. Setu perak e tiskennas d' e gav, prestik goude merenn, da aozañ e vinvioù-livañ. Lizig skuizhet gant he zro-veure, a oa aet d' ober ur pennad hun-kreisteiz war he gwele er gambr vras. Ha Piltrotig ganti evel just.

Monet a reas Alesant, nebeut goude, da harpañ e skeul ouzh skoaz an ti abalamour dezhañ da welout ha n' hallje ket a-raok adlivañ, stouvañ an toull-se, er gouribl, e-lec'h ma veze ar gelven oc'h ober o neizh, rak ar re-mañ o devoa kemeret ar c'hustum displijus da lezel da gouezhañ boledoùigoù druz, labezet ar voger gante, un heug !

418

Pignal a reas ar perc'henn damantus d' e dra gant barrinier e skeul en ur c'hwistellat an ton anavet-mat :

« Deomp 'ta, bugale, deomp da gostez 'n aod. »

« Eno 'vo plijadur, plijadur, plijadur... »

En hanter an hent etre an douar ha beg ar skeul e tavas mik ar c'hwistelladenn. Troet en devoa Alesant e benn war-du an hent ha, tri mil penton ! petra a drellas e zaoulagad outañ nemet chas ar bourk o tenesaat serzoc'h eget biskoazh, sonn o lostoù gante evel pa vije stad enne o tiskouez pegen yac'h ha digatar ez oant abaoe ma 'z oant bet louzaouet. Sur a-walc'h e teuent da drugarekaat Noblañs.

- Arsa, eme hemañ fuloret o tonet d' an traoñ gant herr, biken n' am bo an disamm anezhe ?

Hag eñ d' e gav adarre hag eno tapout ur podad livaj ruz.

- En dro-mañ ez an da livañ o lukenn e ruz, a c'hoarzhaz a vouezh uhel. Hag e hije e wispon a-benn brec'h.

Kentañ genou-ki a ziflukas e toull an nor e voe hini ar razhetaer bihan gwenn gant un tachad blev du en-dro d' e lagad kleiz, c'hwi a oar a-walc'h, ki Katell ar Bailh. Kerkent ur menoz lugernus da dreuziñ klopenn paotr e wispon.

- Penaos emañ ar bed, loenig brein ? a c'houlennas gant ur vouezhig flour-flour. Ha didanailhet eo deoc'h ?

Al loenig brein, touellet gant doare hegarat an den, a dostaas outañ a-bilpazig. Div pe deir fecheradenn a-hed e gorf e beurlakaas en e vleud. Neuze e kemeras Alesant e wispon hag e livas dezhañ ur pezh kelc'h ruz en-dro d' e lagad dehou.

- Ahañ Feson un aotrou a zo warnout bremañ pan eo kompouez da zaoulagad, evel an noblañs. Evelkent e rankan c'hoarzhin ouzh da welout. Pebezh spontailh, va Doue !

Ar c'hi a selle outañ, mezhek ha diflach. Ma voe ret da Alesant ober van da zistagañ un taol troad gantañ evit e lakaat da dec'hout.

En e c'houde e voe graet ur reuziad pentañ da chas all ar bourk. A bep seurt liv a voe lakaet dezhe, ruz, gwenn, melen, glas, diouzh ma klote ouzh kened al loen. An hini kaerañ anezhe e voe Fidelig Sina Gêrriwall, ur c'hi diwar ar maez, ho pet soñj ivez, un tronkon loen lart, du penn-da-benn ha berr e vlev ha ken teuch hag e vestrez. En-dro d' e gorf e voe treset dezhañ kelc'hioù-barrikennoù gwenn. Euzhus e neuz... Hogen, nijal a reas Noblañs gant ar blijadur oc'h ober al labour-se. Fidelig ne zifretas tamm, ar bajaneg anezhañ, en e galon, hep mar, skeudenn e vuiañ-karet ouzh e c'hedal war-laez. Pa voe peurgempennet, ne oa ket, a dra sur, en-gortoz eus an taol botez hen kasas da welout e pelec'h ez oa manket ar masoner, tra ma tibune Noblañs ar rimadell savet, war a soñjer, gant ur mevel bennak eus Kêrriwall e-lec'h na veze ket druz ar peuriñ :

419

« Sinaig kig-sall, »
« Kig-sall a zo, »
« Ha kig-sall ne vo. »
« Kig-bevin n' eus ket, »
« Ribotit bepred ! »

- Ki ebet ken a-benn ar fin, eme Alesant Kerboriou pa ne zeue loen ebet da ziskouez e vin e toull dor e gav ken. Graet am eus brav dezhe ivez, evel an noblañs. Bet o deus o gwalc'h eus va soubenn. Deomp 'ta bremañ d' ober ul lajad labour bennak a-raok ma tihuno Lizig evit ma n' hello ket lavaret ez eo aet va devezh gant ar skoul!

War al leur-gêr, nebeut goude, e voe cholori adarre. An dud a gave skrijus gwelout ar chas oc'h erruout hini ha hini, mezhek, labezet, difetet.

- Piv an inosant en deus lakaet va c'hi er stad-se ?

- Hemañ eo Kokig ?

- N' eo ket posubl e vefe ar varrikenn-mañ Fidelig Kerriwall !

- Va Doue, petra a zo degouezhet gant Fri-Du ? Melen eo e zivskouarn !

- Sell ouzh hemañ gant e lost glas.

Evit ar skampilhared, brav e kavent an doare :

- Hiziv emañ Meurlarjez ! Meurlarjez gant ar chas !

Ar chas, daoust pegen bras ez oa bet o zrubuilhoù betek-hen ha daoust dezhe bezañ bet o sac'h en un doare difripon bep tro ma 'z oant bet oc'h ober o goulenn-dimeziñ, a oa ken sorc'hennet gant ar c'hoant da weladenniñ Piltrotig, m' o gweljed, un eur diwezhatoc'h, oc'h addiskenn gant hent an aod. Seizh a oa anezhe. Evit doare, koulskoude, o devoa mezh, ur c'horfad mezh, gant o gwiskamant-eured. Disfiziout a raent ivez diouzh ar souchadenn-se a zanvez tad-kaer gant e ardoù klufan. Dre-se ne gredjont ket nesaat re dost ouzh kenkiz Noblañs. Gwell e voe gante er wech-mañ chom d' an ti, en tu all d' an hent, hag eno en o c'hluh da sellout pif ouzh prenestr ar gegin e sell da gaout un taol-lagad digant loutig o c'halon.

420

Dihun oa Lizig bremañ. Pa zigoras ar prenestr da c'hervel Alesant d'e adverenn e chomas mot dirak taolenn ar chas liesliv azezet war gab o revr, o selloù talarek o parañ warnezi. Kompren a reas raktal ar pezh a oa c'hoarvezet. Ha hi da leuskel ur c'harmadenn.

- O Kerboriou, emezi. Bremañ e vo kri ar vro warnomp.

Serriñ a reas he frenestr en ur zirollañ da ouelañ. Kerboriou, diwar e skeul, pa glevas, a glaskas petra a oa kiriek d' an trouz ha pa welas ez eas gwenn evel al lien gant ar fronkon a savas ennañ.

- Dampret e vo kroc'hen va c'hazh ! Chas hudur divergont ! Staoterien villiget ! a yudas-eñ, oc'h astenn e zorn serret dezhe.

Ar chas avat ne raent van ebet eus ar paotr o tifretañ war e glud. Ez oant evel ken lies tamall bev o tiskuliañ an torfedour hag hemañ a gounnare.

- Te eo liver hon chas, Noblañs ? a grias a-sav-taol ur vouezh diwar an hent.

Yann an Dilaser an hini ' oa, o teredek ha paotred all gantañ war-lerc'h o loened, feson droug bras enne. Terriñ a reas da Alesant : dizoloet e fallagriezh. Ar wirionez a oa gant Lizig: an holl a vefe bremañ war e vuhez. Perak avat mar n'eo ket en abeg d' he c'hozh kiez kastiz ? Diskenn a reas d'an douar, ar re all o teurel a bep seurt anvioù gantañ. Bezañ 'oa eno, en tu-hont da Yann An Dilaser, Ewan Ar Bailh an ostiz, Julig Ar Minouz, ar baraer, Emil An Ewen, ar c'hereer, Fransez Ar C'hozhdenmat, ar marc'hadour-hernaj, Sisig Ar Bonieg, ar mekaniker ha Jean Bernard e-unan. Derc'hel a rae An Dilaser da youc'hal. E vouezh a gleved dreist da veogadennoù ar re all. Monet a reas Noblañs dezhañ. N'houle ket e vije anat warnezhañ pegen nec'het ez oa.

- Mar karjec'h bezañ staget ho chas, evel an noblañs, ne vije c'hoarvezet netra, emezañ rustañ ma c'hellas. E-lec'h-se o laoskit da redek dre ar vro evel loened gouez. Sellit ! Drailhet eo va zresenn hag eilpenet va falejadoù-bleuñ gante. Mastaret o deus va livaj nevez. E-pad an deiz ha marteze en noz e vezont o staotañ tro-dro d' am zi, ur flaer !

421

- Ur flaer ? a c'houlennas An Dilaser goapaus.

- Ya, ur flaer, Yann. Mar befe lakaet un dakenn dit war da lien-fri e c'houvezfes petore c'hwez a zo gant da gi ! Ha bremañ e lavaran deoc'h holl : skuizh on gant ho chas. Kasit-i ganeoc'h mar plij, ma troazhint er gêr, evel an noblañs.

- Klevit 'ta, Kerboriou; a zisklêrias Jean Bernard, haoutus. Hervez al lezenn ez oc'h kablus ivez rak difennet eo gwallgas al loened.

- Gwir eo evel ma lavar an aotrou, eme Sisig Ar Bonieg hag ez astenne war-du an tamallad e zaouarn duet gant al lard-karr. Ret e vo dit paeañ dimp louzoù-naetaat, kement hag e vo ezhomm anezhañ, evit tennañ al livajoù ec'h eus

mesfetet hon chas gante.

- Mar ne rez ket (Emil an Ewen eo a oa o lakaat war ar barr c'hoazh), ez aimp da gavout paotred Mari Robin. En dro-se o devo, un dro bennak ivez, ul labour poellek d' ober.

- Da gantañ, a wigouras Julig ar Minouz, gwenn e veg gant ar bleud, manous e vouezhig-plac'h ha dalc'hmat goret e forn, ez eo dleet dit paeañ pep a vannac'h dimp holl.

Kompren a reas Alesant Kerboriou ne dalveze ket ar boan klask stourm oute. Seizh a-enep da unan : ne oa ket kempouez ar c'hrogad. Daoust d' e galon frailhañ en e greiz o soñjal er c'houst, e plegas.

- Mar kirit, emezañ, met gant an diviz ma kasot ho chas ganeoc'h ha m' o stagot evit na vint ket o troiata hag o trebasañ dre amañ ken.

- Mat eo dimp, a respontas an holl.

Setu perak e tegouezhas gant Lizig, gleb he lagad c'hoazh ha damguzhet a-dreñv rideozioù he c'hegin, gwelout eizh gwaz ha seizh ki o kerzhout a-gevret war-du ar bourk ha kaoz kaer gante. Mar bije bet tostoc'h he dije klevet Fransez Ar C'hozhdenmat o huanadiñ :

- Warc'hoazh emañ eured va merc'h henañ, evel a ouzhoc'h. A-benn ma vo tremenet an traoù e vo diskantet va yalc'h !

Hag Alesant Kerboriou o respont :

- Ya ' vat, mab ! Ker e koust ar garantez.

Ha kavout a ra deoc'h ez oa Noblañs kaezh o soñjal e Fransez Ar C'hozhdenmat pa zeuas se gantañ ?

ANGELLOU AR MORVLEIZ

SIOUL e oa ar porzh. Ne oa ket krog c'hoazh koulz-amzer ar glaveier. Bagig Felipe a gostezias ouzh ar sav-maen. Diskennet e oa bet ar ouel. Ar paneroù-koad a oa goullo. Hirio adarre n' en devoa gallet tapout an disterañ pesk. Felipe a oa aet gantañ d' an aod un tamm bara mais hag ur wastellig riz. Mat en devoa graet chom hep o debriñ. Ar vugale o c'havfe d' o c'hoan, rak sur-awalc'h e oa bet peurzebret gante d' o merenn an dorzh diwezhañ.

Ur paotrig treut ha lous, pilhoù war e gein, a dosteas, hag a stagas kordenn ar vagig ouzh ur piler. Felipe a dremenas ur sell c'hoazh war ar mor ha war ar porzh, kent kemer hent ar gêr. E-kichen ar c'habitendi e kejas gant ur vandennad pesketaerien all, o tivizout etreze, gorrek hag ankeniet o c'homzoù.

« Ac'hanta Felipe, petra hirio ? »

« Netra 'vel boaz bremañ. N' eus pesk ebet ken evidomp. »

« Petra raimp ? Ni c'hoazh, met ar vugale... »

« Gout ouzon. Du-mañ ivez. Met petra a c'hellomp ober ? Paket omp. »

« Ya, met ar vugale ne gomprenont ket penaos emañ kont ganimp. Boued a c'houlennont. Ret-mat eo dimp ober un dra bennak. »

« Ya, sur-awalc'h, » eme Felipe en ur vont kuit. « Met re skuizh on bremañ. Ez an d' ar gêr. Gwelet e vo diwezhatoc'h. »

Sevel a reas ar c'hraev a gas betek lein ar menezig a-us d' ar porzh. Ne gavas den war e hent, nemet ur gozhiadez o vont da gannañ d' ar poull e-kichen. Alies a-walc'h e roe dezhi ur pesk bennak gwechall pa veze bet mat an traoù. An hini gozh e saludas en ur dremen, met ne c'houlennas netra digantañ. Gout a ouie.

423

Ar vugale azezet war ar vogerig e-kichen an ti, a savas trumm pa weljont o zad. Redek a rejont davetañ en ur youc'hal. Felipe a lezas e baneroù hag e roued da gouezhañ war an douar kras. Ur pok a roas da bep hini anezhe. Sellout a reas ouzh o dremmoù askornek, gant o jodoù kleuz, ar c'hroc'hen morlivet ha diguñv dindan ar poultr lous. Ar mab henañ a daolas diouzhtu ur sell er paneroù. Sevel a reas e zaoulagad war-du e dad. O-daou e chomjont mut, difiñv ha mut, neuz an enkreuz war o fas.

« N' en em chalez ket, Tadig. Warc'hoazh sur-awalc'h e tapi un dra bennak. N' eo ket bet peurzebret an dorzh c'hoazh. »

Felipe a dremenas ur sell gorrek ha nec'het war e vugale. Sevel a reas e benn, hag e sellas ouzh e diig. E wreg a zeuas war an treuzoù. O treiñ e benn, e tiwallas e zaoulagad diouzh an heol gant e zorn evit sellout pell ahont en-traoñ, ouzh ar porzh. Ac'hane e teue safarioù dispis.

« Kemer an traoù ganit, emezañ d' e vab henañ, ha kae d' ar gêr gant da vreudeur ha da c'hoarezed. Lavar d' az mamm n' em eus tapet netra. Lavar dezhi ne c'hellomp ken chom da dermal. Addiskenn a ran. Ez an d' en em glevout gant ar re all. Ret eo ober un dra bennak. »

Buan-tre e troas kein, hag e tiskennas ar c'hraev en ur redek. Ar gwir a oa gant ar besketaerion all. Un diskoulm a oa ret kavout diouzhtu kousto pe gousto

pe neuze mervel. Kavout a reas e vignoned bodet war ar c'hae. Un tamm mesk a seblante bezañ. Trouz a save. Bandennoù en em strolle, o sellout ouzh ti ar gompagnunezh morvleiza.

« Felipe, deus amañ. Ezhomm 'zo ac'hanout ! »

« Da betra ? Deut on da welout ha netra ken. »

« Deus ganimp er penn. Dav eo ober un diskuliadeg evit enebañ ha gounit an trec'h war hor gwaskerien. Hor bugale a c'houlenn bara da zebriñ. »

Daoust dezhañ bout nec'het, Felipe ne dermas nemet ur pennadig. Buan ec'h asantas. Pignat a reas war al leurenn nevez-savet.

*

Sed amañ al lodenn vrasañ eus ur pennad a c'helljod lenn an deiz war-lerc'h war ar gelaouenn : " Hoydia " eus Meksiko :

SAN JUAN DEL NORTE 12. 4 (Digant hor c'henskriver)

424

DISKULIADEG E SAN JUAN. AR GOUARNAMANT EN ARVAR E NIKARAGUA ?

A bep korn eus kêr e tered pesketaerion war ar porzh. Ar c'heloù eus an diskuliadeg en deus redet buan e pep karter. Dont a reont holl da zifenn o buhez hag hini o ziegezhioù. Ur wech leuniet ar c'hae a dud e krog unan eus ar renerien da gomz. E vouezh a gren e-pad ar frazennoù kentañ, rak en-dro d' al leurenn-borzh e weler an archerien gant o fuzuilhoù; o c'hortoz an disterañ dizurzh evit skeiñ ha tennañ marteze war an engroez. Tamm-ha-tamm e starta e vouezh. Hini ebet eus e genvreudeur n' en deus tra ebet ken da goll. Ret eo diskleriañ ar wirionez.

Me a ya a-drek al leurenn da c'houlennata unan eus renerien an diskuliadeg. Felipe e anv-badez, eizh vloaz ha tregont, tad-a-familh, sioul ha poellek. Tra m' emañ e genvreur JUAN CORTEZ o kenderc'hel da entañ an engroez, e tispleg-eñ din, en ur zibab, gorrek, e c'herioù :

« Tremen poent eo ober un dra bennak. Fellout a ra dimp bevañ evel tud. Mar kendalc'h an traoù da vont evel-se e varvimp holl a-barzh pell. N' eo ket hep abegoù grevus en em vodomp amañ hirio. Gwelloc'h e vefe ganimp mont gant hol labour hep klask tabut. Met daou viz 'zo un dekred eus Prezidant ar Republik en deus miret d' ur gevredigezh nemetken ar gwir da vorvleiza. Houmañ he deus klasket gounit arc'hant diwar hor c'houst. Ur skor meur e oa bet betek-hen ar pesketaerezh-se evit an darn vuiañ ac'hanomp, pesketaerien baour ma 'z omp holl war an aod-mañ. Ar genwerzherien velen eus ar straed ZANJA a brene diganimp an angelloù hag al lostoù evit o sallañ hag o c'has da San Fransisco. Un afer vat evidomp dre ma c'hellemp ouzhpenn tennañ hon mad eus ar peurrest eus al loened. Met diouzhtu war-lerc'h an dekred daonet-se o deus ranket ar genwerzherien aziat mont kuit en-dro d' o bro. Mouget ar werzh, penaos e raimp-ni bremañ evit bevañ ? »

Kuitaat a ran Felipe, hag a zo galvet gant ar renerion all. Mont a ran dirak al leurenn da selaou gwelloc'h ar prezegenner. Emañ o paouez displegañ d' ar besketaerien ar pezh en deus lavaret Felipe din. Ar vorvleizaerien a strak o daouarn, startaet o c'halonoù hag o youl gant e gomzoù taer. Juan a c'houlenn peoc'h. Ur wech sioulaet an engroez e lez e blas gant ur c'heneil all. Hemañ a zispleg petra a zo da damall d'ar gompagnunezh-vorvleiza :

425

« Kargidi ar gompagnunezh, » emezañ gant ur vouezh asur, ho deus graet dimp ur c'hinnig. Ni, ar renerien, hon eus hen kavet mat a-walc'h da gentañ holl. Met e gwirionez ez omp bet touellet; hen meizet hon eus buan. Dezhañ da vezañ paeet ur peso en deus ranket pep loen, diwar neuze, bezañ brasoc'h e vent eget an hini 'vez gwelet well-wazh er rannvor-mañ. Setu perak hon eus divizet

ober trouz p'hon eus merzet e veze graet gaou ouzhimp. Kuzul-ren hor c'hevredad-micher stad en deus goulennet, ar gwir gantañ, ma vefe uhelaet ar priz. Gout'ouzoc'h petra he deus respontet dimp ar gompagnunezh : Gourdrout hon lakaat en toullbac'h ma ne sentfemp ket ouzh an dekred ! ! »

Youc'hadennoù fuloret a glever neuze a bep korn ar blasenn :

« An dekred en tan ! ! !

« Ar gompagnunezh d' an traoñ ! ! !

« An archerien ganimp ! ! !

« Bevet ar Frankiz ! ! ! »

An archerien a dosta ouzh an engroez, o fuzuilhoù buket war ar besketaerien. Krog int da deurel greunadennoù-aezhenn-daeraouañ. Un toullad diskulierion a grog da skeiñ gant o roeñvoù war ar boliserien. O welout e tro an traoù da fall, e sav Felipe e vouezh, gant e holl nerzh, o klask diwall na vefe skuilhet gwad.

« Kamaraded, selaouit, en an' Doue chomit peoc'h. Ne dalvezfe da vann en em gannañ... Bevañ a rankomp ober. Soñjomp en hor familhoù. »

Tamm-ha-tamm e teu ar peoc'h en-dro. Met an archerien ne fiñvont ket. Ar besketaerien kennebeut. Tennoc'h-tennañ e teu an aergelc'h da vezañ. An disterañ trouz ken hag e vefe lazhadeg. Juan a c'hell adkregiñ gant e gaoz, nervennus-kenañ, ar wech-mañ.

« Ar gompagnunezh evit mirout ouzh hini ebet ac'hanomp a vont da vorvleiza evitañ e-unan, he deus lakaet polis ar porzh da genlabourat ganti. Ar boliserien dre ma 'z eus bet prometet dezhe, en tu all d'o goprou-miz, gwerzhioù-butun paeet e kuzh gant ar gompagnunezh, he deus lakaet muioc'h a evezh war ar vorvleizaerion ma 'z omp, eget war al laeron hag ar floderion. »

426

Selloù a gasoni a vuker war an archerien. Met den ne gred fiñval an disterañ.

« Setu perak ez omp chomet abaoe hep pesketa ken ar morvleizi. Met hon tiegezhioù o deus ezhomm bara evit bevañ. Peogwir ez omp bodet amañ hirio, ez eo ret deomp touiñ ne ehanimp ket da enebiñ ha da stourm holl a-gevret, ken ne vimp degemeret gant ar prezidant, torret an dekred, ha diskaret ar gompagnunezh. Ur sindikad dieub a vennomp sevel, hag ur c'henlabourva evit prenañ ha gwerzhañ hon traoù. Fellout a ra deomp bevañ. Fellout a ra dimp ar Justis. Fellout a ra dimp ar Frankiz. »

Hir-hir eo padet ar strakadennoù daouarn. Met n' eus bet tamm krogad ebet etre « paotred an urzh » hag an diskulierion. Pep pesketaer a zo aet en-dro d' ar gêr er brasañ sioulder. Ur goanag nevez en deus leuniet ar c'halonoù. Sklaeroc'h e seblant bezañ an dazont diraze. Ne vo ken gwelet, emeze, ar vugale o tont da vezañ klañv gant an naon.

(L. P.)

*

Felipe a oa manet da zivizout gant ar pennoù all diwar-benn ar " Strollad-eveshaat " edont e-sell da sevel evit difenn gwirioù o c'henvreudeur. Diwezhat e oa pa c'hellas distreiñ d'ar gêr. E wreg a oa manet da zresañ ur roued, en ur c'hortoz anezhañ. Gout a ouie endeo ar pezh a oa c'hoarvezet war ar porzh. Ne c'houlennas netra digantañ. En em intent a raent hep komzoù. Evelkent a-raok

mont da gousket e lavaras dezhañ didro :

« Ret e oa dit ober evel ma 'c'h eus graet. Aon am eus memestra e c'hoarvezfe un dra bennak ganit. Hogen dav eo stourm evit ar re all. Pedet em eus ar Werc'hez Vari d' hor sikour. »

*

E-pad an tri devezh war-lerc'h e oa aet d' ar c'heinvor. Neoazh n' en devoa gallet pesketa c'hoazh nag ur " pargo " nag ur " cecil " na zoken an disterañ " coronado " (1).

427

Ar pevarvet deiz, en un taol, e oa deut ur morvleiz da gantren en-dro d' e vag. En em lakaat a reas da arvestiñ ouzh ar skoual. Pegement e c'helle talvezout ? Felipe a jedas e rofe hep termal ne vern pe Sinaad eus Zanja daou beso evit an angelloù hag al lost. Daou beso, 'pezh a rae tri fred fonnus evit e vugale varnaoniek. Ya, met ar polis ? ha kargidi ar gompagnunezh-vorvleiza ?

Ne vern ! War an taol e reas Felipe e venoz. E dreant, skoet gantañ kreñv hag ampart, a yeas da sankañ e kilpenn al loen. Un nebeut taolioù horzh, hag ur c'hard-eur goude, korf-marv ar morvleiz, lemet dioutañ e angelloù hag e lost, a ziskennas, en ur dreiñ warnañ e-unan, betek strad ar mor-bras, evit reiñ boued d' ar skoualed all.

Neuze Felipe a droas ar varrenn war-du an aod. Ret e oa dezhañ douarañ war ar sav-maen an abretañ 'r gwellañ, evit mont betek ar c'harter sinaat da glask ur prener bennak.

Ha setu, trumm, dirazañ ar gwall donkadur : ur lifre c'hlas, reut, difiñv. Kerkent ha peurereet e vag ouzh ar c'hae, ur rust ha goapaus e lakeas da c'hourlammat.

« Bremañ ne c'hellez ket nac'hañ ! Da dapet em eus an dorn er sac'h ! »

O treiñ kein e welas un archer o c'hoarzhin fallakr, e viz-yod o tiskouez angelloù ar morvleiz.

« Ro ane din, pe az po keuz, » eme an archer, gourdrouzus e don.

« Nag evidoc'h, nag evidon, » eme Felipe. Ha goude bezañ o lakaet da nijellañ a-us d' e benn, e taolas an angelloù er mor. An archer, o krenañ gant ar vrouez, a roas dezhañ an urzh d' e heuliañ betek burev kabiten ar porzh. Hogen Felipe a nac'has bezañ harzet evel-se war-eeun. Den ne c'helle ijinañ penaos en em ziskoulmfe an abadenn. Met a drugarez Doue, un ofiser eus an arme a zeuas da glask mont etre daou. Da Felipe e roas an urzh da asantiñ bezañ kaset da vurev kabiten ar porzh. Felipe a enebas ar c'hreñvañ ma c'hellas. A-benn an diwezh e treuzvarc'hatas, hag e kinnigas un doare-ober all : Mat e vefe dezhañ bezañ harzet gant al letanant, met nann gant ar gward. An ofiser, anezhañ un den aes ober gantañ ('pezh ne vez ket gwelet alies) a asantas diouzhtu. An archer, d' e dro, a blegas, met diskouez a rae n' hen grae ket a galon vat. Anavezet en doa Felipe evel unan eus pennoù an diskulierion ; spi en doa e vefe uhelaet un tamm e renk ma kasfe anezhañ e-unan betek ar c'habitendi. Dre-se e siguras edo al letanant o paouez « gwanaat diazezenn ar vestroniezh a ziwalle urzh mat ar Gevredigezh ». A-hed an hent betek ar porzh-gward e c'hrozmolas etre e zent gourdrouzoù enkrezus. Felipe ne rannas grik. Leun e oa e galon a nec'h hag a c'hwervoni.

428

*

« Kabiten, setu un den am eus harzet. War am eus klevet en deus pesketaet morvleizi. An archer-mañ a zo test nemetañ ar felladenn. En em zibabit gante. Kenavo ! »

« Da anv, » a c'houlennas ar c'habiten.

« Felipe Lopez. »

« Felipe Lopez... Sell 'ta. Unan eus renerien Strollad a evezh ar besketaerion. Un dispac'her. Mat... C'hwi bremañ, » emezañ, d' an archer, « kontit din an taol. »

An archer a zanevellas e berr gomzoù ar pezh a oa c'hoarvezet. Tamall a reas Felipe eus e seizh gwellañ. Ar pesketaer a glaskas dislavarout.

« N' eo ket gwir Aotrou Kabiten ! Gevier eo en deus lavaret. Fellout a rae dezhañ mirout an angelloù evitañ. Al letanant en deus gwelet.

« Peoc'h din-me ho-taou, bremañ ! An afer n' he deus nemet nebeut a dalvoudegezh. Felipe Lopez, lakaat a ran warnoc'h un dell-gastiz a ugent peso. Diwallit da vezañ tapet ken. Gwelloc'h e ve deoc'h dilezel strollad ar gabalerien. Heuilhit va ali. Rak mar bez an disterañ dizurzh, c'hwi-holl a vezo toullbac'het, hag evit pell sur-mat. Bugale hoc'h eus, n' ankounac'hait ket !... C'hwi bremañ, emezañ, en ur dreiñ war-du an archer, taolit evezh ivez d' ho tro. Va c'hemennadur diwezhañ eo. Tud 'zo a lavar n' emaac'h ket a-du gant ar gouarnamant. Ne fell ket din e ve lavaret seurt traoù diwar hini ebet eus va faotred. »

Felipe a yeas er-maez eus ar burev, o santout, a-dreñv d' e gein, selloù a gasoni an archer. Ar pesketaer a chomas da ruzañ e dreid war ar c'hae, teñval e benn, gwasket e galon. Ugent peso, biken ne c'hellfe paeañ an dell-gastiz-se. Amprestañ ? Ne c'hellfe ket daskorañ, ha sur-awalc'h n' afe den da brestañ dezhañ. Laerezh ? Dic'hallus. Labourat a rankfe ober eta noz ha deiz. Ha c'hoazh, ne oa ket sur tamm ebet da zont a-benn. O ! An archer daonet-se, hag egile ar c'habiten gant e vouezh-vel pilpous. Gouzout a rae an doare da vezhekaat an dud, kemer anezhe evit bugale, ha war ar marc'had ober an neuz da vezañ reizh. Ma ! Arabat bepred kontañ an abadenn-se d' e wreg. Re a wad fall a rafe.

429

*

Splann e oa an amzer an deiz war-lerc'h. Felipe a ziskennas abred war ar c'hae evit en em glevout gant Pedro, ur c'henvreur mat dezhañ. Ali e voent da vont a-gevret da besketa en-dro d' an inizi. Felipe a zistroas e kêr da bremañ neudenoù nevez. Pa zeuas en-dro a-benn un hanter-eur e welas e gamarad hag archer an derc'hent, o-daou en ur vagig e-kreiz ar vorlenn, o pouleñvat evit kosteziañ. Divizout a raent etreze a-vouezh-uhel. Ar poliser a rae jestroù bras, ken na zeue ket a-benn da sachañ war ar gordenn evit sevel an eor. Pa stokas ar vagig ouzh ar sav-maen, Felipe a stagas e-unan ar fun ouzh ur walenn verglet. An archer a selle outañ dre gorn e lagad gant droukrañs. Pedro eo a lammas da gentañ war ar c'hae. Derchel a reas gant e gaoz, troet war-du paotr e lifre c'hlas.

« Sotonioù n'eo ken ! Ba... !

An archer a lammas d' e dro war an douar. Fuloret e don, e youc'has davet an daou besketaer :

« Sotonioù ? 'laran me ivez ! Tamm ebet 'vat ! Me eo a zo mestri amañ ! Sell ouzh hennezh 'ta ! kentañ tro-gamm a glasko c'hoari din, me a zesko dezhañ bevañ ! »

Felipe a santas e don e galon mezhekadur ar gourdrouz diot-se ; met trec'hiñ a reas warnañ e-unan.

« O ! Peoc'h din-me c'hwi bremañ gant an dra-se, emezañ, Abadenn dec'h n'

eo ket bet trawalc'h deoc'h c'hoazh ? »

« O ! diwall ! 'dalv ket ar boan dit ober da aotrou evel-se. Un deiz ma ne vi ket o c'hortoz e roin dit da santout petra a dalv klask kerzhout war va zreid ! Dec'h ac'h eus gallet en em dennañ a-drugarez d' al letanantig-se. Ya met... bremañ out gwell-zoñv hañ... ! Pa ne vez den ouzh da zifenn ! »

Kement a zismeg hag a flemm a oa en e don, ma lammas Felipe, mezv gant kounnar, ankounac'haet gantañ pep furnezh. Dallet ha mut gant e ernez, e kerzhas davet an archer, e zaouarn savet, darev da skeiñ.

430

Un darzhadenn sec'h a vrellas peoc'h ar beure. Felipe, hep kompren na perak na penaos, en em santas harzet trumm en e lañs. Ur faezhoni vras, un doare skuizhnezh plijus a zistennas e gorf a-bezh. Hag en un taol e teuas splann d' e emskiant edo war-nes mervel. Ha ne felle ket dezhañ mervel ! Ne c'helle ket mervel, n' en devoa ket ar gwir da vervel. E zlead a oa difenn e vuhez, hag a oa ivez hini e wreg hag e vugale.

Souden e voe kejet gant un nebeut krenadennoù berr. Da c'houde e vanas difiñv ha mut, sioul ha mut, e zaoulagad troet war-du an oabl.

War e vruched, tost ouzh ar vronn gleiz, a-boan ma verzed un toullig ruz digor, a-vent gant ur real.

(1) Pesked bihan eus mor an Antilhez.

RET EO TREMEN DIOUZH AN DUD

UN endervezh a viz Du e oan o tont er-maez goude merenn pa ziskoachas ur penn diskramailhet en tu all da zorikell al liorz. Un den a zeuas tre en ur jestraouiñ hag en e zorn astennet e oa un dra bennak gronnet-fall gant paper sulfuraet. Doare ur foeter-bro a oa warnañ.

« Mister ! » e c'halvas, « me zo ur paour-kaezh Kembread, o vont da C'hailhiv emeon. Paket em eus un nebeut kouevrennoù e kêr amañ, hag em eus prenet ar c'hejennoù kig-sall-mañ. Un tamm mat am eus bet digant ar c'higer evit kennebeut a arc'hant. » Grougousat a ra evel pa vefen ur c'henlaer, tra ma tiskouez e vevez din. « Me n'oun darev hag hag e fritfec'h anezho din ? N'em eus debret pred tomm ebet abaoe dec'h veure... »

Ne blij ket din an doare o devez korkerien 'zo da zibunañ sorc'henoù evit tennañ truez diganeoc'h. An oristal-mañ da vihanañ a oar goulenn hep klemmichat. Hogen disfiziañs em eus dioutañ. Ur C'hembread ? Me 'lavar n'eo ket, kement-se ! C'hoant am eus da lavarout dezhañ n'em eus ket amzer met dalc'het on gant e veni sevender. Ne gavan da zigarez nemet : « Distalet hon eus an daol-verenn ».

« Ne viot ket pell, » emezañ « Me a chomo amañ da c'hortoz. »

Avel but a zeu eus korn an ti. Gwisket fall eo an den, evel un dihouilh e gwirionez. E vragoù kotoñs gell-sklaer zo saotret, e roched lous zo digor war e grubuilh gramenek hag ur c'hozh mantell skañv dinozelenn zo gwildronet en-dro d' e gorf topez war-bouez ul liamm laosk. Divalav eo e benn tev dindan e greouchenn fuilh, met e zaoulagad zo gwiv a-dreñv e lunedoù bras.

En holl vroioù kelt moarvat e katre klaskerien-vara eveltañ e barr o brud. Marteze ez eo Kembread. Arabat barn diouzh linenoù e zremm. Na vo ket taolet din bezañ graet fae war ur c'henvroad diwar skañv.

433

« Deut tre ! » a hopan dezhañ eus ar gegin. Lakaet em eus e jelkennoù da boazhañ war ar grazerez er fornigell. « Da C'hailhiv emeoc'h o vont ? »

« Ya, » emezañ, war don unan hag a fiz ennoc'h, « da gregiñ gant ul labour en ijinerezh. » Evel pa vefe ur mestr-micherour graet gantañ ur feur nevez.

- « E peseurt labouradeg eo 'ta ? - Kelly and Company Limited. »

Iskis eo, daou vloaz em eus tremenet e Gailhiv n'eus ket keit all, ha n'em eus ket taolet evezh e oa ur Gompagnunezh Kelly eno. Marteze ez eo deut di abaoe. Kellied zo e pep lec'h eveljust. Souezhus eo koulskoude e vije savet ul labouradeg nevez du-hont. E-pad ar bloavezhioù diwezhañ n'eus ket bet mell kemm en ijinerezh er vro-mañ.

Ar paotr zo ken tost ma klevan war un dro c'hwez ar c'hig sall o rouziñ hag hini ar gramenn gozhet o sevel dioutañ.

« Azezit 'ta ! Eus pe gorn a Gembre oc'h ginidik ? »

Un anv dispis. « Gouzout a rit, Holyhead ? E-kichen. - Neuze c'hwi oar kembraeg ? - O ya ! Iechid da ! Good health. - Ha pe anv hoc'h eus ? - ...Owens. - Kembraek eo hep mar. Penaos oc'h eus distaget al lesanv ? - William e saozneg. »

N' en deus ket teuket. Aze emañ en tu all d' an daol, ken postek hag ur Boudda war e sichenn, e zaouarn harp war e zaoulin, o tiskragañ war-eeun dirazañ, ha bec'h war e anal.

« Kemer bara, » emezon e brezhoneg, o soñjal e c'hellfe kompren.

« Ne ouzon ket gouezeleg, » emezañ.

« Brezhoneg eo. - Ha c'hwi n' oc'h ket Iwerzhonad ? » a estlamm en ur astenn e viz war-du ennon. « Nann, Breizhad. - A! eus Bro-C'hall. Soñjal a raen e oac'h ur Gall. - Salokras, n' on ket ! - Ne gomprenan mann : Breizh zo e Bro-C'hall. - Ha c'hwi zo Saoz war zigarez ma 'z oc'h Kembread ? - O nann. Met ne ran ket foutre kaer, saoz pe kembreat. Emañ ar c'hig o leskiñ ! - Setu skiantvat : da gentañ teurel evezh ouzh ar c'hig, n' eo ket gwir ? »

Unan all a vije bet feuket marteze, eñ avat a c'hoarzh. Lakaet em eus ar c'hig dirazañ ha diskennet dezhañ un tasad te.

« N' emellan ket eus politikerezh, emezañ. Ar pezh a vern din eo boued da zebriñ, ur bannig da evañ, - ober a ra ur jestr gant e viz meud dirak e c'henou, - ur gwele da gousket. Me a gav mat ma aezamant. Amañ en Iwerzhon e c'heller bevañ hep lazeriañ e gorf. »

433

Te, paotr, e rafe vad dit lakaat muioc'h a stenn war da stern. Ne vefes ket ken kuilh marteze.

« Lavaret e voe din gant ur c'heneil e kavfen fred e Béal Feirste. Paeet em eus ma zreizh en ur ober Yannig milvicher war ar vag, hogen degouezhet eno n' on ket bet kemeret. Gant aon ne vefen en I.R.A. Moarvat. »

Abaoe tost da vloaz e talc'h an I.R.A. gant he c'hrogadoù a-hed ar " Speurenn " en hanternoz. Ne gredan ket e trofe e penn he renerien enrollañ laboused hañval ouzh hemañ, avat.

« Prenet em eus un tiked evit an tren, ha me da z-Doire. Amañ e voe nac'het an aotre din da chom, adarre en abeg d' an I.R.A. - Ha klevet hoc'h eus unan bennak du-hont o komz a-du gant an dispac'herien ? - An dud-hont zo dalc'het dre heg gant ar Saozon ! - Peurvuañ ar Brotestanted na gav ket deoc'h e kavont koulz bezañ dindano ? Ha diaes eo bet deoc'h kavout lojeiz e Doire ? - Me zo aet da c'houlenn bod digant Arme ar Silvidigezh. Sellit ! »

Hag e tifoup ur gartenn eus e c'hodell. Warni ur siell : "Salvation Army. Londonderry ". Met an anv n' eo ket William Owens ; Richard Pollett eo a zo merket warni...

Pehini eo an anv gwirion ? Peseurt abeg en defe bet da droadañ gevier din ? Daoust hag en deus laeret ar gartenn-mañ ? Daoust hag e oar em eus taolet evezh er c'hemm ?

« Pa n' em eus ket kavet labour em eus soñjet klask enrollan en I.R.A. Met ne vije ket bet fur. Ur wech bennak pa vefe bet troet an traoù da fall ganto e taolfent diskred war an estren ma 'z on, hag antronoz vintin e vefen kavet yen e-barzh ur foz !

- Bet on en Arme Saoz e-pad ar brezel. Pae mat a oa, boued, died. En Alamagn goude 1945 e oa itronezed. (Ur c'hrougousadenn a ra.) Graet ma servij em eus goulennet chom en arme, met n' o doa ket ezhomm ac'hanon ken peogwir e oa aet fall ma daoulagad.

- E pelec'h e oac'h en Alamagn ? - E Köln, Dartmund, Hannover... - Me ivez a oa e Hannover goude ar brezel. Ken buan e vijen kejet ganeoc'h. - A vije bet

ur blijadur ! - Ne oan ket o kas kejañ gant soudarded saoz d' ar mare-se. - Peseurt droug o defe graet deoc'h ? - Marteze e oan war roll an dud a oa « c'hoantaet » ganto. - Peseurt torfed ho poa graet 'ta ? »

434

Nec'het omp hon-daou - eñ abafet, o kas kompren hag emañ o wiskañ bonedoù dezhañ, ha me diek da zisklêriañ an traoù dre ar munud.

« N' eo ket aes diforc'h torfedourien diouzh kadourien en amzer-vrezel. Evit bezañ stourmet da ziframañ Breizh digant Bro-C'hall ez omp bet lakaet da dreitourien. Chomet omp kuzhet en Alamagn pa eo deut an drouziwezh. E-pad ur pennad e oan en dachennad dalc'het gant ar Saozon. M' o dije anavezet ac'hanon ne vijent ket chomet etre an daou evit ma dioueriñ d' ar C'hallaoued. Labourat a raen er c'hoadoù. - C'hwi ur c'hoadour ? Penaos ez oc'h deuet d' ar vro-mañ ? Dre laer ? - Ur wech ma voe distennet evezhiañs an drec'hourien ez on tremenet a-dreuz o rouedoù, gant un anv amprestet. »

Ar paotr a wign. Traoù heñvel hon eus graet.

« C'hwi zo en em ziluziet-mat. Met ne ran forzh gant politikerezh, evelkent. Un dra na gomprenan ket eo e c'hellfe un den paour bezañ komunour. Ar re-se a douell an dud. Gwelit petra zo c'hoarvezet en Hungaria warlene. Aze e c'heller bout hiziv war ar bazenn uhelañ ha warc'hoazh en toull-bac'h. Me a ra nazikomunisted eus holl ar re a vac'hom an dud. Me zo un demokrat kant dre gant. Bezañ diac'hub-krenn, gouest da vont d' al lec'h ma karan, da selaou ar skingomz, da labaskennañ. - Da varnaoniañ ? - Mar karan. N' em eus menoz politikel ebet. Amañ en Iwerzhon e komzan evel Iwerzhoniz, e Bro-Saoz evel ar Saozon. »

E Bro-Saoz e rez gant an anv Richard Pollett, met amañ e kredez e vi degemeret gwelloc'h e-giz Kembread hag e komzez a-du gant an I.R.A. Zoken.

« Ne glaskan ket tabut. Ret eo tremen diouzh an dud, gouzout ober diouzh an eneoniezh. Pe ne daer tu ebet.

- Ma vefec'h dindan ar Gomunourien e komzfec'h a-du ganto.

- Euh ! mont a rafen ivez un tammig d' o heul. Kentoc'h eget mont d' ar groug, petra 'fell deoc'h ! »

Hag e tidalm da c'hoarzhin, o soñjal emichañs n'hellfen ket bout war c'hortoz ez afe-eñ da verzher eus e benn e-unan.

« Arabat deoc'h lavarout er vro-mañ e yarfec'h gant ar Gomunourien, pe e viot gwelet-fall. - N' eo ket dav dezho kaout aon, n' eo ket me a zigoro ar gloued d' ar re-hont. - Ne gredan ket e rafec'h. Pegement e viot paeet e Gailhiv ? - Pemp lur dek ar sizhun. Ma ran eurvezhioù war an holl e c'honezin muioc'h. Ober a rin evel ma vo goulennet diganin. - E Gailhiv ne vo ket ret deoc'h loeniñ. An dud eno a oar labourat war o flaen. Ginañ a ray ar vicherourien all ouzhoc'h ma 'z oc'h re zik. - Ma c'houlenner ouzhin mont goustad ez in goustad. Ma 'z eus amzer da ziskuizhañ etre daou grogad e rin ur c'houskedig. Lavarout a rin d' ar mestr-micherour ober un hej din pa vo poent adstagañ. »

435

Ma kendalc'homp evel-hen e c'houlennno lojeiz evit an noz.

« Penaos emañ o vont da Chailhiv ? Kant kilometr eo ac'halemañ. - War droad, war varc'h, gant ur c'harr-tan mar kavan sav. E-lec'h ma tegouezhin a-benn noz e kouskin. Pa oan soudard em eus kousket war ar c'halet. N' eo ket ret e vije ur gwele. »

Gant ar bloneg a zo en-dro dit, ne santez ket kement ar yenijenn nag an toroselloù moarvat. Daoust da se ez out kaletoc'h egedon ouzh ar c'hriañ.

« Ma ! Me a rank mont da labourat, » emezon.

- Emaon o vont ivez. Kenavo, Pat ! »

Hag ec'h astenn e zorn. Ur startadenn galonek.

Luimneach, Miz Du 1957.

yarañ : kodianañ, pladañ.

MAB E DAD

" For know you the one you mourn is no in that grave... "
Walt WHITMAN.

NE baouezze ket an avel da yudal er porzh : n' helle Stefan dibab gwashoc'h amzer evit distreiñ d' ar gêr, a soñje Fant Derian oc'h en em fichañ evit mont da zegemer he mab-bihan.

Sellout a reas ouzh an horolaj : dek eur. Un eur c'hoazh he doa da c'hortoz.

Stefanig, hennezh avat oa he mabig dezhi. Pevar mab he doa bet, marv e oant o-fevar. Per, ar mab henañ, aet da c'hounit e damm kreun da Vro-Naoned, ' oa bet dibennet gant ur peul dir, hag eñ yaouankik c'hoazh, en ul labouradeg du-hont.

Saik, an eil, a varvas diwar an droug-skevent e Sotteville. Douaret e voe er foz voutin. Eno moarvat e kejas gant ur bern kenvroiz : domaj eo n'hellent ken toullañ kaoz.

Youenn, an trede, oa ur beg bras, ha peurvuiañ ne veze ket diwar zour. Gouest e oa ar c'hwil-se da lonkañ ur varrikennad traoù hep brallañ, kreñv evel ur marc'h war ar marc'had, ha vis fall ennañ ken a oa.

Fant paour a gavas grad pa loc'has an ibil davet ar gêr vras. Kentañ kel a zegouezhas ganti diwar e benn oa ur pell-lizher eus Maerdi an 10vet Arondisamant, Pariz : Falchier Yves, 24 ans, décédé. 11 juillet 1936 ».

Nepell goude e teuas ur paotr yaouank d' he gweladenniñ. Edo o chom e Pariz hag eñ genidik a Rosporden. Un den kalonek e oa bet Youenn, hervezañ. Bepred e penn kentañ pa groge an emgann etre al labourerien hag ar polis. Sioul ha peoc'hus, evelato, e oa an ambrougadeg a heulie pa dapas ar boled-se en e benn. Ur boled dianket, sañset. Ar gisti a oa al Lezenn evito.

437

Bez' e oa Job ar widoroc'hig. Hennezh avat oa bet ur paotrig sioul ; tennañ a rae d' e dad, un tammig re marteze. Yann ar Falc'her, an tad, oa ur bener dre vicher, met evit sevel sonioù nevez n' oa ket par dezhañ er c'hornad. Alies e vane sioul e chanter, kizell ha morzhol o verglañ e-touez an drailhachoù mein, hag eñ da vat o redek parrez da ziduellañ e genvroiz. Anat eo e kave blaz ar chopinadoù kinniget dezhañ dreist d' an hini kavet gant Sokratez kozh, ur bener all, d' e chopinad diwezhañ. E gwirionez, pa varvas he Yannig d' ur gwener d' abardaez, e derou ar brezel pevarzek, ne voe ket diwar ur re gorfad louzoù-kegid.

Tri devezh goude e voe ganet Jobig. Darbet e voe d' ar paour-kaezhig tagañ gant e gentañ kofad yod kent mont d' an iliz da zeiz e vadeziant. Mut e vanas a-hed an deiz. D' an deiz war-lerc'h hepken e krogas adarre da glemmichat. Laouenaet, Fant a ziskennas d' ar stêr gant he bec'hiad liziv. Bourc'hizien o doa kinniget dezhi o lienaj lous da gannañ : ret mat 'oa sikour ur paour-kaezh intañvez gant pevar c'hrouadur.

Bez' e oa Job ur bugel klañvidik. Bep tro ma c'hoarie er vro ur c'hleñved-red bennak, e veze taget ganti : ha pa ne veze skleñved-red ebet e kave an tu d'ijinañ unan evitañ e-unan. Pa redas ar vosenn spontus-se, deut sañset eus ar Vro-Spagn, Job an hini 'oa, evel just, a zigoras an abadenn.

Bloavezhioù-pad e oa bet Fant en-gortoz da gas he bugelig d' ar vered, met an Ankoù a c'hwite bep gwech war e daol. Lavaret koulskoude he doa an Naig gozh, pa oa ar paotrig war e bemp bloaz : « Hemañ zo re fin : ne vo ket kozh ».

E miz Meurzh 1945 hepken e teuas da wir diougan an hini gozh. War e dregont vloaz e oa Job pa varvas e ti e vamm ur miz goude bet degaset gwall glañv diouzh prizon Sant Charlez. Seul wech ma teue dezhi soñj eus an deizioù teñval-se en em starde he c'halon en he c'hreiz dindan kraban ar vezh.

E derou miz Gwengolo 1944, un nebeudig amzer war-lerc'h m'o devoa loc'het da vat an Alamaned davet o bro c'henidik, e teuas ur vandennad " patrioted " da glask Job. Liammet e voe e zaouarn a-dreñv e gein ha kaset e voe da skol ar Frered, bet aloubet gant an Alamaned ha dalc'het bremañ gant ar rumm nevez. Eno e voe goulennataet ha dornet a-zoare, ha lakaet da naetaat ar privezioù.

Pa n' o doa netra a-bouez da dennañ dioutañ e voe kaset da Sant Charlez.

438

Bloavezhioù ' oa e oa bet Jobig ur mailh war ar galleg e skol ar Frered. Lorc'h a save e kalon e vamm pa sklinte ken fraezh e vouezh o lenn pennadoù eus e levrioù skol, daoust ma ne gomprenne mann ebet hec'h-unan.

- Hemañ ' vo ur mestr-skol, a soñje-hi, estlammet.

Siwazh, ur c'homis-noter a yeas d' ober. Adal e drizek bloaz betek an deiz ma teuas ar " batrioted " d' e doull-bac'hañ, e chomas d' ober komis-noter e studi an Ao. Morvan.

Dont a reas tamm-ha-tamm da gemer doareoù iskis. Ne oa tamm ebet evel e vreudeur, nag evel krennard all ebet kennebeut. Morse ne glaske gouren, c'hoari mell-droad redek war varc'h-houarn.

- Me 'gav gwelloc'h kerzhout, e lare-eñ.

A-viskoazh, e gwirionez, e oa bet ur paotrig gwan, sioul ha tavedek anezhañ.

- D' ur sulvezh noz e tiskennas diouzh ar c'hrignol, ur pikol levr dindan e gazel.

- Mamm, emezañ, me ' garfe lenn deoc'h c'hoazh evel ma raen pa oan er skol...

- Sur vat, va mab, te ' lenne ken brav !...

Pa grogas Jobig da lenn e vanas daouarn Fant war he stamm, ur gridienn a bignas a-hed he mell-kein hag he daoulagad en em leunias a zaeroù. Fraezh bepred e save mouezh he mab, met don ha pounner bremañ, mouezh ur gwaz, hag en taol-mañ avat e veize pep tra, rak e brezhoneg e oa.

Echu gantañ ar pennad skrid dibabet, e serras al levr hag e sellas ouzh e vamm, en ur vousc'hoarzhin.

- Jobig, emezi, tremenet eo an amzer ma veze lennet Buhez ar Sent. Kas al levr-se d' e blas.

*

Ne voe ket kemeret en arme en abeg d' e wanded. Lod a rae goap. Job ne voe ket nec'het, gwell e kave chom gant e vamm.

Deut d' e bemp bloaz warn-ugent e reas anaoudegezh gant ur plac'h eus Lannejen, matezh e ti an Ao. Kroazen. Ur paour-kaezhig anezhi ho pije kredet oa

bet ganet mut ha bouzar, chouket, bruchedet strizh, dezhi izili mistr ha dremm un ael diskennet rak-eeun eus ar Baradoz.

Da zeiz o eured eo a reas Job e gentañ torfed. E oa ar vro nevez-aloubet gant an armeoù German, ha diwar-se, n' oa bet tu d' ober na friko na dañs. Jobig, evelato, a vennas bout eurejet e gwiskamant e dad, ha kaout sonerien. Dont a reas a-benn da ziskoachañ un talabarder (Laouig Meilh ar Pont, Doue d' e bardono, an hini ' oa), hag ar c'hozhiad a rankas seniñ e-unan-penn a-hed an deiz rak ne vane biniaouer ebet ken er c'horn-bro.

439

Anat e voe d' an dud e oa bet breinet spered Jobig gant menozioù an " Otonomisted ". Met pa voe brudet e veze embannet barzhonegoù sinet Jobig ar Falc'her war ar gelaouenn " Argoad ", e oa bet skrivet e anv da vat war roll an dreitourien.

Diaes e vije bet kavout er barrez un den gouest da lavarout petra an diaoul a gonte Job en e varzhonegoù, met sklaer ' oa da bep hini e ranke unan bout gwerzhed d' ar Voched evit skrivañ e brezhoneg d'ar mare-se.

Seitek vloaz goude, kalon Fant a roste c'hoazh gant ar vezh. Koulskoude ne zisplije ket dezhi barzhonegoù he mab. En ur wiskañ he frileuzenn e kounae ar gwerzennigoù eeun sailhet diouzh e galon didro :

Pa sav ar gouloù-deiz
Kreskiñ ra va enkre
Ha da guzh-heol ervat
Ez a c'hoazh war washaat,
Rak nijet eo, nijet
Va c'houlm vuiañ-karet...

Sellout a reas ouzh poltred ha merc'h-kaer war ar siminal.

- Koulmig gaezh, ur bloaz hepken out manet er gaoued. Mall oa dit, moarvat, mont da gavout an aeled all goude bezañ roet din va mab-bihan.

Met poent oa mont bremañ. Morailhañ a reas an nor war an tasmantoù : tamolodet en he gwiskamantoù intañvez, e skoas da heul an avel gouez war-du ar vourc'h. Paouezet e oa ar glav d' ober, met izel oa an oabl. Ur voualc'h a dreuzas an hent evel un tenn. Klevet e veze harzh ur c'hi o redek ar c'had war zouaroù kompez ar Waremm-Zu.

- Fuzuilh Stefanig a zo du-mañ dalc'hmat e-kichen boest e viniou, a soñje an hini gozh ; ma, ret mat eo d' ar re yaouank kaout un dra bennak d' en em ziduañ. Va Jobig paour ne blije ket dezhañ ar chase : re gizidik e oa. Koulskoude n' eus kemm ebet etre ur glujar hag ur yar, panebet ar blaz. Gwell e kave dezhañ mont da gutuilh kabelloù-touseg, bleunioù, delioù, ha mein zoken, ar paour-kaezhig. Memestra, iskis eo en deus bet ur mab ken disheñvel e pep keñver : dremm kenedus e vamm ha korf nerzhus e eontr Youenn (hep ar vis fall, dre c'hras Doue !), setu va Stefanig... Ha peseurt soner ! A-dra-sur ar gwellañ hini eus ar strobad - pe ar bagad, me ' oar me - nerzh dezhañ, va Doue, ha skiant : n'ouzon dare pelec'h en deus desket holl an tonioù mod kozh-se, met dont a reont bravik gantañ, avat. N' eo ket bet ur mailh er skol, siwazh dezhañ, met deut eo d' ober ur micherour dispar. Gwelloc'h eo bout dornet mat ha kaout ur vicher, eget bout speredek ha lipañ kein al loar, evit pourvezañ boued d' un tiegezh. Ma, petra ri, pephini d' e vod...

440

D' an eur-mañ e oa sioul a-walc'h ar Ru-Vras. Kristen pe lik e oa pep bugel er gaoued, o c'houzañv madelezhioù ar Sevenadurezh Veur, pephini d' e vod ivez, moarvat.

Un nebeut kirri-tan a vane a sav ouzh ar riblennoù-straed : kenwerzhourien

o klask gwerzhañ pe o tiskargañ o danvez, ispisiri, legumajoù, fourmaj, gwin, bier, ha n' ouzon petra ken da leuniañ kof an dud kaezh ha yalc'h unan bennak. Ret mat oa kaout un abeg a-bouez evit mont dindan ur seurt amzer gouez. Kornboud Mari Lamour, ar varc'hadourez pesked, a leñve en avel c'hleb. Gwrazezigoù paket ken mat na veze gwelet ' met begoù o fri, a biltrote gant kounnar damzalc'het ar re a oar mat ne dalv ket ar boan enebañ ouzh an dever pemdeziek : en desped d' ar gwall amzer, pa sono an Anjeluz kreisteiz, da lavarout eo leñvadeg braouac'hus c'hwitellerez ar Maerdi, e vo kavet kig pe besk war an daol.

Pa ziboukas Fant war al leur-gêr e voe darbet dezhi bout skubet gant ur barr-avel. Ur c'hi treut a skarzhas diouzh ti ar c'higer en ur yudal, heuliet gant mallozhioù druz ar paotr tev, mestr an ti. A-dreñv prenestr ar stal un nebeud maouezed a zic'houzouge o klask gouzout petra a c'hoarie gant tud an ti-kêr : maer, eil-maer, kuzulierien, paotred an " Harmonie Municipale " hag an " Anciens Combattants ", bodet en tu all d' ar blasenn en-dro d' ur pikol karr-dre-dan du, o daouarn e chakodoù o mantilli glav, da vihanañ ar re n' o doa da zougen nag ur benveg kouevr nag ur banniel trilliv, meulet ra vezo.

- Ma, diwezhat on, ' eus aon, e soñjas an hini gozh.

Dont a reas an eil-maer e-unan daveti, e zremm hir evel un deiz hep butun, ha galleg leizh e c'henou.

441

Fant a selaoue gant doujañs hag a responte « oui, oui », en ur hejañ he fenn. Moarvat e vije bet koulz d' ar c'hanfard, m' en dije bet ijin a-walc'h, komz e sinaeg pe e saozneg, respontet e vije bet dezhañ « oui, oui », bepred. Ober a rae gant ar brezhoneg evel ar c'hazh gant e viaou. Met n' eo ket ret d' ur c'hazh deskiñ harzhal, evurusat krouadur an Aotrou Doue ! An eil-maer avat oa bet ret dezhañ deskiñ galleg, gwazh-a-se evit yezh an Ao. Bossuet. Hag en taolmañ e ranke ober ganti dre ma komze a-berzh gouarnamant ar Republik C'hall, unan ha disrannus.

An Aotrou Maer a reas ur stouig hag e stardas he dorn en ur gontañ dezhi un dra bennak, e galleg adarre. « Oûi, oui, Aotrou Maer, oui, oui, » a respontas an hini gozh.

Neuze e vanas pep hini sioul hag e voe digoret dorioù a-dreñv ar c'harr-dre-dan. Unan bennak a hopas « Au Drapeau ! » hag e tarzhas safar bouzarus ar c'hleronioù, tra ma voe sachet diouzh ar c'harr an arched goloet gant ar banniel trilliv.

*

- Er vered an avel walarn a c'hwitelle etre ar c'hroazioù maen, ha gwashoc'h ' oa, krog e oa ar glav adarre. Mil boan en doa ar maer o terc'hel e follennig baper, warni danvez e brezegenn savet ha skrivet gant sekretour an ti-kêr. Meur a wech e rankas chom a sav e-kreiz ur frazenn evit torchañ e lunedoù kent mont pelloc'h, hag alies ez implije gerioù a-dreuz, evit brasañ plijadur paotred an " Harmonie " :

- ...et les valeurs morales bâties sur les " frondaisons " de notre idéal républicain (?) ...fiers enfants de la France, " bâton " de la Liberté...

Ur gaer a brezegenn, evelato, e oa anezhi, gouestlet d' hon tud yaouank aberzhet war aoter ar Vammvro, ha dreist-holl d' ar paotr-mañ eus ar gumun, marv du-hont, e menezioù Kabilia, evit ar Frankiz hag ar Sevenadurezh wirion.

Ijinañ a reas zoken ar sekretour un dro brezeg gwidreus kenañ a lakeas da gompren d' ar selaouerien, da lavarout eo ar re n' oa ket stanket toulloù o divskouarn ez-natur pe gant ar riv, e c'helle a-wechoù bezañ gwalc'het torfedoù un tad, kollet gantañ hent ar wirionez, gant gwad e vab skuilhet evit ar Reizh, Gwirioù an Den, ar Frañs hag ar Republik. Trist oa, evel just, arvestiñ ouzh

marv un den e nerzh e oad yaouank, met soñjit mat, n' eus tra kaeroc'h er bed, hervez ar sonenn vrudet, eget mervel evit ar Vro.

442

Ken prederiet e oa ar paour-kaezh maer gant e stourm a-enep an avel, ar glav ha gerioù uhel e sekretour, ma n' en doa ket zoken kavet an tu betek-hen da ziskouez e c'hilac'har. Edo krog gant ar frazenn ziwezhañ pa zeuas d' e soñj e oa ret mat dezhañ ober un dra bennak bremañ-diouzhtu pe biken-jamez : ...*honneur et gloire...* (sell a reas ouzh an arched ur pennadig. Dzimm ! Kasketenn paotr ar simbalennoù a nijas kuit gant an avel) ...à *notre héros...* (dont a reas gantañ ar «ros » en un doare a lakaas da grediñ e oa prest-ha-prest da leñvañ) ...*mort pour que vive la France ! »*

*

Buan-buan e voe paket ar peurrest eus al lid, mall war bep hini mont diouzh an toull avel-mañ da dommañ e ziabarzh ur banne bennak.

Evelato, lod a zalc'has war o c'hoant un hanter vunutenn ouzhpenn evit mont da stardañ dorn ar vamm-gozh, hervez ar c'hiz.

Hep dale avat ne vanas er vered koulz lavar ' met an touller beziou hag e gomis, mall warno ivez peurechuiñ o labour.

A gerent ne vane d' ar Fant kaezh met ur geuniantez, Felisi, gwreg ar marc'hadour-gwin; ken put he zeod ha gwin he gwazig. Pa 'z erruas keloù marv he c'henderv, Stefan ar Falc'her, e lavaras : « Ma, bremañ avat e toucho an hini gozh ur bañsion vat. Evidomp kenwerzhourien, n' hon eus 'met labourat ha paeañ gwirioù... »

Heuliet he doa ar c'hañv evelkent, he daoulagad koeñvet gant an daeroù, ha kinniget he doa da Fant mont ganti war he c'hiz betek he fennti.

*

Ur paotr yaouank a oa koulskoude ha n' helle kaer kuitaat ar vered. Mignon bras e oa bet gant Stefanig ; gant mil boan e oant deut a-benn o-daou da sevel ur bagad sonerien, brudet bremañ er vro a-bezh.

Kemennet e voe da baotred ar bagad chom er gêr, difennet groñs dezho en em ziskouez gant o binvioù. « *Surtout pas d'ça,* » e doa lavaret an Ao. Maer.

Deut e oa, evelato, ar penn-soner da lavar kenavo d' e gomper. N' oa ket bet e penn a-raok an abadenn, met bet e oa an hini kentañ da vont da gaout ar vamm-gozh. Stardañ a reas he dorn hep gellout lavar mann. Fant a vousec'hoarzhaz da gamalad he mab-bihan, hag en ur hejañ he fenn e lavaras goustadik : « Paour-kaezh paotr, paour-kaezh paotr... »

443

Daerenn ebet na c'hlebie daoulagad ar Vreizhadez kozh, diveret o doa kement ha kement a-hed ar bloavezhioù ma oa aet ar vamenn da hesk.

Ha bremañ n' helle ket ar paotr mont kuit ac'hano. Sellout a rae ouzh an toull e oant da vat o leuniañ.

Mouezhioù drant a save diouzh ostaleri Kaour ar Rest, en tu all d' ar vered. P' oa ehanet ar glav e oa lezet er porzh an taboulin bras, evit ma vanfe ket war hent an everien. Moarvat e oa gwelloc'h o stad bremañ p' o doa kaset un tamm gwrez d' o fornigell, rak krog e oa paotr ar glerinetezenn gant notennoù " Perle de cristal ".

Ret ' oa mont. N' helle ober tra ebet ken evit e vignon er bed-mañ. N' en doa ket santet betek-hen e oa ken yen an amzer; sevel a reas e benn-kab e dro d'

e benn

En tu all da borrastell ar vered e vanas a-sav ur pennadig kent mont gant e hent : stlakadennoù daouarn ha c'hoarzhadeg a save diouzh ostaleri ar Rest.

- Ar saout !... eme ar paotr.

Hag e skopas war an douar.

444

445

Youenn OLIER

BUHEZ SEAMAS O CONGHAILE

brogarour ha sokialour iwerzhonat

RAKSKRID

Al labour-mañ n' eo tamm ebet frouezh un enklask orinel. N' em eus graet nemet sevel ur c'hrennad eus al levr iwerzhonek " Tart na cora " (" ar sec'hed d' ar reizhded") skrivet gant Proinsias Mac an Bheata hag embannet daou vloaz zo ; bez ez eus anezhañ ur buhezskrid eus Séamas O Conghaile a zo graet mat hag a zo klok a-walc'h, a gredan.

Lod a c'hell en em c'houlenn perak on bet degaset da sevel an tamm skrid-mañ. Daou abeg dreist-holl am eus bet. Da gentañ e kav din ne anavez ket kalz tra ar rummadoù yaouank diwar-benn an harozed o deus savet ar stad iwerzhonat ha dieubet o bro dre en em aberzhiñ eviti, ha diwar-benn Séamas O Conghaile peurgetket. A-hend-all ez on bet dedennet gant personelezh ar brogarour-mañ dre maz eo bet e vuhez evit darn heñvel hini kalz ac'hanomp : buhez ordinal un tad a rank plediñ gant e diegezh daoust ma oa dalc'het gant e oberenn da gentañ penn.

Eveljust, emskiant vroadel pobl Iwerzhon he deus aotreet dezhañ bezañ efedus, kalz muioc'h eget da nep hini ac'hanomp hogen e-kreiz e stourm ez eo chomet deneloc'h, marteze, eget reoù all dre ma' n' eus ket bet anezhañ un dispac'her rik ha na vev nemet evit kas da benn e gefridi.

* * *

Ne gav ket din e talv ar boan ober kalz a addisplegoù d' an darvoudoù a zo displeget er skrid-mañ. Moarvat e soñjo al lenner ez eo c'hoarvezet darvoudoù zo dre zegouezh evit darn. Emsavadeg 1916 - daoust ma soñje lwerzhoniz enni a bell zo - a zo bet embreget ha kaset a-raok un tammig war ar prim : nag Eoin Mac Néill na Ruairi Mac Easman ne oant a-du ganti. Er c'heñver-se ez eo disheñvel krenn diouzh emsavadeg Aljeria nevez zo a zo bet prientet dre guzh e-pad kalz pelloc'h amzer. E meur a geñver ez eo heñvel emsavadeg 1916 ouzh emsavadegoù kaset da benn e kêr en Europa e-kerzh an XIXvet kantved, e Pariz hag e kêrioù all. Marteze a-walc'h e soñje Séamas O Conghaile hag eñ eus ar gostezenn gleiz e skouer ar Gumun. Graet en doa e soñj kregiñ en armoù, evit darn, a-benn mirout na ve savet en Iwerzhon ur gouarnerezh fals-iwerzhonat renet e gwirionez gant an Arc'hant saoz. Moarvat n' eo ket bet sevenet penn-da-benn uhelvennad Séamas O Conghaile hogen kalz anezhañ a zo bet sevenet, ha da gentañ frankiz ar vro. Daoust ma chom bras galloud an arc'hant en enezenn ez eo kevredigezh Iwerzhon unan digor-he-renkadoù. Ar stern stadel a zo bet savet : fall ar benveg marteze, hogen unan a ranker kaout, ha gwellaet e c'hell bezañ.

446

Lavarout a raen tuchantik e oa c'hoarvezet darvoudoù zo dre zegouezh. Harz-labour bras 1913, da skouer, en deus broudet ar speredoù e Dulenn ha purchaset tud dilabour da zavez soudarded ; savidigezh ar youlidi saozkar en Uladh en deus degaset Iwerzhoniz kar-o-bro da sevel o lu.

Amañ e rankan ober un evezhiadenn. Al lu-se ne oa ket er penn-kentañ ul lu enep-saoz ; mennet e oa hepken da zifenn ul lezenn saoz, hini an " Home rule " ; 80 % eus ar youlidi a yeas d' en em gannañ evit Bro-Saoz, war an talbenn e Bro-C'hall. Kement-se a ziskouez ne vez dieubet ar pobloù nemet gant ur bihanniver mennet start.

Un dra all a ranker menegiñ. Iwerzhon a zo bet dishualet gant broadelourion nemetken, pe e vent sokialourion pe ne vent ket, da lavarout eo gant brogarourion a lakae dieubidigezh ar vro ha savidigezh ar stad broadel a-raok o menozioù politikel rik. N' eo ket paz eo dalc'het ar vro gant an estren ha prest da vont da get ez eo poent en em zrailhañ etre kenvroiz. En abeg da se ivez n' eo ket bet komprenet mat ha meulet Séamas O Conghaile gant e gensokialourion en Iwerzhon koulz hag er broioù arall. Hogen ar wirionez a oa gantañ : a-raok kempenn ar stad e ranker sevel anezhañ ivez ; un amzer a zo da bep tra ha ne c'heller ket ober pep tra war un dro. Hag ur gentel a ro deomp Séamas O Conghaile ivez : daoust maz eo bet e penn un emsav iwerzhonat rik, harpet gant ar bobl, daoust ma oa ur stourmer sokialour gwirion, bet micherour, mesket e-touez e genvicherourion ha n' eo ket ur speredeg leun a youl vat hogen distag e gwirionez diouzh ar werin, n'eo ket deuet a-benn da sachañ ar strollad sokialour a-vloc'h a-du gant an emsavadeg.

447

Moarvat, evel m' em eus merket, n' eo ket bet sevenet dres an uhelvennad en doa empennet Séamas O Conghaile. Hogen da se eo kiriek emdroadur ar gevredigezh da gentañ : en ur vroad gouerion vihan perc'henn d' o douar ne c'hell ket bezañ a sokialouriezh rik. Dreist-holl avat ez eo kiriek da se ar gouarnerezh parlamantel giz kozh a zo bet diazezet du-se. Pezh a zo c'hoarvezet nevez zo en Aljeria hag er broioù arall a ziskouez ne c'hell ar sokialouriezh bezañ sevenet en ur vro nevez dishualet anez sevel ar Strollad Nemetañ, anez diazezañ, en ur ger, an unreneriezh. Ma kav deomp e talv ar boan paeañ ar priz-se da ziazezañ ar sokialouriezh kemeromp dizamant an hent-se ; paouezomp a vezañ pilpouz ha bezomp didro a-walc'h evit embann hor mennad fraezh ha sklaer. Ma kav avat d' ar re a fell dezho staliañ ar sokialouriezh en hor bro ez eo an hent-se re zañjerus evit frankiz an hinienn n' eo ket dav dezho evit se dilezel o uhelvennad a sevel ur gevredigezh unvan hogen ret eo dezho kerzhout goustad dre hent ar c'hempennerezh. Forzh penaos n'int ket dalc'het, evel ar stourmerion evit ar yezh hag ar vroadelezh, gant un deziad ma n' eus mui netra d' ober en tu hont dezhañ.

* * *

Yaouankiz Séamas O Conghaile.

Tad O Conghaile a oa divroet da Alba. Eus Muineachan, en Iwerzhon e oa genidik ; labourer-douar ha mevel war ar maez e oa bet. Deuet e oa da glask fred en Dun Eideann. Paour razh e oa : ur gambr hepken en doa kavet ; n' en doa na binvioù kegin na listri zoken. E 1856 e timezas (23 bloaz o doa an daou bried) hag e rejont o annez e karter Cowgate a oa annezet gant Iwerzhoniz dreist-holl. Ganet e voe eno Séamas O Conghaile, d' ar seizh a viz Mezheven 1868, tost kant vloaz zo bremañ.

Katolik hag iwerzhonat e oa an aergelc'h ; gouezeleg e veze klevet eno, stank, ha moarvat en deus Séamas O Conghaile bet tro alies da glevout ar yezh e-pad e vugaleerezh hag e yaouankiz. Nemet, na petra 'ta, n' oa ket bet desket yezh ar geizh dezhañ.

Padal e oa bev an emskiant bobl e-touez Iwerzhoniz. Koun a zalc'hed eus emsavadegoù 1798 ha 1848. E 1867 e oa bet un emsavadeg all : c'hwitet e oa adarre. A-hend-all, un eontr da S. O C. a oa bet emezelet er " Finini ".

448

* * *

Da unnek vloaz e krogas S. O C. da c'honit e damm greun evel an holl vugale er gre-se en holl vroioù (betek ar brezel 1914 e rankas ar vugale kregiñ da labourat adal 11 vloaz). Speredek ha techet d' ar studi e oa avat ha kregiñ a reas d' en em zeskiñ e-unan, o lenn ouzh skleur an oaled ; n' en doa ket peadra da bremañ ur c'hreion zoken. Komz a ra eus kement-se e-barzh e levr " Labour in irish history ". E ti-moulerezh an " Evening post " e oa o labourat ha ne

zisternie nemet diwezhat da noz. Tamm-ha-tamm e teskas ar vicher a vouler hag e teuas war un dro da vezañ skrivagner ha kelaouenner.

Evelato ne oa ket asur al labour. Dic'hopret da 18 vloaz, dilabour, en dienez, en em engouestlas en arme saoz evit chom hep mervel gant an naon. Hogen ne chomas ket enni pelloc'h eget ar bloaz 1889.

D' ar mare-se e timezas gant Lily Reynolds, ur brotestantez eus kontelezh Cill Mhantan, e Perth, d' an 30 a viz Ebrel 1890, en iliz katolik.

D'ar c'houlz-se endeo e plede gant ar politikerezh. En e varr uhelañ edo afer an douar en amzer-se. Séamas O Conghaile a gemere perzh en oberiantiz ar " Social democratic federation " a oa marksour hag a venne diazezañ ur stad sokialour ; ivez e harpe ar " Scottish socialist federation ", ma oa John Leslie, a orin iwerzhonat, ar sekretour anezhi. Darempredoù o doa ar strolladoù-se gant " Kevre an douar ".

Séamas O Conghaile d' ar mare-se a oa o klokaat e emzeskadurezh dre lenn oberoù Marks, Carlyle, Mazzini, Morley (" Rise of the dutch republic "). Labourat a rae gant an daou strollad am eus meneget uheloc'h hag ivez gant an " Independent labour party ". Aozañ a rae displegadegoù evit kaout an devezhiad labour a eizh eur ha danvez kannad sokialour e voe zoken e St-Giles e 1894. Da heul an dilennadeg e kollas e blas : un den dañjerus e oa. C'hoant en devoe neuze divroañ. Mont a reas da glask labour er Stadoù Unanet goude bezañ bet c'hoant divroañ d' ar Chili. Hogen ne chomas ket pell du-se hag adal 1896 e tistroas da Iwerzhon.

Stad Iwerzhon d' ar c'houlz-se.

Parnell en doa lakaet ar Saozon da grenañ ha da gounnariñ keit all a oa marv e 1891. E 1893 e oa bet savet " Connradh na nGaeilge " ; emsav saoznek-ouezel c'hoariva an Abati a oa bet diazezet ; e 1894 e oa bet savet an " Irish agricultural Society ", renet gant Horace Plunket hag awenet gant ar c'henobererezh ; dija, er memes bloavezh e oa bet urzhiet ar strollad sportel gouezelek " Cumann Luthcleas Gael ".

449

Bez e oa ivez " Breudeuriez Republikan Iwerzhon ", an emsav dispac'hel a oa broudet gant Tomas O Cleirigh, ar brogarour en doa tremenet pemzek vloaz eus e vuhez e tiez-bac'h Bro-Saoz. Eñ a oa e penn an emsav dispac'hel.

E 1894 e oa bet graet kendalc'h an unvaniezhoù-labour iwerzhonat ; 51 kevrenn ha 10.732 ezel a oa enno er bloaz-se. Ur c'hendalc'h all a rejont e Corcaigh e 1895 ha goulenn a rejont e ve broadelet an douar. Ne oa nemet micherourion desket enno ha nebeut a levezon o devoa.

Séamas O Conghaile en Iwerzhon.

Pa zegouezhas Séamas O Conghaile en Iwerzhon e voe ret dezhañ da gentañ penn kavout labour. Skrivañ a reas da gKeir Hardie, rener an emsav " Labour " e Breizhveur. Damc'houde e kavas fred evel simiad e Dulenn hogen re galet e oa ar seurt labour evitañ ha ne c'hellas ket padout outi. D' ar mare-se edo en dienez ar vrasañ. N' en doa mui nemet ur re spadrilhoù en e dreid. Lakaet en doa e eurier e gouestl evit kaout bara ; mont a rae war ar straed da werzhañ skeudennoù eus ar sent da c'hellout bevañ. Neuze eo e oa bet ganet dezhañ e drede bugel e 1896.

Oberiantiz Séamas O Conghaile.

Daoust da gement-se e pade da ober war-dro politikerezh. Stourm a rae evit ar strollad sokialour republikan " Cumannacht na hEireann ", a c'houlenne

broadelañ ar c'hehenterezh (kanolioù hag hentoù-houarn), ha diazezañ taosoù dregantek. A-du gant frankiz Iwerzhon e oa ivez ha diskleriañ a rae e oa ar sokialour ar brogarour gwellañ. Un tammig brud a c'honzas ar strollad hag Eleanor Marx Aoding, merc'h vMarks, a skrivas da O Conghaile evit prometiñ harpañ ar strollad nevez. D' ar mare-se e embannas O Conghaile " The rights of Ireland and the faith of a felon " a-enep d' ar vroadelourion virourion. Skridoù zo eus Wolfe Tone a voe advoulet gantañ en degouezhennoù-se.

450

Adal ar c'houlz-se e oa O Conghaile un Iwerzhonad mat. Estlamm en doa, da skouer, ouzh Séan Mistal (eus an " Iwerzhoniz yaouank "), hag a-du e oa gant " Connradh na ngaeilge ". A-hend-all, e 1897 e asure e raje e seizh gwellañ evel sokialour evit ma tizhfe Iwerzhon kaout ar pezh a oa he gwir a herezh : ar frankiz. Darempredoù en devoa gant Maud Gonne, un Iwerzhonadez eus ar gostezenn gleiz a voule " L'Irlande libre " e Pariz.

E 1898 e oa bet diazezet " The workers republic " a badas betek 1903. Gouezeleg a oa bet moulet war an niverenn gentañ. Ur gazetenn vihan e oa ; O Conghaile a zeuas da vezañ an urzhier anezhi. Ober a reas e vad eus e blas nevez evit labourat e sell d' e levr " Labour in irish history ". Tro en devoe ivez neuze da ober anaoudegezh gant darn eus ar vroadelourion, Séan O Laoire, Liam O Maoluanaidh, Art O Griofa - a grogas gant ar gazetenn " United Irishmen " e miz Meurzh 1899. Kalz a virvidigezh a oa en Iwerzhon d' ar mare-se en abeg da vrezel an Transvaal a oa ken brudet fall d' ar c'houlz-se ha brezel Aljeria nevez zo e Breizh. E-leizh a dud evelato a oa leal ouzh ar gouarnamant saoz hag engroezioù a arvesterion a zeuas da c'hwrifal en enor da Victoria pa zeuas d' ober ur weladenn d' he sujidi feal e 1897. Da geñver an donedigezh-se e embannas O Conghaile ur flemmskrid, gant sikour Maud Gonne. N' oa nemet O Conghaile, evel sokialour ha brogarour, a oa krenn a-enep d' ar rouanez. Hervez doare, broadelourion zo zoken - Réamonn emichañs - o doa youc'het en enor da Victoria.

Pouez an Emsav Sokialour Iwerzhonat.

Séamas O Conghaile a bleustre stank hentoù ar politikerezh sokialour. A-hend-all, emsav sokialour Iwerzhon hag eñ dister a-walc'h a oa anzavet gant an emsav etrevroadel. Warlerc'h savidigezh an emsavioù etrevroadel kentañ e 1864 ha 1889 e oa bet graet ur c'hendalc'h e Pariz. Tri dileuriad eus Iwerzhon a oa deuet : E. W. Stewart, Mark Derring, Donall O Briain. Degemeret e oant bet evel dileuridi ur vroad diforc'h. Stlaket e oa bet daouarn dezho hag hetet a-berzh an holl gendalc'hidi e vije dieub o bro.

Séamas O Conghaile ne oa ket aet da Bariz hogen pedet e oa bet da zont d' ober prezegennoù en Alba ka zoken e Bro-Saoz. Ur prezegour dispar e oa ha gouzout a rae difazi derc'hel evezh an dud.

451

Trubuilhoù.

E 1902-1903 e kemeras perzh e dilennadegoù kêr e Dulenn, a-berzh e emsav. Gwall vrudet e voe gant e enebourion ha c'hwitañ a reas.

A-hend-all e oa atav ken berr an arc'hant gantañ : ganet e oa bet dezhañ ur verc'h e 1899, ur mab e 1901. Preder a oa ganto. A-benn ar fin e roas e zilez eus ar " Workers Republic " a oa meret fall d' e soñj ha dont a reas neuze da vezañ sekretour an " Social democratic federation " en Alba ha da gevrenn albanat ar " Socialist labour party ". E gwirionez, levezon en doa bet hogen n' en doa ket graet berzh. En Alba a-hend-all, ne c'hellas ket chom hag ober a reas e soñj divroañ da vat d' ar Stadoù Unanet.

Menzioù Séamas O Conghaile d' ar mare ma tivroas adarre d' ar Stadoù Unanet.

Distreiñ a reas eta du-se e 1903, da 35 bloaz, evel micherour

linennvoulerez. D' ar c'houlz-se e oa diazezet mat e venozioù. E gwirionez e oa O Conghaile e unan o c'houlenn an dishualded evit e vro, koulz lavaret, d' ar mare ma oa divroet endro d' ar Stadoù Unanet. Al lañs a oa neuze en Iwerzhon gant paotred " gouarnamant-ar-gêr " (" Home rule "), an emvelestrerezh, mar karit. Evit O Conghaile avat ne oa an " Home rule " nemet touell. Tamall a rae a-hend-all da Donall O Conaille da vezañ chomet gant ar yezh hag e skrive ne zileze ket ur bobl he yezh dre garantez evit an denelezh evel ma asure sokialourion nay zo hogen dre laoskentez ha leziregezh hepmuiken. Diouzh un tu all e lavare : « Ne c'heller ket deskiñ gouezeleg da dud varnaoniet... » Nac'hañ a rae an titl a vrogarour ouzh neb a zegemere an direizhded en Iwerzhon ; ne oa ket dieub ur vroad keit ha m' edo o ren enni ar gevalavouriezh hag ar c'hladdalc'helezh. En diwezh e ouzhpenn : « Ne c'houlennomp ket digant paotred ar sevenadurezh dilezel o ober hogen anzav ez omp lodek er memes samm... »

452

Kinnig a rae ar sokialouriezh - evel ma oa bet meizet ha displeget gant Marks hag e gendalc'herion - evel louzoù d'ar gudenn gevredigezhel ha spi en doa e rofe tro kudenn an douar d' ar gouerion da dostaat ouzh ar gelennadurezh-se. Diskoulmet e voe avat ar gudenn-se war-dro ar bloavezhioù-se, etre 1870 ha 1896. 73.809 kouer a zeuas da vezañ perc'henn da ouzhpenn daou vilion a hektarioù. D' ar c'houlz-se ne oa ket mui tu da c'houlenn broadelañ an douar evel m' her goulenne ar gelennadurezh varksiat ; ar gouerion a felle dezho chom perc'henned ha rak-se dreist-holl ne c'hellas ket ar gomunouriezh ober berzh en Iwerzhon e-lec'h e oa bet stag, a-hend-all, afer an diberc'hennañ ouzh hini ar relijion en amzer gent : ar Mestr a oa war un dro ar protestant hag an estren, hag ar brezel a-enep dezhañ ur brezel diavaez ha n' eo ket ur brezel diabarzh. E gerioù all, ar brezel renkadoù n' en doa ster ebet en Iwerzhon.

Buhez Séamas O Conghaile er Stadoù Unanet.

Kredapl a-walc'h eo e emdroas menozioù O Conghaile e bro Amerika. Kavet en doa fred e-giz m' hon eus merket evel linennvoulter er " Weekly people ", kelaouenn sokialour. Bez e c'hellas lakaat e diegezh da zont du-se. Etretant e oa deuet ar c'hañv er gêr : kollet en doa ur bugel en ur gwall-zarvoud a-raok d' e wreg lestrañ da zont davetañ.

Kenderc'hel a reas du-se d' ober politikerezh daoust d' an trubuilh a sache kement-se dezhañ. Pledañ a rae gant an " Industrial workers of the world ", ODT, ha kenlabourat a rae neuze gant De Leon a oa-eñ ur marksour rik. Ober a reas ivez war-dro " strollad sokialour al labourerion ". Neuze e oa o vevañ en Elizabeth, New-Jersey. Frankaet en doa e zeskadurezh ; desket en doa italianeg da ober bruderezh e-touez an divroerion italian nevez degouezhet er vro. Gouest e oa da lenn alamaneg ha gouzout a rae un tamm galleg ; ar gouezeleg ne oa ket dianav dezhañ kennebeut. Sioul a-walc'h e oa e vuhez a-hend-all : ur verc'h a voe ganet dezhañ e 1907, Fiona hec'h anv. Amzer en devoe zoken da sevel ha da embann skridoù a bep doare : e 1907 en devoa moulet " Songs of freedom " broadel o awen ; ken ret e oa ar frankiz hag ar sokialouriezh, a zisplege er barzhonegoù-se. Sekretour ar gelaouenn viziek " The Harp " e oa hag enni e embannas un toullad pennadoù ha studiennoù : " Labour in irish history " Socialism made easy ", " The use of the tool ".

Menzioù Séamas O Conghaile oc'h emdreiñ.

453

Heuliad pouezusañ e chomadenn er Stadoù e voe e lakaat da bellaat diouzh ar sokialouriezh varksiat reizhkredennek eus e amzer. Anat e voe dreist-holl pa voe degaset da derriñ an darempredoù gant De Leon a oa anezhañ dileuriad ar gelennadurezh varksiat rik. Hemañ ne bardonas ket an dra-se dezhañ hag a reas e seizh gwellañ d' e zivrudañ dre ober anezhañ peurgetket « un agent of the Jezuits » (!). Abaoe ur pennad amzer ne oa ket mui ali an daou stourmer sokialour, disheñvel a orin hag a vro, diwar-benn kudennoù a bouez : brogarouriezh, relijion, dimeziñ. De Leon a oa, evel kalz Marksiz, hollvedelour

ha gwelout a rae muioc'h a c'honid d' e venoziadeg er stourm e stern an impalaeriezhoù meur eget diwar chom e framm broadoù bihan evel Iwerzhon. Séamas O Conghaile avat a lavare e oa ur fazi kemmeskañ an etre-vroadelouriezh gant an enep-broadelouriezh (e-giz ma rae De Leon). Tamall a rae da hemañ bezañ impalaergarour ha kehelañ personelezh ha rener (diskan anavezet !). Skrivañ a rae : « Teach them, o Lord, that in the heaven of Liberty there are neither leaders nor great men ». N' oant ket ali kennebeut diwar-benn levr Bebel " Die Frau " (" Ar vaouez ") e-lec'h e erbede hemañ - e-giz ma reas Blum diwezhatoc'h e Bro-C'hall - an « eured dieub ». Séamas O Conghaile avat a chome feal d' ar vuhezegezh hengounel war ar poent-se. En arbenn da gement-se hag evit abegoù all e pellaas Séamas O Conghaile muioc'h-mui diouzh ar varksouriezh rik.

An distro da Iwerzhon.

Hiraezh en doa a-hend-all da Iwerzhon. Keloù a zeue dezhañ eus ar vro gozh tra ma oa o veajiñ dre ar Stadoù d' ober prezegennoù evit ar sokialouriezh. Séamas O Lorcaïn a embrege du-hont an harzoù-labour ; tennañ a raed war an harzerion-labour hag eñ n' edo ket aze d' o skoaziañ ; ma lavare en diwezh e oa gwell gantañ bezañ paour en Iwerzhon eget mondian er Stadoù Unanet.

Liam O Briain en doa skrivet dezhañ war ar poent-se adal 1909. Pourchaset e voe dezhañ priz ar veaj, klasket e voe dezhañ un ti. Embannet e voe " The Harp " en Iwerzhon. E-touez ar pennadoù a voe moulet diwar neuze eo ret menegiñ unan gant Séamas O Conghaile " A new labour policy " elec'h e c'houlenn digant an holl gostezennoù en em unaniñ evit dieubiñ ar vro. Karet en defe e vefe bet savet ur c'henurhiadur hepken gant ar sindikadoù, al labourerion-douar, ar strollad sokialour, sevel un talbenn, en ur ger, evit dieubiñ ar vro ha diazezañ ar sokialouriezh.

454

Darempredoù gant an Iliz.

E miz Gouere 1910 e tistroas Séamas O Conghaile da Iwerzhon. Evel ma oa bet divizet e krogas d' ober prezegennoù e Dulenn, Béal Feirste, Corcaigh. A-raok diwezh 1910 e e embannas ur skrid a bouez : " Labour, nationality and religion ". Ar skrid-mañ a oa bet savet, evit darn, da respont d'an tad O Cathain a brezege diouzh e du un doare sokialouriezh. Mat eo menegiñ an arroudenn saoznek a sell ouzh an darempredoù etre an iliz (pe tud a iliz zo) hag ar stourmerion evit ar reizhded kevredigezhel - pe stourmerion bolitikel dre vras.

« They have often insisted that the church is greater than the secular authority and acted therefore in that defiance of the secular powers but they have forgotten or ignored the fact that the laity are a part of the church and that therefore the right of rebellion against injustice so freely claimed by the papacy and the hierarchy is also the inalienable right of the laity.

From whence we arrive to the conclusion that he serves religion best who insists upon the clergy of the catholic church taking their proper position as servants of the laity and abandoning their attempt to dominate the public as they have long dominated the private life or their fellow-catholics... »

Taer a-walc'h eo an arroudenn-mañ hogen diskouez a ra ivez e selle Séamas O Conghaile outañ e un evel ouzh ur c'hatolig. Daoust da se e nac'he degemer arguzennoù an Tad O Cathain a rebeche ouzh ar sokialouriezh bezañ enep-doueat. Séamas O Conghaile a asure diouzh e du penaos :

« Socialism is neither protestant nor catholic, christian nor freethinker, budist, mahomedan nor jew, it is only human... »

Kalz eus ar pezh damalle ar beleg koulskoude a oa gwir hag a zlee bezañ sevenet e Rusia hag e broioù all a-c'houdevezh.

Skridoù savet gant Séamas O Conghaile.

Un oberenn all eus Séamas O Conghaile a ranker menegiñ amañ : " Al labourerion en istor Iwerzhon ". Er skrid-mañ e ra Séamas O Conghaile gant darn eus an tezennoù Marksiat. Pal ar skrivagner avat a oa dedennañ evezh ar vroadeloution war gudennoù ar vicherourion hag an dud didra. Diogeliñ a rae e tlee ar stourm evit ar vro hag evit ar renkad muiañ gwasket er vro bezañ lakaet war ar memes pazenn. Lavarout a rae ivez e kollas Iwerzhon he yezh d' ar c'houlz ma kollas he c'henurzh kevredigezhel (a oa boutingar war e veno). Goulenn a rae kenberc'henniezh an douaroù. Engervel a rae hen istor Iwerzhon : boutin e oa an douar en henamzer Iwerzhon (1), ha menegiñ a rae Emmet da harpañ e venozioù.

455

Gweladoù reizh a zo el levr-mañ a-hend-all : naonegezh vras Iwerzhon a voe frouezh reizhpoell ar genurzh kevalavel. Hogen dre vras ne glote ket an diskoulmoù erbedet gant O Conghaile gant emgav nevez ar gouerion en Iwerzhon ; deuet e oant a-benn, a ouzer, da vezañ perc'henn d' o douar ha n' o doa c'hoant ebet da ziskregiñ dioutañ. Hanter-kant vloaz abretoc'h he dije gellet ober berzh seurt kelennadurezh.

Mat eo eilskrivañ amañ klozadur al levr :

« As we have again and again pointed out, the whole age-long fight of the irish people against their oppressors resolves itself in the last analysis, into a fight for the mastery of the means of life, the sources of production, in Ireland. »

Stad ar politikerezh en Iwerzhon e 1910.

E fin ar bloaz 1910 e lakaas Séamas O Conghaile e wreg da zistreiñ. Un ti a oa ber pourchaset dezho ha gopret e oa daou lur ar sizhun gant ar strollad sokialour. Servijoù a c'helle rentañ d' ar strollad-se en abeg d'ar skiant en devoa prenet er Stadoù Unanet dre ober war-dro sindikadoù peurgetket.

D' ar c'houlz ma tistroas O Conghaile da Iwerzhon e oa dizunvan a-walc'h ar c'hostezennoù iwerzhonat. Bec'h a oa savet etre ar strollad Sinn Fein - Art O Griofa a oa ar brouder anezhañ - ha strollad ar Parlamant renet gant Reamonn. E-kichen Sinn Fein e kaved " Breudeuriezh republikan Iwerzhon ", savet e 1858 er Stadoù Unanet ha diazezet en Iwerzhon e 1873. Tomas O Cleirigh a oa den-meur ar Vreudeuriezh. Darn eus izili ar vreudeuriezh a guitaas anezhi e 1910 hag a savas ur gelaouenn viziek nevez " Irish Freedom " a oa a-du gant implij an nerzh. Renet e oa gant Séan Mac Diarmada ; Padraic Mac Piarais ha Tomas Mac Donncha a skrive ingal enni ; dispartiourion rik e oant. Un abeg a oa da gement-se : edod o paouez mouezhiañ al lezenn diwar-benn an " Home rule " e Parlamant Londrez hag e felle da Orañjiz herzel outi dre nerzh. Ar youl-se da lemel lezenn an " Home rule " dre heg diouzh ret a zegase ar vroadelourion da stourm ouzh o enebourion gant ar memes armoù. Ret eo resizañ evelato ne oa ket deuet Séamas O Conghaile da grediñ e oa didec'hus implij an nerzh da reiñ he frankiz d' ar vro. Prederiet e oa dreist-holl gant unvanadur ar strolladoù hag an emglevioù-labour iwerzhonat ha kavout a rae dezhañ e c'helled tizhout an dishualded dre an dilennadegoù hepken. Diwezhatoc'h e kemmas e ali.

456

Séamas O Conghaile o vevañ e Beal Feirste.

A-hend all chalet e oa Séamas O Conghaile gant ar stourm kevredigezhel dreist-pep-tra d'ar mare-se. Damc'houde bezañ deuet en-dro da Iwerzhon ez eas d' ober e annez e Beal Feirste e-lec'h e oa kreñv emsav ar vicherourion ha kreñv ivez hengoun emsavadeg 1798. E gwirionez e oa rannet emsav ar vicherourion du-se. Bez e oa diouzh un tu ur strollad saoz stag ouzh sokialourion Vro-Saoz (ne oant ket marksourion avat ha Keir Hardie a oa o den-meur) ha diouzh an tu all ar gatoliked-vroadelourion a heulie Seosamh O Doibhlin. Pa welas Séamas O Conghaile

an dra-se e skrivas ur pennad e-barzh *Forward*, kazetenn ar sokialourion skosat, e Glasc'ho : " *A plea for socialist unity in Ireland* ". Dav eo merkañ ne blijas ket nemeur ar pennad-se da hiniennou eus ar Saozon, rener burev ar strollad sokialour peurgetket rak kredet en doa Séamas O Conghaile skrivañ ne oa ket etrevroadelourion eus sokialourion Iwerzhon.

N' eus forzh penaos e krogas Séamas O Conghaile gant e labour eno. Harpet e oa gant O Lorcain. E miz Gouere e oa anvet da enseller ar sindikad evit ar c'hwec'h kontelezh.

Politikerezh sokialour e Beal Feirste.

Pa zegouezhas du-se e oa krog simidi vBeal Feirste gant un dilez-labour. Séamas o broudas da genderc'hel. Atizañ a reas ivez ar micherourezed da heuliañ skouer ar wazed hogen ne c'helljont ket padout rak n' o doa kef harz-labour ebet. Evel just e sachas warnañ diskred hag enebiezh ar pennadurezhioù a bep seurt ha komzet e voe a-enep dezhañ a-c'horre ar gador-brezeg p'edo-eñ en iliz end-eeun a-gevret gant e verc'h.

457

Er bloavezh war-lerc'h, goude ma oa bet mouezhiet lezenn an " Home rule " ha pa oa krog Orañjiz d' en em armañ diwar atiz Edward Carson e esaeas Séamas O Conghaile adarre sevel ur strollad labour unvan. Tenn e oa dont a-benn. N' en em gleve ket mat O Conghaile gant ar rener all O Lorcain. Evelato e tizhas dedennañ ar vicherourion, ken protestanted, ken katoliked, ar pezh a zisplijas e-leizh da Orañjiz peogwir e oa renet ar strollad-se gant Iwerzhoniz hag e oa distag diouzh hini Bro-Saoz.

Diazezet e voe ivez ur sindikad unvan : « *Ceardchumann oibrithe iompair agus ilsaothair na hEireann* » pe « *Irish transport and general workers union* » diwar skouer an Amerikaned. E gwirionez e c'helle ar vicherourion klemm a-walc'h : 78 % eus an tiegezhioù a veve e-barzh ur gambr hepken e Dulenn e 1913. Stank e oa avat an harzoù-labour ha kelaouenn ar sindikad " The Irish worker " a veze gwerzhet mat-tre. Start e oa ar stourm avat : kenstokoù a save etre an harzerion-labour hag ar bolised a glaske gwareziñ an dorrerion harz-labour. Skarzh (" Lock out ") a veze graet neuze gant an implijerion evit en em zizober diouzh ar pennoù fall.

Harzoù-labour.

Ne oa ket dizañjer a-grenn stourm evel ma rae O Conghaile. Harzet e voe d' ur mare, barnet da dri miz toull-bac'h, laosket da vont a-benn tri devezh p' en devoe kroget gant un dilez-boued. Kenderc'hel a reas an dizurzhoù pa zeuas er-maez. Harz-labour e oa en tramoù e Dulenn ha taget e oa bet ar vlenierion a gendalc'he d' ober o labour. Enep-argadiñ o doa graet ar bolised : kantadoù a dud a oa bet gloazet, daou a oa bet lazhet. D' ar sul 11 a viz Gouere 1912 e voe ar gwashañ. Eveljust e oa entanet ar speredoù gant hevelep darvoudoù ha p' edo en toull-bac'h e skrive Séamas O Conghaile d' e wreg : « *Many more than I (perhaps thousands) will have to go to prison and perhaps the scaffold before our freedom is won* ».

Pa zistroas da vBeal Feirste e teuas kantadoù a dud d' e saludiñ : Jeneral Conolly.

Ar bloavezh 1913.

458

Ar bloavezh 1913 a voe ur bloavezh krennus. Da heul an harzoù-labour o doa ar vistri labouradegoù en em vodet evit klask en em zifenn. Divizet o doa chom hep goprañ kement hini na doufe ket war e le ne oa ket ezel eus an " Irish transport and general workers Union ". Ugent mil micherour a nac'has sinañ ar

baperenn. Kement-se holl en doa graet brud en Iwerzhon ha zoken er broioù tramor, e Bro-Saoz dreist-holl. Nec'het e oa gouarnamant Lunden e-unan. Un enklask a voe kaset da benn diwar-benn an harz-labour (" Asquith inquiry "). A-hend-all e oa ar vroadelourion o sevel a-du gant Séamas O Conghaile, Art O Griofa da skouer. Padraic Mac Piarais a skrive diouzh e du e-barzh " Irish freedom " : « Ugent mil tiegezh eus Dulenn a vev e-barzh ur gambr hepken... » Ar speredoñ hag ar veizourion o unan a save a-du gant ar vicherourion dulennat. Georges Russell a skrive ur pennad an " Irish Times " : Da vistri Dulenn. Ar re-mañ o doa kredet lavarout ne raent ket forzh eus an harz-labour peogwir e c'helljont ober kofad bemdez mar karjent tra ma vije ar vicherourion du gant an naon a-barzh pell. Kement-se a oa divergont a-walc'h. Russell a damallas dezho bezañ lezet an dienez da greskiñ ha neuze ober ar skarz en o uzinoù en ur lakaat ar gasoni da greskiñ e-touez o eneberion. Hogen ar sarmon-se ne reas ket berzh tamm ebet, evel ma oa kaer gortoz.

Ar stourm a gendalc'has eta. Er penn-kentañ e oa mat an traoù gant ar vicherourion ; sikouret mat e oant ; kant-hanter-kant mil lur a oa er c'hef ha mil lur a zeue bemdez eus tramor da gargañ o yalc'h ; lestradoù boued a zegouezhe eus Bro-Saoz. An Itron Markiewicz, ar « gontez ruz » a aozas ur servij boued e Hall ar frankiz evit ar vicherourion ezhommek ; danzen a reas dilhad evit ar mammoù hag ar vugale. Hogen adal mizioù diwezhañ 1913 e krogas renerion ar vicherourion da goll kalon. War rouesaat ez eas an donezonoù a arc'hant hag a voued a zeue eus Bro-Saoz. Er vro-se a-hend-all ne voe graet harz-labour ebet da skoaziañ Iwerzhoniz. Diskoulmoù diboell a veze kinniget bep an amzer : an Ao. 'n eskob Montefiore a ginnige kas ar vugale da Vro-Saoz da virout n' o dije damant diwar an darvoudoù. Ar vroadelourion, na petra 'ta, a savas krenn a-enep d' ar mennad-se a oa noazhus d' ar spered broadel. Dre-vras ne oa ket laouen tre ar vroadelourion gant ar skoazell a zeue eus Bro-Saoz peogwir e tistane youl vroadel Iwerzhoniz. (Kv. " Irish Worker ", 29-11-1913.)

459

En aner en em chalent : ar vicherourion saoz ne skorjont ket da vat Iwerzhoniz ; ne gredjont ober dilezadeg-labour ebet en o bro da sikour Iwerzhoniz evel ma oa bet anv d' hen ober d' ur mare. Adal miz C'hwevrer 1914 e stagas an harzerion-labour da zistreiñ a-unanoù d' o uzinoù pa deurveze o mistri o c'hemer endro. Un nebeut gonidoù ha gwellaennoù o devoa tapet evelato. Ret eo lavarout e oa etredeuet an eskob gant ur c'helc'hlizher o c'houlenn e ve savet ur « bourz-reizhañ » padus evit mirout ouzh an tabutoù da darzhañ hag evit o c'hompezañ diouzh ret. Hogen nac'hañ a reas an implijerion selaou outañ. Ma skrive Séamas O Conghaile a-benn ar fin en ur venegiñ kelennadurezh an iliz ha kelc'hlizhiri ar Babed :

« We had and have to deal with a set of employers the most heartless and most ignorantly selfish in Christendom, employers too lazy to adapt themselves to modern methods of business... »

Heuliadoù dilez-labour 1913.

Séamas O Conghaile en doa graet berzh e-pad an dilez-labour hirbadus-se ; pletet en doa gant an emglevad, an harz-labour e unan, " The Irish Worker ", prezegenoù en doa graet dirak an engroez, dileuriad e oa bet e poellgor ar micherioù ; graet en doa war-dro bugale an harzerion-labour.

Meur a heuliad pouezus a voe d' an dilez-labour. Unan anezho e voe sevel ur bezen a-berzh an emglevad da herzel ouzh embregadennoù Carson. Ar bezen-se a zibunas war ar straed hag an dud o youc'hal dezhañ.

An holl vrogarourion a sante e oa dav en em armañ ha prientiñ an emgann en degouezhennoù-se. Padraic Mac Piarais a skrive e-barzh an " Irish freedom " e oa poent deskiñ micher an armoù.

Diazezet e voe ar bezen d'ar 25 a viz Mezheven 1913 er Rotunda. 4.000 den en em enrollas en nozvezh-se hogen adal ar 4 a viz Kerzu e voe difennet pourchas

pourvezioù brezel dezho. D' ar c'houlz-se o devoa Orañjiz etre 50.000 ha 80.000 a dud. War var e oa Iwerzhon da vezañ rannet ha rak-se o doa Iwerzhoniz kar-o-bro kroget en armoù ivez. Séamas O Conghaile a oa krenn a-enep d' ar rannadur ha skrivañ a reas ur pennad war an divoud-se e-barzh " Forward " d' an 21 a viz Meurzh 1914, ur pennad a oa e gwirionez a-enep da Reamonn : « *The betrayal of the national democracy of industrial Ulster... would set back the wheels of Progress* ».

Aes eo kompren savboent O Conghaile : ar bagadoù sokialourion wellañ ha taerañ a oa en Uladh, en hanternoz, ha tonket e oa e gostezenn da vezañ kalz gwanoc'h en un Iwerzhon vuturniet.

460

Emzalc'h Séamas O Conghaile dirak ar brezel o tostaat.

Savet e oa bet " The citizens army " ; ar c'habiten De Faoite a oa rener ar bezen-se ; Séamas O Lorcaïn, besrener, Séan O Cathasaigh, sekretour ar gontez Markiewicz, a blede gant an teñzorierzh : 50 gwiskamant glas-du a voe aozet d' ar soudarded.

Krog e oa an armoù da erruout ivez. D' ar 24 a viz Ebrel, diouzh ar mintin, youlidi Bro-Uladh a zivourzas e Latharna 35.000 fuzuilh Mauser o tont eus an Alamagn ha 2.500.000 tenn.

E gwirionez ne oa ket Séamas O Conghaile a-du tre gant implij an nerzh da gentañ. An arm arboellerezhel - harz-labour da skouer - a oa gwell d' e soñj. A-hend-all n' en doa ket kalz fiziañs er " Youlidi " dre ma oa kontrolet ar re-mañ mui pe vui gant Reamonn, paotr an " Home Rule " a oa un doare " rannvroelour ". Da soñj Séamas O Conghaile ne gaved gwir vroadelourion nemet e renkad al labourerion. Ar menoz-se en doa displeget meur a wech. « *The conquest of Ireland has meant the social and politikal servitude of the irish masses...* » (*The reconquest of Ireland.*) Ar youlidi ne oant ket gwir vroadelourion peogwir ne oant ket sokialourion war un dro. Stourm Iwerzhon a oa stourm al labourerion ha stourm al labourerion a oa stourm Iwerzhon.

D' ar mare-se a-hend-all e tenne spi O Conghaile eus e zarempredoù gant an emsav sokialour tramor, dreist-holl Bro-Skos ha Bro-Saoz ha skrivañ a rae e-barzh " Forward ", kelaouenn sokialour Bro-Skos, d'an 9 a viz Mae 1914 : ret eo ober gant an nerzh arboellerezhel da gentañ.

An holl vezenoù-se a-hend-all ne dalvezent nemet d' ober bruderezh ha dibunadegoù. Da skouer, un displegadeg a voe graet a-gevret gant ar youlidi, Cumann na mban (« kevredigezh ar merc'hed »), Fianna Eireann, Lu ar Geodedourion ; Tomas O Cleirigh a reas ur brezegenn dirak bez Tone. En dibunadeg-se e oa unanet ar youlidi ha lu ar geodedourion. Diwezhatoc'h o devoe tro da genlabourat c'hoazh pa voe armoù da zilestrañ e Din Eadar d' an 28 a viz Gouere 1914. Merc'hed O Conghaile a oa eno o reiñ un taol-skoaz hag ur sizhun goude en ul lec'h all.

461

Ar brezel bed kentañ.

Pezh a gemmas menoz Séamas O Conghaile e voe ar brezel bras end-eeun. Mac Reamonn a oa deuet a-benn da gontrolañ ar youlidi a ginnigas anezho da Vro-Saoz da zifenn « ar frankiz hag ar broioù bihan » (hep gwarant na digoll ebet peogwir ne oa ket sevenet an emvelestrerezh). Oc'h ober kement-se e tiskoueze e oa leal ouzh Bro-Saoz, e oa ur rannvroelour. Séamas O Conghaile avat a zeuas da soñjal d' ar mare-se e oa reizh da Iwerzhoniz kenlabourat gant an arme alaman ma teufe da zieubiñ ar vro ha setu pezh a skrivas e-barzh e gelaouenn d' an 8 a viz Eost 1914.

Kredet en doa Séamas O Conghaile - evel meur a stourmer sokialour all - e vije kreñv hag unan a-walc'h an emsav sokialour etrevroadel evit mirout ouzh ar brezel-se a darzhañ pe da vihanañ a en em astenn : a-walc'h e vefe, da skouer,

herzel kehenterezh ha dezougerezh evit seizañ lueoz ar gouarnamantou hep marc'hata ; an emsav etrevroadel a voe ken dic'halloud hag an iliz katolik hag evit ar memes abeg : n' o doa o daou beli wirion ebet. A-hend-all, dija en doa merzet Séamas O Conghaile ne oa ket da gontañ war ar vicherourion saoz evit diskoulmañ kudennoù Iwerzhon. Ur ger - traken - e oa eta kendibennerezh etrevroadel al labourerion. Séamas O Conghaile a zeuas eta da vezañ muioc'h broadelour eget a-gent ha tennañ a reas diouzh an darvoudoù ar gentel a oa da dennañ : ober e vad eus kement a c'hoarveze evit dieubiñ ar vro, da nebeutañ.

Séamas O Conghaile o kejout gant broadelourion all.

Séamas O Conghaile a zeuas eta da Zulenn da zisplegañ e soñj da Liam O Briain. Hemañ a gomzas d' e dro gant e vreur a oa ofisour e bezen ar youlidi hag aozet e voe ur gejadenn gant Eamonn Ceannt. O Conghaile a gredas skrivañ war-dro ar c'houlz-se e-barzh " The Irish worker ", d' ar 5 a viz Gwengolo 1914 e oa dav da Iwerzhoniz ober o mad eus donedigezh an Alamaned e Boulogne evit kregiñ d' en em sevel a-enep da veli ar Saozon.

D' an 9 a viz Gwengolo 1914 e kejas Séamas O Conghaile gant un toullad broadelourion, 25 leurgêr Parnell. Bez e oa eno Tomas O Cleirigh, Padraic Mac Piarais, Séan Mac Diarmada, Seosamh Pluncéid, Eamonn Ceannt, Séan T. O Ceallaigh, Tomas Mac Donncha, Séan Mac Giolla Bride, Art O Griofa...

462

Na Séamas O Conghaile, na Liam O Briain ne oant izili eus ar vreudeuriezh republikan. Homañ he doa divizet en em sevel a-raok diwezh ar brezel. Pell zo edont oc'h en em aozañ. Séamas O Conghaile a lavaras er vodadeg-se e oa ali da ober un emsavadeg, lakaet e vije skoulmet emglev gant an Alamaned : dav e oa d' ar re-mañ dilestrañ en Iwerzhon (un eñvorad e oa kement-se eus arnod ar C'hallaoued e 1798).

Divizet e voe sevel un urzhiadur foran da sikour an urzhiadur kuzh. Anvet e voe " Kevre evit neptuegezh Iwerzhon ". Tomas O Cleirigh a oa kadoriad. Bez e oa ennañ ouzhpenn Art O Griofa, Liam O Briain, an Itron Markiewicz, Tomas O Fiaran. Hogen ne vevas ket pell ar C'hevre. Berzhet e voe gant ar pennadurezhioù saoz, pezh na oa ket gwall souezhus.

Herzel ouzh an enrollañ en arme saoz.

Ar re a oa en urzhiadur-se evelato a glaskas herzel ouzh an enrollañ en arme saoz. Stank tre e oa an enouestlidi, war wall ar bruderezh saoz, war wall Reamonn ivez - 80 % eus ar youlidi a oa aet en arme saoz - hag e klevet Iwerzhoniz o kanañ ar " God save the king " e kazarnioù e veurded.

Séamas O Conghaile a oa ali e ranked distroadañ Reamonn. Ret e oa da Iwerzhoniz bezañ prest da bep tra evit Iwerzhon. E-barzh an " Irish Worker " e skrive d'an 3 a viz Here 1914, ur wech taget Reamonn gantañ :

« For some of us the finish may be on the scaffold, for some in the prison cell ; for others more fortunate upon the battlefield of an Ireland in arm for a real republican liberty. »

E-keit-se e klaske ar Saozon bepred tuta soudarded evit o arme en Iwerzhon. Asquith e unan a zlee dont da brezeg dirak ur vodadeg enrollidi e ti ar maer. Séamas O Conghaile a ginnigas neuze tagañ hag aloubiñ ti ar maer e-pad 24 eur evit mirout ouzh ar vodadeg a gaout lec'h hogen ne voe ket tu rak diwallet e voe an ti gant an arme saoz. Un displegadeg a voe graet evelato a-enep d' an enrollerezh ha stok a voe gant ar bolised war ar straed.

463

D' an ampoent e reas Reamonn ur brezegenn a-du gant Bro-Saoz. Da heul ar brezegenn-se eo en em rannas ar youlidi e daou rumm : etre 80.000 ha 100.000 a

roas o fiziañs da Vro-Saoz hag a yeas d' en em gannañ e Bro-C'hall evit ar « Frankiz ». Ar re all - etre 11.000 ha 12.000 - a voe ali gant MacNéill hag a nac'has sentiñ ouzh ar veli saoz. Un niver-bihan ne oa ken. A-hend-all, ur c'halz a Iwerzhoniz en em enrollas - e-giz m' em eus merket - en arme saoz war-eeun ; 250.000 en em ganas war an talbenn e Bro-C'hall ha 40.000 a gollas o buhez evit E veurded. Ar re all a chomas divrall hag a ranke trec'hiñ en diwezh.

Urzhiañ an emsav broadel.

Ar vroadelourion a esaeas en em strollañ o emsav. Un emglev a voe klasket etre lu ar geodedourion hag ar youlidi vroadel. Hogen startoc'h-startañ e oa dalc'het dezho gant ar pennadurezhioù saoz. Roibeard Monteith, kelennour ha gourdonour lu ar geodedourion a voe harluet. Berzhet e voe moulañ " Sinn Féin ", gant ar pennadurezhioù saoz. Mouler an " Irish worker " a nac'has moulañ pennadoù Séamas O Conghaile evit chom hep bezañ trubuilhet gant ar polis. Hemañ a lakaas moulañ un trakt e Glasc'ho gant e gamaladed sokialour, un trakt hag a oa e gwirionez ur galv d' an dispac'h hogen paket e voe war ar vag a zezouge anezhañ da Iwerzhon.

Muioc'h-mui en em brieded d' ar brezel. E fin ar bloaz 1914 e embannas ar gouarnamant alaman un diskleriadur a-du gant Iwerzhon o hetiñ dezhi adkavout he frankiz. E miz Mae ar bloaz war-lerc'h e savas Padraic Mac Piarais, Seosamh Fluincéid, Eamonn Ceannt ur poellgor soudardel.

Oberiantiz Séamas O Conghaile e derou ar brezel bed kentañ.

Séamas diouzh e du ne baouez ket ur vunutenn a labourat. Plediñ a rae war un dro gant an emglevad, al lu (a oa izel e spered neuze) ne chome mui nemet daou c'hant den ennañ, an " Irish worker " ; a-hend-all e kenskrive gant ar c'helaouennoù sokialour tramor. Embann a reas e tro ar mare-se, e 1915, ar skrid " The reconquest of Ireland ", bet meneget endeo, elec'h e kaver e gelennadurezh diwezhañ diwar-benn sokialouriezh ha brogarouriezh. Erbediñ a rae ennañ unaniñ kouerion ha micherourion (d' ar gouerion harpañ ar vicherourion e-pad an harzoù-labour) ; al labouradegoù hag an uzinoù a zlee bezañ perc'hennet gant ar stad ; o c'hortoz aloubiñ ar stad e tlee al labourerion klask ar galloud er vuhez politikel hag er poellegorioù lec'hel. Ar skrid-se a voe pismiget gant lod eus ar sokialourion, a-hend-all, gant Séan O Cathasaigh, da skouer.

464

Trubuilhoù all en devoe Séamas O Conghaile. Adal 1915 ne c'hellas mui moulañ " The Irish worker ". Neuze e pourchasas ur benveg moulañ kozh hag e tennas e unan e gazetenn e Hall ar Frankiz. E miz Mae e teuas er-maez " The workers' republic ". Hogen pennadoù all a embanne atav e-barzh kelaouennoù all evel an " International socialist review ", e miz Meurzh 1915. Gwiriañ a rae er pennad a skrivas evit ar gelaouenn-se e oa bet dic'houest ar sokialourion hag al labourerion dre vras da herzel ouzh ar brezel ; diogeliñ a rae e oa kiriek da hemañ impalaerelouriezh Vro-Saoz hag hetiñ a rae e vije trec'het ar vro-se en diwezh.

Séamas O Conghaile a glaskas ivez stourm en dilennadegoù a-enep da John Dillon Nugent a oa skoret gant ar gouarnamant saoz. Kemer a reas perzh ivez en obidoù D. O. Donnabhan a oa bet degaset e gelan eus ar Stadoù Unanet hag a roas tro d'un displegadeg vroadel. D' an 31 a viz Gouere 1915 e voulas ur pennad e ser an douaridigezh-se ; er pennad-se e vrude Finini ar bloavezhioù 1865-1867.

Aozañ an emsavadeg.

Kenderc'hel a raed da stourm a-enep d' an enrollerezh ha d' ar soudardidigezh en arme saoz. Ne oa ket aes. Séan Mac Diarmada a oa bet lakaet en toull abalamour d' an dra-se ; re all a oa bet harluet diouzh ar c'hêrioù, dalc'het dindan evezh ar polis ha bac'het pa nac'hent sentiñ.

Ar vrogarourion a soñje muioc'h-mui en un emsavadeg. Da heul un emvod gant Eoin Mac Néill, Séamas O Conchubhair ha Padraic Mac Piarais e voe klasket diazezañ ur c'hengomite elec'h e vije bet dileuriet lu ar geodedourion hag hini ar youlidi. Hogen c'hwitañ a reas an arnod en abeg da gudennoù a veli hag a renadurezh. A-hend-all, Eoin Mac Néill d' ar c'houlz-se a venne ober hepken gant an « disentidigezh ». Séamas O Conghaile a asuras avat e oa prest lu ar geodedourion da vont war-raok e-unan. Tamall a reas ar fals dispac'herion a nac'he argadiñ. Eoin Mac Néill a respontas e-barzh an " Irish Volunteer " eus ar 25 a viz Kerzu 1915.

465

Breutadennoù hag argiladennoù.

Adkregiñ a reas ar vreutadenn d' an eizh a viz Genver 1916. Ar wech-mañ e tamallas da vBulmer Hobson hag Eoin Mac Néill bezañ graet emglev gant Reamonn. A ziwar-lerc'h e kavas gwell Eoin Mac Néill kejout gant Séamas O Conghaile evit sklaeraat an traoù. Padraic Mac Piarais a oa en emvod-se. Hervez Eoin Mac Néill, e oa O Conghaile ali da gas an emsavadeg da benn diouzhtu. E arguzenn bennañ e oa e vije ur milion a soudarded saoz en enezenn war-lerc'h ar brezel. Displeget en doa e soñj e-barzh niverenn an 22 a viz Genver 1916 eus ar " Workers' republic ".

E sell da se en doa berniet Séamas O Conghaile pourvezioù brezel e-barzh " Hall ar Frankiz ". Kement-se ne oa ket dianav d'ar Saozon hogen ne gredent e vije aet Iwerzhoniz betek penn o mennad ha, dalc'het ha ma oant e-lec'h-all, ne felle ket dezho kemer intrudu un oberiadenn vrezel ouzhpenn.

Un deiziad merket d' an emsavadeg.

Renerion ar bezenoù all a gemmas o soñj etretant. D' ar 16 a viz Genver 1916 e oa bet ur vodadeg kuzh gant renerion ar "Vreudeuriezha republikan ". Donncha Mac ConUladh a oa kadoriad. Mac Diarmada a alias en em gannañ an abretañ ar gwellañ. Lun Fask a voe dibabet.

Divizet e voe en em glevout gant Séamas O Conghaile. Kerc'het e voe hemañ en ur c'harr-tan ha degaset da di Séan O Chasaidhe. Padraic Mac Piarais a oa aze. Emvodoù all a voe e Hall ar Frankiz, e ti Surrey, e ti ar gontez Markiewicz, da noz sadorn an 22 a viz Genver 1916. Padraic Mac Piarais a oa eno adarre ; kinnig a reas da Séamas O Conghaile e levr " Ar vamm ha kontadennoù all ".

Breutadennoù all.

Kenderc'hel a raed avat da vreutaat e miz C'hwevrer. Séamas O Conghaile a oa a-du gant un emsavadeg e kêr : krediñ a rae e c'helled pakañ krog en ur gêr evel Dulenn dre emgannoù straedoù. Hobson avat a grede ne jaoje ouzh Iwerzhon nemet ar brezel-bihan war ar maez. Skrivañ a rae : « *My reading of history had convinced me that active resistance could only take the form of guerilla if it is not to be a fash in the pan ending in a matter of days and when it became possible to start the irish volunteers I did my utmost to have the military training directed to guerilla practices.* »

466

Ar c'homzoù-mañ a ziskouez e oa Hobson spiswel a-walc'h ne verne pegen stank bennak e oa ar youlidi, pegen mat bennak e oant armet ha gourdonet, n' o devoa arm pounner ebet da stourm ouzh ar Saozon ; ne oant ket gouest e gwirionez d' en em gannañ outo.

Pourchas armoù.

Da c'hortoz e oa ret pourchas bepred muioc'h a armoù. Ar poellgor-oberiañ a genlabouras gant Séamas O Conghaile. Stourmerion zo a zlee goulenn armoù e kannadti an Alamaned e Washington evit an emsavadeg. Padraic Mac Piarais a oa da vezañ pennrener.

Da zeiz gouel Padraig, d' ar 17 a viz Meurzh 1916, e tibunas 2.000 a Iwerzhoniz armet ha gwiskamantet e kêr. Dalc'het e voe Hall ar Frankiz gant lu ar geodedourion, kenkas e vije taget gant al lu saoz ; gwintet e voe Banniel Iwerzhon dirazañ ; Séamas O Conghaile a skrive bepred e-barzh ar " Workers' Republic " hag a rae prezegenoù dirak izili al lu da c'houlenn frankiz arboellerezhel koulz ha frankiz politikel evit Iwerzhoniz.

Padraic Mac Piarais, diouzh e du, a embannas " The sovereign people " d'an 8 a viz Ebrel 1916. Ar rezid broadel a c'houlenn galloud war an danvez douar, benvijier kenderc'hiñ pinvidigezh ; trec'h eo gwir ar vroad da hini an hinienn ; dlead ar vroad eo avat ober gant ar gwir-se e seurt doare ma vo reizh e-keñver pep den ha maouez ; ne oa ket nac'het ar berc'henniezh prevez hogen d' ar stad e oa divizout peseurt implij a c'helled ober anezhañ evit mad ar vroad.

Urzhioù hag enep-urzhioù.

D' an 9 a viz Ebrel e tivourzas ul lestr alaman 20.000 fuzuilh gant tennoù ha danvez-tarzh. Tri devezh goude e kuitaas ul lestr-spluj alaman Wilhelmshaven gant Ruairi Mac Easmann, Roibeard Monteith ha Donall O Baile. Hogen, evel ma ouezer, ne zlee ket ober berzh gant e droiad : an " Aud " a voe paket gant ar Saozon hag harzet e voe Ruairi Mac Easmann (hemañ, a-hend-all, a oa ali e ranked gourzezañ an emsavadeg). E-keit-se e oa aozet ur raktres gant ar Saozon evit bac'hañ renerion an emsav broadel, tapout krog en armoù ha danvezioù brezel ha lakaat Iwerzhon dindan beli al lu. Setu e soñjas d' ar vrogarourion e oa dav dezho kemer o diarbennoù e sell d'ur seurt raktres. Séamas O Conghaile dreist-holl a oa mall warnañ kregiñ gant an ober. Eoin Mac Néill avat a argile evel boaz. Padraic Mac Piarais en doa prientet an urzhioù e sell d' an emsavadeg da Lun Fask. Mac Néill a voe droug enañ pa ouezas kement-se ha diskleriañ a reas e raje e seizh gwellañ da herzel ouzh hevelep follentez. Eilgeriañ a reas Mac Piarais ne zeufe a-benn nemet da lakaat dizurzh. Breutaat a voe graet betek beure Gwener-ar-Groaz. Séan Mac Diarmada ha Tomas Mac Donncha a zegouezhas abred diouzh ar mintin hag a gemennas e oa armoù o tont eus Bro-Alamagn. Neuze e kemmas Mac Néill e ali. « Mont a rin ganeoc'h d' an emgann, » a zisklerias. Gourc'hemennet e voe da Hobson lemel an enep-urzhioù.

467

An deizioù diwezhañ a-raok an emsavadeg.

D' ar gwener e oa deuet gwreg Séamas O Conghaile hag ar re yaouankañ eus e vugale betek Dulenn. Lojet e oant e-barzh ur c'henkiz a oa d' ar gontez Markiewicz war an torgennoù. D' ar sadorn avat e teuas ar c'heloù e oa bet harzet an " Aud " hag e oa bet paket Mac Easmann war un dro gant an armoù. Ar gwall-geloù-se a blantas an digalon e spered Eoin Mac Néill adarre hag e klaskas hemañ a-nevez lakaat harz d' an emsavadeg dre ar vro.

Bodet e voe ar poellgor soudardel. An holl a oa aze nemet Tomas O Cleirigh hag Easmonn Ceannt. Divizet e voe en em sevel daoust da bep tra.

D' ar sul vintin e voe lakaet ar mouler da dennañ embannadenn an dispac'h. Prest e oa an traoù dre Iwerzhon nemet er c'hreisteiz e-lec'h e oa deuet a-berzh Eoin Mac Néill an urzh da skignañ ar youlidi.

Div eus merc'hed O Conghaile a zeuas da gavout o zad kent an emgann. Lavarout a reas dezho : « *If we don't fight now, all we have left to hope and pray for, is that an earthquake will come and swallow Ireland up - and our shame* ».

Padal ne grede ket Séamas O Conghaile nemeur en trec'h peogwir e lavaras

da Liam O Briain en doa kejet gantañ e Hall ar Frankiz : « *We are poing out to be slaughtered... »*

Lun Fask : deiz an emsavadeg.

Pa darzhas an emsavadeg en em gave Séamas O Conghaile kichen-ha-kichen gant Padraic Mac Piarais, sturier ar gouarnamant da c'hortoz, ha Seosamh Pluincéid. Dibunañ a reas e kêr e penn e soudarded (Séamas O Conghaile a oa penngadour nerzhioù-lu kêr Zulenn).

468

En embannadenn a voe peget neuze war vogerioù-kêr e kaver un heklev eus menozioù Séamas O Conghaile. Iwerzhon a zo perc'hennet gant Iwerzhoniz, h.a.

Mil c'hwec'h kant den en em savas e rannvro Dulenn. Pevar c'hant pevar-ugent a chomas betek ar penn dindan urzhioù Séamas O Conghaile a oa kiriek eus emzifenn Dulenn. Darn eus kevrennoù lu ar geodedourion a gaved e karter Faiche Stiofain, e-tal ar porzh-houarn, straed ar Parlamant, tost d' ar c'hastell.

Ar pezh en doa Séamas O Conghaile spi ennañ : e vije c'hoarvezet un emsavadeg ijinerezhel war un dro, un harzadeg-labour, a reas tro-wenn. War ar poent-se ne oa ket e gen-sokialour o Briain ali gantañ.

An emgannoù.

Er penn-kentañ e c'hellas an emsavididi derc'hel o zachennoù e kêr diboan a-walc'h. Ne grogas an nerzhioù-lu saoz d' en em strollañ nemet adal al lun da noz. Séamas O Conghaile a c'helle mont eus Post-kreiz d' ar postoù all da evezhiañ e gevrennoù. E-lec'h e oa ar startañ ar c'hrogad edo bepred. En abardevezh ar yaou avat e voe tizhet en e c'har gleiz gant un tenn - un tenn dum-dum, war a lavarar - pa oa o tistreiñ d' an ti-post kreiz ; drailhet e oa bet eskern ar c'har ha koll a reas kalz gwad. Ar mezeg Séamas O Diain a reas war e dro hogen gouzañv a rae kalz. Nac'hañ a reas avat chom er c'hlañvva ; kenderc'hel a reas da ren difennidigezh ar Post, penngarter ar gouarnamant da-c'hortoz. D' an 28 a viz Ebrel edod neuze. Da noz Wener e voe divizet kilañ diouzh ar Post-kreiz. Ret e voe e zougen dre doulloù er mogerioù, a zorn da zorn, hep kravazh ; poanioù kriz a ziwaskas neuze. Herberc'het e voe en ti niverenn 16, straed O Mordha, d' ar sadorn 29.

An harzidigezh hag ar prosez.

Dav e voe klask un emglev gant renerion an nerzhioù-lu saoz. Neuze e rankas Séamas O Conghaile ha Padraic Mac Piarais en em zaskoriñ. Serret e voe Séamas O Conghaile e klañvva ar « C'hastell ». Eno e voe gweladennet gant e wreg hag e verc'h Nora. Da hounnezh e tlee lavarout : « *Hasn't been a full life, Lillie, and is not this a good end !* » An tad Aloysius hag an tad Aoustin a zeuas ivez d' e gavout d' an 30 a viz Ebrel. An Tad Aloysius a zistroas davetañ d' ar c'hentañ a viz Mae, d' ar meurzh. Séamas O Conghaile a gofezas hag a gomunias. Pa ouezas kement-se e tisklerias Padraic Mac Piarais : « *Thank God : it was the only thing I was anxious about.* »

469

E-kerz e brosez n' en devoe Séamas O Conghaile breutaour ebet d' e zifenn. Gourvezet e oa war ur c'hravazh, dic'houest a-grenn da chom en e sav. Dont a reas a-benn da astenn d' e verc'h dre guzh un eilskrid eus e ziskleriadenn dirak ar varnerion. Enni e embanne fraezh en devoa klasket terriñ pep kevre etre Iwerzhon hag an impalaeriezh saoz. Ouzhpennañ a reas : « *Trugarekaat a ran Doue da vezañ gwelet an deiz ma oa Iwerzhoniz yaouank o tifenn o bro betek ar marv* ». D' e verc'h Nora e lavarar ouzhpenn diwar-benn ar sokialourion : « *They will never understand why I am here ; they will all forget I am an Irishman* ».

Marv Séamas O Conghaile.

Daoust ma oa bet barnet d' ar marv ne greded ket seveniñ ar varnedigezh dre ma oa gloazet. H. W. Nevinson, ur saoz, a skrive : «Decent people no longer kill the wounded ». Hogen daoust da se, an " Irish (!) Independent " a c'houlenne d' an dek a viz Mae e vije lakaet Séamas O Conghaile d' ar marv. Marteze e vije tremenet Séamas O Conghaile diouzh e c'houlíoù rak aet e oant e go ha klañv fall e oa d' ar yaou 11 a viz Mae pa zeuas an Tad Aloysius d' e weladenniñ. Politikerion Vro-Saoz a oa nec'het gantañ ivez dre m'en doa gonezet Séamas O Conghaile un tamm brud er broioù tramor hag Asquith, sturier ar gouarnamant saoz, en doa kaset ur pellskrid da 'r gouarnour Maxwell evit goulenn e vije gourzet al lazhidigezh keit ha ne vijet ket bet lakaet ar gudenn dirak ar Parlamant saoz hogen Maxwell, droug ennañ, a ginnigas reiñ e zilez ma ne vefe ket sevenet ar varnedigezh hag Asquith a blegas dezhañ.

Fuzuilhet e voe Séamas O Conghaile d' an 12 a viz Mae a-raok sav an heol, war ur gador. An Tad Aloysius a oa en e gichen. Dezhañ a c'houlenne digantañ pardoniñ d' ar re a oa o vont d'e lazhañ e respontas : « *I will say a prayer for all brave men who do their duty* ».

Séan Mac Diarmada a voe fuzuilhet d' ar memes mintin.

(1) Evel e meur a vro all e oa boutin an douaroù fraost. Ar peurrest a oa rannet etre stolloù tiegezhioù. An amved teknikel ha kevredigezhel a oa diforc'h krenn, forzh penaos.

Daou skrivagner iwerzhonat (Brendan Behan ha Sean O'Casey)

Daou skrivagner iwerzhonat aet da anaon e 1964 : BRENDAN BEHAN HA SEAN O'CASEY

Marvet eo bet Brendan Behan d' an 20 a viz Meurzh 1964, d'an oad a 41 bloaz, tra m'eo aet Sean O'Casey da anaon da 84 vloaz, an 18 a viz Gwengolo 1964. Ganet e oant o-daou e tiegezhioù paour ha bet o deus ur yaouankiz kalet e karter paourañ Dulenn ; broadelourien ha kleiziz, desket o deus an iwerzhoneg ha stourmet o deus evit Republik Iwerzhon e-pad ur mare, met diskroget o deus diouzh ar stourm ha kollet o deus ar feiz ennañ ; pezhioù-c'hoari kaer o deus savet, n' o deus ket plijet d' o c'henvroiz, tra ma teuent da vezañ brudet-bras en estrenvro.

Kontet en deus Sean O'Casey e vuhez e c'hwec'h levr levr eñvorennoù ; un tiegezh protestant a oa e hini, met paour-tre e oa e dud, hag O'Casey n' eo ket aet d' ar skol, koulz lavaret ; dastumet en deus deskadurezh e-unan-penn : dizoloet en doa gant bam Shakespeare hag oberennoù ar skrivagnerien sokialour ; met broadelour e oa ivez, ezel ar C'hevren gouezelek (Connradh an Gaeilge, Gaelic League, lennit pennad Youenn Olier, An emgann evit ar yezh en Iwerzhon, « Al Liamm », niv. 101) hag ezel ar Vreuriezh Republikan, met ne chomas ket pell o stourm ; e-pad ar brezel en em lakaas da skrivañ evit ar c'hoariva, met nac'het e voe e bezhioù-c'hoari kentañ gant rener an Abbey Theatre ; degemeret e voe " The Shadow of a Gunman " (Skeud un Tennataer), a reas berzh bras e 1923, evel " Juno and the Peacock " (Juno hag ar Paun), met " The Plough and the Stars " (An alar hag ar stered), sellet evel e mestr-ober, a feukas kalz tud : trouz ha kann a voe e straedoù Dulenn ; heñvel e voe e 1929 gant ur pezh-c'hoari all " The Silver Tassie ", **h**a setu perak O'Casey a yeas kuit diouzh Iwerzhon (evel meur a skrivagner all...) evit chom e Bro-Saoz ; lakaat a reas berzh zoken da c'hoari e oberoù en Iwerzhon. Kenderc'hel a reas da skrivañ, met e oberennoù nevez a zo pell-bras da dalvezout ar re gentañ ; awen O'Casey a oa stag ouzh Kêr-Dulenn, ouzh pobl Dulenn, hag ouzh emsavadegoù 1916 ha 1920 ; disrannet diouzh Iwerzhon, disec'het en deus an awen.

471

Ur c'hoariva gwirvoudel eo hini O'Casey, rak fellout a rae dezhañ livañ tudigoù Dulenn evel ma oant, evel m' en doa anavezet anezho, hag ober un daolenn wirion eus emzalc'h an dud e-doug mare an " Trubuilhoù " ; diskouez a ra huñvreerien ha fougeerien e-touez an dispac'herien, tud gredus met ivez gwan ha laosk, ha diskouez a ra ivez (e-barzh " An alar hag ar stered ") tud a ya da lakaat a-strap ar stalioù pa vez reoù all oc'h en em gannañ gant ar Saozon. Met Iwerzhoniz n' o deus ket anzavet ar skeudenn treset gant O'Casey ; hemañ en doa koulskoude livet e dudenoù gant karantez, zoken pa rae goap outo. Met, evit kompren an enebiezh savet en e enep ez eo ret derc'hel koun evel just eus an « heñvelouriezh » buhezegezhel a ra e reuz en Iwerzhon met ivez eus stad-spered an dud d' ar mare-se : an degouezhadenoù lakaet gant O'Casey war al leur-c'hoari a oa c'hoarvezet nevez ' oa ; Iwerzhon a oa o paouez dont er-maez, dieub met rannet ha gwadek, eus ur stourm hir ha kriz a-enep beli Bro-Saoz, hag e-touez arvesterien ar pezhioù-c'hoari, e oa tud o doa kemeret perzh er stourm, pe kerent ha keneiled eus ar re o doa roet o buhez ; kizidik e oant, ha ma soñje O'Casey bezañ diuntuek, i a gave dezho ne rae nemet distresañ ar stourm broadel hag ober al lu gantañ.

Ne oa ket menoz O'Casey evel just, rak m' en doa diskroget diouzh ar stourm, un doare hiraezh en doa dezhañ ; skrivet en deus oberoù « engouestlet » ha gwirvoudel war un dro, ha setu perak e vez c'hoariet kement e bezhioù-c'hoari e Bro-C'hall abaoe un nebeut bloavezhioù ha lakaet e par gant re Berthold Brecht ; O'Casey a oa bet dedennet gant ar gomunouriezh, ur maread zo eus e vuhez, ha kavet e vez roud al levezon-se war darn eus e bezhioù-c'hoari (da skouer e " Red

Roses for me " (Roz ruz evidon) a zo bet c'hoariet e kêrioù Breizh warlene). Daoust d' an abegoù a c'heller ober da oberennoù O'Casey - Iwerzhoniz n' o deus ket pardonet dezhañ - ret eo anzav ez eus anezhañ un dramaour bras, a drugarez d' e bezhioù-c'hoari kentañ, o deus douget brud emgannoù Iwerzhon dre ar bed a-bezh ; daoust d' an tabutoù en deus bet gant an Abbey Theatre, kaout a ra O'Casey e lec'h e hengoun ar C'hoariva-mañ, gant Synge, Yeats ha Lady Gregory, hengoun al lennegezh iwerzhonat e saozneg.

472

Brendan Behan a c'hell bezañ staget ouzh an hengoun-se ivez, hini an Abbey Theatre, rak e bezhioù-c'hoari a zo tost a-walc'h, dre an danvez hag ar spered, ouzh re O'Casey, met ur brogarour taeroc'h eget hemañ eo bet Behan, rak aet eo pelloc'h er stourm ha skrivet en deus e oberoù kentañ en iwerzhoneg. Paour e oa e dud : matezh e oa bet e vamm e ti Maud Gonne ha micherour e oa e dad, met broadelourien e oant a rumm da rumm ; da 16 vloaz e oa Behan e-barzh an I.R.A. hag e tilestre e Liverpool gant ur valizenn leun a zanvezioù-tarzh ; tapet gant ar polis, Brendan Behan a voe kondaonet da dri bloavezh toull-bac'h hepken, rak re yaouank e oa evit kaout muioc'h ; kontet en deus e vuhez en toull-bac'h en ul levr bev ha fromus, " Borstal Boy ", troet e galleg dindan an anv " Un peuple partisan " (Gallimard, Paris, 1960 ; lennit ar rentañ-kont eus al levr-mañ graet gant Per Denez, « Al Liamm », niv. 92, p. 228 ; berzh a zo lakaet war al levr en Iwerzhon) ; met, evel O'Casey, diskregiñ a reas Behan diouzh ar stourm hag en em lakaas da skrivañ ; skrivañ a reas en iwerzhoneg hepken da gentañ : barzhonegoù, troidigezh Marlowe, ha dreist-holl " An Giall " (Ar Gouestlad), ur pezh-c'hoari skrivet rag-eeun en iwerzhoneg ha c'hoariet evit ar wech gentañ en iwerzhoneg e Dulenn (Kelaouennoù Pariz n' o deus ket graet meneg eus an dra-se p' eo bet c'hoariet an droidigezh c'hallek) ; berzh a reas ar pezh-c'hoari, ha c'hoariet eo bet dre-holl ; harpet e oa ar sujed war un taol graet gant an I.R.A. : kemeret e oa bet ur soudard saoz evel « gouestlad », met e gwirionez droug ebet ne oa bet graet dezhañ. Ur pezh-c'hoari all " The Quare Fellow ", skrivet e saozneg ar wech-mañ, a reas berzh bras ivez (An degouezhadennoù a c'hoarvez en un toull-bac'h) ; brudet e oa neuze Brendan Behan, met fall e voe evitañ e vrud ; ne skrivas ken kalz a dra a dalvoudegezh, nemet " Borstal Boy " (gwelout a-us), ha ne skrivas ken en iwerzhoneg, koulz lavaret ; Alan Heussaff a lavar deomp koulskoude e oa ur pezh-c'hoari iwerzhonek war ar stern gant Brendan Behan : " Là Brea Sá Reilig " (Un devezh brao er vered) (A. Heussaff, Tu-gin Iwerzhon war al leur-c'hoari, « Ar Bed Keltiek », Du 1964).

Ar berzh a zistrujas anezhañ e pep keñver : ul lonker e oa bet atav, met lonkañ a reas muioc'h-mui ha plijadur a gave oc'h ober ar farouell ; evel ma skriv Irving Wardle « e-doug komedienn kañvaouüs ar bloavezhioù diwezhañ e oa gantañ hoal ur " wild Dublin character " o trevezañ marv Dylan Thomas » ; deuet eo en-dro da Iwerzhon evit mervel, da 41 bloaz ; danvez ur skrivagner bras a oa ennañ...

NOTENNOU

HOR MIGNONED

Annaig, Sofi, Yann, Kristell ha Malo BOUESSEL DU BOURG a zo laouen da gemenn deoc'h ganedigezh o c'hoarig Nolwen, e Gwened d'ar 7 a viz Du.

Gwennig AR BEG ha Jaume ROSSINYOL o deus bet ur verc'hig a zo bet anvet : Mona, Nuria, Anna, Montserrat.

Andrev GWILCHER hag an Itron GWILCHER a zo laouen da gemenn deoc'h eured o merc'h Rozenn gant Ronan BATTISTINI, e parrez Plouvian, d' an 19 a viz Kerzu.

Hor gwellañ gourc'hemennoù a gasomp d' hor mignoned.

LIZHIRI

« Niverenn diwezhañ (106) AL LIAMM he deus plijet din (daoust ma n' ouzon ket re vat penaos barn " Roue an Inizi " reuzc'hoari Goedgourheden !) Daoust d' un toullad fazioù kasaus (a « vleiniañ » e-lec'h « o vleinañ », « un devenn » e-lec'h « un tevenn », « an drid » e-lec'h « an trid », « ur c'hrenadenn » e-lec'h « ur grenadenn », « o pignat an derezioù » e-lec'h « o pignat gant an derezioù », « er ballenn » e-lec'h « er pallen »...) ez eus kalz meuleudi da ober da « Didrouz » evit " An hini Marv ", zoken ma ne zeu ket an istor diwar e awen e-unan. Ar bajennad diwezhañ dreist-holl am eus kavet kaer-tre.

Reizh eo ivez d' am meno ho parnadenn diwar-benn levr diwezhañ Youenn Olier " An Deiz-ha-Bloaz ". Kalz trec'h eo an danevelloù berr-se d' am meno gant an div oberenn vras bet embannet eno raok ha dreist-holl da " Boanioù-spered an Tad Gwazdoue ". Darn zoken a zo mat-tre ha war ar renk kentañ e lakjen moarvat an div diwezhañ " Kala 'r Goañv " ha " An Orolaj ", an hini gentañ anezho dreist-holl marteze. N' eus nemet ur rebech atav da ober d' an oberour, doare ar yezh implijet gantañ »
F. K.

474

« Lennet am eus gant dudi ar penad diwar-benn " Deiz-ha-bloaz " ; ur menoz mat e oa ober hiroc'h eget boaz (kavout a ran, dre vras, e vez re verr ar pennadoù-burutellerezh embannet e-barzh « Al Liamm ») ; eus ar gwellañ em eus kavet ar pennad, ali on ganit war bep poent ; merzet am boa ivez e oa daou seurt kontadennoù en dastumad, met n' am boa ket soñjet er gerentiezh a oa, evit an eil rumm, gant kontadennoù ha romantoù Simenon ; ha gwir eo ! Evel e oberoù Simenon (ne blijont ket kalz din a-hend-all) ne vez an torfed, hag an enklask a zeu da heul nemet un tu da lakaat a-wel techoù hag huñvreoù an dud, paour kaezh tud an darn vuiañ anezho. Kavout a ran evel-dout, ez eo " Dilojadeg " kaerañ kontadenn an dastumad... Trec'h eo an dastumad-mañ, d' am meno, d' ar " Fest-noz " ; muioc'h a arz zo ennañ ; ur skouerig : gwechall e oa techet Youenn Olier da silañ « barnadennoù an aozer » (e « Klod ar Bed-mañ » e " Fest-noz "), evel ma ra meur a skrivagner brezhonek.

A-hend-all ar pezh a lavarez « Breizh o c'houzañv en he c'horf hag en hec'h ene setu Bed Youenn Olier » a c'hellfe bezañ pouezet warnañ, rak un daolenn glok eus ar gevredigezh vreizhek da vare hanterenn an ugentved kantved a gaver en e gontadennoù ; hag an dra-mañ a zo gwir ivez evit hor saverien gontadennoù, tra ma vez ur bed faltaziet a gaver er romantoù alies zoken er romantoù gwirvoudeler, ar Breizh taolennet n' eo ket an hini gwirion, zoken en " Itron Varia Garnez ", e-lec'h ma c'hoari en Emsav ur roll n' en deus ket e gwirionez. En darn vuiañ hor c'hontadennoù e kaver un daolenn spis eus Breizh abaoe brezel 1914 : tudigoù Brest e kontadennoù Roparz Hemon, Kouerien Lothey ha trowardroioù e 3 " Geotenn ar Werc'hez " (daoust ma vez ul liv romantel war an oberenn-mañ).

Kouerien, micherourien ha Juloded Bro-Landi e kontadennoù Abeozen, ha Breizhiz hon amzer e kontadennoù Youenn Olier hag ivez ez re (" Ar gwez avaloù ").

Adlennet am eus gant plijadur pennad Jakez Konan war an niverenn 105, ken pinvidik eo ar yezh anezhañ, gouzout a ra an aozer taoleniñ. Kaer eo " An hini marv ". Un danvez skrivagner zo amañ, n' am eus ket ankounac'haet " Etiam-Peccata ", met re dost eo ouzh " The Dead ". Lennet ganin abaoe pell " Dubliners " n' em boa miret ar soñj nemet eus ar gontadenn-mañ. Souezhet-bras on bet gant " Roue an Inizi ", re aroueziel evidon. »
P.

BODADEG VEUR KUZUL AR BREZHONEG

Dalc'het eo bet bodadeg-veur Kuzul ar Brezhoneg d'ar 6 a viz Gwengolo e Lanuon. Ar burev renet gant an Aotrou Klerg abaoe 1957 a zo bet kemmet er bloaz-mañ, ar rener Yann ar Beg hag ar sekretour M. Klerg o vezañ roet o dilez. Ur poellgor nevez zo bet anvet en e benn Maodez Glanndour, evel rener, G. Dubourg evel sekretour, L. Morvezen evel teñzorer, an Itron Kervella ha P. Denez evel izili.

475

N' eo ket bet mouezhiet en anv ar gelaouenn " Al Liamm " nag en anv "Embannadurioù Al Liamm ".

Trugarekaat a reomp an Aotrou Klerg evit al labour en deus sevenet e-pad ar 7 bloaz tremenet, daoust ma oa gwall sammet, ha kas a reomp hor gourc'hemenoù d' ar burev nevez.

" GERIADUR ISTOREL "

Deut eo er-maez rann 9 " Geriadur Istorel ar brezhoneg " gant Roparz Hemon, eus ar ger « fled » betek ar ger « ganded ». Embannet eo gant PREDER ha priz ar c'haier zo 9 lur da gas da G. Etienne - K. R. P. 16 093 13 Pariz.

KLASK WAR NIVERENNOU " AL LIAMM "

Ur c'houmananter ha kenlabourer a glask niverennoù zo eus " Al Liamm ", setu int : 3, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 21, 27, 41, 42, 44. Skrivañ da G. LE CLER, " Ar Park-Lann ", ALLURE (Morbihan).

MOUEZH AR VRO

« Bez e c'hellit lakaat ur bugel da vont kuit diouzh ar vro, met ne c'hellit ket lakaat ar vro da vont kuit diouzh ar bugel », a lavare va zud ; kavout a rae din e komzent eus o amzer dremenet, ha ne soñjen ket e klaskfent kemenn un dra bennak din. Aet on kuit diouzh ar vro, deuet on da Bariz : aze em eus komprenet e ouie ar re gozh ar pezh a lavarent, merzet em eus e oa un doare alkimiez oc'h ober ac'hanon un Amerikan, dre gaer pe dre heg, d' an ampoent ma lakaen va zroad war douar Bro-C'hall.

JAMES BALDWIN (ur skrivagner morian-amertkan, aozer " Den ne oar va anv " ha " Ar wech gentañ, an Tan ")

UR SKOUER : PENAOS E TESKER UR YEZH

Brudet eo ar skrivagner Max Brod abaoe m' en deus embannet oberoù Franz Kafka, met ur skrivagner puilh eo bet en alamaneg, e yezh c'henidik ; ganet e 1884 e Praha, deuet eo da chom e Palestina e 1939, pa goueze Tchec'ho-Skovakia dindan kraban an nazied ; Sionour e oa ha kroget en doa meur a wech da zeskiñ hebreeg, met chomet e oa a-sav dirak an diaesterioù kentañ ; kontañ a ra penaos ez eo deuet da zeskiñ ar yezh :

« N' on ket donezonet da zeskiñ yezhoù, tamm ebet, daoust ma komzan un nebeut yezhoù. Daoust din bezañ poaniet bloavezhioù a-bezh o labourat, n' on ket deuet a-benn da gomz an tchec'heg ez-reizh, ha peogwir e oan kargad, pouezus-tre e oa din gouzout ervat yezh ar Stad ; heñvel eo bet evit ar saozneg hag ar galleg ha

koulskoude tremen a raen kalz amzer o len levrioù gallek ha saoznek ; met dreist va nerzh e oa goulenn " Pet eur eo ? " e-doug un diviz. N' eus nemet an hebreeg am eus gallet deskiñ madik a-walc'h, ar pezh a lakaan e-touez an traoù souezhusañ c'hoarvezet em buhez... Ne fell ket din reiñ d' an dra-se ur ster kevrinel, met evel-se-emañ an traoù ha nann e-giz all ; barrek on deuet war ar yezh-se, ken disheñvel dre e frammadur diouzh yezhoù Europa..

476

« Studiañ a raen a-wechoù betek dek eur bemdez ; lakaet em eus va holl boan e-pad daou vloaz da vezañ mailh war ar yezh hag e holl diaesterioù... »

Met, un nebeut mizioù goude e donedigezh da Balestina e rae dija Max Brod prezegennoù en hebreeg : « Ar wechoù kentañ e tesken ar brezegenn dre eñvor ; skrivañ a raen an destenn hebreek e lizherennoù latin hag e lennen... » Un nebeut mizioù goude e veze lavaret din : « Gwellaat a ra ho hebreeg, fazioù a rit dija... »

(Max BROD, Streitbares Leben, troet e galleg : " Une Vie Combattive ", Gallimard, Paris, 1964.)

LO, TUDOU, SKRIVIT D' AR C'HELAOUENNOU !

Talvoudegezh ar pennadoù war " Les Parlers Maternels ", savet gant Michel Legris hag embannet war " Le Monde " e miz Gwengolo, a zo bet lakaet a-wel gant ar c'helaouennoù breizhek (Al Liamm, L'Avenir, Le Peuple Breton, h.a.). Ar gelaouenn en deus bet abaoe ur bern lizhiri, hag embannet en deus arroudoù tennet eus al lizhiri-se (gw. " Le Monde ", 12 ha 13 a viz Du) ; n' eus nemet un nebeut tud o deus skrivet e kavent ar studiadenn « digoulz » a-grenn, dre an droug e c'hellfe ober da unded ar Stad Gall ha roet o deus evel ur spontailh skouer Belgia ; an darn vrasañ eus ar genskriverien o deus er c'hontrol trugarekaet renerien ar " gelaouenn evit bezañ embannet pennadoù M. Legris war ur sujed chomet « tabou » betek-hen er c'helaouennoù gall ha hetet o deus ne oa nemet ur « c'hammed kentañ » ; holl en em ziskleriont a-enep politikerezh Bro-C'hall e-keñver ar yezhoù.

An darn vrasañ eus al lizhiri a zo bet kaset gant Okitaniz, met un nebeut (dek a zo meneget) a zo bet kaset gant Bretoned-: c'hwec'h kenskriver o deus lavaret ne oa ket bet savet doare-skrivañ 1941 « war urzh an nazied ». Met un dek lizher bennak ne ra ket kalz, pa soñjer e niver an emsaverien hag a lenn " Le Monde ".

A-bouez-bras eo koulskoude skrivañ d' ar c'helaouennoù pe d' ar radio, evit meuliñ pe evit klemm, evit resisaat fedoù ' zo ; un doare eo da ober abostolerezh ur skouer hepken : ur gwir rendael diwar-benn Breizh hag ar brezhoneg en deus padet ur bloaz en dastumadenn boblek " Lectures pour Tous " warlene, hag al lizher kentañ a oa bet kaset goude ur pennad diwar-benn stad an traoù e Traonienn Aoste. Met ouzhpenn an abostolerezh a zo : renerien ar c'helaouennoù a zalc'h kont eus al lizhiri kaset gant al lennerien, rak e gwirionez ar « c'henstok » n' eus nemetañ eo o deus gant al lennerien ; kelaouennoù 'zo er Stadoù Unanet o deus kemmet o linenn politikel war boentoù ' zo abalamour d' al lizhiri a veze kaset dezho.

477

Skrivit neuze d' ar c'helaouennoù, d' ar radio, d' ar pellwel, pa 'z eus keal eus Breizh, lakait ho keneiled da skrivañ (un dra vat eo ne vete ket atav an hevelep hini) ; ne vo ket amzer gollet.

PENNAD J. KONAN

Gerioù rannyezhel : arigennad : aridennad - mezurat : mezur - flec'hañ : c'hwesa - gwigned : strep - sakret : dister, izil - tresenn : garzh - awidell : rimadell - gelven : golvaned - teuc'h : sot ha balc'h.

ROLL AR PENNADOU

embannet war AL LIAMM
Bloavezh 1964 (niv. 102-107)

Anvioù an oberourien renket hervez urzh al lizherenneg
(103/92 a devez niverenn 108 paienn 92)

B...

Dielloù evit istor ar Vro 102/61

KEINEG (Paol)

Va zadoù 103/92

Orogell 103/93

KONAN (Jakez)

Barr-Heol war hentoù ar Bed-Nevez 105/254

Noblañs 107/410

DENEZ (Per)

Annabella (troidigezh) 102/8

Daou Voujik vihan (tr.) 105/296

DIDROUZ

An hini Marv 106/336

DUVAL (Anjela)

Avaloù 102/6

Hirnezh 102/7

An Oaled paour (tr.) 106/327

E A. POE

Annabella 102/8

ELIES (Fañch)

Hemolc'h Kaa 103/116

EWAN (Jil)

Krec'h Alan du 107/409

GLANNDOUR (Maodez)

Barzhonegoù eus Bro Sina 103/94

GOEDGOUREDHEN

Roue an Inizi 106/342

GOW (Yeun ar)

An Distro 102/10

Hanvrez ar Roc'h Veur 106/329

GWERNIG (Youenn)

Hanternoz 102/3

War ribl ar stêr Harlem 102/5

Security 103/91

An Enezennig 104/171

War an Aod 104/172

Hent ar Vamenn 104/173

Distro 104/174

Stok ouzh an Enez 105/245

Hon heol deomp-ni 105/246

E freuzh ar strad 106/325

Anhun	107/403	
An Tantad	107/407	
Mab e dad	107/436	
HEMON (Roparz)		
Marouf, Kereour Kano (tr.)	104/187	
Mojenn ar Vengleuz (tr.)	105/271	
HENAFF (Neven)		
Sevenadur Atlantegat	102/39	
HEUSSAFF (Alan)		
Al levrioù.	104/222	
Ret eo tremen diouzh an dud	107/431	
HUON (Ronan)		
Al levrioù	102/65	
Pezhioù-c'hoari (roll)	105/306	
Al levrioù	106/382	
HOFFMANN (T. A.)		
Mojenn ar Vengleuz	105/271	
CETO (R. S.)		
An Oaled paour	105/327	
JEUSSET (Th.)		
Notennoù da dresañ danevell-buhez Roparzh Ervezel	102/49	
De Profundis	104/184	
M. L G.		
Beaj da Enez Sun	104/176	
Hengoun	104/177	
OLIER (Youen)		
Daniel Owen	103/142	
An Emwel	104/178	
A-dreuz lenn (tr.)	104/213	
An danevellskrid diwar-benn ar Yezh Iwerzhonek	104/216	
Al levrioù	104/222	
An horolaj	105/247	
Al levrioù	106/385	
Buhez Seamus O Conghaile	107/445	
P. A. B.		
Al levrioù	103/156	
PENNEG (Per)		
Daou skrivagner iwerzhonat (Behan O'Casey)	107/470	
PENNAOD (G.)		
An hent trema hon hengoun	105/310	
PERROT (An Ao.)		
Lizheroù	102/32	
PIRIOU (Yann-Ber)		
Al Levrioù	102/66	
D'an danvez delwenoù	104/175	
PRIEL (Jarl)		
An eil sul goude ar Pantekost	103/101	
SCHEDRIN (N.)		

Daou Voujik vihan	105/296
SURZHUR (R.) Ar yezh hag ar meiz	104/219
TALBOT (Yann) Angelloù ar morvleiz	107/422
WILLIAMS (D. J.) A-dreuz lenn	104/213